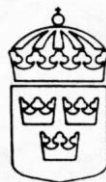

Redogörelse

1987/88:1

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

Redog.
1987/88:1

Redaktör: Birgitta Hallström

Omslag: Kerstin Anckers

Översättning till engelska av Summary in English: Martin Naylor

ISSN 0282-0560

Gotab, Stockholm 1987

Innehåll

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

Skrivelse till riksdagen	9
--------------------------------	---

I ALLMÄNNA DOMSTOLAR m. m.

Domstolsväsendet m.m.

Ifrågasatta felaktigheter i hovrätts dom om ansvar och skadestånd för misshandel; även uttalande om begränsningar i JO:s tillsyn över domstolar	19
Ansökan om lagsökning har överlämnats från en tingsrätt till en annan; fråga om detta alltid kan anses vara tillåtet	32
Frågor om rekrytering av förmyndare och kontroll av deras lämplighet m. m.	35
Fråga om omfattningen av överförmyndares tillsynsskyldighet, då god man avser att – mot huvudmannens vilja – försälja dennas byggnader på arrenderad mark	38

Åklagar- och polisväsendena

Åtal mot polisinspektör för vårdslös myndighetsutövning (beslut angående frihetsberövande)	43
Åklagare har meddelats åtalsunderlåtelse på grund av brott mot tystnadsplikt	47
Fråga om åtal på grund av underlåtenhet att återställa beslagtaget gods sedan beslaget hävts	50
Beslut om anhållanden och hantering av beslagtagen egendom ...	52
Husrannsakan och hämtning till förhör i samband med en större utredning av misstänkta skattebrott, särskilt angående behovs- och proportionalitetsprinciperna	64
Utlämnande av schweiziskt förundersökningsmaterial till svensk skattemyndighet m. m.	80
Frågor om genomförande av förhör med anledning av anmälan mot polisman och om skyldighet att uppta en sådan anmälan	84
Grunden för polisingripanden mot medlemmar av Greenpeace och mot en pressfotograf i samband med att ett fartyg lossat sin last vid Scanraff i Lysekil	86
Polisens utlämnande av uppgifter till kronofogdemyndighet i visst fall	93
Frågor om polismäns agerande i samband med ett omhändertagande	97
Förföljande med icke polismålad polisbil	101
Polismyndighets handläggning av fråga om tagande i förvar i visst utlänningsärende	103
Avlyssning av telefonsamtal till offentlig försvarare m. m.	109

Kriminalvård

Ordningen med tidsbeställning avseende besök hos och telefonsamtal med intagna på allmänna häktet i Stockholm; tillika angående myndigheters skyldighet att lämna uppgifter till JO	111
Fråga om rätt för intagen i kriminalvårdsanstalt att inneha domar och förundersökningsprotokoll m. m.	114
Fråga om det riktiga i att personal vid kriminalvårdsanstalt underlättar kronofogdemyndighet om intagens tillgångar m. m.	117
Skyddskonsulents kontroll av klients lägenhet	122

II FÖRSVARET m. m.

Åtal mot en överste för tjänstefel genom åsidosättande av förvaltningslagens jävsbestämmelser	125
Regementschef har fattat beslut om avskrivning av ersättningsmål, där han själv var part	130
Fråga om synnerliga skäl för skadeståndsskyldighet i ett militärt ersättningsmål	131
Fråga om en bestraffningsberättigad chef har möjlighet att inom ramen för tillrättavisningsinstitutet ändra en underlydandes beslut i skärpande riktning	134
Fråga om officers rätt att ta fingeravtryck av värnpliktiga. Även fråga om felaktig förhörsmetod	134
Fråga om skiljande av värnpliktig från befattningsutbildning vid flygvapnet m. m.	136

III VÅRDOMRÅDET

Socialtjänst

Hem för särskild tillsyn – en undersökning rörande vården och behandlingen på hemmen	144
Fråga om sekretesslagens bestämmelser åsidosatts inom arbetet i de lokala narkotikagrupperna i Örebro län	148
Frågor rörande preliminärskatteavdrag vid utbetalning av barnpen-sion och barntillägg till kommun för kostnader för vård i familje-hem	149
Socialnämnds skyldighet att meddela beslut i ärende om bistånd enligt socialtjänstlagen (SoL)	151
Verkställighet av dom om vård enligt 1 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)	152
Fråga om när ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) verkställts	154

Om länsstyrelses utredningsansvar i ärende enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) – särskilt frågan om vilken betydelse som skall tilläggas ett i ärendet avgivet läkarintyg	156
Verkställighet av beslut om vård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) m. m.	160

Hälso- och sjukvård m. m.

Nattpersonal tog samtidigt rast varvid patienterna på en psykiatrisk klinik lämnades utan tillsyn. Härvid begick en patient självmord och en annan patient anlade eld i en medpatients säng. – Fråga om sjukvårdshuvudmans och sjukvårdspersonals ansvar för patienterna. Tillika fråga om socialstyrelsen med tillräcklig omsorg utrett de två händelserna	164
Landsting ville skriva ut en 81-årig kvinna från ett enskilt vårdhem där hon vårdats i 19 år till eget boende med stöd från socialtjänsten. – Fråga om landstings ansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen i förhållande till kommuns ansvar enligt socialtjänstlagen	167
Vissa övriga ärenden	173

Socialförsäkring

Beslutsdokument hos allmän försäkringskassa i ärende som avgörs av kassans förtroendemannaoorgan	175
Allmän försäkringskassas utformning av beslut om livränta enligt lagen om arbetsskadeförsäkring	175
Allmän försäkringskassas tillämpning av 7 kap. 7 § sekretesslagen i samband med kommunikering av föredragningspromemoria	177

IV FÖRVALTNINGEN I ÖVRIGT

JO:s tillsynskompetens m. m.	180
-----------------------------------	-----

Offentlighet och sekretess m. m.

Fråga om verksamhetsplaner som de olika klinikcheferna sänt till ett regionsjukhus var allmänna och offentliga handlingar. Tillika fråga om olika kliniker vid samma sjukhus utgör självständiga enheter i sekretesslagens mening och om besvärshänvisning	182
Allmänna handlingars offentlighet – förfarande i tjänstetillsättningsärende	190
Länsstyrelsetjänstemans rätt att yttra sig i massmedier	193
Fråga om länsstyrelse borde ha vidarebefordrat ett brev från ett inkassoföretag till en person med ”spärrad” adress	195
Fråga om handlingar som inkommit till en kommun varit att anse som allmänna (2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen)	198

Offentlighetsprincipen och stängning av kommunala myndigheter under klämdagar m. m.	200
Taxering och uppbörd	
JO om respiräntan – en i alla lägen rättfärdig kreditavgift?	207
JO om existensminimum vid skatteavdrag – en utvärdering av ett institut	209
Uttalanden om ansvaret för processledning i skattemål m. m.	214
Vissa övriga ärenden	217
Exekution	
Utmätning av videogram	221
Informationsutbyte/samarbete mellan myndigheter; dessutom ifrågasatt formulering i tillsynsmyndighets förfrågan hos konkursförvaltare	223
Kronofogdes närvaro vid revision	226
Tagande i förvar av egendom, som kan bli föremål för betalnings-säkring m. m.	232
Invändningar mot skattekrav; utmätning av fast egendom	235
Vissa övriga ärenden	236
Tullväsendet	
Fråga om disciplinärt ansvar vid felaktig tullkontroll samt fråga om Lund är en plats som har förbindelse med utlandet i varusmugglingslagens mening	242
Vilseledande uppgifter i informationsblad om gällande regler för tullfrihet för bil som tas in i landet som flyttsak?	250
Övrigt	
Vissa folkbokföringsärenden	253
En ledamot av en statlig nämnd bör lämna sammanträdeslokalen vid behandling av ärende där ledamoten anser sig jävig	255
Fråga om jäv för stadsarkitekt	256
En länsstyrelse har av misstag tillställt jägare beslut med längre jakttid än vad som avsetts. Länsstyrelsen har rättat felet med hänvisning till säkerhetsskäl. Fråga om tillåtligheten av detta	258
Fråga om avstängning från ett kommunalt lånebibliotek	260
Uttalanden angående förutsättningarna för att skolmyndigheter skall kunna genomföra alkoholtest på skolelever	263
Uttalande angående myndigheters neutralitet i arbetsmarknads-konflikter	264
Författningenlig hantering av en införsel av kött ifrån Brasilien?	265
Var det häst-, mul- eller åsnekött i kartongerna?	265
Vissa andra ärenden	271

BILAGOR

1. Personalorganisationen	275
2. Förteckning över de ärenden, som har varit anhängiga hos regeringen tiden den 1 juli 1986—den 30 juni 1987 genom skrivelser från justitieombudsmännen före den 1 juli 1986	276
3. Sakregister	277
4. Summary in English	331

Till RIKSDAGEN

Detta är riksdagens ombudsmäns berättelse för verksamhetsåret den 1 juli 1986–den 30 juni 1987.

Riksdagen antog den 5 november 1986 en ny lag (1986:765) med instruktion för riksdagens ombudsmän (KU 1986/87:2, rskr 3). Vissa ändringar har också skett i riksdagsordningen. Instruktionen trädde i kraft dagen efter den dag då val av chefsjustitieombudsman första gången förrättats under 1986/87 års riksmöte. Riksdagen företog val av chefsjustitieombudsman den 3 december 1986.

Någon ändring har inte skett beträffande JO:s ställning som ett extraordinärt organ, formerna för kontrollen av den offentliga verksamheten och omfattningen av tillsynsområdet. Beträffande tillsynens inriktning skall – som vid 1975 års JO-reform – klagomål från enskilda ha prioritet i förhållande till andra arbetsuppgifter. Det utrymme som kan finnas för andra uppgifter skall vara beroende av vilka resurser som åtgår för klagomålen och det får ankomma på JO själv att bedöma vilka verksamhetsformer i fråga om bl. a. inspektioner och s. k. projekt som bäst gagnar syftet med JO:s verksamhet. JO:s granskning av kommunala organ som har hand om statlig verksamhet skall intensifieras och den närmare inriktningen av JO:s verksamhet i denna del får avgöras av JO själv. En anpassning av JO:s åklagarroll till vad som gäller för åklagare i allmänhet skall äga rum. JO har inte utrustats med några nya befogenheter utöver dem som JO tidigare hade. Ämbetet skall bestå av en chefsjustitieombudsman och tre justitieombudsmän och deras mandatperioder skall vara fyraåriga. Chefsjustitieombudsmannen har fått en mera markerad chefsroll. Han skall ha det övergripande ansvaret för verksamheten och för ämbetets organisation. Han skall ensam bestämma över arbetsordningen och inriktningen i stort av verksamheten. Beträffande innebörden i övrigt av reformen hänvisas till KU 1986/87:2 (jfr även SOU 1985:26).

1 Organisationen

Vid val den 3 december 1986 utsågs justitieombudsmannen, tillika administrativa chefen för ombudsmannaexpeditionen, Per-Erik Nilsson att vara chefsjustitieombudsman. Riksdagen biföll den 11 december 1986 en anhållan från justitieombudsmannen Tor Sverne om entledigande från befattningen som justitieombudsman med utgången av mars månad 1987. Vid val den 1 april 1987 utsågs hovrättsrådet Gunnel Norell Söderblom att från denna dag vara justitieombudsman. Justitieombudsmannen Sigvard Holstad har förordnats till regeringsråd från och med den 1 juli 1987. Vid val den 13 maj 1987 utsågs professorn i offentlig rätt vid Stockholms universitets juridiska fakultet Hans Ragnemalm att vara justitieombudsman från den 1 juli 1987.

Chefsjustitieombudsmannen Per-Erik Nilsson har i skrivelse till riksdagen den 23 juni 1987 begärt sitt entledigande från uppdraget att vara chefsjustitieombudsman.

En redogörelse för personalorganisationen finns i *bilaga 1* till denna ämbetsberättelse.

Några ändringar i arbetsordningen för riksdagens ombudsmannaexpedition har inte gjorts under verksamhetsåret. Arbetsordningen finns intagen i ämbetsberättelsen 1981/82 s. 401 f. En ny arbetsordning håller på att utarbetas med anledning av 1986 års JO-reform.

2 Verksamheten

2.1 Totalstatistiken

Balansläget

Ingående balans		1 215
Nya ärenden		
Remisser och andra skrivelser från myndigheter	38	
Klagomål och andra framställningar från enskilda	2 899	
Initiativärenden med anledning av inspektioner	32	
Initiativärenden på grund av tidningsartiklar etc.	52	3 021
Summa balanserade och nya ärenden		4 236
Avgjorda ärenden 1.7.1986–30.6.1987		3 083
Utgående balans		1 153

Klago- och initiativärenden 1.7.1976–30.6.1987

År	Klagoärenden	Initiativärenden
1976/77 1.7–30.6	2 933	204
1977/78 1.7–30.6	2 993	163
1978/79 1.7–30.6	3 023	165
1979/80 1.7–30.6	3 211	140
1980/81 1.7–30.6	3 464	87
1981/82 1.7–30.6	3 399	95
1982/83 1.7–30.6	3 688	133
1983/84 1.7–30.6	3 397	101
1984/85 1.7–30.6	3 163	141
1985/86 1.7–30.6	3 323	85
1986/87 1.7–30.6	2 899	84

Som framhållits i tidigare ämbetsberättelser bör siffrorna för antalet initiativärenden läsas mot bakgrund av policyn att undvika remisser på grund

av iakttagelser under inspektioner och i stället göra behövlig utredning på platsen så att vägledande uttalanden direkt kan antecknas i inspektionsprotokollet.

Under verksamhetsåret avgjordes 3 083 ärenden. Av dessa var 2 947 klagöärenden och 98 inspektions- och andra initiativärenden. Balansen (= antalet oavgjorda ärenden vid verksamhetsårets utgång) var 1 153 ärenden eller en minskning med 62 ärenden i förhållande till närmast föregående verksamhetsår.

Månadsöversikt över ärendena

Månad	Nya	Avgjorda	Balans
Juli	219	134	1 300
Augusti	197	206	1 291
September	247	284	1 254
Oktober	233	290	1 197
November	290	261	1 226
December	239	278	1 178
Januari	237	260	1 164
Februari	327	317	1 174
Mars	310	384	1 100
April	260	240	1 120
Maj	192	212	1 100
Juni	270	217	1 153
	3 021	3 083	

Antalet nya ärenden under perioden var 3 021 eller 419 färre än under närmast föregående verksamhetsår. 84 av de nya ärendena var initiativärenden och 38 var remisser från riksdag, departement och myndigheter. Antalet klagöärenden var 2 899, dvs. 424 färre än under föregående verksamhetsår.

Tablå över utgången i de under den 1 juli 1986–den 30 juni 1987 hos riksdagens ombudsmän avgjorda inspektions- och övriga initiativärendena

Sakområde	Avgjorda utan stutlig anled- ning till kritik	Erinran el. annan kritik	Åtal eller disciplinär besträffning	Framställn. till riksdagen eller regeringen	Summa ärenden
Domstolsväsendet		3			3
Åklagarväsendet	1				1
Polisväsendet	1				1
Försväsväsendet	2	13			15
Kriminalvård		1			1
Socialtjänst	15	29			44
Sjukvård	2	5			7
Exekutionsväsendet	1	2			3
Taxerings- och uppbörds- väsendet	3	9		1	13
Övriga förvaltnings- ärenden	8	2			10
Summa ärenden	33	64		1	98

Tablå över utgången i de under perioden den 1 juli 1986–den 30 juni 1987 hos riksdagens ombudsmän avgjorda klagörendena

Sakområde	Avvisn. eller avgörande utan särskild utredning	Överlämnande enl. 18 § instr.	Avgjorda efter utredn. utan kritik	Erinran eller annan kritik	Åtal eller disciplinär bestraffning	Framställning till riksdagen eller regeringen	Summa ärenden
Domstolsväsendet	73		163	19			255
Åklagarväsendet	17	3	81	14			115
Polisväsendet	95		162	38			295
Försvärendet	12		19	4			35
Kriminalvård	13	5	134	19			171
Socialtjänst	75	27	235	51			388
Sjukvård	76	16	91	9	1		193
Allmän försäkring	36	1	39	9			85
Arbetsmarknaden m. m.	29	1	11	5			46
Byggnads- och vägärenden ...	31	2	29	5			67
Exekutionsväsendet	34	3	98	34			169
Kommunal självstyrelse	67	1	26	12			106
Övriga länsstyrelse- och kommunikationsärenden ...	55		34	12			101
Taxerings- och uppbörds- väsendet	87	14	135	59		1	296
Utbildnings-, kultur-, kyrko- frågor m. m.	44		57	10			111
Jordbruksärenden, miljövard, hälsovård m. m.	41		41	18			100
Tjänstemannaärenden	55		21	4			80
Offentlighetsärenden	33	3	38	28			102
Övriga förvaltningsärenden ..	60	3	94	11			168
Frågor utanför kompetens- området och oklara yrkan- den	64						64
Summa ärenden	997	79	1 508	361	1	1	2 947

2.2 Besvarande av remisser

Riksdagens ombudsmän har besvarat 35 remisser från departement.

JO Nilsson har yttrat sig till

1) civildepartementet över 1982 års kyrkokommittés slutförslag till lokal och regional organisation i Svenska kyrkan (SOU 1986:17 och 18) Framtid i samverkan

2) arbetsmarknadsdepartementet över lönegarantiutredningens betänkande (SOU 1986:9) Ny lönegarantilag

3) justitiedepartementet över ett förslag av 1982 års kyrkokommitté om tystnadsplikt inom Svenska kyrkans församlingsarbete

4) civildepartementet över 1984 års insynsutrednings betänkande (Ds C 1986:5) Statsmakternas granskning av statliga bolag och stiftelser

5) finansdepartementet över utredningens om säkerhetsåtgärder m. m. i skatteprocessen slutbetänkande (SOU 1986:39) Skatteprocessen

6) finansdepartementet över skatteförenklingskommitténs betänkande (Ds Fi 1986:20) Ersättning för kostnader i skatteärenden och skattemål

7) justitiedepartementet över promemorian (Ds Ju 1986:3) Europaråds-konventionen och rätten till domstolsprövning i Sverige

8) finansdepartementet över vägtrafikskatteutredningens slutbetänkande (Ds Fi 1986:23) Översyn av vägtrafikbeskattningen Del 8 Författningsteknisk översyn m. m.

9) justitiedepartementet över data- och offentlighetskommitténs delbetänkande (SOU 1986:46) Integritetsskyddet i informationssamhället 2

10) justitiedepartementet över en framställning av skatteförenklingskommittén om höjning av beloppsgränsen i 18 § tredje stycket 6. lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

11) justitiedepartementet över yttrandefrihetsutredningens betänkande (Ds Ju 1986:4) Förslag om följdlagstiftning till en grundlagsreform angående yttrandefriheten

12) finansdepartementet över skatteförenklingskommitténs betänkande (Ds Fi 1987:1) Tolkningsbesked i skattefrågor

13) civildepartementet över kyrkoförfattningsutredningens slutbetänkande (SOU 1987:4-5) Kyrkoförfattningar II – En ny kyrkolag m. m.

JO Wigelius har yttrat sig till

1) justitiedepartementet över rättegångsutredningens delbetänkande (SOU 1986:1) Översyn av rättegångsbalken 2 Högsta domstolen och rättsbildningen

2) justitiedepartementet över 1981 års polisberednings slutbetänkande (SOU 1985:62) Inriktningen av polisverksamheten

3) justitiedepartementet över en framställning från rikspolisstyrelsen om ändringar i polisförordningen (1984:730)

4) justitiedepartementet över fängelsestraffkommitténs betänkande (SOU 1986:13-15) Påföljd för brott

5) justitiedepartementet över åklagarkommitténs betänkande (1986:26) Åklagarväsendets lokala organisation m. m.

6) justitiedepartementet över en framställning från rikspolisstyrelsen om ändring av kungörelsen (1967:419) om användning av spikmatta i polistjänsten

7) justitiedepartementet över riksrevisionsverkets rapport (1986:288) Utnyttjandet av kriminalvårdens anstalter

8) arbetsmarknadsdepartementet över asylutredningens slutbetänkande (SOU 1986:48) Rättssäkerheten vid direktavvisningar

9) justitiedepartementet över förmynderskapsutredningens betänkande (SOU 1986:50) God man och förvaltare

10) justitiedepartementet över departementspromemorian (Ds Ju 1986:12) Resning i brottmål vid jäv

11) justitiedepartementet över departementspromemorian (Ds Ju 1986:10) Ändrade regler om enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång m. m.

12) justitiedepartementet över rättegångsutredningens delbetänkande (Ds Ju 1986:9) Några frågor om de särskilda rättsmedlen

13) justitiedepartementet över fängelsestraffkommitténs skrivelse 1986-12-04 med förslag till ändringar i brottsbalken m. m.

14) arbetsmarknadsdepartementet över medborgarskapskommitténs betänkande (Ds A 1986:6) Dubbelt medborgarskap

15) justitiedepartementet över en promemoria om tillämpningen av 46 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken

JO Holstad har yttrat sig till

1) civildepartementet över Statens arbetsmarknadsnämnds rapport (Ds C 1986:6) Hälsoundersökningar i statlig tjänst m. m.

2) justitiedepartementet över en framställning från kammarrätten i Stockholm och länsrätten i Stockholms län om ändring av 10 § förvaltningsprocesslagen (1971:291)

3) justitiedepartementet över en framställning från försvarets materielverk om ändring i sekretesslagen (1980:100)

4) justitiedepartementet över en framställning från Sveriges psykologförbund om ändring i sekretesslagen (1980:100)

JO Sverne har yttrat sig till

1) justitiedepartementet över data- och offentlighetskommitténs delbetänkande (SOU 1986:24) Integritetsskyddet i informationssamhället 1

2) socialdepartementet över socialberedningens betänkande (SOU 1986:19) Aktuella socialtjänstfrågor

JO Norell Söderblom har yttrat sig till

justitiedepartementet över departementspromemorian (Ds Ju 1987:3) Vissa ändringar i sekretesslagen

2.3 Framställningar och överlämnande av beslut till riksdag/regering m. m.

JO Nilsson har under verksamhetsåret slutfört ett projekt om respiträntan genom beslutet "JO om respiträntan – en i alla lägen rättfärdig kreditavgift?" (se s. 207). I beslutet, som överlämnats till riksdagens skatteutskott, finansdepartementet och riksskatteverket, görs en framställning till regeringen (finansdepartementet) om ett tillägg till 32 § uppbördslagen (1953:272) av innebörd att respitränta inte skall tas ut när den tillkommande skatten beror på förhållande som den skattskyldige inte kunnat påverka eller kontrollera. *JO Nilsson* har vidare slutfört ett annat projekt om institutet existensminimum. Beslutet betitlat "JO om existensminimum vid skatteavdrag – en utvärdering av ett institut" har överlämnats till nyssnämnda myndigheter och samtliga länsstyrelser och lokala skattemyndigheter. Även detta beslut har föranlett en framställning till regeringen (finansdepartementet). Beträffande motiveringen för framställningen hänvisas till s. 209 i denna ämbetsberättelse.

JO Nilsson har vidare till riksdagens skatteutskott och justitieutskott, justitiedepartementet, finansdepartementet och riksskatteverket överlämnat ett beslut i ett initiativärende angående handläggningstider och samarbete i skattemål med tonvikt på förhållandena i Malmöhus län.

JO Wigelius har överlämnat ett beslut till förmyndarskapsutredningen med synpunkter på handläggningstider i tillståndsärenden hos överförmyndare och överförmyndarnämnder.

JO Sverne har överlämnat till

1) socialstyrelsen ett beslut med iakttagelser vid granskningen av ärenden enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). I beslutet ifrågasätts bl. a. en ändring av grunderna för vård enligt LVM

2) socialberedningen ett beslut angående vården av missbrukare i vilket påpekas vikten av en nära samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården

3) socialberedningen ett beslut angående verkställighet av beslut om vård enligt LVM

4) socialdepartementet ett beslut angående iakttagelser av förhållandena vid statens rättsläkarstation i Uppsala

5) socialdepartementet ett beslut med förslag till åtstramning av rutinerna för handläggning av arbetsskadeärenden

6) socialdepartementet ett beslut angående kommuns handläggning av ett biståndsärende, där kommunen i fråga om begreppet skälig levnadsnivå inte godtagit regeringsrättens och den egna länsrättens uppfattning

7) riksdagens justitieutskott och socialutskott, justitiedepartementet och socialdepartementet ett beslut med påpekande om långa vänte- och undersökningstider för rättspsykiatriska undersökningar

8) civildepartementet ett beslut med påpekande att ansvaret för sjukkontroll m. m. i enskilda ärenden inte återfaller på försäkringskassan i fråga om statsanställda med arbetsgivarinträde

9) justitiedepartementet, socialdepartementet, socialstyrelsen, domstolsverket, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet ett beslut med titeln "Hem för särskild tillsyn (12 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU) – en undersökning rörande vården och behandlingen på hemmen".

JO Holstad har överlämnat till

1) riksskatteverket ett beslut rörande en länsstyrelses åtgärd att i enlighet med en överenskommelse mellan länsstyrelsernas datachefer vidarebefordra ett brev från ett inkassoföretag till en person, vars adress i länsstyrelsens personregister "spärrats" med stöd av 7 kap. 15 § sekretesslagen.

2) överbefälhavaren ett beslut angående skiljande av en värnpliktig från befattningsutbildning vid flygvapnet. I beslutet förutsätts att värnpliktsverket och chefen för flygvapnet ser över vissa av dem utfärdade bestämmelser, så att dessa kommer att harmoniera med värnpliktslagen och förvaltningslagen

3) Svenska kommunförbundet angående offentlighetsprincipen och stängning av kommunala förvaltningar under klämdagar m. m. I beslutet görs det gällande att kommunerna i regel bör eftersträva att iaktta den nivå av öppethållande som allmänna verksstadgan föreskriver för det statliga området.

2.4 Anmälan för vidtagande av disciplinär åtgärd och överlämnande av klagomål till annan myndighet

Under verksamhetsåret har anmälan för vidtagande av disciplinär åtgärd gjorts mot en professor vid en psykiatrisk klinik och en distriktsläkare för att

ha åsidosatt vad som ålegat dem i deras yrkesutövning.

Med stöd av 18 § instruktionen för riksdagens ombudsmän har klagomål i 79 fall lämnats över till annan myndighet för prövning och avgörande. Ärenden om bistånd enligt socialtjänstlagen har lämnats över till länsstyrelser i 26 fall (jfr 1985/86 års ämbetsberättelse s. 14). Klagomål tillhörande sjukvårdsområdet har lämnats över i 16 fall till socialstyrelsen m. fl. myndigheter och klagomål mot taxeringsnämnder har lämnats över till skattecheferna i resp. län i 14 fall (jfr. 1984/85 års ämbetsberättelse s. 15).

2.5 Inspektionsverksamheten m. m.

JO Nilsson har – som framgår under avsnittet 2.3 – under verksamhetsåret slutfört två projekt om respiräntan och begreppet existensminimum vid skatteavdrag. Ett projekt om betalningssäkring har ännu inte slutförts medan ett projekt om erfarenheterna av de i exekutiva sammanhang nya instituten somförteckning, upplysningsplikt m. fl. har nedlagts, detta med anledning av ett regeringsbeslut den 6 november 1986 att uppdra åt riksskatteverket att inleda arbetet med en utvärdering av utskönningsbalken.

JO Wigelius har inspekterat Lunds tingsrätt, åklagarmyndigheterna i Bodens, Gällivare, Kiruna, Lunds och Malmö åklagardistrikt, polismyndigheterna i Bodens, Arvidsjaur, Gällivare, Kiruna och Lunds polisdistrikt. Inspektionerna, som har varit inriktade på rättssäkerhetsfrågor och bedrivits på sedvanligt sätt genom granskning av diariet och akter, har omfattat 20 dagar. Vidare har i informationssyfte besök gjorts hos regionåklagarmyndigheten i Malmö och länspolismästaren i Malmöhus län.

JO Holstad har inspekterat lantbruksnämnden i Kopparbergs län, miljö- och hälsoskyddsnämnden samt förmedlingsorganet i Falu kommun, yrkesinspektionen i Falu distrikt, länsarbetsnämnden i Kristianstads län, byggnadsnämnden i Ystads kommun, Dalregementet (I 13/Fo 53) och Skånska luftvärnsregementet (Lv 4).

Inspektionerna har omfattat 10 dagar. De ledde till ett antal initiativärenden men huvuddelen av iakttagelserna kunde klaras upp utan efterföljande remissförfarande.

JO Sverne inledde under 1983 en undersökning beträffande de barn och unga som omhändertagits för vård enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Den första etappen i undersökningen, som avsåg tillämpningen av bestämmelserna om omedelbart omhändertagande, avslutades 1984; se JO:s ämbetsberättelse 1984/85 s. 178.

Den andra etappen i undersökningen avsåg socialnämndens insatser för barn i familjehem. Den delen av undersökningen avslutades 1985; se JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 138.

Under 1986 inleddes den sista etappen i undersökningen. Den avsåg de barn och ungdomar som med stöd av LVU bereds vård i sådana hem för vård eller boende som avses i 12 § LVU. Under innevarande verksamhetsår har i det syftet besök gjorts vid Nereby skolhem, Fagareds yrkesskola, Folåsa skolhem, Stigbyskolan, Gräskärns yrkesskola, Brättegården, Johannisbergs

yrkesskola, Strömsegården, Vemyra skolhem, Hammargårdens ungdomshem och Eknäs skolhem. Undersökningen avslutades under innevarande verksamhetsår; se s. 144.

JO Sverne har inspekterat socialförvaltningarna i Göteborgs och Hässleholms kommuner samt socialdistrikt 5 i Stockholm. Inspektionerna av socialförvaltningarna i Göteborgs och Hässleholms kommuner har skett med anledning av upptagna ärenden.

Inom hälso- och sjukvården har inspektion skett av Lillhagens sjukhus, psykiatriska klinikerna vid Visby lasarett samt utskrivningsnämnden för Gotlands län. Inspektionen av Lillhagens sjukhus var delvis föranledd av ett uttalande av JO Sverne i ett den 2 december 1985 meddelat beslut rörande intagning av patienter efter beslut av socialstyrelsen och där JO Sverne förutskickat en inspektion under påföljande år. I övrigt har inspektionerna varit rutinmässiga och bl. a. avsett rättssäkerhetsfrågor och handläggningstider. Inspektionerna har omfattat 31 dagar, varav för sjukvårdens del sju dagar.

2.6 Samråd med riksdagens konstitutionsutskott och JO-delegation

Ombudsmännen lämnade den 14 oktober 1986 konstitutionsutskottet information om 1986/87 års ämbetsberättelse. Samråd med JO-delegationen om JO:s anslagsframställning för budgetåret 1987/88 ägde rum samma dag. Justitieombudsmännen och JO-ämbetets personal informerades den 14 oktober 1986 av utskottets presidium om det huvudsakliga innehållet i konstitutionsutskottets betänkande 1986/87:2 JO-ämbetet. JO-delegationen informerade sig den 20 januari 1987 om förhållandena inom JO-ämbetet.

3 Internationellt samarbete

Finlands nyutnämnde justitieombudsman Olavi Heinonen och den likaså nyutnämnde Folketingets ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen besökte det svenska JO-ämbetet den 9-10 april 1987, varvid utbyttes information om arbetsläge och genomförda och planerade förändringar i fråga om funktion, organisation, personal etc. i resp. länder. Frågor kring det planerade sjätte mötet i oktober 1987 i Köpenhamn mellan de nordiska ombudsmännen och den fjärde internationella JO-konferensen i Canberra 1988 diskuterades även.

The Commonwealth Ombudsman i Australien Geoffrey Kolts besökte det svenska JO-ämbetet den 18-21 maj 1987. Under besöket diskuterades främst frågor kring den fjärde internationella JO-konferensen i Canberra.

JO Nilsson besökte den 3-7 november 1986 den portugisiska ombudsmannainstitutionen – Provedor de Justiça – för diskussion bl. a. angående de planerade omorganisationerna av ämbetena i de båda länderna.

JO Nilsson gjorde på inbjudan av dr Hector Serpa Arcas, Attorney General i Ministerio Publico, Venezuela, ett besök i Caracas den 13-15 november 1986. Under besöket sammanträffade JO Nilsson med representanter för Ministerio Publico och ordföranden i Venezuelas Högsta domstol. JO Nilsson besökte även "Asociación Civil de Cooperación Social del

Ministerio Publico (ASOCICO). JO Nilsson föreläste under besöket om den svenska JO-institutionens funktion och arbetsformer.

JO Nilsson deltog på inbjudan av UNESCO den 9–10 december 1986 i Paris i ett symposium kring den enskilde och skattemyndigheterna.

JO Nilsson deltog den 4–5 maj 1987 i ett sammanträde med styrelsen för International Ombudsman Institute i Edmonton, Canada, och den 6–7 maj på samma plats i ett sammanträde med The International Ombudsman Consultative Committee (I.O.C.C.). På det sistnämnda sammanträdet diskuterades frågor kring den fjärde internationella JO-konferensen i Canberra 1988.

Ämbetet har besökts bl. a. av Kinas justitieminister Zon Yu med delegation, parlamentsdelegationer från Japan, Italien och Egypten samt utländska vetenskapsmän, journalister och andra intresserade av den svenska JO-institutionen. Ämbetet har vidare varit huvudarrangör för ett två veckors studie- och utbildningsbesök av två högre tjänstemän vid the Permanent Commission of Enquiry (PCE) i Dar es Salaam, Tanzania. Besöket skedde inom ramen för det svenska biståndet till Tanzania. Ämbetet har också besökts av en polsk studiedelegation från PRON (Patriotiska rörelsen för nationens pånyttfödelse). Besöket ingick som ett led i att skapa en polsk JO-institution på federal eller regional nivå.

Stockholm i oktober 1987

Per-Erik Nilsson

Anders Wigelius

Gunnel Norell Söderblom

Hans Ragnemalm

Ulf Hagström

I. Allmänna domstolar m. m.

Domstolsväsendet m. m.

Ifrågasatta felaktigheter i hovrätts dom om ansvar och skadestånd för misshandel; även uttalande om begränsningar i JO:s tillsyn över domstolar

(Dnr 2669–1986)

Ett beslut av JO Wigelius den 16 maj 1987 med anledning av klagomål mot Svea hovrätt har följande lydelse.

Bakgrund

Rådmannen Jim Josefsson åtalades vid Stockholms tingsrätt för misshandel av E. S. vid tre tillfällen, ett omkring den 17 oktober 1983, ett den 18 december samma år och ett den 31 mars 1984. Enligt gärningsbeskrivningen hade Josefsson bl. a. vid varje tillfälle slagit E. S. och tagit strupgrepp på henne och den 31 mars 1984 knuffat omkull henne mot en trappa. I fråga om skador på E. S. påstods bl. a. att denna den 31 mars 1984 fått en skada på halsryggen samt tungbensfraktur. I övrigt hade hon vid de tre tillfällena åsamkats smärta och erhållit blåmärken, den 18 december 1983 även – som påståendet senare förtydligades – bulor i huvudet. Gärningsbeskrivningen innehöll inte något påstående om att Josefsson skulle ha sparkat E. S.

Josefsson och E. S. var sammanboende vid tiden för gärningarna. Det var fråga om uppträden dem emellan i deras hem. Om hur dessa utspelat sig och om vem som inlett bråken gick uppgifterna starkt isär. Josefsson har förnekat brott och i fråga om våld mot E. S. gjort gällande nödvärnsrätt.

I dom den 19 juni 1985, DB 427, fann tingsrätten, avd. 13:1, åtalet styrkt i enlighet med gärningsbeskrivningen och dömde Josefsson för misshandel till tre månaders fängelse. Ordföranden ville bestämma påföljden till en månads fängelse.

Josefsson överklagade domen och yrkade i huvudsaken frikännande och ogillande av skadeståndstalan. I dom den 20 december 1985, DB 204, fastställde hovrätten tingsrättens domslut och utlät sig om kostnadsfrågorna i hovrätten. Av domen framgår att åklagaren frånfallit påståendet att E. S. av misshandeln den 31 mars 1984 fått en halsryggsskada. Vid påföljdsbestämningen utgick hovrätten från att Josefsson inte skulle komma att avskedas på grund av brotten. Hovrätten förklarade sig i straffmättningsfrågan särskilt beakta "dels att genom åtalsjustering gärningen den 31 mars 1984 ter sig något mindre allvarlig än vid tingsrättens prövning, dels att lagstridigt handlande av domare i och för sig förtjänar strängt bedömande". Straffned-sättning kom "följaktligen" ej i fråga.

I fråga om skadeståndet anförde hovrätten att Josefsson vid den prövning

hovrätten företagit avansvarsfrågan skulle betala skadestånd till E. S. "enligt yrkande och medgivande".

Josefsson ansökte om revision. I revisionsinlagan riktade han utförlig kritik mot hovrättens dom med avseende på, förutom annat, *dels* det här ovan återgivna resonemanget i straffmättningsfrågan vilket enligt hans förmenande innebar att hovrätten i strid mot budet i 1 kap. 9 § regeringsformen utan lagstöd särbehandlat honom på grund av hans yrke, *dels* bedömningen av skadestandsfrågan. I sistnämnda hänseende gjorde Josefsson gällande att det till övervägande del saknats laga grund för skadeståndsskyldighet sedan påståendet om att Josefsson genom brott förorsakat E. S. en halsryggsskada frånfallits. Det nu nämnda androgssom skäl för prövningstillstånd. Vidare åberopades att hovrätten vid bevisvärderingen av grovt förbiseende eller grovt misstag utgått från felaktiga eller ofullständiga uppgifter om vad som förekommit vid huvudförhandlingen, vilket påverkat sakens utgång. Högsta domstolen förelade riksåklagaren att avge genmäle. Sedan riksåklagaren utan mera ingående motivering anslutit sig till hovrättens bedömning och anfört att det inte torde föreligga skäl för prövningstillstånd, beslöt högsta domstolen den 10 september 1986 att inte lämna prövningstillstånd.

Statens ansvarsnämnd fann den 5 november 1986 vid prövning enligt 11 kap. 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning att Josefsson inte borde avskedas från sin anställning som domare. Sedan jag fått del av beslutet beslöt jag att inte söka ändring däri (Dnr 2559-1986). Justitiekanslern har för sin del väckt talan vid arbetsdomstolen om avskedande av Josefsson. Josefsson har hos högsta domstolen begärt resning i brottmålet. Hos JO har han åberopat innehållet i sin resningsansökan. Högsta domstolen har begärt skriftlig förklaring dels av riksåklagaren i vad avser straffmätningen, dels av E. S. i vad avser skadestånd för skada på halsryggen.

Klagomål och handläggningen hos JO

I en den 17 november 1986 till JO inkommen skrift begärde Carl-Otto Lindberg på Josefssons vägnar att JO skulle granska hovrättens handläggning av målet och vidta de åtgärder vartill granskningen kunde föranleda. Enligt Lindberg fanns det tre allvarliga fel i hovrättens dom; straffmätningen var grundlagsstridig, referatet av målsägandens berättelse var oriktigt på ett för Josefsson chikanerande sätt och skadeståndet saknade till övervägande del laga grund.

Den 15 december inkom en skrift från Josefsson, vari denne bl. a. gjorde åtalsanmälan beträffande de av Lindberg påtalade felen i hovrättens dom. Han anförde vidare att det Lindberg tagit upp endast var några särskilt flagranta exempel på av hovrätten begångna fel. Han hänförde sig till revisionsinlagan och hävdade att hovrättens bevisbedömning vilade på felaktiga och ofullständiga uppgifter om vad som förekommit vid huvudförhandlingen. Korrekt redovisning och utvärdering skulle ha lett till en annan utgång. – Josefsson avlade den 19 januari 1987 ett personligt besök på ombudsmannaexpeditionen och utvecklade sina klagomål. Han ville dessutom påtala ytterligare ett referatfel som haft betydelse för utgången.

Med anledning av klagomålen infordrades till JO och genomgicks i erforderliga delar samtliga domstolsakter. Vad som därvid framkom ansågs icke ge anledning till inledande av förundersökning om brottslig gärning. Därefter infordrades hovrättens yttrande över tre av de punkter som klagomålen omfattar. Hovrättens yttrande utgjordes av en promemoria som upprättats gemensamt av hovrättens lagfarna ledamöter, f. d. hovrättslagmannen Lars-Erik Tillinger, f. d. hovrättslagmannen Bertil Holmquist och hovrättsrådet Anders Andersson. Vid huvudförhandlingen i målet var Tillinger ordförande. Andersson var referent i målet.

Klagandena har yttrat sig över utredningen.

Utredningen redovisas närmare i det avsnitt som följer.

Utredningen

Två av de remitterade frågorna gällde hovrättens sätt att i domen framställa vad som förekommit vid huvudförhandlingen. Den tredje gällde skadeståndet.

1. Domens redovisning av målsägandens utsaga i viss del

Enligt Lindbergs klagoskrift hade hovrätten i sitt referat av målsägandens berättelse felaktigt skrivit att hon, E. S., vid ett tillfälle – ett som inte omfattades av någon åtalspunkt men i tiden låg nära efter det första tillfället – fått märken på underkroppen genom att Josefsson sparkat henne och att hon fått inställa en gynekologundersökning därför att hon skämdes för märkena. E. S. uppgavs i domen ha sagt så. Såsom framgick av fonogramutskriften, varav utdrag bifogades klagoskriften, hade E. S. i stället inte mindre än tre gånger sagt att hon inte haft sådana märken och att gynekologundersökningen genomförts så som det varit bestämt. Den oriktiga uppgiften hade sedan återgetts bl. a. i ansvarsnämndens beslut. Den kunde inte antas ha saknat betydelse vare sig för hovrättens bedömning eller för ansvarsnämnden.

I domen (s. 5) har målsägandens berättelse i denna del återgetts på följande sätt.

– – – Hålslaget träffade Josefsson på låret eller höften. Han blev lugn och åkte sedan sin väg. Nu minns hon inte, om hon efter händelserna hade blåmärken på armarna. Däremot minns hon att hon hade märken på hals och händer. Ett ytterligare stöd har hon däri att en liknande händelse inträffade några dagar senare, den 27 oktober. Hon blev då tvungen inställa en gynekolog-kontroll på Södersjukhuset, eftersom hon skämdes för märken på "underkroppen" som hon fått genom att Josefsson sparkat henne.

Av utskrifterna från målsägandeförhöret med E. S. framgår att frågan om gynekologkontrollen kommit på tal tre gånger (s. 4, s. 14 och s. 20).

På första stället hörs E. S. av åklagaren. Hon berättar att förhållandet mellan henne och Josefsson försämrats efter en händelse sommaren 1983. Senare, troligen i september hade hon börjat få "blödningar" som sedan förvärrats i oktober. I anslutning därtill berättar hon att "det som skedde i oktober, det var ju egentligen två tillfällen". Det senare av dessa tillfällen tror hon var omkring den 27 oktober. Därefter fortsätter hon enligt fonogramutskriften med följande yttranden.

Men jag minns ändå att det var dagen innan jag gjorde ett besök på Södersjukhuset, därför att innan på morronen som jag åkte upp till Södersjukhuset så kontrollerade jag i spegeln att jag inte hade blåmärken på nedre delen av kroppen när jag skulle till gynekologmottagningen. Och därför så vet jag att det var ett tillfälle till där.

Längre fram (s. 14) uppmanar åklagaren E. S. att berätta om vad som hänt vid tillfället omkring den 27 oktober. Utskriften återger därefter följande yttranden av E. S.

Ja det hände ungefär samma sak och att jag kommer ihåg det, det beror på det att jag vet att jag, fredagen var den 28 då, på morronen skulle åka till Södersjukhuset och att jag kontrollerade hur det var med blåmärken innan jag vågade åka dit. Jag minns, att det händekvällen innan som gjorde att jag var tvungen att kontrollera kroppen.

Åklagaren: ... blåmärken då, är det så du menar?

E. S.: Jo just det. Jag vill inte åka dit med blåmärken helt enkelt på nedre delen av kroppen.

E. S. besvarade ytterligare några frågor, varvid det framgick att sjukhusbesöket berodde på underlivsblödningar och att hon inte varit till läkare beträffande "blåmärken eller sådana saker" vid det här tillfället.

Den tredje gången frågan kommer upp är under den offentlige försvararens förhör med E. S. (s. 20). Försvararen har ställt olika frågor till E. S. om det av Josefsson mot henne brukade våldet med bakgrund av att hon under förhöret lämnat uppgifter som avvikit från vad hon tidigare sagt. E. S. uppger då att hon tidigare trott att hon blivit sparkad under oktoberhändelsen men att det inte varit så. Därefter följer hennes avslutande yttrande under försvararens korsförhör, vilket upptecknats på följande sätt.

Ja i oktober ja. Det var ju ganska lätt för mej att förstå det när jag fick se min almanacka därför att hade jag fått, jag vet ju den där gången när jag blev sparkad, att jag låg med huvudet inne i nischen mellan garderoberna, att jag fick många sparkar på nedre delen av kroppen, benen och det kan jag ju rimligtvis inte ha fått för då hade jag aldrig åkt iväg till gynekologen, för det var just den delen av kroppen som jag tittade väldigt noga innan jag gick till taxin och åkte till Södersjukhuset. Det var det nämligen som gjorde att jag förstod att jag hade blandat ihop det här.

Hovrättens yttrande till JO innehöll först allmänt följande.

Ingen av oss har numera en fullständig och säker minnesbild av enskildheter i handläggningen. Envar av oss gjorde utförliga memorialanteckningar, men ingen av oss har dessa kvar. Banden från de fonetiska upptagningarna finns inte i behåll. Därför har vi inte – så som önskvärt varit – kunnat granska utskrifterna av dem. Vårt svar måste följaktligen bygga i huvudsak på vad som står i de handlingar som vi fått oss tillhanda den 27 januari och den 2 februari 1987. (anm.)

anm. Förutom hovrättens och tingsrättens akter är handlingarna följande: Lindbergs klagoskrift med de bilagor som avsåg skadeståndsanspråket och dess fördelning, protokollet från Josefssons besök på ombudsmannaexpeditionen samt fullständiga fotokopior av de bestyrkta fonogramutskrifter som hovrätten tillhandahållit högsta domstolen, dessutom vissa av klagandena ingivna avsnitt därur och ur domen, försedda med markeringar.

I nu förevarande del innehöll yttrandet vidare följande.

Med utgångspunkt enbart från vad som står i bandutskrifterna verkar Lindbergs anmärkning befogad i vad den gäller redovisningen i domen av E. S:s uppgifter om märken på underkroppen och om inställt besök på Södersjukhusets kvinnoklinik. Emellertid framstår det för oss som inte särskilt troligt att vi alla tre, var för sig och på samma sätt, missuppfattat E. S. i det aktuella hänseendet. E. S. yttrade sig emellertid även i skadeståndsdelen utan att det togs upp fonetiskt; detsamma kan ha gällt möjligen gjorda inpass i anslutning till förhöret med Josefsson. Vi kan inte nu bortse från möjligheten att det då förekom någon avvikelse från vad hon sade under målsägandeförhöret. En genomgång nu av utskriften av *hela* förhöret i den aktuella delen förmedlar ett något rörigt intryck. Om en missuppfattning skulle ha förekommit med ett felreferat som följd, beklagar vi givetvis det inträffade. Vi är dock inte övertygade att E. S. slutliga ståndpunkt felaktigt återgivits.

Det bör understrykas att Lindbergs anmärkning gäller referatet av E. S:s uppgifter om händelser – den 27 oktober 1983 och kort därpå – som *inte* omfattades av åtalet mot Josefsson. Dessa händelser hade i detta sammanhang betydelse endast som stöd för E. S:s minnesbild av den av åtalet omfattade misshandel som Josefsson utsatte henne för den 17 oktober. Stödet är rimligen detsamma oavsett om hennes uppgifter om händelserna i slutet av oktober – misshandel och sjukhusbesök – återges så som nu följer av bandutskrifterna eller så som hovrätten gjort det.

Slutligen vill vi under denna punkt nämna att vi med anledning av remissen i denna del har tagit kontakt med nämndemännen och med advokaten Melander för att få reda på, om de minns något som kan belysa förhållandet. Nämndemännen, avdelningsdirektören Ingmar Lindqvist och Birgitta Rääf, har båda till Andersson sagt att de väl minns att de läste domen noga i helt nära anslutning till att den meddelades och att de inte på någon punkt reagerade mot innehållet i den. Advokaten Melander har under samtal med Andersson sagt att hon har vissa memorialanteckningar från förhandlingen i behåll och att enligt dem E. S. yttrat något om att hon knutit ihop händelserna med en besöks tid på Södersjukhuset. Advokat Melander minns inte, om E. S. yttrat sig på det ena eller på det andra aktuella sättet.

Lindberg har i sina påminnelser kommenterat promemorians innehåll med följande.

Juristledamöterna tycks i sitt yttrande vilja göra gällande att deras felaktiga referat av E. S:s utsaga i hovrätten trots allt skulle vara riktigt. Enligt dem yttrade sig E. S. även i skadeståndsdelen utan att detta upptogs på band. Detsamma skulle kunna ha gällt "möjligen gjorda inpass i anslutning till förhöret med Josefsson".

Av det utdrag av bandutskrifterna som jag fogat vid min anmälan framgår klart vad E. S. verkligen yttrade i fråga om förekomsten av märken efter sparkar mot hennes underkropp m. m. Just denna fråga berördes dessutom vid tre tillfällen under förhöret med henne. Detta framgår också av bandutskriften. (Se för övrigt även förundersökningsprotokollet s. 98 samt utskriften av bandupptagningen i tingsrätten sid. 12.) Att försöka påskina att hon i senare skeden av huvudförhandlingen – vilka inte togs upp på band – skulle ha ändrat sina uppgifter på denna punkt så att de fått rakt motsatt innehåll i förhållande till vad bandutskrifterna utvisar, framstår alls icke som någon trovärdig förklaring. Invändningen förtjänar inte något avseende.

Juristledamöterna understryker att felreferatet gäller en händelse som inte omfattades av åtalet mot Josefsson och som endast hade betydelse för

tidsbestämningen av en viss händelse. Underförstått skulle således felreferatet sakna betydelse för Josefsson.

Denna invändning föranleder mig att erinra om att Josefsson stod under åtal i målet för att ha misshandlat E. S. I denna situation låter hovrätten sanningslöst E. S. utsäga i domen att hon utsatts för sparkar av Josefsson som förorsakat henne märken på underkroppen så att hon nödgats inställa en gynekologkontroll. (Talet om gynekologkontroll i sammanhanget leder för övrigt tanken till att de påstådda sparkarna träffat kvinnans underliv.)

Ett så grovt felreferat kan omöjligen sakna betydelse för den allmänna bedömningen av de gärningar som lagts Josefsson till last och för påföljden. Josefsson framställs ju som en rå och hänsynslös våldsverkare.

Det är ur rättssäkerhetssynpunkt oacceptabelt att denna grovt felaktiga och för Josefsson så chikanerande uppgifter har fått inflyta bland det material som legat till grund för hovrättens och sedermera högsta domstolens bedömningar. Domen åberopas även av justitiekanslern i ett mål hos arbetsdomstolen angående Josefssons fortsatta anställning som rådman. Det är angeläget att de felaktiga uppgifterna rättas så att förutsättningar skapas för en rättvis bedömning av Josefssons sak.

De i andra stycket ovan av Lindberg åberopade tidigare utsagorna av E. S., den ena skriftligen till förundersökningsprotokollet och den andra under förhöret med henne i tingsrätten, är entydiga och stämmer överens med vad hon sagt enligt fonogramskriften från förhöret i hovrätten.

2. Domens redovisning och slutsatser av en vittnesutsaga i viss del

Josefsson ville vid sitt besök på ombudsmannaexpeditionen särskilt fästa JO:s uppmärksamhet på ett avsnitt i hovrättens dom (s. 8), vari hovrätten dragit slutsatser om uppkomsten av den tungbenskada som E. S. fått vid uppträdet den 31 mars 1984. Hovrätten hade grundat slutsatserna på att E. S. haft vissa "märken" på halsen. Enligt Josefsson framgick inte av utredningen att E. S. haft några märken där, endast enligt ett vittne, M. W., att hon "varit röd". Enligt referatet i domen skulle M. W. ha sagt att det fanns "röda märken" på halsen. På denna punkt var vittnesutsagan inte rätt återgiven. Endast åklagaren hade i sina – enligt Josefsson ledande – frågor använt ordet märken. M. W. hade under förundersökningen och genom hela rättegången sagt något annat, nämligen att E. S. varit röd vid halsen. Det var enligt Josefssons mening förenligt även med hans version av vad som förekommit den 31 mars. Sålunda kunde tungbenskadan förklaras av att E. S. fallit. Josefsson hänvisade till fonogramskriften av vittnesförhöret med M. W. i hovrätten. Han framhöll att det fanns vissa omständigheter som direkt talade emot att det funnits några märken. – Vad Josefsson i denna del anförde antecknades i ett protokoll, vartill hänvisades vid remissen till hovrätten.

Om domen är i denna del följande att säga. Som förut anmärkts gick Josefssons och målsägandens utsagor starkt isär. Hovrätten fann att varken Josefssons eller E. S:s uppgifter om vad som inträffat dem emellan, granskade var för sig, framstod som orimliga eller eljest ej värda avseende. Efter det konstaterandet innehåller domen ett längre resonerande avsnitt som utmynnar i att hovrätten finner styrkt att Josefsson uppsåtligen misshandlat E. S. enligt vad åklagaren påstått. I vad rör uppkomsten av tungbensfrakturen anför hovrätten här följande.

Även skadornas beskaffenhet ger viss ledning för den närmare prövningen. Blåmärken på händer eller kroppen kan möjligen hänföras lika väl till det ena som till det andra händelseförloppet. Annorlunda förhåller det sig med märkena på halsen och, framför allt, med tungbensfrakturen, som enligt rättsintyget "normalt ej uppstår vid ringa våld mot halsen". Det är enligt hovrättens åsikt osannolikt att märkena på halsen är en följd av sådana avvärjningsåtgärder mot axelpartiet, som Josefsson inför hovrätten beskriver. Tungbensfrakturen kan svårligen tänkas bero på avvärjande åtgärder och den kan knappast ha orsakats av E. S:s egna åtgärder eller berott på ett olyckligt fall i en trappa. Det är i stället väl möjligt att en skada av denna art uppkommit så som E. S. beskrivit det, ett förfarande som också naturligen förklarar märkena på halsen.

Uppträdet mellan Josefsson och E. S. den 31 mars ägde rum på natten mellan den 30 och 31. I det av åklagaren åberopade, utförliga läkarintyget som är utfärdat efter undersökning av E. S. den 1 april finns uppgifter om åtskilliga blåmärken men inte om några på halsen, vars utsida palperades vid undersökningen. Av intyget framgår däremot att tungbenet varit kraftigt ömmande och att röntgen visat en fraktur på dess högra skänkel med ringa felställning. Läkaren uttalar att inget i status eller övriga undersökningar motsäger att patienten utsatts för misshandel mot ett flertal ställen på kroppen, "däribland även utsatts för våld mot halsen av sådan grad att hon fått en tungbensfraktur vilket normalt ej uppstår vid ringa våld mot halsen".

Vittnesförhör ägde rum med en arbetskamrat A. till E. S., som träffat henne under dagen den 31 mars. Vittnet beskrev endast märken på hennes händer.

Med vittnet M. W. hade E. S. sammanträffat senare, omkring kl. 15–16. Enligt hovrättens dom (s. 6) uppgav M. W. följande.

När hon – – – såg E. S. hade denna röda märken på framsidan av halsen och bulor på bakhuvudet. E. S. hade ont i hela kroppen – – –.

Det ifrågavarande avsnittet av utskriften från fonogramupptagningen har följande lydelse:

Åkl: Ja just det. Jaa hon hade alltså blivit då slagen. Kan du berätta om om hon lämnade några detaljer då hur hon hade blivit misshandlad?

M. W.: Jaaa hon hade jaa minns inte riktigt, men hon hade alltså vad jag minns är väl märkena som E. S. hade. Hon hade svårt att svälja och hon var väldigt röd vid halsen. Hon hade märken över näsan och bulor i huvudet. Men det kanske jag upptäckte mest på söndan för hon låg ju kvar hos mej på natten.

Åkl: Märken någon annanstans? Händer, armar, ben.

M. W.: Ja jag tyckte att hon hade märken överallt. Och framför allt det här på halsen var så fruktansvärt för att på söndag morron så kunde inte E. S. röra på halsen, utan när man pratade med henne så rörde hon hela kroppen.

Åkl: Ja du sa att du såg märken på halsen.

M. W.: Ja.

Åkl: Kan du beskriva, kan du precisera var exakt dom märkena var vid det här tillfället den 31 mars 1984?

M. W.: Halsen var röd.

Åkl: Jaha menar du att hela halsen var röd.

M. W.: Ja halsen var röd.

Åkl: Ja runt om?

M. W.: Jaaa jag vet inte hur det var i nacken, nej men det var rött här.
Åkl: Ja var det några andra skadorsom du kunde iaktta? Du tyckte att hon var väldigt misshandlad, hur, vad var det du mest uppmärksammade och tyckte var.

M. W.: Ja det var väl mycket att E. S. var så chockad. Chockad, ledsen och sen det här på halsen och näsan fanns det någonting på och på händerna. Och på söndag morron var det stora buler i bakhuvudet. Hon var mörbultad.

Det bör anmärkas att tingsrätten i motsvarande del antecknat följande från vittnesförhör med M. W.

Hon hade en svullnad på näsan, halsen var väldigt röd och hon hade bulor i huvudet. Hon hade märken på händerna och var överhuvudtaget full av blånader. Hon hade svårt att svälja. E. S. kunde ej vrida på huvudet utan var tvungen att röra hela kroppen.

Hovrättens yttrande i denna del innehåller inledningsvis att vad Josefsson anfört enligt ledamöternas mening i huvudsak angår hovrättens bevisvärdering, som de anser sig ha redovisat utförligt i domen. Det kunde inte komma ifråga att nu utveckla den ytterligare. Därefter innehåller yttrandet följande.

Några påpekanden får göras. Enligt vårt språkbruk kan vad M. W. sade sig ha sett på E. S:s hals beskrivas som "märken". Men naturligtvis kan någon annan beskrivning vara likvärdig. – Beträffande A:s möjligheter till iakttagelser kan nämnas att E. S. berörde dem, så som det framgår av bandutskriften. – Tungbensskadan är särskilt behandlad i domen. Där tog vi inte ställning till vilket uppsåtligt våld – exempelvis slag eller strupgrepp – som orsakade den. Läkarintyget tog vi del av.

Josefsson har i sina påminnelser i denna del bl. a. anfört följande.

Med normalt språkbruk kan vad vittnet M. W. beskrivit inte betecknas som "märken". Ett sådant ordval för tanken till att halsen visat spår efter yttre våld. Vad M. W. verkligen sagt – att "halsen var röd" – kan inte anses visa annat än att huden varit irriterad på grund av frakturen. Under förundersökningen hade M. W. f. ö. sagt att halsen såg "röd och irriterad ut" (fu-prot. s. 111). Genom att inte korrekt återge vad vittnet sagt vilseleder hovrätten läsaren och övertygar denne om riktigheten av bedömningen att skadan förorsakats av misshandel.

3. Skadeståndet

Enligt Lindbergs klagoskrift avsåg en väsentlig del av skadeståndsyrkandet anspråk på ersättning för sveda och värk, förlorad arbetsförtjänst och läkarbesök m. m. som grundades på det i hovrätten återtagna påståendet om en halsryggskada. Hovrätten hade mot Josefssons bestridande dömt ut hela det yrkade skadeståndet. Lindberg bifogade förutom en kopia av den inlägga till tingsrätten (aktbil. 39) vari E. S. framställt sina skadeståndsanspråk också en särskild promemoria, enligt vilken målsägandeombudet vid huvudförhandling i hovrätten på fråga från rätten (ledamoten Holmquist) uppgett att alla kostnader efter en viss dag avsåg halsryggskadan. Enligt promemorian rörde det sig om ca 3 000 kr. av det totala skadeståndet om 4 431 kr. Bilagorna fanns med vid remissen till hovrätten.

Av handlingarna framgår följande. E. S. yrkade vid tingsrätten skadestånd

med 4 431 kr. 40 öre enligt en specifikation, aktbil. 39. Specifikationen medger inte någon helt säker uppdelning på skilda skadetillfällen men posterna avser till helt övervägande del tiden efter mars 1984. Vissa förtydliganden gjordes under förhandlingen vid tingsrätten. I vad mån anspråken grundade sig på halsryggsskadan är svårare att avgöra. Dock gällde ett belopp av 2 000 kr. sveda och värk i samband med det sista skadetillfället "jämfte därefter 2 månader med halskrage". Av anspråket i övrigt avsåg 1 361 kr. 40 öre förlorad arbetsförtjänst. Enligt protokollet bestred Josefsson skadeståndsskyldighet men vitsordade kostnaderna enligt specifikationen utom såvitt gällde nyssnämnda ersättning för sveda och värk. I den delen vitsordades 500 kr. såsom skäligt i och för sig.

Som förut sagts utdömde tingsrätten hela det yrkade skadeståndet. Tingsrätten anförde i domskälen att Josefsson vid tingsrättens prövning i ansvarsfrågan var skyldig att utge skadestånd till E. S. och att tingsrätten ansåg dennas krav för sveda och värk vara skäligt.

Enligt protokollet från huvudförhandlingen i hovrätten, där Josefsson yrkade att åtalet och skadeståndstalan skulle ogillas, vitsordade han inledningsvis det av E. S. yrkade skadeståndet i och för sig utom såvitt avsåg ersättning för förlorad arbetsförtjänst, i vilket hänseende endast 900 kr. vitsordades.

Sedan åklagaren utvecklat åtalet, utvecklades skadeståndstalan av E. S:s ombud. I protokollet antecknades därvid ytterligare endast att det i samband därmed som bevisning föredrogs tre journalblad som ingivits i tingsrätten.

Åtalsjusteringen i hovrätten skedde enligt protokollet första förhandlingsdagen i omedelbar anslutning till att E. S. hörts som målsägande och därvid viss annan utredning genomgått. Om skadeståndet finns efter detta ingen annan anteckning än – i anslutning till att parterna påföljande dag slutförde talan – den att försvararen förklarade att Josefsson nu vitsordade "skäligheten i och för sig fordrat skadestånd".

Hovrätten, som fastställde tingsrättens domslut, anförde i skadestandsfrågan endast följande som domskäl: "vid den prövning hovrätten företagit av ansvarsfrågan skall Josefsson betala skadestånd till E. S. enligt yrkande och medgivande – – –".

I anslutning till redovisningen av yrkanden m. m. fanns i domen också antecknat att E. S. förklarat att "av skadeståndet 150 kr för läkarintyg hänförs sig till händelserna den 18 december 1983 och att övriga poster är hänförliga till misshandeln den 31 mars 1984" samt att Josefsson "under huvudförhandlingen i hovrätten medgivit skäligheten av det fordrade skadeståndet".

Hovrättens yttrande innehöll i denna del följande.

E. S:s yrkanden vid tingsrätten om skadestånd torde ha varit grundade på att det hade inträffat, som åklagaren påstått i sin gärningsbeskrivning. Protokollet från huvudförhandlingen i hovrätten visar att advokaten Melander utvecklade skadeståndstalan. Därefter frånföll åklagaren ett moment i gärningsbeskrivningen beträffande misshandeln den 31 mars 1984. Det innebär inte att målsägandens grund i motsvarande mån begränsas. I vilket fall som helst vidhölls skadeståndsyrkandena. Skadestandsfrågan var uppe till diskussion mellan de juridiskt väl kompetenta parterna den 6 december 1985, dagen näst efter åtalsjusteringen. Protokoll och dom visar att Josefsson

och hans ombud då bestred skadeståndsskyldighet men vitsordade skäligheten av – medgav – fordrade belopp i och för sig. Om Josefsson menat att åtalsjusteringen skulle ha medfört någon konsekvens för skadeståndets belopp, borde detta i denna dispositiva del av målet ha angivits vid huvudförhandlingen. Tydligen har vi, med den prövning vi gjort av Josefssons invändningar och med hänsyn till hans medgivande, inte funnit påkallat i detalj redovisa skadeståndsfrågan. Lindbergs synpunkter på hur skadeståndet borde ha bestämts kan vi inte kommentera närmare än att vi tvivlar på att – om momentet halsryggsskada verkligen fallit bort i skadeståndsdelen – det varit möjligt att göra en sådan uppdelning som Lindberg anser att hovrätten borde ha företagit. I varje fall förefaller det som om det hade varit varken behövt eller lämpligt om domstolen utan initiativ av part hade sökt förmå E. S. att sätta ned sina yrkanden därför att åklagaren justerat sin gärningsbeskrivning. – Tilläggas kan att E. S. under målsägandeförhöret uttalade sig om skadan (se s. 56 ff).

I denna del har Lindberg i sina påminnelser anfört följande.

Varken av tingsrättens eller hovrättens domar framgår annat än att E. S:s skadeståndsanspråk uteslutande var grundat på åklagarens påstående om Josefssons brottsliga förfarande, såsom det kommit till uttryck i åklagarens gärningsbeskrivningar. När åklagaren återtog sitt påstående att Josefsson förorsakat E. S. halsryggsskadan, framstod det som högst oklart vilken grund för skadeståndet som målsäganden åberopade i motsvarande del. Det framgår nämligen inte av domen eller någon annan handling att E. S. i det läget för sin del alltså hävdade som grund det brottsliga förfarande som åklagaren ej längre funnit skäl hävda. Ej heller framgår det att E. S. åberopade någon annan grund för sitt skadeståndsanspråk såvitt avsåg halsryggsskadan.

Juristledamöterna menar att grunden för skadeståndstalan genom åtalsjusteringen inte begränsades. De skäl som ledamöterna åberopar synes vara att "protokollet från huvudförhandlingen utvisar att advokat Melander utvecklade skadeståndstalan" och att målsäganden "i vilket fall som helst vidhöll skadeståndsyrkandena". – Om emellertid oklarhet råder om vad som åberopas som *grund* för skadeståndstalan hjälper det knappast att målsägandens ombud *utvecklat* skadeståndstalan och inte heller att målsäganden *vidhöllit* sina skadeståndsyrkanden.

Om juristledamöterna menar att målsägandens ombud, när hon utvecklade skadeståndstalan, åberopade en i förhållande till åklagarens talan självständig grund för skadeståndsanspråket, hade hovrätten bort redovisa detta i sin dom. Men framför allt hade hovrätten, mot bakgrund av att Josefsson till alla delar bestritt skadeståndsansvar, bort redovisa hur den i så fall ställde sig till denna självständiga grund. Så har emellertid inte skett. Hovrätten har till stöd för sitt domslut i skadeståndsdelen endast åberopat "den prövning hovrätten företagit i ansvarsfrågan" (domen s. 11) och någon annan ansvarsfråga än den om straffansvar – såsom den slutligt avgränsats av åklagaren – har ju hovrätten, såvitt kan utläsas av domen, inte prövat. Det är alldeles uppenbart att hovrätten förbisett att grunderna för målsägandens och åklagarens talan inte var kongruenta och inte tagit konsekvenserna av detta.

Juristledamöterna menar att Josefsson i denna dispositiva del av målet borde ha angett om han "menat att åtalsjusteringen skulle ha medfört någon konsekvens för skadeståndets belopp". – Det kan visserligen nu efteråt konstateras att ett sådant påpekande av Josefsson hade behövts, eftersom hovrätten själv inte förmådde inse vilka konsekvenser åtalsjusteringen fick. Men eftersom Josefsson till alla delar hade bestritt skadeståndsansvar och

förnekat de gärningar åklagaren lagt honom till last, hade det givetvis istället ålegat hovrätten, trots frågans dispositiva karaktär, att självmant bedöma vilka konsekvenser åtalsjusteringen fick för skadeståndet. Josefsson och hans ombud hade för övrigt all anledning räkna med att så också skulle ske, eftersom en av juristledamöterna, f. d. hovrättslagmannen Holmquist, på eget initiativ frågade advokat Melander hur stor del av skadeståndet som hänförde sig till halsryggsskadan.

Juristledamöterna anför vidare att de bl. a. med hänsyn till Josefssons "medgivande" inte funnit påkallat i detalj redovisa skadestandsfrågan. Av såväl domen som övriga handlingar framgår emellertid klart att Josefsson väl *visordat* skäligheten av fordrade belopp, men till alla delar *bestritt* skadestandsansvar. Jag förstår inte vad juristledamöterna menar med sin invändning. Försöker de utnyttja sitt eget, mindre lämpliga ordval i domen (s. 3 y: "medgivit skäligheten av det fordrade skadeståndet", jfr. också domen s. 11 x) för att ge sken av att Josefsson i någon del *medgivit* bifall till skadestandsyrkandet? Juristledamöternas invändning framstår som anmärkningsvärd.

Juristledamöterna framhåller slutligen att "det hade varit varken behövt eller lämpligt om domstolen utan initiativ av part hade sökt förmå E. S. att sätta ned sina yrkanden därför att åklagaren justerat sin gärningsbeskrivning". – Uttalandet vittnar om att dessa ledamöter helt missuppfattat sin uppgift i den situation de befann sig.

Ingen har mig veterligen gjort gällande att den oväldiga hovrätten, allra minst på initiativ av part, hade bort söka "förmå E. S. att sätta ned sina yrkanden". Vad som däremot kunde förväntas av hovrätten var att den hade klarlagt vilken grund E. S. åberopade för sitt skadestandsanspråk såvitt avsåg halsryggsskadan när åklagaren i den delen återtog sitt ansvarspåstående. Om hovrätten då funnit att E. S. inte längre åberopade någon grund eller att hon åberopade en grund som inte var hållbar, hade det ålegat hovrätten att klarlägga hur stor del av skadeståndet som var hänförligt till halsryggsskadan (vilket också synes ha skett, se ovan), att ogilla skadeståndstalan i den delen samt att reducera det yrkade skadeståndet med motsvarande belopp. Detta är alltför elementärt för att behöva påpekas.

Sammanfattningsvis vidhåller jag påståendet i min anmälan att hovrätten förpliktat Josefsson att utge en högst väsentlig del av skadeståndet utan laga grund. Med hänsyn till detta vädjar jag till Er om ett kraftfullt ingripande så att Josefssons försök att genom en resningsansökan nå rättelse främjas.

JO:s bedömning

Inledningsvis vill jag säga följande.

Klagomålen i detta ärende gäller domstolssätt att i dom i brottmål redovisa i målet framlagd utredning och dess bedömning i sak. Det är alltså fråga om sådant som JO i allmänhet inte tar upp till närmare utredning och uttalar sig kritiskt om. Det är emellertid inte så att det skulle saknas utrymme för JO att företa utredning i sådana fall; i själva verket sker hos JO en begränsad utredning i samtliga fall där klagomål mot domstols dom inte kan lämnas utan avseende. I allmänhet blir det emellertid då främst fråga om en granskning av den ifrågavarande domen och kanske akten i målet. Visar granskningen, såsom i regel måste bli fallet, att kritik mot domstol inte kan komma i fråga, remitteras ej klagomålen utan ärendet avskrivs.

Det är två förhållanden som särskilt begränsar JO:s möjligheter att behandla innehållet i en dom. Det ena är att JO till väsentlig del är hänvisad

till att grunda sin bedömning på ett skriftligt underlag, främst på domstolens aktmaterial. Rättegångsordningen däremot vilar på principerna om muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Dessa principer avses bl. a. garantera ett tillförlitligt underlag för domstolens prövning av vad som skall anses bevisat, och det medför att utrymmet för kritiska uttalanden av JO i bevisbedömningsfrågor är mycket ringa. Förhållandet inverkar också i viss mån på möjligheten att pröva rättsliga frågor. Allmänt sett är dock utrymmet något större när det gäller rättsliga bedömningar. Den viktigaste begränsningen ligger här i att rättsskipning i allmänhet rymmer ett starkt normativt inslag. I fråga om detta är respekterandet av domstolarnas oavhängighet naturligtvis särskilt viktigt. Rättsskipning får emellertid inte utövas godtyckligt. Misstag om innebörden av gällande rätt och sådana uppenbara felbedömningar som fått avgörande betydelse för utgången av ett mål måste därför kunna påtalas av JO utan att detta ses som något intrång i domstolarnas självständiga handhavande av rättsskipningen.

Det nu anförda har jag beaktat när jag tagit ställning till vilka av de åtskilliga frågor klagomålen kommit att omfatta, som borde remitteras till hovrätten för yttrande.

Ett väsentligt avsnitt som jag inte tagit upp till utredning rör principerna för värderingen av den tilltalades respektive målsägandens utsaga i målet. Onekligen berör klagomålen här frågor av ett visst allmänt intresse, men de kan svårigen behandlas utan att också sådana omständigheter berörs, som jag för min del av förut anförda skäl inte kan gå in på.

En annan fråga som inte omfattats av remissen till hovrätten är den om straffmätningen. Lindberg har i denna del argumenterat utförligt och bl. a. hänvisat till innehållet i artiklar av honom i tidskriften Advokaten. Vad Lindberg anfört till stöd för sin ståndpunkt kan inte frångämmas en viss tyngd. Frågan om vilka till gärningsmannens person hänförliga omständigheter som skall kunna inverka i skärpande riktning på straffet, liksom om hur grundlagsbudet i 1 kap. 9 § regeringsformen skall tolkas i detta sammanhang, är emellertid i utpräglad grad domstolsfrågor med ett sådant normativt inslag som jag förut talat om. Jag har därför inte funnit mig böra ta upp saken till utredning. En annan fråga man kanske kan ställa sig är hur hovrättens bedömning förhåller sig till principen att en hovrätt inte kan i anledning av en vadekärandes fullföljda talan ändra domen till hans nackdel. Det är med tillfredsställelse jag erfarit att högsta domstolen nu av riksåklagaren fordrar ett yttrande i fråga om straffmätningen i hovrätten. Det konstaterandet är jag också oförhindrad att göra, att det av hovrätten tillämpade synsättet leder till komplikationer med avseende bl. a. på det arbetsrättsliga förfarande som syftar till att avgöra frågan om Josefsson skall avskedas från sin domartjänst på grund av de brott han fällts till ansvar för. Straffmätningen kommer ju inte att återspegla domstolens värdering av brottet i förhållande endast till liknande gärningar av folk i allmänhet. Samordningen av det straffrättsliga och det arbetsrättsliga förfarandet kan tyckas erbjuda svårigheter nog, detta slags problem förutan.

Jag övergår till att behandla den remitterade frågan om referatet av målsägandens utsaga. Hovrättens lagfarna ledamöter har här endast lämnat ett utrymme för möjligheten att domen blivit felaktig, men de har förklarat

sig ej vara övertygade om att så blivit fallet. I yttrandet antyds till en början att utskriften av den fonetiska upptagningen kanske inte vore tillförlitlig. Det är emellertid lätt att konstatera att fonogramutskriften på tre skilda ställen innehåller klara och i sitt sammanhang naturliga uttalanden av E. S. som i det väsentliga har en innebörd rakt motsatt den som återges i domen. Möjligheten av att fonogramutskriften i denna del skulle innehålla något fel av betydelse kan lämnas därhän redan med hänsyn härtill. Invändningen att E. S. i skadeståndsdelen – eller genom inpass under förhöret med Josefsson – kunde ha berättat det som står i domen, förtjänar såsom Lindberg anført i sina påminnelser inte heller avseende. Att så skulle vara fallet är i betraktande av vad som nyss sagts om utsagan under målsägandeförhöret i sig ytterligt osannolikt. Därtill kommer att tidigare utsagor av målsäganden står i full överensstämmelse med vad hon sagt under målsägandeförhöret i hovrätten och att det med hänsyn till omständigheterna kan hållas för visst att det skulle ha orsakat diskussion inför rätten om hon hade ändrat sin utsaga på det sätt ledamöterna tänker sig. Felet har påtalats av Josefsson redan i revisionsinlagan.

Jag anser det sålunda fullt klarlagt att referatet av målsägandens utsaga i denna del är oriktigt.

I yttrandet har framhållits att referatet i denna del gäller något som inte omfattas av åtalet. Även jag fäster avseende härvid. Enligt min uppfattning är hovrättens förklaring till att uppgifterna alls återges i domen inte övertygande. I sitt sammanhang under förhöret med E. S. fyller uppgifterna om gynekologundersökningen en funktion, nämligen den att fastställa tidpunkten för och omständigheterna kring ett annat bråk mellan E. S. och Josefsson. Med hjälp av den kan E. S. förklara att hon tidigare lämnat uppgifter, som hon nu inte längre vidhöll, om våld av Josefsson mot henne vid det tillfälle som avsågs med åtalet. Vad uppgiften har att göra i hovrättens dom har jag svårare att se. För hovrätten har det ju knappast gällt att redovisa utredning till stöd för att fria Josefsson för något som åklagaren inte lagt honom till last enligt åtalet. Ej minst mot bakgrund härav har jag förståelse för att Josefsson och Lindberg reagerat starkt mot felet. Jag kan i allt väsentligt ansluta mig till vad påminnelserna innehåller i denna del.

Fel av nu behandlat slag är allvarliga, inte endast för densom främst berörs därav, utan även från allmän synpunkt. Det är naturligtvis av grundläggande betydelse för förtroendet till domstolarna, att rättens ledamöter på ett riktigt sätt tillgodogör sig utsagor av parter och andra. Kan en domstol så som här påtalats alldeles missuppfatta en utsaga, låt vara på en punkt som inte är av direkt avgörande betydelse för utgången i målet, så får det självklart återverkningar i fråga om tilltron till domen i övrigt. Rättssäkerhet är i mycket hög grad en funktion av omsorg, noggrannhet – och försiktighet från domstolens sida.

När det så gäller frågan om tungbensfrakturen och eventuella "märken" på E. S:s hals vill jag inledningsvis med anledning av yttrandet erinra om att åklagaren i målet lagt Josefsson till last att han vid ifrågavarande tillfälle tagit strupgrepp på E. S. Det har ankommit på hovrätten att ta ställning till detta påstående, och hovrätten har funnit åtalet styrkt. Det är nu emellertid inte detta jag avsett med remissen. Också i denna del gäller det om en utsaga –

vittnet M.W:s – återgetts riktigt. Det synes ställt utom diskussion att det är denna utsaga hovrätten åsyftat när den i bevisvärderingsdelen skrivit att E. S:s version i motsats till Josefssons "naturligen förklarar märken på halsen". För min del finner jag det betänkligt att redovisa det ifrågavarande avsnittet av vittnesförhöret på det sätt hovrätten gjort. Däremot anser jag att den beskrivning som på denna punkt finns i tingsrättens dom väl kunnat täcka också det vittnet enligt fonogramutskriften sagt under hovrättsförhandlingen. Hovrätten synes nu emellertid anse att dess ordval "märken på halsen" inte bör tillmätas någon avgörande betydelse. Jag måste tillstå att jag finner denna inställning något förvånande. Att E. S. haft "märken" tycks mig vara något avsevärt mera preciserat än blott att hon "varit röd" på halsen. I formen "märken" medger uppgiften färre tolkningar och större möjligheter att dra slutsatser. Jag har svårt att finna annat än att hovrätten vid sin redovisning av bevisvärderingen utnyttjat de möjligheter den högre precisionen ger. Också här leder alltså utredningen till att jag nödgas konstatera att hovrätten ådagalagt ett inte helt tillfredsställande mått av noggrannhet.

I fråga om skadeståndet slutligen konstaterar jag att, såvitt protokollet utvisar, målsäganden inte som grund åberopat annat än de brott åklagaren påstått samt att brotten helt klart är den grund hovrätten stött sig på. Att vitsorda skäligheten av ett yrkat belopp i och för sig – som det till förekommande av missförstånd lämpligen kan formuleras – är inte detsamma som att medge yrkandet. Det är tydligt att antingen något saknas i hovrättens dom eller att domen är felaktig på det sätt klagomålen innebär. Jag delar klagandenas uppfattning att det har ankommit på hovrätten att aktivt klargöra hur det förhöll sig med anspråket i den del det avsåg halsryggsskadan. Jag noterar också att påståendet att saken faktiskt förts på tal av en ledamot av rätten inte har kommenterats i yttrandet hit. Jag kan stanna vid dessa konstateranden, eftersom saken nu åter är under handläggning i domstol.

De fel som förevarit vid hovrättens handläggning måste antas ha berott på oaktsamhet. Med hänsyn till att det enligt praxis (se NJA 1983 s. 644 och 1984 s. 80) krävs att oaktsamhet av en domare i hans myndighetsutövning skall vara av ganska kvalificerat slag för att ansvar för vårdslös myndighetsutövning skall komma i fråga, har jag inte heller efter hovrättens yttrande funnit skäl att ifrågasätta brottsligt förfarande från ledamöternas sida. Jag avslutar ärendet med den kritik som innefattas i det förut sagda.

Ansökan om lagsökning har överlämnats från en tingsrätt till en annan; fråga om detta alltid kan anses vara tillåtet

(Dnr 1388–1985)

I en skrivelse, som kom till JO den 21 maj 1985, klagade Erik Nordblom över det sätt på vilket Stockholms tingsrätt hade handlagt en ansökan om lagsökning, som Nordblom hade givit in till tingsrätten den 25 februari 1985. Nordblom var missnöjd över att det hade förflutit drygt två månader innan tingsrätten hade sänt ansökningen för postdelgivning med gäldenären. Av en

PM som Nordblom bifogat klagomålen framgick följande. Den 8 mars begärde tingsrätten att Nordblom skulle komplettera ansökningen genom att ange de omständigheter som medförde att Stockholms tingsrätt var rätt forum. Den 11 mars fick Nordblom per telefon reda på att målet skulle överflyttas till Uppsala tingsrätt. Den 22 april inkom ärendet till Uppsala tingsrätt. Den 30 april återsändes ärendet från Uppsala tingsrätt till Stockholms tingsrätt. Någon underrättelse här om lämnades emellertid inte till Nordblom. Den 9 maj utsändes ärendet för postdelgivning. Enligt Nordbloms uppfattning var ett sådant "bollande" av mål mellan olika myndigheter inte ägnat att skapa förtroende för myndigheternas verksamhet. Han bad att JO skulle utreda vad som hade förekommit, och vidare var han angelägen att få reda på om handläggningen av målet borde ske vid fastighetsforum eller vid gäldenärens personliga forum.

Klagomålen remitterades till lagmannen vid Stockholms tingsrätt för upplysningar och yttrande. Den 4 juli 1985 inkom lagmannen Carl-Anton Spak med dels ett eget yttrande dels ett yttrande som hade avgivits till honom av chefen för enheten för lagsökningar m. m., tingsfiskalen Carin Wiklund Jörgensen. Den 8 juli inkom Spak med en komplettering till sitt yttrande. I remissvaret uppehöll sig Spak inledningsvis rent allmänt vid frågan om möjligheterna för en domstol att på ett formlöst sätt överflytta ett mål, där käranden väckt talan vid fel forum, till den domstol där talan rätteligen borde ha väckts. Såvitt Spak kände till fanns det inte några uttryckliga bestämmelser som tillät ett sådant överflyttande. Frågan har emellertid uppmärksamats av rättegångsutredningen, vilken i sitt betänkande SOU 1982:25 hade föreslagit att det i rättegångsbalken skulle införas en regel som gjorde ett sådant förfarande möjligt. Om handläggningen av det mål som avsågs med klagomålen anförde Spak i huvudsak följande.

Vad som har inträffat i det fall som nu kommit under JO:s prövning hänför sig till ett formlöst överflyttande av ett mål om lagsökning. Enligt vid tingsrätten tillämpad rutin skulle notarien Lena Friman, sedan hon uppenbarligen tillfrågat ingivaren i forumfrågan och fått hans tillstånd till översändande av handlingarna i målet till Uppsala tingsrätt, ha tillfrågat den tingsrätten, om den var villig att handlägga lagsökningen. Hon har sagt sig känna till den rutinen men tillagt att hon inte har en klar minnesbild av sina åtgärder.

Av utredd anledning har handlingarna i målet blivit liggande lång tid på enheten innan de på föranstaltande av en ny notarie Ingegerd Ek sändes till Uppsala tingsrätt. Om hon haft anledning utgå från att den tingsrätten varit införstådd med översändandet är outrett.

Som chefen för lagsökningsenheten påpekar måste den rutinen ändras inom enheten att det med ADB-hjälp framställda dagboksbladet i detta läge förstörs. Så kommer att ske. Jag utgår också från att man inom lagsökningsenheten kommer att göra vederbörliga anteckningar om vidtagna åtgärder i samband med formlösa överflyttanden av mål.

När det slutligen gäller frågan om ifrågavarande ansökan om lagsökning borde ha upptagits till behandling av tingsrätten sedan handlingarna återkommit från Uppsala tingsrätt, nödgas jag säga att rättegångsreglerna är sådana att ansökningen bort avvisas, om tingsrätten inte hade inhämtat uppgift om att Stockholm var gäldenärens hemvist. – – –

Nordblom kom in med påminnelser.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 19 december 1986.

Jag vill till att börja med uttala att det är oacceptabelt med en så lång handläggningstid som drygt två månader från det att en ansökan om lagsökning kommit in till tingsrätten fram till dess att ansökningen utsänts för delgivning med gäldenären. Av utredningen framgår att tidsutdräkten till viss del berott på den obesvarade frågan om Stockholms tingsrätt varit rätt forum att handlägga ansökningen. Större delen av tidsutdräkten kan dock antagligen hänföras till att ansökningen blivit liggande utan åtgärd, sedan Stockholms tingsrätt underrättat Nordblom om att målet skulle flyttas över till Uppsala tingsrätt. Vad som egentligen har hänt, och i vad mån det över huvud taget har förekommit någon kontakt mellan Stockholms tingsrätt och Uppsala tingsrätt, går numera inte att utreda. Detta beror bl. a. på att dagboksbladet i det ursprungliga målet vid Stockholms tingsrätt enligt då gällande rutiner hade förstörts. Som Spak anger i sitt yttrande får ett sådant förfarande inte förekomma. Det är av stor vikt, inte minst från kontrollsynpunkt, att det i efterhand går att utläsa vilka åtgärder som har vidtagits och vilka överväganden som har gjorts i ett enskilt mål. Vad som har förekommit i det mål Nordbloms skrivelse handlar om utgör ett bra exempel på vilka svårigheter som annars kan uppstå. Tingsrättens rutiner har emellertid numera ändrats i det här hänseendet. Jag vill då inte företa något ytterligare utan nöjer mig med den kritik som ligger i vad jag nyss har sagt.

När det sedan gäller frågan i vad mån en tingsrätt som finner sig obehörig att handlägga ett visst mål om lagsökning bör överlämna målet till behörig domstol, vill jag anföra följande. Ett sådant förfarande fyller ett praktiskt behov och är dessutom tilltalande från servicesynpunkt. I dag finns det emellertid inte någon lagstiftning som gör förfarandet möjligt. Visserligen föreslog – som Spak påpekat – rättegångsutredningen i sitt betänkande SOU 1982:25 att det skulle införas en bestämmelse av sådan innebörd i rättegångsbalken. Förslaget har emellertid inte föranlett några lagstiftningsåtgärder utan är, enligt vad jag inhämtat, föremål för överväganden i annat sammanhang. I brist på lagstiftning kan det komma att uppstå problem av olika slag om förfarandet tillämpas fullt ut, t. ex. frågor om när en ansökan skall anses ha inkommit, vad som gäller beträffande beslut som har fattats innan målet överlämnats m. m. Enligt min mening må det emellertid under rådande förhållanden kunna godtas att en tingsrätt, som anser sig obehörig att handlägga ett visst lagsökningsmål, vidarebefordrar anökningen till rätt forum, om det är ställt utom alla tvivel att det inte finns någon forumregel som medför att tingsrätten själv är behörig att handlägga målet. Givetvis måste man då först ha inhämtat medgivande från borgenären och från den tingsrätt till vilken man har för avsikt att överlämna ansökningen. Överlämnande måste ske innan någon egentlig handläggning ägt rum i målet. I Nordbloms fall tycks det ha funnits visst utrymme för skilda meningar om vilken tingsrätt som är behörig att handlägga ansökningen. Dessutom har målet överlämnats efter det att Stockholms tingsrätt förelagt Nordblom att komplettera sin ansökan. Båda dessa omständigheter är var för sig sådana att det varit fel av tingsrätten att överlämna målet till Uppsala tingsrätt.

Frågor om rekrytering av förmyndare och kontroll av deras lämplighet m. m.

(Dnr 815–1982)

Edit J. klagade hos JO över bristande omsorg vid utseendet av ny förmyndare för hennes moder Klara och försummelser vid tillsynen av förmynderskapet.

Utredning företogs, varvid Växjö tingsrätts och överförmyndarnämndens i Växjö akter i saken granskades och yttrande inhämtades från överförmyndarnämnden enligt en promemoria som upprättats inom ombudsmannaexpeditionen.

Vid granskningen framkom i huvudsak följande. Klara, född 1887 och avliden vid tiden för klagomålen, var omyndigförklarad sedan 1949. Hon var sedan en lång följd av år intagen på ett sjukhem. Sedan hennes tidigare förmyndare avsjatt sig uppdraget, förordnades på överförmyndarens förslag X. till ny förmyndare. Överförmyndaren hade förklarat att X. var "mycket lämplig" för uppgiften. X. kom i dröjsmål med avgivande av årsräkning för första förvaltningsåret och erinrades ett par gånger om sin skyldighet att inge räkningen. Sedan begärde dåmera överförmyndarnämnden hos tingsrätten ett vitesföreläggande mot X. och föranstaltade samtidigt om viss egen utredning. Denna visade att X. det gångna året utan tillstånd lyckats utverka ett flertal uttag från Klaras spärrade konto med en bank. På anmälan av nämnden skildes X. av rätten från befattningen som förmyndare. Detta beslut meddelades av rätten omkring fyra månader efter att årsräkningen skulle ha getts in till nämnden. Sedermera dömdes X. för grov förskingring av Klaras medel, varav han tillägnat sig omkring 74 000 kr. Påföljden blev skyddstillsyn. I målet fanns skadeståndsanspråk från banken med omkring 58 000 kr. – banken hade fått ersätta Klara för uttagen – och från Klara själv med omkring 16 000 kr. Skadestånden jämkades av rätten med stöd av 6 kap. 2 § skadeståndslagen till 5 000 kr. åt vardera målsäganden. I domskälen antecknade rätten bl. a. att läkarundersökning och s. k. psykometrisk undersökning, som gjorts i målet, hade visat att X., ehuru primärt välbegåvad, led av för tidigt åldrande av hjärnan med därav följande nedsatt minne och omdöme. Undersökningen hade sålunda bekräftat det X. själv hade sagt, att han sedan flera år lidit av dåligt minne. X. hade inte kunnat förklara varför han hade förskingrat pengarna eller vad han hade använt dem till. – Av förundersökningsprotokollet och överförmyndarens handlingar framgick att X. sedan åtskilliga år varit sjukpensionerad för värk och nervbesvär. Förordnandet som förmyndare hade han fått efter att ha besvarat en tidningsannons från överförmyndaren. Enligt annonstexten fanns det ett stort behov av personer som var lämpliga och villiga att ta uppdrag som förmyndare eller god man för personer som var omyndigförklarade eller som av annat skäl behövde hjälp med sin personliga omvårdnad eller skötsel av ekonomin. – Enligt klaganden hade uppgiften att vara förmyndare för Klara med fördel kunnat läggas på en anhörig. Det framgick av en anteckning i förmynderskapsakten att den tidigare förmyndaren också hade föreslagit en sådan lösning.

Genom remissen upptogs till utredning bl. a. frågan om lämpligheten av att

rekrytera förmyndare och gode män genom annonsering och frågan om varför överförmyndaren rekommenderat X. som ny förmyndare.

Yttrande avgavs för överförmyndarnämndens räkning av dess ordförande, advokaten Fredrik Zethraeus. Denne hade även handlagt ärendet såsom överförmyndare. Han bifogade i sin tur yttrande av nämndens förutvarande sekreterare, Birgitta Viberg.

Av Birgitta Vibergs yttrande framgick bl. a. följande. Annonsen hade besvarats av 36 personer, bl. a. av X. För dessa anordnades informationsträffar, dit ett trettiotal kom. Omkring tio personer sällades bort. Av de återstående hade nästan alla fått något uppdrag, flertalet mer än ett. X. uppgav att han hade egen bil och gott om tid eftersom han var sjukpensionerad på grund av ryggbesvär. Han visade ett positivt intresse och gjorde ett gott intryck. Birgitta Viberg hade samrått med Klaras tidigare förmyndare, och de hade kommit fram till att X. var lämplig som efterträdare, eftersom han bodde nära sjukhemmet och kunde besöka Klara 1–2 gånger i månaden.

Zethraeus lämnade uppgifter om förhållandena i överförmyndardistriktet när han tillträtt befattningen och om hur han hade fäst vikt vid att de förmyndare och gode män som inte visat tillräckligt intresse av att fullgöra sina skyldigheter beträffande den personliga omvårdnaden blev utbytta. Han upplyste vidare bl. a. att det vid tiden för bytet av förmyndare för Klara hade uppstått ett stort behov av personer som var lämpliga för uppdrag som förmyndare och gode män. Han hade därför för andra året anordnat en rekryteringskampanj med presskonferens, annonsering och informationsmöten. Han hade funnit detta mycket lämpligt, och resultaten var goda. X. hade anmält sig intresserad, och Zethraeus hade funnit honom lämplig. Samråd hade i första hand skett med föreståndaren på sjukhemmet, vilken förordnat en förmyndare som kunde göra regelbundna besök hos Klara. När Zethraeus meddelat rätten att X. var mycket lämplig, hade han åsyftat lämpligheten beträffande den personliga omvårdnaden. Eftersom Klaras tillgångar främst utgjordes av banktillgodohavanden som i huvudsak var spärrade och förvaltningen i övrigt avsåg uppbärandet av pension och betalning av vårdavgifter, hade Zethraeus inte ansett det nödvändigt att närmare undersöka X:s ekonomi. Även om så skett, skulle han säkert inte ha räknat med någon risk för förskingring. Klaras anhöriga var bosatta på andra orter, och Zethraeus hade därför ansett dem olämpliga som förmyndare. De hade inte själva anmält önskemål om att bli förordnade. Zethraeus bestred att han haft eller bort ha kännedom om att X. hade dålig ekonomi eller var ekonomiskt oansvarig.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 28 april 1987.

Jag är medveten om att det på många håll utgör ett problem att finna tillräckligt många personer som är villiga och lämpliga att åta sig uppdrag som förmyndare eller god man. En undersökning som förmyndarskapsutredningen företagit visar att de som förordnas ofta hämtas företrädesvis från – förutom anhörigkretsen – kategorierna pensionerade tjänstemän, socialsekreterare, politiker eller i övrigt ideellt aktiva samt, i en del fall, personer med juridisk eller ekonomisk utbildning. Detta är grupper med vilka en överförmyndare eller ledamöter i en överförmyndarnämnd ofta har naturliga

kontakter och där den personliga lämpligheten förhållandevis lätt kan bedömas. Å andra sidan handlar det om en ganska smal rekryteringsbas som dessutom ofta tas i anspråk för uppdrag av annat slag. Den kan på många håll vara otillräcklig. Det tycks mig vara en alldeles riktig tanke att aktivt pröva möjligheterna att vidga denna bas. När man genomför rekryteringsinsatser av det slag som beskrivits i yttrandena i detta ärende, måste man emellertid enligt sakens natur nog förvisa sig om den personliga lämpligheten hos dem som anmäler sitt intresse. Det står i öppen dag att det då inte räcker med att överförmyndaren vid ett personligt sammanträffande får ett allmänt gott intryck. Kan inte närmare personkännedom vinnas på något annat sätt, är det givet att referenser måste begäras och kontrolleras. Det är tydligt att så inte skett i detta fall. Med facit, i form av tingsrättens dom och den i brottmålet företagna personutredningen, kan man konstatera att överförmyndaren såsom förmyndare förbehållslöst rekommenderat en för honom tidigare okänd person, som faktiskt varit i sådant behov av bistånd i sina egna angelägenheter att det mycket väl hade kunnat komma i fråga att förordna god man för honom. I denna del förtjänar handläggningen kritik.

En annan sak är att handläggningen i övrigt hos överförmyndarnämnden i stort sett fungerat väl, på det sätt lagstiftaren tänkt sig, och att därför risken för ekonomisk skada för huvudmannen varit begränsad. Att banken skulle låta X. ta ut medel utan erforderligt tillstånd har det naturligtvis inte funnits anledning att räkna med, och banken har själv fått bära det ekonomiska ansvaret för detta. Överförmyndarens och rättens åtgärder sedan årsräkningen uteblivit går också fria från kritik från min sida.

Jag vill något beröra frågan om inte en anhörig till Klara lämpligen hade kunnat förordnas som förmyndare för henne. Enligt 11 kap. 5 § föräldrabalken i den intill år 1976 gällande lydelsen borde till förmyndare helst utses någon som var besläktad eller besvägrad med den omyndige eller annars stod denne nära. Denna regel, som sålunda gav ett företräde för den omyndiges närstående, slopades genom 1974 års reform av förmynderskapslagstiftningen. Utan att därmed vilja göra gällande att överförmyndarens ställningstagande till valet av förmyndare i detta fall haft med sådant att göra, vill jag dock nämna att jag emellanåt tyckt mig märka en viss överdriven benägenhet hos överförmyndare att till förmyndare eller god man vilja föreslå någon som inte är besläktad med huvudmannen. Det kan därför finnas anledning att nämna att den nyss behandlade ändringen av 11 kap. 5 § föräldrabalken inte skall förstås så, att närstående skulle vara uteslutna eller mindre lämpliga som förmyndare eller gode män. Tvärtom uttalades det i lagstiftningsärendet att det många gånger var lämpligt att en släkting eller liknande utsågs till förmyndare (prop. 1974:142 s. 126 och 170).

Klaganden har hävdatt att det funnits anhöriga som varit beredda att åtasig uppdraget som förmyndare för Klara. Det är visserligen inte utrett att överförmyndaren fått detta klart för sig innan han avlät sin ansökan till rätten, men det står klart att den tidigare förmyndaren föreslagit det. Enligt min mening hade överförmyndaren inte minst av denna anledning haft anledning att inhämta synpunkter från Klaras närmaste anhöriga, innan han själv tog ställning i frågan. Av Zethraeus yttrande framgår att han övervägt frågan om något av Klaras barn borde komma i fråga som förmyndare för

henne men avvisat den tanken med hänsyn till den vikt han fäste vid förmyndarens möjligheter att ägna huvudmannen personlig omvårdnad. Utan att vilja ifrågasätta Zethraeus utgångspunkt, vilken i och för sig ligger väl i linje med olika allmänna uttalanden vid 1974 års reform av förmynderskapslagstiftningen, måste jag framhålla att intresset av personliga omsorger från förmyndarens sida väger olika tungt i olika fall. Många gånger kan säkert förmyndaren mycket väl fylla sina funktioner – även den att tillse att huvudmannen har det bra – utan att vara bosatt på samma ort som huvudmannen. Oavsett hur man nu bedömer detta finns det nästan alltid starka skäl för överförmyndaren att ta kontakt med anhöriga och inhämta deras synpunkter. Att så sker får i allmänhet anses vara en förutsättning för att utredningen skall bli betryggande (jämför bl. a. JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 45 f.).

Granskningen av de handlingar från rätten som gällt entledigandet av den tidigare förmyndaren och förordnandet av X. har inte gett anledning till antagande att handläggningen där brustit. Enligt läkarintyg har Klara inte själv kunnat höras om valet av ny förmyndare. Ärendet måste ha framstått som rutinartat, och det har handlagts av tingsnotarie. Det finns inte för närvarande någon föreskrift om att rätten skall höra huvudmannens anhöriga i ett ärende som detta. Vad som i detta fall förekommit är dock ett ytterligare exempel bland många på att en sådan utredning ofta kan vara till fördel för handläggningen. Det kan nämnas att förmynderskapsutredningen i sitt nyligen framlagda betänkande God man och förvaltare (SOU 1986:50) föreslagit en regel därom. Utredningens förslag är nu under övervägande inom regeringskansliet. Rätten har naturligtvis alltid möjlighet att i ärenden av detta slag självantala om erforderlig utredning. Just för att rätten skall kunna bedöma behovet av sådan utredning är det viktigt att överförmyndaren öppet och tydligt redovisar de ställningstaganden han gjort (jämför JO:s ämbetsberättelse 1980/81 s. 30 f. och 1981/82 s. 30 f.).

Avslutningsvis vill jag nämna att jag inte med detta beslut tagit någon ställning till den i detta fall genom tingsrättens lagakraftvunna dom avgjorda frågan om förutsättningarna för jämkning enligt skadeståndslagen av en redovisningsskuld.

Ärendet avslutas med den ovan uttalade kritiken mot överförmyndarens handläggning.

Fråga om omfattningen av överförmyndares tillsynsskyldighet, då god man avser att – mot huvudmannens vilja – försälja dennas byggnader på arrenderad mark

(Dnr 2862 – 1984)

K.J., född år 1891, ägde egendomen Nannylund på Djurgården. Egendomen utgjordes av flera byggnader – därav tre bostadshus – uppförda på mark som arrenderades från Djurgårdsförvaltningen. För K.J. var god man förordnad enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken (FB). Genom avtal den 26 april och den 7 maj 1984 sålde gode mannen Nannylund.

I en skrivelse, som kom in till JO den 8 november 1984, anförde K.J. genom advokaten Ulf Dahlberg bl. a. följande. Nannylund som sedan 1930-talet bebotts av K.J. och hennes familj, hade tillskiftats henne efter hennes makes död år 1960. Under tiden september 1979–maj 1980 hade K.J. på egen önskan god man enligt 18 kap. 3 § FB. Gode mannen entledigades för att K.J. skulle kunna genomföra en gåva till vissa anhöriga. På föranstaltande av K.J. själv och hennes läkare fick hon på nytt god man den 18 mars 1983. K.J. hade låtit upprusta Nannylund och ville skänka egendomen till sin son och sin dotter. Efter upprustningen var det svårt att genast få egendomen att bära sig, bl. a. beroende på att hyresintäkterna inte täckte kostnaderna. K.J:s barn tog upp diskussioner med gode mannen om en överlåtelse av Nannylund till dem. Barnens uppfattning var att Nannylund i enlighet med moderns önskemål skulle överföras till dem genom gåva, dock förknippad med villkor bl. a. att de skulle överta skulderna. Gode mannen var inte avvisande till den lösning som skisserades, ehuru han ville att överförmyndarnämnden skulle godkänna gåvan. Gode mannen var dock av uppfattningen att han av formella skäl måste begära sitt entledigande om gåvan genomfördes. En tid senare– i mars 1984– gav gode mannen till känna att han i stället avsåg att sälja Nannylund till en utomstående. Han hade tydligen gått ifrån sin tidigare ståndpunkt. Han var inte längre intresserad av att diskutera erbjudanden från barnen, som under förutsättning att gode mannen medverkade till att gåvan kom till stånd var beredda att tillskjuta 100 000 kr. för att lösa likviditetsproblemen. Den 18 april besökte sonen överförmyndarnämnden tillsammans med förutvarande gode mannen, som visste att K.J. önskade ge Nannylund till sina barn. De fick beskedet att K.J. hade rättslig handlingsförmåga och kunde göra vad hon ville. Den 3 maj försökte sonen få till stånd ett sammanträffande med gode mannen, som emellertid avböjde med hänvisning till att han förhandlade om en försäljning. Vem han förhandlade med ville gode mannen inte uppge. I själva verket hade han redan den 26 april träffat en preliminär uppgörelse om försäljning till en utomstående. Den 4 maj undertecknade K.J. ett gåvobrev genom vilket hon skänkte Nannylund till barnen. Samtidigt meddelade hon överförmyndarnämnden att en försäljning till utomstående stred mot hennes vilja. Den 7 maj slöt gode mannen likväl slutligt avtal om försäljning till ett pris av ca 2,5 milj. kr. utan att ta hänsyn till K.J:s och hennes barns önskemål.

I klagoskriften anfördes vidare att Nannylund med hänsyn bl. a. till de speciella förhållanden som rådde på Djurgården var att betrakta som fast egendom. Det påpekades att Nannylund i skattehänseende behandlades som sådan egendom.

Klagomålen utmynnade i kritik mot gode mannen för att denne förfarit i strid med K.J:s och hennes anhörigas vilja och intressen. Det begärdes att JO skulle granska huruvida överförmyndarnämnden handlat felaktigt i ärendet genom att inte avråda gode mannen från en försäljning, när det var känt att denna stred mot den överlåtelse som K.J. stod i begrepp att göra, samt genom att underlåta att behandla frågan om Nannylund var att betrakta eller i sammanhanget borde betraktas som fast egendom och ta ställning till om nämndens godkännande i formell mening behövdes.

I remissvaret anförde nämnden i huvudsak detta.

Överförmyndarnämnden informerades på olika sätt om att K.J:s ekonomi var ansträngd och att man diskuterade flera lösningar för att förbättra hennes situation. Någon lösning uppnåddes dock inte. Förhållandet att Nannylund ej kunde lagfaras på K.J. och att inteckningsmöjlighet således var utesluten, medförde att lån från barnen framstod som den enda möjligheten till lösning. Det visade sig dock att barnen inte var eniga. Från att i början ha diskuterat om ett lån från varje barn, blev det sedan endast aktuellt med ett lån från sonen. Han var dock endast villig att lämna lån under förutsättning att K.J. samtidigt donerade Nannylund till barnen.

De besked som barnen lämnade till nämnden vid telefonsamtal och besök vidarebefordrades av nämnden till gode mannen. Nämnden försåg således gode mannen med alla uppgifter han behövde för att kunna taga ställning till hur han skulle förfara med huvudmannens arrendelägenhet. Att nämnden – som advokat Dahlberg anser – direkt skulle ha avrått gode mannen från en överlåtelse när K.J:s ekonomi blev allt sämre och ingen lösning gick att uppnå, synes nämnden ha varit felaktigt. Ett sådant förfarande skulle ju ha inneburit ett ingrepp i gode mannens beslutsfattande.

Enligt advokat Dahlbergs skrivelse har överförmyndarnämnden även underlåtit att behandla frågan om Nannylund var att betrakta som fast egendom. Det kan därför meddelas att ingen ansökan har ingivits som nämnden haft att pröva.

Vid telefonsamtal har gode mannen efterhört huruvida nämnden ansåg att Nannylund vore att betrakta som fast egendom. Nämnden har då meddelat sin uppfattning att Nannylund ej kunde anses som fast egendom, eftersom det var fråga om arrendelägenhet. Förhållandet att gode mannen själv delade denna uppfattning, torde ha medverkat till att någon framställning inte gjordes till nämnden när sedan försäljningen genomfördes.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 27 februari 1987.

Vid min granskning har jag haft tillgång till överförmyndarnämndens akt.

Gode män står inte under tillsyn av JO. Mina uttalanden i det följande avser alltså överförmyndarnämnden och inte gode mannen.

Enligt 18 kap. 8 § FB skall bestämmelserna i bl. a. 15–17 kap. om förmyndare och omyndigs egendom gälla i tillämpliga delar i fråga om god man och egendom under dennes förvaltning.

För vissa dispositioner av förmyndare – och gode män – krävs att överförmyndaren lämnar sitt samtycke. I 15 kap. 15 § FB stadgas sålunda att fast egendom eller tomträtt inte får överlätas eller intecknas utan att åtgärden godkänts av överförmyndaren. Något motsvarande krav gäller däremot inte vid överlåtelse av lös egendom i allmänhet.

K.J:s egendom Nannylund utgjordes av byggnader uppförda på mark som innehades med arrenderätt. Sådan egendom utgör inte fast utan lös egendom.

I klagomålen har anmärkts på att överförmyndarnämnden underlåtit att ta ställning till om gode mannens överlåtelse av Nannylund krävde nämndens samtycke. Jag antar att därmed avses att nämnden borde ha intagit ståndpunkten att egendomen inte fick säljas utan att nämndens samtycke inhämtats. Till stöd för denna åsikt skulle då ligga synpunkten att Nannylund om än inte formellt så åtminstone i praktiken utgjorde fast egendom.

Det är möjligt att Nannylund i skilda hänseenden behandlades som fast egendom. Jag kan dock inte finna tillräckligt stöd för att det i 15 kap. 15 § FB

uppställda kravet på överförmyndarens samtycke skulle gälla i fråga om egendom av det slag Nannylund representerade. Jag anser således inte att nämnden utifrån denna bestämmelse haft att ta ställning till gode mannens dispositioner.

Det sagda hindrar emellertid inte att det ändå kan ha funnits anledning för överförmyndarnämnden att överväga huruvida en försäljning i enlighet med gode mannens intentioner borde komma till stånd. I fråga om lös egendom i allmänhet har gode mannen vidsträckta formella befogenheter att handla så som han finner bäst. Bortsett från att överförmyndarens samtycke inte krävs finns det heller inte någon uttrycklig föreskrift om att huvudmannens åsikt behöver inhämtas. Det måste emellertid hållas i minnet att regelsystemet är utformat i första hand med tanke på den situationen att någon är omyndig och har förmyndare. Det är en situation som i flera avseenden skiljer sig från den som föreligger vid godmanskap enligt 18 kap. 3 § FB. En avgörande skillnad är att den för vilken god man förordnats har kvar sin rättsliga handlingsförmåga fullt ut. Principiellt är den gode mannen därför att betrakta endast som ett biträde åt huvudmannen.

När det gäller den som har god man kan förmågan att förstå innebörden av olika dispositioner vara mycket varierande. Är situationen den att huvudmannen har sina psykiska förmågor i behåll, bör det inte komma i fråga att gode mannen i direkt strid med huvudmannens uttalade vilja utnyttjar sin formella behörighet att företa rättshandlingar som huvudmannen blir bunden av. Detta synsätt anser jag bör gälla även om ett handlande enligt huvudmannens önskemål skulle ur ekonomisk synpunkt vara mindre välbetänkt.

Nannylund hade länge innehafts av K.J. och tjänade som bostad åt henne själv och flera av hennes närmaste släktingar. Av dessa skäl kan det antas ha förelegat ett starkt intresse såväl hos K.J. som hos hennes anhöriga att egendomen skulle stanna i familjens ägo. Å andra sidan står det klart att K.J. hade betydande skulder orsakade bl. a. av kostnaderna för egendomens underhåll. Det framgår också att gode mannen under en längre tid förhandlat med K.J:s båda barn om en överlåtelse av egendomen till dem utan att någon uppgörelse kunnat komma till stånd. Jag vill inte förneka att det i och för sig var angeläget att någonting gjordes för att reda upp skulderna och att alternativet att sälja Nannylund till utomstående förefaller ha varit ekonomiskt fördelaktigt för K.J. I enlighet med vad jag tidigare har sagt var det dock K.J:s egen uppfattning som borde vara utslagsgivande.

Överförmyndarnämnden hölls underrättad om gode mannens planer på försäljning. Samtidigt nåddes nämnden också av informationer som tydde på att K.J. motsatte sig att Nannylund överläts till någon annan än barnen. Väsentligast i det sammanhanget är ett läkarintyg som kom in till nämnden den 12 april 1984, alltså ett par veckor innan den preliminära överlåtelsehandlingen undertecknades. Intyget är utfärdat av leg. läkaren Ingagreta Sjöstrand. I intyget redogörs för ett samtal som Ingagreta Sjöstrand haft med K.J. den 27 mars. K.J. beskrivs som helt orienterad till person, tid och rum. Vid samtalet hade hon flera gånger framhållit sin önskan att överlämna Nannylund till sina barn.

Jag är medveten om att intyget kanske inte ger ett entydigt besked

huruvida K.J. var kapabel att till fullo förstå vilka ekonomiska konsekvenser en överlåtelse till barnen skulle innebära för hennes egen del. Detta särskilt som, enligt vad handlingarna utvisar, K.J:s sinnestillstånd då gode mannen förordnades i mars året innan bedömdes vara sådant att hon var ur stånd att lämna sitt samtycke. Om överförmyndarnämnden hyste någon tvekan på denna punkt, borde Ingagreta Sjöstrands intyg dock ha varit tillräckligt för att nämnden skulle ha ombesörjt att frågan om K.J:s sinnesbeskaffenhet utreddes närmare. Intill dess klarhet vunnits, borde nämnden ha intagit ståndpunkten att någon försäljning av Nannylund inte borde ske.

Jag delar inte överförmyndarnämndens åsikt att nämnden skulle ha saknat befogenhet att avråda gode mannen från försäljningen. Av 17 kap. 3 § FB följer att överförmyndaren skall begära förklaring av gode mannen när det finns anledning till anmärkning mot förvaltningen och att överförmyndaren är skyldig att utverka att rätten ingriper mot gode mannen om huvudmannens rätt och bästa skulle kräva det. Det kan inte anses ligga utanför ramen för dessa överförmyndarens befogenheter att till diskussion med gode mannen ta upp en förvaltningsåtgärd, vars lämplighet överförmyndaren är tveksam till. Tvärtom bör överförmyndaren vara skyldig att göra så.

Min uppfattning är alltså den att överförmyndarnämnden förhållit sig alltför passiv. Å andra sidan är jag medveten om vilka vida befogenheter gode mannen formellt har enligt nuvarande, inte alltför klara bestämmelser. Som framgått av vad jag tidigare anført har jag heller inte anledning tro annat än att nämnden bedömde försäljningen vara till K.J:s bästa. Någon ytterligare kritik utöver det redan sagda anser jag därför inte befogad.

Åklagar- och polisväsendena

Åtal mot polisinspektör för vårdslös myndighetsutövning (beslut angående frihetsberövande)

(Dnr 2192–1982)

I en skrivelse till JO anförde Christer Hallén klagomål mot polismyndigheten i Lunds polisdistrikt för att han den 13 augusti 1982 blivit omhändertagen av polismän och insatt i arrest. Sedan förundersökning genomförts beslutade JO Wigelius den 30 december 1983 att väcka åtal vid Lunds tingsrätt mot polisinspektören Björn Stigborg för vårdslös myndighetsutövning. JO Wigelius uppdrog åt dåvarande länsåklagaren Birgit Thunved att utföra åtalet. Tingsrätten dömde den 27 september 1984 Stigborg för vårdslös myndighetsutövning till 60 dagsböter. Tingsrättens domskäl hade följande lydelse.

”Yrkande

Åklagaren har yrkat ansvar å Stigborg för vårdslös myndighetsutövning och därvid anfört: Sedan Hallén den 13 augusti 1982 gripits som misstänkt för ofredande och införts på polisstationen i Lund, hade Stigborg, som där tjänstgjorde som vakthavande befäl, funnit att frihetsberövandet skulle bestå och låtit insätta Hallén i arrest utan att laglig grund härför förelegat. Stigborg hade därvid handlat av grov oaktsamhet. Förfarandet hade för Hallén inneburit förfång, som inte kunde anses som ringa.

Lagrum: 20 kap 1 § 2 st brottsbalken.

Domskäl

Stigborg har bestritt ansvar men vitsordat att han beslutat att frihetsberövandet av Hallén skulle bestå och att han låtit insätta Hallén i arrest.

På hemställan av åklagaren har Christer Hallén, född 1951, hörts som målsägande och därvid berättat: Kvällen i fråga hade han varit på restaurang och därefter följt en flicka hem. Han gick sedan till en kamrat, Jan Ottmer, som bodde i ett studentrum på Delfinen på Magistratsvägen. Rummet ligger längst bort i en korridor och i anslutning till Ottmers rum finns ett samlingsrum, i vilket han, Ottmer och ytterligare två bekanta till honom, Per Olof Danielsson och Bo Eriksson, uppehöll sig. De åt smörgåsar och drack öl. Ottmer hade på sitt rum en stereogrammofon och på den spelades det så högt att några grannar blev störda och kom och klagade. Ottmer sänkte då ljudnivån men drog efter en stund åter upp den till hög nivå för att senare sänka den på nytt. Kort därefter hördes bankningar på dörren och två polismän kom in i rummet. Klockan var då omkring halv fyra på morgonen. En av polismännen stängde av stereon. Ottmer, som ville att poliserna skulle legitimera sig, var i viss mån provocerande och stämningen i rummet var obehaglig. Hallén blandade sig inte i dispyterna utan satt helt tyst med det undantaget att han frågade polismännen varför han skulle legitimera sig.

Polismännen hade nämligen fått fullt klart för sig att det var Ottmers stereo och att Ottmer disponerade det rum i vilket stereon fanns. Hallén fick inget svar på sin fråga utan medtogs i stället av de båda polismännen till polisstationen. Där uppgav han inför vakthavande befäl, Stigborg, omedelbart sitt namn och sitt personnummer. Som adress angav han först Magistratsvägen men ändrade den uppgiften till sin Örebroadress. Han tog också fram sin plånbok och sade till Stigborg: "Här har Du körkortet." Han är numera helt säker på att Stigborg såg hans körkort i anslutning till avvisiteringen. Stigborg frågade honom också om han druckit sprit under kvällen och natten. Han hade druckit öl och vin samt ett glas konjak på restaurangen och dessutom delat en flaska vin med en kamrat. Han tyckte Stigborgs fråga var ovidkommande eftersom han förts till polisstationen för att legitimera sig. – Efter avvisiteringen beslutade Stigborg att han skulle sättas i arrest. Han förstod inte på vilka grunder det beslutet fattades. Han gick emellertid frivilligt in i cellen.

Närmare hörd har Stigborg uppgivit: Han tjänstgjorde den aktuella natten som vakthavande befäl. Någon på Magistratsvägen ringde och klagade över att en granne spelade för högt på en stereoanläggning. Han sände ut en patrull, som kunde konstatera att allt var lugnt på platsen, varför han beslutade att någon vidare åtgärd inte skulle vidtagas. Kort därefter kom emellertid ett nytt telefonsamtal med nya klagomål, varför han beordrade polisinspektören Jan Gyllensten att med ytterligare en polisman bege sig till platsen. När Gyllensten kommit till Magistratsvägen var dörren till korridoren låst och Gyllensten frågade Stigborg via radio vad han skulle göra. Han gav då Gyllensten order att ta sig in med våld. Sedan Gyllensten och den andre polismannen kommit in i samlingsrummet rapporterade Gyllensten att samtliga fyra som befann sig där var berusade. Gyllensten talade också om att namnet på den som bodde i rummet där stereon fanns var Ottmer men att han inte visste vem av de fyra som var Ottmer. Gyllensten nämnde också att den som föreföll vara "ledaren i gänget" var den, som senare visade sig vara Hallén. Gyllensten beslutade därför att medtaga Hallén, som inte var villig att legitimera sig, till polisstationen. När Hallén införts talade Stigborg om för honom att han var misstänkt för ofredande och bad att få hans namn och adress. Hallén uppgav att hans adress var Magistratsvägen 55 C men han ville inte tala om vad han hette. Stigborg beslutade då att gripandet skulle bestå och gav order om att Hallén efter avvisitering skulle sättas i arrest. Hallén hade ingen legitimation och han var så berusad att Stigborg, om Hallén i det tillståndet påträffats på allmän plats, skulle ha omhändertagit Hallén enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB). Han anser också att 3 § lagen om tillfälligt omhändertagande (LOT) var tillämplig eftersom det fanns anledning befara att Hallén, om han släppts, skulle återvända till Magistratsvägen och fortsätta ofredandet med stereoanläggningen. – Han vet inte varifrån uppgiften på sidan 1 i arrestantbladet om Halléns körkort kommer ifrån. Att utrymmet för omhändertagandet ifyllts var ett misstag. Rätteligen skulle i stället den ifrågavarande tidsangivelsen ha förts in under rubriken gripen.

På hemställen av åklagaren har vittnesförhör hållits med polisinspektören Jan Gyllensten, polisassistenten Lars Håkansson och polismannen Allan

Nielsen. De har berättat:

Gyllensten: Han har bara ett vagt minne av händelserna, varför han före vittnesförhöret läst igenom den promemoria angående ingripandet på Magistratsvägen, som han upprättade på morgonen den 13 augusti. Natten mot denna morgon tjänstgjorde han som s. k. yttre befäl. Han och en annan polisman beordrades omkring kl 04.45 av Stigborg till Magistratsvägen för att försöka förmå några som spelade för högt på en stereoanläggning att upphöra med detta. Då de kom till den angivna adressen hörde de högt pådragen musik som uppenbarligen höll de närboende vakna. De knackade och bankade på dörren, vilket endast ledde till att boende från våningen ovanför kom för att försöka hjälpa dem öppna dörren vilket inte lyckades. I det läget satte han sig i förbindelse med Stigborg för vidare instruktioner. Han fick av denne order att med våld bereda sig tillträde till korridoren. Han ryckte därefter upp dörren med handkraft. Inne i korridoren möttes han av en man, som senare visade sig vara den, som bodde i studentrummet och som ägde stereoanläggningen. Mannen begärde omedelbart besked om polismannens ärende och krävde att de legitimerade sig. Det är möjligt att mannen i detta skede sade att han bodde i det nyssnämnda rummet i vilket stereoanläggningen var placerad. I anslutning till det rummet fanns ett samlingsrum. I detta befann sig ytterligare tre män, vilka samtliga upplystes om polisens ärende. Männen ombads legitimeras sig. Stämningen mellan polisen och männen hade då blivit fientlig. Två personer i sällskapet uppmanade de övriga att inte visa legitimation. Situationen var då så tillspetsad att han fann för gott att tillkalla förstärkning. Han talade på nytt om för männen att de var tvungna att visa legitimation och att de, om de inte gjorde detta, skulle föras till polisstationen för identifiering. En av männen föll då till föga och visade sin legitimation. Han frågade därefter den man, som senare visade sig vara Hallén, om denne avsåg att förete någon legitimationshandling. Hallén svarade emellertid inte på tilltal utan "blängde" i stället synnerligen arrogant och aggressivt på honom. Hallén framstod som ledaren i sällskapet. Gyllensten har den erfarenheten att om ledaren förs bort är det lättare att handskas med de övriga. Den ditkallade patrullen grep därför på hans order Hallén och förde Hallén till polisstationen för identifiering. Hallén var inte nykter, men han hörde inte Hallén tala och såg honom inte heller gå. Sedan Hallén gripits legitimerade sig de övriga självmant. Han lämnade därefter en rapport till Stigborg om det inträffade och upprättade den inledningsvis nämnda promemorian.

Håkansson: Han och en kollega patrullerade i polisbil på morgonen den 13 augusti 1982. Tidigt på morgonen blev de av Stigborg beordrade att åka till Magistratsvägen. Någon där boende hade anmält att en granne störde omgivningen genom att spela alltför högt på en stereoanläggning. Framkomna till platsen kunde de emellertid inte höra någon musik eller annat störande ljud, varför de fortsatte patrulleringen. Strax därpå blev de ånyo beordrade till Magistratsvägen och till den studentkorridor, i vilken redan två andra polismän befann sig. Förhållandet mellan polismännen och de övriga var spänt. Han beordrades av Gyllensten att gripa en av männen och att föra denne till polisstationen för identifiering. Mannen, Hallén, greps och placerades i polisbilen. Under färden till polisstationen samtalande han med

Hallén för att söka utröna dennes identitet, vilket dock ej gav något resultat. Hallén var emellertid inte aggressiv. Under samtalet i bilen berättade Hallén bl. a. att hans far var polis. På polisstationens arrestintag överlämnades Hallén till Stigborg. Av någon anledning kom Hallén och Stigborg "på kant med varandra". Han vet inte varför. Han har inte någon klar minnesbild av omständigheterna kring gripandet av Hallén. Han kan inte nu erinra sig att Hallén visade Stigborg ett körkort, en uppgift som Håkansson lämnat under förundersökningen. Han vitsordar emellertid att han sagt så i tidigare förhör.

Nielsen: Han kommer inte ihåg mycket av det han skall höras om. Han och Håkansson fick order att gripa en man, Hallén, i en studentkorridor på Magistratsvägen. Han kan inte bedöma Halléns berusningsgrad vid tillfället, då Hallén aldrig fick tillfälle att gå själv. Han minns inte heller om Hallén uppgav sitt namn inför Stigborg på polisstationen. Han ifrågasätter inte uppgiften om att han i tidigare förhör sagt att Hallén kan ha uppgivit sitt namn för Stigborg. Han såg inte Hallén visa upp något körkort.

Som en skriftlig bevisning har åklagaren åberopat kopia av arrestantbladet, bilaga I (utesluten här), och skrivelse från trafiksäkerhetsverket till JO.

Som skriftlig bevisning har Stigborg åberopat arrestantbladet, yttrande från länspolischefen till JO samt yttrande från polisstyrelsen till länspolischefen.

Tingsrätten gör denna bedömning. Målet rör frågan huruvida Stigborg haft laglig grund för sitt beslut att låta frihetsberövandet av Hallén bestå och att låta insätta Hallén i arrest. Det har ålegat Stigborg att innan han fattade det nyssnämnda beslutet undersöka om brott verkligen förelåg, och om så skulle befinnas vara fallet, om Hallén kunde misstänkas vara gärningsman. Någon sådan undersökning har Stigborg inte gjort. Av utredningen i målet framgår emellertid att grund inte förelegat ens för skäligen misstanke mot Hallén. På grund härav och då gripandeskäl inte heller i övrigt förelegat saknar Stigborgs beslut laga grund. Det är uppenbart att verkställigheten av Stigborgs beslut för Hallén medfört förfång som ej är ringa. Utredningen i målet har inte givit vid handen att Stigborg handlat under tidspress eller att han haft att ta ställning till någon komplicerad rättsfråga. Den oaksamhet som ligger Stigborg till last är på grund härav och med beaktande av det allvarliga förfång Hallén lidit att bedöma som grov. Åtalet är alltså styrkt och Stigborg förfallen till ansvar för vårdslös myndighetsutövning. Påföljden kan stanna vid böter."

Stigborg fullföljde talan mot tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle ogilla åtalet eller, i andra hand, nedsätta bötesstraffet. JO Wigelius bestred ändring. I dom den 27 februari 1986 fastställde hovrätten över Skåne och Blekinge tingsrättens dom. Högsta domstolen fann i beslut den 29 oktober 1986 ej skäl att meddela Stigborg prövningstillstånd.

Åklagare har meddelats åtalsunderlåtelse på grund av brott mot tystnadsplikt

(Dnr 2789-1986)

Ett av JO Wigelius den 28 april 1987 meddelat beslut med anledning av klagomål mot åklagarmyndigheten i Huddinge åklagardistrikt har följande lydelse.

Bakgrund

Makarna Christer och Ann L. anhölls och greps den 18 september 1986 misstänkta för bl. a. rån. De häktades den 25 september 1986. Förundersökningsledare var distriktsåklagaren Kristina Moberg. Under en del av häktningstiden, den 25 september till den 16 december 1986, granskades makarnas brev efter beslut av Kristina Moberg. Granskningen genomfördes av henne själv. Makarna L. var placerade på olika häkten och hade endast kontakt med varandra brevlades. Genom en dom av Huddinge tingsrätt den 4 november 1986 dömdes makarna L. för grovt rån m. m. till långa fängelsestraff. Sedan domen överklagats av såväl makarna L. som Kristina Moberg fastställde Svea hovrätt i dom den 22 december 1986 tingsrättens domslut. Hovrättens dom har sedermera vunnit laga kraft.

Klagomålen

I ett brev, som kom in hit den 27 november 1986, ifrågasatte Christer L. om Kristina Moberg hade rätt att, såsom skett, för Ann läsa upp delar av ett brev till honom från hans f. d. hustru I. Detta hade skett för att få det att låta som om han och I. hade kontinuerlig kontakt, vilket inte var riktigt, och för att göra Ann illa.

Utredningen m. m.

Klagomålen remitterades till åklagarmyndigheten i Huddinge för upplysningar och yttrande. I yttrande, som kom in hit den 8 januari 1987, anförde Kristina Moberg bl. a. följande.

Christer och Ann L. har tre gånger kontaktat mig från Hall - resp. Kronobergshäktet med anledning av missnöje med bl. a. postgången. Vid ett sådant samtal (strax efter domen i tingsrätten) har jag på fråga från Ann L. svarat

- a) att jag just var i färd med att censurera deras brev
- b) "ja, det brev jag just nu censurerar slutar med orden ---- från din älskade f. d. hustru Mukis, Mulis (e. d.)". Punkt slut.

Ann L:s nästa fråga var om hon kunde räkna med post påföljande dag. Sedan jag besvarat frågan jakande avslutades samtalet.

Christer L. har någon vecka härefter tillsänt Ann L. ett av de brev "Mukis" (e. d.) skrivit till honom.

Christer L:s kontakt med f. d. hustrun var känd för Ann L. redan vid huvudförhandlingen i tingsrätten och har utgjort "följetong" i makarnas rikliga korrespondens under den tid de varit frihetsberövade. Bl. a. skulle f. d. hustrun hjälpt till med omsättning av makarnas pantkvitton.

Sedan Christer L. inkommit med påminnelser, föranstaltade jag om förhör med Ann L. den 4 februari 1987.

Jag beslutade därefter att inleda förundersökning, då anledning förekom att brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § brottsbalken hade begåtts.

Under utredningen har förhör hållits med advokaten Elisabeth Sandström (Ann L:s offentlige försvarare), assistenten Irma Flyckt (häktet Hall) och Kristina Moberg.

Vid förhöret med Kristina Moberg delgavs hon misstanke för brott mot tystnadsplikt bestående i att hon vid två skilda telefonsamtal röjt uppgifter som hon varit skyldig att hemlighålla nämligen *dels* vid telefonsamtal med Elisabeth Sandström omkring månadsskiftet september–oktober 1986 genom att ur ett brev från Ann till Christer läsa upp ett avsnitt av innebörd att Ann önskade en annan namngiven advokat som försvarare, *dels* vid telefonsamtal med Ann omkring den 7 november 1987 genom att läsa upp slutorden i ett brev sänt från I. till Christer. Breven har Kristina Moberg i egenskap av förundersökningsledare i mål mot Christer och Ann L. haft för granskning enligt 9 och 16 §§ lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

Lagrum: 20 kap. 3 § brottsbalken jämförd med 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100).

Kristina Moberg bestred vid förhöret brott. Hon förnekade att hon vid telefonsamtal med Elisabeth Sandström läst upp ur något brev från Ann till Christer men vidhöll vad hon uppgivit i remissyttrandet.

Den 24 april 1987 sammanträffade jag med Kristina Moberg och advokaten Klas Kanegård, hennes offentlige försvarare, på JO-expeditionen. Kristina Moberg preciserade därvid sin inställning till misstanken om brott på så sätt att hon medgav att hon vid telefonsamtal med Ann L. den 7 november 1986 av oaktsamhet lämnade sekretesskyddade uppgifter. Hon menade dock för sin del att oaktsamheten kunde bedömas som ringa. För det fall JO skulle finna att hon gjort sig skyldig till brott, hade hon ingen erinran mot åtalsunderlåtelse.

Bedömning

Utredningen har inte givit stöd åt misstanken att Kristina Moberg för Elisabeth Sandström läst upp något avsnitt ur brev från Ann L. till Christer L. Förundersökningen läggs således ned i denna del.

Jag anser det däremot klarlagt att Kristina Moberg vid telefonsamtal med Ann L. den 7 november 1986 *dels* på frågor bekräftat att I. fortfarande skrev till Christer L., *dels* uppgivit att hon just censurerade ett brev från I. Det aktuella brevet finns inte i behåll och hur det lydde går således inte att få en otvetydig bekräftelse på. Kristina Moberg har i sitt yttrande återgivit att hon läste upp vissa ord "från din älskade f. d. hustru Mukis eller Mulis". Ann L. har om detta sagt att Kristina Moberg läste upp "med kära hälsningar och puss och kram din Mjukis". Härigenom är klarlagt att Kristina Moberg också läste upp slutorden i brevet.

Kristina Moberg har uppgivit att hon vid telefonsamtalet tyckte synd om Ann L. eftersom denna, utöver sitt långa fängelsestraff, grubblade så över

om I. fortfarande skrev till Christer L. Det var därför och eftersom hon hade brevet i handen som hon, utan att tänka sig för, svarade som hon gjorde. Hon har sagt att hon inte reflekterade över om det fanns något hinder från sekretessynpunkt att besvara frågorna. I det sammanhanget har Kristina Moberg uppgivit att hon vid den aktuella tidpunkten hade en pressande arbetsbörda och att hon som åklagare inte fått särskild utbildning om sekretesslagen, som är svår att tillägna sig.

Jag har inte underlag för annan bedömning än att röjandet av uppgifterna skett av oaktsamhet från Kristina Mobergs sida.

Den tillämpliga sekretessbestämmelsen finns, som framgått ovan, i 9 kap. 17 § sekretesslagen. Sekretess gäller enligt denna bl. a. i utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål för uppgifter om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Jag menar att uppgifter som under en förundersökning blir kända för åklagare genom vad denne erfar under brevgranskning skiljer sig från andra typer av uppgifter i förundersökningen. Brevhemligheten är på olika sätt kringgärdad genom bestämmelser i regeringsformen, brottsbalken, rättegångsbalken, häkteslagen m. fl. Integritetsskyddet för avsändaren och mottagaren av ett brev är därför mycket starkt. Detta medför att det endast undantagsvis kan bli möjligt att lämna ut uppgifter om och ur brevväxling. Detta är för mig egentligen en självklarhet, och som jag också tror, för människor i allmänhet.

Mot denna bakgrund finner jag det märkligt att Kristina Moberg inte ens kom att tänka på att det kunde vara sekretess för den uppgift som Ann L. frågade efter. Om man ser till sakinnehållet i svaret till Ann L. dvs. att en annan kvinna skrev till hennes man och avslutade brevet på ett kärleksfullt sätt, är det än mer märkligt att ingen varningsklocka ringde. Det bör krävas av en åklagare, som nästan dagligen har att granska brev, att denne känner reglerna och tänker efter, innan en uppgift lämnas ut.

Av betydelse för bedömningen av gärningen är också att Kristina Moberg inte endast bekräftade att ett brev fanns utan att hon också, opåkallat som det förefaller, läste upp direkt ur brevet.

Min sammanfattande bedömning är att Kristina Moberg av oaktsamhet brutit mot tystnadsplikten och att brottet inte kan hedömas som ett ringa fall. I händelse av lagföring skulle någon annan påföljd än böter inte komma i fråga. Jag har därför, främst med beaktande av att det skedda berott på ett förhastande från Kristina Mobergs sida och att samma fel inte torde upprepas av henne, beslutat att underlåta åtal med stöd av 20 kap. 7 § 1 stycket 1 p. rättegångsbalken.

Vid den straffrättsliga bedömning jag nu gjort kommer disciplinansvar inte i fråga.

Fråga om åtal på grund av underlåtenhet att återställa beslaget taget gods sedan beslaget hävts

(Dnr 912-1986)

I klagomål mot polismyndigheten i Helsingborgs polisdistrikt anförde en person, M., bl. a. följande. Han och hans hustru hade den 18 juli 1985 anhållits som misstänkta för mord. En i samband därmed beslagtagen TV-apparat hade inte återlämnats till M., trots att hovrätten hade hävt beslaget. Det hade varit kriminalinspektören Jan Perbo som vägrat återlämna TV:n.

Efter remiss kom polismyndigheten i Helsingborg in med upplysningar och yttrande. I yttrandet anförde polismästaren Harald Erling, såvitt här är i fråga, följande.

En TV av märket Finlux beslagtogs hos klaganden den 22 juli 1985. I dom den 30 september förklarade tingsrätten att beslaget skulle bestå intill dess domen vunnit laga kraft. TV-apparaten skulle därefter återställas till målsäganden. Hovrätten över Skåne och Blekinge ogillade i dom den 17 december (målsägandens) yrkande om återfående av TV-apparaten och hävde beslaget å denna. Hovrättsdomen vann laga kraft genom Högsta domstolens beslut den 28 januari 1986 att icke bevilja prövningstillstånd.

Klaganden häftar i skuld till statsverket med betydande belopp. Perbo har uppgett, att han efter kontakt med kronofogdemyndigheten i Ängelholm fått besked om att TV:n skulle mätas ut. Något överlämnande av apparaten hade dock inte kommit till stånd, då Perbo efter hovrättsdomen blivit upplyst om att den rätteligen tillhörde (målsägandens) fader. Perbo hade då blivit tveksam om hur han skulle förfara.

Vid förnyad kontakt i ärendet har kronofogdemyndigheten (kronofogde Håkansson, kronoass. G. Johansson-Trana) vidhållit sin avsikt att utmäta TV-apparaten. Polismyndigheten har med anledning härav beslutat att omgående överlämna denna till kronofogdemyndigheten. Överlämnandet skedde V 21. TV-apparaten är numera utmätt. Såväl klaganden som (målsägandens) fader underrättas om kronofogdemyndighetens beslut och bereds således möjlighet att i hovrätten besvara sig över beslutet.

JO Wigelius beslutade därefter att inleda förundersökning mot Perbo angående myndighetsmissbruk. Perbo underrättades om att han var skäligen misstänkt för sådant brott enligt följande.

I en dom den 17 december 1985 hävde hovrätten över Skåne och Blekinge ett beslag, såvitt avsåg en TV-apparat. Denna hade i juli 1985 tagits i beslag från M. Perbo har, trots att M. begärt att apparaten skulle utlämnas till honom, underlåtit att under våren 1986 återställa apparaten till M. Perbo har härigenom åsidosatt vad som till följd av lag eller annan författning gällt för hans myndighetsutövning. Förfarandet har för M. medfört förfång som ej är ringa.

Under utredningen hölls förhör med M., Perbo, kriminalinspektören Hans-Lennart Holst och två befattningshavare vid ifrågavarande kronofogdemyndighet. Här behöver endast redovisas Perbos förhörsuppgifter. Han anförde i huvudsak följande.

Perbo har varit utredningsman och haft ansvaret för mordutredningen mot M. på polismyndigheten. Vid en husrannsakan i M:s bostad den 22 juli 1985

beslagtogs en TV-apparat. TV:n har därefter förvarats på våldsrörelsen, där Perbo tjänstgör. Perbo fick del av hovrättens dom omkring den 17 eller 18 december 1986. I domen framgick det att hovrätten hade hävt beslaget på TV:n. Det var Perbosom hade ansvaret för att TV:n skulle återlämnas sedan beslaget var hävt. I mitten på februari månad 1986 tog Perbo kontakt med kronofogdemyndigheten för att efterhöra om de var intresserade av TV:n. Perbo fick besked att han skulle ta kontakt med någon kronofogde eller kronokommissarie. Efter cirka två veckor tog Perbo kontakt med kronokommissarien Gullbritt Johansson-Trana. Hon uppgav att de var intresserade av att utmäta TV:n och frågade hur de skulle få över TV:n till kronofogdemyndigheten. Perbo förklarade då att TV:n kör polisen över med vid något tillfälle. Efter det Perbo talat med kronofogdemyndigheten så tog Holst kontakt med Perbo och omtalade att M. kontaktat honom och önskade få TV:n sänd till någon anstalt. Perbo upplyste då Holst om att TV:n skulle kronofogden ha. Det är möjligt att Perbo också omtalade att det var oklart med äganderätten till TV:n. På grund av Perbos hårda arbetsbelastning så fick han inte tillfälle att föranstalta om att TV:n kom över till kronofogdemyndigheten. TV:n överlämnades till kronofogden i slutet på maj 1986, när Perbo var sjuk.

I ett beslut den 14 april 1987 anförde JO Wigelius i huvudsak följande.

Hovrätten över Skåne och Blekinge hävde beslaget på TV-apparaten i en dom den 17 december 1985. Perbo fick samma dag eller någon dag därefter vetskap om att hovrätten hävt beslaget. Det kan i samband med att beslag är hävt alltså förekomma ifrågasättande av äganderätten till det beslagtagna. Detta är emellertid i sammanhanget ovidkommande. Om beslaget hävs skall godset utlämnas till den, från vilken det tagits, utan att någon prövning göres beträffande annans eventuella rätt till godset. Beslaget innebär en besittningsrubbing för visst av rättsordningen godtaget ändamål. Om förutsättningar för beslagets bestånd inte längre är för handen skall det ursprungliga besittningsförhållandet återställas. Att någon annan till äventyrs kan göra gällande bättre rätt till godset är i princip utan betydelse. Inte heller förändras situationen av att kronofogdemyndigheten kan ha intresse av att mäta ut egendomen. Allmänt sett kan sägas att polismyndigheten helt saknar befogenhet att göra något slags överprövning av åklagares eller domstols beslut att häva beslag. Om beslagtaget gods skall utlämnas till någon annan än den godset tagits från ankommer det på den som häver beslaget att meddela förordnande därom.

Perbo skulle således, så snart han fått vetskap om att hovrätten hävt beslaget på TV-apparaten, omedelbart ha återlämnat denna till M. Han har genom sin underlåtenhet härvidlag, till förfång för M., åsidosatt vad som ålegat honom i hans myndighetsutövning.

Vid bedömningen huruvida Perbo förfarit uppsåtligt eller grovt oaktamt kan jag inte bortse från vad som uppgivits om hans hårda arbetsbelastning samt den utbredda men oriktiga praxis som jag vet förekommer i fråga om återställande av beslagtagen egendom och som kan ha medverkat till att han missbedömt rättsläget. Samma missbedömning synes för övrigt polismästaren Erling ha gjort sig skyldig till. När det framkom omständigheter som tydde på att flera personer gjorde anspråk på TV:n så borde Perbo ha hänskjutit frågan till sitt överordnade befäls bedömning. Mot den angivna

bakgrunden anser jag mig inte kunna hävda att Perbo genom sin underlåtenhet att återställa TV-apparaten till M. gjort sig skyldig till myndighetsmissbruk eller vårdslös myndighetsutövning. Jag beslutar alltså att inte väcka åtal eller vidta annan åtgärd mot Perbo, utan stannar vid den allvarliga kritik som innefattas i det ovan sagda.

Beslut om anhållanden och hantering av beslagtagna egendom m. m.

(Dnr 738–1983)

Bakgrund, utredning m. m.

Björn Sohrne anmälde den 27 maj 1981 till polisen i Göteborg att hans svärmor Märtha Rösell och hennes dotter Anne-Marie Rösell hade fraktat bort gods från en lägenhet i Göteborg. I lägenheten hade Sohrnes hustru Marie-Louise, född Rösell, bott. Hon hade avlidit den 19 maj 1981. Under hennes sjukdomstid hade Märtha och Anne-Marie Rösell tillfälligt bott i lägenheten. Godset hade fraktats till Västerås, där Märtha Rösell bodde, och till Uppsala, där Anne-Marie Rösell bodde. Sohrne hördes av polisen i Göteborg fredagen den 28 maj 1981. Dagen därpå beslöt kammaråklagaren Ann Brännström, åklagarmyndigheten i Göteborgs åklagardistrikt, om hämtning till förhör av Märtha och Anne-Marie Rösell samt om husrannsakan i deras bostäder och bankfack.

Ann Brännströms beslut om hämtning till förhör verkställdes den 1 juni 1981. Ärendet hade då inom åklagarmyndigheten lottats på kammaråklagaren Ann-Marie Ros. Hon beslöt samma dag att anhålla Märtha och Anne-Marie Rösell. Brottsmisstanken angavs till grov stöld. Enligt åklagaren kunde det vidare skäligen befaras att de misstänkta genom undanröjande av bevis eller på annat sätt skulle försvåra sakens utredning. Anne-Marie Rösell frigavs senare samma dag medan Märtha Rösell frigavs den 3 juni 1981.

Vid förhören den 1 juni 1981 förnekade Märtha och Anne-Marie Rösell att de gjort sig skyldiga till brott. Märtha Rösell överlämnade vid förhöret med henne till förhørsledaren kopior på handlingar, enligt vilka hon lånat ut viss egendom till Marie-Louise Sohrne, och kopia på ett testamente, enligt vilket Märtha Rösell var insatt som Marie-Louise Sohrnes universella testaments-tagare.

Vid husrannsakan den 2 och 3 juni 1981 hos Märtha Rösell togs en mängd föremål i beslag i hennes lägenhet (246 nr i beslagsprotokollet) och bankfack (62 nr). Det i samband med husrannsakan den 2 juni 1981 hos Anne-Marie Rösell upprättade beslagsprotokollet omfattade 29 punkter. Det beslagtagna godset transporterades till Göteborg.

Sedan vissa av de verkställda beslagen hävts vid olika tillfällen under främst 1981 beslöt Ann-Marie Ros den 14 september 1982 att häva beslaget beträffande all övrig egendom. Hon förordnade vidare att egendomen skulle utlämnas till den i dödsboet efter Marie-Louise Sohrne förordnade boutred-

ningsmannen. Märtha och Anne-Marie Rösell hade dessförinnan lämnat sina medgivanden till att egendomen utlämnades till boutredningsmannen. Emellertid förklarade den dåvarande boutredningsmannen, advokaten Leif Holmström, i en skrivelse till Ann-Marie Ros den 23 september 1982 att han inte kunde godta en sådan åtgärd. Skälen härför angav han vara att, sedan beslag hävts, godset skall återställas som om det icke tagits i beslag och att dödsboet genom Ann-Marie Ros förordnande skulle komma att påföras kostnader för magasinshyra och transport av godset till det ställe, där det tagits i beslag. På grund härav överenskomts att polisen tills vidare skulle stå för magasinshyran.

I en skrivelse, som kom in till JO den 1 mars 1983, begärde Märtha Rösell att JO skulle utreda om det funnits tillräcklig grund för hämtning till förhör och anhållande av henne och Anne-Marie Rösell. Vidare önskade Märtha Rösell att utredning skulle göras beträffande en rad förhållanden med anknytning till förundersökningen.

Efter remissinkom den 19 april 1983 överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt Sven-Olof Håkansson med eget yttrande och med yttranden från Ann Brännström och Ann-Marie Ros.

Ann-Marie Ros anförde, såvitt här är aktuellt, följande i sitt yttrande.

Den 1 juni 1981 lottades ärendet på mig. Som framgår av kammaråklagare Ann Brännströms yttrande hade hon då fattat beslut om att Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell skulle hämtas till förhör och därvid delges misstanke om grov stöld och att husrannsakan skulle ske i deras bostäder och eventuella bankfack.

Eftersom Märtha Rösells inlaga omfattar ett antal punkter avseende mer eller mindre hela handläggningen av ärendet kommer jag att här nedan punktvis kommentera Märtha Rösells skrivelse och därvid ange vilka punkter i skrivelsen som kommentarerna hänför sig till.

Vid min första genomgång den 1 juni 1981 av tillgängliga handlingar fann jag med hänsyn till de värden som anmälan avsåg ej skäl ifrågasätta brottsrubriceringen. Det framgick vidare att åklagaren tidigare varit kontaktad av mor och dotter Rösell. Det visade sig att det var med chefsåklagaren Birgitta Hahn, då hon var jourhavande åklagare under helg i början av maj, som Anne-Marie Rösell talat på telefon. Birgitta Hahn ansåg sig minnas att hon uttryckligen varnat för att föra något från lägenheten. Detta kände jag till och hade dessutom tagit del av ett av kriminalinspektören Dalhede med Sohrne hållet förhör innan jag från kriminalinspektören Sievert Häll i Västerås fick besked om att Märtha Rösell hämtats till förhör och att förhör hållits, i vilket hon nekade till brott. Enligt Hälls uppgifter fanns det mängder av gods i fru Rösells lägenhet. Han uppgav, att det var omöjligt att den dagen verkställa husrannsakan i bostaden och i bankfack bl. a. beroende på att flyttfirma måste engageras. Då jag på grund av vad som framkommit fann Märtha Rösell som på sannolika skäl misstänkt för grov stöld och då jag med hänsyn till vad som förevarit särskilt med tanke på vad chefsåklagaren Hahn uppgivit för mig – bedömde det så att hon genom undanröjande av bevis skulle kunna försvåra sakens utredning, fann jag det av synnerlig vikt, att hon skulle tagas i förvar till dess husrannsakan verkställts. I det skedet kunde jag ej heller utesluta att gods förvarats på andra ställen än i lägenheten och bankfack t. ex. hos Marie-Louises fader bosatt i Västerås. Jag anhöll henne därför. Husrannsakan pågick den 2 och 3 juni. Så fort den var avslutad frigavs Märtha Rösell den 3 juni kl. 16.10. Dessförinnan hade jag under tiden flera

kontakter med Häll, som beskrev arbetet som mycket tidsödande. Beslutet om husrannsakan i bankfack verkställdes den 3 juni och pågick samtidigt som husrannsakan i bostaden. Att så skedde berodde på önskvärdheten av att åtgärderna skulle utföras så fort som möjligt, eftersom jag beslutat att Märtha Rösell skulle försättas på fri fot så snart som de var avslutade. Först senare fick jag dock av Häll reda på att åtgärderna vidtogs parallellt.

Anne-Marie Rösell hämtades till förhör den 1 juni kl. 13.30. På samma skäl som de jag uppgivit beträffande Märtha Rösell anhölls hon i avbidan på möjlighet att verkställa husrannsakan. Samma kväll fick jag ett telefonsamtal från advokaten Bengt Sörman i Uppsala, som förordnats som försvarare för Anne-Marie. Jag fick då klart för mig, att hon var i mycket dålig psykisk kondition och att hon var beredd att lämna sina bostadsnycklar till polisen och bo hos goda vänner. Efter kontakt med polisen i Uppsala som bekräftade vad Sörman sagt bedömde jag det så, att Anne-Marie Rösell skulle kunna friges utan men för utredningen varför hon frigavs samma kväll kl. 20.30.

Under tiden 23 juni–24 november 1981 gjordes upprepade försök att få ett möte till stånd mellan Märtha Rösell, Gombrii, Sohrne och hans ombud för genomgång av det beslagtagna godset. Sistnämnda dag ägde ett sådant möte rum, utan att leda till någon större klarhet. Märtha Rösell hävdade att i princip allt det beslagtagna tillhörde henne på grund av att hon lånat ut godset till Marie-Louise eller att hon betalat det och ej fått ersättning för det. Beträffande en del gods uppgav hon att det aldrig funnits i Göteborg och att Björn Sohrne, som varit närvarande vid husrannsakan i Märtha Rösells bostad, stulit det genom att peka ut det som dödsboets. Björn Sohrne å sin sida hävdade att det mesta kom från dödsboet i Göteborg. På vissa punkter var de dock överens och det kunde klarläggas att vissa saker av misstag från Märtha Rösells eller flyttfirmans sida kommit med flyttlasset från Göteborg till Västerås. På samma sätt visade det sig att det vid husrannsakan i Västerås kommit med gods, som dels ej tillhörde dödsboet och dels gods som tillhörde dödsboet, men som sedan lång tid förvarats hos Märtha Rösell för Marie-Louise och Björn Sohrnes räkning. Som resultat av genomgången kunde jag häva en del beslag, på sätt framgår av beslagsprotokollen. Det gods som därefter fanns kvar i beslag hävdade Märtha Rösell äganderätt till medan Sohrne påstod, att det tillhörde dödsboet.

Den 24 november 1981 (före genomgången av godset i magasinet) sammanträffade Märtha Rösell och Sohrne med ombud på polishuset i kriminalkommissarie Thure Arms och min närvaro. Avsikten var att man om möjligt skulle kunna lösa i vart fall en del av de problem som fanns. Mötet ledde inte till annat än beskyllningar och motbeskyllningar (bil. 18 s. 10 i fu-protokollet). När Märtha Rösell senare åter önskade ett sammanträffande med Sohrne var jag till en början positiv till detta. Då Ivarsson på mitt uppdrag tagit kontakt med Sohrne, förstod jag av Ivarssons föredragning att ett förnyat sammanträffande ej kunde väntas leda till något annat resultat än mötet den 24 november, som stundtals var kaotiskt, varför jag beslutade att inget möte skulle ske genom min försorg varom jag underrättade Märtha Rösell i brev 16 februari 1982. Vidare underrättade jag henne då och i brev 25 februari om att förundersökningen skulle färdigställas. Det tog sin tid bl. a. beroende på att slutdelgivningen ej kunde genomföras på vanligt sätt genom polisens försorg utan genom försvararna. Förundersökningsprotokollet inkom till åklagarmyndigheten den 23 juni 1982. I ett den 5 juli 1982 daterat brev från advokat Gombrii begärde Märtha Rösell nytt förhör med henne själv och Sohrne.

Först därefter skulle hon kunna ta ställning till huruvida och i vilken

utsträckning godset skulle kunna utlämnas till boutredningsmannen. Den 6 augusti 1982 avslog jag framställan eftersom jag bedömde att ett sådant förhör ej kunde förväntas tillföra utredningen något nytt.

Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell anmäldes, som tidigare framgått, som misstänkta för boräkt varefter misstanken ändrades till att avse grov stöld. På grund av vad som framkommit under förundersökningen har jag ej längre ansett mig kunna styrka stöld, utan funnit att den slutliga misstanke om brott som Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell skulle delges, skulle vara egenmäktigt förfarande eftersom de olovligen rubbat dödsboets besittning till godset. Som framgår av förundersökningsprotokollet är Märtha Rösell dödsbodelägar på grund av testamente. Hon har enligt en förteckning från 1979, som jag ej tidigare haft anledning att ifrågasätta riktigheten av, lånat ut en mängd gods till sin dotter med rätt att återtaga det, när hon så önskade.

Vid bedömning av åtalsfrågan fann jag att det skulle vara svårt att visa brottsligt uppsåt beträffande det utlånade godset, som utan jämförelse var det värdefulla i makarna Sohrnes hem. Som jag redogjort för tidigare föreligger beträffande övrig beslagtagna egendom meningsskiljaktigheter om vad som tillhör boet och om vad som förts därifrån av Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell. Utrett är dock att somligt gods tagits där som ej omfattats av förteckningen. Märtha Rösell har om detta sagt att hon köpt och betalat det mot löfte om återbetalning. Eftersom hon ej fått betalning har hon återtagit godset. Detta är enligt min uppfattning att bedöma som egenmäktigt förfarande. Svårigheten har emellertid varit att fastställa vilka punkter i beslagsprotokollen, som hänfört sig till sådant gods. Dessa frågor har jag diskuterat med ombuden och med boutredningsmannen advokat Bo Björck. Samtliga har vi varit överens om att frågan om äganderätten till godset med svårighet skulle kunna avgöras genom eventuell brottmålsprocess utan att den borde lösas inom boutredningens ram. En förutsättning för detta var medgivande från Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell att godset fick utlämnas till boutredningsmannen. Sådana medgivanden gavs i augusti 1982 som framgår av brev från advokaten Gombrii daterat den 24 och från advokaten Sörman daterat den 23. Beslagen hävdades med beslut om utlämnande till boutredningsmannen, varefter jag ej haft någon befattning med godset.

Min avsikt var vid denna tidpunkt, vilket båda de offentliga försvararna kände till, att besluta att åtal beträffande det gods som finns antecknat på förteckningen ej skulle ske på grund av att brott ej gick att styrka. Vidare ansåg jag att åtal för egenmäktigt förfarande beträffande övrigt från dödsboet fört gods borde kunna underlåtas med hänsyn till att annan påföljd än böter ej kunde förväntas och till det men Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell lidit genom att vara anhållna. Chefsåklagaren Sven Säfström, som var den som skulle meddela åtalsunderlåtelse, delade min uppfattning. Om Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell ej medgivit att godset lämnats till boutredningsmannen hade jag enligt min bedömning bort väcka åtal.

Håkansson anförde att det av Ann-Marie Ros yttrande i förening med utredningen i övrigt framgick, att Märtha och Anne-Marie Rösell hade nära kontakt med varandra och att det föreföll som om dottern lätt kunnat förmås gå modern till handa med uppdrag som hon erhöll. Beslut om gemensam hämtning och husrannsakan fick, enligt Håkansson, bedömas som riktigt. Han ansåg också att skyndsamhet för att undvika eventuell spridning av

godset hade varit nödvändig. Beträffande beslutet om anhållande för genomförandet av husrannsakan ansåg Håkansson vid en sammantagen bedömning att detta inte borde kritiseras, även om utrymme kunde finnas för en annan uppfattning om nödvändigheten av personella tvångsmedel i den förhandenvarande situationen. Håkansson fäste därvid även avseende vid att Ann-Marie Ros tvingats samarbeta med polispersonal, med vilka hon saknat samarbetsrutin, och att hon erhållit föga hjälp av de misstänkta.

Ann-Marie Ros meddelade den 6 maj 1983 ett beslut av följande innehåll:

Sedan förundersökning i mål angående egenmäktigt förfarande med Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell såsom misstänkta numera avslutats beslutar jag att åtal ej skall ske beträffande det gods som finnes upptaget på den i målet förekommande listan över utlånat gods, då det ej går att visa att Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell beträffande det godset haft brottsligt uppsåt.

Samma dag meddelade chefsåklagaren Sven Säfström följande beslut:

Beträffande sådant gods som funnits i dödsboet och som ej funnits med på listan över utlånat gods har Märtha Rösell och Anne-Marie Rösell olovligen rubbat dödsboets besittning till godset. Gärningen är att rubricera som egenmäktigt förfarande. Då annan påföljd än bötesstraff ej är att förvänta och med hänsyn till det men Märtha och Anne-Marie Rösell lidit genom ingripandena mot dem underlåtes åtal jämlikt RB 20 kap. 7 § 1 p.

Märtha Rösell kom därefter in med ett stort antal skrivelser och sammanträffade med JO Wigelius och medhjälpare till honom. Hon vidhöll därvid sina tidigare klagomål och utvecklade dem i en mängd olika hänseenden. Förutom det tidigare upptagna gjorde hon bl. a. gällande att polismyndigheten i Göteborg skingrat gods genom att lämna ut föremål till Sohrne och i övrigt vanvårdat kvarvarande gods, yrkade upphävande av Säfströms beslut om åtalsunderlåtelse, kritiserade Västerås tingsrätt för handläggningen av ett mål mellan dödsboet efter Marie-Louise Sohrne och henne själv angående bättre rätt till lös egendom, ifrågasatte åklagarmyndighetens i Göteborg handläggning av ett mål mot henne angående urkundsförfalskning, uttryckte missnöje över att åklagarmyndigheten i Göteborg inte väckt åtal mot Sohrne för falsk tillvitelse samt klagade på bl. a. advokater som i saken uppträtt som ombud, försvarare och boutredningsmän.

Med anledning av Märtha Rösells ytterligare klagomål inhämtades upplysningar och yttrande från polismyndigheten i Göteborgs polisdistrikt angående myndighetens hantering av den från Märtha och Anne-Marie Rösell beslagtagna egendomen efter det att beslaget hävts av åklagaren. I remissvaret den 13 oktober 1986 anförde länspolismästaren Bengt Erlands-son följande (bilagorna uteslutna).

Enligt anmälan K 21853/81 om egenmäktigt förfarande anmälde Björn Sohrne och av Göteborgs tingsrätt förordnade boutredningsmannen jur. kand. Jan Björklund, Göteborg, att gods till ett värde av ca 300 000 kr. från fru Sohrnes (hustrun avliden 1981-05-19) bostad på Karl Gustavsgatan 65 i Göteborg förts till Anne-Marie Rösell i Uppsala och till Märtha Rösell i Västerås.

Efter beslut av förundersökningsledaren – kammaråklagaren Ann-Marie Ros – togs diverse gods i beslag dels 1981-06-01 hos Märtha Rösell i Västerås

(beslagsliggaren nr 1396/81), dels 1981-06-02 hos Anne-Marie Rösell i Uppsala och hos Märtha Rösell i Västerås (beslagsliggaren nr 1397/81 resp. 1398/81), dels 1981-06-03 hos Märtha Rösell i Västerås (beslagsliggaren nr 1394/81 resp. 1395/81).

Förundersökningsledaren fastställde 1981-06-22 beslagen bortsett från gods upptaget under vissa punkter i beslagsprotokollet, där beslaget hävdes.

1982-09-14 hävdes beslaget i de delar det ej hävts tidigare. Godset förtecknat under beslagsnr 1394–1396/81 återställdes till resp. ägare.

Då godset förtecknat under beslagsnr 1397–1398/81 skulle återställas till rätt ägare uppstod emellertid tvist om äganderätten i första hand mellan Märtha Rösell och Björn Sohrne.

Under årens lopp har från polismyndighetens sida gjorts otaliga försök att återställa godset till rätt ägare genom kontakt med ovannämnda personer och deras juridiska ombud samt av domstol förordnad boutredningsman i det bo varifrån godset bortförts. (Se bl. a. aktbilaga 5.)

1982-06-23 avslutades förundersökningen med att förundersökningsprotokoll tillställdes åklagarmyndigheten i Göteborgs åklagardistrikt, (kopia: bilaga 1).

1983-05-06 beslöt åklagarmyndigheten i Göteborg (C 33176/81) dels att åtal ej skulle ske och dels att åtalsunderlåtelse skulle meddelas i målet (aktbilaga 9).

På grund av ärendets komplexitet övertogs ansvaret för ärendets handläggning 1985-03-13 (AA 650–1016/85) av chefen för kriminalavdelningen – polisöverintendenten Björn Klang.

Vad som sedan dess inträffat i ärendet framgår av polismyndighetens akt i original, som bifogas som *bilaga 2*, och som förväntas åter.

Ur nämnda akt förtjänar emellertid följande fakta att omnämnas.

Den inledningsvisa hanteringen av godset framgår av promemorior upprättade 1985-04-04 och 1985-06-24 av inspektör Bo Ivarsson (aktbilaga 2 och 5). Därav framgår bl. a. att visst gods utlämnats till parterna efter överenskommelse med dem.

Det beslagtagna godset förvarades på polismyndighetens bekostnad hos Stora Åkeriet i Göteborg på grund av utrymmesbrist i polisens lokaler. 1984-08-08 flyttades godset till polisens lokaler i Gamlestaden i Göteborg, varvid visst gods saknades (aktbilaga 3). Det saknade godset har ej kunnat återfinnas. Stora Åkeriet i Göteborg får anses vara ansvarigt för det saknade godset, som utgöres av gods upptaget under punkt 9 och 17 (beslagsnr 1397/81) och punkt 48, 52, 53, 56–61, 73, 88, 123, 127, 128 och 158 (beslagsnr 1398/81).

Under förvaringstiden har vidare visst gods förstörts och kasserats, vilket närmare framgår av kopior av beslagsprotokollen, *bilaga 3*.

På grund av de uppkomna svårigheterna med att återställa godset till rätt ägare företogs vid polismyndigheten en intern genomgång av rättsläget, vilken utmynnade 1985-11-29 i den uppfattningen att godset bör återställas till de personer som innehade godset då det togs i beslag men att boutredningsmannen dessförinnan skulle underrättas om det förestående återställandet och ges rimligt rådrum för beslut om att eventuellt överta ansvaret och förvaringen av godset (aktbilaga 2).

1985-12-13 beslöt polismyndigheten att godset skulle utlämnas till de personer från vilka godset togs i beslag, – Märtha och Anne-Marie Rösell. Detta beslut sändes till ovannämnda personer i rekommenderat brev med mottagningsbevis. Avsikten med detta förfarande var att på något sätt söka åstadkomma en tidsplan för godsets återställande. Kopia av skrivelsen tillställdes advokaterna Kjell Brorsson (förordnad boutredningsman) och Claes Östlund (Björn Sohrnes juridiska ombud) i lösbrev (aktbilaga 22). De

rekommenderade breven löstes emellertid inte ut.

1985-12-30 beslöt Västerås tingsrätt efter yrkande av Björn och Johan Sohrne att belägga den lösa egendom som i "bilagda" beslagsprotokoll (1398/81) markerats med blå färg med omedelbar kvarstad, enär sökandena (Sohrne) "visat sannolika skäl för att dödsboet efter Marie-Louise Rösell-Sohrne har bättre rätt än Märtha Rösell till ifrågakvarande egendom".

Såvitt polismyndigheten kunde bedöma gällde kvarstadsbeslutet allt ifrågakvarande gods som ej tidigare återställts, förstörts eller saknades. Det förelåg således enligt polismyndighetens bedömning numera hinder för utlämnande av godset.

1986-01-29 företog polismyndigheten en genomgång av godset och en värdering av det kvarvarande godset (aktbilaga 28).

1986-02-06 företogs ytterligare en genomgång av godset (aktbilaga 30).

1986-03-17 meddelade Västerås tingsrätt dom (DT 136, T 941/85) i målet och beslöt bl. a. att stadfästa en mellan parterna träffad förlikning om fördelning av godset. Tingsrätten beslöt även att häva sitt kvarstadsbeslut 1986-01-08 å godset, men att kvarstadsbeslutet skulle "bestå till dess domen vinner laga kraft".

Enligt uppgift anfördes emellertid besvär över ovannämnda tingsrättsdom hos Svea Hovrätt. Polismyndigheten begärde i skrivelse 1986-05-13 förtur för målet hos Hovrätten (aktbilaga 37).

Enligt uppgift från Svea Hovrätt har Hovrätten i beslut 1986-06-18 avskrivit målet enär parterna återkallat sin vadetalan, varför Västerås tingsrätts dom (som nämnts ovan) står fast. Detta beslut har vunnit laga kraft (aktbilaga 50).

1986-06-11 – 12 utlämnades godset till parterna enligt ovannämnd förlikning på statsverkets bekostnad (aktbilaga 45 och 46).

En liten mängd gods, som parterna ännu ej kunnat komma överens om fördelningen av, kvarligger tills vidare hos polismyndigheten (aktbilaga 49).

1986-05-28 erhöll polismyndigheten en faktura (nr 42159) utställd av Västerås lastbilscentral ek.fören. avseende transportkostnad på 4 638:00 kr. Namnet på fakturaadressaten (kunden) hade uppenbarligen ändrats. Vid undersökning på härvarande tekniska rotel kunde ursprungsadressaten avläsas på fakturan till "M. Rösell, Nygatan 18, 722 14 Västerås". Som ny fakturaadressat hade ifyllts "Polismyndigheten i Göteborg, att. intendent Björn Klang, Box 429, 401 26 Göteborg". Dessutom hade fakturan påförts en skrivmaskintext som utan större svårigheter kunde härledas till Märtha Rösells sätt att uttrycka sig i olika hit inkomna skrivelser (aktbilaga 42).

Fakturan återställdes till utställaren utan betalning (aktbilaga 43).

Det torde skäligen kunna misstänkas att Märtha Rösell företagit ovannämnda ändringar av fakturan. Ändringen synes i vart fall kunna bedömas som urkundsförfalskning (14:1 BrB).

Fotografier tagna på delar av godset bifogas som *bilaga 4*.

Polismyndighetens rutiner avseende egendom som tagits i beslag, förverkats eller tagits i förvar grundar sig förutom på gällande lagstiftning på området även på rikspolisstyrelsens föreskrifter 1981-01-01 om förfarande med egendom som tagits i beslag, förverkats eller tagits i förvar (dnr C-102-5289/80 – FAP 102-2), *bilaga 5*. Dessutom finns i Göteborgs polisdistrikt en tjänsteföreskrift utfärdad 1982-07-01 (dnr AA 102 – 1551/82) avseende förfarande med egendom som tagits i beslag, förverkats eller tagits i förvar, *bilaga 6*.

Sammanfattningsvis kan sägas att all egendom av ovan nämnt slag bokföres och redovisas i en i polisdistriktet förd beslagsliggare senast då utredningen om den beslagtagna egendomen avslutas bortsett från visst gods

som återställs under utredningens gång. Då beslagtaget gods förverkas eller beslut om tagande i förvar enligt den s. k. stöldgodslagen skall bestå behandlas egendomen enligt därför fastställda rutiner. Samma sak gäller då beslut om beslag häves.

För att polisen skall kunna lämna ut beslagtaget gods, där beslag hävts, krävs ett dokumenterat beslut om hävandet. Då åklagare häver beslut om beslag dokumenteras detta på beslagsprotokollet. Efter det att beslagsprotokollet med påtecknat beslut om hävandet kommit beslagsliggaren till handa, vidtas åtgärder för att återställa egendomen till den person som har ett legalt anspråk på egendomen. Det kan vara den som egendomen togs i beslag från men det kan också vara ett försäkringsbolag eller en pantlåneinrättning eller en myndighet, t. ex. kronofogdemyndigheten. Polismyndigheten prövar alltså i varje enskilt fall vem egendomen skall utlämnas till.

Då domstol beslutar häva beslag, får polismyndigheten i princip känedom om saken genom att domstolen expedierar ett exemplar av domen till polismyndigheten. Detta sker regelmässigt först sedan klagotiden utgått, varvid domstolen antecknar på domen om den vunnit laga kraft eller ej. Därefter vidtar polismyndigheten erforderliga åtgärder med egendomen, såsom t. ex. återställandet av egendomen till ägaren.

För att beslagtagen egendom skall kunna återställas till rättsinnehavaren krävs en skriftlig dokumentation av hävningsbeslutet (dom, beslagsprotokoll e. d.) varefter prövning sker av vem egendomen skall återställas till. Därefter skall egendomen tas fram (från eventuell förvaringsplats), kvitteras och föras av i beslagsliggaren.

Polismyndigheten måste vid hantering av beslagtagen egendom liksom vid vidtagande av andra åtgärder handla så att statsverket om möjligt inte drabbas av skadeståndsskyldighet genom att t. ex. egendom som varit föremål för beslag utlämnas till annan än rättsinnehavaren. Härför och för vidtagande av ovannämnda åtgärder med egendomen fordras skäligt rådrum, varför godset inte omedelbart i samband med domstols eller annan myndighets beslut kan tillställas rättsinnehavaren.

Enligt polismyndighetens bedömning har godsets återställande i detta fall försvårats huvudsakligen genom Märtha Rösells egna åtgärder och hennes uppenbara ovilja att söka åstadkomma en uppgörelse om äganderätten till godset.

Så fort en förlikning mellan parterna angående äganderätten till godset har kommit till stånd har godset återställts till vederbörande rättsinnehavare.

Polismyndigheten anser det inte meningsfullt att försöka ingå i svaromål på alla enskildheter i Märtha Rösells olika skrivelser.

Ärendet har enligt polismyndighetens bedömning handlagts enligt gällande lag och rutiner inom polisväsendet och polisdistriktet. Märtha Rösell synes kontinuerligt ha försvårat ärendets handläggning och återställande av godset inom rimlig tid till resp. rättsinnehavare.

Förlusten av det gods som "försvann" under förvaringstiden vid Stora Åkeriet i Göteborg bör rimligen ersättas av åkeriet.

Det numera återstående godset kommer snarast efter överenskommelse mellan parterna att återställas till resp. rättsinnehavare.

Märtha Rösell yttrade sig över remissvaret och inkom därutöver med ett antal skrivelser i saken.

JO:s bedömning

I ett beslut den 11 maj 1987 anförde JO Wigelius följande.

Under den förundersökning som inleddes på grundval av Sohrnes anmälan

fattade åklagarmyndigheten beslut dels att utan föregående kallelse hämta Märtha och Anne-Marie Rösell till förhör, dels att företa husrannsakan i deras bostäder och bankfack och dels att anhålla dem. Vidare beslutades om beslag av en stor mängd egendom.

Bestämmelser om förhör och hämtning till förhör återfinns i 23 kap. rättegångsbalken (RB). Sålunda föreskrivs i 6 § att förhör under förundersökning får hållas med envar, som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. I 7 § andra stycket anges att den som uppehåller sig inom en viss väglängd från förhörsplatsen utan föregående kallelse må hämtas till förhöret, om det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. Ann Brännström har inte redovisat på vilka omständigheter hon stödde sig när hon fann att det skäligen kunde befaras att Märtha och Anne-Marie Rösell inte skulle hörsamma kallelser eller skulle försvåra utredningen. Jag har för egen del inte funnit några sådana konkreta omständigheter. Detta föranleder mig att påpeka vikten av att beslut om hämtning föregås av noggranna överväganden om huruvida situationen är sådan att åtgärden är tillåten.

I 28 kap. RB finns bestämmelser om husrannsakan under förundersökning. Huvudbestämmelsen om s. k. reell husrannsakan återfinns i 1 §. Där föreskrivs följande.

Förekommer anledning, att brott föröfvats, varå fängelse kan följa, må i hus, rum eller slutet förvaringsställe husrannsakan företagas för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag eller eljest till utronande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet må husrannsakan dock företagas, allenast om brottet föröfvats hos honom eller den misstänkte gripits där eller eljest synnerlig anledning förekommer, att genom rannsakingen föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

Ej må för husrannsakan hos den misstänkte i något fall åberopas hans samtycke, med mindre han själv begärt åtgärden.

För anhållande krävs enligt 24 kap. 5 § RB skäl till häktning eller, om fulla skäl ej föreligger, att det finnes vara av synnerlig vikt att den misstänkte i avbidan på ytterligare utredning tas i förvar. Häktas må enligt 24 kap. 1 § första stycket RB den som på sannolika skäl är misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i ett år eller däröver, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandrar sig lagföring eller straff, eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. – Av de angivna bestämmelserna framgår att det i allmänhet krävs avsevärt mer för att motivera ett anhållningsbeslut än för att göra en hämtning eller en husrannsakan.

De omständigheter som var kända för Ann Brännström, då hon beslutade om husrannsakan gav onekligen stöd för sådan misstanke om brott att beslutet då får anses ha varit lagligen grundat.

Situationen blev helt annorlunda under det förhör som hölls med Märtha

Rösell i Västerås den 1 juni 1981. Hon hävdade då att den egendom som hon fört bort från Marie-Louise Sohrnes lägenhet var hennes egen och förebragte som stöd för detta en kopia av ett "låneavtal" mellan henne och Anne-Marie Sohrne. Däri stipulerades rätt för Märtha Rösell att när som helst återta egendomen. Även om förhållandena kunde synas ovanliga hade Märtha Rösell därigenom tills vidare undanröjt misstanken om att hon olovligen skulle ha tillägnat sig godset. I frågan om Märtha Rösell olovligen rubbat dödsboets besittning till godset och följaktligen gjort sig skyldig till egenmäktigt förfarande var det redan vid detta tillfälle känt för Ann-Marie Ros att Björn Sohrne inte längre bodde i lägenheten men att Märtha och Anne-Marie Rösell bott där under Marie-Louise Sohrnes sjukdom. Det saknasskäl att här närmare gå in på hur besittningsläget civilrättsligt skall bedömas. Det borde dock enligt min mening redan då ha stått klart för Ann-Marie Ros att bevisläget var sådant att det med starkt övervägande sannolikhet aldrig skulle gå att bevisa att Märtha och Anne-Marie Rösell uppsåtligt rubbat annans besittning till egendomen. Jag anser på grund av det anförda att besluten att anhålla dem var klart otillräckligt grundade. Enligt min mening var misstankegraden så låg när Ann-Marie Ros gjorde sin prövning att hon också borde ha hävt Ann Brännströms beslut om husrannsakan.

Beträffande den fortsatta handläggningen kan sägas att Björn Sohrne vid förhör den 1 juli 1981 inte förmått gendriva Märtha Rösells påståenden utan snarare i vissa avseenden bekräftat dessa. Det förefaller mig som om det i vart fall då, sedan Ann-Marie Ros haft tid att i lugn och ro tänka över situationen, hade varit rimligt att skriva av målet. Nu kom det att under en längre tid bli liggande, vilket ledde till att åklagar- och polismyndigheterna blev insnärjda i en civilrättslig fejd av en ovanlig omfattning, till synes utan förmåga att ta sig ur den. Av alla de frågor som därefter uppkommit i saken finner jag anledning att i det följande beröra endast några av särskild betydelse från allmän synpunkt.

Ann-Marie Ros beslutade den 14 september 1982 att häva beslagen med förordnande att egendomen skulle överlämnas till boutredningsmannen. Medgivande härtill hade lämnats av Märtha och Anne-Marie Rösell. Av Ann-Marie Ros yttrande hit framgår att hon innan beslagen hävdes hade informerat de offentliga försvararna om sin inställning i åtalsfrågan så som den slutligen kom till uttryck i beslutet den 6 maj 1983 samt att hon, om inte medgivande till att godset lämnades ut till boutredningsmannen skulle lämnas, ansåg att hon borde väcka åtal beträffande sådana föremål som inte omfattades av låneavtalet.

Jag har mycket svårt att förstå Ann-Marie Ros inställning i fråga om medgivandets betydelse. Hon ansåg redan vid detta tillfälle att brott inte kunde styrkas beträffande det gods som fanns upptaget i låneavtalet. Detta gods borde således ha återlämnats till den som drabbats av beslagen, varom mer senare. I fråga om övrig egendom kan jag inte se att ett medgivande av angivet slag kunde spela någon som helst roll för frågan om åtalsunderlåtelse, eftersom Märtha och Anne-Marie Rösell konsekvent vidhållit att de inte gjort sig skyldiga till brott. Mot bakgrund härav menar jag att Ann-Marie Ros handlat på ett sätt som kan uppfattas som otillbörligt genom att ställa upp icke godtagbara villkor för ett eventuellt beslut om åtalsunderlåtelse.

som för övrigt Ann-Marie Ros då inte var behörig att besluta om.

Sedan ovan nämnda beslut meddelats sade boutredningsmannen ifrån att han inte ansåg sig kunna godta Ann-Marie Ros åtgärd, som skulle innebära att dödsboet påfördes bl. a. magasinshyra. Enligt hans mening skulle, sedan beslaget hävts, godset återställas på samma sätt som om det icke tagits i beslag. Detta ledde enligt vad som synes framgå av en handling i ärendet till att åklagarmyndigheten beslutade att kostnaderna för magasinering i avvaktan på vidare besked från boutredningsmannen skulle bestridas av polismyndigheten. Enligt min mening kan den sålunda vidtagna åtgärden knappast försvaras från någon rättslig utgångspunkt. I praktiken kom sålunda beslaget att kvarstå, trots att det formellt hävts, och polismyndigheten kom att få ansvaret för egendom utan någon egentlig rättsgrund. Någon möjlighet för polismyndighet att ta om hand egendom på detta sätt torde, såvitt jag har mig bekant, inte föreligga.

Vid ovan angivna förhållande borde enligt min mening åklagarmyndigheten senast i samband med besluten att inte väcka åtal också besluta att häva förordnandet om utlämnande av återstående egendom till boutredningsmannen. Detta förordnande kom då att helt sakna rättslig grund, särskilt sedan Märtha Rösell återkallat sitt medgivande därtill.

Åklagarmyndigheten beslutade den 6 maj 1983 bl. a. att lämna åtalsunderlåtelse för egenmäktigt förfarande i fråga om egendom som "funnits i dödsboet och som ej funnits med på listan över utlånat gods — —". Märtha Rösell har kritiserat detta beslut dels under angivande att hon därigenom blivit "dömd" beträffande inte närmare angiven egendom och att hon inte tagit något annat än sina egna föremål. Enligt min mening är kritiken i huvudsak befogad. En åtalsunderlåtelse kan jämföras med en fällande dom i brottmål i så måtto att det krävs full bevisning för att den misstänkte begått brottet. Här var situationen den att åklagaren, enligt vad hon själv uppgivit, inte kunnat klarlägga vilken egendom som Märtha Rösell inte hade rätt till. Förutsättningarna för åtalsunderlåtelse förelåg därför inte. Oberoende härav måste det krävas att en åklagare i sitt beslut om åtalsunderlåtelse kan närmare ange vad beslutet avser så att den misstänkte vet vad han blivit "dömd" för. Med anledning härav beslutar jag att överlämna ett exemplar av detta beslut till riksåklagaren för den åtgärd som han anser kan vara påkallad.

Polismyndigheten i Göteborg har förvarat hos Märtha och Anne-Marie Rösell beslagtagen egendom i mer än fem år, därav omkring tre år efter det att beslagen hävts. Märtha Rösell har hävdats att den egendom som slutligen återlämnats till henne varit mögelangripen, trasig eller på annat sätt oanvändbar.

Den självklara huvudregeln vid hävande av beslag är att godset i princip genast skall återställas till den som man tagit det från utan några överväganden om vilken rätt vederbörande har till egendomen. Förundersökningsledare eller domstol kan dock under vissa förutsättningar förordna att egendomen skall lämnas ut till någon tredje person. Polismyndigheten har då att följa ett sådant förordnande. Efter hävande av beslag finns det inte längre någon rättslig grund för polismyndigheten att omhänderha egendomen. Svårigheter bör egentligen bara kunna uppstå när det av någon anledning

inte är möjligt att återställa godset till den som drabbats av beslaget. Något sådant fall är det emellertid inte fråga om här.

I detta ärende synes problemen, åtminstone till viss del, ha förorsakats av dels det av åklagarmyndigheten under förundersökningen meddelade förordnandet om utlämnande av godset till boutredningsmannen, dels underlåtenheten att vid nedläggandet av förundersökningen ta ställning till vad som då skulle ske med den egendom som alltså fanns i polismyndighetens förvar.

Polismyndigheten har i sitt yttrande uppgivit att man under årens lopp gjort otaliga försök att återställa godset till rätt ägare. Som framgått av det här anförda var det inte någon uppgift för myndigheten att fastställa äganderätten till egendomen. Denna insikt synes också, av yttrandet att döma, polismyndigheten ha kommit till i slutet av år 1985, då det beslutades att godset skulle lämnas ut till Märtha och Anne-Marie Rösell. Emellertid inträffade det, att en domstol beslutade om kvarstad på egendomen och att polismyndigheten därför befanns vara förhindrad att lämna ut egendomen. Jag kan för min del inte förstå varför polismyndigheten ansåg att en kvarstad förändrade förutsättningarna i saken. Kvarstadsbeslutet innefattade uppenbarligen inte någonting som gav polismyndigheten någon ny befogenhet att hålla kvar egendomen. Verktällighet av kvarstad i tvistemål ombesörjs av kronofogdemyndighet på begäran av part, till vars förmån beslutet meddelats. Endast för det fall att kronofogdemyndigheten enligt 6 kap. 7 § utskökningsbalken meddelat förbud mot utgivande av egendomen, kunde polismyndigheten underlåta ett utlämnande till Märtha och Anne-Marie Rösell.

Vad så beträffar ansvaret för de bristfälligheter som konstaterats i fråga om handläggningen av förundersökningen mot Märtha och Anne-Marie Rösell och därmed anknutna frågor om tvångsmedel vill jag anför följande. När Märtha Rösell kom in med sina klagomål hade avsevärd tid förflutit från det att besluten om husrannsakan och anhållanden fattats. Jag har därför på grund av preskription inte tagit upp någon fråga om straffrättsligt (vårdslös myndighetsutövning) eller disciplinärt ansvar. Inte heller har jag funnit skäl att ifrågasätta sådant ansvar för någon enskild befattningshavare beträffande handläggningen i övrigt.

Det ankommer inte på JO att besluta i frågor om skadestånd på grund av brister i myndighetsutövning. Sådana frågor ankommer det primärt på justitiekanslern att bedöma och jag vet att Märtha Rösell hos honom har initierat ett ärende med anspråk på skadestånd. Emellertid kan jag inte underlåta att som min mening uttala att statsverket genom polis- och åklagarmyndigheternas i Göteborg ovan behandlade handläggning av saken ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen gentemot Märtha och Anne-Marie Rösell. Jag överlämnar ett exemplar av detta beslut till justitiekanslern för kännedom.

Beträffande övriga frågor som Märtha Rösell har tagit upp i ärendet vill jag endast framhålla dels att det i huvudsak rört sig om bedömningsfrågor, där det finns utrymme för olika uppfattningar utan att någon kan sägas vara felaktig, dels att advokater, som inte är verksamma vid allmänna advokatbyråer, inte står under JO:s tillsyn.

Husrannsakan och hämtning till förhör i samband med en större utredning av misstänkta skattebrott, särskilt angående behovs- och proportionalitetsprinciperna

(Dnr 586-1985)

Klagomålen

I en skrivelse, som kom in till JO den 28 februari 1985, anförde advokaten Göran Orrenius i egenskap av ombud för Leif Andersson i huvudsak följande.

Tisdagen den 19 februari 1985 kl. 08.00 kom tre polismän från polismyndigheten i Motala till Leif Anderssons bostad. En av polismännen, kriminalinspektören P. G. Tagesson, upplyste om att de var där på husrannsakan och att det gällde affärer som Andersson gjort med en person, som här benämns C. Polismännen hade gått runt i huset och letat efter handlingar i skåp och källare. Ingen av poliserna hade presenterat något beslut om husrannsakan för Andersson och denne hade heller inte beretts tillfälle att övervaka förrättningen eller tillkalla något eget vittne. Andersson fick också veta att han skulle hämtas till förhör. På polisstationen fick han veta att han skulle höras som vittne om fyra affärer med C. som gjorts under 1981 och 1982. Andersson hade ansett att polisen, om man velat höra honom om affärer som låg tre-fem år tillbaka i tiden, kunnat kalla honom på normalt sätt. Han hade ingenting att dölja vad gällde ifrågavarande affärer. Efter polisförhöret fick Andersson veta att polisen hade gjort husrannsakan också på hans företag och i hans bankfack. Dagen därpå meddelade Tagesson att man förfarit felaktigt på så sätt att Andersson borde ha meddelats misstanke om medhjälp till grovt skattebedrägeri beträffande C.

Andersson hemställde att JO skulle utreda dels om länsåklagaren Stig L. Age, Örebro, förfarit riktigt i samband med meddelande av beslut om tvångsåtgärder mot Andersson (bilaga 1) och dels om polismyndigheten i Motala förfarit lämpligt och korrekt i samband med tillämpningen av beslutet om husrannsakan.

Utredning

Orrenius skrivelse remitterades till dåvarande länsåklagaren i Örebro län Stig L. Age för upplysningar och yttrande. I remissvaret anförde Age följande.

A. Upplysningar.

I. Bakgrund

C.har varit aktuell hos länsåklagarmyndigheten i Örebro län sedan 1980. Enligt diariet föreligger anmälningar enligt följande

1. 800613 Bokföringsbrott och vårdslöshet mot borgenärer
2. 800911 Brott mot skattebrottslagen 1978-1979
3. 800911 Grov oredlighet mot borgenärer medelst mened
4. 830321 Brott mot skattebrottslagen (grovt skattebedrägeri) 1981-1982 och urkundsförfalskning i samband därmed
5. 841008 Vårdslöshet mot borgenärer, grov oredlighet mot borgenärer alt brott mot 12 kap 7 § aktiebolagslagen och bokföringsbrott 840123-1003

Grov oredlighet mot borgenärer 840101-1004

Den 25 september 1980 översändes då inkomna handlingar till polisstyrelsen i Hallsbergs polisdistrikt för biträde med förundersökningen. Därefter påbörjades utredningen av personal från Hallsbergs polisdistrikt. Utredningen gick långsamt dels på grund av bristande resurser hos polisdistriktet dels på grund av svårigheter att anträffa C. Sedan anmälan om grovt skattebedrägeri (nr 4 ovan) inkommit begärdes och erhöles biträde från Rikskriminalen i Stockholm, en ibland 2 utredningsmän.

Sedan Rikskriminalen kommit med inriktades utredningen först på brotten enligt anmälan 5 ovan, som bl. a. omfattade svårbedömda ekonomiska transaktioner inom och mellan två aktiebolag (moderbolag och helägt dotterbolag) samt mellan dessa och C. som företrädare (bulvan) för sin hustru. Därvid befanns det nödvändigt att den 10 maj 1984 meddela C. reseförbud. Reseförbudet bestod till den 25 september 1984, då det hävdes på grund av att det bedömdes inte längre som erforderligt.

Emellertid framkom nya omständigheter, som gjorde det nödvändigt att beröva C. friheten, varför jag anhöll honom den 4 oktober 1984, varefter han häktades den 12 oktober 1984 och omhäktades en gång den 30 oktober 1984 och försattes på fri fot den 8 november 1984.

Under denna utredning visade sig C. vara en ytterligt oseriös företagare, som blankt struntade i lagar och förordningar och de ekonomiska och juridiska konsekvenserna av sitt handlande. Bl. a. framkom att han i sin affärsverksamhet avseende handel med begagnade tunga fordon uppträdde under ett flertal falska namn och undertecknade bl. a. kvitton med dessa namn. Det framkom också att åtminstone en del av hans affärsförbindelser var medvetna om detta, men ändå gjorde affärer med honom i de falska namnen.

Anmälan om skattebedrägeri (nr 4 ovan) omfattade ett stort antal fall av affärer med begagnade tunga fordon. Enligt en på Revisionsenheten vid Länsstyrelsen i Örebro län gjord sammanställning skulle C:s odeklarerade och ej bokförda affärsverksamhet ha haft följande omfattning.

1981	Försäljning exkl moms	2 122 764:–
	Inköp	1 268 054:–
	”Vinst”	853 710:–
	Moms	
	Utg moms	468 753:–
	Ing moms	229 580:–
	Att betala	239 173:–
1981	Försäljning exkl moms	2 346 182:–
	Inköp	1 405 852:–
	”Vinst”	940 330:–
	Moms	
	Utg moms	555 663:–
	Ing moms	322 307:–
	Att betala	233 307:–

Dessa uppgifter byggde på inhämtade uppgifter från C:s affärsförbindelser. Därutöver angavs vissa uppgifter som rörde affärer, där antingen försäljnings- eller inköpspris saknades och som alltså gav upplysning om att en del av affärsverksamheten fortfarande var okänd.

När utredningen i denna del startades var omfattningen så stor att en manuell bearbetning tedde sig utomordentligt tidskrävande och besvärlig, varför datorstöd erhöles till en början. Strävan var att följa varje fordon enligt följande mönster:

Registreringsnummer	Pris
-2 Säljare 1	X
-1 Säljare 2	X
C.	X
+1 Köpare 1	X
+2 Köpare 2	X

Dessa uppgifter i den mån de fanns tillgängliga matades in i datorn, varefter datorbearbetning skedde och uppsortering ägde rum efter postnummerrordning.

En granskning av dessa sammanställningar gav vid handen att antingen hade C. tjänat enorma summor själv på dessa affärer eller så hade han tjänat som mellanhand i "svarta" bilaffärer mellan "Säljare 2" och "Köpare 1" och som ersättning fått behålla åtminstone momsens.

En antydning om att C. tjänat stora pengar utan att redovisa dem fanns i det förhållandet att utredningen i gäldenärsbrottmålet gav vid handen att C. och hans hustru för förvärvet av dotterbolaget kunnat "plocka fram" 450 000:– kr, vars ursprung inte kunde fastställas. En antydning om att han varit mellanman enligt alternativ 2 i första stycket fanns i det förhållandet att han vid förhör förnekat att han haft stora förtjänster.

Vilket som nu än var fallet måste materialet anses ge vid handen att C. var skäligen misstänkt för grovt skattebedrägeri och att i vissa fall hans medkontraahenter, dvs. "Säljare 2" och "Köpare 1" måste misstänkas för – om inte eget gärningsmannaskap – så i vart fall medverkan i C:s skattebedrägeri. Vid bedömningen av medkontraahenternas eventuella brottslighet togs också hänsyn till att C:s personliga uppträdande var sådant, att det fanns goda skäl att ifrågasätta, om seriösa företagare alls skulle vilja inlåta sig i affärstransaktioner med honom, att han uppträdde under falska namn och antalet transaktioner mellan de enskilda affärskontraahenterna och C. samt prisdifferenserna i de olika leden.

Som läget var fanns bara ett sätt att fortsätta utredningen nämligen genom förhör med C:s medkontraahenter och införskaffande av dokumentation beträffande affärstransaktionerna i form av verifikationer och bokföringsmaterial i övrigt. Efter övervägande av omständigheterna i målet beslöt jag att detta skulle ske genom en samordnad aktion och förberedelserna därför igångsattes. Det praktiska förberedelsearbetet anförtrorde jag åt kriminalinspektören Tommy Schavon, Rikskriminalen.

Innan aktionen genomfördes hölls förhör med C. varvid han delgavs misstanke om grovt skattebedrägeri, vilket han förnekade. Vid förhöret uppgav han bl. a. att han i intet fall kostat på någon bil mer än högst 5 000:– kr mellan köp och försäljning, en uppgift, som var av stor betydelse för bedömning av prisdifferenserna.

II. Genomförande

Den samordnade aktion, som jag avsåg att genomföra, skulle ha formen av ett i stort sett riksomfattande tidssamordnat s. k. tillslag med husrannsakan, beslag och förhör. Före igångsättningen gjordes med ledning av utredningsmaterialet en kategoriuppdelning på sätt närmare framgår av det till

JO-anmälan fogade tvångsmedelsbeslutet, vartill jag hänvisar. Till kategori C hänfördes de personer, som på ovan angivna kriterier kunde misstänkas för brott. Dit hänfördes sålunda bl. a. klaganden Leif Andersson, som gjort affärer med sex bilar med C.

Aktionen skulle ledas av en stab på polishuset i Örebro. I staben ingick jag själv, undersökningsledare, Schavon, kriminalinspektör Lars Mattsson, Rikskriminalen, kriminalinspektör Bengt Ocklund, Hallsbergs polisdistrikt och ett kanslibiträde. Tre extra ingående telefoner och en extra utgående telefon hade inkopplats för snabb och säker kommunikation med fältpersonalen.

Avsikten var att actionen skulle genomföras i första hand av de s.k. EKO-rotlarna, i förekommande fall med biträde av de lokala polisdistrikten. Schavon genomgick i god tid planeringen med cheferna för EKO-rotlarna och jag skrev beslutet om tvångsmedel avsett att utdelas till deltagande personal med person- och kategoriangivelser för varje EKO-rotelområde.

Den 7 februari 1985, samma dag som tvångsmedelsbeslutet är undertecknat, samlades på mitt initiativ berörda EKO-rotelchefer i Örebro för gemensam genomgång med mig och Schavon. Tyvärr kunde inte representant för EKO-roteln i Linköping delta. Tänkbara problem ventilerades och eftersom allt inte kunde förutses, gav jag direktiv om att när problem uppstod, som det ankom på undersökningsledaren att lösa, kontakt skulle tas per telefon med staben. Därför de extra telefonerna.

Datum för actionen bestämdes slutgiltigt till den 19 februari 1985 kl 08 00, då också staben bemannades. Actionen pågick hela dagen och staben var i funktion tills hela operationen var avslutad vid 21-tiden på kvällen.

Under dagens lopp inkom och besvarades ett stort antal förfrågningar från fältpersonalen. Vad gäller JO-anmälan må särskilt nämnas att klagandens advokat Göran Orrenius på eftermiddagen på en av de extra telefonerna ringde upp mig för att närmare få reda på bakgrunden till actionen mot hans huvudman och också erhöll begärd information. Inom parentes sagt synes detta inte framgå av klagoskriften.

Det var först genom samtalet med Orrenius jag fick klart för mig att Leif Andersson av polisen hörts som vittne. Jag upplyste honom om, att Andersson rätteligen skulle behandlats som skäligen misstänkt för medhjälp till grovt skattebedrägeri. Efter avslutat telefonsamtal med Orrenius föranstaltade jag omedelbart om att Andersson skulle delges misstanken.

Tilläggs må, att jag hade anledning anta att all nödig information hade delgivits EKO-rotelchefer i Linköping dels genom Schavon och dels genom tvångsmedelsbeslutet. Det sammanträde, som jag föranstaltade om med EKO-rotelcheferna den 7 februari 1985 var inte minst betingat av försiktighetsskäl, då jag var angelägen att genom personlig kontakt med dessa chefer i görligaste mån förebygga eventuella misstag.

B. Yttrande.

Yttrandet omfattar av mig fattade beslut och vidtagna åtgärder.

1. Varför samordnad action?

Målet bedömdes – och bedöms – av mig som ett kvalificerat EKO-brott med spridning över hela landet och med många inblandade, varav ett antal, oviss vilka, skäligen kunde misstänkas vara medhjälpare till C:s brott och /eller gärningsmän i egna skattebrott. Jag ansåg det nödvändigt, att actionen startades och genomfördes på en gång för att förhindra, att information om att utredning pågick om C:s affärer spreds, innan bevis säkrats och förhör hållits med dem som skulle höras under actionen. Enligt min bedömning skulle ett sådant spridande varit till väsentligt förfång för utredningen och fanns det goda skäl att befara att ett sådant spridande skulle ske C:s medkontrahenter emellan.

2. Varför ej inhämtande av rättens beslut om husrannsakan?

Det kan till en början vitsordas att någon fara i dröjsmål ej förelåg. Emellertid bedömde jag inte, att husrannsakan i de enskilda fallen skulle bli av så stor omfattning eller medföra så synnerlig olägenhet för någon, som skulle beröras av aktionen, att rättens tillstånd erfordrades. Detta gällde i synnerhet dem, som kunde misstänkas brott. Det må framhållas att det numera synes vara etablerad praxis att rättens tillstånd inhämtas endast i undantagsfall, såsom vid husrannsakan hos särskilt känsliga objekt, såsom advokatkontor. Besluten i dessa mål ansågs som normala i EKO-brottmål.

3. Hämtningen till förhör.

Andersson hämtades till förhör. Som framgår av vad som upplysts ovan var avsikten, att han skulle i anslutning till husrannsakan hämtas till förhör som misstänkt för medhjälp till C:s skattebrott. Av för mig obekant orsak blev han efter hämtningen hörd som vittne, vilket dock "reparerades" så fort jag fick kännedom om förhållandet.

Jag kan endast spekulera om orsaken till detta misstag. Det kan möjligen förhålla sig så, att på grund av att EKO-roteln i Linköping ej var närvarande vid genomgången den 7 februari 1985 information ej trängt fram i detta fall. Det må nämnas att drygt 90 "tillslag" gjordes av ca 300 befattningshavare utan att mig veterligt något gått "snett" med undantag av detta.

Emellertid synes det mig inte vara av avgörande betydelse om Andersson var misstänkt eller inte. Jämlikt 23 kap 7 § 2 st RB må utan föregående kallelse, den som uppehåller sig inom en väglängd av 50 km från förhørsplats hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa och det skäligen kan befaras att han i anledning av förhöret skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Lagrummet exkluderar inte någon, vittne eller misstänkt, från hämtning till förhör utan föregående kallelse men det är självklart att såvitt gäller vittnen restriktivitet skall iakttas. Som framgår av upplysningarna tidigare bedömdes det vara av vitalt intresse för utredningen, att information därom inte spreds, förrän aktionen genomförts. I det beslutsläge som förelåg var det omöjligt att på förhand avgöra vilken eller vilka som kunde vara risker för utredningen, Andersson eller annan. I ett sådant läge kan det knappast vara fel att, som här skett, hämta Andersson till förhör utan föregående kallelse.

Nu förelåg misstanke om att Andersson medverkat i brott, varå fängelse kan följa. Att han vid förhöret upplysts om att han skulle höras som vittne synes allenast vara att bedöma som ett formellt misstag utan nämnvärd betydelse i sak.

I detta sammanhang har Andersson i klagoskriften framhållit att han varken för sin egen eller sitt bolags del gjort några brottsliga affärer. Hur härmed förhåller sig är en fråga som pågående förundersökning i sinom tid får ge svar på.

4. Allmänt om tvångsåtgärderna i målet.

Enligt 27 kap 1 § RB må beslag läggas på föremål och skriftlig handling, som skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott och enligt 28 kap 1 § får om anledning förekommer att brott varå fängelse kan följa, husrannsakan företas för eftersökande av föremål och skriftlig handling, som är underkastat beslag. Beträffande husrannsakan hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brott må sådan ske allenast om brottet förövats där eller eljest synnerlig anledning förekommer att genom rannsakingen föremål eller skriftlig handling, som är underkastat beslag skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas. I målet är fråga omsannolikaskäl att C. gjort sig skyldig till grovt skattebedrägeri i samband med sina bilaffärer. Det framstår

som uppenbart att synnerlig anledning förekom att bevismaterial skulle anträffas vid husrannsakingar hos hans medkontraheheter, oavsett om de var misstänkta för medhjälp till C:s brott eller inte. Beträffande dem, som kunde misstäckas för sådan medhjälp eller av egna skattebrott, krävs inga synnerliga skäl.

Besluten om husrannsakan och beslag är sålunda lagligen grundade.

5. Särskilt om protokollet över husrannsakan.

Klagoskriften är dagtecknat den 25 februari 1985. Aktionen genomfördes den 19 februari 1985 och inbragte ett mycket stort material. Det säger sig själv, att det måste ta en viss tid innan allt material genomgått och beslagsprotokoll upprättats och fastställt av åklagaren. Eftersom beslagsfristen utgick den 19 mars 1985 måste Andersson ha fått protokollet dessförinnan. I varje fall genomfördes efterarbetet och utsändes protokoll så fort det med hänsyn till omständigheterna var möjligt.

6. Ansvarsfördelningen.

Ansaret för de i sammanhanget fattade övergripande besluten om tvångsåtgärder åvilar tveklöst mig medan ansvaret för att gällande regler iaktogs vid det faktiska genomförandet av husrannsakingarna och beslagen måste anses åvila de befattningshavare som verkställde dem. Det var – och är i liknande fall – en fysisk omöjlighet för undersökningsledaren att på de olika platserna från Norrbotten till Skåne vara själv närvarande.

Jag anser, att jag genom den omsorgsfulla planering som föregått aktionen, de åtgärder, som vidtagits för information och samband före och under aktionen och vetskapen om att det var kvalificerad personal, som ledde aktionen på fältet korrekt uppfyllt de krav, som kan ställas på en undersökningsledare i fall som detta och att jag inte kan lastas för eventuella misstag som trots detta inträffat vid aktionens genomförande.

Jag hemställer därför att klagomålen såvitt rör mig lämnas utan åtgärd.

Handlingarna i ärendet sändes därefter till polismyndigheten i Motala polisdistrikt med begäran om upplysningar och yttrande. Polismästaren B.Å. Axelsson gjorde i remissvaret den bedömningen att ärendet inte borde föranleda anmärkning i vad avsåg polismyndighetens befattning med förundersökningen.

Orrenius yttrade sig över remissvaren och anförde därvid sammanfattningsvis detta: Andersson ansåg att Age hade vidtagit alltför drastiska åtgärder mot honom mot bakgrund av de affärer han gjort med C. Att företrädare för polisen i Motala inte ansett att husrannsakan varit särskilt ingripande utan skett under "avspända former" fick helt och hållet stå för deras räkning. Klart var att Andersson uppfattat husrannsakan i hans hem, på hans arbetsplats och i hans bankfack som ett synnerligen allvarligt ingrepp i hans integritet.

På grund av vad som framkommit vid den dittills gjorda utredningen befanns det angeläget att göra en bredare undersökning av hur det omfattande "tillslaget" lagts upp och kommit att genomföras. Därför gjordes en genomgång av ärendet vid rikspolisstyrelsens rikskriminalsektion, varvid handläggaren där, kriminalinspektören Tommy Schavon, förhöordes. Vidare inhämtades underhandsuppgifter från de regionala "Eko-rotlar" som deltog i aktionen.

Under utredningen uppgav Schavon i huvudsak följande:

Länsstyrelsen i Örebro län gjorde 1980 en anmälan till polismyndigheten i Hallsberg om misstanke att C. hade köpt och sålt tunga fordon, att den verksamheten drivits "helt svart" och att C. hade saknat bokföring i sin verksamhet. Därefter tog länsstyrelsen i samarbete med polisen i Hallsberg fram underlag angående C:s handel med tunga fordon. Detta underlag bestod av checkar och bankallegat. Länsstyrelsen sände därefter ut en cirkulärskrivelse till C:s affärskontakter, som fanns över hela landet. På de kvittenser länsstyrelsen fick in fanns det uppgifter om fordonen, som man genom bilregistret kunde ta fram ägarkedjan på. Utredningen, som i januari 1984 överfördes från Hallsberg till rikskriminalen, kom att avse affärer under åren 1979 - 1981.

Av de kvittenser länsstyrelsen hade inhämtat framgick att skillnaden mellan C:s inköps- och försäljningspris varit mycket stor. Det kunde t. ex. vara så att C. köpt ett fordon för 50 000 kr. och sålt det för 150 000 kr. samma dag. Man kunde därför misstänka att C. erbjudit sina handelspartner att göra en viss förtjänst vid sidan av den ordinarie bokföringen i respektive företag, främst genom att kvitton för köp- och säljtransaktioner skrivits på andra summor än de verkliga. C. hade också i förhör i maj 1984 uppgivit att han maximalt kostat på varje fordon 15 000 kr. Detta var det underlag som polisen och länsåklagaren Age hade inför tillslaget mot C:s affärskontakter den 19 februari 1985.

När Schavon fått överta ärendet i början av 1984, började han systematisera materialet med hjälp av en dator. Ett speciellt dataprogram lades efter tillstånd från datainspektionen upp för ärendet. Databearbetningen avbröts under hösten 1984 efter beslut av rikskriminalchefen, på grund av att kostnaderna blev för höga. Schavon hade då blivit tvungen att bygga upp ärendet manuellt från grunden igen. Under samma period påbörjades Schavon en planering för "tillslag" mot dem som hade gjort direkta affärer med C. och dem som i sin tur hade gjort affärer med C:s affärskontakter. Tillslaget planerades som ett tillslag mot tredje man. Samtliga som hade gjort direkta affärer med C. kunde dock misstänkas för medhjälp till skattebedrägeri samt egna skattebedrägerier. Det var dock omöjligt före tillslaget att utpeka någon som misstänkt för medhjälp till skattebedrägeri. Man visste egentligen inte vilka som hade gjort upp affärerna med C. För att få en indikation på vad fordonen var värda var det nödvändigt att höra även de personer som hade sålt eller köpt fordon till eller av C:s affärskontakter.

Det var Schavon som svarade för planeringen av tillslaget. Länsåklagaren Age hade ingenting att erinra mot Schavons planering eller mot de tvångsåtgärder Schavon ansåg vara nödvändiga att vidta för att kunna utföra tillslaget.

De personer som C. handlat fordonen av fanns utspridda över hela landet. Det var därför nödvändigt att engagera polisen på de olika orter, där affärskontakterna fanns. På grund därav engagerades nästan samtliga eko-rotlar i landet. Dessa skulle lokalt administrera tillslaget. Centralt skulle det under tillslagsdagen upprättas en stab i Örebro, bestående av personal från rikskriminalen och Age.

Före tillslaget reste Schavon runt till de flesta eko-rotlarna i landet för att

informera dem om tillslaget. Den 7 februari 1985 hölls ett möte i Örebro med företrädare för de eko-rotlar, som hade företag som gjort fyra eller fler affärer med C. Någon företrädare för roteln i Linköping var dock inte närvarande, beroende på andra arbetsuppgifter. Vid mötet gavs information om hur tillslaget skulle gå till. Ages tvångsmedelsbeslut gick igenom. Man gick därvid inte igenom varje enskilt "tillslagsobjekt". Man visste inte i förväg vilka det var som skulle hämtas till förhör eller delges misstanke om brott. Det lades emellertid fast att man skulle göra husrannsakan hos samtliga företag som ingick i utredningen. På grund av ovissheten om vem som närmast var ansvarig för affärerna med C. fick de enskilda polismännen bedöma vilka personer som skulle hämtas till förhör utan att dessförinnan ha varit i kontakt med Age eller någon annan i staben. Den självklara gruppen som skulle höras var dock företagsledarna. Från Age och Schavon framfördes önskemål om att de som gjort fyra eller fler affärer med C. "i möjligaste mån" skulle delges misstanke om medhjälp till skattebedrägeri. Detta var dock inte något direktiv utan bara en målsättning. Man räknade med att få en "spin off-effekt" av tillslaget samt att nå en preventiv effekt.

Förutsättningarna för tillslaget var följande. Beträffande personer i kategori A, vilka inte var misstänkta för brott, skulle de i möjlig mån förhöras på arbetsplatsen eller i den omgivning, där personen i fråga befann sig vid tillslaget. Originalhandlingar som låg till grund för affären skulle beslagtas och kvitton utfärdas enligt en på förhand upprättad modell. Inom kategori B skulle personerna hämtas till förhör, som i möjlig mån skulle hållas på polisstationen. Därjämte skulle de handlingar på företagen som rörde affärerna med C. tas i beslag. Beträffande personer inom kategori C var det nu fråga om en "dammsugning" av privata utrymmen och tillgängliga utrymmen på deras arbetsplatser m. m., beroende på att man där med största sannolikhet kunde säga att det förelåg brott, som det såg ut i det läget innan tillslaget.

Staben i Örebro hade för avsikt att sammanställa uppgifterna som framkom från de olika tillslagsplatserna. Detta gick dock inte fullt ut på grund av att telefonväxeln blev blockerad av alla inkommande samtal.

Vad beträffar Arne Anderssons Åkeri AB i Motala gjordes husrannsakan och beslag hos Leif Andersson, som var företagsägare. Han tillhörde kategori C och de åtgärder som angivits i tvångsmedelsbeslutet för denna kategori vidtogs beträffande honom. Schavon visste inte vad Age grundat sig på när han beslöt att Andersson skulle delges misstanke om medhjälp till grovt skattebedrägeri. Han kom inte ihåg om Age fått någon redogörelse för vad som framkommit vid förhöret med Andersson, innan han fattade beslut om delgivning av misstanke. Redovisningsanmälningar hade upprättats efter tillslag. Då bestämdes det på grund av vad som framkommit dittills i utredningen, att det förelåg "misstanke om sannolika skäl".

Under utredningen hade Schavon under kortare tider haft hjälp av ytterligare en kriminalinspektör från rikskriminalen. Arbetsbelastningen hade varit för stor för Schavon och han hade varit tvungen att arbeta kvällar och helger för att hinna med utredningsarbetet. Schavon hade vid ett flertal tillfällen påtalat sin arbetsbelastning för sin rotelchef och begärt att få ytterligare hjälp av utredningspersonal. Detta hade inte beaktas av rotelche-

fen . Schavon hade kontinuerligt under utredningstiden informerat Age om vad som framkommit under utredningen.

Den granskning av handlingar som utfördes inom JO-expeditionen och de uppgifter som inhämtades gav vid handen att det vid aktionen inte hade utförts husrannsakingar eller verkställts hämtningar till förhör i tillnärmelsevis den omfattning som Age beslutat. I huvudsak hade tvångsåtgärder vidtagits mot personer med anknytning till företag som i inte ringa utsträckning haft affärer med C. På grund härav undersöktes inte några enskilda fall med undantag för ingripandena mot Leif Andersson och hans företag, vilka åtgärder hade initierat ärendet.

Bedömning

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 27 mars 1987.

Rättsläget

I ärendet är aktuella bl. a. reglerna i rättegångsbalken (RB) om hämtning till förhör och om husrannsakan. Här lämnas inledningsvis en redogörelse för de väsentligaste av dessa föreskrifter.

I fråga om hämtning till förhör anges i 23 kap. 7 § RB bl. a. detta: Den som uppehåller sig inom en viss väglängd från förhørsplatsen må utan föregående kallelse hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. I 6 § andra stycket förundersökningskungörelsen (FuK) föreskrivs att hämtning till förhör av den som skall höras som vittne eller eljest utan att vara misstänkt för brott bör äga rum allenast när skäl av särskild vikt föreligger för en sådan åtgärd. Som exempel på sådana skäl anges att förhöret icke eller endast med avsevärd svårighet kan hållas på den plats, där den som skall höras befinner sig, eller att vittne behöver inställas på viss plats för konfrontation eller på brottsplats för prövning av vittnets iakttagelseförmåga eller till rekonstruktionsförsök eller ock att med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt särskild skyndsamhet är av nöden.

Huvudregeln om s. k. reell husrannsakan under förundersökning finns intagen i 28 kap. 1 § RB. Med reell husrannsakan avses här ett eftersökande i hus, rum eller slutet förvaringsställe av föremål, som är underkastat beslag eller eljest till utrönande av omständighet som kan äga betydelse för utredning om brottet. Detta tvångsmedel kan bara utnyttjas vid misstanke om brott, varå fängelse kan följa. Hos någon annan än den som är skäligen misstänkt för brottet får husrannsakan dock företas endast om brottet förövats hos honom eller den misstänkte gripits där eller eljest synnerlig anledning förekommer, att genom rannsakingen föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

Förordnande om husrannsakan meddelas av undersökningsledaren, åkla-

garen eller rätten. Om husrannsakan kan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den, hos vilken åtgärden företas, bör, om det inte föreligger fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rättens förordnande (28:4 första stycket RB). Utan sådant förordnande som anges i 4 § får enligt 5 § polisman företa husrannsakan bl. a. när det är fara i dröjsmål. – Enligt 28 kap. 6 § RB får vid husrannsakan inte förorsakas olägenhet eller skada utöver vad som är oundgängligen nödvändigt.

För användande av tvångsåtgärder mot enskilda gäller mot bakgrund av de integritetsskyddande bestämmelserna i regeringsformen (RF) främst tre allmänna principer, nämligen legalitets-, behovs- och proportionalitetsprinciperna.¹ Den först nämnda, som finns direkt uttryckt i 2 kap. 12 § RF, innebär, såvitt är av intresse här, att frihetsberövande eller husrannsakan inte får företas utan att det föreligger uttryckligt stöd i lag. Behovsprincipen kan kortfattat sägas innebära att tvångsåtgärder inte bör företas, om det inte är nödvändigt med hänsyn till syftet med åtgärden. Inte heller får enligt proportionalitetsprincipen större tvång användas än som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. I detta sammanhang bör nämnas föreskriften i 23 kap. 4 § RB av innebörd att förundersökningen bör bedrivas på ett sådant sätt att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet.

Allmänt om aktionen

JO har inte som förstahandsuppgift att granska organiserandet av polis- och åklagarverksamheten beträffande de personella resurserna. Det kan dock finnas anledning att något beröra uppläggningsen av den aktion som Age hade beslutat om. Det framstår till att börja med som uppenbart att det för en utredning av den omfattning som det blev fråga om här behövs mer än en polisär befattningshavare för att förberedelsearbetet skall kunna skötas ordentligt. I det här fallet synes underbemanningen ha lett till att någon prövning av tvångsåtgärderna mot var och en av de aktuella personerna inte kunde genomföras. I stället fick man kategoriindela dessa, något som jag senare kommer att uppehålla mig vid. Från effektivitetssynpunkt är det också viktigt att förberedelsearbetet blir noggrant utfört. Om det berott på detta förhållande att, förutom C. inte någon av dem som misstänktes för brott sedermera kom att bli åtalade vill jag låta vara osagt. Det kan dock antas att underbemanningen kan ha spelat en viss roll för utfallet. Om det föreligger resursbrister eller det av andra skäl inte finns tillräckligt med personal till förfogande måste självfallet en utredning begränsas till vad som rimligen kan hanteras av den tillgängliga personalstyrkan, hur berättigat det från brottsbekämpningssynpunkt än kan synas vara att göra den mer omfattande.

Under aktionen den 19 februari 1985, vilken innebar att tvångsåtgärder kunde komma att vidtas mot omkring 100 personer över så gott som hela landet, bestod staben av Age, tre kriminalinspektörer och en länsrevisor.

¹ Se t. ex. prop 1983/84:111 med förslag till polislagen m. m. s. 77 f. och tvångsmedelskommitténs betänkande SOU 1984:54 s. 77 f.

Det framstår för mig som uppenbart att detta var en alltför liten personalstyrka, särskilt mot bakgrund av den generella utformningen av tvångsmedelsbeslutet. Det måste ha förelegat en uppenbar risk att polismännen ute på fältet skulle hamna i beråd om hur beslutet skulle genomföras i sina enskildheter och vad fortsättningen skulle bli, sedan hämtningar och husrannsakingar genomförts samt förhör hållits. Det har också upplysts i ärendet att telefonväxeln hos staben stundtals varit blockerad under aktionen.

Enligt min mening bör det vid aktioner av denna omfattning och med denna geografiska spridning vara rimligt att inte bara utnyttja de regionala eko-rotlarna utan också anlita regionala åklagare med ekonomisk utbildning som förundersökningsledare. Att dela upp beslutsansvaret mellan olika åklagare i sådana här fall anser jag vara fullt möjligt, eftersom det i själva verket i juridisk-teknisk mening är fråga om flera förundersökningar.

Age har beträffande behovet av en samlad aktion i sitt yttrande uppgivit att denna varit nödvändig, eftersom det förelåg en risk att information om utredningen skulle spridas mellan C:s medkontrahenter. Jag vill i anslutning här till bara anmärka att en sådan spridning redan kunde antas ha skett, då C, sedan närmare två år visste om att det förekom polisutredning angående hans affärer med tunga fordon. Det förefaller också som om länsstyrelserna inhämtat de för utredningen grundläggande uppgifterna från de olika företagen, vilket också kunde antas ha medfört risk för undanröjande av bevisning.

Tvångsmedelsbeslutet

Jag går därefter över till frågan om det över huvud taget varit riktigt att genomföra aktionen på angivna grunder. Age delade in de personer som var aktuella för åtgärder i tre kategorier. Jag granskar här tvångsmedelsbeslutet med utgångspunkt i den indelningen.

Kategori A utgjordes av personer som inte hade gjort affärer direkt med C. De hade antingen sålt fordon, som sedan sålts vidare till C., eller köpt fordon, som säljaren i sin tur köpt av C. Beträffande dessa personer fattade Age beslut om hämtning till förhör och husrannsakan, begränsad till bokföringen.

Det har uppenbarligen inte förelegat någon som helst misstanke om brott från dessa personers sida. Avsikten med åtgärderna mot dem var, enligt vad som uppgivits, att få tag på material som kunnat ge indikationer på vad fordonen egentligen var värda. Det har i detta ärende inte framkommit någon omständighet som kunnat ge anledning till en slutsats att det skäligen kunde befaras att dessa personer inte skulle åtlyda en kallelse eller att de skulle försvåra utredningen. Jag anser därför att besluten om hämtning till förhör saknat rättslig grund. Jag kan hålla med om att det kunde vara av visst intresse för utredningen mot C. att försöka fastställa vilka värden de av honom köpta och vidare sålda fordonen haft. Det var därför av viss vikt att få reda på vilka priser som åsatts fordonen i de olika försäljningleden. Det kan möjligen också, med lagens ord, sägas att det fanns synnerlig anledning anta att de aktuella personerna innehade handlingar avseende nämnda förhållan-

den. Vid tiden för Ages tvångsmedelsbeslut förelåg det emellertid uppenbarligen inte något bestämt skäl anta att någon av de berörda skulle vägra att på förfrågan lämna ut de begärda handlingarna, om de efter flera år över huvud taget fanns kvar i deras besittning. Beslutet om husrannsakingar måste därför, om än måhända lagligen grundat, anses strida mot behovs- och proportionalitetsprinciperna, för vilka redogjorts ovan.

Kategori B innehöll sådana personer som gjort ett mindre antal affärer med C. Inte heller beträffande dessa personer har jag kunnat finna att det förelegat några omständigheter, som pekat på att de särskilda förutsättningarna för hämtning till förhör varit uppfyllda. Beträffande husrannsakan kan jag för min del tänka mig att det i något av fallen teoretiskt skulle kunna tänkas att ett behov förelegat att vidta en sådan åtgärd. Det tycks dock inte heller här ha gjorts någon individuell prövning av förutsättningarna i de enskilda fallen.

I kategori C slutligen fanns de personer som gjort fler än fyra affärer direkt med C. Det råder ingen tvekan om att det i flera fall har varit befogat att hysa starka misstankar om medhjälp till C:s brottslighet och om självständiga skattebrott. Även här tycks det dock ha saknats en individuell analys av de olika fallen. Det synes således i flera fall ha varit oklart vad misstanken avsåg, vem inom ett företag som var misstänkt och vilka grunder som gav ett rättsligt stöd åt tvångsåtgärderna.

Av det anförda framgår att jag funnit att Ages tvångsmedelsbeslut beträffande det övervägande antalet fall varit inte alls eller mycket svagt grundat. Emellertid har, som tidigare angivits, personalen på fältet i ganska ringa mån följt beslutet och i stället handlat utan tillgripande av tvång. I stor utsträckning torde detta förhållande kunna hänföras till polispersonalens kunnande och ansvarskänsla men också, enligt vad som framkommit genom några av de redogörelser som lämnats från eko-rotlarna, till att Age och Schavon vid genomgången den 7 februari 1985 manat till försiktighet vid den praktiska tillämpningen av tvångsmedelsbeslutet. Detta kan i sin tur ge anledning till följande påpekande. Ett beslut om tvångsåtgärder skall självfallet grundas på de förhållanden som föreligger vid beslutstillfället. Det bör i princip inte förekomma att beslut om tvångsmedel fattas i syfte att kunna användas om anledning därtill skulle uppkomma. Ett sådant förfaringssätt innebär att förundersökningsledaren avhänder sig kontrollen över tvångsmedelsanvändningen, något som strider mot de integritets- och rättssäkerhetsgrundsatser som rättegångsbalkens regelsystem bygger på.

Åtgärderna mot Leif Andersson

Klagomålen från Leif Andersson riktar sig dels mot förfarandet i samband med hämtningen av honom till förhör och husrannsakan, dels Ages beslut om tvångsåtgärder.

Utredningen ger inte vid handen annat än att de av Age mot Andersson beslutade tvångsåtgärderna genomfördes på ett sätt som var påkallat för att de skulle kunna fylla sitt syfte. Att Andersson uppfattat åtgärderna som ytterst kränkande har jag emellertid förståelse för mot bakgrund av de svaga skäl för dessa som förelegat.

Vid den tidpunkt då Age prövade tvångsmedelsfrågan fanns uppgifter om att Arne Anderssons Åkeri AB under 1980 och 1981 sålt sex fordon till C. Vad denne erlagt till bolaget förekom något divergerande uppgifter om. Det kan dock allmänt sägas att bolaget fått mellan 3 000 och 14 000 kr. per fordon och att C. sålt dessa vidare för, i de flesta fall, det dubbla beloppet, i något fall mer. De skillnader som sålunda förelåg mellan C:s inköps- och försäljningspris kan i absoluta tal inte tyckas vara särskilt uppseendeväckande och understiger vida vad som tycks ha förekommit i andra fall. Inte heller vad Age i övrigt anfört som stöd för sina misstankar är särskilt övertygande beträffande Anderssons företag, vare sig i fråga om medhjälp till C:s skattebrott eller egna sådana. Jag kan redan här säga att kriminalinspektören Tagesson synes ha gjort en riktig bedömning när han ansåg att Andersson borde höras som vittne. Hur Age efter förhöret med Andersson kunde beordra att denne skulle delges misstanke om medhjälp till grovt skattebedrägeri är närmast obegripligt. Andersson hade nämligen lämnat en fyllig och godtagbar redogörelse för sina affärer med C. Den borde ha undanröjt alla misstankar mot Andersson i sammanhanget. Den enda rimliga förklaringen till Ages handlande är att han inte satt sig in i ärendet ordentligt. Den kan för övrigt påpekas att det med ifrågasatt belopp som grund knappast skulle kunna bli aktuellt med medhjälp till *grovt* skattebedrägeri.

Tvångsåtgärderna mot Andersson synes mig, som tidigare uttytts, ha varit ytterst svagt grundade. Det tycks inte ha förelegat någon känd konkret omständighet som kunnat föranleda något antagande om att Andersson skulle hålla sig undan eller på något annat sätt försvåra utredningen. Hämtningen till förhör synes mig därför ha varit ogrundad. Främst med hänsyn till vad jag tidigare anfört om behovsprincipens tillämplighet vill jag också starkt ifrågasätta beslutet om husrannsakan, särskilt med tanke på den omfattning det haft.

Orrenius har ifrågasatt om Age borde ha begärt rättens förordnande om husrannsakan. I detta avseende har jag beträffande principerna inte någon från Ages avvikande uppfattning. Däremot vill jag framhålla att en prövning av rätten sannolikt skulle ha lett till att aktionen hade hållits på en rimligare nivå.

Ansvarsfrågan

Jag har under ärendets handläggning övervägt att inleda förundersökning mot Age angående ifrågasatt vårdslös myndighetsutövning. Emellertid har jag med tvekan avstått från detta. Det huvudsakliga skälet härtill är följande. Vad som skall krävas för att tvångsåtgärder mot enskilda skall vara tillåtna är något som i lagstiftningen av naturliga skäl måste uttryckas i mycket allmänna ordalag. I den konkreta situationen blir det således fråga om att bedöma om de föreliggande faktiska omständigheterna är sådana att lagens allmänna krav är uppfyllda. Det kan ofta råda olika uppfattningar i sådana frågor utan att någon av dem kan sägas vara direkt felaktig. I det föregående har jag för min del funnit att Age saknat eller haft endast svaga grunder för sitt beslut om tvångsåtgärder. Det råder enligt min mening inte något tvivel om att Age i dessa hänseenden förfarit oaktsamt. För att vårdslös myndig-

hetsutövning skall föreligga krävs emellertid att den ådagalagda oaktsamheten varit grov. Domstolarna har i praxis varit mycket restriktiva i detta hänseende, särskilt när det rör sig om oaktsamhet i samband med bedömningsfrågor. Jag har därför inte ansett mig kunna visa att det förelegat grov oaktsamhet från Ages sida.

Age har med pension lämnat sin tjänst som länsåklagare. Något disciplinärt ansvar torde därför med hänsyn till bestämmelserna i lagen om offentlig anställning inte komma i fråga.

Jag finner mig således böra stanna vid den allvarliga kritik mot Age som innefattas i det ovan anförda. Avslutningsvis vill jag dock anföra detta: Age har påtagit sig ansvaret för de åtgärder som vidtagits och det med rätta. Emellertid kan jag inte frigöra mig från det bestämda intrycket att Schavon i alltför hög grad fått sköta utredningen på egen hand utan någon närmare kontroll från förundersökningsledarens sida. Inte minst utformningen av det s. k. tvångsmedelsbeslutet tyder på att Age inte iakttagit den omsorg man kan begära av en i utredningar i stora mål väl förfaren åklagare. Schavon tjänstgör inte längre inom polisväsendet.

RIKSKRIMINALEN
EXO-roteln
Krisap Tenay Schaven
tfn 08-769 73 85

Örebro
85-02-07

Bilaga 1

Dokumentation	
Dokumentation	
Dokumentation	19 85
Nr 586	119 85

BESLUT ANG TVÄNGSMEDEL

I Erändet C. beslutar länsåklagare
Stig Åge Årved om följande tvångsåtgärder gentemot de per-
soner och företag som ingår i denna utredning med Kmr
719-84 diariefört i Hallsberg:

Busrannsakensbeslut föreligger Årved för samtliga i detta
Ärende ingående personer med nedan angivna begränsningar.
Busrannsakens ändamål:

Utrönande av omständigheter som kan
antagas äga betydelse för utredningen
enl Rb 27 kap 1 §

Beslut om hållning till förhör föreligger för samtliga personen,
i de företag som ha gjort affärer med C. och som kan antas
kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Rb 23 kap
7 §.

Begränsningar av busrannsakensbeslut

- A. Beslut om busrannsakan begränsas till bokföringen, hos de
personer (Juridiska och fysiska) som ej har gjort affärer
med C. direkt. I detta Ärende omfattas som 2:or (+/-)
Dessa personer anges nedan som kategori A
- B. Beslut om busrannsakan begränsas till bokföring och kontors-
utrymmen hos de personer (Juridiska och fysiska) som har
gjort affärer direkt med C. och dessutom gjort ett få-
tal sådana. I detta Ärende är dessa personer omfattade som 1:or
(+/-). De omfattas nedan som kategori B

Örebro Polisdistrikt

C. Beslut om busrannsenken begränsas ej. Dessa personer har gjort fler än 4 affärer direkt med C. Busrannsenken skall vidtas följande utrymen:

Bokföring. Samtlig bokföring som kan hänföras till den verksamhet som anknyter till handel med lastbilar och liknande.

Kontorutrymmen

Samtliga utrymmen som disponeras av företaget och som är av intresse i denna utredning.

Postutrymmen

Samtliga postutrymmen tillhörande de personer som är aktuella för hämtning till förhör. Beslutet gäller även bilar.

Bankfack

Bankfack tillhörande de personer som är aktuella för hämtning till förhör.

Dessa personer anges nedan såsom kategori C

Tillämpning

Ovan nämnda beslut omfattar omkring 100 fysiska och juridiska personer. Det är mycket svårt att föreskriva någon exakt tillämpning och begränsning för varje person p g a det stora antalet. Det är därför upp till den enskilda befanningshavaren att tillämpa de beslut om tvångsåtgärder som föreligger utifrån de förhållanden som råder i det enskilda bolaget.

När det gäller hämtning till förhör så är det även där polismannen på platsen som avgör och tvångsmedlet skall tillämpas. Det är dock önskvärt att dessa personer hörs på annan plats än där de har sin dagliga gärning eller bostad.

Örebro den 7 feb 1985

.....
Stig Age

Länsklagare

Utlämnande av schweiziskt förundersökningsmaterial till svensk skattemyndighet m. m.

(Dnr 2051–1986)

Anmälan

I ett brev, som jämte bilagor kom in till JO-expeditionen den 1 september 1986, anförde Krister Jansson bl. a. följande. Hans huvudman S. häktades i november 1983 av Södra Roslags tingsrätt såsom på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott. S. utlämnades sedermera till USA. Utlämningsbeslutet verkställdes den 21 januari 1985. – Den 25 november 1983 begärde länsåklagaren för speciella mål Eric Östberg under återopande av bestämmelserna i den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål av den 20 april 1959 samt den schweiziska Förbunds lagen om internationell rättshjälp i brottmål av den 20 mars 1981 (IRSG) hos schweizisk myndighet uppgift om S:s tillgångar i Schweiz. Rättshjälpsavdelningen vid byrå 10 i Zürich meddelade i beslut den 5 mars 1984 att vissa i beslutet uppräknade bankverifikationer skulle överlämnas till den myndighet som utförde utredningen i Sverige. – De uppgifter om S:s tillgodohavanden som tillställdes myndigheten i Sverige överlämnades under villkor enligt en speciell förbehållsdeklaration, artikel 3, moment 3 i IRSG med följande lydelse i översättning: "En begäran avslås om föremålet för förfarandet avser en gärning vars mål är att minska fiskaliska avgifter eller brott mot föreskrifter avseende valuta-, handels- eller ekonomisk-politiska åtgärder." – Under 1984 överlämnades till taxeringsavdelningen vid länsstyrelsen i Stockholms län det från Schweiz erhållna materialet. S. erhöll en förfrågan från taxeringsintendenten om de deklARATIONER han avgivit under de senaste åren. Taxeringsintendenten ansökte härefter vid länsrätten i Stockholms län att S. för taxeringsåret 1982 skulle eftertaxeras för en taxerad inkomst om 782 920 kr. och en beskattningsbar inkomst om 783 000 kr. samt för en skattepliktig förmögenhet om 6 591 920 kr. och en beskattningsbar förmögenhet om 6 648 400 kr. För taxeringsåret 1983 yrkades eftertaxering på likartat sätt. Till stöd för sina yrkanden anförde taxeringsintendenten bl. a. följande: "En den 30 augusti 1984 dagtecknad revisionspromemoria, R 4-1818/84, visar att S. haft betydande inkomster och tillgångar under 1981. Uppgifterna i promemorian grundar sig på information som inhämtats av polisen i samband med att S. misstänkts för brott i Sverige och andra länder." S. tillskrev den 21 december 1984 länsåklagaren Östberg och begärde att denne skulle förhindra att det från Schweiz utlämnade materialet begagnades i samband med taxering. I brev den 9 januari 1985 anförde Östberg att "de schweiziska myndigheterna endast gjort förbehåll enligt sina regler i artikel 3, avsnitt 3, IRSG, om att materialet inte får användas för utredning om brottslig handling som avser skatter, valuta, handel eller näring. För sådant ändamål har materialet ej heller använts." – Länsrätten i Stockholms län fann i dom meddelad den 19 juni 1985 att S. skulle eftertaxeras på sätt taxeringsintendenten yrkat. – Krister Jansson hemställde att JO skulle utreda om svensk myndighet förfarit felaktigt då skattemyndigheten kommit att använda det från Schweiz utlämnade materialet.

Utredning

I ärendet avgavs utlåtande av utrikesdepartementets rättsavdelning. I utlåtandet anfördes följande.

På begäran av Södra Roslags Tingsrätt anhöll utrikesdepartementet genom ambassaden i Bern den 12 december 1983 om rättshjälp i Schweiz bestående i husrannsakan i av makarna S. disponerade bankfack i Schweiz och beslag av vad som kunde återfinnas i bankfacken. Anhållan gjordes under återopagde av 1959 års europeiska rättshjälpskonvention vilken ratificerats av både Sverige och Schweiz.

Ansökan kompletterades den 14 mars 1984 med begäran om erhållande av bl. a. kontoutdrag.

Schweiziska myndigheterna redovisade ärendet till ambassaden i Bern den 22 mars 1984 genom att översända kopia av bl. a. skrivelse från Bundesamtes für Polizeiwesen till länsåklagaren för speciella mål i Stockholm. I skrivelsen sägs att åklagarmyndighetens i Zürich förundersökningsakt översändes som bilaga. Vidare fästes i skrivelsen uppmärksamheten på att underlaget endast får användas vid förundersökning och bevisföring för det i framställningen omnämnda straffrättsliga förfarandet och gärningarna och att Bundesamts samtycke måste erhållas för en mer vittgående användning av materialet eller dess innehåll (Specialitetsprincipen). Departementet vidarebefordrade redovisningen till länsåklagaren Östberg den 4 april 1984 för besvarande (avseende fråga från Schweiz huruvida ärendet kan betraktas som avslutat).

Ytterligare material, (3,5 kg), översändes från schweiziska myndigheterna den 16 maj 1984 till länsåklagarmyndigheten för speciella mål i Stockholm.

Den 13 juli 1984 återkommer Schweiz med note vari meddelas att USA inkommit med bl. a. ansökan om rättshjälp identisk med den svenska. Tillstånd ges att Sverige på begäran från USA må vidarebefordra ifrågavarande dokument varvid Sverige skall göra amerikanska myndigheterna uppmärksamma på att underlaget ej får användas i samband med skatte- eller valutabrott. Kopia av denna note tillställdes den 18 juli 1984 riksåklagaren, länsåklagarmyndigheten för speciella mål samt justitiedepartementet (L4) för kännedom. Den schweiziska delen av ärendet avslutades därmed för utrikesdepartementets vidkommande. Amerikanska myndigheter synes icke ha bett att få ta del av de ifrågavarande handlingarna.

Ovan angivna förfaringsätt är det normala beträffande rättshjälpsärenden med Schweiz. Utrikesdepartementet utgår härvid ifrån att materialet användes endast på sätt som medgivits av de schweiziska myndigheterna. Om så icke skulle vara fallet är det sannolikt att vi framdeles skulle få stora svårigheter med att erhålla rättshjälp från Schweiz och kanske även från andra stater. Slutligen kan sägas att det icke torde ankomma på utrikesdepartementet att kontrollera att lämnade förbehåll efterföljes.

Ärendet remitterades till överåklagaren Eric Östberg vid statsåklagarmyndigheten för speciella mål för upplysningar och yttrande.

I yttrande, som kom in till JO-expeditionen den 23 januari 1987, anförde Östberg följande.

Såsom framgår av annex 4 till advokaten Lehnars i JO-akten intagna utredning har jag den 9.1.1985 lämnat S. skriftlig upplysning att jag inte avsåg att vidtaga åtgärd för att förhindra att material, som till följd av rättshjälpsbegäran överlämnats från schweiziska myndigheter i samband med misstanke mot S. för grovt narkotikabrott, begagnades i samband med taxering. Jag vitsordar — — — att jag — sannolikt på hösten 1984 — vid telefonsamtal med

kriminalinspektören Bo Delberger, som biträdde mig i brottsutredningen, givit klartecken till att personal från skattemyndigheterna fick ta del av material från Schweiz rörande S:s ekonomiska förhållanden.

Min skrivelse till S. och mitt klartecken till Delberger har följande bakgrund.

I samband med handläggning av brottmål av skiftande slag med internationell anknytning har jag oftahaft anledning att ta del av specialitetsförbehållet i art 3 avsnitt 3 IRSG. Jag har därvid fäst mig vid ordet "Tat" (brott) och uppfattat förbehållet som ett förbud mot straffrättsliga åtgärder rörande överträdelser inom de i lagrummet uppräknade rättsområdena. Av mig kända schweiziska rättsfall på området – såsom det av S. åberopade och av Lehner anförda (sid 54, 44) – synes vanligen röra frågan om förundersökning, åtal och straff för brott, beträffande vilka rättshjälp inte lämnats och den förutsatta respekten för specialitetsgrundsatsen. I det av S. åberopade rättsfallet får klaganden – såvitt jag kan finna – inte bifall till sitt yrkande att Förbundsrepubliken Tyskland skulle avge en bindande försäkran att alla myndigheter skulle avstå från att använda utlämnat material för t. ex. beskattning.

Jag uppfattar den s. k. specialitetsprincipen som en straffrättslig grundsats som begränsar en rättshjälpsökande stats möjligheter att vid förundersökning, tvångsmedelsanvändning, åtal och dom gå utöver de gärningar för vilka rättshjälp lämnats. Däremot uppfattar jag inte specialitetsprincipen som ett hinder för inhemska förvaltningsmyndigheter att agera och besluta enligt den egna statens regler på grundval av vad som framkommit i samband med lämnad rättshjälp. Enligt min mening ligger det utan att det närmare behöver utvecklas i sakens natur, att en stats förvaltningsmyndigheter inte generellt kan bindas av förbehåll uppställda av annan stat avseende judiciell behandling av brott inom visst rättsområde. Förvaltningsmyndigheter måste rimligen ha handlingsfrihet inom sina respektive områden om de inte uttryckligen avhålls sådan frihet. Taxeringsintendenten och länsrätten tycks ju också i fallet S. ha uppfattat situationen så, eftersom yrkanden och taxering skett på grundval av de schweiziska uppgifterna. Mina tidigare erfarenheter överensstämmer härmed. I den s. k. Göta Finanshärvarn eftertaxerades sålunda en av de misstänkta, som flytt från landet, på grund av bl. a. utomlands inhämtade uppgifter i förundersökningen trots att han icke blivit utlämnad till Sverige och man sålunda här icke hade någon uppfattning om vilka förbehåll som kunde komma att uppställas i samband med utlämning eller annan rättshjälp.

Som ytterligare förklaring till mitt agerande i nu aktuell fråga beträffande S. vill jag anmärka följande.

Vid häktningsförhandling, som var offentlig, den 28.3.1984 inför Södra Roslags tingsrätt redogjorde jag ingående för resultatet av den i Schweiz begärda rättshjälpen. Såsom framgår av tingsrättens protokoll (bif) från förhandlingen lämnade jag upplysning om ställningen på konton disponerade av S. och om innehållet i bankfack. Vid denna och tidigare häktningsförhandlingar ingav jag åtskilliga handlingar rörande S:s förhållanden.

Den 26.4.1984 hölls ånyo häktningsförhandling i samma tingsrätt. Av protokollet (bif) framgår under rubrik Beslut 5. att sekretess beträffande handlingar i målet – med visst nu ej aktuellt undantag – upphävs.

Av det sist sagda framgår att taxeringsmyndigheterna oavsett mitt senare agerande redan ur allmänna och offentliga handlingar hos Södra Roslags tingsrätt kunnat skaffa sig erforderligt underlag för eftertaxering av S.

Med återställande av remisshandlingarna får jag under åberopande av vad jag ovan anfört sammanfattningsvis avge yttrandet att jag inte delar S:s uppfattning om hur specialitetsförbehållet i art 3. avsnitt 3 i IRSG skall tolkas samt att jag inte anser att jags själv eller skattemyndigheterna förfarit felaktigt genom åtgärderna som lett till att S. blivit eftertaxerad på sätt som skett.

JO:s bedömning

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 25 mars 1987.

Det av Die Bezirksanwaltschaft Zürich uppställda förbehållet har enligt sin ordalydelse endast avsett förbud mot att använda de utlämnade uppgifterna för utredning av en gärning vars mål är att minska fiskaliska avgifter eller brott mot föreskrifter avseende valuta-, handels- eller ekonomisk-politiska åtgärder.

Materialet har emellertid utlämnats för förundersökningen och bevisföringen i det i rättshjälpsframställningen angivna straffrättsliga förfarandet. Med hänsyn till specialitetsprincipen torde därför från de schweiziska myndigheternas sida ha förutsatts att en mer vittgående användning av uppgifterna endast skulle få ske om behörig schweizisk myndighet lämnat sitt samtycke därtill.

Med hänsyn till ömsesidighetsprincipen är det enligt min mening av största vikt att material som erhållits genom internationell rättshjälp i brottmål inte används i strid mot vad som förutsatts av det utlämnande landet. Om så sker kan detta, såsom påpekats från utrikesdepartementets sida, medföra att Sverige framdeles får svårigheter att erhålla sådan rättshjälp.

Det får anses ligga i sakens natur att det är den myndighet som begärt och erhållit materialet som bär ansvaret för att detta inte utlämnas till en vidare krets av personer eller myndigheter än som betingas av det straffrättsliga förfarandet. Vid bedömningen av om ett utlämnande bör ske är sekretesslagens bestämmelser tillämpliga.

De i detta fall erhållna uppgifterna har omfattats av sekretess enligt 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100) eftersom fråga varit om enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål inhämtad utredning vilken avsett enskilda ekonomiska förhållanden och det kunnat antagas att S. skulle lida skada eller men av uppgifternas röjande.

Eftersom åklagarmyndigheten på grund av specialitetsprincipen och genom det uttryckliga förbehåll som uppställts vid utlämnandet varit förhindrat att lagföra S. för skattebrott, har förutsättningar för att med stöd av 1 kap. 5 § sekretesslagen utlämna uppgifterna till skattemyndigheterna saknats. I stället får bestämmelsen i 14 kap. 3 § sekretesslagen anses tillämplig. Vid den i denna paragraf föreskrivna intresseavvägningen hade enligt min mening även bort invägas det förhållandet att ett utlämnande av uppgifterna till skattemyndigheten skulle stå i strid mot vad som förutsatts från de schweiziska myndigheternas sida och därigenom kunde komma att inverka menligt på möjligheterna att framdeles erhålla rättshjälp.

Mot bakgrund av det ovan sagda är jag kritisk till Östbergs åtgärd att ge sitt godkännande till att materialet utlämnades till skattemyndigheten. Det förhållandet att vissa uppgifter angående S:s tillgångar i Schweiz offentliggjorts vid häktningsförhandling den 28 mars 1984 ger mig inte anledning till annan bedömning härvidlag.

Sedan skattemyndigheten erhållit materialet har något hinder inte förelagat för myndigheten att använda det i sin verksamhet. Detta får anses följa av principen att myndighet äger rätt att fritt åberopa vad som kommit till dess kännedom och den därmed sammanhängande principen angående fri

bevisprövning som gäller enligt svensk rätt. Någon kritik kan således inte riktas mot skattemyndigheten för att materialet använts i taxeringsprocessen.

Frågor om genomförande av förhör med anledning av anmälan mot polisman och om skyldighet att uppta en sådan anmälan

(Dnr 286–1987)

I ett klagörende granskades handlingar från regionåklagarmyndigheten i Göteborg angående en påstådd misshandel, utförd av polismän i Mölndal. Vid granskningen framkom det följande.

1. Förhørsledaren, kriminalkommissarien Eira Gidén-Högdahl, hade låtit anmälda polismän få ta del av målsägandens och ett vittnes förhørsutsagor samt läkarintyg angående målsäganden, innan förhören började.

2. Vittnet hade i förhör den 5 december 1986 uppgivit för Eira Gidén-Högdahl att han blivit slagen av en polisman. Någon anmälan syntes inte ha upprättats angående denna händelse.

Ärendet remitterades för upplysningar och yttrande till länspolismästaren i Göteborgs och Bohus län. Yttrande avgavs av länspolismästaren Bengt Erlandsson. Till yttrandet fogades en promemoria från Eira Gidén-Högdahl.

Erlandsson återopade i sitt yttrande redovisningen av Eira Gidén-Högdahl och förklarade att han f. n. inte hade något att anföra.

Eira Gidén-Högdahl anförde följande.

Polismännen, som samtliga hördes upplysningsvis, har enligt tillämpad praxis fått ta del av de handlingar, som beskriver det våld och de skador, som orsakat målsägandens anmälan och hörts mot dessa. Det kan även påpekas att målsägandens anmälan av den 26 november 1986 i väsentliga delar stod att läsa i Göteborgstidningen den 28 november 1986.

Särskild anmälan rörande de slag, som vittnet uppgivit sig ha tilldelats av polisman, har på vittnets önskan ej upprättats, men uppgifterna härom har tillställts åklagaren-undersökningsledaren genom vittnets förhørsutsaga.

Ärendet återremitterades därefter till länspolismästaren i Göteborgs och Bohus län för yttrande, vilket avgavs av biträdande länspolismästaren Seppo Wuori.

Wuori anförde följande.

Generellt sett bör eftersträvas att den som hörs i en utredning inte får ta del av vad andra har uppgett under utredningen, innan han eller hon har lämnat sin version av händelsen. Det är en viss garanti för att den hörde inte låter sig påverkas av vad andra har sagt.

Emellertid är det en fråga som får bedömas från fall till fall. Det kan inte sägas att förhørsledaren gjorde en felaktig bedömning när hon lät polispersonalen, som hördes upplysningsvis, ta del av målsägandens och vittnets förhørsutsagor med läkarintyg, innan de lämnade sina berättelser.

Det är viktigt att utredningar mot polispersonal inte innehåller moment som kan uppfattas som förmåner som inte erbjuds inblandade i brottmål i allmänhet. Så kan inte sägas ha varit fallet. Tvärtom får utredningen anses

vara präglad av stor noggrannhet och en vilja att klarlägga händelseförloppet så långt som möjligt.

Vittnet har i sin förhørsutsaga förklarat att han inte ville göra någon anmälan mot polisen. Uppgiften är dokumenterad. Det gäller även vad som enligt vittnet skulle ha inträffat i den delen. Det får anses ha varit rätt av förhørsledaren att nöja sig med detta och respektera vittnets önskemål. Åklagaren har inte på något sätt fråntagits möjligheten att göra en annan bedömning, vilket synes vara det väsentliga i sammanhanget.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 19 maj 1987.

Eira Gidén-Högdahl har i sin promemoria uppgivit att det är enligt praxis som polismännen före förhöret fått ta del av handlingar, som beskriver det våld och de skador som föranlett målsägandens anmälan. Det är viktigt för förundersökningen att den som förhörs i en utredning inte får ta del av vad andra har uppgett under utredningen, innan han eller hon har lämnat sin version av händelsen, detta för att den hörde inte skall låta sig påverkas av vad andra har sagt. Det är allvarligt om det i det här fallet användas förfarandet vid förhör är allmänt tillämpat. Förtroendet hos allmänheten för objektiviteten i samband med utredningar om brott av polismän kan minskas. Risken finns också att den hörde medvetet eller omedvetet tillrättalägger sin minnesbild så att han lämnar en oriktig berättelse. En allmän iakttagelse, som kan göras inte bara i fråga om polisförhör utan också vid förhör i domstol, är att en spontan berättelse utgör den bästa grunden för att komma fram till sanningen. Självfallet måste man ofta lämna den hörde vissa upplysningar till stöd för dennes minne. Det kan dock aldrig vara till nytta för utredningen att allt tillgängligt material redovisas före förhöret.

Det finns inte någon som helst grund för antagandet att det just i det här aktuella fallet inte kan ha medfört något men för utredningen att polismännen fått ta del av målsägandens och vittnets förhørsutsagor samt läkarintyg angående målsäganden innan förhören började.

I 9 § första stycket polislagen föreskrivs följande.

När en polisman får kännedom om ett brott som hör under allmänt åtal, skall han lämna rapport om det till sin förman så snart det kan ske.

Att vittnet förklarat att han inte önskade göra anmälan mot polismannen kunde inte befria Eira Gidén-Högdahl från skyldigheten att följa föreskriften i det citerade lagrummet. När hon fick kännedom att vittnet skulle ha blivit slagen av polismannen borde hon således handlat som om en anmälan gjorts.

I rikspolisstyrelsens föreskrifter om handläggningen av anmälan mot tjänstemän inom polisväsendet m. m., FAP 403-2, sägs bl. a. följande i avsnittet 4.1.

Anmälan om brott skall tas upp av ett polisbefäl. Om polisbefäl i undantagsfall inte finns tillgängligt och inte heller utan onödigt dröjsmål kan frigöras för anmälningsupptagningen, får anmälan tas upp av någon annan erfaren polisman. I samband med anmälningsupptagningen skall åtgärder vidtas för att säkra eventuell bevisning. I de fall bevisningen skall säkras genom läkarundersökning, t. ex. av skador på en målsägande eller en misstänkt person, bör undersökningen helst utföras av en rättsläkare. En läkarundersökning befriar dock inte anmälningsupptagaren från att i anmälan beskriva synliga skador och av målsäganden uppgivna skador eller smärtor. I fråga om

misshandelsbrott skall i anmälan även antecknas om målsäganden vägrar att undergå läkarundersökning. Om målsäganden – eller den misstänkte – är påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, skall detta alltid antecknas i anmälan.

Vid anmälningsupptagning bör om möjligt ett vittne vara närvarande. Önskar anmälaren anlita en person som befinner sig i hans sällskap som vittne bör detta bifallas, om det inte framstår som uppenbart olämpligt, t. ex. på grund av att vederbörande är vittne till aktuellt brott/händelse eller på annat sätt inblandad i saken.

Även i de fall det är tveksamt om gärningen är att bedöma som ett brott eller som en tjänsteförseelse enligt 10 kap 1 § LOA skall brottsanmälan upprättas enligt anvisningarna för anmälningsrutinen (RPS C-403-6261/80). För trafikbrott ersätts brottsanmälan av trafikmålsanteckningar (RPS C-411-7569/74).

I 6 kap. 1 § polisförordningen föreskrivs bl. a. följande.

Om det i en anmälan till polisen har påståtts att en tjänsteman inom polisväsendet har gjort sig skyldig till något brott som har samband med tjänsten eller på annat sätt har förfarit felaktigt i sin myndighetsutövning, skall anmälan skyndsamt överlämnas till åklagare för prövning om förundersökning skall inledas eller inte.

Jag förutsätter att polismyndigheten tillser att berörd personal erhåller erforderlig utbildning i de frågor som ovan behandlats.

Grunden för polisingripanden mot medlemmar av Greenpeace och mot en pressfotograf i samband med att ett fartyg lossat sin last vid Scanraff i Lysekil

(Dnr 1329–1985, 1445–1985 och 1722–1985)

Bakgrund

I samband med att fartyget Essi Anne (i fortsättningen benämnt fartyget) låg förtöjt vid produktkajen vid Skandinaviska Raffinaderi AB (Scanraff) för att lossa sin last företog medlemmar i organisationen Greenpeace en aktion mot fartyget den 6 maj 1985. I tre gummibåtar, försedda med utombordsmotorer, tog de sig fram till fartyget där några av medlemmarna sedan kedjade fast sig själva och två av båtarna vid fartygets roder. Efter beslut av vakthavande befäl i polisens centralvaktområde klipptes medlemmarna och båtarna loss från rodret. Båtarna togs om hand och bogserades efter samråd mellan polisbefäl på platsen och befälhavaren på en tullkryssare till tullens förrådsbyggnad vid Guleskärskaian i Kungshamn, där de placerades i ett låst förrådsutrymme. Sex medlemmar fördes efter beslut av jourhavande åklagare till Uddevalla för identitetskontroll. Sedan deras identiteter blivit fastställda beslutade åklagarmyndigheten i Uddevalla att de skulle få lämna polisstationen. En begäran från medlemmarna att få tillbaka båtarna avslogs. Båtarna förvarades i det låsta utrymmet till påföljande dag, den 7 maj. Då transporterades de på lastbil till Lysekil, där de återlämnades till företrädare för Greenpeace.

Greenpeaceaktionen bevakades för Göteborgs-Tidningens (GT) räkning av fotografen Owe Tollesby. Utanför Scanraffs inhägnade område tog Tollesby med hjälp av teleobjektiv några bilder av fartyget. På grund härav blev han av två polismän uppmanad att lämna ifrån sig den film han hade i sin kamera. Tollesby efterkom uppmaningen. Filmen lämnades sedan in i vaktstugan vid Scanraff. På kvällen begärde en företrädare för GT hos Scanraffs säkerhetschef att få tillbaka filmen. Efter diskussion med företags VD beslutades att filmen skulle lämnas ut.

Klagomålen

Advokaten Hans Hjalpers i Göteborg begärde såsom ombud för Greenpeace att JO skulle pröva i vad mån polismyndigheten i Uddevalla hade föfärat riktigt när man haft båtarna omhändertagna ända fram till den 7 maj 1985.

Chefredaktören Pär-Arne Jigenius vid GT hemställde att JO skulle pröva bl. a. om det förelegat grund för beslaget av filmen. Vidare ville han ha utrett om beslaget skett på ett från formell synpunkt riktigt sätt.

Utredningsmaterialet

Klagomålen remitterades till länspolismästaren i Göteborgs och Bohus län för utredning och yttrande. I remissen angavs att yttrande borde innefatta samtliga de tvångsåtgärder som hade förekommit i ärendet.

Länspolismästaren Bengt Erlandsson inkom med begärd utredning samt ett eget yttrande.

Utredningsmaterialet innehöll bl. a. följande.

1. Promemoria den 4 juli 1985, upprättad av polisintendenten Lars Brask, över ett samtal som Erlandsson hade hållit med polismästaren i Uddevalla, Karl-Erik Åkermo, med anledning av remissen från JO. I promemorian är antecknat bl. a. följande.

Någon gång under dagen den 6 maj informerades Åkermo av kriminalkommissarie Å. Wikström att miljöaktivisternas gummibåtar hade omhändertagits av tullverkets kustbevakning. Det var två båtar det gällde.

Åkermo hade först tänkt sig att lämna tillbaka båtarna så snart som det var möjligt att ordna en transport från kustbevakningens förråd i Kungshamn, där båtarna förvarades inlåsta, till Lysekils hamn. Han blev emellertid underrättad om att medlemmarna från Greenpeace hade varit mycket påstridiga när de begärde att få tillbaka båtarna. De avsåg att använda dem för att hindra det omstridda fartyget Essi Anne att lämna hamnen vid AB Scanraff, vilket skulle ske under dagen. Fartyget hade endast lossat en del av sin last vid Scanraff. Avsikten var att hon skulle gå till Göteborg och fortsätta att lossa där.

Med hänsyn till sjösäkerheten – Brofjorden är en trång farled – och efter en omsorgsfull prövning av möjligheterna att behålla båtarna beslutade Åkermo att båtarna alltjämt skulle vara omhändertagna. Han konfirmerade således omhändertagandebeslutet. Gummibåtarna skulle hållas kvar tills Essi Anne hade gått. När hon gjort detta skulle båtarna återlämnas så snart det var möjligt att ordna en transport. Åkermo fattade beslutet utifrån innehållet i 11 § skyddslagen och enligt grunderna för 22 § polislagen.

Essi Anne gick ut i farleden under dagen. När hon hade lämnat området hade det blivit kväll. Det visade sig då att det inte fanns någon kustbevakningspersonal tillgänglig att föra båtarna sjövägen till Lysekil. Personalen befann sig till sjöss. Man ordnade därför så snart som möjligt en landtransport, vilket kunde ske påföljande morgon.

Vid en kontroll i efterhand har Åkermo konstaterat att omhändertagandet av gummibåtarna inte har dokumenterats. Åkermo har varit övertygad om att nödvändig dokumentation fanns hos kustbevakningen.

I fråga om beslaget/omhändertagandet av filmrullen från fotograf Owe Tollesby uppger Åkermo att det hade gått två dagar innan han fick vetskap om detta.

2. Skrivelse den 9 maj 1985 från Jigenius till polismyndigheten i Uddevalla med en begäran om utredning av omständigheterna i samband med att filmen togs i beslag;

3. Polismyndighetens svar till Jigenius;

4. PM den 6 juni 1985, upprättad av polisinspektörerna Tage Andersson och Harry Johansson;

5. Motsvarande redogörelse av Tollesby;

6. Skrivelse den 22 maj 1985 från Scanraff till Åkermo med synpunkter på beslaget av filmrullen samt

7. Skrivelse den 20 juni 1985 från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län till polismyndigheten i Uddevalla angående möjligheten att medge undantag från fotograferingsförbudet beträffande Scanraff.

Punkterna 2–7 i utredningsmaterialet är uteslutet i detta referat.

Länspolismästaren Erlandsson anförde följande i sitt yttrande.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har genom beslut den 21 september 1984 på hemställan av Skandinaviska Raffinaderi AB Scanraff med stöd av 2 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. (skyddslagen) och 1 § 2 st bevakningskungörelsen (1940:383) meddelat förbud för obehöriga att beträda bolaget tillhörigt område, att av eller inom området/anläggningen ta fotografier eller göra avbildningar eller beskrivningar och att inom området/anläggningen inneha sprängämnen. Förbudsområdets gräns sammanfaller med staketets sträckning runt avspärrningsområdet och med yttersta kajkanten. Anslag om ovan angivna förbud har genom företagets försorg anbringats på lämpliga platser även utanför området.

Vägledande för polismyndighetens handlande i uppkomna säkerhetshotande situationer vid eller inom området är sålunda innehållet i nyssnämnda skyddslag.

Rörande händelsförloppet, och vad som de facto tilldragit sig över huvud taget, tillåter jag mig hänvisa till närslutna handlingar även innefattande olika skrivelser från polischefen i Uddevalla polisdistrikt. Jag har ansett detta material vara tillräckligt för att bedöma samtliga de tvångsåtgärder som förekommit och har sålunda icke funnit anledning att utöver samtalet med polischefen i Uddevalla införskaffa ytterligare utredning.

Tjänstgörande personals åtgärder synes kunna innefattas i tre olika moment, nämligen

omhändertagande av ordningsstörande personer,

omhändertagande/beslagtagande av två båtar, nyttjade av nämnda personer och slutligen

omhändertagande/beslagtagande av en vid tillfället upptagen filmrulle.

Till detta kommer kortvariga omhändertaganden/ingripanden mot brister i lanterneförlösning och oidentifierade utländska medborgare. Denna del synes mig icke erfordra ytterligare kommentarer.

Omhändertagande av nämnda personer har gjorts med stöd av 11 § skyddslagen jämfört med 24 kap. 7 § RB och har dokumenterats på fullt godtagbart sätt. Omhändertagandet grundade sig sålunda på misstanke om sådant brott som anges i 7 § skyddslagen. Samtliga omhändertaganden har prövats av åklagare och de omhändertagna har frigivits efter kort tidsrymd. (Kl. 09.45 samma dag. Gripandet har skett omkring kl. 05.00).

Enligt min uppfattning kan kritik inte riktas mot ingripandena mot personer. Under alla förhållanden synes de dessutom på platsen ha uppträtt på sådant sätt att de synes ha utgjort en påtaglig risk för såväl sig själva som för omgivningen. Åklagarmyndighetens prövning har jag icke anledning närmare bedöma.

I anslutning till ingripandet mot nu nämnda personer tog på platsen tjänstgörande personal hand om de två gummibåtar som dessa personer nödgats kvarlämna. Genom förmedling av tullverkets kustbevakning bogserades båtarne till tullverkets uppläggningsplats i Kungshamn strax norr om den aktuella platsen.

Polischefen i Uddevalla har uppgivit att hans första avsikt, då han under dagen informerades om att båtarne tagits i beslag, var att snarast återställa båtarne till deras innehavare/brukare. Då han emellertid vid sin bedömning under dagen fick klart för sig att de tidigare gripna personernas fortsatta avsikt var att så långt möjligt störa avfärden för fartyget i frågastod han i valet att av säkerhetsskäl antingen belägga det aktuella fartyget med avreseförbud eller låta beslaget av båtarne kvarstå till dess att fartyget hade avgått. Grunden för polischefens ställningstagande härvidlag var innehållet i 11 § skyddslagen jämfört med grunderna för 22 § polislagen (1984:387). Detta ställningstagande, varvid polischefen självfallet beaktade det uppträdande som varit för handen från de gripnas sida, ledde honom fram till att återlämnandet fick anstå till dess det stora fartyget avseglat.

Polischefen i Uddevalla levde då i den föreställningen att beslagtagandet fanns dokumenterat antingen på polisstationen i Lysekil eller hos kustbevakningen i Kungshamn. Detta visade sig emellertid inte vara fallet. Denna underlåtna dokumentation kan väl kritiseras. Emellertid har polischefen i Uddevalla gjort en saklig bedömning och tagit ställning i frågan. Jag kan inte se att hans bedömning i sig lämnar utrymme för egentlig kritik. Med den kännedom han hade om personernas beteende när fartyget låg vid kaj och de greps synes han ha haft fog för bedömningen att grunderna i 22 § polislagen var tillämpliga. Jag vill i detta sammanhang hänvisa till innehållet i propositionen 1983/84:111. Anledning att här återge innehållet i denna synes icke finnas, men det bör understrykas att det otvivelaktigt förefaller vara en mindre ingripande åtgärd att låta beslaget av de båda båtarne bestå än att förbjuda avresa för fartyget.

Det framstår som tämligen klart att de gripna personernas avsikt har varit att hindra fartyget från att lossa sin last, resp. hindra fartyget att lägga till vid kaj, resp. hindra fartygets avgång. Jag kan inte se att något av alternativen kan accepteras. Jag har naturligtvis ingen anledning ifrågasätta personernas rätt att hysa den uppfattning de önskar, inte heller är det någon som vill betaga dem rätten att fritt få framföra sådan uppfattning. Däremot synes man inte kunna godta att denna frihet tar sig sådana uttryck som nu blivit fallet. Jag vill här erinra om HD dom den 12 oktober 1982, nr DB 22.

Kvar står som ett faktum att omhändertagandet/beslagtagandet av båtarne inte har blivit vederbörligen dokumenterat. Detta har jag självklart påtalat

för polischefen i Uddevalla liksom jag även har påtalat att dokumentation måste ske omedelbart och med sådan omsorg att man av handlingen klart skall kunna utläsa grunderna för vidtagna åtgärder ävensom de olika ställningstaganden som göres.

Två polismän har tillsagt fotografen Tollesby att fotografering inte var tillåten. Uppenbarligen har Tollesby varit väl medveten om detta. Jag tillåter mig hänvisa till närslutna redogörelse av omständigheterna kring denna händelse. Polismännens åtgärd grundar sig på innehållet i 1 och 9 §§ skyddslagen jämfört med länsstyrelsens meddelade förbud. Jag kan mot den bakgrunden inte se att ingripandet har varit särskilt uppseendeväckande eller dramatiskt. Den omhändertagna filmrullen har inlämnats till vaktstugan utan att omhändertagandet blivit dokumenterat. Denna underlåtenhet anser jag emellertid endast vara av formell natur. Någon saklig kritik synes icke kunna riktas mot beslagtagandet som sådant.

I olika sammanhang har vid genomgångar med personalen konsekvent uttalats att omhändertagande/beslagtagande över huvud taget icke får göras utan att dokumentation äger rum. (Jfr 27 kap. RB).

Någon kritik synes emellertid knappast kunna riktas mot det faktum att filmen inlämnats i vaktstugan.

Såsom länsstyrelsen i sin skrivelse anfört ligger i sakens natur att skyddsobjektets innehavare under vissa betingelser kan tillåta fotografering även om ett av länsstyrelsen formellt meddelat förbud gäller däremot. Kan sålunda filmens ägare göra gällande att av honom exponerad rulle innehåller "ofarligt" material, bör enligt min uppfattning, klart i linje med lagstiftningens syfte, objektinnehavaren kunna medgiva antingen filmens utlämnande eller vid osäkerhet vidarebefordra den till polisen för fortsatt beslag. Sammantaget kvarstår emellertid att någon dokumentation icke skett, vilket otvivelaktigt kan kritiseras. Med hänsyn till att Tollesby ganska snabbt fick tillbaka sin film bör dock denna underlåtenhet icke läggas de tjänstgörande polismännen till last som någon mera svårartad försummelse.

Hjalmers och Jigenius bereddes tillfälle att yttra sig över remissvaret. Hjalmers inkom med påminnelser.

Härefter inhämtades underhandsupplysningar från säkerhetschefen Lars Hansen vid Scanraff angående utsträckningen av förbudsområdet vid Scanraff m. m. Hansen lämnade i huvudsak följande upplysningar. Förbudsområdet avser endast landområde. Vattenområdet ingår således ej. I det område som nu är aktuellt, den s. k. produkthamnen, gäller dock ett annat förbud. Man lossar nämligen kolväteprodukter i denna hamn, och därför har man utfärdat förbud mot att vistas inom ett s. k. explosionsområde som sträcker sig 100 meter ut i vattnet från kajen. Det kan nämligen uppkomma fara för explosion om någon orsakar gnistbildning, e. d. inom detta område. Greenpeacemedlemmarna for in i området med gummibåtar som var försedda med utombordsmotorer. Hansen och några ytterligare personer talade om för dem vilka risker som förelåg. Medlemmarna stängde då omedelbart av motorerna. Förbudsområdet är utmärkt med en stor skylt på den yttersta änden av piren. Det var personal från Scanraff som klippte loss medlemmarna och deras båtar med hjälp av bultsaxar. Polis var på platsen, men polisen hade inte några verktyg.

Bedömning

JO Wigelius uttalade följande i ett beslut den 16 december 1986.

Jag konstaterar inledningsvis att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län den 21 september 1984 har meddelat förbud för obehöriga att beträda det område som tillhör Scanraff. Beslutet innehåller vidare ett förbud att "av eller inom området/anläggningen ta fotografier eller göra avbildningar eller beskrivningar". Beslutet är tillkommet efter en framställning från Scanraff. Det grundas på 2 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. (skyddslagen) och 1 § andra stycket bevakningskungörelsen (1940:383).

När det gäller beslutet att omhänderta Greenpeacemedlemmarna för identitetskontroll är följande att säga. Enligt vad som framgår av utredningen har beslutet grundats på misstanke om sådant brott som avses i 7 § skyddslagen, dvs. brott mot förbudet att beträda skyddsområdet. Denna grund har dock inte varit den rätta, eftersom aktionen företagits utanför det område som länsstyrelsens beslut avser. Emellertid framgår det av 11 § skyddslagen att en person som uppehåller sig vid ett skyddsföremål under vissa förutsättningar kan omhändertas för identitetskontroll. Med stöd av 11 § kan polisen också tillfälligt omhänderta egendom som en sådan person har medfört. Eftersom de nu avsedda åtgärder polisen vidtagit sålunda får anses ha haft erforderligt lagstöd vill jag inte rikta någon kritik mot polisen för dess handlande i denna del. Av handlingar som upprättats beträffande omhändertagandena av personer framgår att samtliga sex har satts in i polisarrest sedan de förts till Uddevalla. Jag vill uttrycka viss tvekan inför dessa frihetsberövanden. En person som har omhändertagits enligt 11 § skyddslagen för identitetskontroll bör nämligen inte normalt sättas in i arrest. På handlingarna har under rubriken "gärning eller annan anledning till frihetsberövandet" angivits "olaga intrång på skyddsföremål Scanraff". Som nämnts ovan har den så angivna grunden inte egentligen varit tillämplig. Om det varit polisens uppfattning att medlemmarna gjort sig skyldiga till brott framstår emellertid åtgärden att placera medlemmarna i arrest som mer förklarlig. Som framgår av Erlandssons yttrande har frihetsberövandet dessutom varat endast några timmar. Jag saknar anledning att ytterligare uppehålla mig vid det inträffade utan nöjer mig med det påpekande jag har gjort.

Omhändertagandet av båtarna synes sedermera ha övergått till ett beslag enligt 27 kap. rättegångsbalken. Beslaget har emellertid inte dokumenterats i enlighet med gällande föreskrifter (13 §). Detta är en allvarlig brist, för vilken polismyndigheten inte kan undgå kritik. Som Erlandsson framhåller i sitt yttrande måste dokumentation ske omedelbart och med sådan omsorg att man av handlingen klart kan utläsa grunderna för de åtgärder som vidtagits och de ställningstaganden som görs. Som jag har anført ovan kan ett beslut om ett tillfälligt omhändertagande av båtarna i och för sig godtas mot bakgrund av innehållet i 11 § skyddslagen. Tydligt har det också varit Åkermos mening att snarast återlämna båtarna till medlemmarna. Emellertid har Åkermo – sedan han fått uppfattningen att medlemmarnas fortsatta avsikt var att så långt möjligt störa fartygets avfärd – bestämt att beslaget

skulle bestå till dess att fartyget hade avgått. Till stöd för detta ställningstagande har han åberopat 11 § skyddslagen, jämförd med grunderna för 22 § polislagen. I sistnämnda bestämmelse anges vilka förutsättningar som måste vara för handen för att polisen skall ha rätt att vidta tvångsåtgärder av bl. a. det slag som förekommit i detta fall. Det krävs att det av särskilda skäl kan anses föreligga risk för att något brott, som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, kommer att förövas på en viss plats. Ändamålet med tvångsåtgärden skall då vara att genom åtgärden avvärja brottet eller bereda skydd mot detta.

För att rätt förstå den berörda bestämmelsen måste man hålla i minnet att risken för brott väl inte behöver vara kvalificerad på annat sätt än att den anses föreligga av särskilda skäl, vilka naturligtvis då måste vara någorlunda påtagliga, medan däremot det befarade brottet måste vara av mycket allvarlig innebörd. Man får också särskilt uppmärksamma att bestämmelsen fordrar risk för just något brott; det räcker alltså inte om den risk man räknar med avser något icke kriminaliserat förfarande, även om detta skulle medföra viss risk för ren olyckshändelse. Jag har inte kunnat finna att remissvaret ger belägg för att de så angivna förutsättningarna varit uppfyllda när Åkermo beslutade att förlänga beslaget. Hjalmer har i påminnelser anfört att medlemmarna inte alls haft för avsikt att "störa avfärden för fartyget". Men även om de haft sådan avsikt kan jag inte godtaga att detta ensamt utgjort en tillräcklig grund för ingripande med stöd av 22 § polislagen. Vad skyddslagens 11 § har för betydelse i sammanhanget kan jag över huvud taget inte se. Jag kan således inte dela länspolismästarens bedömning i detta avseende. Jag vill emellertid inte utesluta att det ändå kan ha förelegat förutsättningar att kvarhålla båtarna, nämligen med stöd av t. ex. bestämmelser i rättegångsbalken. Jag tänker då på den möjlighet som hade yppats om man – på det sätt som jag finner ganska naturligt – hade bedömt gruppens tidigare åtgärder som ett egenmäktigt förfarande.

Jag övergår så till att behandla beslaget av Tollesbys filmrulle. Av 9 § skyddslagen framgår att fotografier som har tillkommit under något förfarande som är förbjudet enligt skyddslagen, får förklaras förverkade till kronan. Samma förhållande gäller beträffande apparater och materiel som har använts för att fotografierna skulle kunna tagas. Enligt länsstyrelsens beslut råder förbud att "av eller inom anläggningen/området ta fotografier". Av utredningen framgår att det omedelbart intill den plats där Tollesby stod finns en skylt som upplyser om fotograferingsförbudet, och dessutom en tillägsskylt som anger att förbudet också gäller från "plats utanför tillträdesförbjudet område". Polismännen har således haft stöd i lag när de omhändertagit filmen från Tollesby. Eftersom åtgärden inte heller kan anses stå i strid mot det förbud som är uppställt i 1 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen beträffande förhandsgranskning av tryckt skrift, kan jag inte finna att polismännen har handlat fel när de omhändertagit filmen.¹

¹ Den som är särskilt intresserad av detta förhållande hänvisas till att i a del av ett beslut som har meddelats av JO Holstad den 14 december 1984 i ärendena 759–1984 och 1029–1984. (JO:s ämbetsberättelse 1985/86 s. 224)

Emellertid har inte heller beträffande detta beslag upprättats något protokoll. Under hänvisning till vad jag har anfört ovan om ett sådant förhållande vill jag rikta kritik mot Andersson och Johansson för deras underlåtenhet att protokollföra beslaget. Det var också felaktigt att överlämna den beslagtagna filmen till företrädare för Scanraff. Det måste enligt min mening ankomma på polisen eller möjligen länsstyrelsen att avgöra i vad mån en beslagtagna filmrulle kan utlämnas eller ej. Någon formell möjlighet för dessa myndigheter att avhända sig den rätten går inte att utläsa av skyddslagens bestämmelser. I det här fallet kan polisens handläggning medföra att man får ett intryck av att Scanraff skulle ha något slags rätt att överpröva polisens beslagsbeslut. Så är alltså inte fallet.

Jag är sålunda kritisk mot polismyndigheten i flera hänseenden beträffande det sätt på vilket man har skött sina åligganden i samband med Greenpeaceaktionen. Viss del av kritiken avser rent formella – men icke betydelselösa – brister i samband med att egendom tagits i beslag. Kritiken avser emellertid också rena bedömningsmissar som har gjorts. Jag har en känsla av att de senare uppkommit som en följd av att man inte i tillräcklig omfattning har gjort klart för sig i vilken utsträckning skyddslagens bestämmelser varit tillämpliga. Jag utgår från att man vid polismyndigheten nu tar fasta på vad som framförts i detta beslut och låter detta bli vägledande, om en motsvarande situation skulle uppstå i framtiden.

Polisens utlämnande av uppgifter till kronofogdemyndighet i visst fall

(Dnr 2362–1985)

I en skrivelse, som kom in till JO den 17 september 1985, uppgav AB Pantbelåning i huvudsak följande. Bolaget har nio varubelåningskontor i landet. I Västerås är bolaget representerat genom Västerås Lånekassa. Med stöd av lagen om pantlånerörelse utför polismyndigheten på respektive ort regelbundet kontroll av belånade panter. Syftet med dessa kontroller är att undersöka om stöldgods har lämnats in som säkerhet för lån. Polismyndigheten i Västerås har dock utökat denna typ av kontroller på så sätt att myndigheten också kontrollerar säkerheter för lån som överstiger ett visst belopp. Om man därvid kan konstatera att det föreligger ett överhypotek på panten noteras låntagarens namn och storleken på överhypoteket. Dessa uppgifter kontrolleras sedan mot kronofogdemyndighetens register. Om det därvid framkommer att låntagaren är behäftad med skuld, överlämnas uppgiften om överhypoteket till kronofogdemyndigheten. – Bolaget skall givetvis stå till förfogande för kontroll från samhällets sida. Bolaget har emellertid också en skyldighet att ta till vara sina kunders intressen och att skydda kundernas personliga integritet. När uppgifter om en persons ekonomiska förhållanden överlämnas från en myndighet till en annan – utan att det föreligger någon misstanke om brott – skadas bolagets verksamhet. Kontrollen leder till att bolagets kunder får den uppfattningen att de automatiskt blir registrerade hos kronofogdemyndigheten i samband med att

de ingår ett låneavtal med bolaget. Detta uppfattas av kunderna som ett hot mot deras personliga integritet.

Bolaget hemställde att JO skulle ta ställning till om polisens myndighetsutövning var förenlig med "sekretesslagens intentioner eller annan lagstiftning.

Klagomålen remitterades till polismyndigheten i Västerås för upplysningar och yttrande. I sitt svar anförde polismästaren där, Hans Högberg, bland annat följande.

Det påstådda förfarandet är helt okänt på myndigheten och bakgrunden till anmälan skulle ha varit svårförståelig om inte jag personligen vid ett telefonsamtal från anmälaren någon vecka före anmälningsdatum kunnat härleda den kritik som därvid framfördes till några fall av godskontroll, som utförts under våren och sommaren 1985 med stöd av 1949 års lag om pantlånerörelse.

Den mer systematiska godsspaningen som bedrivs i polisdistriktet är ålagd kriminalinspektören Sven-Åke Ihrsén, vilken härvid bl. a. också regelbundet utför tillsyn och kontroll av auktionsfirmor, skrothandlare och den aktuella pantlånerörelsen i Västerås. Denne har i bilagda promemoria redovisat sina åtgärder i de aktuella fallen.

Mot bakgrund av den ökade brottsligheten sedan 1949, dess rörlighet idag och den stora mängden efterspanat gods samt det förhållandet, att detta gods numera endast registreras i datasystem, översänds bara i undantagsfall sådana skriftliga meddelanden och godsförteckningar som omnämns i 19 § lagen om pantlånerörelse till den som driver sådan rörelse. Länsstyrelsen i länet har visserligen, när klaganden i juni 1984 erhöll tillstånd till verksamheten i Västerås kommun, föreskrivit en uppgiftsskyldighet i form av särskilda listor till polismyndigheten när det gäller smycken, guld- och silverarbeten, obligationer och aktier samt artiklar med typ- och tillverkningsnummer, men polismyndigheten har ändå erfarenhetsmässigt funnit det angeläget att låta kunnig polispersonal mera direkt granska belånat gods och pantbok i rörelsens lokaler. Ihrsén har uppgivit att sådan mer allmän kontroll hittills utförts några gånger i månaden.

Någon generell kontroll och registrering av låntagares ekonomiska förhållanden förekommer således inte från polismyndighetens sida vid dessa tillfällen.

Polismyndigheten finner för sin del de vidtagna åtgärderna i de aktuella fallen liksom den allmänna kontrollen väl motiverade. Det skall tilläggas att några svar på de internationella förfrågningarna ännu ej erhållits.

Klaganden har vid det tidigare nämnda telefonsamtalet och även i sin anmälan antytt att bestämmelserna i 8 kap. 5 § sekretesslagen, "banksekretessen" åberopades vid telefonsamtalet, skulle gälla polismyndighetens tillsynsverksamhet. Myndigheten anser för sin del att pantlånerörelse i och för sig faller under 8 kap. 6 § i lagen och kan konstatera vid en jämförelse med 3 § sekretessförordningen och bilagan till denna att någon sekretess ej föreligger i sådan rörelse vad gäller enskilds ekonomiska intressen. Även om det skulle vara fråga om sekretessprövning enligt förstnämnda lagrum torde det enligt myndighetens mening i de aktuella fallen eller i liknande fall kunna hävdas, att bestämmelserna i 14 kap. 3 § första stycket sekretesslagen ger rätt till informationsutbyte med kronofogdemyndighet.

I det av statsmakterna anbefallda samarbetet myndigheter emellan mot en ökad ekonomisk brottslighet syns det tvärtom rent generellt, bl. a. när det gäller de större lånen hos pantbelåningsföretagen, vara angeläget att utöva en viss kontroll för ett uppgiftsutbyte med berörda myndigheter. I denna del

kan i de aktuella fallen ej heller någon anmärkning riktas mot enskild polisman.

I den PM som hade upprättats av Ihrsén var bland annat följande antecknat. Någon gång efter den 15 april 1985 upptäckte han vid en kontroll hos Västerås Lånekassa att en person S.C., hemmahörande i Stockholm, hade lånat 50 000 kr. mot säkerhet i guldsmycken och diamanter. När samma person sedan återkom den 13, 14 och 15 maj 1985 och tog upp ytterligare fem lån om 425 000 kr. med guldsmycken och diamanter som säkerhet, tog Ihrsén kontakt med kriminalinspektören Jan Melander vid rikskriminalen i Stockholm. Polismännen kom överens om att de föremål som S.C. hade lämnat som säkerhet skulle fotograferas. Via Interpol skulle man sedan undersöka om godset kunde vara tillgripet utanför Sverige. För ett av lånen hade som säkerhet lämnats ett armbandsur av fabrikat Rolex. Eftersom det i Lånekassans "liggare" inte fanns något tillverkningsnummer antecknat beträffande detta ur, tog Ihrsén med uret till en urmakare för att få fram tillverkningsnumret. Tillverkningsnumret kontrollerades sedan mot det svenska godsregistret. Det visade sig därvid att numret inte fanns upptaget i detta register. Melander har gjort en förfrågan om S.C. hos kronofogdemyndigheten i Stockholm. – Vid en rutinkontroll upptäcktes att två bröder, P.T.T. och J.T.T., under fem besök vid Lånekassan i augusti 1985 hade tagit upp tio lån om sammanlagt 184 000 kr. Som säkerhet för lånen hade lämnats bland annat tre identiska "Rolexringar", vilka enligt Ihrséns uppfattning var helt oanvända. Enligt ett bifogat värderingsintyg var ringarna värderade till 45 000 kr. Ringarna och övriga föremål som hade lämnats av bröderna T.T. som säkerhet fotograferades för att man skulle kunna kontrollera om föremålen utgjorde stöldgods. Efter en kontroll i befintliga register hos polisen framkom inte något annat speciellt beträffande bröderna T.T. än att deras deklarerade inkomster "inte stod i relation med belåningen". Ihrsén tog kontakt med en tjänsteman vid kronofogdemyndigheten i Västerås och hörde sig för om bröderna T.T. hade några skulder. Det framkom därvid att J.T.T. hade en skuld om ca 94 000 kr. När Ihrsén fick detta besked upplyste han tjänstemannen hos kronofogdemyndigheten om att J.T.T. hade "lånat på gods hos Lånekassan i Västerås".

AB Pantbelåning fick del av remissvaret och yttrade sig över det.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 24 november 1986.

Regler om pantlånerörelse återfinns i lagen (1949:722) om pantlånerörelse. Av lagens 20 § framgår att polismyndigheten i orten äger ålägga utövare av pantlånerörelse att till myndigheten anmäla att man tagit emot föremål av visst eller vissa slag. Enligt 21 § är en utövare skyldig att låta polismyndigheten undersöka rörelsens lokaler samt granska pantboken. Med stöd av dessa bestämmelser har polisen möjlighet att kontrollera bland annat om visst pantförskrivet gods utgör stöldgods. Förfarandet vid sådan s. k. godsspaning beskrivs enligt min mening på ett utmärkt sätt i remissvaret. Där redovisas också vissa av de omständigheter som har medfört att det ansetts nödvändigt med ett sådant kontrollsystem. Inom ramarna för systemet uppkommer emellertid vissa svårigheter med hänsyn till en enskild persons berättigade krav på att uppgifter om hans ekonomiska förhållanden inte blir röjda. I

sekretesslagen (1980:100) finns bestämmelser som reglerar i vilka situationer en sådan uppgift omfattas av sekretess. Av remissvaret framgår att bolaget vid kontakter med polismyndigheten har gjort gällande att 8 kap. 5 § sekretesslagen skulle vara tillämplig i ett sådant fall som avses med klagomålen. Jag kan inte dela denna bolagets uppfattning. Enligt bestämmelsen gäller sekretess för vissa uppgifter i "statlig myndighets verksamhet, som består i tillståndsgivning eller tillsyn med avseende på bank- och kreditväsendet, fondkommissionärs- och fondbörsväsendet eller försäkringsväsendet". En pantlånerörelse kan enligt min mening inte hänföras till något av dessa verksamhetsområden. Polismyndigheten har för sin del hävdatt att bolagets verksamhet i stället är att hänföra under 8 kap. 6 § sekretesslagen. Under sådana förhållanden skulle uppgifter som polisen erhållit i samband med sina kontroller inte vara sekretessbelagda, eftersom pantlånerörelse inte hör till de verksamhetsområden som är upptagna i bilagan till sekretessförordningen (1980:657). Så långt är jag benägen att ge polismyndigheten rätt. Det finns emellertid en bestämmelse i sekretesslagen som tar sikte på uppgifter om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, vilka polismyndigheten erhållit i sådan verksamhet som består i att förebygga, uppvisa, utreda eller beivra brott, nämligen 9 kap. 17 § första stycket 3 sekretesslagen. Enligt den bestämmelsen skulle en uppgift av nyss nämnd art vara sekretessbelagd om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Att – som i detta fall – en uppgift vidarebefordras till kronofogdemyndigheten innebär utan tvivel att den enskilde lider skada eller men i sekretesslagens mening. Uppgiften borde således omfattas av sekretesskydd i en sådan situation som beskrivits i klagomålen. Av 14 kap. 3 § sekretesslagen framgår dock att en uppgift under vissa förhållanden får vidarebefordras till en myndighet trots att uppgiften är sekretessbelagd. Så får ske om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen skall skydda. I remissvaret har polismyndigheten angivit att det "torde – – – kunna hävdas att bestämmelserna i 14 kap. 3 § första stycket sekretesslagen ger rätt till informationsutbyte med kronofogdemyndighet" i de fall som beskrivits i remissvaret eller i liknande fall. 14 kap. 3 § är en så kallad generalklausul. Detta medför bland annat att det är svårt att göra ett allmängiltigt uttalande om i vilka situationer bestämmelsen kan tillämpas. Det torde dock nästan alltid finnas anledning att tillämpa den där det i en lag eller förordning har föreskrivits att en uppgift "bör" eller "får" lämnas från en myndighet till en annan. Likaså bör den ofta kunna tillämpas i sådana fall där en myndighet har författningsenlig rätt att få uppgifter från en annan myndighet. I andra fall, däremot, måste en noggrann avvägning göras mellan det intresse som omfattas av sekretesskyddet och intresset av att uppgiften lämnas. Någon bestämmelse av direkt innebörd att en polismyndighet bör eller får lämna uppgifter till kronofogdemyndigheten i ett fall som detta finns inte. Inte heller har kronofogdemyndigheten någon författningsenlig rätt att få sådana uppgifter från polisen. Det tycks råda oenighet mellan bolaget och polismyndigheten om i vilken utsträckning polismyndigheten vidarebefordrar sina iakttagelser till kronofogdemyndigheten. Av utredningen i ärendet framgår dock att så har skett i åtminstone ett fall, nämligen beträffande

J.T.T. Det har inte varit fråga om att polismyndigheten har lämnat uppgiften på begäran av kronofogdemyndigheten. I stället har en enskild kriminalinspektör, Ihrsén, på eget initiativ vidarebefordrat vad han iakttagit om J.T.T:s förhållanden. Även om jag inte vill kritisera Ihrsén varesig för att det var han själv som tog initiativ till att vidarebefordra uppgiften eller för den bedömning han har gjort, vill jag ändå – mot bakgrund av vad jag har anfört ovan – ifrågasätta om avvägningen mellan J.T.T:s och kronofogdemyndighetens intressen har utfallit på ett riktigt sätt. Enligt min mening bör nämligen ett uppgiftslämnande av det slag som förekommit inte få ske annat än om det har direkt stöd i lag eller förordning. Eftersom jag från annat håll känner till att motsvarande uppgiftslämnande mer eller mindre rutinmässigt också förekommer exempelvis i samband med att polisen har att återlämna gods som har varit taget i beslag, överlämnar jag en kopia av detta beslut till justitiedepartementet för de åtgärder som beslutet kan tänkas ge anledning till.

Regeringen beslutade den 12 februari 1987, sedan en kopia av JO:s beslut överlämnats från justitiedepartementet till rikspolisstyrelsen, att lägga beslutet till handlingarna.

Frågor om polismäns agerande i samband med ett omhändertagande

(Dnr 1758–1986)

I en skrivelse som kom in till JO den 21 juli 1986 anförde en person, T., bl. a. följande. Måndagen den 16 juni 1986 satt han tillsammans med några bekanta i Bältesspännareparken i Göteborg. De hade öppnat en flaska vin när två kvinnliga poliser kom fram till dem. Den ena av poliserna röt till att de skulle hålla ut vinet. T. protesterade emot att de skulle hålla ut vinet, men fick då en förnyad uppmaning att göra det. Poliserna grep därefter tag i T:s armar och kallade genom sin kommunikationsradio på en polisbil för att föra honom från platsen. Efter en halv timme kom två polisbilar och T. blev inknuffad i en och transporterad till polisstationen. På polisstationen fick han sitta på en träbänk och vänta i en timme. Under tiden gick han en gång fram till vakthavande befälet och bad honom påskynda ärendet. Han blev därefter fråntagen sina skor och övriga ägodelar samt insatt i en liten cell. T. frågade vid insättningstillfället hur länge de tänkte låta honom sitta där och fick då till svar att det kunde ta upp till två veckor. Klockan två på natten blev han utsläppt och fick då höra att han stört den allmänna ordningen och varit oförmögen att ta vara på sig själv. T. ansåg detta vara fel eftersom han varken var berusad eller på något sätt uppfört sig störande.

Med anledning av klagomålen infordrades och granskades polismyndighetens handlingar i ärendet. Vidare förhördes polisassistenterna Carola Vikman och Bobbie Lohse samt polisinspektören Tor Nordström.

Vikman anförde bl. a. följande. Hon patrullerade tillsammans med polisassistenten Ann-Charlotte Andersson i Bältesspännareparken. De

uppmärksammade att det satt fyra personer i parken som drack starköl och vin. Vikman och Andersson uppmanade personerna att de skulle lämna platsen och hålla ut ölet och vinet. I annat fall skulle de bli rapporterade. Det är inte tillåtet att dricka öl på allmän plats i Göteborg. T:s kamrater tyckte att de skulle gå därifrån, men T. ifrågasatte polismännens tillsägelse. Vikman och Andersson förklarade för honom att man inte får dricka på allmän plats och att dryckerna kan tagas i beslag och förverkas. Vikman övervägde att rapportera T. som var upprörd och högljudd. Då T. hade gjort sig skyldig till brott genom att dricka på allmän plats och dessutom inte ville hörsamma polismännens tillsägelser beslutade Vikman och Andersson att T. skulle omhändertas enligt polislagens 13 § (PL 13). Han var vid omhändertagandet alkoholpåverkad. Han var lite ostadig på benen samt hade lite sluddrigt tal. Han var ej ur stånd att ta vård om sig själv, ej heller utgjorde han en fara för sig själv eller annan. Vikman och Andersson bedömde honom som ett PL 13-fall. Han var inte så berusad att han skulle omhändertagas enligt lagen om omhändertagande av berusade personer (LOB). Vikman och Andersson tillkallade hjälp genom polisradion för att transportera in T. till polisstationen. Polisassistenterna Bobbie Lohse och Tommy Berglund anlände efter en stund för att transportera in T. till polisstationen. Vikman omtalade för Lohse att T. suttit och druckit i Bältesspännareparken och att han vägrat lämna platsen samt att det var en PL 13. Vikman och Andersson följde ej med in till polisstationen, därför att rutinen är sådan att om en fotpatrull omhändertar en person enligt PL 13 eller LOB så kallar man genom ledningscentralen på ett fordon för att de skall transportera in den omhändertagne till polisstationen. De poliser som transporterar in den omhändertagne tar uppgifter om tjänstenummer och anledning till omhändertagandet från polismännen som gjort själva omhändertagandet.

Lohse anförde bl. a. följande. Han tjänstgjorde tillsammans med polisassistenten Tommy Berglund i en radiobil, när de blev kallade till Kungssportsplatsen i anledning av att någon ordningsvakt blivit knivhotad. När de kom fram till platsen så fanns redan en polisbil där. Efter en stund kom två kvinnliga poliser fram med en omhändertagen man. De ville ha den omhändertagne transporterad till centralvakten på polishuset. Lohse tror att det var han som tog emot uppgifterna angående omhändertagandet av de kvinnliga poliserna. Han minns ej vad de uppgav för skäl till omhändertagandet, utöver att mannen skulle ha bråkat i parken. Mannen var troligtvis ej bråkig vid införandet i polisbilen. Lohse kommer ej ihåg om mannen var berusad. Mannen kunde troligtvis gå för sig själv. Lohse kommer ej ihåg vad som hände vid införandet av mannen på centralvakten. Det är nog Lohse som fyllt i omhändertagandebladet för mannen med ledning av de uppgifter han fick av de kvinnliga poliserna. Han kommer ej ihåg om det var ett LOB-fall eller något annat omhändertagande, men han skulle ha reagerat om det varit något felaktigt ingripande från de kvinnliga poliserna.

Nordström anförde bl. a. följande. Han tjänstgjorde som vakthavande befäl vid personintaget på polishuset när T. infördes. Två polismän förde in T. De avrapporterade på vanligt sätt, att det är ett fylllo från någon plats. Mera brukar de inte säga och det räcker, sedan ankommer det på Nordström att avgöra vidare åtgärder. Nordström tror inte att han talade någonting med

T. när denne kom in, eftersom han normalt inte brukar tala med de omhändertagna, på grund av att det då bara blir tjafs. Han vet därför inte om T. hade sluddrande tal. Nordström var inte så nära T. att han kände om denne luktade alkohol. (Nordström hade i en avgiven skriftlig berättelse angående omhändertagandet av T., daterad dagen efter omhändertagandet, uppgivit att T. luktade sprit och inte var helt säker på benen.) T. hade raglande gång men inte så pass att han tog snedsteg flera meter. Nordström vet inte om T. behövde hålla sig i någonting för att gå, eftersom det normalt är så att den omhändertagne har en polis på var sida som håller i honom, detta av säkerhetsskäl. Nordström bedömde T. som så berusad att han skulle sättas in i arrest, på grund av de uppgifter som polismännen lämnat (Nordström säger här muntligen att det var ett fyllo, skriftligen att han varit bråkig och stört ordningen i parken och inte ville lämna platsen på polismännens anmaning) samt Nordströms egen iakttagelse att T. hade något raglande gång. Nordström kunde ej bedöma om T. utgjort någon fara för sig själv eller annan om han omedelbart hade frigivits. T. fick sitta på en bänk i ett väntrum utanför cellerna i ca 35 minuter, på grund av att en större anhopning av bråkiga fyllerister behövde få företräde till cellerna. Nordström tror inte han gjorde någon ny bedömning av T. innan han sattes in i arrest.

Ärendet remitterades till polismyndigheten i Göteborgs polisdistrikt för yttrande. Yttrande i ärendet redovisades med kopia av länspolismästaren Bengt Erlandssons beslut den 4 november 1986 av följande innehåll.

Anmälan från T. mot polismän i Göteborg för olaga frihetsberövande.

Åklagarmyndigheten har prövat ärendet vid två tillfällen, den 30 juni respektive den 9 september 1986. Vid det första av dessa tillfällen har åklagaren nedlagt förundersökningen, vid det andra har åklagaren – under hänvisning till kompletterande utredning – fattat samma beslut. Grunden har vid båda tillfällena varit att brott ej förekommit. Åklagarmyndighetens beslut närslutes. Det är vidare känt att justitieombudsmannen prövar ärendet. Vid den av mig företagna prövningen jämlikt 10 kap 1 § LOA kan jag inte finna att polispersonal förfarit felaktigt. Det förhållandet att T. omhändertagits jämlikt 13 § polislagen men uppenbarligen därefter insatts i arrest jämlikt bestämmelserna i LOB vinner stöd i bestämmelsen i 9 § andra stycket LOB. Härvidlag bör man också hålla i minnet de av de gripande polismännen lämnade uppgifterna att T. var onykter vid gripandet. Ingripandet i övrigt synes mig icke innehålla några felaktigheter utifrån den godtagna praxis som tillämpas i distriktet. Anledning för mig att under nu angivna förhållanden företa ytterligare åtgärder finns sålunda inte. Ärendet avföres.

T. yttrade sig över utredningen.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 18 mars 1987.

Det finns inget stöd i lag eller annan författning för polismän att beordra personer att hålla ut alkoholhaltiga drycker, när de anträffats drickande dessa på allmän plats.

I 13 § polislagen föreskrivs följande.

Om någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna, får en polisman, när det är nödvändigt för att ordningen skall kunna upprätthållas, avvisa eller avlägsna honom från visst

område eller utrymme. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd handling skall kunna avväjas.

Är en åtgärd som avses i första stycket otillräcklig för att det avsedda resultatet skall uppnås, får personen tillfälligt omhändertas.

Jag saknar anledning att ifrågasätta den bedömning som polisassistenterna Vikman och Andersson gjorde beträffande omhändertagandet av T. med stöd av polislagen.

Enligt 15 § polislagen skall den polisman som har verkställt ett omhändertagande enligt 13 § så snart som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Denne skall, om åtgärden inte redan har upphört, omedelbart pröva om den skall bestå. I detta fall har Vikman rapporterat omhändertagandet av T. för polisassistenten Lohse, vilken, i varje fall i det här sammanhanget, inte kan anses ha varit hennes förman. Vikman och Andersson borde ha följt med in till polishuset och avrapporterat omhändertagandet för vakthavande befälet. Hade så skett skulle eventuella missförstånd vid avrapporteringen kunnat undvikas.

Förutsättningarna för ett omhändertagande av en person på grund av berusning regleras i 1 § LOB, som har följande lydelse.

Den som anträffas så berusad av alkoholdrycker eller annat berusningsmedel att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller för någon annan får omhändertas av en polisman.

Anträffas någon där han eller någon annan har sin bostad, får han inte omhändertas enligt första stycket.

I 5 § LOB finns föreskrifter motsvarande 15 § polislagen.

Nordströms bedömning av T. har uppenbarligen varit synnerlig bristfällig. Han har inte närmare förhört sig angående omhändertagandet. Nordströms uppgift om att han normalt inte brukar tala med de omhändertagna, eftersom det då bara blir tjafs, är oroande. Det är Nordströms skyldighet att – om det alls går – tala med den omhändertagne för att kunna pröva om åtgärden skall bestå. Det är mycket tveksamt om Nordström kunde bedöma berusningsgraden på T. genom att T. enbart tog något snedsteg. Jag ifrågasätter alltså om T. uppfyllde kriterierna för omhändertagande enligt LOB. Nordström borde också ha gjort en ny bedömning av om omhändertagandet skulle bestå, innan T. efter ca 35 minuters väntan sattes in i arrest.

I LOB föreskrivs särskilt att om det finns skäl att omhänderta någon såväl enligt 13 § andra stycket polislagen som enligt 1 § LOB, så skall denna senare lag tillämpas. Det innebär givetvis att kriterierna för omhändertagande enligt LOB måste vara uppfyllda för att man skall kunna tillämpa denna lag i stället för 13 § polislagen. Även på denna punkt ifrågasätter jag alltså förfarandet med T.

Erlandsson har i sitt beslut funnit att polismännen inte förfarit felaktigt i samband med ingripandet mot T. Jag delar inte denna uppfattning. Således anser jag att Vikman och Andersson gjort fel då de beordrade T. och hans bekanta att hålla ut de alkoholhaltiga dryckerna och att de inte följt gällande föreskrifter när de underlätit att rapportera till sin närmaste förman. Felen är emellertid inte av sådan art att jag finner skäl att gå vidare i saken utan stannar vid den kritik som ligger i det ovan sagda. Jag är också mycket kritisk

till Nordströms passivitet vid bedömningen av omhändertagandet av T. Det är mycket viktigt att vakthavande befälet gör en noggrann undersökning om den omhändertagne uppfyller kriterierna för LOB, innan han fattar sitt beslut. Det är med tvekan jag låter det bero vid den allvarliga kritik som ligger i det nu sist anförda.

Vad som i övrigt förekommit i saken ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Förföljande med icke polismålad polisbil

(Dnr2563–1986)

I en skrivelse som kom in till JO den 6 november 1986 anförde W. bl. a. följande. Den 27 oktober 1986 vid 23.00-tiden skulle han parkera bilen på Hvitfeldtsplatsen i Göteborg. När W. kom in på parkeringsplatsen märkte han att en bil följde tätt efter honom. Han gjorde därefter en sväng på parkeringsplatsen för att släppa fram bakomvarande bil, men den fortsatte efter honom. W. blev nervös och undrade vad de ville. Han blev rädd och körde ut från parkeringsplatsen, men bilen följde efter honom. W:s rädsla började gå över i panik. Han körde ut på Oscarsleden, där ökade han farten, vilket bakomvarande bil också gjorde. W. beslöt sig för att åka till polisen i Frölunda eftersom han trodde att det var galningar som var bakom honom. På vägen till polisen ökade farten ytterligare och det gick som fortast ca 150–160 km/tim. Den förföljande bilen låg ca 5–10 meter efter W. Framme vid polisstationen i Frölunda stannade han bilen och sprang fram till två uniformerade poliser och skrek till dem "det är några som jagar mig". Det visade sig därefter att det var civilklädda poliser i den bil som följt efter honom. – W. undrade om civila poliser får jaga folk till panik utan att visa att de är poliser.

Ärendet remitterades för utredning och yttrande till polismyndigheten i Göteborgs polisdistrikt. Yttrande avgavs av länspolismästaren Bengt Erlandsson, som anförde följande.

Polismännen Andersson och Johansson ingår i en grupp polismän med uppgift att verka med särskild inriktning mot bostadsinbrott, fordonsangrepp m. m. Denna form av särskild verksamhet har pågått i flera år i Göteborg.

I samband med rutinmässig övervakning i Göteborgs centrala delar har polismännen iakttagit en personbil vilken var behäftad med vissa brister. Polismännen har följt efter bilen. Efter en kort färd har bilföraren kört på ett sådant sätt att polismännen funnit anledning att företa en förarkontroll. Polismännen har följt efter bilen i avvaktan på lämplig plats för ett ingripande. Plötsligt har bilföraren ökat hastigheten och kört med mycket hög hastighet och senare mot rött trafikljus. Under denna del av färden har polismännen icke haft möjlighet att på ett trafiksäkert sätt stoppa föraren.

I skrivelse till justitieombudsmannen har bilföraren, W., hävdat att polismännen genom sitt tillvägagångssätt drivit honom till panik och härigenom förorsakat den farliga körningen.

Beträffande polismännen har emellertid framkommit att dessa endast följt

efter W. i avvaktan på att komma till en plats lämplig för förar- och fordonskontroll. Polismännens agerande har sålunda styrts av en ambition att genomföra ett ingripande på ett så trafiksäkert sätt som möjligt. Då W. plötsligt började köra i hög hastighet följde polismännen efter honom och rapporterade fortlöpande händelseförloppet till ledningscentralen för att med hjälp av andra, polismålade, enheter om möjligt få fordonet stoppat. Något anmärkningsvärt i detta förfaringsätt synes icke föreligga.

Utredningen avseende händelsen har redovisats till åklagarmyndigheten den 24 november 1986.

Åklagaren har den 2 december 1986 väckt åtal mot W. för vårdslöshet i trafik.

I utredningshandlingarna fanns en skriftlig berättelse avgiven av polisassistenten Kjell Andersson, som anförde följande.

Undertecknad tjänstgjorde den aktuella kvällen på civil polisbil med kollegan Lars-Gunnar Johansson.

Vid spaning i kvarteren runt Rosenlundsgatan observerade patrullen personbilen GTK 664, Ford Consul vilken ptr. beslöt sig för att kontrollera. Efter det att kontakt nåtts med ledningscentralens frågekanal skulle bilen stoppas i början på Andrégatan.

Innan stoppande hann ske accelererade bilen kraftigt på Andrégatan och vid passerande av ljussignalerna vid Andregatans slut hade bilen en hastighet som uppgick till 140 km i timmen. Gällande hastighet på Andregatan är 50 km/t. Tjänstebilen hade i detta skede ett konstant avstånd på ca 100 meter till bilen.

Färden gick vidare ut på Oscarsleden. I den svaga kröken i höjd med avfarten till Djurgårdsmotet fick den efterföljda bilen ett mindre kast varvid tre bilar i höger körfält bromsade och vek in mot vägkanten.

På Oscarsleden framfördes bilen i en hastighet som pendlade mellan 120 och 140 km/t. Vid flera tillfällen användes både vänster och höger körfält. Trafikintensiteten var vid tillfället ringa.

Då bilen passerade genom Gnistängstunneln hade den en hastighet som av tjänstebilens hastighetsmätare att döma uppgick till 140 km/t. Tjänstebilen låg genom tunneln på ett konstant avstånd på ca 150 m.

Vid korsningen med Tonhöjdsgatan svängde bilen vänster och vid ljussignalerna vid korsningen med trafiken på Västerleden som går väster ut gjorde bilen ett snabbt stopp vid de röda ljusen för att omedelbart därefter passera desamma mot rött ljus.

Färden gick därefter i hög fart på Lergöksgatan för att till slut stanna utanför polisstationen, VD 5. Föraren uppgav där att han känt sig jagad av några okända.

JO Wigelius anförde följande i ett beslut den 20 februari 1987.

I rikspolisstyrelsens (RPS) föreskrifter och anvisningar (FAP 104-1) om vilka åtgärder som skall vidtagas då person söker undkomma med motorfordon ges vissa regler om bl. a. förföljande och efterföljande. Som grundregel anges att bedömningen huruvida ett förföljande skall upptas eller vilka andra åtgärder som skall vidtas måste ske enligt grunderna för 18 § polisinstruktionen (numera 8 § polislagen). Där i föreskrivs bl. a. att polisman för att verkställa tjänsteåtgärd ej får använda strängare medel än förhållandena kräver och att våld får tillgripas endast när tjänsteuppgiften inte kan lösas på annat sätt. RPS har därför föreskrivit att ett förföljande en längre vägsträcka får tillgripas endast då andra mindre riskfyllda åtgärder bedöms otillräckliga

och de intressen som skall skyddas har sådan styrka att det framstår som fullt försvarligt att förföljande fortsätter tills föraren gripits eller omhändertagits. RPS har vidare angivit att ett förföljande med bil som innebär fara anses befogat endast i undantagsfall. Så skulle vara fallet då den flyende genom ådagalagd brottslighet eller av annan anledning är att betrakta som farlig för andra människors liv eller hälsa och faran vid förföljandet för annan person endast är att anse som ringa eller ingen. Om en flyendes farlighet däremot inte är känd eller – om den är känd – inte är av så svårartad beskaffenhet som tidigare nämnts måste – enligt RPS: anvisningar – ett förföljande avbrytas, då ingripandet kommit att innebära fara för att någon skadas. Förföljandet bör därefter övergå i ett efterföljande i samma riktning för att i möjligaste mån observera den flyendes förehavanden.

Enligt min mening har det som förevarit i nu ifrågavarande fall inneburit ett förföljande, dvs. närmast ett jagande efter en flyende i syfte att ta fast honom och inte ett efterföljande. Förföljandet borde omedelbart ha avbrutits av polismännen, i annat fall borde ledningscentralen ha givit direktiv om avbrytande.

Att med det icke polismålade fordonet uppta ett förföljande, när man inte säkert vet att den flyende har förstått att det är poliser som vill komma i kontakt med honom, anser jag vara olämpligt. Jag vill också framhålla att en jakt på en flyende bil inom tätbebyggda områden allmänt sett är förenad med så stora risker att det i sådana situationer alltid måste krävas ett särskilt noggrant övervägande om ett förföljande är nödvändigt och lämpligt mot bakgrund av de kriterier som av RPS har tagits upp i de refererade föreskrifterna och anvisningarna. I detta fall kan jag inte se att någon av dessa kriterier varit uppfyllda.

Jag är således mycket kritisk till polismännens åtgärd att uppta förföljande av W. på de svaga grunder som förelegat. Jag har mot bakgrund härav också svårt att förstå bristen på agerande från ledningscentralens sida. Med hänsyn till omständigheterna anser jag mig dock kunna låta bero vid den allvarliga kritik som ligger i det ovan anförda. Vad som i övrigt förekommit i saken ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Polismyndighets handläggning av fråga om tagande i förvar i visst utlänningsärende

(Dnr 1422–1986)

Vid JO Wigelius inspektion under tiden den 13–14 mars 1986 av polismyndighetens i Trelleborgs polisdistrikt handläggning av utlänningsärenden granskades bl. a. ärende 274 Ag 3011-85.

Av polismyndighetens handlingar framgick följande.

Iranske medborgaren T. Z. ansökte den 14 juli 1985 vid ankomst till Trelleborg om politisk asyl i Sverige. Han placerades omedelbart därefter i en förläggning för asylsökande. När polismyndigheten ett par dagar senare sökte honom för förhör framkom att han avvikit från förläggningen. Den 23 juli 1985 beslöt polisintendenten Christina Wadsten-Malm att T. Z. skulle tas

i förvar, enär sannolika skäl för avvisning enligt 28 § 1 p. och 29 § första stycket 1 p. utlänningslagen förelåg och det med hänsyn till T. Z:s personliga förhållanden eller övriga omständigheter, nämligen att T. Z. skulle komma att motsätta sig verkställighet av avvisning, skäligen kunde befaras att han skulle hålla sig undan. Han efterlystes samma dag.

Den 16 oktober 1985 ansökte T. Z. vid besök på polismyndigheten i Stockholm ånyo om politisk asyl. Därvid uppdragades att han var efterlyst och begärd omhändertagen. Förvarstagandebeslutet verkställdes samma dag kl. 13.55. T. Z. placerades på allmänna häktet i Stockholm. Kriminalinspektören Thomas Morghult vid utlänningsroteln i Stockholm underrättades vid kontakt med polismyndigheten i Trelleborg om att T. Z. önskades förpassad till Trelleborg. Beskedet lämnades av "kriminalinspektören Håkansson". Den 18 oktober verkställdes transporten. T. Z. infördes samma dag kl. 15.30 på häktet i Trelleborg. Enligt en den 21 oktober dagtecknad promemoria höll kriminalinspektören Frank Hagström förhör med T. Z. Denne delgavs därvid förvarsbeslutet. Enligt anteckning på förvarsbeslutet beslöt Christina Wadsten-Malm den 22 oktober kl. 09.00 att T. Z. skulle tas ur förvar. Enligt förteckningen över arrestanter frigavs han ur häktet den 22 oktober kl. 08.30.

Med anledning av att grunden för verkställigheten av förvarsbeslutet kunde ifrågasättas, verkställdes viss utredning på JO-expeditionen. Därvid hördes Morghult, som uppgav följande.

När han onsdagen den 16 oktober 1985 återkom från lunch överlämnades ärendet rörande T. Z. till honom. Denne var då efterlyst och begärd omhändertagen av Trelleborgspolisen. Han ringde omedelbart upp Trelleborgsmyndigheten och begärde att få tala med vederbörande utredningsman. Han blev då kopplad till en kvinna, vars efternamn han uppfattade vara Håkansson. Han kunde inte erinra sig hennes förnamn, men mindes att det var "konstigt". Han utgick från att hon var kriminalinspektör. Hon kunde upplysa att förvarsbeslut förelåg. Något senare återkom hon per telefon och omtalade då namnet på den polischef som meddelat förvarsbeslutet. Samtidigt begärde hon att T. Z. skulle förpassas till Trelleborg. Morghult kunde inte erinra sig om hon nämnde vem som beslutat detta. I samband med förpassningen hade han viss kontakt med Trelleborgsmyndigheten.

Vidare hördes upplysningsvis kriminalinspektören Frank Hagström i Umeå polisdistrikt. Han berättade sammanfattningsvis följande.

Han var under tiden september-oktober 1985 kommenderad till tjänstgöring i Trelleborg, där han skulle biträda med handläggning av utlänningsärenden. Beträffande sin befattning med ifrågavarande ärende kom han ihåg följande. En tjänsteman vid namn Göransson meddelade honom en dag att T. Z. förvarades på häktet. Hagström skulle höra honom. Han hämtade därför ner T. Z., varefter denne hördes med hjälp av tolk. Förhöret måste ha ägt rum den 21 oktober. Han mindes inte om han omedelbart efter förhöret återlämnade handlingarna till Göransson eller om han föredrog ärendet för någon polischef. I vart fall lämnade han handlingarna till Göransson, vilken det ålåg att sköta alla praktiska detaljer. Detta ärende var speciellt så till vida att T. Z. var förvarstagen. Anteckningen på förvarsbeslutet om frigivningsbeslutet hade sannolikt gjorts av Göransson.

Polisintendenten Christina Wadsten-Malm i Lunds polisdistrikt lämnade vid underhandskontakt följande upplysningar.

Hon vikarierade under en del av juli 1985 som polisintendent i Trelleborg och fullgjorde under oktober månad förstärkningstjänstgöring där. Hon handlade polismyndighetsärenden. Under oktober handlade såväl hon som polisintendenten Leif Pegréus utlänningsärendena. Hon hade hand om merparten av dessa. – Av akten hade hon kunnat utläsa att polismästaren Nils Hultgren den 19 juli 1985 beslutat om förvar och efterlysning av T. Z. Hon kunde inte erinra sig att även hon tagit sådant beslut, men man hade antecknat hennes namn på det utskrivna beslutet om förvar. Hon kunde ej ha mottagit underrättelse den 16 oktober om att T. Z. påträffats i Stockholm, eftersom hon och Pegréus den dagen deltog i ett möte för polisintendenter och polissekreterare i Skåne. Påföljande dag föredrogs utlänningsärenden för henne. Hon kunde inte erinra sig om något nämndes rörande T. Z. Under föredragningen avslöstes hon under 15–20 minuter av Pegréus. Hon hade ingen förklaring till att förhör ej kommit till stånd med T. Z. förrän den 21 oktober, eftersom ärenden med förvarstagna brukade handläggas med förtur. Hon uppmärksammade inte förrän vid föredragningen den 22 oktober att T. Z. vistats mer än tre månader i Sverige och att avvsningsmöjlighet således ej längre förelåg. Förvarsbeslutet skulle således ej ha verkställts. Hon beklagade det inträffade mycket.

Hultgren vitsordade den 14 mars 1986 att han enligt anteckning i "beslutsloggaren" för utlänningsärendena fattat beslut om efterlysning och förvar. Han kunde dock ej erinra sig ärendet i fråga. Han fick ingen underrättelse om vilka personer som var frihetsberövade i utlänningsärendena. Han tog emellertid på sig det yttersta ansvaret för vad som förekommit i ärendet.

På grund av vad som framkommit remitterades ärendet till länspolischefen i Malmöhus län för utredning och yttrande. Därvid angavs att särskilt följande frågor skulle beaktas.

1. Vilka bevakningsrutiner förelåg beträffande förvarsbeslut i allmänhet?
2. Hur och när underrättades polismyndigheten (polischef) om att T. Z. anträffats i Stockholm?
3. Vem beslöt om transport av T. Z. till Trelleborg och vilka överväganden låg till grund för detta?
4. Vilken var anledningen till att T. Z. inte hördes förrän på fjärde dagen efter ankomsten till Trelleborg?
5. Föredrogs ärendet rörande T. Z. för polischef omedelbart efter förhöret med honom och i så fall för vem?
6. Vilken förklaring finns till tidsdifferensen mellan beslut om frigivning och faktisk frigivning?

Till följd av ändrad regional polisorganisation i Malmöhus län övertog länspolismästaren Nils E. Åhmansson handläggningen av remissärendet. Han inkom med yttrande med följande innehåll.

I ärendet har hörts polismästaren Nils Hultgren, polisintendenten Leif Pegréus, kriminalinspektörerna Sven-Gunnar Berglind, Curt Falk och Frank Hagström samt passkontrollanterna Lars Göransson och Marika Håkansson.

De frågor JO önskat särskilt beaktade kan sammanfattningsvis besvaras på följande sätt.

1. När ett beslut om förvarstagande fattats av polismyndigheten placeras vederbörandes akt i en särskild aktsamling, förvarad i en eller flera kartonger, märkta OMHÅ. De aktuella tidsfristerna bevakades genom att Marika Håkansson dagligen gick igenom akterna. Så snart en tidsfrist löpt till ända lyftes ifrågavarande akt ut varefter ärendet föredrogs för polismyndigheten för ändring av efterlysningåtgärd. Flera personer hade tillgång till akterna, som kunde avlägsnas utan att lånesticka användes. Någon särskild liggare över förvarstagna fördes inte men såväl Berglund som Falk bokförde var för sig uppgifter om bl. a. namn och myndighetsbeslut.

2–3. Frågorna har inte med säkerhet kunnat besvaras. Som tänkbar hypotes har framförts att Hultgren – som denna dag var den ende med befogenhet att fatta beslut i frågor av denna typ – underrättades och fattade beslutet trots att han nu saknar minne härav.

4. Anledningen är sannolikt att T. Z. anlände till Trelleborg så sent på fredagseftermiddagen (kl. 15.30) att han inte kunde höras före arbetstidens slut. Beredskap över helgen fanns inte utöver personal för det löpande passkontrollarbetet.

5. De lämnade uppgifterna tyder på att ärendet föredragits först på morgonen påföljande dag, den 22 oktober.

6. Utredningen ger inte något entydigt svar på frågan. Den mest sannolika förklaringen torde vara att häktespersonal kontaktades redan under föredragningen så snart beslut hade fattats om att T. Z. skulle tas ur förvar den 22 oktober kl. 08.30 medan polismyndighetens anteckning om att han togs ur förvar samma dag kl. 09.00 är baserat på ett antagande i efterhand att T. Z. frigavs vid den tidpunkt då morgonföredragningen normalt var slut.

Länsstyrelsen gör följande bedömning.

De tillämpade rutinerna för bevakning av förvarsbeslut har varit otillräckliga. Med det system som tillämpades borde lånesticka e. d. ha använts men lämpligast torde ha varit att föra en särskild liggare över förvarstagna. Vidare borde den befattningshavare som beslutat att T. Z. skulle föras till Trelleborg ha dokumenterat sitt beslut sedan han förvässat sig om att legala förutsättningar för avvisning alltjämt förelåg och att det ursprungliga förvarsbeslutet var verkställbart. Det kan också ifrågasättas om grund för förvarstagande förelåg den 16 oktober med hänsyn till att T. Z. frivilligt anmält sig hos polismyndigheten i Stockholm.

Arbetsförhållandena i Trelleborg var under senare hälften av 1984 och hela 1985 synnerligen pressade till följd av den stora tillströmningen av asylsökande utlänningar. Det är med beaktande härav förstäligt att handläggningen i något enstaka fall brustit och att några rutiner varit bristfälliga samt att vissa beslut vid en noggrann prövning i efterhand kan konstateras vara felaktiga. En bidragande orsak till att förvarstagandet fick en sådan varaktighet var också den omständigheten att polismyndigheten enligt vad som uppgivits till följd av resursknapphet saknade möjlighet att upprätthålla en helgberedskap för asylärenden.

Som framgår av Hultgrens kommentar till utredningen har polismyndigheten i Trelleborg utarbetat en särskild förvarsliggare som kommer att föras i utlänningsärenden. Vidare avser länsstyrelsen att förbättra kunskaperna inom utlänningslagstiftningen hos handläggare och beslutsfattare genom att återinföra årliga regionala konferenser angående utlänningsärenden. Dessutom kommer frågor kring den aktuella ärendegruppen att bevakas och behandlas vid kommande polischefsmöten i länet.

Även om således kritik kan riktas mot handläggningen av det aktuella ärendet torde – med hänsyn dels till att de ytterst speciella förhållanden som

rådde i Trelleborg upphört, dels till att polismyndighetens handläggningsrutiner numera förbättrats och dels till de åtgärder länsstyrelsen avser att vidta – någon ytterligare åtgärd inte erfordras.

Enligt uppgift från polismyndigheten i Trelleborg fullgjorde polismästare Hultgren de arbetsuppgifter som ankom på jourhavande polischef i Malmöhus län under vecka 42.

Statens invandrarverk beslöt den 5 september 1986 bevilja T. Z. permanent uppehållstillstånd.

JO Wigelius uttalade följande i ett beslut den 9 december 1986.

I utlänningslagen (UL) finns regler för avvisning av utlänning som kommer till Sverige. I 31 § anges att polismyndighet får besluta om avvisning enligt 28 eller 29 §, om inte ärendet – enligt särskilda regler – skall överlämnas till statens invandrarverk. Av samma lagrum framgår att avvisning inte får ske senare än tre månader från ankomsten till Sverige.

Av 50 § framgår bl. a. att en utlänning får tas i förvar om det föreligger sannolika skäl för avvisning och att förvar beslutas av den myndighet som handlägger avvisningsärendet. Beslut om förvar får dock meddelas endast om det med hänsyn till utlänningsens personliga förhållanden eller övriga omständigheter skäligen kan befaras att han kommer att hålla sig undan eller bedriva brottslig verksamhet här i riket eller om utlänningsens identitet är oklar. I 54 § andra stycket stadgas att, om det ej längre finns skäl att hålla utlänning i förvar, åtgärden omedelbart skall upphävas.

Under vissa förutsättningar – bl. a. vid avsaknad av erforderligt tillstånd att vistas här – kan utlänning utvisas genom beslut av statens invandrarverk. Detta kan ske även efter den förutnämnda tiden tre månader från ankomsten hit. Även i sådant sammanhang kan förvarstagande komma i fråga.

T. Z. ankom till Sverige den 14 juli 1985. Vid tidpunkten för beslutet om förvar den 23 juli 1985 var T. Z. ej hörd om anledningen till hans ansökan om asyl och detta beroende på att han avvikit från en flyktförläggning i Trelleborg. Orsaken till att han lämnat denna var ej känd. Jag vill inte ifrågasätta lämpligheten av beslutet om förvar. När T. Z. den 16 oktober 1985 frivilligt inställde sig hos polismyndigheten i Stockholm, hade något mer än tre månader förflutit från hans ankomst till Sverige. Förutsättning för avvisning förelåg således inte längre. Inte heller förelåg rätt till förvar med anledning av avvisning. Polismyndigheten har ej gjort gällande att förvarstagandet skulle ha skett i utvisningsärende, men man har antytt att det förfång som drabbat T. Z. genom förvarstagandet varit ringa med hänsyn till att man ägt besluta om förvar på grund av utvisning. Enligt min mening förelåg knappast sannolika skäl för utvisning den 16 oktober och följaktligen fanns det heller inte några skäl för förvarstagande. Polismyndigheten borde ha upphävt förvarsbeslutet senast i samband med att tremånadersfristen utlöpte och verkställighet av förvarsbeslutet borde aldrig ha skett.

Genom utredningen har inte de närmare omständigheterna kring polismyndighetens i Trelleborg hantering av ärendet kunnat klarläggas. Det är utrett att Hultgren hade att svara för beslut i utlänningsärendena den 16 oktober. Det är emellertid oklart om han underrättades om att T. Z.

anträffats i Stockholm. Hultgren har uppgivit att så kan ha varit fallet men att han inte har någon minnesbild rörande detta. Ej heller har handläggaren av ärendet någon minnesbild av hur det förhöll sig med detta. Det är därför ovisst vem som i det aktuella fallet meddelat beslut om att T. Z. skulle transporteras till Trelleborg. Det kan sägas att, om någon underrättat Hultgren, han eller hon borde ha gjort någon anteckning om föredragningen och om det beslut som fattades i samband därmed.

Det är anmärkningsvärt att förhör med T. Z. ej kom till stånd omedelbart efter hans ankomst till Trelleborg fredagen den 18 oktober kl. 15.30. Med hänsyn till att ärendet aktualiserats den 16 oktober och att man från Trelleborgspolisen meddelat Stockholmspolisen att T. Z. skulle transporteras till Trelleborg och att kontakt mellan myndigheterna förekommit även den 18 oktober i samband med att transporten skulle ske, fanns det goda möjligheter att förbereda ett förhör med T. Z. redan vid hans ankomst. Polismyndigheten har emellertid inte företagit några sådana åtgärder. Det har lämnats en redogörelse för arbetsförhållandena vid myndigheten vid aktuell tid. Jag har förståelse för den besvärliga situationen, men vill ändå framhålla att under de senaste åren handlagts ett mycket stort antal avvisningsärenden vid polismyndigheten och att inte minst den erfarenheten borde ha föranlett att man insett vikten av att förhör omedelbart kom till stånd. Det finns anledning förmoda att det vid sådant förhör skulle ha framkommit sådana uppgifter om T. Z. att förvarsbeslutet hade kunnat hävas redan under fredagen den 18 oktober. Nu kom förhöret med T. Z. att anstå till måndagen; tidsuppgifter för förhöret finns ej antecknade. Enligt min mening borde Hagström, som höll förhöret, omedelbart efter detta ha underrättat ansvarig polischef om vad som framkommit. Då Hagström var förhållandevis oerfaren vad gäller utredningar i utlänningsärenden vill jag inte uttala någon kritik mot honom för att han ej gjorde så. Jag vill emellertid uttala följande. Hagström var i likhet med flera andra utredningsmän tillfälligt inlånad från annat polisdistrikt för förstärkning av utlänningsroteln. Polismyndigheten var medveten om att sålunda inlånade tjänstemän inte alltid besatt tillräckliga kunskaper om utlänningslagen och dess tillämpning och att de ofta hade mycket liten erfarenhet av sådana utredningar. Detta borde enligt min mening ha föranlett polismyndigheten att för dem klargöra vikten av att ärenden som detta omedelbart blev föredragna för ansvarig polischef.

På polismyndigheten hade man varken upprättat "flödesschema" eller särskilda bevakningslistor för utlänningsärendena. Häktet i Trelleborg tillställde dagligen polismyndigheten uppgift om vilka personer som förvarades där för polismyndighetens räkning men såvitt känt är nådde dessa uppgifter ej den som var ansvarig för utlänningsärendena. Jag kan för min del inte finna annat än att avsaknaden av skriftligen utarbetade anvisningar för hantering och uppföljning av utlänningsärenden medverkat till de inträffade felen. Jag vill därjämte uttala min förvåning över att Hultgrens beslut om förvar den 19 juli 1985 inte fick formen av skriftligt beslut.

Genom utredningen har klarlagts att T. Z. varit berövad friheten utan laga grund under tiden 16 oktober kl. 13.55 till någon gång på förmiddagen den 22 oktober. Jag har övervägt att inleda förundersökning beträffande vårdslös

myndighetsutövning. Då jag emellertid bedömt att inte heller en sådan undersökning skulle ge otvetydigt svar på frågan vem som var ansvarig för det inträffade, stannar jag vid att utdela allvarlig kritik mot polismyndigheten och förutsätter att de numera förbättrade handläggningsrutinerna och de åtgärder som länsstyrelsen planerar att vidtaga skall förhindra ett upprepande.

T. Z. kan vara berättigad till ersättning av statsmedel på grund av frihetsberövandet. Han kommer att i särskild skrivelse underrättas om att han har att vända sig till justitiekanslern om han vill söka sådan ersättning.

Avlyssning av telefonsamtal till offentlig försvarare m. m.

(Dnr 3046-1985)

I ett brev, som kom in till JO-expeditionen den 21 november 1985, framförde E. klagomål mot allmänna häktet i Stockholm i anledning av vad som förekommit vid ett telefonsamtal till hans offentlige försvarare. E. uppgav bl. a. följande. Då samtalet skulle äga rum ringde en tjänsteman vid häktet, Brathén, upp advokatbyrån. Brathén upplyste växeltelefonisten om vem han var och att E. var intagen på häktet. Härefter ställde sig Brathén bredvid E. och avlyssnade samtalet med advokaten. Efter en stund uppmanade Brathén en korridorvakt att överta avlyssningen.

Klagomålen remitterades till styresmannen för allmänna häktet i Stockholm för upplysningar och yttrande.

Styresmannen för allmänna häktet i Stockholm Birgitta Guntsch hänvisade i sitt remissvar till innehållet i ett protokoll fört vid samtal med t. f. tillsynsmannen Curt Brathén den 31 januari 1986, av vilket framgick bl. a. följande. Vid tillfället fördes E. till ett speciellt rum avsett för bl. a. telefonsamtal. Sedan Brathén ringt upp den offentlige försvararen överlämnade han samtalet till E. Under samtalets gång höll han viss uppsikt för att förvissa sig om att E. inte ringde andra samtal. Han höll sig dock på ett sådant avstånd att det inte var möjligt att avlyssna samtalet. – Eftersom många intagna är ålagda restriktioner av åklagare, är det brukligt att tillsynsmännen ringer upp advokaten för att förvissa sig om att samtalet verkligen går till denne. Någon avlyssning av samtalet mellan den intagne och advokaten förekommer inte. – Bevakningsföreståndaren Lars Rådling och byråassistenten Pher R. Widén uttalade i protokollet bl. a. att Brathén ombesörjt telefonsamtalet helt enligt de rutiner som gäller vid häktet, varvid de tillade, att advokatens sekreterare omfattades av samma tystnadsplikt som advokaten.

Birgitta Guntsch förklarade i remissyttrandet att hon instämde i utredarnas uppfattning att Brathén vid det aktuella tillfället följt de ordningsregler som gäller för telefonsamtal med offentliga försvarare.

I yttrande över remissvaret anförde E. bl. a. följande. Vid tillfället befann sig Brathén vid dörröppningen till det rum från vilket E. ringde, vilket innebar ett avstånd om ca två meter. På detta avstånd är avlyssning fullt möjlig och ger också den telefonerande en känsla av att så sker. Den vårdare som övertog övervakningen efter Brathén satte sig på en stol bredvid E. och

lyssnade på samtalet. – Det telefonrum som användes är en ombyggd cell. Från ett annat telefonrum är det möjligt att ringa utan tillsyn, eftersom telefonsamtalen kopplas dit av centralvakten. – E. uppgav att hans telefonsamtal med försvararen även avlyssnats vid andra tillfällen, exempelvis då dessa ägt rum på övertillsynsmannens rum.

Med anledning av vad E. anfört i yttrandet begärdes kompletterande yttrande från styresmannen för häktet. I remissvaret anförde Birgitta Guntsch följande.

Advokatrummens utformning på allmänna häktet innebär att advokat och klient skall kunna samtala avskilt. Därför finns inte t.ex. inglasning i dörrarna. Då rummet tages i anspråk för telefonsamtal mellan klient och offentlig försvarare sker, som tidigare redovisats, uppringning av tjänstemannen, som därefter lämnar rummet. Tjänstemannen måste ha uppsikt över vad som sker i samtalsrummet för att förhindra att den intagne fortsätter ringa "egna" inte tillåtna samtal. I de fall telefonsamtal har skett inne på övertillsynsmannens expedition kan det ha varit den enda lediga telefonen för tillfället. I syfte att ge de intagna service har vederbörande då erbjudits att ringa på detta sätt. Det säger sig självt, att om en intagen erbjuds ringa på expeditionen kan övertillsynsmannen inte lämna sitt rum. Det andra alternativet är då att vänta tills en telefon blir ledig, vilket kanske inte är lämpligt för tillfället.

"Den nya vårdare" som var i tjänst vid tillfället kan ej påminna sig det inträffade.

Det skall slutligen sägas, att vissa tider under dagen kan det vara mycket ansträngt och svårt att låta flera intagna ringa sina advokatsamtal. De möjligheter som står till buds utnyttjas till fullo. Samtlig personal på avdelningarna är mycket väl medvetna om vikten av advokatsamtalet och försöker lösa detta. De har intet intresse av telefonsamtalens innehåll.

I ett beslut den 23 mars 1987 anförde JO Wigelius detta.

Enligt 12 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. får telefonsamtal mellan den som är häktad och hans offentlige försvarare inte avlyssnas.

Det förhållandet att häktespersonalen ringt upp advokatbyrån ger inte anledning till någon erinran från min sida. En sådan åtgärd är betingad av kontrollskäl. Förfaringssättet att lämna dörren till telefonrummet öppen för att kunna hålla uppsikt under samtalet kan däremot inte anses stå i överensstämmelse med häkteslagens bestämmelser. Den häktade har nämligen rätt att samtala med sin försvarare i ostördhet och utan närvaro av häktespersonal. Jag förutsätter att häktet, om så ej redan skett, ändrar sina rutiner härvidlag.

Jag är medveten om att det kan vara svårt att tillhandahålla lämpliga utrymmen för telefonsamtal vid tillfällen då flera intagna önskar ringa samtidigt. Om en intagen i en sådan situation accepterar ett erbjudande om att tala med försvararen i ett utrymme där det är nödvändigt att häktespersonal är närvarande, kan jag inte se att något hinder möter mot detta. Jag vill dock understryka att ett sådant arrangemang förutsätter ett uttryckligt samtycke från den intagnes sida.

Kriminalvård

Ordningen med tidsbeställning avseende besök hos och telefonsamtal med intagna på allmänna häktet i Stockholm; tillika angående myndigheters skyldighet att lämna uppgifter till JO

(Dnr 855–1985)

I ett initiativärende angående vissa förhållanden vid allmänna häktet i Stockholm meddelade JO Wigelius den 8 april 1987 ett beslut med följande innehåll.

JO:s initiativ hade sin upprinnelse i att en kvinna funnit det ogörligt att nå kontakt med sin på häktet intagne son på det sätt som anvisats henne och därför hänvänt sig till ombudsmannaexpeditionen. Hon anförde bl. a. följande vid ett telefonsamtal den 21 mars 1985.

Hennes son har varit intagen på häktet sedan den 12 mars, först som anhållen och sedan gårdagen som häktad. I två dagar har hon, hennes make och sonens fästmö försökt komma i kontakt med honom. Detta har visat sig omöjligt. Besök och telefonsamtal måste nämligen avtalas genom hänvändelse till ett visst telefonnummer, 769 35 02, mellan kl. 10.00 och 11.30. Trots att familjen ringt vid en mängd tillfällen och en dagstått i s. k. telefonkö från kl. 07.00–07.30 på morgonen, har det inte gått att komma fram med ett samtal.

Den till grund för en första remiss till häktet liggande promemorian innehöll härutöver bl. a. uppgifter från personal vid polishusets av häktet anlitade växel. Dessa uppgifter var av innebörd att rådande arrangemang var så otillfredsställande att detta föranlett framställningar av växelpersonalen till häktet. En kontroll som de gjort under några dagar hade visat att så pass många som 90–95 samtal om dagen då inte kunde expedieras.

Genom remissen infortrade JO upplysningar och yttrande från styresmannen vid allmänna häktet. JO begärde att det av yttrandet skulle framgå om den rådande ordningen bedömdes tillfredsställande och, ifall svaret var nekande, besked lämnas om vilka åtgärder som vidtagits eller avsågs bli vidtagna för att komma till rätta med föreliggande problem.

Styresmannen, t. f. anstaltsdirektören Birgitta Guntsch avgav yttrande med detta innehåll.

De knapphändiga uppgifterna om sonen gör att jag inte med säkerhet får fram vem han är. Därför kan jag inte heller lämna exakta uppgifter om av vilka och i vilken utsträckning han har fått besök.

Beträffande besöksbeställningen till manliga häktade hänvisas man till en assistent varje vardag kl. 10.00–11.30. Besöksassistenten skall ge service till 142 manliga häktade. Detta har varit regel sedan häktet öppnade för tio år sedan. Vardagar finns besöksmöjligheter kl. 08.00–17.00, torsdagar till kl. 19.15. Besökstiden varierar från 30 till 60 minuter.

Besöksassistenten har en extra telefon till hjälp, ofta måste hon/han "jaga" åklagare, som i sin tur är svåra att nå. En faktor, som också påverkar förhållandena, är att växeln endast kan sätta upp en person på väntan.

Från häktets sida har vi för närvarande inte möjlighet att ytterligare utöka tiden för besöksbeställning. Assistentbeståndet tillåter inte detta. Frågan om prioritering av assistenternas samtliga arbetsuppgifter spelar stor roll i denna fråga. En period i våras var assistentkåren liksom övriga Sverige drabbat av sjukdomar och olösta vikariefrågor. Det har varit oundvikligt att använda duktiga men för denna syssla orutinerade assistenter.

Allmänt kan sägas, att i förhållande till uppgiftens vikt och mängd löper besöksbeställningarna bra. Klagomål har varit sällsynta. På sikt har vi diskuterat vad vi skall göra för att effektivisera besöksbeställningarna. Det är många praktiska och personella frågor som måste lösas, men vi har förhoppning om att detta skall vara klart i slutet av året.

Slutligen är det vårt mål, att ge anhöriga och övriga utifrån service och på bästa sätt försöka ordna med besök, men tyvärr låter inte alla signöja med de besked och förklaringar vi ger.

Yttrandet bedömdes inte innefatta nöjaktiga besked. Genom ny remiss enligt ännu en här upprättad promemoria förelades styresmannen att inkomma med så konkreta och fullständiga upplysningar att JO kunde bedöma vilka ytterligare åtgärder från hans sida som kunde vara erforderliga. Styresmannen skulle utveckla de i yttrandet formulerade ställningstagandena så att den närmare innebörden av dessa blev tydlig.

Birgitta Guntsch avgav härefter den 6 juni 1985 följande yttrande.

Tiden för besöksbeställningen är fr. o. m. den 10 juni 1985 utökad till två timmar och kommer i fortsättningen att skötas av en och samma assistent. De senaste månadernas erfarenhet säger att det borde vara tillräcklig utökning av telefontiden.

Det tidigare nämnda antalet, 90–95 telefonsamtal, är inte längre aktuellt enligt växeln. I övrigt har det inte kommit in några nya klagomål. Det finns inte någon anledning att ifrågasätta växelpersonalens uppgifter. Någon framställning från växelpersonalen har inte kommit häktet till handa. De har endast framfört hur besvärlig situationen kan ha varit. I och med nyordning-
en den 10 juni räknar vi med att verksamheten blir effektivare.

Det är omöjligt att säga hur många samtal som kan tas emot, beroende av samtalens högst varierande längd, från ca 2 till 15 minuter. Det är bokning av besök som skall ske under de nuvarande 90 minuterna. Verksamheten påverkas klart av som jag tidigare sagt "jakten" på åklagare, om/vem som får komma på besök. Restriktionerna ändras under häktetidens gång. Anhöriga ringer ibland direkt till åklagarna och får besked, som inte hunnit komma oss till handa.

Normalt förmedlas inte telefonsamtal genom assistenten annat än när det blir aktuellt under samtalets gång. 15 till 30 besök bokas under nuvarande tid (1 tim. 30 min.)

Övertillsynsmannen på kvinnliga avdelningen sköter besöksbeställningen där för de högst 23 häktade och 18 anhållna.

Den som insätts för förvaring i häkte, vare sig det är som häktad eller anhållen eller av annan anledning, har tvärt blivit avskild från sin omgivning och vanliga dagliga tillvaro. Därav följer naturligen lätt en mångfald olägenheter och praktiska bekymmer, ej endast för den intagne själv utan även för hans närmaste och andra i hans omgivning. Den påtvingna isoleringen utgör i sig en stressfaktor och är ägnad att ge den intagne problem av psykisk art. Vid tillkomsten av lagen (1976:371) om behandlingen av

häktade och anhållna m. fl. anförde föredragande departementschefen i fråga om häktades rätt att ta emot besök bl. a. att det inte torde råda någon tvekan om att en vidsträckt rätt för häktade att ta emot besök är av väsentlig betydelse för att minska deras isolering från omvärlden. Därför borde nödvändiga inskränkningar i besöksrätten utformas så snävt och entydigt som möjligt. Det framhölls också särskilt som angeläget att häktade inte hindrades från att ta emot familjemedlemmar och andra närstående annat än när det motiverades av starka skäl. Det nu återgivna torde så gott som helt äga tillämpning också på rätten att ta emot telefonsamtal. Jämför prop. 1975/76:9 s. 48 f. och s. 50. För egen del vill jag ytterligare framhålla att det ej sällan kan vara så att ett besök av olika skäl inte går att genomföra, och i ett sådant fall kan kontakt med en intagen inte ske annat än med hjälp av telefonen.

Det anförda gör att jag ser rätt allvarligt på de brister i fråga om anordningar för att förmedla besök och telefonsamtal till manliga intagna på allmänna häktet i Stockholm som fanns vid tiden för mitt initiativ. Förhållandena kan inte anses ha stått i godtagbar överensstämmelse med vad som i lagen stadgas därom att häktad skall behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. I betraktande inte minst därav att växelpersonalen till häktet framfört hur besvärlig situationen blivit, förtjänar häktet allvarlig kritik för att inte sådana åtgärder som redovisas i det senare yttrandet hit tidigare blivit vidtagna.

Jag förstår Birgitta Guntschs senare yttrande i ärendet så att hon delar min uppfattning att förhållandena inte varit tillfredsställande och att hon föresatt sig att fortsättningsvis ägna saken den uppmärksamhet den förtjänar. Därför lämnar jag detta, dock att jag anser mig böra föra saken till kriminalvårdsstyrelsens kännedom.

I ärendet vill jag så tillfoga följande. Enligt uttrycklig föreskrift i 12 kap. 6 § regeringsformen skall domstol och förvaltningsmyndighet samt tjänsteman hos staten eller kommun tillhandagå justitieombudsman med de upplysningar och yttranden han begär. JO har alltså en grundlagsfäst rätt att påkalla biträde i sitt utredningsarbete. När jag begär utredning eller upplysningar från en myndighet är syftet därmed att få ett sakligt underlag för min prövning. Ett yttrande bör därutöver innefatta en bedömning och ett ställningstagande från myndighetens sida. Birgitta Guntsch har efter mitt förmenande tagit något väl lätt på uppgiften att besvara JO:s remisser i detta ärende. Också i något annat ärende under min handläggning har det visat sig nödvändigt att förnya en remiss till allmänna häktet i Stockholm. Med det nu sagda har jag därför velat för styresmannen förklara bakgrunden, författningsmässigt och eljest, till en remiss från JO.

Fråga om rätt för intagen i kriminalvårdsanstalt att inneha domaroch förundersökningsprotokoll m. m.

(Dnr 1875–1985)

JO Wigelius har under verksamhetsåret i flera fall haft anledning att i klagoärenden ta ställning till det berättigade i att intagna i kriminalvårdsanstalter förbjuds att förvara domar och förundersökningsprotokoll i sina bostadsrum. Här refereras ett av besluten i dessa ärenden. Bedömningen i övriga klagoärenden har i huvudsak varit densamma.

I ett brev, som kom in till JO den 23 juli 1985, ifrågasatte E. om anstaltsdirektören Gert Dahlgren vid kriminalvårdsanstalten Hinseberg förfarit riktigt vid granskningen av en försändelse från E. till hans fästmö A., som var intagen på Hinseberg. E. uppgav att brevet förutom hans skrift till A. innehållit kopior av förundersökningsprotokoll och en dom beträffande E. Dahlgren hade läst E:s skrift och de medsända kopiorna och sedan beslutat att kopiorna skulle läggas till A:s effekter.

Ärendet remitterades till styresmannen för kriminalvårdsanstalten Hinseberg för upplysningar och yttrande. I yttrandet anförde anstaltsdirektören Gert Dahlgren följande.

I likhet med anmälaren ser jag det angeläget att JO får del av de problem som finns vid kriminalvårdsanstalterna kring dessa s. k. förundersökningsprotokoll från polisutredningar och att JO om jag handlat fel lämnar noggrannare anvisningar för den fortsatta hanteringen av dessa handlingar.

I min bedömning då jag ej tillåtit intagna att ta in förundersökningsprotokoll i eget förvar på anstalten har jag inte åberopat 26 och 27 §§ i kriminalvårdslagen utan 24 § med anledning av de oegentligheter som jag bedömt kunna uppstå om de fritt fått vandra bland intagna på anstalten. Enligt 24 § får intagen i den utsträckning det kan ske utan olägenhet inneha personliga tillhörigheter. I samband med inskrivningen går personalen igenom den intagnes tillhörigheter och visiterar allt som skall införas, gör bedömning om vad som får tagas med in på bostadsavdelningen och vad den intagne får förvara i sitt s. k. värdefack på inskrivningsavdelningen. Helt klart har inskrivningspersonalen sedan lång tid tillbaka tagit samtal med den intagne som skall inskrivas om det olämpliga i att ha handlingar som nu dessa förundersökningsprotokoll med in på anstalten. Något förbud har vi inte haft utan det har från fall till fall tagits upp med nyinkomna. Resultatet har blivit att i de flesta fall har den intagne förvarat dessa handlingar i effektfacket.

Under försommaren i år tog intagna här på anstalten upp med personalen att de kände sig utsatta och hotade då det blivit känt att de berättat allt för polisen och att det fanns förundersökningsprotokoll från polisen där det framgick att de var s. k. "tjallare". Det där såg jag mycket allvarligt. Vi hade samtal om hur vi skulle förfara med det här i personalgruppen och jag bestämde mig för att själv ta hand om de här frågorna då det blev aktuellt att något protokoll sändes in till intagen på anstalten.

Vid den här tidpunkten togs också frågan upp om att den särskilt slutna kvinnoavdelningen på Österåker skulle stängas under sommaren och de intagna som var där skulle överflyttas till Hinseberg. Detta blev känt bland de intagna och det lämnades uppgifter till mig om att åtminstone fem intagna här var utpekade som "tjallare". I samband med att en behandlingsassistent och en vårdare besökt kva Österåker gästade de också kvinnoavdelningen där. Den kvinnliga intagna de träffade där och som skulle överflyttas till

Hinseberg berättade att det fanns de på Hinseberg som "satt dit henne" och hon tog också fram en stor packe förundersökningsprotokoll som inte bara berörde ärenden som hon var inblandad i, utan användes på avdelningen då man skulle undersöka om andra som avtjänar fängelse är s. k. tjallare. Då min personal kom åter till Hinseberg och berättade vad de upplevt förstod jag att här måste man ur ordnings- och säkerhetsskäl vidtaga åtgärder. Helt klart var flera intagna utsatta för hot och gick och var rädda. Jag tog upp de här frågorna med personalen och meddelade dem att om det påträffades förundersökningsprotokoll ville jag ha vetskap om det. Jag tog upp det här som en punkt i anstaltsrådet och diskuterade det med de intagna där. Jag tyckte mig få förståelse för mina synpunkter. Vid de tillfällen det sedan kom in förundersökningsprotokoll kallade jag den intagne till samtal och gick igenom med dem hur jag såg på det här. De fick läsa igenom allt som fanns i försändelserna och sedan meddelade jag dem att förundersökningsprotokollen skulle förvaras i deras effektfack och att de kunde läsa dem vidare där samt få ut dem då de lämnade anstalten. Vid dessa samtal med intagna blev det helt klart för mig att det fanns förundersökningsprotokoll som var hitsända för att informera om vem som berättat för mycket för polisen och som det skulle vidtagas åtgärder mot.

Under samtalet med den kvinna som anmälaren från Hall sänt protokoll till blev jag mycket klart medveten om att det inte enbart rörde sig om en försändelse till henne utan att det var en organiserad verksamhet från Hall-fångarna till olika intagna på landets anstalter och att de intagna där hyrt en fotokopieringsapparat med vilken de framställde flera exemplar och sände ut till olika anstalter.

Vid den här tidpunkten uppmärksammade också personalen att en av kvinnorna i förtroenderådet hotade en intagen i drogprojektet så att hon måste rädda sig in på sjukavdelningen. Vid det samtal jag därefter hade med den kvinna som hotat meddelade jag henne mycket klart och bestämt hur allvarligt jag såg på de hotelser intagna var utsatta för och att om de inte upphörde skulle jag begära att få henne överflyttad till Österåker. Hon förstod vad jag menade och lovade att göra allt för att hotelserna mot andra intagna skulle upphöra. Så blev det också, det blev tvärlugnt på anstalten och det har därefter inte sänts hit något förundersökningsprotokoll från annan anstalt. Tydligt hade uppgifter om mitt handlande nått fram till storhandlarna på andra anstalter.

Man måste vara medveten om att på de stora slutna manliga riksanstalterna med långtidsdömda narkotikahandlare finns det inte samma möjlighet att aktivt och positivt bearbeta de intagna till ett lagligt drogfritt liv så som vi kan göra på Hinseberg. Skall vi under de intagnas verkställighetstid undanröja skadliga verkningar av frihetsberövandet så måste detta med hot från ett negativt narkotikahandlarfångkollektiv mycket bestämt hållas efter. Det kan inte vara riktigt att narkotikahandlarnas offer = narkomanerna skall behöva begära sig till enrumsplacering jml § 18 då de avtjänar sina straff.

Skall man inte kunna stoppa innehav av förundersökningsprotokoll på en anstalt under tider då oegentligheter misstänks förekomma och intagna själva upplever sig hotade på grund av att förundersökningsprotokoll cirkulerar om deras uppgifter till polisen, då har offentlighetsprincipen enligt min mening drivits in absurdum.

Såvida JO inte har en annan uppfattning ämnar jag även fortsättningsvis ur ordnings- och säkerhetsskäl ta allvarliga samtal med intagna om det olämpliga i att ha dessa förundersökningsprotokoll inne på anstalten och därefter låta dem förvara dessa i deras värdefack på inskrivningen dit de kan gå och läsa dem när de vill.

Ärendet remitterades härefter till kriminalvårdsstyrelsen för yttrande. Däri anfördes följande.

Styrelsen har per telefon inhämtat kompletterande upplysningar från Gert Dahlgren som därvid uppgivit följande. När försändelsen till A. visade sig innehålla förundersökningsprotokoll och dom fick han anledning misstänka att hon medverkade till att förundersökningsprotokoll cirkulerade bland de intagna i anstalten. Han beslutade därför att granskningen av försändelsen skulle omfatta genomläsning av handlingarna. Att det fanns fog för den åtgärden visade sig genom innehållet i E:s meddelande till A. Som Gert Dahlgren framhållit i yttrandet till justitieombudsmännen fick han veta att E. upplyst A. om hur intagna i kriminalvårdsanstalten Hall på ett organiserat sätt distribuerade förhörsprotokoll till intagna i olika anstalter. Gert Dahlgren kan inte nu erinra sig något om innehållet i förundersökningsprotokollet och domen.

Styrelsen får för sin del anföra följande.

Enligt vad som framgår av 25 § lagen om kriminalvård i anstalt skall brev till intagen från svensk myndighet eller advokat vidarebefordras utan granskning. Av 26 § första stycket samma lag framgår att brev eller andra försändelser till intagen i sluten riksanstalt skall granskas för undersökning av om det innehåller något otillåtet föremål. Av 26 § andra stycket framgår att granskning av brev eller andra försändelser som syftar till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av exempelvis brottslig verksamhet, får göras, när det är påkallat av säkerhetsskäl samt, beträffande intagen i sluten anstalt, när det är nödvändigt med hänsyn till hans särskilda förhållanden. Av 27 § tredje stycket lagen om kriminalvård i anstalt framgår slutligen att brev eller andra försändelser får kvarhållas om det är påkallat av säkerhetsskäl.

En granskning eller ett kvarhållande av försändelse med stöd av 25–27 §§ lagen om kriminalvård i anstalt måste, enligt styrelsens mening, kunna ske oberoende av om försändelsen innehåller en allmän handling eller inte. Även i en allmän handling kan – när den inte tillställts den intagne direkt från vederbörande myndighet – ha införts meddelande till den intagne i texten genom ändring däri eller på annat sätt.

Gert Dahlgren har, enligt styrelsens mening, haft anledning att ta del av innehållet i handlingarna i fråga. Mot bakgrund av vad Gert Dahlgren uppgivit rörande förhållandena i anstalten, var det påkallat att av säkerhetsskäl också kvarhålla handlingarna. Denna senare åtgärd var – såvitt avser kvarhållandet av förundersökningsprotokollet och domen – motiverad oberoende av handlingarnas sakliga innehåll, eftersom förekomst i anstalten av sådana handlingar i sig kan skapa oro bland de intagna med risk för åtföljande ordningsstörningar. Den omständigheten att A. eventuellt själv skulle kunna ha rekviderat handlingarna från någon myndighet, ändrar inte styrelsens bedömning härvidlag.

De intagna som vill ha del av en allmän handling, som är offentlig, skall självfallet få det. De intagna har däremot inte någon obegränsad rätt att inneha sådana handlingar i anstalten. Begränsningar i möjligheten att inneha handlingar inom anstalten måste kunna göras av ordnings- och säkerhetsskäl. Det är framför allt motiverat att iaktta restriktivitet när syftet är att trakassera medintagna, som redan genom frihetsberövandet befinner sig i en utsatt position.

E. inkom med påminnelser i ärendet.

JO Wigelius anförde följande i sitt beslut den 30 april 1987.

Enligt 2 kap. 1 § första stycket 2 p. regeringsformen (RF) är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad bl. a. informationsfrihet, varmed förstås frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden. Informationsfriheten får liksom flertalet övriga grundlagsskyddade fri- och rättigheter begränsas genom lag eller, undantagsvis, annan författning (2 kap. 12 § första stycket RF). De ändamål som får läggas till grund för inskränkningar i informationsfriheten räknas upp i 13 §. Bland dem nämns hänsynen till allmän ordning och säkerhet. Därutöver får begränsningar ske endast om särskilt viktiga skäl föranleder det.

De grundlagsbestämmelser för vilka här redogjorts är tillämpliga på intagna i kriminalvårdsanstalt i samma mån som på andra medborgare. Men det ligger i sakens natur att utrymmet för frihetsinskränkningar är större inom kriminalvården än annorstädes. Närmare regler om dessa inskränkningar ges i lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL). I 24 § i lagen stadgas att en intagen får inneha personliga tillhörigheter samt skaffa sig eller mottaga böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom sysselsättning under hans fritid endast i den utsträckning det kan ske utan olägenhet.

I de anstaltsföreskrifter kriminalvårdsstyrelsen meddelat i anslutning till KvaL (KVVFS 1986:4, vilka ersatt tidigare gällande vårdcirkulär KVVFS 1984:1) föreskrivs i 24 § första stycket att i bostadsrum inte får förvaras sådant som kan äventyra säkerheten i anstalten eller vålla sanitär olägenhet och inte heller egendom som försvårar visitationen av bostadsrummen.

Det är från sundhets- och visiteringssynpunkt oväsentligt vad en skriftlig handling innehåller. Däremot kan en handlings innehåll vara av betydelse när det gäller hänsynen till ordning och säkerhet. De inom kriminalvården förekommande reglerna om brevcensur har tillkommit för att tillgodose detta ändamål.

Dahlgren har i sitt remissvar och i yttrande till kriminalvårdsstyrelsen lämnat en redogörelse för de förhållanden som legat till grund för hans beslut att ta del av innehållet i E:s brev till A. och att kvarhålla domen och förundersökningshandlingarna. Med hänsyn till vad som sålunda upplysts anser jag att Dahlgrens åtgärder varit försvarliga. Det förhållandet att A. själv från myndighet kunnat rekvirera domen och eventuellt också förundersökningshandlingarna ger inte anledning till annan bedömning.

Fråga om det riktiga i att personal vid kriminalvårdsanstalt underrättar kronofogdemyndighet om intagens tillgångar m. m.

(Dnr 1539 och 3263–1984)

Klagomålen

I ett brev, som kom in till JO den 5 juni 1984, berättade en person, T., sammanfattningsvis följande.

Han var intagen i kriminalvårdsanstalten Granlohög. Från försäkringskas-

san väntade han en stor utbetalning och han hade uppgivit en viss adress för kassan dit pengarna skulle skickas. När pengarna inte kom den bestämda dagen, ringde han till försäkringskassan och fick då veta att styresmannen på kriminalvårdsanstalten Granlohög hade instruerat kassan att skicka pengarna till T. på anstaltens adress, vilket man också hade gjort. Några dagar senare meddelade styresmannen att det hade kommit en postanvisning på 23 749 kr. till T. Styresmannen behöll dock anvisningen och förklarade att han hade underrättat kronofogden, som skulle komma och tala med T. Styresmannen lämnade postanvisningen till kronofogden. Av beloppet tog denne hand om drygt 9 000 kr., varefter T. fick återstoden.

T. hemställde att JO skulle utreda om styresmannen hade förfarit felaktigt när han dels hade ställt om T:s post till anstaltens adress och hållit inne en försändelse till T., dels hade underrättat kronofogden om postanvisningen och lämnat den till honom.

Den 18 december 1984 inkom till JO ett brev från en intagen i kriminalvårdsanstalten Hall, S. I brevet uppgav S. att personal i anstaltens förråd hade underrättat kronofogdemyndigheten om att S. hade en dator, värd 10 000 kr., i förrådet. S. undrade om det fick gå till på detta sätt eller om förrådspersonalen hade brutit mot gällande sekretessbestämmelser.

Utredning

Angående klagomålen från T. inhämtades först vissa upplysningar under hand, bl. a. från styresmannen vid kriminalvårdsanstalten Granlohög. Därefter remitterades ärendet till kriminalvårdsstyrelsen för utredning och yttrande med avseende på åtgärden att underrätta kronofogdemyndigheten om den intagnes tillgångar. Styrelsen yttrade följande.

Styrelsen har per telefon kontaktat styresmannen vid kriminalvårdsanstalten Granlohög, Karl-Erik Wikström, som därvid uppgivit bl. a. följande. Sjukassan i Stockholm kontaktade honom och efterhörde huruvida T. fortfarande var intagen i kriminalvårdsanstalt. T. hade enligt tjänstemannen kontaktat försäkringskassan och meddelat att han numera var på fri fot och att han därför var berättigad till sjukbidrag. Wikström upplyste då tjänstemannen vid försäkringskassan om att T. fortfarande var intagen i kriminalvårdsanstalt. Försäkringstjänstemannen undrade då vart en postanvisning till T. skulle kunna skickas. Wikström sade då att de kunde skicka pengarna till kriminalvårdsanstalten Granlohög. Han var därvid av den uppfattningen att postanvisningen ursprungligen var adresserad till kriminalvårdsanstalten Härnösand, där T. var intagen tidigare under verkställigheten. När så postanvisningen kom till anstalten uppmärksammade Wikström att T. erhållit en stor summa pengar, över 23 000 kronor. Med hänsyn till att Wikström samtidigt kände till att T. var dömd för grova bedrägerier antog Wikström att T. i dessa domar ålagts skyldighet att utge skadestånd. Wikström ansåg det närmast som sin skyldighet att i detta läge underrätta kronofogdemyndigheten om att T. erhållit postanvisningen. När Wikström ringt kronofogdemyndigheten avvaktade han sedan kronofogdens ankomst innan han lämnade ut postanvisningen till kronofogden.

Fråga om kriminalvårdens myndigheters kontakter med kronofogdemyndigheten är inte direkt reglerad i lag. Emellertid torde sekretesslagens (1980:100) bestämmelser i 14 kap 3 § innebära att exekutiva myndigheter har

rätt att från kriminalvården inhämta uppgifter som är nödvändiga i den exekutiva verksamheten.

Styrelsen har för sin del inte utfärdat några anvisningar i detta hänseende, men får som sin bedömning anföra följande.

Vad först gäller ändringen av adressen på postanvisningen finner styrelsen ingen anledning att anmärka på Wikströms förfarande. Det torde ha varit tämligen naturligt att Wikström – med beaktande av att han trodde att anvisningen ursprungligen var adresserad till kriminalvårdsanstalten Härnösand – tillsåg att anvisningen gick till rätt anstalt. Beträffande underrättelsen till kronofogdemyndigheten är styrelsen tveksam. Styrelsen anser att det som regel inte kan anses ingå i kriminalvårdspersonalens tjänsteåligganden att tillhandagå andra myndigheter med uppgifter i fall som det nu aktuella, i vart fall om inte myndigheten begärt att få den aktuella uppgiften. Wikströms beslut att underrätta kronofogdemyndigheten bör dock inte i sig medföra någon kritik mot Wikström. Däremot borde Wikström inte ha underlåtit att på sedvanligt sätt distribuera ankommande post, och då även postanvisningen, eftersom det i vart fall får anses ligga klart utanför normala tjänsteåligganden att för annan myndighets räkning "beslagta" försändelser när det inte är fråga om ärenden som på något sätt berör kriminalvården eller har samband med brott.

Wikström bereddes sedan tillfälle att inkomma med upplysningar och yttrande. Med anledning därav anförde han följande.

Försäkringskassan i Stockholm tog kontakt med mig och frågade huruvida T. var intagen på kriminalvårdsanstalten Granlohög. Innan jag svarade på den frågan, bibringades jag den uppfattningen, att frågan gällde reglering av en skuld, som T. hade till kriminalvårdsanstalten Härnösand. T. hade nämligen ringt kassan och meddelat, att han var frigiven, vilket sålunda ej var förhållandet. Eftersom T. sålunda var intagen på kriminalvårdsanstalten Granlohög, meddelade jag försäkringskassan att post kunde sändas dit.

Posten till Granlohög anländer normalt mellan kl. 09.00–09.30, ibland något försenad. Efter sedvanlig postöppning och genomgång av dagens rutiner, meddelade jag T. att han erhållit en postanvisning från försäkringskassan och att jag hade kontaktat kronofogdemyndigheten. T. syntes acceptera detta besked utan större protester. Kronofogden anlände vid 13-tiden samma dag, varvid T. kallades in på expeditionen och fick av kronofogden besked om att han hade en skuld till statsverket. Kronofogden kvitterade ut försändelsen i T:s närvaro. Sedan kronofogden därefter innehållit ca 9 000 kronor, återfick T. resterande belopp om ca 14 000 kronor.

Det torde av mina uppgifter klart framgå att något "beslag" av postanvisningen ej förelåg, så tillvida som T. kort stund efter postöppningen fick kännedom om försändelsen och dess innehåll.

Så här i efterhand är jag medveten om att jag skulle lämnat ut postanvisningen till T. samtidigt som jag underrättade kronofogden om att pengarna anlönt.

Som tjänsteman inom kriminalvården ingår bl. a. i mina uppgifter att verka för klienternas återanpassning i samhället och i den uppgiften måste ju även ingå att klargöra för de intagna även deras skyldigheter mot samhället. T. fick på det här sättet en möjlighet reglera en skuld som han annars kanske skulle fått svårt att klara.

Bortsett från att jag inte lämnade postanvisningen i handen på T., anser jag att mitt förfaringssätt i övrigt, bl. a. kontakten med kronofogdemyndigheten

helt ligger i linje med mina åligganden som styresman för en kriminalvårdsanstalt.

T. yttrade sig över utredningen.

S:s klagomål remitterades till styresmannen vid kriminalvårdsanstalten Hall för upplysningar och yttrande. Anstaltsdirektören Ulf Sörbin bekräftade i ett yttrande till JO de uppgifter S. hade lämnat. Angående sin egen reaktion hänvisade Sörbin till protokollet från det anstaltsrådsmöte då frågan första gången hade kommit upp. I protokollet är antecknat bl. a. följande.

Styresman förklarade att han inte hade gett kronofogden bemyndigande vid något tillfälle att gå igenom de intagnas tillhörigheter i förrådet. Anstalten hade inte heller fått något brev från fogden där Sörbin behövt besluta om något. Anstalten såg mycket allvarligt på det hela om det stämde. Sörbin skulle snarast undersöka saken.

Sörbin uppgav att han hade meddelat förrådspersonalen sin grunduppfattning i frågan. Som stöd för sin uppfattning åberopade han en rundskrivelse den 19 juli 1971 från kriminalvårdsstyrelsen angående uppgiftslämnande till kronofogdemyndighet m. m. Skrivelsen har följande lydelse.

Uppgift om den tidpunkt då viss angiven intagen kan förväntas lämna fångvårdsanstalt får ej utlämnas till kronofogdemyndighet, såvida ej den intagne uttryckligen medger att så får ske.

När förfrågan om intagens ekonomiska förhållanden görs från kronofogdemyndighet – telefonledes eller skriftligen – skall den intagne tillfrågas, om han medger att uppgift utlämnas angående de tillhörigheter som för hans räkning förvaras i anstalten och om han kan anvisa andra medel för betalning av den skuld som avses med förfrågningen.

Den intagnes svar skall telefonledes eller skriftligen vidarebefordras till kronofogdemyndigheten. Har den intagne medgivit det, skall samtidigt lämnas uppgift om de tillhörigheter som för hans räkning förvaras i anstalten. Har han anvisat andra medel för betalning av skulden, skall jämväl detta meddelas.

I samband med utmätningsförrättning, som äger rum på anstalt, skall förrättningsmannen på anfordran beredas tillgång till det för den intagne upprättade mottagningskortet.

Sörbin uppgav vidare att en av tjänstemännen i förrådet hade tagit kontakt med kriminalvårdsstyrelsens juridiska enhet och fått följande svar, som på styrelsens vägnar hade avgivits av avdelningsdirektören Jan-Henrik Skarborg.

Angående Ditt brev med frågor rörande vad som gäller beträffande kronofogdemyndighetens rätt att kontrollera intagnas tillhörigheter vill jag lämna följande svar.

1. Kronofogdemyndigheten kan på sedvanligt sätt verkställa utmätning också hos den som är intagen i anstalt.

2. Det faller som jag ser det under kronofogdemyndighetens eget tjänsteansvar att bedöma lämpligt sätt att verkställa den kontroll myndigheten äger att göra enligt utsökningsbalken kap 4 §§ 14 och 15.

3. Kriminalvårdsstyrelsens inställning framgår av bilagda kopia av skrivelse till justitieombudsmannen.

Den skrivelse som omnämns i punkten 3 är den som har citerats ovan.

Avslutningsvis uppgav Sörbin att förrådspersonalen i anledning av detta ärende hade uppmanats att följa den inställning kriminalvårdsstyrelsen företräder.

S. bereddes tillfälle att yttra sig över remissvaret men avhörde inte.

Bedömning

I ett beslut den 16 januari 1987 anförde JO Wigelius följande.

I detta beslut har jag att pröva väsentligen två olika frågor, nämligen dels Wikströms underlåtenhet att lämna postanvisningen till T., dels underrättelserna till kronofogdemyndigheterna om T:s och S:s tillgångar i kriminalvårdsanstalterna.

Innan jag går in på dessa frågor vill jag framhålla att jag lika litet som kriminalvårdsstyrelsen finner anledning att kritisera Wikström för att han föranstaltade om att postanvisningen adresserades till Granlohög. Efter Wikströms förklaring framstår hans handlande därvidlag som fullt naturligt.

När det så gäller Wikströms förfarande med T:s postanvisning visar utredningen i ärendet att Wikström underrättade T. om att postanvisningen hade kommit till anstalten men att Wikström inte lät T. få den utan i stället med T:s vetskap lämnade den till kronofogden.

I 27 § tredje stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt stadgas att brev och andra försändelser till eller från en intagen får kvarhållas, om det är påkallat av säkerhetsskäl. Däremot finns det inget författningsstöd för att i det syfte Wikström har angivit hindra att en postförsändelse lämnas ut till en adressat som är intagen i kriminalvårdsanstalt. Jag instämmer därför i kriminalvårdsstyrelsens bedömning att Wikström borde ha delat ut postanvisningen på det sätt som normalt sker med ankommande post. Eftersom även Wikström numera delar denna uppfattning, nöjer jag mig med detta påpekande och uppehåller mig inte ytterligare vid frågan.

Jag övergår till att behandla T:s och S:s klagomål över att man från anstalterna har underrättat kronofogdemyndigheterna om deras tillgångar i anstalten.

Inledningsvis konstaterar jag att det är klarlagt att det har gått till så som klagandena påstår. Wikström tillkallade kronofogden, som fick tillfälle att ta hand om en del av de pengar som T. hade fått med postanvisningen. Personal i förrådet på kriminalvårdsanstalten Hall underrättade kronofogdemyndigheten om att S. hade en dator i förrådet.

Som kriminalvårdsstyrelsen påpekar är frågan om kontakter mellan kriminalvården och kronofogdemyndigheten inte direkt reglerad i lag. I 7 kap. 21 § sekretesslagen stadgas att sekretess gäller inom kriminalvården för uppgift om den som har dömts att undergå kriminalvård, om det kan antas att han eller någon honom närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. De uppgifter det här är fråga om torde i allmänhet vara sekretessbelagda enligt denna bestämmelse. Sekretessen kan dock åsidosättas med stöd av den s. k. generalklausulen i sekretesslagen. Enligt 14 kap. 3 § sekretesslagen får nämligen sekretessbelagd uppgift – med vissa undantag som saknar betydelse

här – lämnas till myndighet, om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen skall skydda. Som kriminalvårdsstyrelsen anför torde denna bestämmelse innebära att exekutiva myndigheter i regel har rätt att från kriminalvården inhämta uppgifter som är nödvändiga i den exekutiva verksamheten.

Detta konstaterande ger dock inte svar på frågan om kriminalvårdens myndigheter självmant får upplysa kronofogdemyndigheterna om att en intagen har tillgångar som kan tas i anspråk för exekutiva åtgärder. I förarbetena till generalklausulen (prop. 1979/80:2 Del A s. 327) sägs att det inte är något villkor att en uttrycklig begäran från annan myndighet föreligger. Också på eget initiativ kan en myndighet lämna sekretessbelagda uppgifter till annan myndighet, t. ex. genom en anmälan om brott. Med hänsyn till detta uttalande vill jag inte hävda att det under alla omständigheter är fel att lämna uppgifter så som har skett i de nu aktuella fallen. Liksom kriminalvårdsstyrelsen ställer jag mig dock tveksam till det lämpliga i ett sådant förfarande.

I och för sig håller jag naturligtvis med Wikström om att det ingår i en kriminalvårdstjänstemans uppgifter att verka för att de intagna återanpassas i samhället. Ett led häri kan vara att medverka till att den intagnes ekonomi saneras. Detta i sin tur kan motivera kontakter med kronofogdemyndigheten. Enligt min mening bör dock sådana kontakter normalt tas i samråd med den intagne själv. Det är ju dennes angelägenheter det rör sig om och man bör undvika att gå bakom ryggen på honom. Tvärtom bör de intagna stimuleras att aktivt delta i arbetet med att förbättra deras situation.

Kriminalvården skall i första hand tillgodose de intagnas behov och intressen. Frågan huruvida uppgifter om de intagna skall lämnas ut bör avgöras med de intagnas bästa för ögonen. Endast om det kan antas vara till fördel för en intagen, bör anstaltsledningen själv ta initiativ till att sekretessbelagda uppgifter om honom lämnas ut. Att rutinmässigt och utan de intagnas vetskap underrätta kronofogdemyndigheterna om de intagnas tillgångar i anstalten är enligt min mening inte någon uppgift för kriminalvårdens tjänstemän och bör inte förekomma.

Skyddskonsulents kontroll av klients lägenhet

(Dnr 1973–1985)

I ett brev, som kom in till JO den 6 augusti 1985, ifrågasatte W. om skyddskonsulenten i Nyköpings distrikt ägt rätt att gå in i den lägenhet han hyrt av skyddskonsulenten och omhändertaga honom tillhörig egendom.

Ärendet remitterades till skyddskonsulenten i Nyköpings distrikt för upplysningar och yttrande. Remissen besvarades av t. f. skyddskonsulenten Birgitta Pettersson, som bl. a. hänvisade till innehållet i ett yttrande avgivet av den vid tidpunkten för händelsen förordnade skyddskonsulenten, Anne-Christine Bergsten. Av sistnämnda yttrande framgick bl. a. följande.

W. hyrde en övergångsbostad av skyddskonsulenten. De regler som gäller för uthyrning meddelas hyresgästen skriftligen genom hyreskontrakt, överenskommelse om avstående av rätt till förlängning av hyresavtal samt

inventarieförteckning. Vidare informeras hyresgästen muntligen av handläggaren om skyddskonsulentens möjligheter och skyldighet till bl. a. kontroll. – I anledning av att W. och hans hustru försvunnit, begärdes de efter utredning omhändertagna av övervakningsnämnden i Eskilstuna. I samband med utredningen gjordes besök i deras bostad, varvid man fann en bilradio och 46 nycklar till bil- och lägenhetslås. Det uppkom misstanke om att egendomen hade samband med brottslig verksamhet. Man kontaktade polis, som på grund av tidsbrist bad att få återkomma vid en lämpligare tidpunkt. – I samband med att makarna W. inställdes vid sammanträde inför övervakningsnämnden, uppmanade nämndens ordförande övervakaren och Anne-Christine Bergsten att ta de misstänkta föremålen från lägenheten och snarast kontakta polisen. Sedan föremålen omhändertagits, undersöktes de av polisen utan spårningsresultat. Egendomen återlämnades härefter. – Anne-Christine Bergsten förklarade att syftet med åtgärden varit att söka förhindra fortsatt brottslighet och att hon stärkts i sitt handlingsätt av att övervakningsnämndens ordförande uppmanat henne att tillvarata egendomen innan fru W. fick tillträde till lägenheten.

Birgitta Pettersson anförde i sitt yttrande bl. a. följande.

Skyddskonsulentens genomgångslägenhet hyrs ut till hyresgäster som ofta icke kan erbjudas lägenhet på öppna marknaden i Nyköping. De kan ha gjort sig kända för misskötsamhet och ofta även ha blivit vräkt från lägenheter på grund av hyresskulder och störande beteende och därför förvägrats nya kontrakt. Meningen är att en klient ska kunna bo och visa skötsamhet i bostaden och att vi då ska intyga detta när vederbörande söker annan bostad. Då skyddskonsulenten står som hyresgäst känner vi ansvaret mot hyresvärdens och är alltså tvungna att kunna göra inspektion i lägenheten så att inte inredning och möbler förstörs. Det inträffar dessutom att de klienter som hyr lägenheter icke hör av sig på mycket länge eller flyttar från orten utan att lämna från sig nyckel. Vi måste då kunna gå in i lägenheten och plocka bort deras tillhörigheter så ny hyresgäst kan flytta in.

Med anledning av ovanstående har på inventarieförteckningen tagits med följande: "Skyddskonsulten äger rätt att minst en gång i månaden göra inspektion av lägenheten". Denna inventarieförteckning har undertecknats och godkänts av W. – – Inventarieförteckningen har även undertecknats av Britta Göransson, W:s handläggande assistent hos skyddskonsulenten.

Tillträde till lägenheten görs alltid av handläggare + övervakare eller annan handläggare på expeditionen. I detta fall medföljde övervakaren Ulla Boqvist när Anne-Christine Bergsten gick in i lägenheten.

Övervakningsnämndens ordförande B-O Berggren har underrättats om Bergstens redogörelse och har inget att erinra.

Anne-Christine Bergsten var vid tidpunkten för det inträffade förordnad som skyddskonsulent. Hon gick in i lägenheten då paret W. ej hört av sig som uppgjort var. Övervakaren var med då hon med skyddskonsulentexpeditionens reservnyckel låste upp och gick in i lägenheten. Polisen underrättades om att nycklarna och bilradion fanns i lägenheten och det var också dit hon överlämnade det tillvaratagna, som efter genomgång av polisen återlämnats till W.

Av företagen utredning finner jag inga skäl att anmärka mot assistent Bergstens handlingsätt. Hon har följt praxis som expeditionen arbetar efter då det gäller hanteringen av våra genomgångslägenheter.

Ärendet remitterades härefter till kriminalvårdsstyrelsen, som i yttrande anförde bl. a. följande.

Kriminalvårdsstyrelsen förhyr på ett flertal orter genom respektive skyddskonsulent s. k. genomgångslägenheter avsedda för frivårdsklienter. Som skyddskonsulenten i Nyköping skriver i sitt yttrande hyrs dessa ofta ut till klienter som inte kan erbjudas lägenheter på den "öppna" bostadsmarknaden. Målsättningen är antingen att hyresgästen skall kunna överta kriminalvårdens kontrakt på lägenheten eller bli accepterad som hyresgäst hos någon annan hyresvärd.

Kriminalvårdens förhyrning och uthyrning av lägenheter till klienter har hittills reglerats genom föreskrifter och anvisningar m. m. för kriminalvårdsverket – FAK 1980:1.

Det ligger i sakens natur att kriminalvården har ett intresse av hur de uthyrda lägenheterna sköts samt att frivårdspersonalen vid sina hembesök vid behov diskuterar lägenhetens skötsel med hyresgästen. Någon rätt för skyddskonsulentens personal att inspektera en genomgångslägenhet utan hyresgästens samtycke föreligger däremot inte enligt styrelsens mening. Det förhållandet att inventarieförteckningen undertecknats av hyresgästen ger inte personalen rätt att utan hyresgästens vetskap gå in i lägenheten. Förutsättningarna för kriminalvårdens tillträde till uthyrda lägenheter måste framgå av hyreskontraktet.

I de allmänna råd som kommer att ersätta FAK 1980:1 och som kommer att utfärdas under hösten 1986 skall förutsättningarna och formerna för kriminalvårdens tillsyn av ifrågavarande lägenheter anges. I samband härmed kommer de formulär som utgjort bilagor till FAK 1980:1 att ses över.

Vad åtgärden att ta om hand vissa föremål i lägenheten i fråga beträffar, så har någon rätt för skyddskonsulenten att vidta denna åtgärd inte förelegat. Ingripande av sådant slag får ankomma på polismyndighet. Styrelsen anser dock att tjänstemannen i fråga inte bör lastas för den felaktiga åtgärden, eftersom hon av den lokala övervakningsnämndens ordförande anmodats att ta hand om föremålen.

I ett beslut den 19 februari 1987 anförde JO Wigelius följande.

I likhet med vad kriminalvårdsstyrelsen anfört i sitt yttrande finner jag att skyddskonsulenten inte ägt rätt att inspektera W:s lägenhet utan dennes vetskap. Det förhållandet att inventarieförteckningen innehållit en klausul angående rätt till inspektion ger inte anledning till annan bedömning.

Åtgärden att omhänderta W:s egenom har inte heller haft lagligt stöd. Ett ingripande av detta slag ankommer, såsom kriminalvårdsstyrelsen anfört, på polismyndighet, varvid reglerna om husrannsakan och beslag i brottmål blir tillämpliga.

Skyddskonsulentens handlingssätt kan således inte anses godtagbart. Med hänsyn till syftet med åtgärderna och det förhållandet att skyddskonsulenten av övervakningsnämndens ordförande uppmanats att omhänderta egendom, låter jag saken bero med den kritik som ligger i det ovan sagda.

II. Försvaret m. m.

Åtal mot en överste för tjänstefel genom åsidosättande av förvaltningslagens jävsbestämmelser

(Dnr 1149–1984)

JO Holstad meddelade efter företagen förundersökning den 7 februari 1986 beslut om att åtala översten av första graden Leif Nilsson för tjänstefel. Åtalet väcktes och utfördes av regionåklagaren Lennart Lindelöw vid Östersunds tingsrätt.

Tingsrättens dom

I dom den 2 juli 1986 ogillade tingsrätten åtalet. I domen uttalade tingsrätten följande.

ANSVARSYRKANDE M. M.

Med anledning av klagomål till riksdagens ombudsmän från Anita Olsson i Kiruna mot Nilsson angående handläggningen av ett stuguthyrningsärende beslutade justitieombudsmannen Holstad den 7 februari 1986 om åtal och åklagaren har på JO:s uppdrag fört talan enligt 21 kap. 18 § 1 st brottsbalken för tjänstefel enligt följande.

Lapplands jägarregemente och Kiruna försvarsområde disponerar stugor som kan hyras ut till personal för fritidsbruk. I slutet av februari 1984 ingrep Nilsson, som då var chef för myndigheten, i handläggningen av en stuguthyrning. Nilssons ingripande innebar att han bestämde att han själv skulle hyra en stuga under påskhelgen samma år trots att den för samma tid genom en inom myndigheten företagen lottning tilldelats en annan anställd. Nilsson åsidosatte genom att på det angivna sättet ingripa i en sak som angick honom själv av försummelse, oförstånd eller oskicklighet vad som ålåg honom enligt 4 och 5 §§ förvaltningslagen (1971:290). Han gjorde sig därigenom skyldig till tjänstefel.

Nilsson har bestritt ansvar och uppgivit: Under tiden oktober 1979–mars 1984 var han chef för regementet. I samband med övergång till ny befälsordning utfärdade han efter överläggningar med personalorganisationerna en regementsorder 198/1983 enligt vilken möjligheten till disposition av vissa stugor för fritidsbruk reglerades. Av dessa stugor hade sju sedan många år disponerats av de olika befälskårerna och personalorganisationerna vid regementet. Beträffande tre andra stugor skulle i princip gälla att regementschefen disponerade dessa men de anställda skulle få tillgång till dem för fritidsbruk efter tillstånd. Han delegerade till chefen för fortifikationsenheten att besluta om uthyrning av två av stugorna, Agellhyddan och "Smörasken". Om den tredje, Pältsastugan, skulle regementschefen själv bestämma. Sedan det visat sig att han inte som avsett kunde disponera

Pältsastugan under påsken 1984 beslutade han att i stället tillbringa påsken i Agellhyddan i Björkliden. Några dagar efter nyårshelgen 1983/84 uppsökte han assistenten Inez Sundbom på fortifikationsenheten och sade till henne att han skulle vara i Agellhyddan under påsken. Han bad henne att ta fram anteckningsboken och anteckna detta och han såg också att hon gjorde en notering i boken. Han frågade henne om någon annan anmält intresse för stugan och fick nekande svar. Han nämnde, eftersom han vid påsken inte längre var chef för regementet, att han talat med sin efterträdare, översten Sören Jansson, om sin avsikt att vara i Agellhyddan och att han fått dennes samtycke härtill. Därefter hände ingenting förrän den 27 februari då han på väg till en slutövning besökte Inez Sundbom i hennes tjänsterum i ett annat ärende. Han fick då del av ett lottningsprotokoll enligt vilket Agellhyddan för påsken 1984 tilldelats verkmästaren Allan Olsson. Till fru Sundbom yttrade han då att det inte var fråga om att företa någon lottning eftersom han bestämt att han själv skulle disponera stugan. På väg från fru Sundboms rum mötte han Olsson och nämnde då att denne inte kunde få hyra stugan men att han skulle hjälpa till att skaffa en annan stuga åt Olsson i Björklidenområdet. Han är medveten om att han beslutade i en sak, vari han själv hade intresse. Hans besked i januari till Inez Sundbom om att han skulle disponera Agellhyddan var en order och inte en intresseanmälan. Han betraktade därmed uthyrningen som klar och hans åtgärd den 27 februari måste ses som ett förtydligande av det beslut han i januari fattat om uthyrningen med anledning av att Inez Sundbom och Grahn missuppfattat hans order. – Under tiden januari–februari träffade han vid många tillfällen både Inez Sundbom och Grahn – de drack ofta kaffe tillsammans om dagarna – och det borde ha varit naturligt att någon av dem frågat honom om uthyrningen om tvekan förelegat. Han kände väl till att Inez Sundbom hade en beställningsbok vari intresseanmälningar skrevs in. Som han tidigare nämnt bad han henne vid besöket efter nyår att ta fram och skriva in honom i boken. Han hade då inte minsta tanke på att hon skulle missuppfatta hans direktiv och försätta honom i en lottningssituation.

På åklagarens begäran har Inez Sundbom hörts som vittne och uppgivit: Hon är sedan 1968 assistent vid fortifikationsenheten på regementet där kaptenen Inge Grahn är hennes närmaste chef sedan 1982. Hon har som en arbetsuppgift att sköta om uthyrning av de olika stugor som regementet disponerar. Från år 1983 fick man hyra ut Agellhyddan och i januari 1984 kom Nilsson till hennes tjänsterum och bad henne anteckna honom för Agellhyddan till påsken 1984. Om Nilsson vid det besöket sade något ytterligare kan hon nu inte erinra sig, men han kan mycket väl ha sagt något mera. Hon var själv intresserad av att hyra Agellhyddan för påsken 1984 men innan hon anmälde sitt eget intresse frågade hon Grahn om Nilsson bestämt något om uthyrningen eller om flera anmälningar fick ske. Grahn uppgav då att lottning skulle ske som vanligt om flera anmält intresse att hyra. Hon var inte närvarande när Grahn förrättade lottdragning den 27 februari. När protokollet häröver var färdigställt lämnade hon detta till Nilsson i samband med att denne besökte hennes tjänsterum. Nilsson blev upprörd och bad henne att be Allan Olsson, som vunnit lottdragningen, att uppsöka Nilsson.

Det är möjligt att Nilsson vid sitt besök sade något mera men hon kan inte erinra sig detta.

DOMSKÄL

Som allmän bakgrund i målet konstaterar tingsrätten att Agellhyddan, enligt vad som blivit upplyst, är en primitiv byggnad och att avgiften vid fritidsförhyrning utgjorde 20 kr. per natt och person. Rätt att besluta om uthyrning av denna och övrigastugor tillkom ostridigt regementschefen, men denne hade beträffande bl. a. Agellhyddan uppdragit åt fortifikationsenheten att sköta om uthyrningen. Några klara regler om förfarandet därvid synes inte ha förelegat. Enligt tillämpade rutiner gjorde Inez Sundbom anteckning om önskemål i en speciell bok och vid konkurrens om tillgängliga stugor tillämpades lottning.

Tingsrätten finner inte anledning ifrågasätta Nilssons påstående att han vid sitt besök hos Inez Sundbom i januari 1984 gett till känna att han själv och ingen annan skulle disponera stugan under kommande påskhelg. Inez Sundbom har noterat detta i sin anteckningsbok, men det förhållandet att hon därefter antecknat också andra intressenter, däribland sig själv, visar att Nilssons besked missuppfattats av henne. Låt vara att det inte kan anses fullt klarlagt vad som förekommit vid Nilssons besök på Inez Sundboms tjänsterum den 27 februari finner tingsrätten utrett att Nilsson, sedan han då fått del av lottningsprotokollet, gett till känna att lottningen inte skulle gälla. Även om Nilssons handläggning av ärendet i februari fås ses som en åtgärd i ett fortlöpande beslutsförfarande är det uppenbart att det då förelåg en sådan intressekollision att Nilsson inte ägt fatta något beslut då saken rörde honom själv, och han har enligt tingsrättens uppfattning inte följt bestämmelserna om jäv i 4 § och 5 § förvaltningslagen. Tingsrätten finner således att Nilsson som krigsman åsidosatt vad som ålegat honom enligt allmänna bestämmelser.

Av ordalydelsen i 21 kap. 18 § brottsbalken framgår inte att ens de minsta fel skulle vara undantagna från straffbarhet. I lagförarbetena har emellertid uttalats att vissa fel icke är av beskaffenhet att föranleda ansvar, där felet med hänsyn till tjänstepliktens art och omständigheterna i övrigt framstår som obetydligt.

Nilsson har uppenbarligen inte räknat med att Inez Sundbom skulle missuppfatta hans besked till henne i januari om stugan och har, när han i februari oväntat fick kännedom om att lottning skett, förbisett att han därvid kom i konflikt med en grundläggande jävsregel. Tingsrätten finner omständigheterna vara sådana att Nilsson inte kan anses ha i sådan grad åsidosatt de krav som åvilat honom som regementschef att ansvar härför bör komma i fråga. Åtalet skall alltså ogillas.

JO Holstads vadetalan

JO Holstad väddade mot tingsrättens dom och yrkade i huvudsaken att Nilsson skulle dömas till ansvar för tjänstefel.

I en inlägga till hovrätten för Nedre Norrland anförde Holstad följande.

Tingsrätten har konstaterat att Nilsson åsidosatt vad som ålegat honom enligt allmänna bestämmelser. Man tycks vidare mena att Nilsson vid det påstådda tillfället gjort sig skyldig till tjänstefel. Så långt delar jag tingsrättens uppfattning. Det begångna felet skulle dock enligt tingsrättens mening inte vara av beskaffenhet att böra medföra ansvar. Den uppfattningen delar jag inte.

Det råder i och för sig inget tvivel om att det finns ett visst utrymme för att underlåta att bestraffa tjänstefel enligt 21 kap. 18 § brottsbalken. Bestämmelsens ordalydelse ger emellertid inte någon antydning om att ett sådant utrymme finns. Som framhållits bl. a. i den juridiska litteraturen (se t. ex. Beckman m. fl. Kommentarer till Brottsbalken II s. 518 f.) måste därför den diskretionära prövningsrätten som domstolarna har i detta sammanhang hållas inom ganska snäva gränser. I förarbetena (se bl. a. NJA II 1949 s. 64) nämns som exempel på fall där ansvar inte bör komma i fråga endast "smärre rutinfel" och det fallet att en oviss eller svårtolkad regel åsidosatts. Nilssons fall skall ses mot den angivna bakgrunden.

Enligt min uppfattning är Nilssons agerande inte jämförbart med de nämnda exemplen. För det första rör det sig om ett åsidosättande av den viktigaste och mest självklara av jävsreglerna, nämligen den att en befattningshavare hos en myndighet inte får besluta i egen sak. Med tanke på syftet med jävsreglerna – främst att upprätthålla allmänhetens förtroende för beslutsfattarnas opartiskhet – kan ett regelbrott av detta slag normalt inte anses som ett mindre eller obetydligt fel. När det gäller Nilssons fall måste särskilt beaktas att hans beslut i sak var högst diskutabelt. För det fall han i stället för att själv besluta hade överlämnat beslutsfattandet till en ojävig handläggare hade den företagna lottningen av stugan sannolikt fått bestå.

En annan viktig omständighet att ta hänsyn till vid bedömningen av det skedda är Nilssons tjänsteställning. Han var vid tiden för gärningen chef för myndigheten i fråga. Av en myndighetschef måste man rimligen kräva att han respekterar grundläggande regler för förvaltningsförfarandet.

I sammanhanget förtjänar också att påpekas att de försök som Nilsson gjorde att skaffa Olsson en annan stuga avbröts av honom med anledning av de tidningsartiklar som förekom om Nilssons handlande. Mot den bakgrunden anser jag inte att Nilssons försök att skaffa en annan stuga åt Olsson kan tillgodoräknas honom vid den straffrättsliga bedömningen av hans gärning.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att omständigheterna inte varit sådana att Nilsson kan undgå ansvar för tjänstefel.

Hovrättens dom

Hovrätten fastställde den överklagade domen. Under rubriken domskäl upptogs följande i hovrättens dom.

I hovrätten har Nilsson hörts på nytt. Han har därvid i huvudsak berättat vad som finns antecknat i tingsrättens dom. Därutöver har han tillagt: Regementet disponerade totalt tio stugor. Sju av dessa stod till personalorganisationernas och befälskårernas förfogande och de tre övriga till regementschefens förfogande. Mot bakgrund av att väg byggts mellan Kiruna och Narvik och några av stugorna därmed blev mer lättillgängliga, tog han själv

initiativ till att göra en översyn av disponerandet av stugorna. Tillsammans med personalorganisationerna beslutades att de sju stugor, som redan tidigare disponerades av personalorganisationerna skulle kvarvara i den ordningen. Beträffande de tre övriga, Pältsastugan, Agellhyddan och Smörasken, bestämdes att de skulle stå direkt under regementschefen. Pältsastugan skulle även i fortsättningen vara endast för regementschefens disposition medan de två övriga fick hyras ut genom fortifikationsenhetens försorg. Pältsastugan har alltid använts av regementscheferna under påskhelgen. Han har själv tillbringat tidigare påskar där. Han blev upprindad av sin företrädare, som undrade om han och hans hustru kunde få disponera stugan under påskhelgen 1984. Nilsson, som då inte kände till att han skulle bli befördrad och bli chef för ett annat regemente, gav dem tillstånd till detta. Han och hans hustru bestämde sig då för att fira påsken i Agellhyddan i stället. Han uppsökte Inez Sundbom på fortifikationsenheten och omtalade att han skulle ha Agellhyddan under påsken 1984. När han den 27 februari 1984 fick beskedet att Agellhyddan lottats ut blev han upprörd och sade till Inez Sundbom att hon kunde omtala för Olsson att någon lottning kunde det inte bli tal om. Han träffade strax därefter Olsson i korridoren. Han sade att denne inte kunde få stugan under påsken och bad att få återkomma. Han träffade därefter Olsson förmodligen ytterligare en gång i ärendet. Han försökte kostnadsfritt ordna en annan stuga åt Olsson för påsken. Olsson har för övrigt vid samtal som han haft med denne uppgett att han egentligen inte ville disponera Agellhyddan under påsken utan att han var mest intresserad av att vara där kring månadsskiftet april/maj.

I hovrätten har på åklagarens begäran Inez Sundboms vittnesmål vid tingsrätten upplästs såsom det återgivits i tingsrättens dom.

Hovrätten finner i likhet med tingsrätten att Nilsson genom sitt ingripande den 27 februari 1984 i handläggningen av uthyrningen av Agellhyddan åsidosatt vad som ålåg honom enligt bestämmelserna i 4 och 5 §§ förvaltningslagen.

I fråga om tjänstefel enligt 21 kap. 18 § brottsbalken har domstol enligt praxis tillagts en viss diskretionär prövningsrätt huruvida ett fel i objektivt hänseende är så ringa att det ej bör föranleda ansvar. Hovrätten delar därvid den bedömning tingsrätten gjort. Vid prövningen bör enligt hovrättens mening också räknas Nilsson till godo att han gjort vissa försök att skaffa Olsson en annan stuga och att dennes egentliga önskemål synes ha varit att få disponera Agellhyddan vid en senare tidpunkt. Hovrätten finner alltså, i likhet med tingsrätten, att vad Nilsson låtit komma sig till last kan med hänsyn till omständigheterna ej anses vara av beskaffenhet att föranleda ansvar.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

Regementschef har fattat beslut om avskrivning av ersättningsmål, där han själv var part

(Dnr 378–1986)

I samband med JO Holstads inspektion av Skånska dragonregementet (P 2), uppmärksammades vid genomgången av rättsvårdshandlingarna bl. a. ett ersättningsmål, vari regementschefen avskrivit en skada som vållats av honom själv. I inspektionsprotokollet gjordes följande anteckning om ärendet.

Genom en trafikolyckshändelse den 17 januari 1984 skadades en kronan tillhörig personbil. Enligt en samma dag upprättad skadeanmälan – motorfordon – fördes personbilen av översten Hans Nilsson. Reparationskostnaden uppgick enligt faktura till 2 597 kr. Sedan protokoll i ersättningsmål upprättats beslöt Nilsson den 27 april 1984 att staten skulle vidkännas skadan och beloppet avskrevs därför.

Efter remiss avgav Nilsson yttrande och anförde bl. a. följande. Skadan uppstod på grund av en felbedömning av fordonets läge i samband med parkering. Han uppfattade det som en ringa förseelse. För att undvika för mycket pappersarbete m. m. fann han det vidtagna förfarandet enklast.

I sitt beslut den 20 november 1986 anförde JO Holstad följande.

Vid skada i följd av trafik med motorfordon som tillhör eller nyttjas av försvarsmakten skall bestämmelserna i militära rättegångslagen, militära rättsvårdskungörelsen samt försvarets civilförvaltnings kungörelse med föreskrifter och anvisningar angående förfarandet i ersättningsmål m. m. (AFSE) tillämpas. Detta innebär att den bestraffningsberättigade, när en skada av ifrågavarande slag inträffat och händelsen inte redan utreds av polisen, skall avgöra om det finns anledning att misstänka den militäre föraren för brott. Vid misstanke om vårdslöshet i trafik eller annat brott, som inte kan avgöras som disciplinmål, skall målet genast hänskjutas till åklagare jämlikt 22 § militära rättegångslagen. Endast om det av omständigheterna otvetydigt framgår att ansvarspåföljd inte kan komma i fråga får hänskjutande de underlåtas (AFSE 3.8).

Är det inte fråga om brottsligt förfarande skall saken handläggas som ersättningsmål. Om skadan inte överstiger 1 500 kr., får den bestraffningsberättigade ålägga ersättningsskyldighet jämlikt 58 § militära rättegångslagen. Finner den bestraffningsberättigade däremot att staten bör bära förlusten, får han besluta att avskriva beloppet, om detta inte överstiger 5 000 kr. (19 § militära rättsvårdskungörelsen).

På ett regemente är det regementschefen som är bestraffningsberättigad och därmed har han även behörighet att ålägga ersättningsskyldighet (jfr 13 § första stycket 1 och 59 § militära rättegångslagen). Bestraffningsrätten avser emellertid, som framgår av 12 § samma lag, endast underställd personal. Bestraffningsrätten över en regementschef tillkommer enligt sistnämnda paragraf jämförd med 3 kap. 4 § förordningen (FFS 1983:31) med tjänsteföreskrifter för försvarsmaktens personal militärbefälhavaren. Redan mot den bakgrunden var alltså Nilsson förhindrad att handlägga ärendet.

Till detta kommer att Nilsson fattade beslut i ett ärende där han själv var

part. I 16 § första stycket militära rättegångslagen föreskrivs att vad i rättegångsbalken är stadgat om jäv mot domare skall i tillämpliga delar gälla i fråga om bestraffningsberättigad befattningshavare. En domare är enligt 4 kap. 13 § rättegångsbalken jävig att handlägga mål bl. a. om han själv är part eller eljest har del i saken. Om jäv föreligger får befattningshavaren enligt 4 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken vidta endast sådan åtgärd i målet, som inte utan synnerlig olägenhet kan uppskjutas och inte innefattar avgörande av målet. Nilsson var alltså även på grund av jäv förhindrad att ta befattning med ärendet.

I den föreliggande situationen skulle Nilsson ha överlämnat ärendet till militärbefälhavaren för utredning och prövning.

Jag finner det högst anmärkningsvärt att Nilsson handlade ärendet trots att han rimligen måste ha insett att han var jävig. Jag har emellertid inte funnit tillräcklig anledning att driva utredningen vidare. Jag har då beaktat bl. a. att Nilsson numera är pensionerad.

Jag förutsätter att ersättningsfrågan nu underställs militärbefälhavaren för utredning och prövning.

Med den kritik som ligger i det sagda avslutar jag ärendet.

Fråga om synnerliga skäl för skadeståndsskyldighet i ett militärt ersättningsmål

(Dnr 377–1986)

I samband med JO Holstads inspektion av Skånska dragonregementet (P 2) uppmärksammades vid genomgången av rättsvårdshandlingarna bl. a. ett ersättningsmål som avsåg en förkommen vindrock. I målet hade ersättnings-skyldighet ålagts en värnpliktig trots att det med hänsyn till vad som uppgivits om omständigheterna kring förlusten kunde ifrågasättas om det förelegat synnerliga skäl enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen för skadeståndsansvar. Anteckningar om ärendet gjordes i inspektionsprotokollet.

Omständigheterna i målet var följande. Värnpliktige menige S. förlust-anmälde den 29 maj 1985 sin vindrock med foder. Förhör hölls samma dag med S.

Enligt förhörsprotokollet uppgav S. följande.

Jag ryckte in 1984-10-15 till 14. komp. P 2 och utbildas till närskyddsman med beräknad utryckning 1985-05-31.

1985-05-15 på morgonen åkte jag med fyra kamrater i en pltg 903 varvid jag förvarade vindrocken på sätet jag satt på. Vindrocken var komplett med foder. Egentligen skulle vindrocken ha förvarats i ryggsäck, som vid detta tillfälle fanns i en annan tgb, men med hänsyn till det kyliga vädret på morgonen hade jag vindrocken med mig i stället.

Vid färd på kompaniplanen svängde föraren så häftigt att bilen välte och lade sig på sidan. Härvid skadade jag ena knäet så illa att jag inte kunde stödja på detsamma. Jag fick omgående transporteras till regementets sjukhus. Ytterligare två man som var med i bilen uppsökte regementets sjukhus. Vem som tog hand om mtrl vet jag ej, men vid återkomsten till logementet vid 10.30-tiden frågade jag några kamrater på logementet om mtrl. Jag fann mtrl uppburen och inlagd i mina skåp. En kamrat från

logementet hämtade mina skåpnycklar när jag var på sjukhuset P 2. Jag kontrollerade ej att jag hade fått tillbaka allt och jag märkte ej om vindrocken var borta eller ej. Därefter blev jag samma dag sjukskriven i hemmet t. o. m. 1985-05-24. Vid återkomsten 1985-05-28 på morgonen märkte jag ej något utan först vid inventeringen i dag på morgonen 1985-05-29. Jag har ej upptäckt någon åverkan på skåpen. Jag anmälde omedelbart förlusten. Vindrocken har ej återfunnits trots kontroll med kompaniets personal om någon tagit hand om den. Jag känner till utgivna bestämmelser om vindrockens förvarande. Jag är ej villig att ersätta förlusten.

Genom beslut den 10 juni 1985 ålades S. att ersätta staten med 384 kr. Beslutet fattades av tjänsteförrättande regementschefen, överstelöjtnanten Tom Dahlstedt, efter hörande av auditören, hovrättsrådet Georg Cronsioe.

Efter remiss anförde regementet i ett yttrande följande.

De överväganden som legat till grund för att ålägga S. ersättningsskyldighet för förlorad vindrock är följande:

(1) Vindrocken skall förvaras i trosspackningen. I förevarande fall använde S. vindrocken att sitta på. Om vindrocken förvarats på anbefallt sätt, skulle risken för förlust varit mindre.

(2) S. återkom till logementet vid 10.30-tiden. Han fick då veta att några kamrater tagit hand om utrustningen och lagt den i hans skåp. Trots detta meddelande kontrollerade S. inte om han fått tillbaka allt och märkte således inte om vindrocken var borta eller ej. Detta är den allvarligaste anmärkningen.

Om förlusten upptäckts redan vid denna tidpunkt, skulle det nämligen ha funnits möjlighet att genast undersöka saken på komp. och förhöra de vpl som tagit hand om S. utrustning vid olyckstillfället. Det är alltid lättare att klara upp en förlust om denna anmäls på ett tidigt stadium. Detta har de vpl fullt klart för sig.

(3) Även vid återkomsten från sjukskrivningen i hemmet 1985-05-28 underlät S. att kontrollera utrustningen. Förlusten upptäcktes först vid inventering dagen därpå.

Vid en samlad bedömning av vad sålunda förekommit har tjf regch funnit synnerliga skäl föreligga att ålägga S. ersättningsskyldighet.

I sitt beslut den 11 juni 1987 anförde JO Holstad följande.

Frågan om S. var skyldig att utge ersättning för den förlorade vindrocken var att bedöma enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207). I detta lagrum föreskrivs, att en arbetstagare är ansvarig för skada, som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter. Enligt 6 kap. 4 § skadeståndslagen skall vid tillämpning av lagen med arbetstagare likställas bl. a. värnplikting.

I förarbetena till 4 kap. 1 § skadeståndslagen uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande. Ersättningsskyldighet skall över huvud taget föreligga endast om det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet föreligger mycket starka skäl att arbetstagaren själv helt eller delvis skall gottgöra skadan. – Det synes mig mera sällan föreligga skäl att visa större stränghet mot värnpliktiga och andra krigsmän i fråga om deras ersättningsskyldighet för förkommen eller skadad materiel än som är avsedd

att i motsvarande hänseende tillämpas gentemot arbetstagare i det civila arbetslivet. Att ersättningsskyldighet i sådant hänseende kan åläggas krigsman av befattningshavare vid krigsmakten lär inte kunna föranleda något annat bedömande. Förhållandena kan dock vara mycket varierande och preventiva synpunkter kan motivera att man ställer förhållandevis höga krav på aktsamhet från den militära personalens sida när det gäller vård och tillsyn av vapen eller annan dyrbar materiel (prop. 1972:5 s. 407 och 653).

Frågor om ersättningsskyldighet för krigsmän för förkommen och skadad militär materiel har i några fall prövats av högsta domstolen (NJA 1981 s. 302 I och II och NJA 1985 s. 75 I och II). Av rättsfallen får det anses framgå bl. a. att det för ersättningsskyldighet i regel krävs att den materielansvarige vållat skadan eller förlusten av "grov" eller "anmärkningsvärd" oaktsamhet. Endast det förhållandet att vederbörande vid förvaringen av stöldbärlig egendom brutit mot givna föreskrifter utgör normalt inte en tillräcklig grund för skadeståndsansvar.

Den lagstiftning om ett nytt militärt ansvarssystem, som trätt i kraft den 1 juni 1987, innebär inte någon ändring i de materiella skadeståndsreglerna.

I förevarande fall har regementet i sitt yttrande hit som skäl för beslutet att ålägga S. ersättningsskyldighet anført dels att han inte förvarat vindrocken på anbefallt sätt dels att han underlåtit att kontrollera sin utrustning såväl då han uppsökte sitt logement efter besöket på regementets sjukhus som när han återkom från sjukskrivningen i hemmet.

För min del vill jag till en början nämna att JO i regel inte närmare kommenterar myndigheternas bedömningar i sak. JO:s granskning är nämligen i praktiken främst inriktad på en kontroll av att gällande förfaranderegler respekteras. Ingripanden med anledning av felaktiga bedömningar i sak brukar sålunda i regel reserveras för fall som kan anses flagranta.

När det gäller det aktuella fallet vill jag inte påstå att det rör sig om någon flagrant felbedömning. Jag vill ändå inte underlåta att redovisa vissa invändningar som kan göras mot avgörandet. Utredningen ger visserligen enligt min mening belägg för att den värnpliktige brustit i aktsamhet vid det aktuella tillfället. Men även med beaktande av att han befunnit sig i slutskedet av sin grundutbildning anser jag inte att han kan anses ha förfarit grovt oaktsamt. Hans försummelse att inte kontrollera befintligheten av materielen i samband med att han uppsökte logementet den 15 maj 1985 måste ses mot bakgrund av att han några timmar tidigare skadats vid en trafikolycka. Sammantaget kan sägas att beslutet om ersättningsskyldighet förefaller diskutabelt mot bakgrund av den restriktiva inställning till värnpliktigas skadeståndsansvar som kommit till uttryck i lagtext, förarbeten och domstolsavgöranden.

Jag vill tillägga att jag vid en tidigare inspektion av ett regemente tagit upp frågan om de värnpliktigas ansvar för förkommen materiel. De synpunkter som jag då lämnade finns redovisade i JO:s ämbetsberättelse 1983/84 s. 143 f.

Med dessa besked är ärendet avslutat.

Fråga om en bestraffningsberättigad chef har möjlighet att inom ramen för tillrättavisningsinstitutet ändra en underlydandes beslut i skärpande riktning

I samband med inspektion av ett regemente uppmärksammades ett tillrättavisningsärende där en kompanichef ålagt en värnpliktig två dagars kompaniförbud för tjänstefel. Regementschefen hade därefter upphävt kompanichefens beslut och i stället ålagt den värnpliktige tre dagars kompaniförbud för samma förseelse.

JO Holstad lät till protokollet anteckna följande. Ett beslut om tillrättavisning skiljer sig i viktiga hänseenden från ett beslut om straff i egentlig mening. Bl. a. gäller att beslutet om tillrättavisning inte vinner rättskraft på samma sätt som en brottmålsdom. Om en bestraffningsberättigad får kännedom om en förseelse för vilken en krigsman meddelats tillrättavisning är han sålunda oförhindrad att hänskjuta målet till åklagaren eller att ålägga krigsmannen disciplinstraff. Jag utgår då givetvis från att lagliga förutsättningar i övrigt för sådana åtgärder föreligger. Och dessa möjligheter står öppna för den bestraffningsberättigade även i fall då han uppmärksammats på förseelsen genom den tillrättavisades begäran om omprövning av tillrättavisningsbeslutet. Förbudet i 51 kap. 25 § rättegångsbalken mot reformatio in pejus (förändring till det sämre) är sålunda inte tillämpligt på tillrättavisningsinstitutet. En annan sak är att en viss återhållsamhet med ändring till den tillrättavisades nackdel ändå är påkallad (jfr MO:s ämbetsberättelse 1950 s 220 och 1961 s 83). Den fråga som aktualiseras här är om den bestraffningsberättigade också har möjlighet att inom ramen för tillrättavisningsinstitutet ändra en underlydandes beslut i skärpande riktning. Enligt min mening är det inte alldeles givet att en sådan möjlighet finns. Men om den nu finns är det tydligt att man även här bör vara återhållsam med ändringar till den tillrättavisades nackdel. Bl. a. bör det förebyggas att en tillrättavisad avstår från en kanske befogad klagan enbart därför att han genom att klaga riskerar att få en skärpt påföljd. En skärpning av en tillrättavisning bör därför komma ifråga endast i sådana – sannolikt sällan förekommande fall – då den som meddelat tillrättavisningen uppenbarligen underskattat den aktuella förseelsens svårhetsgrad eller då det sedan tillrättavisningen meddelats framkommit tidigare inte kända omständigheter som motiverat en betydligt strängare syn på vad som förevarit.

Fråga om officers rätt att ta fingeravtryck av värnpliktiga. Även fråga om felaktig förhörsmetod

(Dnr 1699–1986)

Vid inspektion av Älvsborgs regemente (I 15/Fo 34) uppmärksammades tre militära brottmål där en officer, major Lennart Klevensparr, vid förhör med värnpliktiga, som han misstänkte för bl. a. skadegörelse, felaktigt påstått att kriminalpolisen säkrat fingeravtryck i en filmsal och i ett logement. Vidare hade Klevensparr låtit de värnpliktiga lämna fingeravtryck.

JO Holstad lät inhämta yttrande från regementet över följande frågor.

1. Vilket rättsligt stöd för åtgärden att ta fingeravtryck hade Klevenparr?

2. Kan det godtas att ett militärt befäl lämnar felaktiga uppgifter på det sätt som skedde i det aktuella fallet?

Regementet yttrade.

Något rättsligt stöd för åtgärden att ta fingeravtryck torde inte ha funnits.

Det är självfallet inte godtagbart att lämna felaktiga uppgifter på sätt som skedde. Det oriktiga i förfaringsättet påtalades av auditören vid sammanträde 10.3.1986 med kompanicheferna.

Klevenparr uppgav i ett eget yttrande följande.

1. Undertecknad kände ej till bestämmelserna enligt 2 kap. 6 § i regeringsformen och 37 § i militära rättegångslagen.

2. Det var fel av undertecknad att lämna felaktiga uppgifter.

Uppsåtet med mina vidtagna åtgärder var att ingen oskyldig skulle drabbas.

Vid ärendets avgörande den 9 februari 1987 uttalade JO Holstad följande.

Beträffande bakgrunden till det skedda har Klevenparr i en anmälan den 14 februari 1986 till regementet lämnat en redogörelse av i huvudsak följande innehåll. På morgonen samma dag mottog han en rapport om att några värnpliktiga vid en avdelning av hans kompani haft en mindre fest på ett logement föregående kväll. Han fick också veta att ett logement på ett annat kompani hade skräpats ned och att skadegörelse hade ägt rum i filmsalen. Vid lunchtid samma dag samlade han hela den berörda avdelningen för ett "kollektivt förhör". Tre värnpliktiga erkände att de varit onyktra vid tjänstens början den 14 februari men ingen ville kännas vid någon skadegörelse. Inte heller vid ett separat förhör med dessa tre och med ytterligare en värnpliktig fick han fram något erkännande av skadegörelsen. Senare på eftermiddagen kallade Klevenparr till sig dessa fyra värnpliktiga och påstod att kriminalpolisen hade säkrat fingeravtryck i filmsalen och i det nedskräpade logementet. Han uppmanade också de värnpliktiga att lämna fingeravtryck från en stämpeldyna på var sitt papper. De svarade att det var en utmärkt idé och hoppades att därigenom bli friade från alla misstankar. Fingeravtryck lämnades direkt.

För bedömningen av Klevenparrs åtgärd att ta fingeravtryck av de värnpliktiga är bl. a. vissa regler i regeringsformen (RF) av intresse, i första hand en föreskrift i 2 kap. 6 §. Föreskriften innebär att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot "påtvingat kroppsligt ingrepp" och vidare mot "kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång". Skyddet är – med ett par undantag som inte är aktuella i detta sammanhang – inte absolut. Det kan nämligen begränsas i enlighet med bestämmelser som finns i 2 kap. 12 § RF. Bestämmelserna innebär bl. a. att eventuella begränsningar i princip måste göras genom lag.

Med kroppsligt ingrepp avses bl. a. sådana företeelser som brukar betecknas som kroppsbesiktning. Enligt ett uttalande i förarbetena till 2 kap. 6 § RF kan tagande av fingeravtryck hänföras till denna kategori (SOU 1975:75 s. 358 f.). I 28 kap. 14 § rättegångsbalken finns bestämmelser om att fingeravtryck får tas av den som är anhållen eller häktad samt, om det behövs

för utredning av brott som kan medföra fängelse, även av annan. Närmare bestämmelser finns i kungörelsen (1947:950) om fingeravtryck m. m. Av 5 § kungörelsen framgår att det ankommer på undersökningsledare (i regel åklagare) eller i vissa fall på polismyndighet att vidta en sådan åtgärd.

Enligt 37 § militära rättegångslagen har bestraffningsberättigad befattningshavare rätt att i anledning av brott för vilket en underlydande är misstänkt förordna om bl. a. kroppsbesiktning, där sådan befogenhet enligt lag tillkommer åklagare. Någon annan författningsbestämmelse som medger en militär chef sådan befogenhet finns inte.

Det kan alltså konstateras att Klevenparr saknade rättsligt stöd för sin åtgärd att låta ta fingeravtryck av de värnpliktiga, som han misstänkte för skadegörelse.

Vad sedan angår bedömningen av att Klevenparr vid samtalet med de värnpliktiga felaktigt påstått att kriminalpolis säkrat fingeravtryck i de utrymmen där skadegörelse ägt rum kan ledning hämtas från rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning. I 23 kap. 12 § rättegångsbalken föreskrivs bl. a. att under förhör får inte användas otillbörliga åtgärder såsom medvetet oriktiga uppgifter i syfte att framkalla en bekännelse eller ett uttalande i viss riktning. Den nämnda bestämmelsen är visserligen inte direkt tillämplig på den förevarande situationen. Men den ger vid handen att det vid utredning av brott inte får förekomma att förhørsledaren medvetet vilseleder den misstänkte för att få denne att erkänna. Klevenparr gjorde alltså fel också i detta hänseende.

De fel som Klevenparr gjorde sig skyldig till är i och för sig betänkliga. Jag har därför övervägt att gå vidare i saken. Klevenparr har emellertid medgivit att han handlade felaktigt. Han har förklarat att syftet med åtgärderna var att ingen oskyldig skulle drabbas. Av regementets yttrande hit framgår att auditören redan den 10 mars 1986 vid ett sammanträde med kompanicheferna påtalade det oriktiga i Klevenparrs förfaringssätt.

Mot den bakgrunden har jag inte funnit tillräcklig anledning att uppehålla mig vidare vid det skedda.

Fråga om skiljande av värnpliktig från befattningsutbildning vid flygvapnet m. m.

(Dnr 312-1987)

I ett ärende hos JO uppkom fråga huruvida de bestämmelser om skiljande av en värnpliktig från befattningsutbildning, som utfärdats av chefen för flygvapnet, harmonierar med värnpliktsverkets föreskrifter om vilken myndighet som har att fatta beslut om ändrad uttagning av värnpliktiga. Ärendet aktualiserade också frågan om värnpliktsverkets föreskrifter angående kommunikation och besvärsmätt vid s. k. omfördelning av värnpliktig under grundutbildning är förenliga med gällande lagregler.

En promemoria angående dessa frågor upprättades inom ombudsmannaexpeditionen. I promemorian anfördes i huvudsak följande.

En värnpliktig, L., klagade i ett brev till JO över att han skilts från befattningsutbildning vid Flygvapnets Halmstadsskolor (F 14) och ett befäls behandling av honom. Yttranden inhämtades från F 14 och från chefen för flygvapnet.

Om L:s värnpliktsförhållanden kan nämnas följande. Genom beslut av Nedre Norrlands inskrivningsnämnd togs han ut till en plutonsbefälsbefattning som upprättandegruppchef (KM 711). Av den totala grundutbildningstiden om 360 dagar skulle han fullgöra 150 dagar vid Jämtlands flyglottilj (F 4) och 210 dagar vid F 14. Han ryckte in till F 4 den 7 januari 1985. Den 28 samma månad påbörjade han befattningsutbildning vid F 14/FSS. Efter beslut av ett kollegium vid F 14/FSS bestående av bl. a. skolchefen skildes han från denna utbildning den 28 maj 1985 och skickades tillbaka till F 4. Där ändrades hans uttagning till arbetsgruppchef (NA 856). Han ryckte ut den 6 december 1985.

JO Holstad avgjorde ärendet (dnr 1579-1985) genom beslut den 18 december 1986. I beslutet uttalade JO bl. a. följande.

I ärendet har aktualiserats bl. a. frågan om kollegiet vid F 14/FSS enligt gällande bestämmelser hade behörighet att i den ordning som skedde fatta beslut om att skilja L. från utbildningen. Utredningen ger enligt min uppfattning inte något klart besked på den punkten. Jag avser därför att i ett särskilt ärende utreda den saken ytterligare. I detta beslut begränsar jag min prövning till de frågor som L. själv tagit upp i sin anmälan.

Grundläggande bestämmelser om värnplikt finns i värnpliktslagen (1941:967). I lagen förutsätts att närmare föreskrifter i ett flertal hänseenden skall meddelas av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer. Sådana föreskrifter har av regeringen meddelats bl. a. i kungörelsen (1969:380) om de värnpliktigas tjänstgöring m. m. (TjK). I 70 § TjK bemyndigas värnpliktsverket att meddela närmare tillämpningsföreskrifter om inte annat följer av kungörelsen. Värnpliktsverket har med stöd av bl. a. detta bemyndigande meddelat personalredovisningsföreskrifter (PRF).

Enligt 6 § värnpliktslagen skall en värnpliktig uttас för utbildning

- a) vid försvarsgren eller vid truppslag eller vapenslag inom försvarsgren,
- b) i särskild tjänst eller till särskild tjänstgöring,
- c) till befattning eller grupp av befattningar, samt
- d) vid förband eller utbildningsanstalt.

Ett uttagningsbeslut innefattar alltså bl. a. vilken befattning eller grupp av befattningar inom en viss värnpliktskategori som den värnpliktige skall utbildas till. Härav torde följa att varje ändring av en värnpliktigs befattning är att bedöma som en ändrad uttagning. Med värnpliktskategori avses bl. a. gruppbefäl, plutonsbefäl och kompanibefäl (jfr PRF I RG mom. 34). För en värnpliktigs uttagning till viss befattningstyp används ibland beteckningen "fördelning" (jfr PRF I RE mom. 44).

Beslut om uttagning fattas vid inskrivningsförrättning (12 § värnpliktslagen). Uttagningen kan ändras under eller efter grundutbildningen (jfr 22 § värnpliktslagen). En värnpliktigs uttagning får ändras om den nya uttagningen är lämpligare och om ändringen är meningsfull med hänsyn till den tid som återstår av grundutbildningen. Ändrad uttagning bör endast i undantagsfall ske under senare delen av grundutbildningen (PRF I RE mom. 21). Vid ändring av uttagning för värnpliktig, som inte fullgjort grundutbildningen och för vilken den ändrade uttagningen innebär ändrad utbildningsplats, skall beaktas att vägande skäl erfordras. Skälen bör vara av sådan tyngd att de – om de varit kända vid inskrivningsförrättning – skulle ha varit avgörande för den värnpliktiges uttagning (PRF I RE mom. 24).

Beslut om ändrad uttagning fattas av värnpliktsverket eller av myndighet

som verket bestämmer (jfr 19 § värnpliktslagen). I PRF 1 har verket lämnat föreskrifter om beslutanderätten i dessa ärenden. Såvitt avser frågor om ändrad uttagning av andra skäl än medicinska framgår beslutsmyndigheterna av RE mom. 30. Om ändringen innebär att en kompani- eller plutonsbefälsvärnpliktig "nedgrupperas" är det enligt denna bestämmelse vederbörande värnpliktskontor som har att fatta beslutet. I flertalet andra fall är det den utbildningsredovisande myndigheten som är beslutsmyndighet. Inom Nedre Norrlands militärområde har försöksvis beslutanderätten avseende ändrad uttagning av vissa kompani- och plutonsbefälsvärnpliktiga delegerats till utbildningsredovisande myndighet.

Innan ett beslut om ändrad uttagning fattas, skall den värnpliktige underrättas om ändringens innebörd. Sådan kommunikering behövs dock inte om den värnpliktige själv begärt ändringen (PRF 1 RE mom. 23). Ett beslut om ändrad uttagning, som fattats under det att den värnpliktige fullgör grundutbildning, kan överklagas till värnpliktsnämnden (19 § andra stycket värnpliktslagen). Ett sådant beslut skall därför förses med besvärshänvisning (PRF 1 RE mom. 23).

I avsnittet om ändrad uttagning/tillhörighet i PRF finns bestämmelser om omfördelning till annan befattningstyp. En värnpliktig vars uttagning till en viss värnpliktskategori ändras omfördelas också till viss befattningstyp inom den nya kategorin. Men omfördelning kan enligt samma bestämmelser även ske utan att den värnpliktige förs över till en annan värnpliktskategori. En sådan omfördelning utgör enligt bestämmelserna inte någon ändring av värnpliktsförhållanden (PRF 1 RE mom. 45 första och andra styckena). En värnpliktig kan under grundutbildningen omfördelas till annan befattningstyp bl. a. om han inte uppfyller angivna fordringar för befattningen (PRF 1 RE mom. 46). I bestämmelserna anges vidare att beslut om omfördelning till annan befattningstyp "som ej är förenad med ändring av värnpliktsförhållande" fattas under grundutbildningen av utbildningsredovisande myndighet—i förekommande fall efter samråd med eller efter förslag av krigsplacerande myndighet (PRF 1 RE mom. 48). Innebörden av bestämmelserna tycks vidare vara att det i ett sådant ärende inte är behövt att före beslutet underrätta den värnpliktige om ändringens innebörd och beslutet är inte överklagbart (PRF 1 RE mom. 45 tredje stycket). Besvärshänvisning skall inte lämnas (PRF 1 RE mom. 49).

Utbildningsredovisande myndighet är den myndighet som ansvarar för utbildningsredovisningen av en enskild värnpliktig (PRF 1 RG mom. 38). Utbildningsredovisning innebär bl. a. redovisning av värnpliktig under tjänstgöring och beredning och i vissa fall beslut i enskilda värnpliktsärenden (PRF 1 RT mom. 262). En förteckning över utbildningsredovisande myndigheter finns i PRF 1 (bilaga RF 1.4). I regel är det den värnpliktiges "hemförband" som är utbildningsredovisande myndighet. Om en värnpliktig under grundutbildningen tillfälligt under längre tid än 14 dagar genomgår utbildning eller tjänstgöring vid annan myndighet än där tjänstgöringen påbörjas eller avslutas sker tillfällig utbildningsredovisning vid denna myndighet (PRF 1 RT mom. 268).

Tillfällig utbildningsredovisning innebär enbart redovisning av den värnpliktiges närvaro och deltagande i utbildning utanför "hemförbandet" (PRF 1 RT mom. 267).

I Bestämmelser för utbildning vid flygvapnet, gemensamma utbildningsbestämmelser (BUF GEM) avsnittet 8.7 finns regler om skiljande från utbildning. Under punkt 1 föreskrivs att den elev som begär att få avgå eller inte kan tillgodogöra sig utbildningen eller i övrigt visar sig olämplig för fortsatt utbildning skall skiljas från utbildningen. Vidare sägs där att grundbestämmelser för skiljande från utbildningen framgår för värnpliktiga

av PRF 1. Några bestämmelser i PRF 1 som uttryckligen behandlar sådana frågor finns dock inte. I punkt 4 BUF GEM avsnitt 8.7 anges vem som fattar beslut om skiljande från utbildning. Skiljande av en värnpliktig från grundutbildning vid marklinje beslutas enligt denna bestämmelse av flottiljchef (motsvarande).

Som inledningsvis har antytts kan det ifrågasättas huruvida vissa bestämmelser i PRF 1 om omfördelning av en värnpliktig under grundutbildning och i BUF GEM om skiljande från utbildning står i överensstämmelse med värnpliktslagens regler.

Som tidigare nämnts sker enligt 6 § värnpliktslagen uttagning av en värnpliktig inte endast till en viss värnpliktskategori utan även till en viss befattning eller grupp av befattningar inom denna kategori. Av detta torde alltså följa att varje ändring av en värnpliktiges befattning är att bedöma som en ändrad uttagning. Detta torde innebära att den värnpliktige i enlighet med bestämmelserna i 17 § förvaltningslagen (1986:223) före beslutet måste underrättas om uppgifter som tillförts ärendet genom någon annan än honom själv och få tillfälle att yttra sig över dessa. Och den värnpliktige torde ha rätt att besvara sig över beslutet hos värnpliktsnämnden enligt 19 § andra stycket värnpliktslagen. Föreskrifterna i PRF 1 RE mom. 45 tredje stycket och mom. 49 andra meningen tycks alltså inte vara förenliga med de nu angivna lagparagraferna.

Ett beslut att skilja en värnpliktig från en viss befattningsutbildning torde i regel leda till att den värnpliktige förs över till utbildning för en ny befattning. I vissa fall föranleder ett sådant beslut även att den värnpliktige måste tas ut till en annan värnpliktskategori. I enlighet med vad som tidigare gjorts gällande torde alltså ett beslut om skiljande från utbildning i regel innebära att den värnpliktiges uttagning ändras.

Värnpliktsverket har i 19 § värnpliktslagen givits rätt att utan någon närmare begränsning delegera beslut om ändrad uttagning. Sådana delegationsbestämmelser finns i PRF 1, bl. a. i RE mom. 30 och 48. Det är enligt dessa bestämmelser i regel den utbildningsredovisande myndigheten som är det beslutande organet. Härmed torde avses endast den "ordinarie" utbildningsredovisande myndigheten och inte en tillfälligt utbildningsredovisande myndighet. Till skillnad från PRF 1 RT mom. 262 innehåller nämligen mom. 267 inte någon föreskrift om "beredning och i vissa fall beslut i enskilda värnpliktsärenden". Om den ändrade uttagningen innebär "nedgruppering" av en kompani- eller plutonsbefälsvärnpliktig är det emellertid (bortsett från viss försöksverksamhet) vederbörande värnpliktskontor som är beslutsmyndighet.

Mot den nu angivna bakgrunden är det tveksamt om bestämmelserna i BUF GEM om beslutanderätten i fråga om skiljande av värnpliktiga från utbildning är förenliga med värnpliktsverkets föreskrifter om delegation av beslutanderätten i ärenden om ändrad uttagning i de fall då den värnpliktige fullgör befattningsutbildning vid annan myndighet än den "ordinarie" utbildningsredovisande myndigheten. Enligt BUF GEM är det ju flottiljchefen där utbildningen äger rum, dvs. den tillfälligt utbildningsredovisande myndigheten, som fattar beslut i saken.

En korrekt tillämpning av reglerna synes i stället påkalla följande förfarande. Om en myndighet finner att en värnpliktig, som tillfälligt genomgår utbildning där, bör skiljas från denna utbildning skall myndigheten ta upp frågan med den "ordinarie" utbildningsredovisande myndigheten. I regel kan den sistnämnda myndigheten då fatta beslut om att ändra den värnpliktiges uttagning och föra över honom till en annan befattningsutbildning. Men om den värnpliktige är uttagen till kompani- eller plutonsbefäl och

han inte kan fullfölja utbildning till befattning inom respektive kategori utan måste "nedgrupperas" skall ärendet underställas värnpliktskontoret för beslut. Beslutet skall föregås av kommunikation med den värnpliktige och besvärshänvisning skall ges till värnpliktsnämnden.

Yttrande bör införas från värnpliktsverket. I yttrandet bör verket ge sin syn på frågan huruvida föreskrifterna i PRF om att vid "omfördelning" av en värnpliktig under pågående grundutbildning kommunikering inte behöver ske före beslutet och att ett sådant beslut inte är överklagbart harmonierar med bestämmelserna i 17 § förvaltningslagen resp. i 19 § andra stycket värnpliktslagen. Verket bör även yttra sig om huruvida bestämmelserna i BUF GEM vem som beslutar om att skilja en värnpliktig från utbildning står i överensstämmelse med av verket meddelade föreskrifter om delegation av beslutanderätten angående ändrad uttagning av värnpliktiga?

I yttrande över promemorian anförde värnpliktsverket följande.

Föreskrifterna i PRF 1 är för närvarande föremål för en genomgripande översyn. Arbetet innebär förutom eventuella ändringar, strykningar och tillägg i sak även en strävan att uppdelat textinnehållet i allmänna råd och föreskrifter i enlighet med statsrådsberedningens direktiv.

Värnpliktsverket delar JO:s uppfattning att såväl ändring av värnpliktigs befattning som skiljande av värnpliktig från utbildning är att anse som ändrad uttagning enligt 6 § värnpliktslagen och att bestämmelserna i 17 § förvaltningslagen och i 19 § andra stycket värnpliktslagen således är tillämpliga. Verket avser att i pågående översyn av PRF 1 göra erforderliga rättelser och förtydliganden enligt följande.

- Föreskrifterna om omfördelning till annan befattningstyp upphävs och ersätts i stället med en klarläggande upplysning om att varje ändring av en värnpliktigs befattning är att bedöma som en ändrad uttagning.
- De uppgifter som ingår i utbildningsredovisning gäller oavsett om utbildningsredovisningen sker vid ordinarie eller tillfälligt utbildningsredovisande myndighet. Detta kommer att klargöras genom ett förtydligande tillägg i kap RT.
- Bestämmelserna i kap RE om delegation av beslutanderätten i ärenden om ändrad uttagning kommer att kompletteras med en föreskrift av innebörd att tillfälligt utbildningsredovisande myndighet efter hörande av ordinarie utbildningsredovisande myndighet äger besluta om ändrad uttagning av värnpliktig som fullgör del av utbildningen vid myndigheten under förutsättning att ärendet av andra skäl inte skall avgöras av annat beslutande organ.

Ärendet remitterades därefter till chefen för flygvapnet (CFV). Denne anmodades att yttra sig över frågan huruvida de bestämmelser som han utfärdat om vem som beslutar att skilja en värnpliktig från utbildning står i överensstämmelse med av värnpliktsverket meddelade föreskrifter om delegation av beslutanderätten angående ändrad uttagning av värnpliktiga. Det angavs att CFV även borde kommentera frågan om kollegiet vid Flygvapnets Halmstadsskolor (F 14) hade behörighet att i den ordning som skedde fatta beslut om att skilja den berörde värnpliktige från utbildningen vid myndigheten.

Chefen för flygvapnet anförde i yttrande över remissen följande.

Försvarsmakten skall i fred inrikta verksamheten på att bygga upp krigsförband och att förbereda förbandens användning för landets försvar.

Av förordningen (1983:276) om verksamheten inom försvarsmakten

framgår resp försvarsmyndighets program- och produktionsansvar m. m.

Verksamheten i fred (produktionen) inom försvarsmakten planeras och genomförs för särskilda program. För den övergripande planeringen bildas huvudprogram.

Huvudprogrammen delas i sin tur in i delprogram. Det finns fem huvudprogram varav Flygvapenförband är ett och Gemensamma myndigheter, vari värnpliktsverket ingår, ett annat. Produktionen hänförs till produktionsområden. Det finns fyra huvudproduktionsområden, Ledning och förbandsverksamhet är ett av dessa.

Värnpliktsverket har programansvar för delprogrammet Värnpliktsverket. Produktionen för delprogrammet Värnpliktsverket inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet omfattar bl. a. inskrivning, uttagning, fördelning, tillhörighet och inkallelse av värnpliktiga samt personalredovisning inom försvarsmakten.

Chefen för flygvapnet har programansvar ifråga om huvudprogrammet Flygvapenförband och svarar för produktionsledning och produktion för huvudprogrammet Flygvapenförband inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet.

Flygvapenmyndigheter på lägre regional och lokal nivå genomför sin produktion för huvudprogrammet Flygvapenförband inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet.

Produktionen styrs genom uppdrag. I uppdraget preciseras produktionen genom att uppgifter anges och resurser anvisas. Om det behövs skall också särskilda handlingsregler meddelas.

CFV har ansvaret för utbildningen inom flygvapnet. CFV utfärdar med stöd av förordningen (1983:276) om verksamheten inom försvarsmakten utbildningsbestämmelser med utbildningsmål anpassade efter de uppgifter som skall lösas i krigsorganisationen.

CFV har givit F 14/FSS produktionsuppdraget att genomföra utbildning avseende upprättandegruppchefer (KM 711). Särskilda handlingsregler har meddelats (uppdraget gällande aktuellt ärende bifogas).

Av uppdraget framgår att värnpliktiga skall grundutbildas enl BUF VPL. Dessa bestämmelser anger vad utbildningen skall innehålla och vilka kunskapsmål som skall uppfyllas för resp befattning.

Av BUF VPL framgår också att under pågående utbildning främst skede AB och B skall den värnpliktiges möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen för krigsplacering fortlöpande bedömas.

Värnpliktig som ej kan tillgodogöra sig utbildningen i uttagen befattning skall i första hand överföras till annan krigsanvändbar befattning eller efter handläggning i granskningsnämnd ges ändrad uttagning.

Beslut att skilja elev från utbildning jml BUF GEM avser beslut inom CFV ansvarsområde. En konsekvens av sådant beslut blir att värnpliktig i första hand skall överföras till annan befattning i den befattningsnivå han är uttagen. Härvid kommer värnpliktsverkets bestämmelser in i bilden. Förfarandet vid tillämpningen av dessa i FV överensstämmer helt med den beskrivning som framgår av bilaga I till rubricerad remiss, sid 5, 3:e stycket.

I BUF GEM anges att beslut att skilja värnpliktig elev vid marklinje fattas av flottiljchef (motsv). I aktuellt mål avses C F 14. C F 14 har delegerat beslutanderätten till C FSS, som fattat beslutet enl gällande arbetsordning.

Vid ärendets avgörande den 23 juni 1987 uttalade JO Holstad följande.

Som närmare redovisats i den inom ombudsmannaexpeditionen upprättade promemorian har värnpliktsverket i sina personalredovisningsföreskrifter utfärdat bestämmelser om omfördelning till annan befattningstyp. Innebör-

den av bestämmelserna är bl. a. att ett beslut om en sådan omfördelning "som ej är förenad med ändring av värnpliktsförhållande" inte behöver föregås av någon kommunikering med den värnpliktige och inte är överklagbart.

På de skäl som anges i den nämnda promemorian anser jag att varje ändring av en värnpliktigs befattning är att betrakta som en ändrad uttagning. Vid handläggningen av sådana frågor gäller 17 § förvaltningslagen (1986:223). Om en fråga om ändring av en värnpliktigs befattning väcks under den värnpliktiges grundutbildning får ärendet sålunda inte avgöras utan att den värnpliktige underrättats om de uppgifter som har tillförts ärendet genom någon annan än honom själv och han har fått tillfälle att yttra sig över dessa uppgifter. Och den värnpliktige har enligt 19 § andra stycket värnpliktslagen (1941:967) rätt att överklaga beslutet hos värnpliktsnämnden. Är det uppenbart att beslutet gått den värnpliktige emot, skall han därför enligt 21 § andra stycket förvaltningslagen underrättas om hur han kan överklaga det.

Värnpliktsverket har i sitt remissvar förklarat sig dela den nu angivna uppfattningen. Det kan alltså konstateras att verkets föreskrifter i angivna hänseenden inte är förenliga med gällande lag. Verket har förutskickat att man i en pågående översyn av personalredovisningsföreskrifterna avser att göra erforderliga rättelser på de nu berörda punkterna. Jag utgår från att verket omgående på lämpligt sätt informerar berörda myndigheter om innehållet i detta beslut. Med dessa uttalanden lämnar jag den nu behandlade frågan.

I den berörda promemorian har också ifrågasatts om de regler om skiljande från utbildning, som finns i Bestämmelser för utbildning vid flygvapnet, gemensamma utbildningsbestämmelser (BUF GEM) står i överensstämmelse med värnpliktslagens regler och av värnpliktsverket meddelade bestämmelser om delegation av beslut om ändrad uttagning. CFV har i sitt yttrande hit gjort gällande, att ett beslut att skilja en elev från befattningsutbildning är ett beslut inom hans ansvarsområde. CFV tycks mena att han därför inte är bunden av några särskilda bestämmelser när det gäller att reglera förfarandet vid ett sådant ärendes avgörande. Däremot skulle enligt CFV värnpliktsverkets bestämmelser vara tillämpliga såvitt avser de konsekvenser ett beslut om skiljande från utbildning kan få.

Enligt min mening är den ståndpunkt som redovisas i yttrandet från CFV felaktig. Ett beslut om skiljande från utbildning kan uppenbarligen inte ses isolerat. Om beslutet, vilket som regel är fallet, automatiskt får till följd att den värnpliktiges uttagning måste ändras är skiljandet från utbildningen att se som ett led i den ändrade uttagningen. I annat fall skulle bestämmelserna i värnpliktslagen om ändrad uttagning och de därtill anknyttande föreskrifter som utfärdats av värnpliktsverket få en alltför begränsad räckvidd. Om en myndighet finner att en värnpliktig, som tillfälligt genomgår utbildning där, bör skiljas från denna utbildning skall myndigheten alltså ta upp frågan med den "ordinarie" utbildningsredovisande myndigheten. I regel kan den myndigheten då fatta beslut om att ändra den värnpliktiges uttagning och föra över honom till en annan befattningsutbildning. Men om den värnpliktige är uttagen till kompani- eller plutonsbefäl och inte kan fullfölja utbildning

till befattning inom respektive kategori utan måste "nedgrupperas", skall ärendet underställas värnpliktskontoret för beslut. Först sedan ett beslut om ändrad uttagning fattats av vederbörande myndighet får den värnpliktige skiljas från utbildningen. Beslutet om ändrad uttagning skall föregås av kommunikation med den värnpliktige och förses med besvärshänvisning till värnpliktsnämnden.

Det är tydligt att de nu aktuella bestämmelserna i BUF GEM inte överensstämmer med det nu redovisade synsättet. Bestämmelserna bör därför ses över. En ändring av bestämmelserna bör lämpligen samordnas med den komplettering av delegationsbestämmelserna rörande ändrad uttagning som förutskickats i värnpliktsverkets remissvar.

Mot bakgrund av det sagda kan det också konstateras att beslutet att skilja den värnpliktige från utbildningen vid F 14/FSS rätteligen skulle ha fattats av Jämtlands flygflottilj med stöd av värnpliktsverkets bemyndigande i skrivelse den 10 november 1981 angående försök med decentraliserad produktionsledning inom Nedre Norrlands militärområde.

Eftersom de synpunkter jag nu redovisat kan äga tillämpning även beträffande övriga försvarsgrenar översänder jag kopior av detta beslut till cheferna för armén och marinen liksom till överbefälhavaren.

Värnpliktsverket och chefen för flygvapnet anmodas att snarast för riksdagens ombudsmän redovisa sina åtgärder med anledning av detta beslut.

III. Vårdområdet

Socialtjänst

Hem för särskild tillsyn – en undersökning rörande vården och behandlingen på hemmen

(Dnr 447–1986)

JO, som har som en viktig uppgift att följa tillämpningen av lagar och andra författningar, har genomfört en undersökning av hur lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) tillämpas på olika håll i landet.

Som en första etapp i en sådan undersökning granskades ärenden om omedelbara omhändertaganden enligt LVU. Undersökningen omfattade ett representativt urval kommuner i landet och den avsåg de beslut om omedelbara omhändertaganden, som fattats under första halvåret 1983.

Resultatet av undersökningen redovisades i beslut den 14 juni 1984 (JO:s ämbetsberättelse 1984–85 s. 178).

Som en andra etapp i undersökningen granskades förhållandena för dels de barn, som med stöd av LVU har beretts vård i annat enskilt hem än det egna, dels för de barn som i samband med beslut om vård enligt 6 § socialtjänstlagen (SoL) av socialnämnden har placerats i familjehem. Vid undersökningens genomförande besöktes ett flertal kommuner i landet.

De iakttagelser som gjordes rörande socialnämndernas handläggning av familjehemsärenden redovisades i beslut den 18 december 1985 (JO:s ämbetsberättelse 1986–87 s. 138).

Många av de unga som omhändertas för vård med stöd av LVU behöver särskilt kvalificerad vård och behandling. I 12 § LVU anges att för vård av unga, som på någon grund som anges i 1 § andra stycket 2 p. eller tredje stycket LVU behöver stå under särskilt noggrann tillsyn, skall finnas hem som är anpassade för sådan tillsyn. Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, socialstyrelsen beslutar om vilka hem som skall anses som hem för sådan särskild tillsyn. Hemmen för särskild tillsyn har ersatt de förutvarande ungdomsvårdsskolorna. Den 1 januari 1983 övergick huvudmannaskapet för dessa institutioner från staten till landstingskommuner och kommuner. F. n. finns i landet 24 sådana hem. Flertalet av dessa var tidigare ungdomsvårdsskolor för vilka staten hade huvudmannaskapet fram t. o. m. 1982. De flesta av tillsynshemmen (20) finns söder om Gävleborgs och Kopparbergs län.

Som en tredje och avslutande etapp av undersökningen om de LVU-omhändertagna barnens situation ansåg JO det viktigt att få en uppfattning om hur hemmen för särskild tillsyn (§ 12-hemmen) ingår som en del av socialtjänstens resurser för att bistå de unga. Vad som därvid framställt som särskilt angeläget var att se vilka konsekvenser som huvudmannaskapsförändringen medfört. Då vården vid hemmen rymmer långt gående befogenhe-

ter för personalen ägnades rättssäkerhetsaspekterna särskild uppmärksamhet. Det framstod även som angeläget att undersöka på vilket sätt vård vid hem för särskild tillsyn ingår som en del av en under socialnämndens ansvar sammanhållen vård och behandling.

Vid undersökningens genomförande har följande hem besökts: Hammargårdens ungdomshem, Eknäs skolhem, Sillebo skolhem, Folåsa skolhem, Stigbyskolan, Råby yrkesskola, Östra Spångs skolhem, Ryagårdens yrkesskola, Fagareds yrkesskola, Gräskärns yrkesskola, Nereby skolhem, Brättegårdens yrkesskola, Sundbo yrkesskola, Vemyra skolhem, Johannisbergs skolhem och Strömsegården.

Vid besöken på hemmen har de inskrivna elevernas akter granskats. Även utskrivna elevers akter har – fast i mindre omfattning – granskats. Samtal har ägt rum med föreståndare och andra tjänstemän vid hemmen, som även förevisat de olika avdelningar som funnits vid hemmet.

Inalles har 272 elevakter granskats. Av dessa rörde 216 ungdomar, som bereddes vård på § 12-hemmet med stöd av LVU. Återstoden avsåg elever, som i frivilliga former bereddes vård på hemmet. Av de granskade akterna avsåg 205 pojkar och 67 flickor. I några fall har de vid besöken gjorda iakttagelserna föranlett remiss till huvudmannen för utredning och yttrande.

Slutligen har genom en enkät till föreståndarna vid § 12-hemmen kompletterande uppgifter inhämtats.

Sedan undersökningen slutförts anförde JO Tor Sverne i beslut den 31 mars 1987 sammanfattningsvis följande.

Den 1 januari 1983 övergick huvudmannaskapet för de dåvarande ungdomsvårdsskolorna från staten till landstingskommuner och kommuner. Skolorna benämns numera hem för särskild tillsyn eller – enligt den bestämmelse i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) som reglerar vården – § 12-hem. Hemmen fyller en mycket viktig funktion i omsorgen om de unga som bäst behöver socialtjänstens insatser. Jag har vid mina besök på hemmen särskilt fäst mig vid det starka engagemang som personalen visar för att förbättra förhållandena för dessa unga. Det bestående intrycket av min undersökning är att hemmen är väl ägnade att ge grund för en varaktig förbättring av de ungas situation.

Det är därför med oro som jag har kunnat konstatera att det nuvarande regelsystemet på sikt kan leda till en sådan förändring av verksamheten vid dessa hem att möjligheterna att bistå de unga begränsas. Samhället kan komma att ställas inför en resursknapphet som allvarligt äventyrar möjligheterna att ge denna grupp unga de särskilda omsorger som de behöver.

Utgångspunkten för mina överväganden har varit den i förarbetena till socialtjänstlagen klart uttalade målsättningen att hemmen för särskild tillsyn skall finnas kvar som en särskilt kvalificerad resurs inom socialtjänsten för de mest utsatta gruppernas behov.

De regler om resursansvar och planeringsansvar som socialtjänstlagen innehåller har emellertid visat sig på sikt kunna äventyra en sådan målsättning. Det finns påtagliga risker för att de i lagstiftningen anvisade områdena för en resursplanering är för små. Det framstår inte längre som lika försvarbart att med landstingsområdet som bas hålla den kostnadskrävande resurs som hemmen utgör för att tillgodose behoven hos de relativt sett få

ungdomar som det är fråga om här. Kraven på ett effektivt resursutnyttjande driver fram en breddning av verksamheten så att resurserna kan tas i anspråk för allt fler. Hemmens särskilda kompetens att möta de mest utsattas behov kan gå förlorad. Den minskade kostnadstäckningsom huvudmannen numera får och det ökade kostnadsansvar som har lagts på kommunerna medverkar till denna förändring.

Samtidigt som verksamheten vid hemmen för särskild tillsyn står inför förändringar, som på sikt kan leda till en knapphet på resurser, läggs den målsättningen fast att socialtjänsten skall ta ett ökande ansvar för de unga lagöverträdarna. En förutsättning för sådana av statsmakterna uttalade förväntningar sägs vara att socialtjänsten bibehålls vid sitt ansvar för att genom särskilt anpassade, väl kvalificerade insatser kunna möta behoven hos dessa unga. Det råder obalans mellan å ena sidan den målsättning som har uttalats i fråga om de unga lagöverträdarna och å andra sidan de förändringar som nu sker inom socialtjänsten.

Utvecklingen aktualiserar behovet av en breddning av basen för den verksamhet som hemmen för särskild tillsyn skall bedriva. Det kan ifrågasättas om inte landet bör indelas i större regioner för att på så sätt nå ett tillräckligt underlag för att dessa särskilt kvalificerade insatser skall kunna bibehållas som en resurs inom socialtjänsten. Behovet av ett centralt intagningsförfarande bör uppmärksammas. Samtidigt bör förnyade överväganden göras beträffande samhällets ekonomiska ansvar för denna begränsade grupp.

Utvecklingen befinner sig enligt min mening nu i ett skede där det framstår som i hög grad angeläget att regeringen i samråd med huvudmännen för hemmen, personalen vid dessa hem och med förtroendemän och tjänstemän hos socialnämnderna till överläggning tar upp de frågor som har berörts här. Särskild uppmärksamhet bör ägnas den grupp unga som befinner sig i gränsskiktet mellan socialtjänsten och psykiatrin.

Min undersökning har således kommit att gälla den väsentliga frågan om samhällets vilja och beredskap att möta behoven hos de unga, som behöver särskilt kvalificerade insatser från samhällets sida. Det kan enligt min mening inte accepteras att regelsystemet på sätt nu sker leder utvecklingen bort från den grupp unga som systemet är satt att skydda.

Jag har vid min undersökning även ägnat rättssäkerhetsfrågorna särskild uppmärksamhet. Mina iakttagelser i den delen har föranlett erinran i flera hänseenden.

Jag har kunnat konstatera att det i flera fall brustit i noggrannhet vid inskrivning av elev på hemmet. En tillfredsställande granskning av de formella förutsättningarna för vården där har inte alltid skett. Detta framstår som allvarligt mot bakgrund av det tvång som den unge kan underkastas på hemmet. Mina iakttagelser ger mig anledning fästa socialstyrelsens uppmärksamhet på behovet av enhetliga rutiner i detta hänseende.

Vidare har jag ansett mig böra framhålla vikten av att de domstolar som prövar frågor om vård omedelbart underrättar hemmen om de domar eller beslut som innebär att vården på hemmet skall upphöra. Det brister i dag i domstolarnas rutiner för sådana underrättelser.

Det är givetvis angeläget att huvudmannen nära följer verksamheten vid

hemmen. För att ge grund för en sådan kontroll har föreskrivits en underrättelseskyldighet från hemmet till huvudmannen, såvitt avser vissa vid hemmet fattade beslut om tvångsingripanden. Jag har uppmärksammat uppenbara brister i dessa beslut utan att detta har föranlett erinran av huvudmannen. Mina iakttagelser i den delen ger mig anledning framhålla vikten av att huvudmannen på sätt lagstiftningen förutsätter noga följer verksamheten.

För att de kvalificerade insatser som ges på hemmen för särskild tillsyn bäst skall kunna tas tillvara är en noggrann och omsorgsfull vård- och behandlingsplanering nödvändig. Det måste finnas en nära samverkan mellan socialnämnden och hemmet. Det bör i första hand ankomma på socialnämnden att i en välstrukturerad plan redovisa de behandlingsskäl, som gjort placeringen på hemmet nödvändig. Under behandlingen på hemmet bör en fortlöpande återredovisning ske till socialnämnden. Inför vårdens avslutande bör hemmet till ledning för nämnden redovisa hur behandlingen har utfallit och vilket behov av fortsatta insatser från nämndens sida som föreligger. Jag har funnit anledning framhålla vikten av en fastare samverkan mellan socialnämnden och hemmet i detta avseende.

Som ett led i vården på hemmet får den unge tas in på en låsbar enhet. En sådan enhet är genom sin personaltäthet och den lokalmässiga utformningen särskilt inrättad så att den unge skall kunna stå under särskilt noggrann tillsyn. Vård på sådan låsbar enhet får pågå högst två månader.

Av behandlingsskäl får vid flera hem den unge stanna kvar på en sådan låsbar enhet under hela vårdtiden. Man låter därvid inom den angivna tidsfristen med stöd av en undantagsregel vården övergå i öppnare former.

Det finns skäl som talar både för och emot en sådan ordning. Jag redovisar mina överväganden i den delen och finner slutligen att detta är en fråga som bör tas upp vid de överläggningar som enligt vad förut har sagts bör äga rum.

En central fråga gäller på vilket sätt den kunskap som personalen vid hemmet får om den unge bäst skall kunna tas tillvara sedan behandlingen vid hemmet avslutats. Enligt de regler som gällde tidigare hade hemmet ett ansvar för den unge såväl under den tid som den unge vistades i som utom skolan. Några regler som på så sätt skapar garantier för en effektiv eftervård finns inte längre. Detta har lett till att hemmet i många fall efter utskrivning helt förlorar kontakten med den unge. De stora värden som ligger i den kunskap som har nåtts om den unge och i de relationer som har uppkommit går helt förlorade. Vid många hem söker man i dag finna lösningar som möjliggör en fortsatt kontakt med den unge. Bl. a. förekommer s.k. eftervårdskontrakt. En förutsättning för sådana kontrakt är att socialnämnden är villig att medverka. Många kommuner avhåller sig av kostnadsskäl från att i en sådan ordning finna en form för eftervården.

Det framstår som i hög grad angeläget att de kunskaper och erfarenheter som personalen vid hemmen får bättre tas till vara än vad nu är fallet. Jag har därför ansett det särskilt angeläget att den frågan tas upp vid de överläggningar som bör komma till stånd.

Hemmen för särskild tillsyn skall tillgodose kvalificerade behandlingsbehov hos svårt störda ungdomar. De erfarenheter personalen når kan bättre tas tillvara i en nära samverkan mellan hemmen.

Den undersökning som gjorts ger anledning till antagande att hemmen i dag står isolerade från varandra. Från många håll framhålls att erfarenhetsutbyte, utbildning och vägledning starkt begränsats med den risk för standardsänkning och ojämn vårdkvalitet detta kan leda till. Särskilt framhålls att personalutbildningen eftersätts.

Det är nödvändigt att socialstyrelsen inom ramen för sin tillsynsfunktion medverkar till en bättre kontakt mellan hemmen och att styrelsen verkar för att personalen ges den utbildning och fortbildning som är nödvändig för att hemmen skall kunna tillgodose behoven hos de mest utsatta ungdomarna.

Fråga om sekretesslagens bestämmelser åsidosatts inom arbetet i de lokala narkotikagrupperna i Örebro län

(Dnr 292-1986)

RFHL har i klagomål till JO anfört bl. a.

På många håll i Örebro län har lokala narkotikagrupper inrättats. De skall ha ansvaret för narkotikafrågan inom varje kommunal eller kommun. De är sammansatta av företrädare för socialtjänst, skola, fritid, polis, frivård och andra som är direkt involverade i kampen mot missbruket.

I "Narkotikapolitiskt program för Örebro län" heter det:

Socialtjänstföreträdaren intar en särställning i den lokala gruppen genom de krav socialtjänstlagen ställer upp. Huvudansvaret för informationssamlandet läggs på socialtjänstföreträdaren. Sekretesslagens bestämmelser gäller vad avser socialtjänstens begränsade möjligheter att lämna ut information om enskilda. Representanterna i den lokala narkotikagruppen är alla personligt utsedda av resp. socialnämnd eller kommundelsnämnd och gruppen sorterar direkt under nämnden. Detta möjliggör för gruppens medlemmar att sinsemellan diskutera enskilda klienter eller presumtiva sådana utan hinder av sekretesslagen (s. 10-11).

RFHL framhåller att det i praktiken betyder att företrädare för myndigheter och en oidentifierad kategori, som i normala fall inte har tillgång till socialtjänstens sekretessbelagda uppgifter och som enligt sekretesslagen inte skall ha tillgång till sådana uppgifter, såvida inte den enskilde lämnar sitt samtycke, nu inom hägnet av särskilda kampgrupper anser sig fritt kunna diskutera enskildas personliga förhållanden.

Länsstyrelsen i Örebro län har efter remiss yttrat sig i ärendet.

JO Tor Sverne uttalade i beslut den 9 oktober 1986 följande.

Såsom länsstyrelsen framhållit råder sekretess mellan myndigheter samt mellan självständiga verksamhetsgrenar inom samma myndighet. Den omständigheten att flera myndigheter samverkar i samrådsgrupper eller på annat sätt påverkar inte sekretessen. Att deltagarna i gruppen utses av nämnden saknar betydelse vid den bedömningen.

Utbyte av uppgifter om enskilds personliga förhållanden inom gruppen kräver därför den enskildes samtycke. Föreligger inte sådant samtycke får sekretessen brytas endast med stöd av bestämmelse i lag. Sådan bestämmelse finns bl. a. i 71 § socialtjänstlagen.

Utredningen visar att inom samrådsgrupper i vissa kommuner uppgifter lämnats om enskildas personliga förhållanden utan att samtycke härtill lämnats. Annat lagligt stöd för förfarandet har såvitt framkommit inte funnits. Jag kan således konstatera att samrådsgrupperna i dessa kommuner åsidosatt sekretesslagens bestämmelser.

Sekretessreglerna har som ett viktigt syfte att upprätthålla den enskildes förtroende för myndighetens verksamhet. Reglerna fyller en viktig funktion inom verksamhetsområden, där insatser ofta förutsätter en nära kunskap om enskildas personliga förhållanden, såsom inom socialtjänst och sjukvård. Sekretesskyddet är också inom dessa områden särskilt starkt. Den enskilde måste kunna känna trygghet för att de uppgifter han lämnar för att kunna få behövlig hjälp inte kommer till utomståendes kännedom. Detta är av största betydelse i en verksamhet som till stor del bygger på den enskildes egna initiativ.

Inrättandet av särskilda samrådsgrupper i kommunerna kan vara ett viktigt led i arbetet för att förebygga eller begränsa missbruk av beroende-framkallande medel. För att allmänhetens förtroende för gruppernas verksamhet inte skall rubbas är det emellertid nödvändigt att arbetet i grupperna föregås av ingående diskussioner rörande de rättsliga förutsättningarna för gruppernas verksamhet. Sekretessfrågorna måste därvid ägnas särskild uppmärksamhet. Jag utgår från att dessa frågor tas upp till förnyade överväganden med anledning av vad som har förekommit nu och att den fortsatta verksamheten bedrivs med strikt iakttagande av sekretesslagens bestämmelser.

Jag anser inte att vidare åtgärder från min sida nu är påkallade, varför jag avslutar ärendet här.

Frågor rörande preliminärskatteavdrag vid utbetalning av barnpension och barntillägg till kommun för kostnader för vård i familjehem

(Dnr 560–1985)

Om en underårig genom en socialnämnds försorg får vård i ett annat hem än det egna är föräldrarna skyldiga att delta i kostnaderna. Det belopp som envar av föräldrarna skall bidra med får dock inte överstiga bidragsförskottet (34 § socialtjänstlagen och 43 § socialtjänstförordningen).

Enligt 10 kap. 3 § lagen om allmän försäkring (AFL) har kommun rätt att uppbära den folkpension som tillkommer barn eller ungdomar som vårdas i familjehem. Däremot får kommuner inte tillgodogöra sig barnets tilläggs-pension (ATP).

I allmänna råd från socialstyrelsen 1981:1, Rätten till bistånd, s. 87 f., uttalas bl. a. följande.

Även barnpension eller barntillägg enligt *folkpensioneringen* kan få uppbäras av kommunen. Detta framgår av 10 kap. 3 § AFL (1962:381, med ändring 1980:623) samt 1 och 3 §§ i kungörelsen om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension (1962:393 i dess lydelse 1 januari 1982). Av

dessas bestämmelser följer att kommunen får uppbära barnpensionen eller barntillägget om den unge på socialnämndens bekostnad under en hel månad vårdas i familjehem eller hem för vård eller boende eller på annat sätt åtnjuter vård eller försörjning med avgift som erläggs av kommunen. Kommunen får uppbära så stor del av barnpensionen och/eller barntillägget som svarar mot kommunens kostnader.

Barnpension utgår efter en avliden förälder och motsvarar vad föräldern skulle haft att ersätta kommunen om han/hon levte. Barnpensionen uppgår aldrig till högre belopp än bidragsförskottet. Den kan därför alltid i sin helhet uppbäras av kommunen om den tillsammans med det barnbidrag som kommunen uppbär och vad den andra föräldern kan erlägga inte överstiger kommunens kostnader för barnet.

Barnpension från försäkringen för tilläggs pension skall alltid utbetalas till den enskilde, alltså till den som företräder barnet. Det är vårdnadshavaren om inte särskild förmyndare eller god man utsetts att för barnets räkning uppbära och förvalta barnets tilläggs pension. Kommunen kan inte tillgodogöra sig barnets tilläggs pension.

Vid inspektion av socialförvaltningen i Malmö kommun uppmärksammades följande.

Malmö allmänna försäkringskassa hade på framställan av socialförvaltningen fattat beslut att ett barns folkpension skulle utbetalas till förvaltningen, att barnets tilläggs pension skulle utbetalas till barnet och att avdrag för preliminär skatt avseende hela pensionen skulle göras från tilläggs pensionen.

I anledning härav aktualiserades från förvaltningens sida frågan hur försäkringskassan respektive socialnämnden bör förfara i sådana fall där det uppkommer skatt på den för socialnämnden tillgängliga barnpensionen.

Frågan är i dessa fall om kommunen skall ha rätt att uppbära folkpensionsbeloppet ogravat och skatten för det sammanlagda beloppet tillåtas belasta den "skyddade" tilläggs pensionsdelen eller om man bör räkna ut skatten för det sammanlagda beloppet och kommunerna endast ha rätt att tillgodogöra sig folkpensionen, efter att den på folkpensionen belöpande delen av skatten har avdragits. Även andra förfaringssätt – såsom att tillämpa någon typ av schablonregler – är tänkbara.

Från Svenska kommunförbundet inhämtades att man där haft många förfrågningar från kommunerna om hur denna fråga borde lösas.

Yttranden inhämtades från socialnämnden i Malmö kommun, socialstyrelsen, riksskatteverket och riksförsäkringsverket.

JO Tor Sverne anförde i beslut den 2 september 1986 följande.

Barnpension i form av såväl folkpension som tilläggs pension utbetalas till barnet under det att barntillägg utbetalas till föräldern.

Vad först gäller barnpensionerna vill jag anföra följande.

I förarbetena till socialtjänstlagen (prop. 1979/80:1 s. 370) framhöll departementschefen att hjälptagaren själv inte skulle behöva ersätta kostnader för egen vård eller behandling och att detta innebär att barns tillgångar inte skall få tas i anspråk i den mån de inte utgörs av underhållsbidrag från föräldrar.

Reglerna att barnpension kan tas i anspråk för vårdkostnader kan synas stå i strid med socialtjänstlagens regler om att ett barns tillgångar inte får användas till sådant ändamål. Den frågan har emellertid varit föremål för överväganden i flera sammanhang. Det rör sig om en politisk bedömningsfråga, i vilken jag saknar anledning att yttra mig. Det sist anförda gäller även

frågan om skatt skall påföras en enskild för pension som utbetalas till kommun.

Socialutskottet har i sitt betänkande SoU 1979/80:44 s. 87 avvisat tanken på att kommuner skall kunna uppbära ett barns tilläggspension för att få täckning för sina vårdkostnader.

Detta innebär att ett barn som uppbär tilläggspension normalt sett bidrar mindre till vårdkostnaderna än det skulle ha gjort om det bara uppbär folkpension.

Mot denna bakgrund kan jag från allmänna synpunkter inte finna det felaktigt att tilläggspension kan tas i anspråk för skatteavdrag även till den del skatten avser folkpension.

Skulle så inte vara fallet skulle ju de barn som uppbär tilläggspension eller har andra inkomster gynnas i än högre grad i jämförelse med dem som endast uppbär folkpension.

Vad sedan gäller barntillägg äger det nyss sagda motsvarande giltighet. En förälder med höga inkomster skulle gynnas i förhållande till en med låga inkomster om barntillägget skulle tas i anspråk för preliminärt skatteavdrag.

Det nu anförda leder till att kommunen har rätt att ta ut ersättning för sina vårdkostnader med belopp som svarar mot barnpension och barntillägg enligt folkpensioneringen före skatt.

Vid angivna förhållanden och då utredningen visar att de rutiner som i dag tillämpas står i överensstämmelse med lag saknar jag anledning att gå vidare i saken. Jag avslutar därför ärendet.

Socialnämnds skyldighet att meddela beslut i ärende om bistånd enligt socialtjänstlagen (SoL)

(Dnr 1871–1986)

Alkoholproblematikernas riksorganisation (ALRO) anförde i klagomål till JO bl. a.

I flera fall har vi kunnat konstatera att våra medlemmar och andra avvisats då de begärt bistånd i form av behandling på viss institution. Avslaget har meddelats dem muntligt eller i mer eller mindre personliga brev från vederbörande socialsekreterare. Allt tyder på att deras ärenden inte ens blivit föremål för behandling i vederbörande sociala distriktsnämnd eller av den som har delegationsrätt.

Vid klagomålen hade ALRO fogat kopia av ett brev enligt vilket en biståndssökande – H. – utan att formellt beslut meddelats underrättats om att hans ansökan inte kunde bifallas.

Yttrande inhämtades från socialnämnden i Göteborgs kommun.

I sitt yttrande anförde nämnden bl. a.

Varje kontakt med socialtjänsten kan inte betraktas som en formell ansökan om bistånd enligt 6 § SoL. Detta skulle leda till ett stelbent och byråkratiskt arbetssätt och motverka socialtjänstlagens intentioner om lättillgänglighet och att inte registrera och dokumentera i onödan. Det måste vara möjligt att genom lyhördhet och respekt för människors självbestämmanderätt uppnå

balans mellan rättssäkerhetskrav och ett praktiskt och smidigt arbetssätt.

I sitt remissvar anförde nämnden avslutningsvis att klagörendet visade att det kan vara svårt för den enskilde socialtjänstemannen att avgöra när en sökande har rätt till ett formellt beslut i ett ärende och att nämnden avsåg att göra distriktsnämnderna uppmärksamma på problemen.

I beslut den 27 februari 1987 anförde JO Tor Sverne.

Det är förvisso angeläget för socialtjänsten att verka så byråkratiskt och enkelt som möjligt. Det får dock inte ha till följd att de normala och för vår rättsordning grundläggande reglerna sätts ur spel. Det är självklart att en begäran från en enskild om bistånd skall resultera i beslut och att beslutet skall kunna överklagas.

Det uppstår givetvis situationer då en enskild i stället för ett formellt beslut får ett besked under hand. Sådana upplysningar kan t. ex. gälla efter vilka normer nämnden fattar beslut i bistandsärenden. Är det inte helt klart att den enskilde önskar endast upplysning skall hans begäran uppfattas som en framställan om bistånd och således avgöras i ett beslut.

Jag finner således anledning att rikta kritik mot distriktsnämnden för det sätt på vilket H:s ärende handlades. Med hänsyn till att socialnämnden avser att vidta åtgärder som är ägnade att förhindra att saken upprepas finner jag mig kunna avsluta ärendet här.

Verkställighet av dom om vård enligt 1 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

(Dnr 1355–1986)

F. är född 1968. Den 26 november 1985 beslöt ordföranden i Täby socialnämnd att omedelbart omhänderta F. med stöd av 6 § LVU. Beslutet fastställdes av länsrätten i Stockholms län. Socialnämnden beslöt den 18 december 1985 att hos länsrätten ansöka om vård med stöd av 1 § andra stycket 2 p. LVU, eftersom F. utsatte sin hälsa och utveckling för allvarlig fara bl. a. genom brottslig verksamhet. I dom den 17 januari 1986 lämnade länsrätten socialnämndens ansökan utan bifall. Sedan nämnden fullföljt talan förordnade kammarrätten den 2 april 1986, med ändring av länsrättens dom, att F. skulle beredas vård enligt LVU. Domen, som enligt uppgift delgavs F. den 3 april 1986, kunde inte verkställas eftersom F. höll sig undan. Den 21 maj 1986 greps F. av polis, misstänkt för brott. Han begärdes häktad. Den 23 maj 1986 fattade ordföranden i socialnämnden ånyo beslut om att F. skulle omhändertas. Sedan F. försatts på frifot efter en häktningsförhandling den 26 maj 1986, överfördes han, med stöd av ordförandens beslut om omhändertagande, till Bärby ungdomshem. Efter det att socialnämnden återigen ansökt om att F. skulle beredas vård enligt LVU biföll länsrätten genom dom den 2 september 1986 nämndens ansökan.

I klagomål hit anförde F:s föräldrar bl. a. följande.

När F. greps av polis den 21 maj 1986 fanns en plats vid Bärby

ungdomshem reserverad för honom. Trots att F. i och med gripandet hölls under god uppsikt och vårdades i en narkotikafri miljö fann nämnden att vården av F. inte kunde anses påbörjad. Kammarrättens dom förföll den 23 maj 1986. Detta hade till följd att frågan om vård av F. på nytt måste prövas i domstol.

Yttranden inhämtades från socialnämnden i Täby kommun och socialstyrelsen.

Socialnämnden anförde bl. a.

Enligt 3 § LVU ska vården vara påbörjad inom fyra veckor från den dag beslutet vunnit laga kraft. Enligt besked från kammarrätten vann beslutet laga kraft den 24 april 1986 och vården skulle alltså vara påbörjad senast den 22 maj 1986. Av propositionen till socialtjänstlagen framgår att vård i familjehem eller annat hem som avses i socialtjänstlagen ska ha inletts inom ovan angiven tid. Vid telefonsamtal med socialstyrelsens lagbyrå den 22 maj 1986 bekräftades att vården måste inledas på en plats där socialtjänsten kan ha inflytande över vården, vilket vi inte ansågs ha när F. var anhållen hos polismyndigheten. Detta innebär att beslutet om vård ej längre gällde den 23 maj 1986. Vid samtal med åklagarmyndigheten den 22 maj 1986 ansåg den sig ej kunna frige F. utan begärde honom häktad.

I beslut den 24 februari 1987 uttalade JO Sverne bl. a.

I frågan om LVU-vården kunde ha inletts under den tid F. satt anhållen vill jag anför följande.

I 3 § LVU stadgas:

Om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från den dag då beslutet har vunnit laga kraft, gäller beslutet inte längre.

I förarbetena till socialtjänstlagen (prop. 1979/80:1 s. 586) anför departementschefen följande.

Det är angeläget från rättssäkerhetssynpunkt att nämnden ser till att vården av den unge inleds så snart som möjligt efter rättens beslut. Nämnden bör inte kunna hålla den frågan svävande under någon längre tid. Eftersom grunden för beslutet om vård med stöd av LVU är att vård inte har kunnat beredas i frivilliga former, ligger det i sakens natur att vården måste inledas utanför den unges eget hem. En bestämmelse om att vården skall inledas utanför den unges eget hem har tagits in i 11 § andra stycket. I förevarande lagrum föreskrivs att rättens beslut om vård förfaller, om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från det att rättens beslut har vunnit laga kraft. Det innebär således att vård i familjehem eller annat hem som avses i SoL skall ha inletts inom den angivna tiden. Som regel kan den unge nås av nämnden när beslutet skall verkställas. Är den unge inte omhändertagen och vägrar han att inställa sig vid det hem där vård skall ges honom, kan enligt vad som närmare framgår av 18 § socialnämnden påkalla polishandräckning. Det kan emellertid i undantagsfall komma att inträffa att den unge hindrar verkställigheten genom att hålla sig undan. Kan nämnden i sådant fall inte bereda den unge vård inom den angivna tidsfristen förfaller beslutet. Detta hindrar dock inte att ett nytt beslut kan fattas på samma grunder som det tidigare beslutet. Dessa fall torde dock bli sällsynta.

Efter ett beslut om vård enligt LVU har socialnämnden ett ansvar för den unge som normalt åvilar den unges föräldrar. Nämndens ansvar inträder så

snart nämnden får kontakt med den unge under sådana förhållanden att vårdansvaret kan utövas.

De ovan citerade förarbetena ger närmast vid handen att vård måste inledas på familjehem eller annat hem som avses i SoL. Så är inte fallet. Det föreligger ingen tvekan om att vård enligt LVU kan inledas på bl. a. en sjukhusinrättning. Det är vidare helt klart att ett frihetsberövande i form av ett anhållande inte i sig bryter en påbörjad LVU-vård. Vård enligt LVU förutsätter således inte att nämnden har oinskränkta möjligheter att bestämma över den unge. Det bör vidare särskilt framhållas att ett frihetsberövande i form av ett anhållande alltid är begränsat till en förhållandevis kort tid. På grund av det nu anförda anser jag att en LVU-vård kan inledas under tid då den unge är anhållen.

Enligt min mening förelåg således formella förutsättningar att inleda vård enligt LVU när nämnden fick kännedom om att F. var gripen av polis. Därvid borde såväl F. som polismyndigheten ha underrättats om att vården blivit inledd.

Med hänsyn till den oklarhet om rättsläget som uppenbarligen rått anser jag mig emellertid inte böra gå vidare i saken utan stannar vid dessa uttalanden.

Fråga om när ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) verkställts

(Dnr 3243-1985)

I 8 § LVU stadgas att om länsrätt fastställt ett beslut om omedelbart omhändertagande skall socialnämnd inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos länsrätten om att den unge skall beredas vård med stöd av lagen.

I stadgandet anges vidare att omhändertagandet upphör bl. a. om ansökan inte inges inom den angivna fristen.

Vid inspektion i oktober 1985 av socialförvaltningen i Halmstads kommun framgick av handlingarna i en akt bl. a. följande.

Socialnämnden beslöt *den 8 augusti 1985* jämfört med § 6 jämfört med § 1 andra stycket punkt 2 LVU, att omhändertaga J. J. Hennes vistelseort var då okänd.

Beslutet om omedelbart omhändertagande underställdes länsrätten, som fastställde detsamma.

Den 12 augusti 1985 anlände J. J. till barnpsykiatriska kliniken i Halmstad. Hon underrättades därvid om beslutet. J. J. avvek därefter från kliniken. Nästa dag återkom hon till barnpsykiatriska kliniken där hon stannade kvar till *den 15 augusti*. Sistnämnda dag fördes hon genom personal vid socialbyrå till den institution där hon skulle vara placerad, nämligen Ungdomsmottagningen i Göteborg.

— — —

Socialnämnden beslutade *den 5 september 1985* att ansöka om vård. Ansökan ingavs till länsrätten *den 10 september 1985*.

I en inom förvaltningen upprättad handling angavs följande.

Socialnämnden i Halmstad beslutade 850808 jml § 6 LVU jämfört med § 1:2 att omedelbart omhänderta J. J. Nämnden beslutade vidare att hon skulle placeras på Brättegården så snart plats där kunde anvisas, samt att hon intill dess skulle vara placerad på Ungdomsmottagningen i Göteborg, om detta gick att ordna.

Vid tidpunkten för beslutet hade J. J. rymt från barnpsykiatriska kliniken i Halmstad. Polishandreckning hade begärts. J. J. dök själv upp på barnpsyk 850812, varvid omhändertagandebeslutet verkställdes.

Fråga uppkom om den i 8 § LVU angivna tidsfristen för ingivande av ansökan om vård skulle beräknas med utgångspunkt från den dag då J. J. kom till barnpsykiatriska kliniken eller från den senare dag då hon genom socialförvaltningens försorg fördes till ungdomsmottagningen i Göteborg.

Yttrande inhämtades av socialnämnden.

I sitt yttrande anförde nämnden bl. a.

Verkställigheten av omhändertagandet påbörjades först den 15 augusti, när J. J. placerats där nämnden föreskrivit att omhändertagandet skulle verkställas, dvs. på ungdomsmottagningen i Göteborg. – Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken är en institution som ingår i hälso- och sjukvårdsorganisationen. Verksamheten där styrs av för dessa inrättningar särskild lagstiftning. Fråga är om verkställigheten av omedelbart omhändertagande enligt LVU kan inledas och tillämpas där.

JO Sverne anförde i beslut den 18 september 1986 följande.

Av förarbetena till LVU framgår att den tidsfrist som anges i 8 § LVU skall räknas från det s. k. faktiska omhändertagandet och att fristen syftar till att ge garanti för att ett omhändertagande inte består under längre tid än som oundgängligen behövs.

Något entydigt besked när ett omhändertagande får anses verkställt – dvs. när ett faktiskt omhändertagande ägt rum – ges emellertid inte i förarbetena till LVU.

Jag vill se saken på följande sätt.

Vid ett beslut om omedelbart omhändertagande har socialnämnden påtagit sig ett ansvar för den unge, som i mycket motsvarar det som normalt åvilar den unges föräldrar. Nämndens ansvar för den faktiska vården inträder så snart nämnden får kontakt med den unge under sådana förhållanden att vårdansvaret kan utövas.

Den omständigheten att den unge är intagen på sjukhus medför inte att nämndens ovan angivna ansvar faller bort. Det sist anförda får särskild tyngd i fall som det nu aktuella där den unges behov av sjukvård har en direkt anknytning till de missförhållanden som föranlett beslutet om omhändertagande.

Den omständigheten att nämnden inte ändrat sitt preliminära placeringsbeslut har i detta sammanhang ingen självständig betydelse.

Det nu sagda ger i det aktuella ärendet vid handen att omhändertagandet får anses verkställt den 12 augusti 1985.

Vid detta förhållande skulle således beslutet om omedelbart omhänderta-

gande ha upphört när nämnden den 10 september 1985 gav sin ansökan om vård till länsrätten.

Denna bedömning står väl i överensstämmelse med tanken på att ett omhändertagande inte skall bestå längre än vad som oundgängligen erfordras.

Med hänsyn till den osäkerhet som rått i frågan om när ett omhändertagande enligt LVU skall anses verkställt finner jag inte skäl att gå vidare i saken. Jag avslutar därför ärendet.

Om länsstyrelses utredningsansvar i ärende enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) – särskilt frågan om vilken betydelse som skall tilläggas ett i ärendet avgivet läkarintyg

(Dnr 3240–1985)

Socialnämnden i Upplands Väsby kommun anmälde den 28 juni 1985 till länsstyrelsen i Stockholms län behovet av vård enligt LVM för A.

Länsstyrelsen i Stockholms län beslöt om läkarundersökning. Sådan undersökning utfördes av överläkaren Lars Sjöstrand. Sjöstrand utfärdade den 1 augusti 1985 ett intyg på det av socialstyrelsen fastställda formuläret.

Länsstyrelsen, som inte själv verkställde utredning i ärendet, uttalade herefter i skrivelse till socialförvaltningen i Upplands Väsby kommun följande.

Efter fullgjord utredning konstaterar länsstyrelsen att A. har ett fortgående missbruk av såväl alkohol som blandmissbruk.

A. har på länsstyrelsens begäran handräckts av polis till läkarundersökning. Av läkarintyg, utfärdat av överläkare Lars Sjöstrand vid Mariamottagningarna, framgår att A. har ett omfattande missbruk som i sig gör att det föreligger ett vårdbehov. Emellertid har dr. Sjöstrand ej vid läkarundersökningen kunnat finna att missbruket givit upphov till sådana fysiska eller psykiska skadeverkningar att man kan hävda att patienten på grund av sitt missbruk utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara till följd av missbruket. Det kan ej heller hävdas att det föreligger risk enligt samma läkarintyg för att patienten för närvarande skall komma att skada någon närstående till följd av sitt missbruk.

Sammanfattningsvis konstateras således att A. till följd av missbruk av framför allt alkohol har ett klart uttalat vårdbehov. Då det saknas medicinska grunder för att styrka ett trängande vårdbehov enligt LVM samt då missbrukaren ej utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara avskriver länsstyrelsen ärendet.

Socialnämnden i Upplands Väsby kommun anförde i anmälan till JO bl. a. följande.

Kommunen har enligt socialtjänstlagen det yttersta vårdansvaret.

A., som är född 1956, har sedan lång tid tillbaka missbrukat såväl alkohol som narkotika. Socialtjänsten har vid ett flertal återkommande tillfällen försökt förmå A. att genomföra frivilliga stödinsatser samt institutionsplacement för att på så sätt bryta sitt missbruk. Detta har emellertid visat sig vara gagnslöst.

Mot denna bakgrund har socialnämnden vid två tillfällen anmält ärendet till länsstyrelsen som är utredningsansvarig. Socialnämndens bedömning för anmälningarna har varit att A. har haft ett fortgående missbruk, att behövlig vård ej kunnat beredas på frivillig grund och att det föreligger ett trängande vårdbehov. Därtill kommer hotfullt uppträdande mot modern, vilket inneburit rädsla för henne att återvända hem.

Länsstyrelsen instämmer i socialnämndens bedömning med undantag av "det trängande vårdbehovet". Motiveringen till detta är enbart läkarens utlåtande.

Läkaren gör dock en mycket snäv medicinsk bedömning av A:s missbruk. Länsstyrelsen har enligt socialnämndens förmenande inte fullgjort sin utredningsskyldighet och därmed inte försökt göra en total social bedömning huruvida A. har ett trängande vårdbehov eller ej.

Socialnämnden ifrågasätter om länsstyrelsen kan underlåta att genomföra en egen utredning som skall innehålla en bedömning av A:s totala sociala situation och inte enbart gälla behovet av medicinsk vård. Om JO finner att länsstyrelsen kan underlåta utredning och underlåta att föra ärendet till länsrätten för prövning måste en lagändring ske. Annars kan kommunen inte fullfölja sitt yttersta vårdansvar enligt socialtjänstlagen.

Klagomålen remitterades till socialstyrelsen, som verkställde utredning och avgav yttrande. Länsstyrelsen bemötte vad socialstyrelsen anförde.

I beslut den 25 augusti 1986 uttalade JO Sverne härefter följande.

Förutsättningarna för vård enligt LVM anges i 2 och 3 §§ LVM.

I 2 § uppställs de grundläggande kraven *dels* att den enskilde till följd av fortgående missbruk skall vara i trängande behov av vård, *dels* att insatser enligt socialtjänstlagen eller annan lag inte kan tillgodose hans vårdbehov.

Med trängande vårdbehov avses enligt förarbetena att det skall föreligga en allvarig missbruksbild, som kräver snabba och kraftfulla insatser för att bryta en ogynnsam utveckling. Missbruket måste således vara förhållandevis intensivt och regelbundet. Missbruket skall vara av den omfattningen att missbrukaren är i omedelbart behov av vård. Omständigheterna skall vara sådana att den vården inte kan ges honom med stöd av annan lagstiftning.

Dessa allmänna förutsättningar kompletteras genom bestämmelserna i 3 §. Vård enligt lagen får beslutas om den enskilde till följd av missbruket a) utsätter sin psykiska eller fysiska hälsa för allvarig fara eller b) kan komma att allvarligt skadas själv eller någon närstående. Båda situationerna utmärks enligt förarbetena främst av att den enskilde till följd av ett okontrollerbart missbruk hamnat i eller riskerar att råka i en nödsituation som hotar hans hälsa eller välfärd. Enligt 3 b) gäller vidare att också fara för att missbrukaren kan komma att allvarligt skada någon närstående kan utgöra skäl för beslut om vård enligt lagen.

Det bör således uppmärksammas att 3 § förutsätter ett ställningstagande inte bara till frågan om missbrukaren befinner sig i en akut nödsituation utan även till om missbrukaren till följd av missbruket utsätter sig för risk att hamna i en sådan nödsituation. Ett ställningstagande till den senare frågan förutsätter således en bedömning av konsekvenserna av ett fortsatt missbruk.

Det åligger länsstyrelsen att utreda om det finns skäl för vård enligt LVM och i sådant fall göra ansökan till länsrätten. Till ledning för sin bedömning

skall länsstyrelsen inhämta intyg av läkare, vilket intyg skall åtfölja ansökan till länsrätten. Enligt 5 § skall i sådant läkarintyg anges missbrukarens *aktuella* hälsotillstånd. Det bör således ankomma på läkaren att i intyget lämna en redogörelse för missbrukarens hälsotillstånd och göra en allmän bedömning av hans vårdbehov och av vilka åtgärder som behövs. Av läkarintyget bör också framgå om lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV) är tillämplig och om vården bör inledas på sjukhus.

Ett läkarintyg aktualiseras så snart anmälan från socialnämnden har kommit in till länsstyrelsen. I sin begäran om läkarintyg överlämnar länsstyrelsen anmälan från nämnden samt uppgift om egna iakttagelser, om länsstyrelsen sammanträffat med missbrukaren eller eljest gjort en egen utredning. I normalfallet åtföljs emellertid begäran om läkarintyg endast av anmälan från nämnden.

Det kan således redan nu konstateras att läkaren för sin bedömning endast har de uppgifter som missbrukaren eventuellt själv lämnar samt det begränsade underlag som utgörs av socialnämndens ofta summariska sammanfattning av missbrukarens situation. Den omfattande och noggranna utredning om missbrukaren, som i det läget ofta finns hos socialnämnden, är således inte tillgänglig för läkaren. Läkarens möjligheter att göra en bedömning som sträcker sig utöver missbrukarens aktuella fysiska eller psykiska vårdbehov är således begränsade. Det torde inte heller ha förutsatts att det skall åligga läkaren att med en noggrann social utredning som grund göra den prognos som bestämmelserna i 3 § LVM förutsätter.

Socialstyrelsen har enligt uppdrag fastställt formulär för läkarintyg.

Som framgår av den tidigare redovisningen upptar formuläret under fem punkter den bedömning som läkaren har att göra. De tre första punkterna i formuläret ansluter till 2 § LVM och innefattar således ställningstagande till frågan om det föreligger sådant trängande behov av vård som anges där. Till ytterligare komplettering av den bedömningen skall läkaren vidare svara på om det trängande vårdbehovet har sin grund i ett fortgående missbruk.

De båda övriga punkterna i formuläret ansluter till förutsättningarna för vård enligt 3 §. Läkaren skall således svara på om den enskilde utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara till följd av missbruket eller om missbrukaren kan komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

Det har sålunda genom formuläret lagts i läkarens hand att på ett oftast ofullständigt underlag ta ställning till om förutsättningar för vård enligt LVM föreligger.

Detta framstår som desto allvarligare då i den praktiska tillämpningen läkarintyget ofta blir bestämmande för den fortsatta handläggningen hos länsstyrelse och länsrätt. Jag har således uppmärksammat fall då länsstyrelse, sedan läkaren inte funnit att samtliga förutsättningar för vård enligt LVM är uppfyllda, ansett fortsatt utredning opåkallad, men också fall då länsrätt i en sådan situation anmodat länsstyrelsen att återkalla en redan gjord ansökan.

En sådan tillämpning utgår enligt min mening från en uppenbar felsyn.

Kravet på läkarintyg har tillkommit i den avsikten att komplettera utredningen vid länsstyrelsen med en redogörelse jämväl för missbrukarens

aktuella hälsotillstånd främst med avseende på hans behov av somatisk eller psykiatrisk vård. Däremot har avsikten inte varit att läkaren på det begränsade utredningsmaterial som står honom till buds skall göra en fullständig bedömning av om förutsättningar för vård enligt LVM föreligger.

Ett ställningstagande till frågan om förutsättningarna för vård såsom de beskrivs i 3 § föreligger förutsätter en noggrann social utredning om missbrukarens situation. Den utredningen, som bör ske i nära samarbete med socialnämnden, måste omfatta den tid under vilken missbruket har pågått, vilka insatser som har gjorts för att avbryta missbruket, resultatet av dessa insatser samt vilken sannolikhet som föreligger för fortsatt allvarligt missbruk och konsekvenserna av detta. Visar utredningen att fortsatta frivilliga insatser är meningslösa och kan det antas att missbruket kommer att fortsätta om vård inte ges ankommer det på länsstyrelsen och i sista hand på rätten att efter egen utredning och med den ledning ett läkarintyg kan ge bedöma vilka risker detta kan innebära för missbrukarens hälsa.

På motsvarande sätt bör det ankomma på länsstyrelsen att efter hörande av missbrukaren och den som i övrigt berörs och med en i övrigt noggrann utredning som grund ta ställning till om missbrukaren kan komma att allvarligt skada någon honom närstående. Det är närmast en självklarhet att läkarens ställningstagande i den delen inte ensamt kan bli avgörande för den fortsatta handläggningen av ärendet.

Vad som förekommit vid handläggningen av ärendet vid länsstyrelsen i Stockholms län ger grund för antagande att länsstyrelsen okritiskt accepterat de slutsatser som läkaren dragit och därför ansett vidare utredningsåtgärder från länsstyrelsens sida opåkallade.

Jag anser mig inte kunna godta länsstyrelsens handläggning av ärendet. Det hade enligt min mening ålegat länsstyrelsen att verkställa utredningen i ärendet och därefter – med den ledning som läkarintyget kunnat ge – ta ställning till om skäl för ansökan till länsrätten förelägg.

De iakttagelser som jag har gjort beträffande handläggningen av ärenden enligt LVM ger mig anledning ifrågasätta om formuläret för läkarintyg har fått en lämplig utformning. Enligt min mening bör formuläret anpassas till den utredningssituation som föreligger hos läkaren och således uppta besked om missbrukarens aktuella hälsotillstånd och om behovet av vård. Enligt min mening bör det inte åläggas läkaren att redovisa ställningstaganden i frågor som kräver ett vida större utredningsunderlag än det vilket som regel finns tillgängligt hos läkaren. Jag får därför genom översändande av ett exemplar av detta beslut fästa socialstyrelsens uppmärksamhet på frågan.

De iakttagelser som jag har gjort vid granskningen av ärenden enligt LVM ger mig också anledning ifrågasätta en ändring av grunderna för vård enligt LVM. Det bör enligt min mening klarare framgå att de allvarliga sociala skadeverkningar för missbrukaren, som ett fortsatt missbruk kan få, skall vinna beaktande vid bedömningen av behovet av vård enligt LVM. Jag översänder därför också ett beslut till socialberedningen för beaktande.

Verkställighet av beslut om vård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) m. m.

(Dnr 2358 – 1985)

Enligt 6 § förstastycket LVM ankommer det på socialnämnden att föranstalta om verkställighet av rättens beslut om vård. Enligt andra stycket upphör emellertid beslutet om vård att gälla, om inte vården har påbörjats inom två veckor från den dag då beslutet vann laga kraft.

Genom dom den 20 juni 1985 biföll länsrätten i Stockholms län en ansökan om att en man vid namn H. skulle beredas vård enligt LVM. Länsrätten förordnade att domen skulle gälla omedelbart. H. överklagade domen hos kammarrätten i Stockholm. Sedan han återkallat besvären avskrev kammarrätten målet den 16 augusti 1985. Kammarrättens beslut sändes till H. i lösbrev.

Solna socialnämnd, som bar ansvaret för verkställigheten av länsrättens dom, kunde inte nå H. Nämnden påkallade biträde av polis. H. omhändertogs av polis den 13 september 1985 och fördes påföljande dag till Östföra behandlingshem. Föreståndaren för behandlingshemmet Jan-Erik Albäck fann att tiden för verkställighet utgått, varför H. ej togs emot för vård.

Albäck har under hänvisning till vad som förekommit hos JO anført klagomål mot socialnämnden för att nämnden brustit i kontroll av att de formella förutsättningarna för verkställighet var uppfyllda. Enligt Albäcks mening borde nämnden ha återkallat begäran om handräckning sedan tiden för verkställighet utgått.

Klagomålen remitterades till socialnämnden i Solna kommun som instämde i att tiden för verkställighet utgått när H. omhändertogs och att handläggningen därför varit felaktig.

Länsstyrelsen i Stockholms län har i remissvar uttalat, att rättens beslut om vård vinner laga kraft först sedan den enskilde fått del av beslut om avskrivning med anledning av hans återkallelse av besvär. Då H. – såvitt visats – inte fått del av beslutet, har bestämmelserna i 6 § inte utgjort hinder mot verkställighet.

Länsstyrelsen framhåller emellertid i sitt yttrande att ett beslut om vård rimligtvis inte kan vara verkställbart hur länge som helst och anför.

Frågan om när man kan anse att ett beslut om vård meddelades för så lång tid sedan att en verkställighet måste te sig olämplig är svår att besvara. Klart synes dock vara att den tid som i detta fall förflutit mellan kammarrättens beslut 1985-08-16 och polisens omhändertagande 1985-09-13 alls inte i sig kan förmedla att man kan anse det olämpligt att låta verkställa beslutet om vård, eftersom delgivning ofta kan dra ut i tiden.

Länsstyrelsen tar vidare upp frågan om hur socialnämnd skall få del av domar i LVM-mål och underrättelser att avgöranden vunnit laga kraft. Länsstyrelsen anför.

Vad häfter angår frågan om hur socialnämnd lämpligen bör få kännedom om att en LVM-dom vunnit laga kraft måste denna ses i ett vidare perspektiv. Det finns skäl att i detta sammanhang även ta upp frågan om inte förvaltningsdomstol i förordning bör åläggas att i LVM-mål expediera domsbevis och en kopia av domen till vederbörande socialnämnd. I så gott

som samtliga fall förordnas nämligen om omedelbar verkställighet av beslutet om LVM-vård. Den tidsutdräkt som uppstår om först länsstyrelsen som part skall få domen och sedan kopiera den till socialnämnden för att den skall kunna foga den till ansöknings om plats på institution (20 § socialtjänstförordningen), kan inte vara försvarbar eftersom det här gäller personer med ett stort vårdbehov.

Länsrätten i Stockholms län och länsstyrelsen har träffat överenskommelse att länsrätten skall tillställa den vårdansvariga socialnämnden domar i LVM-mål. Liknande överenskommelser har säkerligen träffats i övriga län. Länsstyrelsen anser frågan även om den lösts i praktiken dock så viktig att ansvaret för expedieringen av domar i LVM-mål till socialnämnd bör fastställas i förordning (jfr KK 1964:635 angående underrättelse om dom i vissa brottmål m. m.). Om kammarrätt t. ex. häver länsrätts beslut om LVM-vård bör finnas bestämmelse om att omedelbart underrätta även institutionen.

Vad gäller bevis om laga kraft kan först anföras att beslut om LVM-vård verkställs nästan undantagslöst. Den dag klienten inställs på institutionen fattas det formella intagningsbeslutet, oftast på grundval av ett förordnande om omedelbar verkställighet, och vårdtiden påbörjas. I och för sig kan påstås att i de flesta fallen ett bevis om laga kraft därför inte är nödvändigt.

Som inte minst H:s fall visar kan dock missförstånd uppstå eftersom en korrekt bedömning av frågan om laga kraft och den därmed sammanhängande frågan om verkställbarhet kan fordra juridisk sakkunskap. För att undvika missförstånd och felaktiga bedömningar torde det vara nödvändigt att socialnämnd erhåller uppgift om att överklagande skett och att beslut i LVM-mål vunnit laga kraft. Enligt länsstyrelsens mening är det liksom när det gäller domar och domsbevis lämpligast att förvaltningsdomstol har ansvaret för att dessa meddelanden kommer till socialnämndens kännedom.

Domstolsverket uttalar i yttrande efter remiss bl. a.

Innehållet i de remitterade handlingarna ger upphov till främst följande frågor.

- 1) Var det lagligt och lämpligt att vården av H. påbörjades först den 14 september 1985?
- 2) Skall förvaltningsdomstol expediera dom eller beslut i LVM-mål till vederbörande socialnämnd och eventuell institution?
- 3) Hur skall en socialnämnd få kännedom om att ett avgörande vunnit laga kraft?

Av de handlingar som bifogats JO:s remiss kan annat inte utläsas än att beslutet om polishandräckning och om att vården skulle påbörjas varit lagligen grundade. Länsrätten hade förordnat om omedelbar verkställighet och eftersom domen inte vunnit laga kraft hade beslutet om vård inte upphört att gälla enligt 6 § andra stycket LVM. Som länsstyrelsen påpekat i sitt yttrande kan emellertid den situationen uppkomma, att så lång tid förflutit sedan ett beslut om vård meddelades, att verkställighet likväl måste te sig olämplig. I 6 § andra stycket LVM ges uttryck för att vården bör inledas snarast. Ett beslut om vård med förordnande att det skall gälla omedelbart kan dock alltid verkställas inom besvärstiden, som är tre veckor, och inom ytterligare två veckor därefter. Enligt DV:s mening kan det allmänt sett förefalla mindre lämpligt att föranstalta om verkställighet sedan nästan tre månader förflutit från det domen och förordnandet om omedelbar verkställighet meddelades. Omständigheterna i det enskilda fallet kan emellertid vara sådana att det trots allt kan framstå som riktigt att göra det. Av remisshandlingarna framgår inte närmare om det i detta fall funnits några

särskilda skäl för att befordra domen till verkställighet så sent som i september 1985.

Med hänsyn till den ovan angivna ståndpunkten att vård med stöd av LVM bör inledas så snart som möjligt är det väsentligt att dom eller beslut expedieras direkt till vederbörande socialnämnd. Det är ju enligt 6 § första stycket LVM socialnämnden som skall föranstalta om verkställighet av rättsens beslut om vård. Om ett vårdbeslut skulle upphävas, bör domstolen underrätta vårdhemmet. I DV:s handböcker för förvaltningsdomstolarna har därför expedition till socialnämnd och vårdhem rekommenderats.

Som anförs av länsstyrelsen i Stockholms län förordnas om omedelbar verkställighet i så gott som samtliga mål som gäller beredande av vård enligt LVM. Lagakraftbevis eller uppgift om att en dom har överklagats behövs då inte för socialnämndens del, eftersom dessa frågor inte har betydelse för möjligheten att verkställa domen. Mot angiven bakgrund framstår det som tveksamt att införa en särskild rutin för expediering i de förhållandevis sällsynta fall där förordnande om omedelbar verkställighet inte har meddelats. Enligt DV:s mening bör bevis om laga kraft i dessa fall inhämtas av vederbörande socialnämnd. Den domstol som meddelat domen kan lämna uppgift om datum för delgivning och därefter kan från besvärinstansen införskaffas lagakraftbevis eller bevis om att besvär inte anförts intill viss dag (som skall ligga mer än tre veckor framåt i tiden), s. k. negativt diariebevis. Sedan beslutade ändringar i förvaltningsprocesslagen trätt i kraft vid årsskiftet 1986/87 kan lagakraftbevis eller negativt diariebevis utfärdas av den domstol som har meddelat den dom som skall verkställas.

JO Sverne anförde i beslut den 10 oktober 1986.

Jag anser lika med länsstyrelsen och domstolsverket att hinder mot verkställighet av rättsens beslut om vård inte har förelegat. Albäck har således förfarit felaktigt, då han under hänvisning till bestämmelserna i 6 § LVM inte tog emot H. för vård.

Remissinstanserna för i ärendet en diskussion som utgår från att nämnden själv får besluta i verkställighetsfrågan. Nämndens bedömning bör ske med utgångspunkt från den tid som förflutit från det beslutet meddelades tills verkställighet kommer i fråga.

Bestämmelserna i LVM synes emellertid inte lämna utrymme för en sådan prövning av behovet av den vård som har beslutats av rätten. Nämnden kan således enligt min mening inte förhålla sig passiv i avvaktan på att den i 6 § angivna fristen för verkställighet utgår eller annars underlåta verkställighet när förutsättningar för sådan föreligger. Om detta är en bra ordning eller inte kan naturligtvis vara föremål för olika meningar. Eftersom LVM nu är föremål för översyn av socialberedningen finner jag dock inte anledning att gå närmare in på denna fråga.

Länsstyrelsen aktualiserar behovet av att i förordning inta bestämmelser om skyldighet för domstol att expediera domar och beslut i LVM-mål.

Som framgår av domstolsverkets yttrande har verket utfärdat rekommendationer till rätterna att expediera domar och beslut. Något behov av att i förordning inta bestämmelser om detta har inte kommit fram.

Vad därefter gäller expediering av lagakraftbevis får jag anföra.

Som tidigare framhållits meddelas regelmässigt förordnande om omedelbar verkställighet av rättsens beslut om vård. Kan verkställighet ske genast

enligt förordnandet – vilket regelmässigt är fallet – behövs inget laga-kraftbevis.

Kan verkställighet inte ske på den grund att missbrukaren håller sig undan åligger det nämnden, som har ansvaret för att tidsfristen i 6 § inte överskrids, att underrätta sig om dag för laga kraft. Nämnden har därefter en oavvislig skyldighet att kontinuerligt bevaka ärendet och i förekommande fall återkalla en begäran om polishandräckning om det visar sig att verkställighet inte kan ske inom föreskriven tid. Några särskilda bestämmelser i denna del synes inte påkallade.

Har förordnande om omedelbar verkställighet inte meddelats, ligger det i sakens natur att socialnämnden, som har ansvaret för verkställigheten, införskaffar bevis om laga kraft innan verkställighet äger rum. Jag vill erinra om bestämmelserna i 20 § socialtjänstförordningen, som ålägger den nämnd som har att göra ansökan om intagning, att vid ansökan föga avskrift av dom eller beslut samt bevis om att detta får verkställas. Inte heller dessa situationer påkallar särskild reglering.

Jag översänder en kopia av beslutet till socialberedningen men vidtar i övrigt inga ytterligare åtgärder med anledning av vad som har förekommit.

Hälso- och sjukvård m. m.

Nattpersonal tog samtidig rast varvid patienterna på en psykiatrisk klinik lämnades utan tillsyn. Härvid begick en patient självmord och en annan patient anlade eld i en medpatients säng. – Fråga om sjukvårdshuvudmans och sjukvårdspersonals ansvar för patienterna. Tillika fråga om socialstyrelsen med tillräcklig omsorg utrett de två händelserna (Dnr 1082–1985)

I april 1983 begick en patient vid psykiatriska kliniken vid regionsjukhuset i Örebro (RSÖ) självmord genom att hänga sig på en toalett. I juni samma år tog sig en patient på samma avdelning in på ett patientrum och tände eld på filten i en medpatients säng varvid denne erhöll brännskador på underbenen. Vid båda tillfällena hade personalen tagit samtidig rast i ett kafferum i strid mot givna instruktioner. Båda händelserna anmäldes till socialstyrelsen enligt förordningen (1982:772) om skyldighet för landstingskommuner att anmäla till socialstyrelsen vissa skador och sjukdomar som inträffat i hälso- och sjukvården.

Enligt en tidningsartikel den 9 april 1985 riktade socialstyrelsen skarp kritik mot regionsjukhuset. Personalen hade gjort sig skyldig till fel och försummelse genom att lämna patienterna utan tillsyn. Socialstyrelsen avstod emellertid från att göra anmälan till hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd med yrkande om disciplinär påföljd då det inte gick att peka ut någon enskild som ansvarig.

JO Sverne beslöt på eget initiativ att utreda saken.

Sedan bl. a. landstingsdirektören i Örebro läns landsting och socialstyrelsen yttrat sig anförde JO Sverne i beslut den 11 november 1986 följande.

Socialstyrelsen har riktat en allvarlig kritik mot verksamheten på sjukhuset. För egen del har jag funnit det förhållandet att personalen vid två tillfällen lämnat patienterna utan tillsyn så anmärkningsvärt att det förtjänar ytterligare uppmärksamhet.

Grundläggande bestämmelser om sjukvårdshuvudmännens och hälso- och sjukvårdspersonalens ansvar för patienterna finns i hälso- och sjukvårdslagen (HSL 1982:763) och lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. I 3 § HSL stadgas bl. a. att varje landstingskommun skall erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom landstingskommunen. En god hälso- och sjukvård skall enligt 2 a § HSL särskilt vara av god kvalitet och *tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen*. Denna regel har stor betydelse inte minst då det gäller den psykiatriska vården.

För personalens del gäller att den arbetar under ansvar. I 5 § tillsynslagen sägs bl. a. att den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen skall vinnlägga sig om att ge patienten sakkunnig och omsorgsfull vård och att han skall visa patienten omtanke och respekt. I 12 § tillsynslagen sägs att om den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad som åligger honom i hans yrkesutövning och felet ej är ringa,

får disciplinpåföljd åläggas honom. Med hälso- och sjukvårdspersonal avses enligt 1 § tillsynslagen bl. a. personal vid sjukhus som drivs av det allmänna.

I 18 § HSL slutligen stadgas att socialstyrelsen har tillsynen över landstingskommunernas hälso- och sjukvård.

Det är med utgångspunkt från dessa grundläggande bestämmelser till skydd för patienterna inom sjukvården jag granskat sjukvårdshuvudmannens och socialstyrelsens åtgärder.

För att uppfylla kraven gentemot patienterna behövs för det första personal. Detta är också förutsatt i HSL, där det i 13 § sägs att det i hälso- och sjukvården skall finnas den personal som behövs för att meddela god vård. För det andra krävs att biträdespersonalen skriftligen eller muntligen får instruktioner om hur verksamheten skall skötas för att kunna tillgodose kraven i hälso- och sjukvårdslagen och tillsynslagen.

Det har i ärendet inte gjorts gällande att personalstyrkan på den psykiatriska kliniken skulle ha varit otillräcklig. Den bristande tillsynen vid de två aktuella tillfällena har i stället berott på att nattpersonalen, när den tagit gemensam rast och lämnat patienterna utan tillsyn, antingen inte har fått behövliga instruktioner eller också har åsidosatt för tjänstgöringen givna instruktioner.

Enligt biträdande klinikchefen von Werder fanns "föreskrifter" för nattpersonalen, som angav att minst en av de tjänstgörande skulle ha uppsikt över patienterna. Enligt blockchefen Malmcrona har det funnits "rutiner" för hur personalen skulle ta rast.

Den utredning jag verkställt visar att några skriftliga instruktioner inte funnits. Klarhet har vidare – så här långt efteråt – inte kunnat nås i frågan om vilka muntliga instruktioner som lämnats den vid de aktuella tillfällena tjänstgörande nattpersonalen. Om sådana instruktioner givits har i allt fall inte kontrollerats att dessa efterföljts. Ansvaret för detta vilar på klinikchefen.¹

Även landstingen har emellertid ett ansvar för verksamheten både som sjukvårdshuvudman och som arbetsgivare. Detta medför skyldighet att leda verksamheten samt att verka för att erforderliga instruktioner för personalen utfärdas och att personalen i arbetet följer författningar och instruktioner. Ytterst vilar alltså ansvaret för att verksamheten sköts så att kraven i hälso- och sjukvårdslagen och tillsynslagen uppfylls på landstinget.

Det kan som landstinget uppgivit vara svårt att kontrollera att personalen i alla delar följer givna instruktioner. I detta fall hade emellertid den 11 april 1983 kunnat konstateras att nattpersonalen på ett flagrant sätt åsidosatt de instruktioner som den enligt arbetsledningens uppgift fått. Vid detta tillfälle hade en psykiskt sjuk människa med behov av särskild tillsyn lämnats utan sådan tillsyn och tagit sitt liv. Det hade väl efter denna händelse funnits anledning att tillse att klinikledning och andra ansvariga vid kliniken vidtog åtgärder för att bättre värna om patienternas säkerhet.

¹ Vad jag här anför om klinikchefens ansvar gäller föreskrifter och rutiner av generell natur som inte inskränker överläkarens medicinska ledningsansvar enligt 14 § HSL. Om sjukvårdshuvudmannen har förordnat annan person att vara administrativ chef vilar ansvaret på denne.

Jag finner det också i sammanhanget anmärkningsvärt att klinikchefen inte fann det påkallat att själv eller genom särskilda direktiv till annan tjänsteman kontrollera hur personalen skötte sina raster. Inte minst sett mot bakgrund av vad Malmcrona uppgivit om svårigheterna att nå nattjänstgörande personal med information hade en sådan åtgärd varit befogad. Det hade också funnits skäl att för alla läkare på kliniken understryka vikten av att säkerhetsföreskrifterna följs. Det är inte godtagbart att det uppstår "vatten-täta skott" mellan överläkarna som tjänstgör på dagtid och nattpersonalen.

Jag vill också vända mig mot Malmcronas påstående att avdelningsföreståndarna har huvudansvar för att rutinerna på avdelningarna följs. Detta ansvar åvilar, som jag tidigare nämnt, klinikchefen. Att det sedan i praktiken som regel är avdelningsföreståndarna som får kontrollera att personalen inte bryter mot föreskrifterna kan enligt min mening inte befria klinikchefen från dennes ansvar för verksamheten på kliniken.

Den förvirring som råder beträffande ansvaret för vården på sjukhuset visar enligt min mening än mer hur viktigt det är att landstinget iakttar sitt ledningsansvar och vidtar åtgärder för att understryka att arbetsgivaren inte kan godta att det i hälso- och sjukvårdslagen uppställda kravet på trygghet i vården och behandlingen eftersätts av personalen på sjukhuset. Detta gäller särskilt när det är fråga om psykiskt sjuka människor och som intagits tvångsvis på sjukhuset. Vid tvångsvård har ju samhället tagit hand om patienten under återopande av att patienten inte kan ta vård om sig själv.

När det sedan gäller socialstyrelsens handläggning av de två anmälningsärendena gör jag följande bedömning.

Socialstyrelsen har såvitt framgår av akterna inte vidtagit någon särskild utredning beträffande mordbranden utan byggt sin kritik i denna del på tillgängligt material ur anmälan.

Jag finner det märkligt att socialstyrelsen inte vidtagit några åtgärder för att närmare utreda förhållandena vid den senare kafferasten. Det är sålunda inte ens utrett vilka skötare som ingick i den aktuella personalgruppen. Det fanns ju än större anledning till ingripande, när personal trots vad som nyligen inträffat, ånyo underlät att se till patienterna. Det är också märkligt att socialstyrelsens tjänstemän vid sitt besök på RSÖ inte tog tillfället i akt att höra inblandad personal. Socialstyrelsens utredning är därför enligt min mening bristfällig. Även i beaktande av det besvärliga arbetsläget på psykiatribyrån borde ansvarsfrågorna utretts grundligare, innan slutlig ställning togs i anmälningsfrågan. Genom den ofullständiga utredningen kan även omständigheter som talade till nattpersonalens förmån ha förbisetts.

Jag vill i detta sammanhang också framhålla att jag finner det i hög grad otillfredsställande att personalen på en avdelning kan utgöras av fyra personer utan att någon av dem har en arbetsledande funktion eller i övrigt ställning som förmän. Det är inte godtagbart att personal som gjort sig skyldig till försummelse i olika avseenden skall kunna undgå ansvar genom att krypa bakom ett regellöst tillstånd där ingen har något enskilt ansvar. Om det – som socialstyrelsen kommit fram till – förhåller sig så att inte någon av de personer som tjänstgjorde som nattpersonal kan lastas för det inträffade, måste dock – som jag tidigare framhållit – ansvaret vila på annan arbetsledande personal. Det kan finnas anledning för både socialstyrelsen och sjukvårds-

huvudmannen att i framtiden beakta denna fråga.

En förutsättning för att hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN) skall kunna pröva om någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen åsidosatt vad som åligger honom i hans yrkesutövning är att denne fått del av anmälan till HSAN inom två år från det händelsen inträffade. Det har därför inte funnits någon praktisk möjlighet för mig att få personalens handlande i förevarande fall prövat i HSAN. Jag har följaktligen heller inte funnit anledning att själv försöka utreda ärendet ytterligare, exempelvis genom att ta reda på vilken personal som tjänstgjorde den 9–10 juni 1983. Detta är i sin tur orsaken till att jag nöjt mig med principiella uttalanden om vikten av att ansvaret för vården på de psykiatriska klinikerna inte åsidosätts och att alla som har detta ansvar också inser vad det innebär.

Landsting ville skriva ut en 81-årig kvinna från ett enskilt vårdhem där hon vårdats i 19 år till eget boende med stöd från socialtjänsten. – Fråga om landstings ansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen i förhållande till kommuns ansvar enligt socialtjänstlagen

(Dnr 1905–1985)

I brev till JO anförde E. och A. i huvudsak följande.

H. K., född 1905, fick för ca 20 år sedan plats vid Forshaga sjukhem i Järforsen, Kalmar län. H. K. hade dessförinnan vårdats på Södra klinikerna i Jönköping. Våren 1985 beslöt Jönköpingsläns landsting att inte längre svara för vården av H. K., enär hon inte längre ansågs vara i behov av sjukvård. H. K:s hemortskommun, Nässjö, ville inte heller påta sig betalningsansvaret för vården av H. K. Varken sjukhemmet eller klagandena vet vad som kommer att hända med H. K., vars enda önskan är att få stanna på vårdhemmet. Myndigheternas handlande mot H. K. är grymt.

Klagandena hemställde att JO skulle granska ärendet.

Utredning

Klagomålen remitterades till hälso- och sjukvårdsdirektören i Jönköpings läns landsting för utredning och yttrande. Hälso- och sjukvårdsdirektören Anders Appelin avgav eget yttrande samt åberopade ett av landstingets förtroendeläkare avgivet yttrande. Förtroendeläkaren uppgav i sitt yttrande bl. a. att H. K:s hälsotillstånd var så gott att hon inte var i behov av sluten sjukvård. Appelin anförde för egen del i huvudsak följande.

Landstingskommunens ansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen är primärt att erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som är bosatt inom landstingsområdet. I vården skall tillgodoses kvalitet, tillgänglighet och respekt för patients självbestämmande och integritet. Ur hälso- och sjukvårdslagen kan det vara svårt att få vägledning i enskilda fall. Klart är emellertid att ett medicinskt vårdbehov måste föreligga för att landstinget skall ha ett vårdansvar. Socialtjänsten har däremot entydigt ett yttersta ansvar. Rätten

till bistånd gäller oberoende av orsak (§ 6 socialtjänstlagen).

Socialnämnden skall verka för att människor, som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring, får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra (§ 21).

Intentionerna i nuvarande lagstiftning är att gränsen mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvård skall markeras mer klart med samtidiga krav på samplanering och samordning av resurser för att för hälso- och sjukvårdens del nå målet en god hälsa åt hela befolkningen. I det utvecklingsarbete som kommun- och landstingsförbunden gemensamt bedrivit för att ge stöd till genomförandet av de intentioner som den förändrade lagstiftningen ger uttryck för, har kompetensprincipen utvecklats som en bärande grund för ansvarsfördelningen mellan kommun och landsting, dvs. att landstinget svarar för åtgärder som kräver medicinskt utbildad personal.

Vad gäller vistelsebegreppet är reglerna landstingen emellan tämligen entydiga enligt rekommendation från landstingsförbundet (riksavtal). Det landsting patienten tillhör vid intagning på sjukhus är hemlandsting till dess utskrivning kan ske. Ur landstingets synpunkt betraktas således den kommun en patient var bosatt i vid intagning som hemkommun vid utskrivningstillfället. Självfallet informeras då också från sjukvårdens sida om sådana önskemål som patienten uttryckt t. ex. om vistelse i annan kommun efter utskrivning.

Enligt vårdhemsstadgan beslutar vårdhemmets föreståndare om intagning i samråd med vårdhemmets läkare.

Det åligger vidare föreståndare för enskilt vårdhem enligt vårdhemsstadgan att tillse att patienterna får behövlig aktivering och rehabilitering samt att följa vårdutvecklingen inom vårdområdet. Utvecklingen inom området har tveklöst inneburit att rehabilitering till eget boende är det självklara målet.

Hälso- och sjukvårdsnämnden inom Jönköpings läns landsting har därutöver ålagt en överläkare inom den psykiatriska vården att såsom förtroendeläkare följa upp verksamheten vid de enskilda vårdhemmen. Som ett led här i har en särskild genomgång skett under våren 1985 av samtliga patienter placerade vid vårdhem utanför landstingsområdet.

Inom Jönköpings läns landsting sker all remittering till enskilda vårdhem efter godkännande av denne förtroendeläkare. Remissen utgör samtidigt betalningsförbindelse.

Angående H. K. må följande anföras speciellt:

Ansvarig vårdpersonal har vid besök på vårdhemmet konstaterat

att H. K. ej har annan medicinsk behandling än sådan som klart faller inom ramen för god hemsjukvård

att hon sedan många år ej behövt insatser av sjukvårdspersonal och ej heller har något aktuellt medicinskt vårdbehov

att hon aktivt deltar i verksamhet utanför vårdhemmet, har goda sociala kontakter och själv vill bo kvar i bygden.

De initiativ landstinget nu tagit har skett så att hemkommunen, Nässjö, först naturligen under vecka 9 informerats om planerad utskrivning och H. K:s önskemål om att få bo i Järnforsens samhälle.

Hemkommunen har således en faktisk planeringstid på 13 veckor. Underhand har meddelats att bostad erbjudits i Nässjö men några diskussioner om behov av ytterligare planeringstid har ej förevarit.

Den 12 augusti blev det efter förfrågan känt för Jönköpings läns landsting att Nässjö kommun avslagit betalningsansvar för H. K. med hänvisning till vistelsekommunen.

Ytterligare beslut har ej fattats i ärendet, och såvitt känt har inga initiativ tagits från vårdhemmet, hemkommunen eller vistelsekommunen för att tillgodose H. K:s behov av hjälp för att få ett eget boende utanför sjukhus.

Avslutningsvis må anföras att hjälp och stöd att ordna ett eget boende efter en långvarig vistelse på sjukhus måste vara en högt prioriterad uppgift inom socialtjänsten där 13 veckors planeringstid för att klarlägga ansvar och i samråd med berörd person tillgodose aktuella behov icke är en oskäligen kort tid.

I H. K:s fall har också hälso- och sjukvårdsnämnden beslutat att man ytterst är beredd att betala för hennes boende på vårdhemmet till dess berörda kommuner har fattat beslut i ärendet.

Till stöd för handläggningen i framtiden vore det värdefullt med ett utlåtande från riksdagens ombudsmän som klarlägger huruvida berörda kommuner ytterst har betalningsansvar för fortsatt omvårdnad efter det att medicinsk grund för sjukhusvård ej längre föreligger.

Härefter remitterades ärendet till socialstyrelsen för utredning och yttrande vad avser främst gränsdragningen mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen anförde följande.

Vård med stöd av hälso- och sjukvårdslagen (HSL) kan bara ges den som behöver sådan vård. Det är den för varje vårdområde medicinskt ledningsansvarige som ytterst avgör om enskild, vilken söker vård, skall erbjudas sådan. Ytterst är det också den medicinskt ledningsansvarige som avgör om en person som är intagen förvård skall utskrivas. Den faktiska beslutanderätten kan dock vara delegerad till annan läkare än den medicinskt ledningsansvarige.

Det är omöjligt att avgöra om det ur medicinsk synvinkel är rätt eller inte rätt att utskriva den aktuella patienten. Med hänsyn till kravet på att vården för den enskilde också skall bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet synes det dock mindre lämpligt att efter 20 års vård agera för att patienten skall flytta från den miljö hon upplever som den rätta för henne.

Så länge patienten vistas på en sjukvårdsinrättning är det sjukvårdshuvudmannen som har att stå för de med vården förenade kostnaderna. Ersättning får tas ut av patienten enligt reglerna i 17 § HSL. Av den som är utförsäkrad får, fr. o. m. den 1 april 1986, högst 55 kronor per dag debiteras patienten (se SFS 1985:1091).

I den mån en patient under sjukhusvistelsen behöver stöd och hjälp från socialtjänsten är det enligt 3 § SoL vistelsekommunen som har ansvaret härför. Det är alltså socialnämnden i den kommun där sjukhuset ligger som skall svara för de sociala insatser som patienten kan behöva.

I vanliga fall torde dock hemortskommunen ta detta ansvar. Men om den inte vill det faller ansvaret på socialnämnden i vistelsekommunen. Oavsett i vilken kommun en begäran om bistånd görs skall emellertid socialnämnden fatta ett formellt beslut i saken. Beslutet skall delges sökanden. Det skall innehålla besvärshänvisning om det går sökanden emot.

Klagandena har yttrat sig över utredningen i ärendet.

Den 20 november 1986 besökte JO Sverne Forshaga sjukhem för att bl. a. höra hur H. K. själv ställde sig till landstingets planer att flytta henne från sjukhemmet. JO träffade vid besöket även sjukhemmets vårdläkare, förre överläkaren vid socialpsykiatriska kliniken i Västervik Ragnar Winberg och avdelningschefen Stig Nord från Jönköpings läns landsting.

H. K. uppgav att hon trivdes mycket bra på Forshaga sjukhem och att hon inte vill flytta. Hon har alla sina vänner i trakten. H. K. uppgav vidare att hon inte skulle klara en flyttning från sjukhemmet, där hon deltar i olika sysslor, vare sig till egen lägenhet eller till ett servicehus. H. K. förklarade slutligen

att hon fick starka nervösa besvär med bl. a. magont och sömnlöshet förra gången hon fick höra talas om flyttplanerna och att hon trodde att en flyttning skulle medföra stora psykiska besvär för henne. – På vårdhemmet klarar hon sig med lite lugnande medel mot sina besvär.

Winberg uppgav bl. a. följande. Han är psykiater och har i sin egenskap av vårdhemsläkare vid sjukhemmet haft hand om H. K. sedan år 1970. H. K. kom i depression med ångest och oro när det blev tal om flyttning. Hon skulle snabbt få sitt tillstånd allvarligt försämrat vid en utflyttning från sjukhemmet. Han ansåg därför att H. K. inte bör flyttas från Forshaga sjukhem, där hon av medicinska skäl bör vistas.

Nord uppgav bl. a. följande. Landstinget strävar efter att skriva ut patienter som klarar eget boende. Två patienter, yngre än H. K., har redan skrivits ut från Forshaga sjukhem. H. K. är inte i behov av vård enligt hälso- och sjukvårdslagen utan det ankommer på socialtjänsten att svara för H. K:s omvårdnad. Landstingets bedömning av H. K:s vårdbehov grundades på en rapport från en erfaren mentalskötare som träffat H. K. Av humanitära skäl bör dock H. K. få kvarstanna på sjukhemmet. Det ankommer dock på Hultsfreds kommun som vistelsekommun att svara här för enligt socialtjänstlagens bestämmelser.

Sjukjournal beträffande H. K. och socialakt från Nässjö kommun samt vissa handlingar från Hultsfreds kommun, där H. K. vistas, och från landstingets hälso- och sjukvårdsavdelning har granskats.

Av den vid dåvarande Ryhovs sjukhus (numera Södra klinikerna) förda journalen beträffande H. K. framgår att hon åren 1961–66 tidvis vårdades för psykiska besvär. Den 10 november 1966 ansågs H. K. så återställd att hon kunde utskrivas till Forshaga sjukhem med kvarstående medicineringsbehov. Därefter innehåller journalen följande anteckningar.

76-09-03 Med anledning av hälso- och sjukvårdsstyrelsens beslut om hemtagning av pat, som är placerade utanför landstinget, på sjukhem, har pat denna dag besökts av dr Rudkilde, förest Hågård och kurator Karlsson. Omplacering av pat bedöms som olämplig, bör få kvarstanna på sjukhemmet. /LH

85-02-19 Besök på Forshaga sjukhem, Järnforsen förest Veine Carlsson/Staffan Hågård.

Besöket i dag föranlett av Hälso- och sjukvårdsstyrelsens beslut om en hemtagning av de pat som i dag är placerade utanför länet.

Enligt sjukhemmets förest fungerar pat mycket bra vid sjukhemmet och en placering vid servicehus för äldre eller annat kontrollerat boende bedömes nu vara möjligt. Pat är vid dagens samtal helt klar och ordnad. Har önskemål om att få kvarstanna i Järnforsen där hon har alla sina vänner. Har inga anhängiga kvar i hemlandstinget.

Överenskommes nu med sjukhemsledningen om att man härifrån samtidigt med en överskrivning av pat till Kalmar landsting planerar för en utskrivning av pat till någon form av eget boende i samhället.

Appelin har därefter den 4 december 1986 meddelat följande.

Jönköpings läns landsting är garant för att H. K. inte personligen ska behöva betala för sin vistelse på Forshaga sjukhem, Järnforsen, på grund av

kommunens vägran att lämna för henne lämpligt stöd till serviceboende.

Jönköpings läns landsting förutsätter däremot att kommunen snarast kommer att fullgöra sina skyldigheter enligt lag och träffat muntligt avtal.

Vid ärendets avgörande den 11 december 1986 anförde JO Sverne följande.

Detta ärende gäller en 81 år gammal kvinna, som under åren 1961–66 tidvis vistats på dåvarande Ryhovs sjukhus i Jönköping på grund av psykiska besvär. Av sjukhusjournalen framgår att hon även tidigare haft olika besvär med nerverna. Den 10 november 1966 ansågs hon så pass återställd att hon kunde utskrivas till Forshaga sjukhem, som är ett vårdhem för lättskötta psykiskt sjuka. Hon vistas alltså på detta hem. I början av år 1985 startade hälso- och sjukvårdsnämnden – i syfte att nedbringa sjukvårdskostnaderna inom landstinget – en undersökning av vilka utomlans placerade patienter som kunde överföras till annan vård för vilken primärkommunen svarade. Man fann därvid att H. K., som under cirka nitton år bott och fått vård på Forshaga sjukhem, skulle kunna flyttas till sin hemkommun Nässjö och där erhålla nödvändig hjälp och tillsyn inom socialtjänstens ram. Någon som helst hänsyn till att H. K. motsatte sig detta och att hon, när hon hörde talas om vad som planerades, fick psykiska besvär synes inte ha tagits. Enligt min mening vittnar denna behandling av en gammal människa om en beklaglig brist hos hälso- och sjukvårdsnämnden på mänsklig hänsyn.

Det finns emellertid även anledning att granska ärendet ur medicinsk synpunkt. Därvid kan följande anföras.

Landstingets ansvar för hälso- och sjukvården regleras i hälso- och sjukvårdslagen (HSL). I 2 a § HSL stadgas att hälso- och sjukvården skall bedrivas så att den uppfyller kraven på en god vård. Detta innebär att den skall särskilt tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen, bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet samt så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten.

H. K. har vistats på Forshaga sjukhem sedan 1966. Det är inte klarlagt varför hon placerades på detta vårdhem som ligger långt från hennes hemtrakter. Landstinget har dock inte ens påstått att hon själv bett att få bo där när hon skrevs ut från dåvarande Ryhovs sjukhus. Under alla de år H. K. bott på Forshaga sjukhem synes landstinget före 1985 endast vid ett tillfälle ha ifrågasatt sitt ansvar för henne och placeringen på hemmet. Detta skedde 1976, då H. K. undersöktes av bl. a. en läkare från landstinget. Hon ansågs vid detta tillfälle inte kunna flyttas från vårdhemmet.

År 1985 finner emellertid landstinget plötsligt att H. K. inte längre är i behov av dess hälso- och sjukvård. Bedömningen grundas för landstingets och landstingets läkares del på en rapport från en skötare, vilken rapport avgivits efter ett besök på hemmet av två tjänstemän från landstinget. Protester hos landstingets tillsynsläkare från sjukhemmets läkare Winberg, som är en erfaren psykiater, hjälpte inte.

Mot landstingsläkares ställningstagande står Winbergs bedömning att H. K. inte kan flyttas och att hon fortfarande är i behov av den vård hon kan få på Forshaga sjukhem. Som vårdhemsläkare arbetar Winberg under vårdhemsstadgan, varför hans ord måste tillmätas särskild betydelse. Enligt 16 § stadgan åligger det vårdhemsläkaren bl. a. att ansvara för den medicin-

ska vården vid hemmet i den mån inte annan läkare svarar härför och att se till att vid hemmet vårdas endast sådana personer för vilka det är godkänt och som lämpligen kan vårdas där. Winberg har varit vårdhems-läkare vid Forshaga sjukhem sedan 1970 och får därför antas ha skaffat sig en mycket grundlig bild av H. K:s hälsotillstånd och vårdbehov.

Vederbörande landstingsläkare har emellertid utan att personligen träffa och undersöka H. K. beslutat att hon inte är i behov av landstingets vård. Jag kan för egen del bara konstatera att de enda läkarutlåtanden som företetts i detta ärende och som avgivits av Winberg talar i motsatt riktning. Det är därför med förvåning jag konstaterar att landstingets läkare uppenbarligen fäst större avseende vid skötarens rapport från ett enstaka besök på sjukhemmet än vid Winbergs bedömningar som grundar sig på en långvarig kännedom om H. K.

Det sätt på vilket landstinget handlagt ärendet ger mig anledning att anta att det inte är en strikt medicinsk bedömning av H. K:s vårdbehov som utlöst landstingets handlande utan befäster mitt intryck av att landstingets främsta syfte är att spara pengar. Detta är desto mindre tilltalande som det bara är fråga om att överflytta kostnaderna på ett annat samhällsorgan, låt vara inom annat län.

Landstinget har senare ändrat sin ståndpunkt till att H. K. bör få stanna i Järnforsen men att vistelsekommunen, Hultsfreds kommun, bör stå för kostnaderna för vården. Som stöd för detta har landstinget åberopat vistelsekommunens yttersta ansvar enligt socialtjänstlagen. Landstinget har vidare förklarat att en överföring från institutionsvård till eget boende eller boende i servicehem är det självklara målet för rehabiliteringsarbetet inom vårdhemmen.

Jag avser inte att resa några principiella invändningar mot detta synsätt som för övrigt gäller alla vårdområden. I detta fall rör det sig emellertid om en 81-årig kvinna med psykiska problem som alltsedan 1966 vårdats på Forshaga sjukhem och som får bedömas ha små möjligheter klara sig utanför vårdhemmet. Den enligt Winberg förutsedda försämringen av H. K:s tillstånd vid en utskrivning från Forshaga sjukhem skulle snabbt leda till behov av sluten sjukvård för hennes del. Detta problem skulle dock som landstinget också antecknat i journalen komma att belasta Kalmar läns landsting.

Den i 3 § första stycket socialtjänstlagen intagna bestämmelsen om vistelsekommunens yttersta ansvar innebär ingalunda någon ovillkorlig skyldighet att omhänderta alla som vistas i kommunen och som är i behov av vård. I 3 § andra stycket socialtjänstlagen stadgas sålunda att vistelsekommunens yttersta ansvar inte innebär någon inskränkning i det ansvar som åvilar andra huvudmän. Med den bedömning jag gjort i detta ärende kan Hultsfreds kommun invända att landstinget har den lagliga skyldigheten att svara för omvårdnaden av H. K.

Jag har normalt inte anledning att uttala mig i de tvister som kan uppstå mellan olika myndigheter om vem som har det ekonomiska ansvaret för en enskild människa. Men när en vårdansvarig huvudman efter 19 år vill göra sig kvitt sitt ansvar för en aldrig människa som inte själv kan föra sin talan kan jag inte underlåta att ta upp saken. Enligt min mening är det skrämmande att

se att olika myndigheters strid om vem som skall svara för kostnaden för vården kan drabba en enskild människa på sätt som skett i detta fall.

Landstinget har emellertid numera i skrivelse till JO den 4 december 1986 ställt sig som garant för att H. K. inte själv skall behöva betala sin fortsatta vistelse på Forshaga sjukhem. För H. K:s del har saken därmed förhoppningsvis lösts på så sätt att hon i lugn och ro kan bo kvar på Forshaga sjukhem. Jag anser mig därför nu kunna avsluta detta ärende.

Avslutningsvis kan jag dock inte underlåta att framhålla att vad som förekommit i ärendet påminner om äldre tider, när kommuner ibland arbetade för att skjuta över ansvar för kostnadskrävande personer till grannkommunen. Ett dylikt förfarande, där den enskilde ofta kom i kläm, borde vara dagens samhälle med dess vårdresurser främmande. Så är uppenbarligen inte fallet.

Enligt vad landstinget antytt i sitt yttrande hit och under hand framfört skulle det även på andra håll i landet pågå förhandlingar mellan landsting och kommuner om gränserna för resp. myndighets ansvar. Jag har också i andra ärenden märkt att så är fallet. Det är under dessa förhållanden enligt min mening viktigt att socialstyrelsen följer denna utveckling och genom allmänna råd ger anvisningar för hur dessa frågor bör lösas. Av detta ärende att döma finns ett stort behov av sådana råd, om enskilda människor inte skall bli lidande på myndigheternas inbördes gräl.

Vissa övriga ärenden

Fråga om i vilken omfattning en utskrivningsnämnd skall pröva en anmälan till nämnden enligt 20 a § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV)

Vid inspektion den 9–10 september 1986 av en utskrivningsnämnd observerades att nämnden regelmässigt prövat anmälningarna enligt 20 a § LSPV i sak även i de fall där det inte förelåg skäl att ändra överläkarens bedömning.

Sedan inspektionen avslutats lät *JO Sverne* anteckna följande i inspektionsprotokollet.

I 20 a § andra stycket LSPV föreskrivs att utskrivningsnämnden – efter att ha fått en anmälan enligt 20 a § – skall ta upp frågan om utskrivning eller försöksutskrivning av en viss patient, om nämnden finner skäl därtill. Det är således endast i de fall där utskrivningsnämnden "finner skäl därtill" som nämnden skall ta upp frågan om utskrivning/försöksutskrivning till sakprövning. I annat fall kan utskrivningsnämnden lägga anmälan till handlingarna.

Jag vill i sammanhanget erinra om vad som har uttalats i specialmotiveringarna i propositionen beträffande detta lagrum (prop. 1981/82:72 s. 39). Där sägs bl. a. följande.

Beträffande innebörden av att nämnden inte tar upp frågan om utskrivning enligt andra stycket kan hänvisas till prop. 1979/80:1 del A s. 624, där bl. a. följande sägs.

I paragrafens andra stycke föreskrivs att nämnden, om den efter överläkarens anmälan finner anledning att sätta i fråga dennes bedömning av det

fortsatta vårdbehovet, skall ta upp fråga om utskrivning enligt 16 § eller om utskrivning på försök. Resulterar nämndens prövning i att utskrivning inte skall ske, får beslutet överklagas av patienten enligt ett föreslaget tillägg till 22 §. Finner nämnden inte skäl att ta upp ett ärende till särskild behandling enligt andra stycket, får nämnden lägga överläkarens anmälan till handlingarna. Varken ett sådant beslut eller ett beslut att ta upp ett ärende om utskrivning eller försöksutskrivning kan – som lagrådet har påpekat – anses innefatta myndighetsutövning och är inte heller överklagbart.

Jag vill tillägga att i de ärenden där nämnden – som en följd av en 20 a §-anmälan – tar upp frågan om utskrivning/försöksutskrivning till sakprövning, blir bl. a. bestämmelserna i 30 § och 34 a § LSPV tillämpliga.

Tidsintervall beträffande journalanteckning

Vid inspektion den 11–13 november 1986 av psykiatriska kliniker vid ett sjukhus observerades att det under en tidsrymd av fyra och en halv månad inte fanns någon anteckning i en patients journal. Sedan en klinikchef efterlyst besked om vilka tidsintervaller som kunde accepteras i fråga om journalanteckningar, uttalade *JO Sverne* (enligt inspektionsprotokollet) följande i saken.

Frågan om hur ofta anteckningar behöver göras i en patientjournal är inte reglerad i vare sig patientjournallagen eller i någon annan författning. Även om anteckningsfrekvensen främst måste styras av medicinska faktorer anser jag att drygt fyra månaders uppehåll mellan anteckningarna är en för lång tid. Visserligen torde det finnas patienter vars hälsotillstånd inte undergår några påtagliga förändringar under lång tid, och att det kan därför tyckas vara onödigt att göra anteckningar om att läget är oförändrat. Det är emellertid viktigt att det finns belägg för att även sådana patienters hälsotillstånd har uppmärksamrats och bedömts med jämna mellanrum. Enligt min mening bör det därför vara ett minimikrav att det för varje inläggande patient görs en anteckning i journalen varje eller i vart fall varannan månad.

Socialförsäkring

Beslutsdokument hos allmän försäkringskassa i ärende som avgörs av kassans förtroendemannaorgan

Den 15 och 17 april inspekterade JO Sverne arbetsskadesektionen vid utredningsavdelningen hos Stockholms läns allmänna försäkringskassa, sektor 4. JO lät efter avslutad inspektion anteckna följande till protokollet.

När det ankommer på pensionsdelegationen att besluta i ett arbetsskadeärende skall delegationen besluta inte bara om utgången i ärendet utan även om motiveringen till beslutet. Om delegationen beslutar i enlighet med föredragandens förslag omfattar enligt min mening beslutet även den motivering som eventuellt antecknats på annan plats i promemorian än utrymmet Förslag till beslut med motivering på promemorians första sida. Enligt min mening är det protokollet från delegationens sammanträde som är det egentliga beslutsdokumentet i ärendet. Detta innebär att beslutet och motiveringen till beslutet skall redovisas i protokollet antingen genom att beslutet i sin helhet tas in i protokollet eller genom att beslutet läggs till protokollet som en bilaga. Det räcker således inte med att det i protokollet anges att delegationen beslutat i ärendet. Jag vill i detta sammanhang även påpeka att det faller under delegationens ansvar att ta ställning till om och i så fall vilken fullföljdshänvisning som skall ges. Det sagda medför att den underrättelse om beslutet, som den försäkrade erhåller, skall överensstämma med det beslut som antecknats direkt i protokollet eller fogats som bilaga till detta.

Allmän försäkringskassas utformning av beslut om livränta enligt lagen om arbetsskadeförsäkring

(Dnr 2196–1987)

I protokollet över JO:s inspektion av Stockholms läns allmänna försäkringskassa, sektor 5, utredningsavdelningen, sektionen för arbetsskador, den 17–20 och den 24–25 mars 1986 antecknades följande (punkt 3.5).

I föredragningspromemorian beträffande R. A., 251117–0686, uppmärksammades att det under rubriken Förslag till beslut med motivering, hade angetts att samband mellan skadan och den skadliga inverkan förelåg *tills vidare* och att livränta beviljades *tills vidare*. Förtroendeläkaren hade i sitt utlåtande som antecknats i journalen skrivit "Skadlig inverkan accepteras tv".

Det ifrågasattes om inte beslutet antingen borde ha begränsats till att gälla viss tid eller borde ha fått gälla utan begränsning i tid.

Efter remiss anförde riksförsäkringsverket följande.

Vid bestående nedsättning av arbetsförmågan till följd av en arbetsskada kan ersättning beviljas i form av livränta.

Av 4 kap. 1 § lagen om arbetsskadeförsäkring (LAF) följer, att sedan den sjukdom som har förorsakats av skadan har upphört, rätt till ersättning i form

av livränta föreligger för den inkomstförlust som uppkommer om nedsättningen av förmågan att skaffa inkomst genom arbete nedsatts med minst en femtondel.

Beslut om livränta skall enligt 4 kap. 12 § LAF omprövas om ändring av betydelse har skett i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

Av förarbetena till lagen framgår att det är möjligt att besluta om livränta för en begränsad tid (prop. 1975/76:197). Motivet till det har angetts vara att det i osäkra fall ges en möjlighet att följa den kommande utvecklingen. Det har även ansetts att man under denna tid kan pröva lämpliga rehabiliteringsåtgärder och få en uppfattning om hur den skadade anpassar sig till den nya förvärvssituationen. Denna ordning har ansetts göra det möjligt att utan tidsutdräkt fatta det första beslutet i ersättningsfrågan i avvaktan på livräntans slutliga fastställande. I de fall beslut om livränta inte begränsats till att avse viss bestämd tid kommer livräntan de facto att löpa tills vidare. För att en sådan livränta skall kunna dras in eller sänkas krävs att förutsättningarna i 4 kap. 12 § LAF är uppfyllda, dvs. att en ändring av betydelse har skett i de förhållanden som var avgörande vid beslutet om livränta.

Riksförsäkringsverket anser att det i beslut om rätten till livränta – i de fall den inte tidsbegränsas – inte skall anges att livräntan beviljas tills vidare. Något stöd föreligger inte för att man skall kunna fatta beslut som innebär en begränsning i beslutets räckvidd, som inte är en bestämd tidsgräns. Om detta görs finns enligt riksförsäkringsverkets mening en risk att den försäkrade missuppfattar beslutets räckvidd så att osäkerhet uppstår om hur länge förmånen kommer att utges. Uttrycket tills vidare skulle kunna uppfattas som en mycket vag tidsangivelse. Denna skulle kunna omfatta såväl en längre tidsperiod som en betydligt kortare på kanske endast några veckor. Det kan också enligt riksförsäkringsverkets mening finnas viss risk för att uttrycket anses innefatta ett visst mått av godtycke.

Information om att rätten till ersättning skall omprövas, om ändring av betydelse har skett, kan lämnas till den skadade genom utdrag ur lagtext eller informationsbroschyr.

I sitt yttrande den 14 oktober 1986 till riksförsäkringsverket gav försäkringskassan uttryck för en annan uppfattning. Kassan anförde detta.

Kassan använder ibland begreppet "tills vidare" i beslut inom arbetsskadeförsäkringen. Justitieombudsmannen önskar, såvitt vi kan förstå, att beslutsmotivering och beslut formuleras på sådant sätt att den försäkrade med säkerhet vet hur länge förmånen skall utgå.

Sådana beslut med motivering fattas också inom kassan. Det gäller då de ärenden där man med en viss grad av säkerhet kan ange en tidpunkt. För flera ärenden är detta dock ej möjligt. Kassan har då valt att använda sig av begreppet "tills vidare".

Detta torde inte vara ett unikt tillvägagångssätt. I Grönvall och Hessmarks bok om arbetsskadeförsäkringen har angivits under avsnittet om omprövning av livränta, s. 119, tredje stycket "för omprövning av livränta som utgår tills vidare".

Skulle kassan i beslutet ange endast att samband föreligger eller att livränta skall utges utan någon som helst tidsangivelse torde detta i praktiken innebära att de försäkrade tolkar besluten så att ersättning utgår t. ex. fram till pensionsåldern. Detta är ju inte fallet. Enligt 4 kap. 12 § LAF skall livränta omprövas, om ändring av betydelse skett i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

Kassan anser således att begreppet "tills vidare" används på ett korrekt sätt i besluten om samband och livränta när det kopplas till en svårbedömd

läkningsprocess eller besvär. Det ger då de försäkrade information om att ersättningen kan komma att omprövas.

I beslut den 12 mars 1987 uttalade JO Sverne följande.

För egen del instämmer jag i riks försäkringsverkets uppfattning.

I den mån försäkringskassan beslutar att inte uttryckligen tidsbegränsa livränta enligt LAF kan – såsom kassan anført – en viss risk föreligga att den försäkrade uppfattar livräntan som definitivt bestående. Denna risk kan emellertid undanröjas genom information om innehållet i 4 kap. 12 § LAF.

Enligt min mening bör det vidare ankomma på försäkringskassan att tidsbegränsa livräntan om det aktuella ärendet rymmer sådana osäkerhetsmoment, att kassan inte kan ta slutlig ställning till saken för längre tid.

Som riks försäkringsverket påpekat ger reservationen "tills vidare" kassan inte några ytterligare möjligheter till omprövning av livränta än de som rymms i 4 kap. 12 § LAF, vilket formuleringen kan ge sken av. Den är således missvisande i detta hänseende och bör inte användas.

Allmän försäkringskassas tillämpning av 7 kap. 7 § sekretesslagen i samband med kommunikering av föredragningspromemoria

(Dnr 3119–1985)

Vid JO Svernes inspektion av Hallands läns allmänna försäkringskassas lokalkontor Halmstad Öster den 15 oktober 1985 granskades stickprovsvís ett antal akter på kontorets utredningssektion. I protokollet över inspektionen antecknades följande (p. 4.1.4).

I två ärenden rörande E. J. och A. J. hade till föredragningspromemoriorna fogats läkarintyg. På blanketten "Förslag till beslut" hade antecknats, "OBS Delge inte li" resp. "Delge inte några intyg".

I ärendet som rörde I. J. framgick av en journalanteckning från den 20 juni 1984 att handläggaren i samråd med sektionschefen beslutat att vid kommunikeringen utesluta vissa avsnitt i föredragningspromemorian rörande den försäkrades sociala situation. Ett avsnitt avsåg ett utlåtande från den försäkrades arbetsgivare och det andra en sammanfattning av vad som framgick av inkomna läkarutlåtanden. Ej heller skulle läkarutlåtandena som sådana kommuniceras med den försäkrade enligt samma anteckning.

Efter avslutad inspektion lät JO Sverne anteckna följande till protokollet.

Enligt 7 kap. 7 § andra stycket sekretesslagen får uppgifter bl. a. om den försäkrades hälsotillstånd hemlighållas för den försäkrade själv, om det med hänsyn till ändamålet med vård eller behandling är av synnerlig vikt att uppgiften inte lämnas till honom. Lagrummet uppställer således stränga rekvisit för sin tillämpning. Det kan därför diskuteras om de skäl som från lokalkontorets sida anförts för underlåtenheten att kommunicera läkarutlåtande med de försäkrade E. J., A. J. och I. J. varit tillräckliga.

I ärendena rörande E. J. och A. J. kan det ifrågasättas om inte akterna bort föras med kopior av föredragningspromemoriorna i det skick de kommunicerats med den försäkrade. I ärendet rörande I. J. kan vidare ifrågasättas

vilket stöd kassan haft för att utelämna uppgifter från den försäkrades arbetsgivare.

Efter remiss anförde försäkringskassan följande.

Föredraganden i pensionsdelegationen går igenom ärendet före kommunikering. Han lägger då fram förslag till beslut i ärendet samt tar ställning till vad som skall kommuniceras.

Vid JO:s inspektion frågade Lars Jalvemyr om det av PM i akten framgick i vilket skick detta var kommunicerat. Vårt svar var "NEJ", eftersom vi – sedan några år tillbaka – av utrymmesskäl slopat extra kopia i akten. Vi har efter Jalvemyrs påpekande infört den rutinen att – i de fall PM:et inte kommunicerats i sin helhet – lägga en kopia i akten av vad som har kommunicerats.

I fallet E. J. har ärendet kommunicerats 21.10.1985. (Kopia finns i akten på PM i det skick som det har kommunicerats.) Ärendet rör en man med manodepressiv psykos. Läkaren har på senaste läkarutlåtandet noterat "OBS! Pat. bör ej meddelas detta läkarutlåtande utom vid läsning tillsammans med undertecknad". Med hänsyn till den försäkrades tillstånd och läkarens notering på intyget, har vi bedömt att uppenbar risk föreligger att den försäkrade misstolkar läkarutlåtandet och den fortsatta vården äventyras. Vi har därför beslutat att inte bifoga kopior av läkarutlåtanden vid kommuniceringen.

I ärendet A. J. rör det sig om en kvinna med diagnos "neoplasma ani". Hon har haft sjukdomen sedan 1978 och har uppburit helt sjukbidrag sedan augusti 1983. Hon har av läkare informerats om sin sjukdom. Den försäkrade har dock vid sina kontakter med oss inte velat diskutera sin sjukdom utan försökt förtränga denna. Vi har därför inte bifogat kopior av läkarutlåtandena vid kommunikering av PM. Vid genomläsning av läkarutlåtanden framkommer dock inget som patienten inte tidigare har varit informerad om. Vi delar därför JO:s uppfattning att tillräckligt starka skäl att underlåta kommunicering av läkarutlåtanden inte föreligger i detta fall.

I ärendet I. J., har JO ifrågasatt riktigheten att utesluta vissa delar ur den sociala utredningen i PM:et vid kommunikering. Det gällde ett uttalande av hans arbetsgivare som lød: "Han är dock en udda personlighetstyp och kommer så att förbli", samt en sammanfattning av läkarutlåtanden. Av sammanfattningen framgick bl. a. att den försäkrade hade paranoia idéer samt storhetsidéer, t. ex. att han skulle komma in vid "NASA" i USA som rymdflygare. Vi hade även beslutat att inte kommunicera läkarutlåtandet.

Skälet till att vi inte kommunicerat hela arbetsgivarens uttalande var att vi inte ville förstöra relationerna mellan den försäkrade och arbetsgivaren. Det framgick bl. a. av läkarutlåtandet att den försäkrade haft paranoia vanföreställningar. Vi delar dock JO:s uppfattning att den undanhållna uppgiften inte varit av sådan art att den bort undanhållas den försäkrade, med stöd av 7 kap. 7 § andra stycket sekretesslagen. Vi kommer därför att ha en genomgång om reglerna i samband med kommunikering för att undvika upprepande.

Beträffande den uteblivna kommuniceringen av läkarutlåtandet är rutinerna sådana att vi i tveksamma fall rådfrågar intygsskrivande läkare om dennes uppfattning om vården kan äventyras om den försäkrade själv får läsa utlåtandet. Det framgår dock inte av ärendet om någon förfrågan gjorts hos läkaren i detta fall. Läkaren har i ett senare utlåtande, utfärdat 15.8.1985, noterat "OBS! Patienten bör ej meddelas intyget i läkarutlåtandet utom vid läsning tillsammans med undertecknad". Med hänsyn till den försäkrades sjukdomstillstånd är vår bedömning den att ändamålet med vården kan äventyras om den försäkrade själv får läsa intygen. Vi anger i dessa fall i PM

vilka intyg som ligger till grund för prövningen i pensionsdelegationen.

I de fall läkarutlåtandet inte kommuniceras överväger vi dock att i fortsättningen ändra våra rutiner på så sätt att en hänvisning göres till intygsskrivande läkare om den försäkrade vill ta del av de uppgifter som noterats i läkarutlåtandet.

JO Sverne anförde följande i beslut den 27 februari 1987.

Enligt bestämmelserna i den 1985 gällande förvaltningslagen skulle kommunikering ske om det inte var uppenbart obehövt (15 §). I den fr. o. m. den 1 januari 1987 gällande förvaltningslagen har i 17 § angivits att kommunikering får underlåtas om avgörandet inte går parten emot.

När försäkringskassan står inför att avgöra ett ärende om förtidspension/sjukbidrag har kassan att ta ställning till om kassan är skyldig att kommunicera utredningsmaterialet med den försäkrade. Den förväntade utgången i ärendet har därvid avgörande betydelse. I ärendet rörande A. J. föreslog föredraganden att A. J. skulle beviljas hel förtidspension. A. J. hade själv ansökt om fortsatt pensionsförmån. Någon skyldighet att kommunicera föredragningspromemorian med A. J. har enligt min mening inte förelegat.

Beträffande E. J:s och I. J:s ärenden är även jag av den meningen att kommuniceringsskyldighet förelegat för kassan. För E. J:s del var det fråga om att byta ut sjukpenning mot pensionsförmån enligt 16 kap. 1 § andra stycket lagen om allmän försäkring. För I. J:s del var det fråga om att bevilja partiell pensionsförmån.

Om försäkringskassan anser sig skyldig att kommunicera utredningen i ett ärende med den försäkrade, skall i princip allt material, som kassan avser att lägga till grund för sitt beslut och som tillförts ärendet av någon annan än den försäkrade, översändas till den försäkrade. I den mån känsliga uppgifter finns i materialet kan dessa hemlighållas för den försäkrade bara om de förutsättningar som anges i 7 kap. 7 § andra och tredje styckena sekretesslagen föreligger. Detta följer av 14 kap. 5 § sagda lag och förvaltningslagen (15 § gamla lagen och 17 § nya lagen).

Det ankommer på försäkringskassan att självständigt ta ställning till om uppgifter skall hemlighållas i samband med kommunikeringen. En läkares uttalanden i denna fråga är inte bindande för kassan men läkares inställning till saken bör kassan självfallet underrätta sig om.

Jag vill i sammanhanget påpeka att försäkringskassan enligt 14 kap. 5 § sekretesslagen på annat sätt skall lämna den försäkrade upplysning om vad hemlighållet material innehåller om det behövs för att han eller hon skall kunna tillvarata sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen skall skydda.

Vid en bedömning av de i ärendet aktuella fallen finner jag således att försäkringskassan förfarit felaktigt. Jag kan inte heller finna att kassan har stöd för att införa rutinen att hänvisa den försäkrade till intygsskrivande läkare om han vill ta del av de uppgifter som noterats i utlåtandet. Som jag sagt tidigare ankommer det på kassan att självständigt ta ställning till de sekretessfrågor som uppgifterna i ett läkarutlåtande kan ge upphov till. I den mån den försäkrade begagnar sig av sin rätt till insyn i sitt ärende har kassan inte heller möjlighet att hänvisa honom vidare för att få ta del av utredningen i ärendet hos kassan.

IV. Förvaltningen i övrigt

JO:s tillsynskompetens m. m.

I likhet med tidigare år lämnas en redogörelse för ärenden, där justitieombudsmännen tagit ställning i frågor om JO:s tillsynskompetens.

I en anmälan framhöll två elever vid Journalisthögskolan att de inte hade fått ta del av diariet hos *riksmarskalksämberet*. Eleverna ställde frågan om riksmarskalksämberet är en statlig myndighet. JO Nilsson svarade på följande sätt.

Jag anser inte att riksmarskalksämberet är en myndighet i den betydelse ordet används i 2 § instruktionen för justitieombudsmännen. JO:s tillsyn omfattar nämligen – förutom statliga och kommunala myndigheter och tjänstemän vid dessa – också envar "annan som innehar tjänst eller uppdrag, varmed följer myndighetsutövning, såvitt avser denna hans verksamhet". Hanteringen av allmänna handlingar – att lämna eller vägra lämna ut dem – är säkert myndighetsutövning. Men är då ämbetets handlingar allmänna? Ja, om ämbetet är en myndighet i tryckfrihetsförordningens mening. Det är det enligt min mening inte. Jag menar nämligen att begreppet har samma innebörd där som i JO:s instruktion. – Jag kan tillägga att ni kan få frågan prövad genom att begära skriftligt beslut från ämbetet om handlingars utlämnande och – om beslutet blir negativt – överklaga detta hos kammarrätten i Stockholm.

I anmälan mot *slottsförvaltningen vid Drottningsholms slott* kritiserades slottsförvaltningen för att den inte tillräckligt snabbt hade tagit bort vissa avspärningar. JO Nilsson uttalade följande.

Drottningsholms slott står under förvaltning av ståthållarämbetet som i sin tur lyder under riksmarskalksämberet. Båda ämbetena har till uppgift att förvalta kunglig egendom och verksamheten saknar varje inslag av myndighetsutövning. Följaktligen står de inte under JO:s tillsyn varför ärendet avskrivs.

En anmälan mot *utvecklingsfonden* i Kalmar län för underlåtenhet att bevilja ett rörelselån besvarades av JO Nilsson med att handlingarna i ärendet bl. a. visade att de villkor utvecklingsfonden hade ställt för att bevilja rörelselånet inte hade uppfyllts. Fondens beslut att inte utbetala lånet tillhör den kategori av beslut som ligger utanför området för JO:s tillsyn (jfr JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 188 f.).

Statens spardelegation har enligt beslut av regeringen den 13 juni 1985 om inrättandet av delegationen ställning som myndighet inom regeringskansliet och står som sådan under JO:s tillsyn.

Klagomål mot *stiftelser, föreningar, förbund, politiska och fackliga organisationer* och deras *funktionärer* har inte prövats i sak med hänvisning till att de inte omfattas av JO:s tillsyn.

Stiftelsen Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut (SIPRI) kritiserades i en anmälan för att ha vägrat att lämna ut en rapport. JO Nilsson anförde följande.

Under JO:s tillsyn står myndigheter och deras tjänstemän. För aktiebolag, stiftelser och andra privaträttsliga organ gäller som huvudregel att de inte omfattas av denna tillsyn. Undantag görs emellertid om och i den mån organet i särskild ordning har anförtratts myndighetsutövning (t. ex. Svensk Bilprovning AB och de regionala utvecklingsfonderna). Det är alltså inslaget av en myndighetsutövning som avgör om – som i det här fallet – en stiftelse står under JO:s tillsyn. När det gäller SIPRI är institutet visserligen tillkommet genom regeringsbeslut och finansieras huvudsakligen genom statsmedel men ändamålet är att "bedriva vetenskaplig forskning i konflikt- och samarbetsfrågor av betydelse för internationell fred och säkerhet" (regeringsbeslut den 12 juni 1980). Någon myndighetsutövning har således inte anförtratts institutet. Tvärtom betonas i institutets stadgar och i de förarbeten som behandlar institutets verksamhet och organisation SIPRI:s ställning som renodlat forskningsinstitut, värdet av objektivitet i forskningen och institutets självständiga ställning gentemot den svenska staten (prop. 1966:76, 1979/80:106 och Ds UD 1979:1). På denna grund är således SIPRI inte underkastat JO:s tillsyn.

Som andra exempel kan nämnas klagomål mot Stiftelsen Hotellhem i Stockholm, Bostadsstiftelsen Uddevalla hem, Stiftelsen Stockholms Studentbostäder, Stiftelsen Tanum Strand, Telleby Verkstäder inom stiftelsen Samhällsföretag, Hyresgästföreningen i Södermanland, Dösen-Bronsålderns samfällighetsförening, Skogstorps vägförening, Kronobergs läns jaktvårdsförening, Försäkringsbranschens Pensionskassa Försäkringsförening (FPK), Landstingsförbundet, Svenska Industritjänstemannaförbundet, Handelstjänstemannaförbundet, Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH), Trygghetsrådet SAF-PTK, Svenska Patentombudsföreningen, styrelseledamot i Gästriklands övervakarförening och Skånepartiets ordförande.

Klagomål mot *statliga och kommunala aktiebolag* har inte heller upptagits till prövning (endast under en förutsättning kan ett aktiebolag stå under JO:s prövning, nämligen om bolaget innehar ett uppdrag varmed följer myndighetsutövning – tillsynen gäller då denna verksamhet). Klagomål har således avvisats mot AB Stockholmshem, AB Botkyrkabyggen och AB Bostäder i Borås. Många klagomål har riktats mot *privata aktiebolag, banker, sparbanker, finansbolag, försäljningsbolag m. fl.* men har också avvisats med motivering att de inte står under JO:s tillsyn. Som exempel kan nämnas Scandust AB, SOS Alarmering AB, Automo Kontroll AB, Akademibokhandeln, Sheraton Göteborg, SE-banken, PK-banken, Independent Hypotek AB, Svensk Fastighetskredit AB, Gabbo Finans AB, Folksam och Trygg-Hansa.

Offentlighet och sekretess m. m.

Fråga om verksamhetsplaner som de olika klinikcheferna sänt in till ett regionsjukhus var allmänna och offentliga handlingar. Tillika fråga om olika kliniker vid samma sjukhus utgör självständiga enheter i sekretesslagens mening och om besvärshänvisning

(Dnr 930–1985)

En journalist, H., begärde hos regionsjukhuset i Linköping att få se samtliga verksamhetsplaner för 1987–1988 som de olika klinikcheferna lämnat in. H., som hävdade att verksamhetsplanerna var allmänna och offentliga handlingar, hade emellertid av en tjänsteman, L., nekats ta del av handlingarna med motiveringen att de var att anse som arbetsmaterial och därför heller inte diarieförts. H. fick heller inget avslagsbeslut med besvärshänvisning när han begärde detta.

Efter utredning anförde JO Sverne i beslut den 25 februari 1987 följande.

Rätten att ta del av myndigheternas handlingar regleras i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF). Härav framgår att denna rätt gäller myndigheternas *allmänna handlingar* i den mån hinder inte föreligger till följd av sekretess. För att myndighet skall vara skyldig att på begäran lämna ut en handling krävs således att det är fråga om en allmän handling. Allmänna handlingar är hos myndigheterna förvarade handlingar, som antingen kommit in dit eller upprättats där. Vad som avses med begreppen "inkommen" resp. "upprättad" handling anges i 2 kap. 6–7 §§ TF. Handling anses inkommen till myndighet, när den har anlänt till myndigheten eller kommit behörig befattningshavare till handa. Handling anses upprättad hos myndighet, när den har expedierats. Handling som ej är expedierad anses upprättad, när det ärende till vilket den hänförs har slutbehandlats hos myndigheten eller, om handlingen ej hänförs till visst ärende, när den har justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts. Vidare gäller särskilda bestämmelser för vissa typer av handlingar som protokoll, register m. fl. Då det gäller kommunala och landstingskommunala nämnder är bestämmelsen i 2 kap. 7 § 3. TF av särskilt intresse. Därav framgår att handlingar – vilka ej är att anses som inkomna – i ärendehossådan myndighet normalt inte blir allmänna innan protokollet i ärendet justerats.

Av utredningen i detta ärende framgår att de av H. begärda handlingarna hörde till ett ärende hos direktionen angående upprättande av förslag till årsbudget och flerårsplan. Som ett led i detta arbete hade klinikchefer och övriga resursansvariga chefer inom distriktet att till direktionens förvaltningschef, dvs. till den under direktionen hörande förvaltningsledningen, inkomma med verksamhetsberättelse och förslag till verksamhetsplan. Direktionen skall därefter upprätta förslag till årsbudget och flerårsplan, som föreläggs landstinget. I ärendet är upplyst att direktionen vid tiden för H:s begäran ännu inte fattat något beslut i ärendet. Det ärende, till vilket klinikchefernas verksamhetsberättelser och förslag till verksamhetsplaner

hörde, var således inte färdigbehandlat hos direktionen. Handlingarna kunde således inte på denna grund vara att anse som hos direktionen upprättade handlingar, som var att anse som allmänna i tryckfrihetsförordningens mening.

Fråga återstår då om handlingarna kunde anses som inkomna till direktionen för centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet resp. expedierade från resp. klinik. Om så vore fallet, var handlingarna att anse som allmänna. För bedömning av denna fråga måste man först avgöra om klinikerna är att anse som självständiga myndigheter i förhållande till direktionen. Härvid kan man söka ledning i de besvärregler som gäller för beslut om vägrat utlämnande av allmän handling och den rättspraxis som utvecklats vid tillämpning av dessa regler såvitt gäller utlämnande av patientjournaler. Ifrågavarande besvär-bestämmelser återfinns numera i 15 kap. sekretesslagen (1980:100; omtryckt 1985:1059). Dessa regler fanns tidigare i tryckfrihetsförordningen med i huvudsak samma innehåll.

Av 15 kap. 6 § 2 stycket sekretesslagen framgår att begäran att få ta del av handling i första hand skall prövas av den befattningshavare hos myndigheten som enligt arbetsordning eller särskilt beslut har vården om handlingen. Inom hälso- och sjukvården är det i allmänhet klinikchefen som fattar sådant beslut. I vissa fall kan dock beslutet ankomma på överläkare eller annan befattningshavare vid kliniken. Om den befattningshavare – klinikchef eller annan – som har att ta ställning till begärt utlämnande av en patientjournal vägrar lämna ut denna skall han enligt nyss nämnda lagrum, om sökanden begär det, hänskjuta frågan till myndigheten. Av 15 kap. 7 § sekretesslagen framgår att talan får föras genom besvär hos förvaltningsdomstol (kammarrätt och regeringsrätten) mot beslut varigenom *myndighet* (här kursiverat) avslagit begäran att få ta del av handling.

Årligen förekommer flera besvärsmål hos kammarrätterna och hos regeringsrätten, vari enskilda överklagat beslut om vägrat utlämnande av patientjournal. Handläggningen av en begäran från enskild att få ta del av en patientjournal innebär att klinikchefen, ansvarig överläkare eller annan därtill behörig befattningshavare i första hand prövar en sådan ansökan enligt 15 kap. 6 § 2 stycket sekretesslagen. Vägrar han att lämna ut handlingen kan sökanden begära att saken hänskjuts till myndighetens prövning. I praxis krävs då att vederbörande nämnd (direktion) fattar beslut över begäran innan besvär kan anföras hos kammarrätten. Det innebär således att ett överklagbart beslut, dvs. ett beslut av myndigheten, endast kan meddelas av nämnden (det landstingskommunala organet) och inte av kliniken som sådan. Detta framgår bl. a. av regeringsrättens årsbok 1951 I 162, 1977 Bb 392 och 1978 Bb 17.

Av ovanstående redovisning framgår enligt min mening helt klart att den politiska nämnden (direktionen) och den under denna lydande sjukhuskliniken inte är att betrakta som sinsemellan självständiga myndigheter.

Av 2 kap. 8 § TF framgår emellertid att handlingar kan bli att anse som allmänna handlingar om de överlämnas från ett organ till annat organ inom samma myndighetsorganisation, om organen uppträder som självständiga i förhållande till varandra. I denna paragraf sägs nämligen följande. Har organ som ingår i eller är knutet till ett verk eller liknande myndighetsorganisation

överlämnat handling till annat organ inom samma myndighetsorganisation eller framställt handling för sådant överlämnande, skall handlingen ej anses som därigenom inkommen eller upprättad i annat fall än då organen uppträder som självständiga i förhållande till varandra.

Frågan huruvida sjukhuskliniker är att betrakta som självständiga organ i den mening som avses i 2 kap. 8 § TF, då handlingar sänds mellan olika kliniker och från en klinik till direktionen och dess förvaltningsledning är onekligen mera svårbedömd. Det finns till att börja med anledning att återge de uttalanden som gjordes i den proposition som låg till grund för ifrågavarande bestämmelse i tryckfrihetsförordningen och vilka lämnades utan erinran av riksdagen.

I nämnda proposition 1975/76:160 om nya grundlagsbestämmelser angående allmänna handlingars offentlighet sägs härom bl. a. följande.

Det gängse myndighetsbegreppet ger i allmänhet otvetydigt besked om när en handling blir allmän genom att sändas över från ett offentligt organ till ett annat. Det problem som kräver särskild reglering avser därför endast de situationer där två organ visserligen får anses tillhöra samma myndighetsorganisation men offentlighetsintresset kräver att handlingar som sänds dem emellan blir allmänna redan i samband med utväxlandet.

Huvudregeln angående handlingar som sänts mellan olika enheter inom en myndighet under dennas interna överväganden i en fråga bör självfallet vara att sådana handlingar skall kunna skyddas mot insyn till dess myndigheten har tagit slutlig ställning. Ju mer självständig någon av de berörda enheterna kan sägas vara i förhållande till myndigheten i övrigt, desto starkare kräver emellertid offentlighetsintresset att handlingar som passerar till och från denna enhet betraktas på samma sätt som handlingar som sänds emellan åtskilda myndigheter.

Om ett organ i eget namn har fattat ett överklagbart beslut av konstitutiv betydelse skall den handling som innefattar beslutet anses upprättad resp. inkommen även om handlingen bara sänds till ett annat organ i samma myndighetsorganisation. Detsamma skall normalt gälla i fråga om ett yttrande som avges självständigt och innebär att ifrågavarande organ definitivt skiljer sig från frågan. Förhållandena kan dock ibland vara sådana att en annan ståndpunkt framstår som motiverad.

— — —

Vidare uttalades följande.

Omständigheter av betydelse i detta sammanhang kan vara att ett organ självständigt förvaltar viss egendom, har viss handlingsfrihet inom en angiven ekonomisk ram eller i övrigt kan vidta vissa faktiska åtgärder självständigt och på eget ansvar. Jag vill i sammanhanget framhålla att det givetvis kan förhålla sig så att ett visst organ endast i vissa särskilda hänseenden intar en så självständig ställning i förhållande till modern myndigheten att utväxlade handlingar omedelbart bör anses som allmänna.

Mot bakgrund av det nu sagda förordar jag en föreskrift som tar sikte på sådana handlingar som har framställts av ett organ ingående i eller organisatoriskt knutet till ett verk eller liknande myndighetsorganisation och som av detta organ har överlämnats endast till ett annat inom samma myndighetsorganisation eller som har framställts endast för sådant överlämnande. Föreskriften bör ha den innebörden att handlingar av detta slag vid

tillämpningen av 6 och 7 §§ anses som inkomna eller upprättade till följd av det först nämnda organets åtgärd i de fall då detta och det mottagande organet uppträder som självständiga i förhållande till varandra.

Allmänt kan om den här föreslagna bestämmelsen sägas att den inte avser att åstadkomma någon ändring i rådande rättsläge i fråga om bedömningen av handlingar som växlas mellan olika organ inom den offentliga sektorn. Den får fastmera anses ge uttryck för de tankegångar som kan urskiljas i rättspraxis på området. Jag finner det därför inte nödvändigt att mera utförligt belysa verkningarna av bestämmelsen utan begränsar mig till att i det följande behandla dess betydelse på vissa särskilda områden.

Det problem som behandlas i den föreslagna bestämmelsen torde ha särskild aktualitet för sådana myndighetsorganisationer som postverket och televerket, vilka förutom en omfattande centralförvaltning innefattar organ på såväl regional som lokal nivå. Det är enligt min uppfattning naturligt att i betydande utsträckning se de särskilda organen i en sådan förvaltningsorganisation som självständiga i förhållande till varandra i den mening som avses i förevarande paragraf. Närmare ledning för hur man i det särskilda fallet skall se på denna fråga får hämtas i de bestämmelser som gäller för de olika organens organisation, beslutsbefogenheter etc.

Den nu aktuella frågeställningen är även av avgörande betydelse då det gäller tolkningen av sekretesslagen.

Enligt 1 kap. 3 § 2 stycket gäller sekretesslagens bestämmelser om sekretess mellan myndigheter också i förhållandet mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet, när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra. Av förarbetena till sekretesslagen (se KU 1979/80:37) framgår att man vid tolkning av denna bestämmelse har att söka vägledning i den tidigare nämnda bestämmelsen i 2 kap. 8 § TF. Konstitutionsutskottet anförde bl. a. följande.

Enligt propositionen skall sekretess mellan myndigheter gälla inte bara mellan olika myndigheter utan också mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet. Regeringsförslaget överensstämmer härvidlag med promemoriaförslaget. Propositionen medger dock, som framgår av det föregående, undantag från principen i större utsträckning än promemoriaförslaget.

Under remissbehandlingen av promemoriaförslaget riktades från flera håll kritik mot förslaget på denna punkt. Bl. a. framhölls att en regel om sekretess mellan skilda verksamhetsgrenar inom en myndighet skulle kunna ge upphov till stora tolkningsproblem. Man efterlyste därför klargörande uttalanden om hur gränsdragningen i dessa fall skulle göras.

I propositionen har som nyss sagts tagits hänsyn till remisskritiken så till vida som att frågan om sekretess mellan myndigheter förutskickas bli föremål för ytterligare utredning. Så långt det är möjligt bör emellertid, framhålls det, sekretessens räckvidd mellan myndigheterna och inom en myndighet regleras. Detta gäller särskilt sekretessen till skydd för enskild. Man måste därför enligt propositionen eftersträva en verklig prövning om en uppgift skall lämnas ut till en annan myndighet eller till en annan verksamhetsgren inom myndigheten. En sådan regel kan emellertid, anför det vidare, inte ges någon närmare konkretisering. Vad som skall förstås med dessa begrepp får avgöras från fall till fall. Det framhålls därvid, att uppdelningen inom en myndighet på skilda organisatoriska enheter i allmänhet borde lämna tillräcklig ledning.

Även utskottet fäster självfallet stor vikt vid att en sekretesskyddad uppgift, som rör ett för den enskildes integritet känsligt område, blir känd i en så snäv personkrets som möjligt. Detta är huvudsyftet med att sekretessen föreslås gälla även mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet. Som framhållits under remissbehandlingen av promemorieförslaget finns det emellertid anledning befara, att en sådan regel leder till svårigheter både av praktisk och rättslig natur. Dessa svårigheter är enligt utskottets mening så betydande att utskottet ifrågasätter om en sekretessregel av denna innebörd går att tillämpa innan en närmare precisering gjorts av vad som skall avses med skilda verksamhetsgrenar.

En bestämmelse av den föreslagna innebörden bör vidare ses i förhållande till den i 2 kap. 8 § TF intagna regeln att en handling inte blir att betrakta som allmän när den överlämnats till annat organ inom samma myndighetsorganisation med mindre de olika organen uppträder som självständiga i förhållande till varandra.

I propositionen 1975/76:160 gjordes uttalanden till ledning för bedömningen av när ett organ skulle anses som självständigt i förhållande till andra organ inom samma myndighetsorganisation. Det framhölls därvid (prop. s. 152) att omständigheter av betydelse för denna bedömning kunde vara, att organet självständigt förvaltade viss egendom, hade viss handlingsfrihet inom en angiven ekonomisk ram eller i övrigt kunde vidta vissa faktiska åtgärder självständigt och på eget ansvar. Det kunde också förhålla sig så att ett visst organ endast i speciella hänseenden intog en så självständig ställning i förhållande till modern myndigheten att utväxlade handlingar blev att anse som allmänna. Vidare underströks att den aktuella bestämmelsen inte avsåg att åstadkomma någon ändring i rådande rättsläge i fråga om bedömningen av handlingar som växlas mellan olika organ inom den offentliga sektorn utan snarare fick anses ge uttryck för de tankegångar som kunde urskiljas i rättspraxis på området.

I enlighet med utskottets förslag utformades den aktuella bestämmelsen i 1 kap. 3 § sekretesslagen så att bestämmelserna om sekretess mellan myndigheter också skall gälla i förhållandet mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.

Frågan huruvida olika kliniker vid samma sjukhus är att betrakta som självständiga verksamhetsgrenar i den mening som avses i 1 kap. 3 § 2 stycket har varit föremål för diskussion och olika bedömningar. Journalutredningen har i sitt huvudbetänkande (SOU 1984:73) Patientjournalen pekat på den oklarhet som härvidlag råder om begreppet "självständig verksamhetsgren" i sekretesslagen. Journalutredningen uttalade som sin uppfattning att varje klinik borde ses som en självständig enhet åtminstone då det gällde journal- och sekretessfrågor. I ett särskilt yttrande från en sakkunnig (avdelningschefen Viking Falk vid socialstyrelsen) uttalades en motsatt mening. Genom regeringsbeslut överlämnades journalutredningens betänkande i nu aktuella delar till data- och offentlighetskommittén (Ju 1984:06) för att övervägas i kommitténs arbete. I delbetänkande från denna kommitté (SOU 1986:24) Integritetsskyddet i informationssamhället 1. förklarades att enligt kommitténs mening man i allmänhet inte kunde betrakta hela hälso- och sjukvårdsverksamheten på ett sjukhus som en självständig verksamhetsgren. Vidare förklarade kommittén att den närmast delade uppfattningen att det i regel var de olika klinikerna som bäst svarade mot begreppet självständig verksamhetsgren.

Som framgår av vad tidigare sagts är frågan huruvida kliniker vid ett sjukhus är att anse som självständiga verksamhetsgrenar i sekretesslagens mening – vilken uppfattning jag tidigare uttalat – föremål för skilda meningar. Ett slutligt svar på denna fråga torde endast kunna ges genom lagstiftning. Det bör dock i förevarande sammanhang framhållas att dessa meningsbrytningar gällt frågan huruvida man utan hinder av sekretess kunde fritt lämna patientrelaterade uppgifter angående hälsotillstånd och andra personliga förhållanden mellan olika kliniker vid samma sjukhus.

Som även framhålls i den tidigare citerade propositionen 1975/76:160 får man hämta närmare ledning för tolkningen av 2 kap. 8 § TF i det särskilda fallet i de bestämmelser som gäller för de olika organens organisation, beslutsbefogenheter etc.

Frågan måste därför bedömas med utgångspunkt från de regler som gäller för organisation av hälso- och sjukvård i allmänhet och de särskilda bestämmelser som Östergötlands läns landsting utfärdat angående organisationen av hälso- och sjukvården i detta landsting.

Grundläggande regler om organisationen av landstingens hälso- och sjukvård finns i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) samt i lagen (1985:127) om särskilda organ i landstingskommunerna.

Av 10 § hälso- och sjukvårdslagen framgår att ledningen av hälso- och sjukvården skall utövas av en hälso- och sjukvårdsnämnd.

I lagen om särskilda organ i landstingskommunerna sägs att ett särskilt organ under en eller flera nämnder får handha förvaltning av verkställighet för en del av landstingskommunen eller för en eller flera anläggningar. Det får också under en eller flera nämnder handha förvaltning av verkställighet för en eller flera delar av den landstingskommunala verksamheten. Vidare framgår att sådant särskilt organ får ges till uppgift att handha förvaltning och verkställighet som enligt lag eller annan författning ankommer på hälso- och sjukvårdsnämnden. För särskilt organ gäller vad som i lag eller annan författning är föreskrivet om den eller de nämnder på vilka uppgifterna annars ankommer.

Bestämmelserna om särskilda organ inom hälso- och sjukvården innebär en betydande frihet för huvudmännen att fritt disponera över sin hälso- och sjukvårdsorganisation i förtroendemannaledet. Organen kan vara både lokala och avse exempelvis förvaltningen av ett sjukhus och verksamhetsanknutna genom att anförtros ledningen av ett visst verksamhetsområde inom hela eller en viss del av landstingskommunen. Det kan alltså vara såväl institutionsstyrelser som distriktsnämnder som nämnder med hela landstingskommunen som verksamhetsområde. Organen verkar under hälso- och sjukvårdsnämnden och måste sålunda underordna sig de direktiv som denna kan utfärda.

Bestämmelserna i 10 § hälso- och sjukvårdslagen och i lagen om särskilda organ i landstingskommunerna reglerar det politiska ledningsansvaret.

Grundläggande bestämmelser om det medicinska ledningsansvaret finns i 14 § hälso- och sjukvårdslagen; där sägs bl. a. följande.

En särskild läkare skall finnas som ansvarar för ledningen av den medicinska verksamheten inom det verksamhetsområde som landstingskommunen bestämmer. En sådan läkare benämns överläkare i fråga om

verksamhet på sjukhus och distriktsläkare i fråga om verksamhet utanför sjukhus. En överläkares åligganden kan omfatta även verksamhet utanför sjukhuset och en distriktsläkares åligganden även verksamhet på sjukhus. Vid utövandet av denna ledning skall läkaren i frågor som inte rör vården av enskilda patienter följa de föreskrifter som landstingskommunen kan meddela.

Hur ett sjukhus skall indelas i kliniker (enheter) är inte föremål för någon reglering vare sig i hälso- och sjukvårdslagen eller annan författning. Det är en organisatorisk fråga, om vilken varje huvudman själv beslutar.

Av infortrat remissvar framgår beträffande organisationen av hälso- och sjukvården i Östergötlands läns landsting att landstinget är indelat i tre hälso- och sjukvårdsdistrikt med var sin direktion och förvaltningsledning. Centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet i Östergötland omfattar fyra kommuner.

Av utredningen i ärendet framgår att handlingarna, då H. begärde att få ta del av dem, hade översänts från klinikerna till förvaltningschefen i centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet, dvs. till den under direktionen för centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet hörande förvaltningsledningen. Eftersom direktionen ännu inte slutbehandlat det ärende till vilket handlingarna hörde var de inte att anse som upprättade hos direktionen. De kunde därför, som tidigare framhållits, inte på denna grund anses som allmänna handlingar.

Vad sedan gäller frågan om handlingarna kunde anses som allmänna därför att de skulle ha ansetts expedierade från klinikerna respektive inkomna till direktionen blir svaret i första hand beroende på om klinikerna och direktionen är att anse såsom sinsemellan fristående myndigheter. Som framgår av vad tidigare sagts får det anses att så inte är fallet.

Vad sedan gäller den mer svårbedömda frågan om klinikerna kan anses utgöra självständiga organ i den mening som avses i 2 kap. 8 § TF, gör jag följande bedömning.

Då det gäller den rent medicinska (patientvårdande) verksamheten ankommer det på klinikchefen eller annan behörig läkare vid kliniken att självständigt fatta beslut. Det får då anses naturligt att se kliniken och direktionen som självständiga organ i samma myndighetsorganisation. En följd härav blir då även att klinikerna i sådant sammanhang skall bedömas som självständiga verksamhetsgrenar vid tillämpning av sekretesslagen. Detta överensstämmer med den uppfattning som uttalats av journalutredningen och data- och offentlighetskommittén ifråga om sekretesslagens tillämpning vid överlämnande av journalhandlingar mellan olika typer av kliniker. Jag har även själv vid flera tidigare tillfällen funnit anledning uttala samma uppfattning i ärenden som gällt journalhantering inom hälso- och sjukvård.

I förevarande ärende är det emellertid inte fråga om överlämnande av journalhandlingar utan handlingar inom det ekonomiska och administrativa området. Det är således fråga om en sådan typ av ärende där beslutanderätten ankommer på den politiska nämnden (direktionen) om denna rätt inte delegerats till annat organ inom hälso- och sjukvårdsorganisationen. Av de handlingar som getts in i detta ärende och som rör beslutsbehörighet och delegation inom hälso- och sjukvårdsorganisationen i Östergötlands läns landsting framgår inget som visar att det skett någon delegation till klinikerna

av beslutanderätt som har betydelse för bedömning av den nu aktuella frågan. Ej heller framgår att klinikerna skulle utöva en så självständig ekonomiförvaltning att det av sådant skäl skulle finnas anledning betrakta dem som självständiga organ i frågor som rör verksamhetsplanering och budgetplanering, vilket det här var fråga om. Slutsatsen måste därför bli att klinikerna i förevarande fall uppträtt som beredningsorgan gentemot direktionen.

Då det gäller ett beredningsförfarande har rättspraxis intagit den ståndpunkten att förvaltningsenheter inom samma myndighetsorganisation inte intar en sådan självständig ställning som avses i 2 kap. 8 § TF. (Jfr bl. a. RÅ 1969 ref. 9 och 1983 Ab 265.)

Av särskilt intresse i förevarande sammanhang är det i regeringsrättens årsbok 1969 refererade fallet under nummer 9 som gäller kommunal fastighetsdirektörs yttrande till fastighetsnämnden. Regeringsrätten fann där att yttranden och förslag som avlämnats till fastighetsnämnden i en kommun från dess fastighetsdirektör inte var allmänna handlingar. Detta mål avgjordes innan den nu aktuella bestämmelsen i 2 kap. 8 § infördes i TF. Av förarbetena till TF framgår emellertid att avsikten inte varit att göra någon ändring i tidigare praxis. Nämnda rättsfall får därför fortfarande anses vägledande. Mot bakgrund härav drar jag följande slutsats.

Vid handläggningen av det ärende till vilket hörde de av H. begärda handlingarna var klinikerna att betrakta som beredningsorgan. De kan därför inte anses utgöra sådana självständiga organ som avses i 2 kap. 8 § TF. Handlingarna blev därmed inte allmänna då de överlämnades från klinikerna till direktionen. Jag finner följaktligen att man bedömt saken riktigt vid centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet och att det inte var något fel att vägra lämna ut handlingarna eller uppgifter ur dessa till H.

Med hänsyn till att sjukhuskliniker i andra sammanhang kan betraktas som självständiga organ eller verksamhetsgrenar i den mening som avses i tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen vill jag framhålla att det i förarbetena till tryckfrihetsförordningen uttalats att det givetvis kan förhålla sig så att ett visst organ endast i vissa särskilda hänseenden intar en så självständig ställning i förhållande till modern myndigheten att utväxlade handlingar bör anses som allmänna.

H. har vidare riktat klagomål mot att han inte fått någon besvärshänvisning. Såsom framgår av vad tidigare sagts gäller följande.

Om viss befattningshavare vid myndighet svarar för vården av handlingen ankommer det på honom att i första hand pröva frågan om handlingens utlämnande. Vägrar han att lämna ut handlingen skall han, om sökanden begär det, hänskjuta frågan till myndigheten. Mot beslut varigenom myndighet har avslagit begäran att få ta del av handling får sökanden föra talan genom besvär. Sådan talan förs hos kammarrätt.

För att besvärsrätt skulle föreligga fordrades således ett beslut av myndigheten. Eftersom de efterfrågade handlingarna fanns hos sjukvårdsförvaltningen måste det föreligga ett avslagsbeslut från direktionen för centrala hälso- och sjukvårdsdistriktet i Östergötland som i detta fall var "myndigheten" enligt TF för att det skulle ha förelegat besvärsrätt. Ett sådant beslut skulle ha försetts med besvärshänvisning.

Av nu redovisade bestämmelser framgår således att besvär inte kunde föras över L:s vägran att lämna ut handlingarna. Däremot hade H. kunnat begära att frågan om handlingarnas utlämnande skulle hänskjutas till direktionens prövning. Det hade varit lämpligt att L. upplyst H. om denna möjlighet men någon skyldighet härtill föreligger inte enligt lagstiftningen. Över ett avslagsbeslut från direktionen hade H. sedan kunnat föra besvär hos kammarrätten och därefter vidare till regeringsrätten.

Med anledning av i målet väckta frågor vill jag avslutningsvis upplysa att prövning av fråga huruvida handling är allmän eller ej följer samma regler som prövning av fråga huruvida hinder föreligger för utlämnande av handling till följd av sekretess.

Allmänna handlingars offentlighet – förfarande i tjänstetillsättningsärenden

(Dnr 2288-1985)

Allan Hansson har i klagomål till JO anført bl. a.

"I en platsannons, införd i Dagens Nyheter den 22 augusti 1985, anger Lidingö kommun att ansökningar till tjänsten som socialchef i kommunen skall inges till ett privat konsultföretag EF Chefsrekrytering. Jag anholder att JO prövar om ett sådant förfarande är förenligt med de regler som gäller vid tillsättning av tjänster i det allmännas verksamhet.

Anledningen till att jag ber JO pröva den här frågan är grundsatsen om allmänna handlingars offentlighet. Genom att ansökningarna sänds till konsultföretaget får de inte karaktären av allmänna handlingar enligt 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF). Ansökningarna blir därmed inte tillgängliga för insyn från allmänhet och nyhetsorgan förrän konsulten vidarebefordrar dem till kommunen, vilket ju kan ta sin tid. Man skulle rentav kunna befara att inte alla ansökningar överlämnas till kommunen; kanske så sker endast i fråga om de sökande som konsulten bedömer som lämpliga kandidater.

För egen del anser jag att ansökningarna skulle ha ingetts till kommunen och diariet förts där, för att först därefter överlämnas till konsultföretaget. Företaget borde f. ö. få ansökningshandlingarna i kopia, medan originalhandlingarna skulle finnas tillgängliga som allmänna handlingar hos kommunkansliet."

Kommunstyrelsen i Lidingö kommun har efter remiss avgett följande yttrande.

Eftersom det är av stor vikt för kommunen att anställa rätt chefer, har kommunen funnit det lämpligt att vid chefsrekrytering anlita den specialistkompetens, som konsulter kan erbjuda. Kommunen har sålunda nyligen anlitat konsult för rekrytering av personalchef. Även vid nu aktuell rekrytering av socialchef har kommunen funnit det lämpligt att anlita en konsult nämligen E F Chefsrekrytering.

I konsultens uppdrag ingår att i samråd med kommunen utforma annonstexten och därefter verkställa annonseringen, att lämna upplysningar om tjänsten och mottaga ansökningshandlingarna, att genom ansöknings-

handlingarna och referenser bedöma sökandenas kvalifikationer och lämplighet för tjänsten samt slutligen att lämna kommunen uppgift om sökandena och föreslå vilka av dessa som skall kallas till intervju. Till intervju kan kallas annan än den som föreslagits av konsulten.

Vid intervjuerna deltar representanter för kommunstyrelsen, socialnämnden och socialkontoret. Även konsulten deltar. Dessutom får representanter för personalen vid socialkontoret och de fackliga representanterna tillfälle att träffa dem som kallats till intervju.

Sedan intervjuerna genomförts föredras ärendet i kommunstyrelsens personalutskott, som bereder ärendet för beslut i kommunstyrelsen. I samband med beredningen av ärendet i personalutskottet överlämnas originalhandlingarna till kommunen.

Instruktioner har lämnats till konsulten att mottagna handlingar skall vara tillgängliga för envar (ledamöter, sökande, fackliga företrädare, allmänhet), som önskar ta del av dem och ansökningshandlingarna skall förvaras samlade i en akt. Konsulten har tillställt varje sökande en skrivelse med uppgift bl. a. om att ansökan behandlas enligt offentlighetsprincipen.

Kommunstyrelsen, som har goda erfarenheter av ifrågavarande rekryteringsförfarande, kan ej finna att anställningsförfarandet strider mot offentlighetsprincipen eller andra regler för tillsättande av tjänst i offentlig förvaltning.

Klaganden har i en senare skrivelse invänt bl. a. följande.

Enligt remissvar överlämnas inte ansökningshandlingarna av konsultföretaget till kommunstyrelsens personalutskott förrän anställningsintervjuerna har genomförts. Först då inkommer handlingarna till en myndighet så som sägs i 2 kap. 6 § första stycket TF, och först då uppfylls den grundläggande förutsättningen för att handlingarna skall kunna anses som allmänna och offentliga – kravet på förvaring hos myndighet enligt 2 kap. 3 § första stycket TF. Att instruktioner har lämnats till konsulten, att mottagna handlingar skall vara tillgängliga för envar, saknar enligt min mening betydelse. Om konsulten av någon anledning, t. ex. påtryckningar från en sökande, skulle vilja "hålla undan" någon ansökning, finns inga besvärsmöjligheter och konsulten kan inte heller ställas till ansvar för vårdlös myndighetsutövning eller myndighetsmissbruk.

JO Holstad anförde i beslut den 30 oktober 1986 följande.

Klagomålen aktualiserar i första hand frågan om Lidingö kommuns sätt att anordna beredningen av det berörda tjänstetillsättningsärendet är förenligt med gällande rättsregler. En särskild fråga i sammanhanget är i vad mån ansökningshandlingar som förekommer i ett ärende som bereds på det angivna sättet är att anse som allmänna handlingar enligt tryckfrihetsförordningen.

Inledningsvis kan noteras att det inte finns några regler i lag eller annan författning som särskilt tar sikte på förfarandet vid tillsättning av kommunala tjänster. Däremot är vissa rättsregler av allmän räckvidd tillämpliga även på detta förfarande. En sådan rättsregel är bestämmelsen i 11 kap. 6 § tredje stycket regeringsformen. Bestämmelsen innebär att en myndighet får överlämna förvaltningsuppgifter till bolag, föreningar, samfälligheter, stiftelser och enskilda individer. Enbart den begränsningen gäller att det krävs stöd av lag när det är fråga om en förvaltningsuppgift som innefattar myndighetsutövning.

Det kan tilläggas att det i kollektivavtal på det kommunala området finns

vissa föreskrifter som rör tillsättandet av lediga tjänster. Det saknas emellertid anledning att i detta klagörende gå in på föreskrifter av det slaget.

Det är tydligt att den i det aktuella ärendet överlämnade beredningsuppgiften inte utgör myndighetsutövning i regeringsformens mening. Mot den nu angivna bakgrunden kan konstateras att det inte finns något hinder i lag eller annan författning mot att en kommun överlämnar till ett konsultföretag att ombesörja beredningen av ett tjänstetillsättningsärende. Ett sådant överlämnande kan – beroende på hur beredningen organiseras – leda till en inskränkning i allmänhetens möjlighet till insyn i verksamheten. Detta utgör emellertid inte i sig något rättsligt hinder mot överlämnandet.

Jag vill här inskjuta att en överflyttning av en förvaltningsuppgift från en myndighet till ett privaträttsligt subjekt f. n. åtminstone i regel leder till att handlingarna i verksamheten inte längre blir offentliga. Att detta allmänt inte är någon tillfredsställande ordning är ställt utom tvivel. Frågan om ändrad lagstiftning på området har också utretts av en statlig kommitté (se SOU 1983:61). Hittills har emellertid några ändrade regler inte kommit till stånd.

Det är givetvis angeläget att offentlighetsprincipen inte helt eller delvis sätts ur spel genom att beredningen av tjänstetillsättningar läggs över på konsultföretag. Klaganden utgår i sin anmälan från att ansökningshandlingarna till följd av överenskommelsen med konsultföretaget blev allmänna först när de överlämnades från företaget till kommunen. Han menar därför att de blev tillgängliga för allmänheten först vid den tidpunkten.

Enligt min mening är det emellertid inte alldeles klart när ansökningshandlingarna i ett fall som det aktuella blir allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen skall en handling anses allmän bl. a. om den förvaras hos en myndighet och enligt 6 § samma kapitel är att anse som inkommen till en myndighet. Av 6 § framgår bl. a. att en handling anses inkommen till en myndighet när den har anlänt till myndigheten eller kommit behörig befattningshavare tillhanda. Vissa omständigheter talar ändå för att handlingarna blev allmänna redan när de gavs in till konsultföretaget. De var ju avsedda att prövas av kommunen och de var hela tiden i princip tillgängliga för vederbörande kommunala myndighet. I sammanhanget kan nämnas att det i rättspraxis ansetts att en handling som upprättats på uppdrag av en kommun i samband med byggnadsarbete utgjort en allmän handling trots att den vid tidpunkten för en enskilds ansökan om att få ta del av den inte fanns hos kommunen (RÅ 1984 2:49).

Omständigheterna talar alltså för att offentlighetsprincipen inte ens teoretiskt sattes ur spel i det aktuella ärendet. Att man i praktiken sågtill att möjlighet till insyn fanns förefaller tydligt. Det sagda hindrar inte att överenskommelsen ger anledning till invändningar på en punkt. Som framgår av det föregående innebär överenskommelsen att ansökningshandlingarna gavs in till konsultföretaget. Enligt min mening hade det varit lämpligare om man – som klaganden varit inne på – bestämt att handlingarna skulle ges in direkt till kommunen för att därefter i kopior överlämnas till konsultföretaget. Därigenom skulle det blivit helt klart att offentlighetsprincipen inte sattes ur spel. Frågor om utbekommande av handlingarna skulle då

också ha kommit att hanteras uteslutande av myndighetens egen personal.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att invändningar inte kan resas mot att kommunen överlämnade den angivna beredningsuppgiften till ett konsultföretag. När det gäller de närmare arrangemangen har jag endast den invändningen att det hade varit lämpligare om man föreskrivit att ansökningshandlingarna skulle lämnas in direkt till kommunen för att sedan i kopior vidarebefordras till konsultföretaget.

Länsstyrelsetjänstemans rätt att yttra sig i massmedier

(Dnr 665–1986)

I insändarartiklar som i mitten av december 1985 publicerades i tidningarna Bohusläningen och Strömstads Tidning kritiserade Irena Karpowicz, som är arkitekt vid länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, byggnadsnämnden i Strömstad för dess hantering av ett byggnadsärende i kommunen. I artiklarna framhöll Irena Karpowicz att hon på länsstyrelsen hade "den trista uppgiften att förbereda fastställelsebeslut av förslag till ändring av stadsplanen" för ett visst kvarter i Strömstad. Ett sådant beslut skulle enligt artiklarna betyda även "konfirmering av byggnadsnämndens verksamhet i frågan". Fortsättningsvis anförde Irena Karpowicz, att hon som privatperson inte kunde undgå reflektioner över hur byggnadsnämnden i praktiken tillämpat innebörden av en viss bestämmelse i byggnadsstadgan. Hon påstod vidare bl. a. "att byggnadsnämnden med strategisk slughet har manipulerat bort allmänhet och myndigheter". Och avslutningsvis föreslog hon "att Svenska föreningens för byggnadsvård utmärkelse Gränskopan skulle överlämnas till byggnadsnämndens ordförande Torsten Trulsson för hans förtjänsta insatser för teaterns förintelse."

I ett brev den 18 december 1985 till byggnadsnämndens ordförande anförde länsrådet Ulf Thuresson och länsarkitekten Ingegerd Ågren följande.

Länsstyrelsen framför härmed sitt uppriktiga beklagande över tidningsinsändaren angående Strömstads teater från en av våra tjänstemän.

Vi blev förvånade och irriterade när vi fick se tidningen och har framhållit för tjänstemannen det ytterst olämpliga i denna form av polemik.

Även om länsstyrelsen och byggnadsnämnden haft olika uppfattning i sakfrågan, finns ju numera intet att tillägga.

Med förhoppning att det inträffade inte skall störa de goda relationerna mellan Strömstads kommun och länsstyrelsen sänder vi Dig våra bästa hälsningar och önskar Dig en God Jul och ett Gott Nytt År.

En privatperson begärde att JO skulle granska huruvida länsstyrelsens agerande kunde anses ha inneburit att yttrandefriheten trätts för när.

Efter remiss avgav länsstyrelsen yttrande i saken. Länsstyrelsen hänvisade till en förklaring av Thuresson och Ingegerd Ågren. Dessa anförde följande.

Beträffande den gjorda anmälan vill vi anföra följande. Vi har aldrig ifrågasatt Irena Karpowicz's rätt att som privatperson skriva insändare i pressen med vilket innehåll det vara må. Vi har heller inte ifrågasatt hennes rätt att i egenskap av tjänsteman vid länsstyrelsen skriva insändare i pressen.

Om hon i frågan om bevarandet av Strömstads teater uttalat sig *enbart* som privatperson hade vi inte funnit anledning att skriva till byggnadsnämndens ordförande Torsten Trulsson. I sakfrågan har hon ju precis som många andra engagerat sig djupt och gjort sitt yttersta för att få till stånd en byggnadsminnesförklaring. Detta har varit även vår ambition. Att länsstyrelsen därvid slutligen inte sett någon laglig möjlighet att mot kommunens beslut, fastighetsägarens motstånd och bristande ekonomiskt underlag för erforderliga ersättningar till ägare (8 § BML) förklara teaterbyggnaden som byggnadsminne är djupt beklagligt.

I tidningsinsändaren har Karpowicz skrivit: "Nu har jag på länsstyrelsen den trista uppgiften att förbereda fastställelsebeslut av förslag till ändring av stadsplanen för kv Torsken i Strömstad" etc. Att hon i nästa stycke skriver: "Som privatperson kan jag inte undgå reflektioner" etc torde inte ge läsaren någon annan uppfattning än att insändaren är skriven av länsstyrelsens handläggare i ärendet rörande stadsplanen. Vad vi reagerat mot – och vilket klart torde framgå av vår skrivelse till Trulsson – är inte att Karpowicz skrivit en insändare rörande ärendet i fråga och heller inte att hon argumenterat i sakfrågan. Reaktionen har främst gällt texten: "Jag påstår även att byggnadsnämnden med strategisk slughet har manipulerat bort allmänhet och myndigheter." Vi har också – med hänsyn till sammanhanget – reagerat mot sista stycket i insändaren, vari Trulsson föreslås få en utmärkelse "för hans förtjänta insatser för teaterns förintelse".

Insändaren är skriven av en länsstyrelsens tjänsteman som är – och i insändaren framhåller sig vara – handläggare av ett ärende som har direkt anknytning till byggnadsminnesärendet.

De krav på omdöme och objektivitet i handlandet, som självfallet måste ställas på länsstyrelsens tjänstemän och som är en av förutsättningarna för tilltron till vårt sätt att sköta verksamheten, kan enligt vår mening inte anses uppfylla i förevarande fall.

Det var med anledning av innehållet i dessa stycken som vi i brev till Trulsson – vilken dessförinnan i telefonsamtal till Ågren framfört en ytterst stark kritik mot innehållet i Karpowicz' insändare och begärt en förklaring från länsstyrelsen – beklagade det inträffade och meddelade att vi för Karpowicz framhållit "det ytterst olämpliga i denna form av polemik".

Att härigenom, som anmälaren ifrågasätter, "den skyddade yttrandefriheten kan ha trätts för nära" bestrides. Om vi inte hade handlat och tagit avstånd på sätt vi gjort, kunde man däremot med fog ha framfört klander mot oss.

I sitt beslut den 13 november 1986 anförde JO Holstad följande.

Av 2 kap. 1 § regeringsformen framgår bl. a. att varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet. Enligt paragrafen förstås med yttrandefrihet frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. I fråga om tryckfriheten hänvisar paragrafen till tryckfrihetsförordningen (TF). Enligt 1 kap. 1 § andra stycket TF gäller att det står varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av förordningens bestämmelser till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter. Vidare föreskrivs i tredje stycket bl. a. att det står envar fritt att, i alla de fall då ej annat är i förordningen föreskrivet, meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift till skriftens utgivare eller redaktion.

För innehållet i en tryckt periodisk skrift svarar skriftens utgivare. Ansvar

för den som lämnar meddelande som är avsett att införas i en tryckt skrift eller för den som medverkar endast som författare till en tidningsartikel kan utkrävas bara i vissa undantagsfall som saknar aktualitet i detta ärende.

Det är alltså inte tillåtet för en myndighet att ingripa vare sig formellt eller informellt mot en tjänsteman hos myndigheten för att han eller hon använt sig av sin grundlagsskyddade rätt att yttra sig i massmedierna. Undantag gäller bara för det fall att ingripandet har stöd i lag. I och för sig är en myndighet oförhindrad och ibland även skyldig att via pressen eller på annat sätt framföra sakuppgifter i syfte att bemöta eller dementera innehållet i en tidningsartikel. Men något sådant var det inte fråga om i ärendet.

Mot bakgrund av det sagda kan konstateras att gällande lag inte medger ingripanden av det slag som Irena Karpowicz blev föremål för med anledning av de publicerade insändarartiklarna. Thuresson och Ingegerd Ågren gjorde alltså fel när de för Irena Karpowicz framhöll "det ytterst olämpliga i denna form av polemik" och genom brevet till byggnadsnämndens ordförande dokumenterade vad som förekommit.

Med den kritik som ligger i det sagda avslutar jag ärendet.

Fråga om länsstyrelse borde ha vidarebefordrat ett brev från ett inkassoföretag till en person med "spärrad" adress

(Dnr 2531–1986)

Länsstyrelsen i Stockholms län beslöt den 11 april 1986 med stöd av 7 kap. 15 § sekretesslagen att uppgifter om bl. a. D. i länsstyrelsens personregister inte skulle komma att lämnas ut till annan än myndighet utan att länsstyrelsen först undersökt vad uppgifterna skulle användas till. Inkasso-Centralen i Göteborg AB översände den 9 april 1986 till länsstyrelsen i Södermanlands län ett rekommenderat brev med mottagningsbevis för vidarebefordran till D. Tjänstgörande datachefen vid länsstyrelsen Christer Svensson sände den 17 april brevet vidare till D.

I ett brev till JO begärde D. bl. a. att JO skulle pröva om Svensson gjort sig skyldig till myndighetsmissbruk genom att röja en sekretesskyddad adress och utnyttjat länsstyrelsens resurser till en mycket olämplig åtgärd.

Efter remiss lämnade länsstyrelsen i Södermanlands län följande upplysningar.

Enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen kan uppgifter inom folkbokföringsverksamheten om enskilda personliga förhållanden sekretessbeläggas om det kan antas att den enskilde lider men om uppgifterna röjs.

Enskild person som anser sig böra omfattas av dessa bestämmelser kan ansöka härom på länsstyrelsens dataenhet. Efter prövning och beslut av datachefen införs anteckning i länsstyrelsens register. Anteckningen medför att på utskrifter och terminalbild upplyses om att uppgifter om personen utlämnas av datachefen.

Datacheferna på länsstyrelserna har beslutat att vara mellanhänder vid kontakter mellan på nämnda sätt markerade personer och allmänheten. Detta tillgår så, att datacheferna vidarebefordrar korrespondens till dessa personer. Adressuppgifter utlämnas således inte.

Upprinnelsen till nu ifrågavarande ärende är en skrivelse till länsstyrelsen från Inkassocentralen i Göteborg AB daterad 860409. Vid tiden för ärendets handläggning 1986-04-16 tjänstgjorde Christer Svensson som datachef. Svensson vidarebefordrade på brukligt sätt handlingen till D. Utlämnande av skyddade uppgifter om D. har alltså inte skett.

Svensson har vid handläggningen av ärendet erhållit uppgift om D:s adress från datachefen vid länsstyrelsen i Stockholms län och därefter expedierat handlingarna till D. Svensson borde istället ha vidarelämnat handlingarna till nämnda länsstyrelse för handläggning. D. kan emellertid genom handläggningen inte ha tillfogats någon skada. Ärendet hade nämligen handlagts lika vid länsstyrelsen i Stockholms län.

Svensson lämnade per telefon bl. a. följande kompletterande uppgifter. Han vidarebefordrade brevet till D. i länsstyrelsens tjänstekuvert som rek. med mottagningsbevis. Då mottagningsbeviset återkommit kopierades det, varvid dock adressatdelen täcktes över. Av kopian framgick således endast namnteckningen och poststämpeln. Svensson sände sedan kopian, inkassobolagets medsända kuvert och porto samt ett missiv till inkassobolaget. Länsstyrelsen har sammanlagt vidarebefordrat fyra försändelser till personer med spärrade adresser.

I sitt beslut den 27 maj 1987 anförde JO Holstad följande.

I 2 kap. tryckfrihetsförordningen finns bestämmelser om rätten att ta del av och få kopior av allmänna handlingar. Bestämmelserna är tillämpliga även när fråga är om personregister som förs med hjälp av ADB. Dessa bestämmelser kompletteras av en föreskrift i 15 kap. 4 § sekretesslagen. Enligt denna paragraf skall en myndighet på begäran av en enskild lämna uppgift ur en allmän handling som förvaras hos myndigheten i den mån hinder inte möter på grund av bestämmelse om sekretess eller av hänsyn till arbetets behöriga gång.

Hos länsstyrelsen förs register över länets befolkning, grundade på kyrkobokföringen. Uppgifterna i folkbokföringen om enskildas personliga förhållanden är i regel offentliga. Men enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen kan dessa uppgifter vara underkastade sekretess. Förutsättningen är att "det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs". Sekretesskydd kan med stöd av denna bestämmelse på grund av speciella omständigheter ges även åt normalt harmlösa uppgifter, t. ex. adressuppgifter.

I de fall en länsstyrelse bedömer att uppgifter om en person kan bli föremål för skydd enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen sätter länsstyrelsen en spärrmarkering i dataregistret. En sådan markering tjänar i likhet med en hemligstämpel enligt 15 kap. 3 § första stycket sekretesslagen som en varningssignal att uppgifter om personen inte får lämnas ut utan att en noggrann prövning först har gjorts. Det är emellertid att märka att markeringen inte innebär något beslut om att sekretess skall iakttas. Frågan om utlämnande skall alltid prövas mot bakgrund av omständigheterna i det enskilda fallet.

I 20 kap. 3 § brottsbalken föreskrivs straff bl. a. för den som röjer uppgift som han är pliktig att hemlighålla enligt lag eller annan författning. Bestämmelsen gäller både muntligt uppgiftslämnande och utlämnande av allmänna handlingar.

I det aktuella fallet har, enligt länsstyrelsen, det inte lämnats ut någon information om D. Uppgiften vinner stöd av utredningen i övrigt. Redan av detta skäl saknas det anledning att anta att något brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § brottsbalken har förövats. I detta sammanhang vill jag för övrigt nämna, att sekretess normalt inte torde gälla för adressuppgifter i länsstyrelsens register över länets befolkning, när uppgifterna begärs för indrivningsändamål (jfr prop. 1981/82:186 s. 55).

Klagomålen avser emellertid också frågan om det var korrekt av Svensson att vidarebefordra brevet från inkassoföretaget till D. Förfarandet att vidarebefordra försändelser till personer med s. k. spärrade adresser grundas enligt remissvaret på en överenskommelse mellan länsstyrelsernas datachefer.

För den enskilde för vilken uppgifter i personregistret har försetts med spärrmarkering, kan förfarandet knappast innebära några olägenheter så länge det rör sig om fall där den aktuella paragrafen inte ger något sekretesskydd. Utredningen tyder på att D:s fall var av det slaget. Genom att länsstyrelserna i sådana fall i stället för att lämna ut adressuppgifter åtar sig att vidarebefordra försändelser ger man den enskilde ett skydd utöver det sekretesslagen erbjuder. I fall där 7 kap. 15 § sekretesslagen i det enskilda fallet verkligen ger ett sekretesskydd kan det däremot vara olämpligt att vidarebefordra en försändelse. Sekretessen syftar ju bl. a. till att ge ett skydd mot trakasserier och ett brev kan givetvis av mottagaren uppfattas som ett led i en trakasserande verksamhet.

Länsstyrelsens förfarande att vidarebefordra försändelser till personer med "spärrade" adresser kan också diskuteras från en annan utgångspunkt. Som tidigare nämnts gäller enligt 15 kap. 4 § sekretesslagen att en myndighet på begäran av en enskild skall lämna uppgift ur allmänna handlingar som finns hos myndigheten. Ofta torde länsstyrelsen kunna komma överens med sökanden om att i stället för att lämna ut adressuppgifter vidarebefordra försändelser till den sökte. En sådan överenskommelse förefaller invändningsfri sett från sökandens utgångspunkt. Men om sökanden vidhåller sin begäran att få ut uppgiften, måste länsstyrelsen ta ställning. Länsstyrelsen har då att besluta antingen att tillmötesgå framställningen eller att vägra lämna ut uppgiften med hänvisning till att den är underkastad sekretess. I det senare fallet har sökanden möjlighet att utverka ett skriftligt beslut med besvärshänvisning. Ett sådant beslut kan nämligen överklagas hos regeringen. Med det sagda har jag velat betona det förhållandet, att en "spärrmarkering" endast är en form av hemlighetstämpel och att en sådan markering alltså inte befriar en länsstyrelse från skyldigheten att på sedvanligt sätt pröva sekretessfrågan i varje enskilt fall.

Med anledning av de synpunkter jag redovisat angående det tillämpade förfarandet att vidarebefordra försändelser översänder jag en kopia av detta beslut till riksskatteverket som har ett ansvar för frågor angående folkbokföringen.

Det kan möjligen ifrågasättas om tjänstebrevsrätten får användas på det sätt som länsstyrelsen tydligen gjort i detta och några liknande fall. Enligt 10 § tjänstebrevsförordningen (1979:33) ankommer det på postverket att bestämma hur tjänstebrevsrätten får utnyttjas i enskilda fall. Mot den

bakgrunden överlämnar jag en kopia av detta beslut även till postverket.

I övrigt har jag inte funnit anledning att kommentera D:s klagomål.

Fråga om handlingar som inkommit till en kommun varit att anse som allmänna (2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen)

(Dnr 2176-1986 och 3127-1984)

I ett brev till JO anförde Birger Nylén bl. a. följande. Orsa, Mora, Rättviks och Leksands kommuner samarbetar under beteckningen Siljansgruppen i frågor rörande turism. Ett gemensamt turistbolag skall bildas. Tjänsten som verkställande direktör i bolaget har utannonserats. Ansökningshandlingarna skulle enligt annonsen sändas till "Siljansgruppen", Mora kommun, Hans Eriksson. Ansökningshandlingarna har inte diarieförts hos kommunen och Nylén har vägrats att ta del av dem.

Efter remiss anförde Mora kommun i yttrande följande.

Kommunerna Mora, Orsa, Rättvik och Leksand samarbetar sedan ett antal år i frågor rörande turismens utveckling inom nämnda kommuner.

Samarbetet har hittills skett inom ramen för den s. k. Siljansgruppen, vilket är ett organ till vilket berörda kommuner utsett två ledamöter vardera (politiker).

Ordförandeskapet vid Siljansgruppen och även det administrativa ansvaret på tjänstemannaplanet har under den tid Siljansgruppen existerat alternerat mellan kommunerna.

För utveckling av turismen inom berörda kommuner har Siljansgruppen tagit initiativ till bildandet av ett bolag, Siljan Turism AB. Detta bolag skall fortsätta det av Siljansgruppen påbörjade arbetet och ägas till 60 % av näringslivet i berörda kommuner och till 40 % av kommunerna.

Beslut om bolagsbildningen har tagits av de fyra kommunerna och är bolaget under bildande.

Siljansgruppen har för bolagets räkning utannonserat bl. a. en befattning som verkställande direktör. Fritidschefen i Mora kommun Hans Eriksson tjänstgör för närvarande som verkställande tjänsteman åt Siljansgruppen, varför det i annonsen har angetts att sökande till tjänsten skulle skicka sina handlingar till fritidschef Hans Eriksson, Box 403, 792 01 Mora.

Detta har sin bakgrund uteslutande i praktiska skäl då bolaget ej ännu installerat sig i egna lokaler. Bolaget kommer för övrigt att ha sitt säte inom Rättviks kommun.

Resultatet av bolagets verksamhet är i hög grad beroende av att erhålla kompetent personal. Flertalet av de sökande innehar i dag ledande befattningar inom de företag där de är anställda, varför flertalet också begärt att deras ansökningar skall behandlas konfidentiellt. Önskemål som givetvis respekterats av Siljansgruppens företrädare.

Fritidschefen i Mora har således emottagit dessa ansökningshandlingar enbart på grund av sin ställning som innehavare av ett speciellt uppdrag, nämligen som verkställande tjänsteman åt Siljansgruppen, och inte i egenskap av sin ställning som fritidschef och ansvarig tjänsteman för fritidsförvaltningen inom Mora kommun.

Med åberopande av tryckfrihetsförordningen, 2 kap. 4 §, hävdar Mora kommun således att här ifrågavarande ansökningar ej kan anses utgöra offentlig handling och hemställer att JO lämnar anmälan utan åtgärd.

Vid ärendets avgörande den 24 juni 1987 uttalade JO Holstad bl. a. följande.

Vad som återstår för mig att pröva är frågan om ansökningarna till tjänsten som verkställande direktör i det då ännu ej bildade turistbolaget var att anse som och borde ha behandlats som allmänna handlingar hos Mora kommun. Kommunen har gjort gällande att dess fritidschef mottagit dessa handlingar enbart på grund av sin ställning som innehavare av ett speciellt uppdrag, nämligen som verkställande tjänsteman åt Siljansgruppen, och att handlingarna därför inte var att anse som offentliga.

Den författningsbestämmelse som är av intresse i detta sammanhang är 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Där föreskrivs följande.

Brev eller annat meddelande som är ställt personligen till den som innehar befattning vid myndighet anses som allmän handling, om handlingen gäller ärende eller annan fråga som ankommer på myndigheten och ej är avsedd för mottagaren endast som innehavare av annan ställning.

Bestämmelsen tillkom år 1976. I propositionen till riksdagen (prop. 1975/76:160) uttalade fördragande departementschefen angående bestämmelsen att den grundläggande principen bör vara att ett brev eller annat meddelande, som är adresserat till någon som innehar en befattning vid en myndighet, skall anses som allmän handling, om handlingen gäller något som myndigheten har att befatta sig med. Han framhöll emellertid att ett visst utrymme borde finnas för privata meddelanden som har beröring med myndigheternas verksamhet. En person som innehar en befattning vid en myndighet borde sålunda kunna ta emot ett brev som är avsett för honom enbart i hans egenskap som politiker, facklig förtroendeman eller annat och som rör den verksamhet som bedrivs vid myndigheten.

Av utredningen i detta fall framgår bl. a. att de berörda kommunerna anslagit medel till det blivande bolaget och att ordförandeskapet och det administrativa ansvaret för Siljansgruppen alternerat mellan kommunerna. Mot denna bakgrund råder det enligt min mening ingen tvekan om att frågan om anställningen av en verkställande direktör i bolaget, som då ännu inte var bildat, utgjorde ett ärende eller annan fråga som ankom på Mora kommun.

Invändningen från kommunens sida mot att det skulle vara fråga om allmänna handlingar grundas dock även på att fritidschefen Hans Eriksson skulle ha mottagit ansökningshandlingarna i fråga endast som innehavare av annan ställning än den som fritidschef och ansvarig tjänsteman för fritidsförvaltningen inom kommunen. Det har upplysts att Eriksson vid tillfället tjänstgjorde som verkställande tjänsteman åt Siljansgruppen. För egen del kan jag inte instämma i kommunens uppfattning. Det kan nämligen enligt min mening inte med fog göras gällande att Eriksson i sitt uppdrag som verkställande tjänsteman åt Siljansgruppen innehade någon annan ställning i den mening som avses i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen än den som befattningshavare i kommunen.

Slutsatsen blir att ansökningshandlingarna borde ha behandlats som allmänna handlingar när de kom in till kommunkansliet. Ansökningarna borde alltså ha diarieförts och på det sätt som anges i tryckfrihetsförordning-

en ha hållits tillgängliga för envar i den mån inte någon bestämmelse om sekretess lade hinder i vägen för ett utlämnande.

Med dessa besked är ärendet avslutat.

I ett liknande ärende, som avgjordes av JO Holstad den 27 maj 1987 (dnr 3127-1984), var omständigheterna i korthet följande.

Kommunstyrelsen i Härjedalens kommun hade anvisat medel som delfinansiering av en studie av ett skidliftsprojekt i kommunen. Beredningen för turism och rekreation, som är en statlig myndighet, hade ställt ett belopp till kommunens förfogande för en förstudie av samma projekt och kommunen hade hos beredningen hemställt om att beloppet skulle utbetalas till kommunen. I en referensgrupp som bildats för projektet ingick kommunens kanslichef Bo Rödin som kommunens representant. Till kommunen kom det in skrivelser från enskilda markägare och en naturvårdsförening angående projektet. Skrivelserna var ställda till kommunstyrelsen, kommunfullmäktige eller kommunen. I några fall angavs även referensgruppen som adressat.

Ett par journalister begärde hos Rödin att få ta del av ett brev från en markägare rörande projektet. Brevet från markägaren var ställt till Rödin. Rödin vägrade att lämna ut brevet med hänvisning till att det inte var en allmän handling. Han menade att han fått brevet som ledamot av referensgruppen, som inte var inordnad i kommunens organisation. Kommunstyrelsen delade Rödens uppfattning och framhöll att brevet tillhörde en privaträttslig projektgrupp. Brevet hade således inte inregistrerats hos kommunen. På samma sätt hade ytterligare brev som inkommit under liknande omständigheter behandlats.

JO Holstad konstaterade, sedan ärendet underställts hans prövning, att kommunen anslagit medel till projektet och även ansökt om och beviljats bidrag till detta. Mot denna bakgrund rådde det enligt hans mening inte någon tvekan om att projektet utgjorde ett ärende eller annan fråga som ankom på kommunen i den mening som avses i tryckfrihetsförordningen. Och han uttalade vidare att det inte med fog kunde göras gällande att Rödin genom sitt deltagande i referensgruppen innehaft någon annan ställning i den mening som avses i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Inte heller hade det framkommit något som tydde på att breven varit avsedda för Rödin i någon annan egenskap än den som befattningshavare i kommunen. Slutsatsen blev att Rödin borde ha behandlat breven som allmänna handlingar när de kom in till kommunkansliet.

Offentlighetsprincipen och stängning av kommunala myndigheter under klämdagar m. m.

(Dnr 58-1987 och 622-1987)

I ett brev till JO gjorde Allan Carlsson gällande i huvudsak följande. Kommunkontoren i Hörby, Staffanstorps, Svedala och Vellinge kommuner hölls stängda under de s. k. klämdagarna den 2 och 5 januari 1987. Carlsson förmodar att detsamma skedde i flera andra kommuner. Enligt Carlsson kan

det inte tolereras att kommunernas personalplanering går ut över allmänhetens rätt till service enligt förvaltningslagen. Vidare anser han det anmärkningsvärt att offentlighetsprincipen sätts ur spel på detta sätt. Han ifrågasätter också om de berörda kommunerna fullgjort sin skyldighet att under de aktuella dagarna sortera och diarieföra inkommen post.

Efter remiss yttrade Svenska kommunförbundet sig över frågan om kommunernas åtgärd att hålla kommunkanslierna stängda de aktuella klämdagarna var förenlig med offentlighetsprincipen. Kommunförbundet anförde genom förbundsjuristen Gunnar Thollander följande.

En utgångspunkt för bedömningen är givetvis uttalandena i JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s 219 ff. I det fallet rörde det sig emellertid om stängning under två veckor på sommaren, alltså en betydligt längre tid. Vi har i rådgivning och utbildning informerat om JO:s uttalande.

Det kan finnas anledning att föra in några nya frågeställningar vid bedömningen av det nu aktuella fallet.

För det första har en ny förvaltningslag trätt i kraft fr. o. m. den 1 januari 1987. I denna har i 5 § föreskrivits att myndigheterna skall ta emot besök och telefonsamtal från enskilda. Om särskilda tider för detta är bestämda skall allmänheten underrättas om dem på lämpligt sätt. I lagen ställs inte några ytterligare krav på när myndigheterna skall hålla öppet. Av förarbetena framgår att frågan får bedömas med hänsyn till de resurser som myndigheten har tillgång till och de serviceanspråk som följer av verksamhetens art. Det är möjligt för myndighet att införa särskilda besöks- och telefontider till vissa timmar på dagen. I så fall förutsätter paragrafen att allmänheten underrättas härom på lämpligt sätt.

Inte heller i tryckfrihetsförordningen finns några uttryckliga bestämmelser om när myndigheterna är skyldiga att hålla öppet. Myndigheternas verksamhet varierar i så höggrad att det praktiskt sett skulle vara omöjligt att lagstifta om särskilda tider för öppethållande i denna lag. Däremot finns två mer inexakta tidsangivelser i 2 kap 12 § respektive 2 kap 13 § TF. Enligt den förra paragrafen gäller, att allmän handling som får lämnas ut skall på begäran genast eller så snart det är möjligt tillhandahållas den som önskar ta del därav. Bestämmelsen förutsätter alltså någon form av tillgänglighet. I den senare paragrafen sägs efter lagändring 1983 att begäran att få avskrift eller kopia av allmän handling skall behandlas skyndsamt. För att fullgöra sistnämnda skyldighet synes myndigheten i och för sig inte behöva ha öppet i den meningen att allmänheten har tillträde. Avskrifter kan beställas per telefon.

Regeln i 2 kap 12 § TF synes inte ha förändrats sedan TF:s tillkomst. Vad som skett sedan dess är emellertid en successiv arbetstidsförkortning. Detta bör rimligen inverka på tolkningen. Ännu på 1960-talet var myndigheterna öppna på lördagar. Att i dag tänka sig att myndigheter skulle ha lördagsöppet för att uppfylla kraven i 2 kap 12 § eller 13 § TF har knappast ifrågasatts från något håll. Tvärtom synes lagstiftningen i andra sammanhang ta hänsyn till övergången till femdagarsvecka och till att ledigheten ökas. Ett exempel på detta är 1930 års lag om beräkning av lagstadgad tid. Genom successiva ändringar 1963 och 1965 anpassades denna lag till arbetstidsförkortningen. Senast skedde detta 1974 (lag 1974:756) då nyårsafton likställdes med helgdag. Bakgrunden var bl. a. de ändringar som togs i det allmänna arbetstidsavtalet (prop 1974:147).

Det bör därför beaktas att tolkningen av ett stadgande kan påverkas och förändras av arbetstidsförkortningen och förändrade arbetstider.

Man kan också se saken så att det rör sig om motstridiga intressen.

Utvecklingen i fråga om arbetstidsförkortning eller förläggning av arbetstiden kan påverka myndigheternas serviceskyldighet och förmågan att uppfylla denna.

I fråga om s. k. klämdagar handlar det om arbetstidens förläggning. I viss utsträckning är frågan kollektivavtalsreglerad. Det är emellertid arbetsgivaren som avgör om och när klämdagar skall medges. Svenska kommunförbundets personalpolitiska avdelning har sedan lång tid i årligen återkommande cirkulär till kommunerna tagit upp frågan om eventuell inarbetning av klämdagar. Avdelningen har därvid alltid framhållit, att som förutsättning för tjänstefrihet sådan dag skall gälla att detta är förenligt med kravet på öppethållande i erforderlig utsträckning av expeditioner m. m. och kan ske utan hinder för göromålets behöriga gång.

Det är givet att akut behov av hjälp från myndigheternas sida såsom sjukvård, socialtjänst och räddningstjänst framtvingar behov av jourtjänstgöring i någon form.

Frågan är om rätten att få del av allmänna handlingar skall anses som lika akut. Rätten att ta del av sådana handlingar förskjuts genom stängningen av myndighetens lokaler. Att stängningen inte rimligen kan avse en semesterperiod framstår som klart. I fråga om en enstaka klämdag kan det däremot enligt vår mening finnas utrymme för olika tolkningar.

I sammanhanget kan erinras om att förvaltningslagens regler om när en handling anses inkommen till en myndighet och därmed utgör allmän handling gäller inom alla kommunala nämnder och styrelser. Av 10 § i denna lag följer att en handling anses inkommen då den anländer till myndigheten eller kommer en behörig tjänsteman tillhanda. Om myndighetens lokaler är stängda gäller emellertid att handlingen ändå skall anses inkommen till myndigheten vid den tidpunkt då den faktiskt har lämnats till myndighetens lokal under förutsättning att den kommer behörig tjänsteman tillhanda närmast följande arbetsdag. Registreringen av inkommande handling saknar betydelse för frågan om handling skall anses inkommen till en myndighet. Lagstiftaren synes närmast mena att sortering och registrering av sådana handlingar inte behöver ske förrän "närmast följande arbetsdag". Eftersom s. k. klämdagar enligt gällande kollektivavtal inte är att anse som arbetsdagar anser vi inte att stängningen av kontoren under en sådan dag kan sägas komma i konflikt med offentlighetsprincipen. Till stöd för denna uppfattning talar även det förhållandet att det är arbetsgivaren/kommunen som avgör om och när en klämdag skall medges med hänsyn till kravet på öppethållande och till göromålets behöriga gång och att klämdagen utgör i förväg inarbetad tid. Till bilden hör också att resurserna kan variera mellan olika kommuner beroende på kommunstorlek. Det kan vara svårare att upprätthålla någon form av jourtjänstgöring i mindre kommuner.

Ärendet remitterades därefter till kommunstyrelserna i de fyra berörda kommunerna för yttrande. I dessa yttranden anfördes i huvudsak följande.

Hörby kommun:

Det är riktigt som sägs i skrivelsen att kommunkontoren i Hörby hölls stängda fredagen den 2 januari och måndagen den 5 januari i år.

Ledigheten på dessa s. k. klämdagar hade på sedvanligt vis förhandlats fram mellan arbetsgivaren och de fackliga organisationerna.

Stängningen tillkännagavs för allmänheten genom annons i ortstidningar-na och genom anslag samt telefonsvarare. Jourberedskap fanns givetvis vid brandförsvaret samt vid elverk och gatukontor. Däremot var registrators-funktionerna obemannade och stängda för allmänheten liksom kontoren i övrigt.

Frågan om stängningen strider mot offentlighetsprincipen och/eller mot kommunens allmänna serviceåligganden enligt förvaltningslagen utvecklas närmare i kommunförbundets yttrande i ärendet.

Staffanstorps kommun:

Öppethållandet vid kommunens förvaltningar styrs av föreliggande besöksbehov samt tillgängliga resurser och torde inte i något väsentligt avseende avvika från vad, som normalt är vedertaget inom offentlig förvaltning. Den begränsning av öppethållandet, som sker på s. k. klämdagar, torde också stå i överensstämmelse med vad som tillämpas inom offentlig förvaltning i övrigt.

I syfte att underlätta för kommuninvånarna att komma i kontakt med förvaltningarna, hålles dessa sedan lång tid tillbaka öppna utöver ordinarie tid även klockan 16.00–18.00 en kväll i veckan. Fr. o. m. hösten 1986 hålles nu också samtliga förvaltningar öppna för besök också på eftermiddagarna fram till klockan 15.00.

Såvitt känt är, föreligger ej något missnöje beträffande de gällande öppethållandetiderna från allmänhetens sida. Ej heller har klagomål tidigare anförts mot tillämpad ordning med stängning under klämdagarna.

I de flesta fall, där olägenhet av någon betydelse ändå kan uppstå för allmänheten vid stängda expeditioner på klämdagarna, kan dessa undanröjas genom att den presumtive besökaren i stället för att på förvaltningen ta del av handlingarna på begäran erhåller kopior av dessa hemsända till sig. Helt naturligt tillhandahålles en sådan service utan kostnad och med största skyndsamhet.

I lag och författning finns inga uttryckliga bestämmelser om öppethållandetider för myndigheter. Med hänsyn därtill och till ovan redovisade faktiska förhållanden finner kommunstyrelsen, att förvaltningarnas öppethållande måste anses stå i överensstämmelse med berättigade krav från allmänhetens sida på möjligheter till kontakt och insyn.

Vad gäller sortering och diarieföring av inkommande post må framhållas, att dessa arbetsmoment utföres påföljande arbetsdag, vilket står i överensstämmelse med gällande regler i förvaltningslagen.

Svedala kommun:

Kommunstyrelsen ställer sig helt bakom allmänhetens rättmätiga krav på service och insyn hos kommunala och andra offentliga myndigheter och organ. Mot detta har styrelsen att väga personalens önskemål om ledighet vid särskilda s. k. klämdagar. Kommunen har en i grunden restriktiv syn på ledigheter utöver lagstadgad sådan, i synnerhet om den omfattar hela personalkategorier eller hela förvaltningar. Dock har av tradition beviljats ledighet för administrativ personal vid de centrala förvaltningarna under s. k. klämdagar i samband med jul- och nyårshelgerna. Dessa förvaltningar har då stängt.

Det förtjänar i sammanhanget att påpekas att personal vid kommunala institutioner och verk inte har beviljats motsvarande ledighet.

Kommunstyrelsen är medveten om att ovannämnda förhållanden har medfört en viss försämring av servicen till allmänheten, men anser att försämringen är av ringa betydelse eftersom ledigheten har omfattat enbart administrativ personal och inte verksamhetsanknuten personal. Mot den bakgrunden har personalens önskemål om ledighet vägt tyngre i kommunstyrelsens beslutsfattande.

Det är kommunstyrelsens uppfattning att allmänheten i mycket liten utsträckning utnyttjar kommunal administrativ service under julhelg och semesterperiod. Under de dagar i jul- och nyårshelgen som kontoren hölls

öppna var besök och telefonsamtal från allmänheten avsevärt färre än under en vanlig vardag. Samma erfarenhet har kommunstyrelsen gjort när det gäller besök och telefonsamtal under juli månad, då samtliga kontor har öppet. Denna erfarenhet har också utgjort en grund för kommunstyrelsens beslut att hålla kontoren stängda de aktuella dagarna.

Beslutet om stängning under de s.k. klämdagarna har offentliggjorts genom annonsering i lokaltidningarna, genom flygblad till hushållen och genom skyltning på entréerna till kommunhuset.

Vad gäller rätten att få ta del av allmänna handlingar ansluter sig kommunstyrelsen till förbundsjurist Thollanders tolkning av reglerna i förvaltningslagen, och anser således att offentlighetsprincipen inte har åsidosatts.

Avslutningsvis vill kommunstyrelsen hävda att inskränkningen av allmänhetens rätt till service och insyn, på grund av de administrativa kontorens stängning den 2 och 5 januari, har varit av mycket ringa betydelse.

Vellinge kommun:

Vellinge kommun vidimerar Allan Carlssons uppgift om att kommunkontoret var stängt den 31 december 1986 samt den 2 och 5 januari 1987.

Den 31 december är lagstadgad arbetsfri och den 2 och 5 januari är inarbetade "klämdagar". Det ligger i sakens natur att man dessa dagar inte kan t. ex. utfå en allmän handling. Dock har kommunen hittills inte någon vetskap om att detta förhållande varit till allvarlig olägenhet för någon enskild.

Allan Carlsson har i sin anmälan inte pekat på någon specifik olägenhet för honom själv utan diskuterar frågan mera ur principiell ståndpunkt. I detta hänseende får Kommunförbundets yttrande gälla även för Vellinge kommun.

Förhållandet att kommunkontoret håller stängt vissa "klämdagar" påverkar på intet sätt den service som lämnas via social-, gatu- och fastighetsförvaltning.

Besked om att kommunkontoret håller stängt lämnas via telefonsvarare och skylt på entrédörr. Häfter kommer även kungörelse ske i dagspressens lokalsidor samt i lokalradion.

I ett annat brev uppgav Harald Bergengren vid Trelleborgs Allehanda att tidningens reporter vid ett besök hos byggnadsnämnden i Trelleborgs kommun den 4 mars 1987 funnit att posten inte var öppen. Eftersom den personal som svarade för postöppningen var på kurs, skulle posten inte komma att öppnas förrän följande dag.

Med anledning av dessa klagomål lät JO Holstad inhämta upplysningar per telefon från t. f. stadsarkitekten i kommunen Lars-Olof Liljeström. Han bekräftade att byggnadsnämnden höll sin expedition stängd den 4 mars 1987 eftersom expeditionspersonalen denna dag deltog i en kurs. Ett anslag om stängningen hade satts upp vid ingången troligen den 27 februari.

Vid ärendets avgörande den 30 juni 1987 uttalade JO Holstad följande.

Av utredningen framgår att kommunkanslierna i Hörby, Svedala, Stafanstorps och Vellinge hölls stängda under tiden fr. o. m. den 31 december 1986 t. o. m. den 6 januari 1987, dvs. under en hel vecka. Skälet var att kommunerna lät all berörd personal arbeta in klämdagarna den 2 och 5 januari 1987. Vidare framgår att all personal vid byggnadsnämnden i Trelleborg den 4 mars 1987 var på kurs och att man därför inte öppnade och

diarieförde den dagens post förrän nästa dag. Frågan är om det som sålunda förekommit står i strid med gällande rättsregler eller av annat skäl är felaktigt eller olämpligt.

Ett antal regler i tryckfrihetsförordningen (TF) och andra författningar är av intresse i sammanhanget. I 2 kap. TF ges regler om allmänna handlingars offentlighet. I 1 § föreskrivs, att varje svensk medborgare till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall ha rätt att ta del av allmänna handlingar. Bestämmelser om inskränkningar i rätten att ta del av allmänna handlingar finns i sekretesslagen (1980:100). En handling är enligt 2 kap. 3 § TF allmän om den förvaras hos en myndighet och har kommit in till eller upprättats hos myndigheten. En allmän handling som får lämnas ut skall på begäran genast eller så snart det är möjligt på stället och utan avgift tillhandahållas den som önskar ta del av den. Detta framgår av 2 kap. 12 § TF. Den som önskar ta del av en allmän handling har även rätt att mot fastställd avgift få en avskrift eller en kopia av handlingen till den del den får lämnas ut. I 2 kap. 13 § TF föreskrivs att en framställning om detta skall behandlas skyndsamt. En myndighet skall också, enligt 15 kap. 4 § sekretesslagen, på begäran av enskild lämna uppgift ur allmän handling som förvaras hos myndigheten i den mån hinder inte möter på grund av bestämmelse om sekretess eller av hänsyn till arbetets behöriga gång.

För att rätten att ta del av resp. få kopior av allmänna handlingar liksom att få uppgifter ur sådana handlingar skall kunna realiseras krävs i många fall att myndigheterna för någon form av register eller diarium över sina handlingar. Ett register fyller också den funktionen att allmänheten genom registret kan få reda på om en viss handling över huvud taget existerar. I 15 kap. 1 § sekretesslagen regleras skyldigheten för myndigheter att föra register eller att vidta åtgärder med samma syfte. När en allmän handling har kommit in till eller upprättats hos en myndighet skall handlingen enligt paragrafens första stycke registreras utan dröjsmål, om det inte är uppenbart att den är av ringa betydelse för myndighetens verksamhet. Beträffande allmänna handlingar, som inte är hemliga får registrering underlåtas, om handlingarna hålls så ordnade att det utan svårighet kan fastställas om en handling har kommit in eller upprättats.

I 5 § förvaltningslagen (1986:223), som trädde i kraft den 1 januari 1987, ges bestämmelser som går ut på att myndigheterna skall vara tillgängliga för allmänheten. Där föreskrivs att myndigheterna skall ta emot besök och telefonsamtal från enskilda. Och om särskilda tider för detta är bestämda, skall allmänheten underrättas om dem på lämpligt sätt.

De regler i TF och övriga lagar som jag nämnt i det föregående förutsätter uppenbarligen att myndigheterna håller öppet i tämligen vid omfattning. Annars är det inte möjligt för dem att uppfylla regelsystemets krav på service.

För statliga myndigheters del finns härutöver vissa preciserade krav på öppethållande som bl. a. syftar till att säkerställa tillämpningen av offentlighetsprincipen. I 15 § andra, tredje och fjärde styckena allmänna verksamstads- (1965:600) föreskrivs sålunda följande.

Registrators- och kassakontor hållas öppna minst fem timmar varje arbetsdag enligt myndighetens bestämmande. Är arbetstiden viss dag

kortare än sex timmar eller får den till viss dag förlagda arbetstiden arbetas in enligt föreskrift i kollektivavtal, får tiden för öppethållande inskränkas till två timmar, om det kan ske utan väsentlig olägenhet.

Tider för mottagning och öppethållande av registrators- och kassakontor tillkännages genom anslag i myndighetens lokal. Inskränkning i tiden för öppethållande bör tillkännages minst en vecka i förväg.

När registrators- eller kassakontor hålles öppet, skall allmänheten mottagas av myndighetens tjänstemän i den mån deras göromål icke lägga hinder i vägen.

Statliga myndigheter skall således i regel hålla registrators- och kassakontor öppna varje arbetsdag. På klämdagar skall tiden för öppethållande vara minst två timmar. Enligt gällande kollektivavtal på det statliga området förstås med klämdag enskild veckodag som är arbetsdag och som kommer att omges av två tjänstgöringsfria dagar på grund av att helgdag infaller.

Några motsvarande regler av allmän räckvidd för det kommunala området finns inte. Frågan är därför vilka konkreta minimikrav på öppethållande som de förut nämnda reglerna i TF och andra lagar kan anses ställa på kommunerna. Det är tydligt att man inte får hålla stängt i en sådan utsträckning att allmänheten hindras att utöva sin grundlagsenliga rätt att ta del av allmänna handlingar eller att kraven på bl. a. registrering av allmänna handlingar åsidosätts. Men det är också tydligt att de berörda reglerna inte ger några preciserade besked om kraven på öppethållande.

För min del anser jag att mycket talar för att kommunerna i regel bör eftersträva att iaktta den nivå av öppethållande som allmänna verksstadgan föreskriver för det statliga området. Men det är givet att man får godta att den nivån inte alltid upprätthålls i alla kommuner. I de allra minsta kommunerna kan det sålunda vara försvarligt med vissa mindre begränsningar.

Vad beträffar stängningen de båda klämdagarna i januari 1987 anser jag för min del att den var mindre väl förenlig med det berörda regelsystemet. Effekten blev ju att allmänheten under en hel veckas tid avstängdes från tillgång till allmänna handlingar. Enligt min mening hade man bort träffa anordningar för att åtminstone under någon av de berörda dagarna tillgodose offentlighetsprincipen. Däremot anser jag att det undantagsvis kan godtas att en kommunal myndighet håller stängt någon enstaka dag om syftet är att bereda personalen tillfälle att delta i viss utbildning.

Det är naturligtvis angeläget att en myndighet som begränsar sitt normala öppethållande i god tid och på ett lämpligt sätt informerar allmänheten om detta. Även i det avseendet anser jag att allmänna verksstadgans regler bör vara vägledande.

Taxering och uppbörd

JO om respiträntan – en i alla lägen rättfärdig kreditavgift?

(Dnr 1947–1986)

Ett under verksamhetsåret slutfört projekt (1986:1) har gällt reglerna om respitränta. Denna ränta infördes 1975 och är avsedd att motsvara kreditkostnaden för de skatter som av någon anledning skall betalas vid en senare tidpunkt än vad som normalt gäller för kvarstående skatt.

Utifrån erfarenheten av ett antal ärenden hos JO sammanställdes projektbeslutet den 28 augusti 1986. Från detta beslut återges här valda delar.

När statsmakterna från och med år 1975 började ta betalt för den kredit som man dittills gratis hade beviljat dem som av det ena eller andra skälet betalade sina skatter i efterskott, innebar det en, om än senkommen, anpassning till den övriga marknadens villkor; kredit är som regel inte gratis. Det är onekligen svårt att finna något bärkraftigt skäl varför staten skulle ställa upp med kostnadsfria krediter när ingen annan gör det. Erfarenheten hade ju också visat att det inte sällan var synnerligen lönsamt att vänta med att betala skatt jämfört med att låna motsvarande pengar och betala statsverkets fordran.

Den statliga kreditavgiften kallas bl. a. respitränta. Denna tas ut på den tillkommande skatt som skall betalas efter den 1 april året efter taxeringsåret. För tiden fram till den 1 april anses den kvarskatteavgift som den skattskyldige betalar ge statsverket den ersättning som den "beviljade" skattekrediten motiverar. Det kan tilläggas att respiträntan såtillvida inte är anpassad till den övriga marknadens räntor som den kan utgå under högst två år.

Kvarskatteavgiften kan sättas ned till ett lägre belopp om den kvarstående skatten beror på förhållandet över vilket den skattskyldige inte kunnat råda (85 § 2 mom. uppbördslagen). Respiträntan däremot är fix. Den kan enligt bestämmelserna inte sättas ned under några omständigheter. Det uppstår följaktligen aldrig något behov att fastställa och värdera varför räntan debiterats. Nu skall det dock genast sägas att "kreditavgiftsprincipen" inte upprätthålls konsekvent; som tidigare antytts så debiteras den inte för längre tid än två år. Detta avsteg från principen har, enligt förarbetena, gjorts "bl. a. därför att taxeringsprocessen inte sällan drar långt ut på tiden, många gånger på grund av förhållanden som den skattskyldige inte har förorsakat eller kunnat påverka" (prop. 1974:159 s. 53).

Den nuvarande ordningen där respiträntan utgår undantagslöst fr. o. m. ett givet datum och under en bestämd tid är tvivelsutan hanteringsmässigt synnerligen rationell. Den har också den fiskala fördelen att statsverket får kompensation även för sina "tabbar" – också i sådana fall där den drabbade skattskyldige inte velat eller kunnat gardera sig mot statsverkets krav – eller ens känt till att han borde ha gjort det!

Att statsverket tar betalt för sina faktiska krediter är, som jag redan har konstaterat, naturligt och rimligt. Att sedan de rutiner som krävs för att hantera denna kreditverksamhet är rationella och effektiva är givetvis heller ingenting att säga om – tvärtom! Men, kan man fråga sig, är det sakligt och

psykologiskt riktigt att vidhålla ett räntekrav även i de situationer där en skattskyldig "drabbas" av tillkommande skatt utan egen medverkan eller avsikt, t. ex. därför att myndigheten har begått ett fel eller på annat sätt missat när man skulle fastställa hans eller hennes slutliga skatt. Den frågan förefaller mig desto mer motiverad att ställa eftersom systemet inte medger att problemet löses så enkelt som att den skattskyldige – spontant eller efter uppmaning från myndigheten – genast skickar tillbaka de pengar han eller hon fått för mycket.

När denna fråga tidigare har ställts så har den besvarats jakande; i varje fall har det inte ansetts att det funnits "tillräckliga skäl" för en ändring av bestämmelserna. Man har då anfört, som t. ex. skatteutskottet i betänkandet 1978/79:50 (s. 64) sagt, att "respirräntan torde motsvara den ränta som den skattskyldige skulle ha åtnjutit om han satt in återbetalningen på bank". Det har också (JK:s beslut 1982:C 19) uttalats att respirräntan är avdragsgill.

Den ställda frågan har inte förlorat sin aktualitet, långt därifrån; den bör ställas igen i ljuset av de gångna årens erfarenheter. Och det är inte givet att den då skall besvaras på samma sätt som skatteutskottet gjorde 1979. Som jag bedömer saken finns det numera "tillräckliga skäl" att överväga den ändring som utskottet då avvisade – förutsatt då att man inte mäter skäl i kvantitativa termer; det är ju lyckligtvis så att det görs mycket få fel ute på myndigheterna av det slag som skulle utlösa tillämpningen av en undantagsregel av innebörd att respirräntan kan bortfalla. För det påståendet – att det finns tillräckliga skäl för en ändring – anser jag t. ex. H.-ärendet kan återopas.

Det är ostridigt att H. krediterades för mycket överskjutande skatt på grund av ett fel som myndigheten har det fulla ansvaret för (förväxling av personnummer vid en stansningsoperation). När det står klart för H. att ett fel begåtts betalar han – låt vara i medvetande om att han kunde riskera respirränta – in det belopp han fått för mycket till staten och alltså *före* de föreskrivna uppbördsterminerna. Men så enkla lösningar tillåter inte systemet; tillkommande skatt *skall* betalas på föreskrivna tider och respirränta *skall* debiteras och betalas. Den som utifrån ett kreditavgiftsresonemang vill försvara en ordning som innebär att ränta skall betalas även om krediten har upphört gör det onekligen inte lätt för sig. Jag kan förstå att det av systemtekniska skäl kan vara knepigt att anpassa uppbörden av tillkommande skatt till individuella betalningsvariationer; ett betydligt enklare sätt att nå samma resultat sakligt sett skulle vara att staten avstod från respirräntan.

Det har sagts att den som fått för mycket överskjutande skatt tillbaka undgår att debiteras respirränta om han skickar tillbaka skattsedeln, dvs. inte tar ut pengarna. Detta är, med förlov sagt, knappast ett anständigt försvar. Dels kan det ju vara så att den skattskyldige – som t. ex. H. – vet att han skall få slantar tillbaka på skatten och anpassar sina ekonomiska dispositioner därefter. Hade H. följt ett sådant råd och sänt tillbaka skattsedeln så hade han hamnat i svårigheter; med all sannolikhet hade han fått vänta på sina pengar eftersom det tar tid att göra den nödvändiga korrigeringen. Dels är det ju så att det inte är allom givet att kunna upptäcka att skattemyndigheter-na räknat fel till min fördel (eller tvärtom för den delen!). Och gör man inte det utan hämtar ut den för höga återbäringen och kanske spenderar den i t. ex. julhandeln så är det klippt. Staten fordrar benhårt betalning för en

kredit som den skattskyldige inte begärt att få och kanske inte heller insett att den "beviljats". Dessutom: det saknas inte exempel på människor som visserligen förstått att de fått för stor skatteåterbäring men hämtat ut pengarna och lagt dem – bildligt och ibland bokstavligt – i byrålådan i väntan på att staten skulle höra av sig. Kombinerar man en – inte alldeles ovanlig – misstro mot banker med tron att staten inte skall låta de enskilda betala för de egna misstagen är det handlandet rationellt och logiskt!

Som jag tidigare antytt är det i sannolikt mycket få fall som anledningen till att en skattskyldig får tillkommande skatt är fel, försummelse eller misstag i hanteringen. Statsfinansiellt skulle införandet av en möjlighet att i princip befria från respitränta i de fallen göra varken till eller ifrån. Det förefaller heller inte särskilt troligt att myndigheternas arbetsbörda skulle öka nämnvärt i ett läge där befrielsemöjligheten fanns. Det bör ganska snabbt kunna avgöras om en tillkommande skatt helt eller delvis beror på annan än den skattskyldige själv; en ökning av antalet invändningar om sådana fel bör kunna bemästras utan några större svårigheter. De psykologiska effekterna, å andra sidan, av en sådan möjlighet skall inte underskattas; kritikerna av skattemyndigheterna förlorar onekligen ett argument av inte obetydlig tyngd.

Jag upprepar alltså sammanfattningsvis att det (numera i varje fall) är visat att det finns tillräckliga skäl för att göra en sådan ändring av respiträntereglerna att det blir möjligt att underlåta att ta ut ränta när den räntegrundande tillkommande skatten beror på omständighet utanför den enskildes kontroll. Praktiska situationer i vilka det blir aktuellt att utnyttja en sådan "dispensmöjlighet" är när den enskilde får tillkommande skatt därför att man inför ADB-behandlingen gör ett tekniskt fel (felstansning t. ex.) eller när hans personnummer felaktigt förekommer på en kontrolluppgift.

Jag föreslår att det görsett tillägg till 32 § uppbördslagen. Det tillägget kan tas in som ett nytt andra stycke och ges ungefär denna lydelse:

Respitränta skall dock inte tas ut när den tillkommande skatten beror på förhållande som den skattskyldige inte kunnat påverka eller kontrollera.

Det lär inte behövas att i lagtexten exemplifiera de förhållanden som skall leda till räntebefrielse. Den – för dagen aktuella – exemplifieringen kan med fördel göras i motiven.

Beslutet överlämnades med hänvisning till 4 § lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen till regeringen (finansdepartementet).

JO om existensminimum vid skatteavdrag – en utvärdering av ett institut

(Dnr 109–1982 m. fl.)

Ett projekt, som JO Nilsson avslutade den 28 augusti 1986 (1986:2), behandlar reglerna om jämkning av den preliminära skatten med hänsyn tagen till reglerna om existensminimum. Av anmälningar till JO samt av iakttagelser vid inspektioner hade det framkommit att reglerna på området i

många hänseenden var föråldrade och inte längre passade ihop med de övriga regler som ingår i samhällets skyddsnät för medborgare som har det ekonomiskt svårt.

Under utredningen i ärendet gick JO i april 1983 ut med en enkät till samtliga länsstyrelser och lokala skattemyndigheter i landet. De fick tillfälle att dels redogöra för sina erfarenheter av författningsregleringen, dels anlägga de andra synpunkter på institutet som de ansåg motiverade.

Från beslutet återges här valda delar.

Vad är existensminimum? – En sammanfattning

Den som har sin huvudsakliga inkomst från en anställning ("av tjänst" med kommunalskattelagens terminologi) skall normalt betala preliminär A-skatt genom att arbetsgivaren drar av skatten från lönen innan denna betalas ut till honom eller henne. Avdraget görs med ledning av schabloniserade skattetabeller eller enligt särskilda beslut om jämkning. Den innehållna skatten betalar sedan arbetsgivaren in till statsverket.

Det belopp som den skattskyldige arbetstagaren får i handen (nettolönen) kan i vissa situationer vara mindre än vad han eller hon behöver för att kunna leva och försörja sig och sin familj. Lokala skattemyndigheten (LSM) kan då – efter ansökan och under givna förutsättningar – bestämma att ett mindre skatteavdrag skall göras än tabellerna anger. Den skattskyldige skall – uttryckt på ett annat sätt – ha rätt till existensminimum.

De förutsättningar som måste vara uppfyllda för att LSM skall kunna meddela ett beslut om reducerat skatteavdrag, på grund av existensminimum, är sammanfattningsvis dessa:

- Den skattskyldiges nettoinkomst skall understiga vad han kan anses behöva till underhåll för sig själv och för make och oförsörjda barn; nettolönen skall understiga existensminimum. Var gränsen går för existensminimum i en given skattskyldigs situation bestäms med ledning av vissa normalbelopp som fastställs av riksskatteverket (RSV).
- Den skattskyldiges låga inkomst skall bero på antingen nedsatt arbetsförmåga, långvarig oförvårdad arbetslöshet, stor försörjningsbörda eller annan liknande omständighet.
- Den skattskyldige får inte ha några tillgångar utöver dem som krävs för ett enkelt leverne; inte heller får han bo dyrare än "normalt".

Den skattskyldige som fått ett, ur hans synpunkt positivt, besked från LSM skall emellertid inte tro att saken är definitivt avgjord med detta och inrätta sig därefter. Hans situation kommer att granskas och bedömas ännu en gång, nämligen vid den årliga taxeringen. Taxeringsnämnden har att ta ställning till om den skattskyldige skall medges ett extra avdrag. Om taxeringsnämnden anser att det enligt skattelagarna finns förutsättningar för att medge ett extra avdrag så drar man detta från den taxerade inkomsten och resultatet blir att den slutliga skatten minskar och att den reduktionen medför att någon ytterligare skatt (kvarskatt) inte behöver uppkomma.

Systemet utesluter alltså inte att LSM och taxeringsnämnden fattar beslut som strider mot varandra, i vilket fall ju nämndens beslut gäller. Det säger sig självt att detta kan vålla problem för den skattskyldige. Lagstiftaren har därför uppmanat taxeringsnämnderna att inte gå ifrån LSM:s bedömning, som ju normalt görs efter ansökan i början av inkomståret, om det vid

taxeringen visar sig att förhållandena har varit ungefär likadana under resten av inkomståret som de var när ansökningsen gjordes.

Regler som öppnade möjlighet att minska preliminärskatteavdraget med hänsyn till existensminimum infördes i början av 1950-talet. De ortsavdrag (i princip motsvarande dagens grundavdrag), som redan tidigare fanns i skattesystemet, hade en gång ungefär motsvarat existensminimum men hade med tiden visat sig otillräckliga.

De i detta sammanhang viktigaste bestämmelserna återfinns i 50 § 2 mom. kommunalskattelagen (1928:370), KL, och i anvisningspunkten 1. till det lagrummet. I lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt (9 § 2 mom.) görs en direkt hänvisning till KL:s regler. Motsvarande regler finns i 41 § uppboreslagen (1953:272), UL.

RSV:s meddelanden med föreskrifter och anvisningar m. m.

Enkäten, som genomfördes 1983, hade sin utgångspunkt i det meddelande som RSV utfärdade den 18 december 1980 (RSV Du 1980:26) och som har rubriken "Föreskrifter och anvisningar m. m. om existensminimum och förbehållsbelopp för preliminär och kvarstående skatt". Detta beslut har det följaktligen också. En ny utgåva av meddelandet har utfärdats 1983 (RSV Du 1983:22). Nyheterna i förhållande till 1980 års utgåva är huvudsakligen redaktionella. I 1983 års – tydligt angetts vad som är föreskrifter och vad som är att uppfatta som anvisningar. RSV har i ett yttrande hit (1982-03-08) beklagat att 1980 års meddelande har utformats så att det inte klart framgår i vilka delar det är fråga om föreskrifter och vad som är anvisningar: "*Eftersom det inte klart framgår att någon del av meddelandet utgör föreskrift anser RSV att meddelandet, trots rubriken, i sin helhet får anses ha karaktären av anvisningar*". (Kursiveringen gjord här) (– – –)

Det "processuella" läget

Den som vill ha sin preliminära skatt nedsatt med hänvisning till existensminimum ansöker om detta hos LSM. LSM:s beslut överklagas till länsstyrelsen och inte som är vanligt i skattesammanhang till länsrätten (85 § 1 mom. andra stycket UL). Länsstyrelsens beslut kan inte överklagas (86 § 1 mom. första stycket UL).

Det är däremot möjligt att få LSM:s beslut överprövat på ett indirekt sätt. Genom att i sin deklaration yrka på extra avdrag för nedsatt skatteförmåga på grund av existensminimum kan den skattskyldige, om nu vederbörande taxeringsnämnd vägrar detta, få det beslutet, som är ett "normalt" taxeringsbeslut, överprövat på vanligt sätt av länsrätt – kammarrätt – regeringsrätten. Detta betyder emellertid inte att det finns en etablerad domstolspraxis på existensminimumområdet som hjälp och vägledning för de tillämpande myndigheterna. Det finns i själva verket ingen praxis alls med de nackdelar ur tillämpningssynpunkt som detta innebär.

Utvärderingen

Det förefaller som om institutet existensminimum som företeelse inom skatterätten inte är särskilt populärt vare sig hos de skattskyldiga som förväntas dra nytta av det eller hos de myndigheter som är satta att tillämpa det. Det är förhållandevis få människor som ansöker om kommunalskattelagens existensminimum och det verkar som om de flesta länsstyrelser och LSM helst vill slippa att befatta sig med de ansökningar som trots allt görs.

Och ser man till resultatet mätt i antalet bifall så verkar institutet särdeles exklusivt: enligt RRV¹ så fick år 1982 knappt 1 500 personer bifall till ansökningar om existensminimum vid preliminär skatt.

Först som en allmän bakgrund ett konstaterande som närmast är genant i sin självklarhet. Existensminimireglerna kom till i och var avsedda för ett samhälle som i mångt och mycket var ett annat än dagens. Bilden av familjen var sålunda en annan än den vi ser i dag; då var mannen oftast den ende yrkesverksamme medan det i dag närmast hör till undantagen att inte båda makarna yrkesarbetar med de praktiska konsekvenser för barnomsorgen som detta för med sig. Då var trångboddheten mera allmän och bostadsstandarden i allmänhet genomgående lägre än den är i dag. På det sociala området fanns fortfarande mycket kvar av "fattigvårdstänkandet"; sjukförsäkringen och pensionssystemen var ännu relativt outbyggda. – De förändringar som det svenska samhället undergått sedan 50-talets början har bara i två hänseenden avsatt nämnvärda spår i regleringen av existensminimum: normalbeloppen har ökat och definitionen av "godtagbar bostad" har blivit "generösare" – framför allt i fråga om hyreslägheter.

Det är också närmast att påpeka det självklara att erinra om att regleringen alltid har varit komplicerad och svårtillgänglig (– – –) Detta förhållande i förening med de kända och erkända svårigheterna att i en författningstext fånga in och förutse de praktiska, konkreta situationer där regleringen skall och bör användas har lagt ett stort ansvar på RSV som har att tolka lagstiftningen och intentionerna bakom den. Den uppfattning som RSV deklarerar i sina meddelanden till de beslutande myndigheterna blir av avgörande betydelse för hur reglerna skall slå i det enskilda fallet eftersom följsamheten hos myndigheterna på fältet gentemot RSV:s tolkning här säkerligen är större än vanligt.

Den uppgift som statsmakterna sålunda har lagt på RSV blir inte lättare av att RSV endast sällan kan finna hjälp och stöd i domstolsavgöranden (– – –) När detta är sagt skall det också sägas att RSV med sina meddelanden och inte minst dem som gäller bestämningen av begreppet fastighet av "enklaste beskaffenhet" verksamt har bidragit till en praxis som i många fall skulle ha utmanat löjet snarare än någonting annat – om inte själva sakfrågan hade varit så allvarlig! Föreskrifterna och/eller anvisningarna – i praktiken spelar det ingen större roll vilken konstitutionell rubrik man sätter på olika delar av RSV:s meddelanden – bär inte minst på den punkten prägel mer av skrivbordskonstruktioner än av förtrogenhet med den enskilda människan och hennes verklighet.

Det vore emellertid både oriktigt och orättvist att enbart skjuta in sig på RSV; statsmakterna måste ta sin beskärda del av ansvaret för tillämpningen.

Svagheter i den nuvarande ordningen ligger i öppen dag. En lista över dem – baserad på de erfarenheter som anmälningar hit gett och de synpunkter som de tillämpande myndigheterna har anlagt – kan se ut så här.

¹Riksrevisionsverkets rapport (1982:1008) den 12 september 1984: Systemet för ekonomisk minimistandard – samspelet mellan existensminimum för preliminär skatt och socialhjälp.

(I den sammanfattande uppräknings som görs här har svagheterna *inte* graderats, dvs. den ordning i vilken de förekommer är inte något uttryck för deras större eller mindre betydelse i sammanhanget.)

- Fastighetsinnehav diskvalificerar oftast annars berättigade familjer. Reglerna bortser från att innehav av egen fastighet (eller bostadsrättslägenhet) kan innebära lägre faktiska kostnader för boendet än att hyra motsvarande bostad, eller vara den enda till buds stående möjligheten att ordna en bostadsfråga. En stel tillämpning av RSV:s standardpoänggräns leder inte sällan till orimliga konsekvenser.
- Skuldbelastningen beaktas inte, utan bara "förmögenheten". Den som t. ex. lånat pengar till en bostadsrätt och lämnat bostadsrättsbeviset som säkerhet för lånet kan inte utan vidare realisera denna tillgång.
- Den vars enda förmögenhetstillgång är en redan betald eller ärvd bostadsrätt kan därigenom ha en låg boendekostnad, men kan ofta inte realisera denna "förmögenhet"; den förhindrar dock regelmässigt bifall till en ansökan om existensminimum även om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.
- Den som tjänar något mer än vad som antogs eller beräknades vid ansökningstillfället drabbas ofta av en betungande kvarsfatt.
- Den som fått existensminimum och som dessutom får socialbidrag under en längre tid får det extra avdraget justerat med hänsyn till det utbetalda bidraget, och får på detta sätt betala skatt för det skattefria socialbidraget.
- Hänsyn tas inte till flerbarnstillägget vilket bl. a. kan medföra att en trebarnsfamilj får existensminimum och en väsentligt bättre standard än en tvåbarnsfamilj som inte får någon av dessa stödformer.
- Det förekommer – trots RSV:s ansträngningar att verka för ett enhetligt system – svårförklarliga variationer i tillämpningen.
- "Marginalskatteeffekten" för den som har fått existensminimum kan ofta bli 100 % på de ytterligare inkomster som den berättigade kan skaffa sig med de psykologiska effekter detta kan innebära.
- Reglerna – sådana de framträder i RSV:s meddelanden – framstår inte som "neutrala" i förhållande till olika levnads- och barntillsynsmodeller; de "tvingar" ut på arbetsmarknaden den av makarna som avett eller annat skäl vill arbeta i hemmet och de ger företräde åt den barnomsorg som sker i det allmänas regi framför den där föräldrarna själva vill ordna för sina barn.

Det finns mot denna bakgrund anledning att fråga sig om inte existensminimum för preliminär skatt överlevt sig självt som självständigt institut. RRV anser uppenbarligen det. Enligt RSV talar starka skäl för att institutet avskaffas. Det syfte som en gång låg bakom regleringen, dvs. att skapa garantier för att den enskilde nådde upp till en ekonomisk minimistandard, bör enligt RRV tillgodoses inom ramen för socialtjänsten. Det finns onekligen goda skäl för en sådan uppfattning; den genomgång av institutet och dess tillämpning som har gjorts här visar att det i sin nuvarande utformning knappast kan sägas framstå som särskilt ändamålsenligt. Det finns å andra sidan ingenting som säger att institutet inte skulle kunna spela en mer betydelsefull roll i det garantisystem som samhället byggt upp, om det bättre anpassades till de övriga komponenterna i detta system. Institutet har

ju bl. a. den psykologiska fördelen att det är skattemyndigheterna och inte "det sociala" som man vänder sig till. En översyn av institutet i syfte att anpassa det till den utveckling som skett förefaller mig nu vara den lämpligaste åtgärden. (Det kan för övrigt erinras om att det redan när reglerna infördes förutskickades att de skulle ses över när erfarenheter vunnits av tillämpningen – den översynen har emellertid ännu inte gjorts!)

De synpunkter på institutet som tidigare redovisats ger en ganska klar bild av vad som bör göras för att institutet existensminimum för preliminär skatt skall kunna fylla en funktion även i dagens samhälle. För att sammanfatta några av de viktiga:

- förhållandet till socialtjänsten bör definieras och det bör klargöras för vilka institutet är avsett; därvid bör bl. a. beaktas
 - att existensminimireglerna i dag inte passar för den vanligaste mottagaren av socialbidrag (= ensamstående utan barn)
 - att flerbarnstilläggets införande inte återspeglas i lagstiftningen om existensminimum
 - att socialbidragsnormerna kan överstiga existensminimum vilket kan leda till att överskjutande socialbidrag går åt till att betala skatt
- reglerna bör förtydligas och statsmakterna ge de myndigheter som har att meddela de nödvändiga verkställighetsföreskrifterna resp. besluta i de enskilda fallen klarare direktiv för tillämpningen
- förhållandet existensminimum – taxering bör klargöras och åtgärder vidtas för att förhindra att den som beviljats existensminimum drabbas av kvarsfatt
- det bör övervägas att införa en möjlighet att få ett beslut i ett existensminimumärendet prövat av domstol.

En översyn med den inriktning och av den omfattning som jag här har skisserat ger resultat först på litet längre sikt. Vad som kan göras tämligen omgående är att se till att de anvisningar som styr de tillämpande myndigheternas arbete görs klarare och tydligare och inom lagstiftningens ram samt mer präglas av flexibilitet och smidighet än av en stelt fiskal attityd. I det arbetet bör de synpunkter som myndigheterna redovisat i sina enkätsvar hit vara av väsentligt värde.

Detta beslut överlämnades med hänvisning till 4 § lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen till regeringen (finansdepartementet) för den åtgärd som beslutet kan ge anledning till.

Uttalanden om ansvaret för processledningen i skattemål m. m.

(Dnr 2520-1983)

På förekommen anledning gjordes i september 1983 en inspektion i diariet för länsrätten i Malmöhus län. Eftersom länsrätten och JO-ämbetet är uppkopplade till samma datasystem, ägde granskningen rum vid en av ämbetets dataterminaler. Vid inspektionen noterades bl. a. dels att taxe-

ringsintendenten i många fall inte hade lämnat sitt första svar i mål som kommit in 1979, dels att många mål som noterats som klara för avgörande före årsskiftet 1982/83 inte hade avgjorts. Protokoll över inspektionen tillställdes länsrätten. Omkring ett år senare gjordes en ny granskning av diariet. Iakttagelserna var då sådana att yttranden begärdes från länsrätten och från länsstyrelsen.

De inkomna yttrandena gav bl. a. besked om att länsrätten var missnöjd med länsstyrelsens sätt att prioritera vilka mål som skulle handläggas i stället för att följa de direktiv som angetts av länsrätten. Den kritiken tillbakavisades av länsstyrelsen.

I beslut den 5 februari 1987 kommenterade CJO Nilsson skriftväxlingen på följande sätt.

Yttrandena i sig kräver egentligen inga kommenterar; de utgör otvetydiga vittnesmål om inte bara en otillfredsställande situation utan även om långtgående och djupa meningsmotsättningar mellan två myndigheter som har allt att vinna på ett nära och gott samarbete.

Under utredning hos JO besöktes flera andra länsrätter/länsstyrelser samt domstolsverket.

I bedömningsdelen uttalade CJO Nilsson följande om processledningsansvaret.

Den fråga kring vilket resonemang i ärendet har rört sig gäller samspelet mellan länsrätt och länsstyrelse mot bakgrund av reglerna om processledningsansvaret.

Det är domstolen författningsenligt som har att se till att ett mål som den har att avgöra blir så "utrett som dess beskaffenhet kräver" (8 § förvaltningsprocesslagen – FPL). I materiellt hänseende är syftet med processen att åstadkomma rättvisa och likformiga taxeringar (1 § taxeringslagen). Den utredning som görs består i normalfallet i att besvärsskriften liksom andra handlingar som ges in kommuniceras, dvs. skickas över för yttrande, till motparten i processen. När en handling sålunda tillställs motparten skall denne "föreläggas att svara inom viss tid vid påföljd att målet ändå kan komma att avgöras" (10 § FPL). Det är att notera såväl att domstolen måste sätta ut en tidsfrist inom vilket ett eventuellt svar skall ha kommit, så att föreskriften är partsneutral, dvs. den ger t. ex. inte det allmännas företrädare en annan och bättre ställning än den som den enskilde intar.

Domstolens processledande funktion är alltså odisputabel och parterna i en process – den enskilde lika väl som det allmännas företrädare – har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter som domstolen meddelar under handläggningens gång; samtidigt som domstolen noga måste överväga behovet av varje remiss, är det självklart att, när remiss har beslutats, så måste den bestämda svarstiden respekteras. Avsteg får förekomma endast om domstolen medger det. Iakttas inte dessa i sig närmast självklara regler följer av lagen att målet skall avgöras yttrandet förutan.

I dagsläget blir emellertid inte alltid följden den nämnda. Det händer inte alltför sällan att t. ex. en taxeringsintendent tillåts synda på nåden och dröja längre än föreskrivet med att komma in med ett begärt yttrande utan att han behöver riskera ett avgörande på befintligt material; akterna ligger kvar hos

den som skall yttra sig och domstolen måste gå till sitt diarium för att konstatera dröjsmålet. Myndighetens försvar är då att hänvisa till att arbetsbördan är sådan att om inte domstolen tar till ordentliga svarstider så blir resultatet i bästa fall en begäran om anstånd. Domstolen hamnar då i en situation som för tankarna till Odysseus och hans kryssning mellan Scylla och Charybdis. Den enskilde, vars svarstider för övrigt inte brukar tas till särskilt generöst, har ett självklart intresse av att hans motpart inte får alltför lång tid på sig. Även domstolen har ett intresse av snabba svar. Men samtidigt har den utredningsansvaret och det må inte förtänkas om den anser sig ha svårt att leva upp till detta utan ett yttrande över en skrivelse från den enskilde. Någon reell hjälp på den "seglsatsen" får domstolen knappast av råd av typen att svarstiderna skall vara realistiska, dvs. i realiteten bestämda som svarsmyndigheten vill ha dem. Det är heller inte särskilt konstruktivt att sätta en förhållandevis kort svarstid och sedan mer eller mindre automatiskt lämna ett eller flera anstånd. Det enda rimliga bör vara att domstolen sätter en svarsfrist från vilken normalt några avsteg inte får göras; det kan knappast vara att begära det orimliga att i normalfallet kräva t. ex. en taxeringsintendent att prestera ett första svar på en skattskyldigs besvär inom sex à sju månader (sommar- och julmånaderna oräknade). I förlängningen ligger då att målet, där så är möjligt, avgörs på det material som finns tillgängligt. I detta ligger då också att det blir den ansvariga skattemyndighetens sak att se till att det finns resurser för att systemet skall fungera. Detta är i och för sig en grannliga uppgift som inte blir lättare av att det understundom är den myndigheten som har att tillmötesgå resurskrävande önskemål från annat håll; skall t. ex. offensiva insatser på skatteområdet prioriteras så får detta i ett statiskt resursläge sin omedelbara effekt på de defensiva, dvs. de som går ut på att behandla/bemöta enskildas besvär. Det borde dock råda enighet om att vinster i offensivt hänseende inte får hämtas in till priset av en mer utdragen process än den som arbetssituationen i sig motiverar. Att det går att både vara offensiv och samtidigt snabb i hanteringen av de defensiva målen är belagt (— —).

Det kan hävdas att en reell förkortning av svarstiderna i skattemålen i praktiken betyder att målbanserna flyttas från skattemyndighetens skåp till domstolens. Helt visst ligger det åtskilligt i detta. Mot bakgrund av domstolens processledande funktion är den situationen i princip att föredra inte minst som domstolarna generellt sett bör ha något lättare att skaffa sig förstärkningar för att möta akuta behov. Under alla förhållanden kan det inte godtas att skattemyndigheten avstår från att följa ett svarsföreläggande med hänvisning till domstolens balanser!

Det finns som nu har sagts, och som detta ärende med mer än önskvärd tydlighet visar, ingen patentmedicin som botar den "sjukdom" i rättssystemet som i första hand den långsamma skatteprocessen utgör. I avbidan på att vårt system formellt och materiellt utformas så att allt färre människor finner anledning att besvara sig och antalet processer följaktligen minskar till hanterbar nivå är det, som redan har sagts, nödvändigt att berörda myndigheter – med 1809 års regeringsforms ord – räcker varandra handen och i samråd och samarbete söker komma till rätta med en situation som inte bara de enskilda utan även myndigheterna måste uppleva som frustrerande!

Vissa övriga ärenden

Frågor om uppträdande i samband med taxeringsrevision

(Dnr 593–1984)

Ingemar Norrman arbetade på en resebyrå, ett aktiebolag, i Karlstad. Bolaget blev föremål för en taxeringsrevision. Därvid ifrågasattes bl. a. om traktamenten hade utbetalats på ett skatterättsligt korrekt sätt och om resor m. m. subventionerats utan att detta medfört beskattning för erhållen förmån. Revisorerna skrev promemorior och framförde beskattningsförslag rörande Norrman och andra anställda.

I en omfattande anmälan gjorde Norrman bl. a. gällande att det inte hade förekommit några direkta personliga kontakter mellan honom och taxeringsrevisorerna, trots att dessa hade gjort flera antaganden och bedömningar i sina promemorior m. m., att man "parat" ihop honom med en fiktiv person – "Birgitta Norrman deltog i resan" – trots att han saknar någon anhörig med det namnet, samt att taxeringsintendentens besvärsskrivelse till länsrätten innehöll oriktigt påstående. Ärendet utreddes.

I beslut den 14 januari 1987 uttalade *JO Nilsson* bl. a. följande

Taxeringsrevisionen är en ingripande men tveklöst nödvändig kontrollåtgärd. Den ställer stora krav på den som skall utföra den inte bara när det gäller kunskaper och erfarenheter utan även i fråga om personligt uppträdande; en taxeringsrevision kan annars lätt utveckla sig till en irriterad prestigekamp till gagn för vare sig revisorn/skattemyndigheten eller den skattskyldige. (– – –)

Det har hävdats att de tjänstemän som varit engagerade i ärendet dragit felaktiga och förhastade slutsatser av materialet. Jag har av lätt insedda skäl svårt att uttala mig generellt om det berättigade i den kritiken. Redan det förhållandet att sådana slutsatser inte sällan är resultatet av tolkningar av skattelagarnas bestämmelser – och när det gäller dem finns det onekligen ett betydande tolkningsutrymme! – gör det svårt att uttala sig i termer som "rätt" och "fel". Det måste dock betonas att skälen bakom en slutsats redovisas på ett begripligt och uttömmande sätt.

Efter dessa allmänna reflexioner går jag över till svaren och synpunkterna på de frågor jag ställde. Till den första är då att konstatera det naturliga och rimliga att revisorn vid en revision bör gå igenom sina iakttagelser med den eller de berörda. På så sätt kan vissa missförstånd klaras ut snabbt och enkelt. Man kan också få ytterligare kunskap om förhållandena så att eventuella skönmässiga beräkningar kan bli mer realistiska. Någon skyldighet att göra en sådan genomgång finns inte. Enligt de uppgifter som lämnats hit har det också funnits ett starkt uttalat önskemål från företagsledningen att revisorerna inte skulle ta några personliga kontakter med de anställda. I detta läge kan jag inte kritisera den revisor som låter bli att konfrontera den skattskyldige med de iakttagelser han gjort.

I ett personalmeddelande hittar revisorerna en uppgift att "Birgitta och Ingemar Norrman åker med Atlas till Kanarieöarna" vid viss tidpunkt. Uppgiften misstolkas som om det förelåg någon sorts familjeband mellan dessa personer. I stället betyder citatet att det är två "fristående" personer,

och att Ingemar Norrman omnämns med sitt efternamn för att skilja honom från annan person i företaget med samma förnamn.

Missförståndet är i och för sig förklarligt men borde ha kunnat undvikas ganska så lätt. En enkel ursäkt hade man från myndighetens sida kunna kosta på sig, tycker jag. Myndigheterna bör nog vänja sig vid att uppträda litet mer mänskligt i sina kontakter med sina egentliga uppdragsgivare, de enskilda människorna. Och en ursäkt ger, det är jag övertygad om, utdelning i form av ökad good-will. (— —)

Den 29 juni 1982 skrev en taxeringsintendent till länsrätten och yrkade i besvär vissa ändringar av Norrmans taxeringar 1981. I skrivelsen säger han: "Norrman har motsatt sig förslaget på skäl som framgår av bifogade erinringar."

Den uppgiften var gripen ur luften. I och för sig var upplysningen inte nödvändig för processen; länsrätten var ändå skyldig att bereda Norrman tillfälle att redovisa sin ståndpunkt (10 § förvaltningsprocesslagen). Om nu intendenten velat göra någon anmärkning av det slag som framskymtar i hans yttrande, hade det, trots tidsnöden, bort göras på annat sätt.

Kvarskatteavgift har påförts trots att fyllnadsbetalning skett med för högt belopp

(Dnr 861—1984)

AB S. bedrev verksamhet i Jönköpings och Hallands län. I samband med taxeringen 1983 gjorde bolaget fyllnadsinbetalningar för sin egen skatt till länsstyrelsen i Hallands län med 160 000 kr. och till länsstyrelsen i Jönköpings län med 591 000 kr. På inbetalningskortet angavs att det gällde fyllnadsinbetalning av preliminär B-skatt. Men angav också bolagets organisationsnummer. När slutskatssedlarna kom visade det sig att båda fyllningsinbetalningarna hade krediterats bolaget i Jönköping. Därför blev det överskjutande skatt där med 162 612 kr. och ränta 8 943 kr. I Hallands län däremot blev det kvarskatt om 151 983 kr. och kvarskatteavgift med 15 190 kr.

När bolaget observerat detta skrev man till lokala skattemyndigheten i Jönköping och bad om en undersökning.

Som svar fick man ett beslut från länsstyrelsen i Hallands län där länsstyrelsen satte ned kvarskatteavgiften till hälften, dvs. till 7 595 kr. Beslutet överklagades till kammarrätten i Göteborg. Allmänna ombudet yttrade sig och sade bl. a. detta.

Anledningen till att beloppet 160 000 kr. inte tillgodoräknats bolaget vid taxering till kommunal inkomstskatt i Halmstad är, att bolaget på inbetalningskortet angivit sitt organisationsnummer i Jönköpings län (— — —) i stället för (— — —) som tilldelats bolaget i Hallands län.

Detta misstag har bedömts som ursäktligt och har medfört att kvarskatteavgiften nedsatts till 5 %.

Avgiften kan lagligen inte nedsättas till annan procentsats. Befrielse från erläggande av avgiften kan inte ske.

Bolaget svarade till kammarrätten och skrev också till JO.

Yttranden lämnades av länsstyrelsen i Hallands län och av riksskatteverket.

Kammarrätten i Göteborg avgjorde sitt mål i beslut den 27 december 1984. Kammarrätten uttalar bl. a. följande.

Av utredningen framgår att bolaget gjort fyllnadsinbetalningarna i rätt tid och att bolaget därvid på inbetalningskortet till länsstyrelsen i Hallands län lämnat de uppgifter som anges i 53 § 1 mom. tredje stycket uppbördslagen. Det har därför saknats grund för att påföra bolaget kvarskatteavgift. Debiteringen skall rättas i enlighet med det nu sagda.

Man undanröjde kvarskattebeslutet och överlämnade ärendet till lokala skattemyndigheten i Jönköpings fögderi "för erforderliga åtgärder".

I sitt beslut den 5 december 1986 uttalade *JO Nilsson* bl. a. detta:

Inledningsvis kan konstateras att den situation som uppkommit i detta ärende numera inte kommer att inträffa. Juridiska personer beskattas fr. o. m. 1986 års taxering inte kommunalt.

(--)

I sakfrågan har kammarrätten slagit fast att det var fel att påföra bolaget kvarskatteavgift, eftersom bolaget handlat i enlighet med lagstiftningens bud. Uttryckt på ett annat sätt innebär det avgörandet – i vilket jag instämmer – att länsstyrelsen i Hallands län gjorde fel när man förde över inbetalningen till Jönköpings län. Förklaringen till att överföringen skedde ligger helt visst i det förhållandet att bolaget inte lämnat vissa uppgifter på inbetalningskortets baksida. Men den som följer författningstexten till punkt och pricka skall inte behöva drabbas på sätt som här skedde därför att han förbiser eller underlåter att iaktta en av interna hanteringsskäl uppställd anvisning.

I ett anståndsärende har bankgarantilämnats för hela anståndsbeloppet trots att detta inte erfordrades

(Dnr 867–1982)

Under en pågående taxeringsprocess hade en lokal skattemyndighet gett N. anstånd med inbetalning av skatt för 20 076 kr. enligt 49 § 1 mom. uppbördslagen (UL). Länsstyrelsen hade senare gett N. anstånd med ytterligare 44 924 kr. enligt 49 § 2 mom. UL. Som säkerhet för länsstyrelseanståndet hade N. deponerat en bankgaranti å 65 000 kr.

N. klagade till JO och ifrågasatte myndigheternas rutiner i flera hänseenden.

Vid utredningen hos JO sade berörd länsstyrelse bl. a. att länsstyrelsen synes ha kunnat upplysa N. om "att bankgarantin kunnat begränsas till 44 924 kr. i stället för 65 000 kr. Det synes oklart om sådan upplysning lämnats".

I beslut den 11 september 1986 sade *JO Nilsson* i denna del.

Först frågan om bankgarantins belopp. Den gällde ju för hela anståndsbeloppet, alltså även för den del av anståndet som hade beslutats av lokala skattemyndigheten med stöd av 49 § 1 mom. UL. För sådant anstånd krävs inte säkerhet. En bankgaranti kostar pengar och den enskilde har därför ett

berättigat intresse av att garantisumman hålls så låg som möjligt. Det är därför att rekommendera att uppbördsenheten upplyser – helst skriftligen – den enskilde om att lämnad garanti kan bytas ut mot en som är anpassad till behovet.

Kritik mot en fastighetstaxeringsnämnd som avslagit en begäran från skattskyldig om "muntlig förhandling"

(Dnr 2966–1984)

Vid särskild fastighetstaxering 1984 åsattes en fastighet som tillhörde ett bolag genom beslut av fastighetstaxeringsnämnden (grundbeslutet) nytt taxeringsvärde om 600 000 kr. I en skrift till nämnden begärde bolaget genom sin företrädare (H.) omprövning av beslutet och yrkade att taxeringsvärdet skulle bestämmas till 158 000 kr. I ett PS anfördes följande: "Om mitt yrkande ej godkännes påyrkar jag muntlig förhandling." Fastighetstaxeringsnämnden omprövade sitt beslut och bestämde taxeringsvärdet till 450 000 kr.

Bolaget klagade till JO bl. a. på att "muntlig förhandling" hade vägrats.

Ärendet sändes till berörd lokal skattemyndighet som anmodades att, efter hörande av fastighetstaxeringsnämndens ordförande, inkomma med yttrande beträffande yrkandet om "muntlig förhandling". Ordföranden uppgav i sitt yttrande bl. a. att nämnden vid behandlingen av begäran om omprövning hade konstaterat att "förhandling med skattskyldig för bestämmande av taxeringsvärde" stred mot gällande taxeringsföreskrifter.

När utredningen hade slutförts uttalade *JO Nilsson* i beslut den 4 september 1986 bl. a.

I 20 kap. 5 § fastighetstaxeringslagen föreskrivs att ägare av fastighet är berättigad att företräda inför fastighetstaxeringsnämnden för att meddela upplysningar till ledning för taxering av fastigheten. Bestämmelsen är undantagslös och ger därmed fastighetsägaren en ovillkorlig rätt att företräda inför nämnden. Det är viktigt att påpeka att i rätten att "meddela upplysningar" ligger inte en rätt för fastighetsägaren att utförligt argumentera eller plädera för sin sak utan endast en rätt att presentera faktiska upplysningar till ledning för taxeringen av en fastighet. Det är alltså inte fråga om någon förhandling i egentlig mening.

(--)

Jag vill först slå fast något som även lokala skattemyndigheten uttalat, nämligen att den omständigheten att H. begärt "muntlig förhandling" i stället för att begära att få lämna upplysningar enligt 20 kap. 5 § fastighetstaxeringslagen inte utgör någon formell grund att vägra personlig inställelse. Det avgörande vid tolkningen av en begäran av den typ som H. framställde får givetvis inte vara enbart de ord och uttryck som används utan även syftet med begäran måste försöka utrönas. Huruvida avsikten verkligen var att få till stånd en "förhandling med skattskyldig för bestämmande av taxeringsvärde" kunde omöjligt avgöras enbart med ledning av den skriftliga begäran om omprövning. För egen del anser jag att det hade legat betydligt närmare till hands att anse att avsikten i stället var att utnyttja den rätt till personlig inställelse som fastighetstaxeringslagen ger den skattskyldige.

Exekution

Utmätning av videogram

(Dnr 2866–1984)

1 Fakta i ärendet

L. bedrev vid den tidpunkt som är aktuell i ärendet en firma som bl. a. hyrde ut videogram (videokassetter) med inspelat material. Den 17 mars 1983 utmätte kronofogdemyndigheten i Alingsås (KFM) ett antal videogram som L. innehade enligt avtal med ett antal distributionsföretag för sådana produkter. Dagen efter utmätningen skickade KFM, sedan L. företett de avtal han ingått med distributionsföretagen, till 13 sådana företag en underrättelse enligt 6 kap. 16 § utsökningsförordningen¹ om den verkställda utmätningen. Flera av dessa distributionsföretag begärde rättelse av utmätningen under återopande av att de ägde videogrammen².

En del av dessa krav på rättelse avslogs av KFM; i några fall hävdades utmätningen. I flera av fallen behövde de gjorda framställningarna om rättelse kompletteras innan beslut kunde meddelas.

Den 10 oktober 1983 infortrade KFM genom att annonsera i lokalpressen anbud på de utmätta videogrammen. I november 1983 avbröts försäljningsförfarandet. KFM hade då haft kontakt med IFPI (= International Federation of Producers of Phonograms and Videograms) som företrädde ett av distributionsföretagen. Enligt IFPI var försäljningen att anse som vidare-spridning av upphovsrättsligt skyddat verk och som sådan förbjuden enligt upphovsrättslagen. KFM kontaktade därefter riksskatteverket (RSV) i frågan. KFM fick uppfattningen att RSV för sin del ansåg det tveksamt om videogrammen kunde säljas; det borde emellertid, ansåg RSV, vara möjligt att först avmagnetisera banden och därefter sälja kassetterna.

Den 25 maj 1984 – dvs. ca 15 månader efter utmätningen – hävdades kvarstående utmätningar och L. fick tillbaka videogrammen.

2 Anmälan och utredning

I en anmälan till JO hävdade L. "dels att kronofogdemyndigheten innan förrättningen företogs skulle ha underrättat sig om rättsläget på området, dels att handläggningstiden varit alltför lång". Den långa handläggningstiden hade medfört att videogrammen blivit "inkuranta". L. hade på grund därav lidit skada. – Samtidigt med anmälan har L. skickat in kopior av bl. a. ett brev

¹ Bestämmelsen lyder: Kan det antas att utmätt egendom tillhör någon annan än gäldenären eller att utmätningen på annat sätt har gjort intrång i tredje mans rätt, skall denne skriftligen underrättas om utmätningen och om vad han skall iaktta, om han vill erhålla rättelse enligt 4 kap. 33 § utsökningsbalken eller överklaga utmättningsbeslutet.

² Rättelse, dvs. hävning, av utmätning skall bl. a. ske "om det genom rättegång eller på annat sätt blir utrett att utmätt egendom tillhörde tredje man".

som han skickade till KFM i saken och också av det svar som han fick från myndigheten.

KFM har yttrat sig över anmälan. I yttrandet sägs bl. a. att handläggnings-tiden "blev alltför lång delvis beroende på frågan huruvida avmagnetisering skulle ske".

L. har fått del av KFM:s yttrande.

3 Bedömning

JO Nilsson anförde i beslut den 25 juni 1986 detta.

När L. kritiserar KFM för att myndigheten inte underrättat sig om "rättsläget" innan utmätningen företogs så avser han, av den tidigare korrespondensen att döma, i första hand det förhållandet att videogrammen enligt hans uppfattning tillhörde tredje man, dvs. resp. videoproducent, och inte honom. Intressant från principiell synpunkt är emellertid frågan om videogram mot bakgrund av upphovsrättslagens (URL:s) regler överhuvudtaget kan utmätas och, i den mån så kan ske, om utmätningen kan fullföljas och det utmätta alltså säljas.

KFM har sedan utmätningen verkställdes ändrat uppfattning beträffande vissa av videogrammen och ansett att de tillhörde annan än L. Utmätningen beträffande dessa har följaktligen hävts; åter andra har myndigheten ansett vara L:s. Riktigheten av den bedömning av äganderettsfrågan som KFM slutligen gjorde skall inte diskuteras här; vad det gäller är ju om KFM borde ha gjort den analysen innan utmätningen skedde och inte, som faktiskt skedde, efter denna. Någon samlad bedömning av KFM:s agerande i ärendet låter sig emellertid inte göras utan en analys av förhållandet mellan utskönningsbalkens och URL:s regler. Den analysen görs då utifrån den självklara förutsättningen att gäldenären äger videogrammen.

Kan ett videogram, som med URL:s terminologi är ett filmverk, alls tas i mät? Svaret är givetvis ja om frågan begränsas till att gälla de så att säga fysiska exemplaren; kassetterna som sådana kan naturligtvis utmätas som vilka fungibla ting som helst. Svårare att besvara blir frågan om den vidgas till att gälla upphovsrätten som sådan. I det hänseendet gäller särskilda regler. URL hindrar sålunda att upphovsrätten tas i mät "hos upphovsmannen själv eller hos någon, till vilken rätten har övergått på grund av giftorätt, arv eller testamente" (42 §). Hos annan innehavare av upphovsrätten skulle då – e contrario – denna kunna utmätas. Situationen är emellertid mer komplicerad än så. En av de viktigaste rättigheter som upphovsmannen (eller hans rättighetshavare) har är rätten att bestämma om och hur verket skall spridas, dvs. i praktiken om verket skall få säljas eller utjudas resp. hyras eller lånas ut till allmänheten. Denna rätt (den s. k. spridningsrätten) kan naturligtvis överlåtas men är överlåtelsen tidsbegränsad – vilket den regelmässigt är i det sammanhang som här är aktuellt – så kan det på mycket goda grunder ifrågasättas om den kan tas i mät till nackdel för den som har upplåtit den. Denne är ju på sätt och vis fortfarande ägare till spridningsrätten; vad han gjort är att han för viss tid upplåtit den till annan. – För att en utmätning skall fylla sitt syfte måste det som utmätts kunna säljas om borgenären skall kunna tillgodoses. Och en försäljning innebär en spridning till allmänheten som

förutsätter samtycke av upphovsmannen/rättighetshavaren. Och, som redan har antytts, det är säkerligen mera sällan som videograminnehavaren/gäldenären har den rätten även om denne civilrättsligt skulle äga videogrammet; även här gäller säkert principen att "överlåtelse av exemplar innefattar icke överlåtelse av upphovsrätt" (URL 27 § 2 stycket)³.

Den redogörelse som jag här har lämnat visar att rättsläget kunde vara klarare och entydigare. Det är givet att KFM:s handläggning av det aktuella ärendet måste ses i ljuset av detta förhållande. Men även med beaktande av den oklarhet som sålunda råder så framstår KFM:s handläggning sedd som helhet som alltför tveksam och långdragen särskilt mot bakgrund av att videogram är en förhållandevis "lagringskänslig" vara och följaktligen inte behåller sin attraktionskraft på marknaden under någon längre tid. Jag anser alltså att KFM inte kan undgå kritik för det sätt på vilket man handlagt detta ärende. – I den mån L:s anmälan skall uppfattas som en begäran om ersättning för den skada han anser sig ha lidit genom KFM:s handläggning vill jag erinra om att JO saknar behörighet att pröva sådana frågor. Den som vill ha ersättning av staten för skador som vållats av en myndighet eller en tjänsteman hos en myndighet har att vända sig till justitiekanslern (JK).

Till sist. Det är naturligtvis otillfredsställande att det inte finns helt klara och entydiga regler för hur sådana situationer som detta ärende illustrerar skall hanteras och uppkommande frågor lösas. Sådana bör enligt min mening snarast utarbetas. Jag föreställer mig att den uppgiften lämpligen kunde anförtros den arbetande upphovsrättsutredningen som ju har att göra en översyn av hela det upphovsrättsliga regelsystemet. Jag lämnar därför över ett exemplar av detta beslut till regeringen (justitiedepartementet) för den åtgärd som man där kan finna lämplig; samtidigt tillställer jag riksdagens lagutskott ett exemplar av beslutet för kännedom.

Anm. Regeringen har den 25 september 1986 beslutat överlämna JO Nilssons beslut till upphovsrättsutredningen.

Informationsutbyte/samarbete mellan myndigheter; dessutom ifrågasatt formulering i tillsynsmyndighets förfrågan hos konkursförvaltare

(Dnr 2164–1984)

I beslut den 28 augusti 1986 i ett på eget initiativ upptaget ärende anförde JO Nilsson i huvudsak detta.

I Bakgrund och utredning

I augusti 1984 skrev den s. k. EK-gruppen på riksskatteverkets (RSV:s) avdelning för administration av exekutionsväsendet till "Vdb TSM" (=

³ Se i sammanhanget SOU 1983:65 där upphovsrättsutredningen uttalar (s. 167): "När det gäller utmätning av videogram bör anmärkas att en sådan åtgärd inte bör ske om vidareförfogandet över egendomen skulle stå i strid mot föreskrifter i lag t. ex. om det skulle innebära en vidare spridning i förvärvsverksamhet av försålda videogram."

vederbörande tillsynsmyndigheter i konkurs) för att göra dem uppmärksammade på det förfarande som man menade att en person (namngiven i brevet) i pälsbranschen ägnade sig åt. Samtidigt önskade gruppen "att Ni rapporterar till EK-gruppen om Ni kommer i kontakt med" personen i fråga "och hans förfarande".

Tillsynsmyndigheten i Göteborg (TSM-G) gjorde – sedan man mottagit EK-gruppens brev – vad man betecknade som en "Förfrågan" till "konkursförvaltare enligt sändlista". Där bad man förvaltarna att meddela tillsynsmyndigheten om de hade "kännedom om B.B. eller stöter på namnet".

Sedan jag blivit uppmärksam på den förfrågan som TSM-G hade riktat till "sina" konkursförvaltare, beslöt jag att begära in upplysningar från myndigheten i form av svar på dessa fyra frågor:

- Är det vanligt att tillsynsmyndigheten för egen eller andra myndigheters räkning på detta sätt skaffar sig information om personer med "direkt" eller "indirekt" anknytning till konkurser?
- Vad anser tillsynsmyndigheten egentligen om metoden att på detta sätt bedriva allmän efterforskning utan anknytning till ett aktuellt ärende?
- Hur hanteras den information som tillsynsmyndigheten – ev. – får?
- Är metoden lämplig med hänsyn till advokaternas tystnadsplikt?

TSM-G svarade. Svaret har utelämnats här.

Det fanns, med hänsyn till det betydande principiella intresse som ärendet ur flera synpunkter onekligen ägde, enligt min mening anledning att inhämta RSV:s synpunkter på ärendet. RSV:s svar har uteslutits här.

2 Bedömning

Detta ärende aktualiserar några från principiell synpunkt intressanta frågor. De frågorna är visserligen inte nya och odiskuterade, tvärtom, men deras betydelse inte minst i praktiskt hänseende gör det motiverat att belysa dem även ur det speciella om än begränsade perspektiv som detta ärende erbjuder. Samarbetet – inklusive utbytet av information – myndigheterna emellan är en sådan fråga. En annan gäller den verksamhet som tillsynsmyndigheterna i konkurs ägnar sig åt – eller bör ägna sig åt. Och en tredje gäller en aspekt på JO:s egen roll och funktion.

JO beskrivs (i högtidligares sammanhang i varje fall) som en garant för "den enskildes rättssäkerhet". Det begreppet är inte så alldeles lätt att bestämma i generella termer; det består av flera komponenter vilkas vidd och betydelse inte är givna utan kan variera från situation till situation. Jag skall emellertid inte här fördjupa mig i diskussionen kring rättssäkerheten och dess innebörd utan nöja mig med att konstatera att en sådan diskussion knappast kan föras utan att man också kommer in på begreppen "effektivitet" och "likhet i behandlingen". En effektiv förvaltning behöver visserligen inte med nödvändighet definitionsmässigt vara rättssäker men en ineffektiv sådan är det definitivt inte. Och som medlem i samhället med skyldighet att iaktta dess regler har den enskilde ett berättigat krav på att myndigheterna ingriper mot

dem som inte följer regelboken – men också på att de ingripandena görs på ett riktigt och korrekt sätt.

Det måste vara en av JO:s väsentligaste uppgifter som riksdagens kontrollorgan att se till att myndigheterna i bl. a. dessa båda hänseenden svarar mot de anspråk som samhället har.

Effektivitet förutsätter bl. a. kunskap inte bara om det egna ansvarsområdet utan även om vad som händer så att säga på andra sidan staketet. En av de mera nedslående erfarenheter som bl. a. arbetet som JO gett mig är insikten om det utbredda revirtänkande som finns såväl mellan som inom myndigheter och organisationer, ett tänkande som bl. a. tar sig uttryck i att man inte delar med sig av den kunskap man har till andra som också kunde tänkas ha nytta av den. Jag har i olika sammanhang (se t. ex. JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 265–267) påpekat de effektivitetsförluster som detta innebär för myndighetsarbetet sett i ett vidare perspektiv; jag har erinrat om att de förlusterna skulle kunna bli mindre om det funnes systemförankrade eller, om man så vill, formaliserade samarbetsformer. – Eftersom det sägs att "major includit minor" (fritt översatt: "Det lilla omfattas av det större") så innebär vad jag nu har sagt att jag i sak ställer mig bakom den uppfattning som RSV redovisar överst på s. 3 i sitt yttrande: "Enligt RSV:s mening är det lämpligt att EK-gruppen också med hjälp av rundskrivelser inhämtar information och sprider kännedom om olämpliga förfaranden. Det bör inte vara nödvändigt att information som lämnas är knuten till enskilda indrivningsfall." Det säger sig självt att det i den information som distribueras utanför den egna enheten eller myndigheten kan finnas uppgifter som i sig är sekretessbelagda. Den omständigheten utgör enligt min mening inte något hinder för den informationsdelgivning som här diskuteras; det bör i åtskilliga fall räcka att, som RSV har gjort, hänvisa till generalklausulen i 14 kap. 3 § sekretesslagen.

Jag har i ett tidigare beslut (1983-12-30) om kronofogdemyndigheterna som tillsynsmyndigheter i konkurs utförligt utvecklat min syn på hur den verksamheten bör bedrivas. Jag menade där – och den uppfattningen har jag fortfarande – att tillsynsfunktionen skall vara präglad av offensiv aktivitet. Jag skall här inte upprepa mina argument för den ståndpunkten utan bara slå fast att en aktivitet som den som tillsynsmyndigheten i Göteborg här ägnade sig åt – på RSV:s/EK-gruppens uppmaning – ligger väl i linje med den syn på tillsynsverksamheten som jag där redovisade och alltså fortfarande och med än större övertygelse anser vara den riktiga. Låt mig i detta sammanhang bara erinra om att jag i det nämnda beslutet också uttalade att frånvaron av sekretessregler i den verksamheten onekligen är en brist som med det snaraste borde botas.

Jag menar alltså att det inte finns något att invända mot principen om informationsutbyte mellan myndigheter som ett – bland flera – medel att öka effektiviteten i verksamheten som helhet. I detta ligger då också att jag inte anser att den informationen måste ha anknytning till ett ärende i förvaltningsrättslig mening; informationen måste kunna vara av mer generell natur och – som i det här aktuella ärendet – inriktad på etablerade förfaranden och metoder inom en viss bransch eller typiska för en viss eller vissa personer. Med detta har jag emellertid *inte* sagt att myndigheternas agerande i ärendet

här är invändningsfritt till alla delar. RSV självt har ansett att dess EK-grupps skrivelse till "Vdb TSM" fått en olämplig utformning med hänsyn till att uppgiften med nuvarande lagstiftning kom att sakna sekretesskydd hos mottagarna, TSM. Jag håller med om den bedömningen; det borde emellertid inte ha varit alldeles omöjligt föreställer jag mig att förmedla skrivelsens budskap till TSM utan att på sätt som faktiskt skedde utpeka en bestämd person som engagerad i ett förfarande om vars klandervärdighet läsaren av skrivelsen inte lämnas i något tvivelsmål om. – TSM-G:s brev till konkursförvaltarna ger mig inte anledning till någon kommentar såvitt gäller formuleringen.

Den aktiva, offensiva konkurstillsyn som jag menar att TSM bör och skall ägna sig åt förutsätter givetvis ett nära samarbete mellan TSM och förvaltarna. Jag kan inte se något klandervärt i att en TSM på sätt som här skedde vänder sig till den avgränsade krets som förvaltarna numera utgör och ber om uppgifter. Förvaltarnas upplysningsplikt enligt 60 § konkurslagen gäller formellt sett de konkurser han eller hon handlägger eller har handlagt; huruvida förvaltaren anser sig böra eller kunna lämna upplysningar därutöver är upp till honom. Det skulle emellertid som jag ser det inte vara fel av en TSM att begära förvaltarens medverkan i sådant hänseende.

Anm. I enlighet med ett förslag i regeringens proposition 1986/87:90 om ny konkurslag kommer sekretess att införas i viss omfattning hos tillsynsmyndighet från och med den 1 januari 1988. Bestämmelsen får sin plats i en ny paragraf i sekretesslagen, 8 kap. 19 § (SFS 1987:699).

Kronofogdes närvaro vid revision

(Dnr 2677–1985)

I Bakgrund

Lokala skattemyndigheten i Huddinge fögderi (LSM) beslutade den 20 november 1984 att aktiebolaget S. (= bolaget) med I.P. som enda styrelseledamot och hennes son som suppleant skulle revideras. I beslutet – som sändes till bolaget – angavs att tre namngivna tjänstemän vid LSM hade fått uppdraget att utföra revisionen. Den 21 november 1984 ägde ett revisionsbesök rum på bolagets kontor som också var suppleantens bostad. Revisionen utfördes av två av de tre angivna tjänstemännen. Dessutom var kronofogden vid kronofogdemyndigheten (KFM) i Huddinge distrikt Ulla Ahlqvist närvarande vid revisionsbesöket.

Bolaget var inte restfört hos KFM. I.P. och hennes make B.P. hade dels varit bolagsmän i ett kommanditbolag, dels utgjort styrelsen i ett handelsbolag som båda hade försatts i konkurs 1984. I.P:s make hade försatts i personlig konkurs samma år. Ahlqvist hade företrätt staten som borgenär i makens och kommanditbolagets konkurser.

2 Anmälan

I ett brev till J● anmälde B.P. Ahlqvist för "grovt tjänstefel" eftersom hon "berett sig tillträde till nämnda kontor". Han tolkade "handlandet så att förrättningstjänstemän kan taga med sig vemsom helst på en förrättning trots att papper finns där det klart framgår vilka som har tillträde".

3 Utredning

Anmälan sändes till LSM och KFM med begäran om yttranden.

3.1 LSM:ssvar 1

LSM svarade bl. a. genom att hänvisa till s. 38 i riksskatteverkets (RSV) promemoria av den 10 juni 1985 "Effektivare arbetsgivarkontroll". Där står:

Vidare bör i PM redogöras för företagets ställning. Detta har stor betydelse för snabbheten i KFMs ingripande på indrivningsstadiet. Information i dessa delar kan överlämnas till KFM genom personlig kontakt eller genom översändande av promemorian eller utdrag därav. Informationsutbytet sker inom ramen för sekretesslagens generalklausul. Även om målet för periodkontrollen varit förebyggande så kommer "återfall" att vara vanliga. Revisorn kan göra gemensamt besök med KFM hos företag med upprepade betalningsproblem och där diskutera iakttagelserna i första promemorian och vad som sedan hänt.

LSM redogjorde dessutom för de bolag som makarna P. har företrätt. Slutligen sade man att det bedömdes lämpligt att Ahlqvist som ett led i utvecklingen av samarbetet mellan myndigheterna i rent studiesyfte följde med vid revisionen. Man betonade att Ahlqvist förhöll sig helt passiv vid besöket.

3.2 KFM:ssvar 1

KFM inhämtade yttrande från Ahlqvist som sammanfattningsvis sade detta. Tanken var att det skulle vara en nyttig erfarenhet att se hur LSM arbetade. Hennes roll vid besöket var den passiva åskådarens. Hon sade sitt namn och varifrån hon kom. I övrigt var hon tyst och iakttog vad de andra gjorde. Besöket påverkade inte KFM:s handläggning av makarna P:s och bolagens skatteskulder. För sin egen del sade KFM att man delar LSM:s redovisning av samverkans- och samarbetsfrågor. Samarbetsformerna är värdefulla också genom det kunskapsutbyte som sker, vilket befrämjar möjligheterna att lösa olika uppkomna frågor inom skatteområdet.

3.3 RSV:s synpunkter

J● ansåg att RSV borde höras och då utveckla vad man hade sagt i sin promemoria 1985-06-10, dvs. RSV:s synpunkter på samarbete och samarbetsformer mellan i första hand exekutiva och fiskala myndigheter. Anmälan och LSM:s och KFM:s yttranden sändes därför till verket.

I sitt yttrande sade RSV bl. a. detta. Utgångspunkten är självfallet att varje myndighet vidtar åtgärder inom ramen för sina egna befogenheter. För LSM:s del grundar sig förutsättningarna på förordnande om revision enligt taxeringslagen, uppbördslagen m. fl. författningar medan KFM:s uppgift är att i mål mot gäldenär vidta åtgärder enligt utsökningsbalken. Vid samordnade förrättningar är det angeläget att de olika myndigheternas företrädare nogsamt håller sig inom sina respektive befogenhetsramar och att de också klargör för den skattskyldige/gäldenären i vilken egenskap de medverkar. Verket finner det också naturligt att ytterligare information lämnas, bl. a. om myndigheternas skilda befogenheter. Gemensamma besök rekommenderas vid upprepade betalningsproblem vilket förutsätter dels att den skattskyldige är restförd, dels att KFM har såväl befogenhet som intresse av att t. ex. efterforska om en gäldenär har utmätningsbara tillgångar. Då oklarhet uppenbarligen råder beträffande förutsättningarna för detta slag av samarbete kommer verket att förtydliga sin promemoria för att förhindra att åtgärder vidtas "under falsk flagg" och att den skattskyldiges integritet träds för när.

3.4 LSM:s svar 2

LSM fick tillfälle att ge sin syn på RSV:s yttrande.

LSM kompletterade sitt svar med minnesanteckningar som hade upprättats vid besöket. I minnesanteckningarna sägs bl. a. detta: "När vi ringde på öppnade en liten ljus tjej." I övrigt ansåg man inte att någon åtgärd hade vidtagits under "falsk flagg" men man kommer inte att företa revisionsbesök tillsammans med KFM om inte arbetsgivaren också är gäldenär.

3.5 KFM:s svar 2

KFM fick tillfälle att ge sina synpunkter på RSV:s yttrande.

KFM – genom chefskronofogden Folke Wikström – sade i sammanfattning detta. De personsamband som fanns mellan bolaget och två andra bolag gav anledning till överväganden om näringsidkares fortsatta verksamhet efter konkurs. KFM har många gånger – inte minst i förebyggande syfte – anledning till sådana uppföljningar. I syfte att förebygga restföringar tog Ahlqvist kontakt med LSM för att lämna information om förhållandena och ta upp frågan om vilka åtgärder LSM skulle kunna vidta. Då KFM fick uppgift om revisionsbesöket godkände Wikström att Ahlqvist – från KFM:s synpunkt – kunde närvara vid besöket. KFM anser inte att besöket var av det slag som redovisas i RSV:s yttrande. Bolaget var ju inte restfört. Ahlqvists deltagande sågs i studiesyfte för att hon skulle få kunskap om hur en revision gick till i praktiken. Det bedömdes som angeläget eftersom hon under cirka fyra år hade arbetat inom annat verksamhetsområde. Det torde vara möjligt att vid revision vägra tillträde för andra än – i det här fallet – LSM:s tjänstemän. Några sådana invändningar har uppenbarligen inte gjorts. Informationen från besöket har inte påverkat handläggningen av andra mål mot de berörda. I likhet med LSM anser inte heller KFM att Ahlqvists närvaro ägt rum "under falsk flagg". Någon annan uppfattning om samarbete och arbetsformer än den som kommer till uttryck i RSV:s yttrande har

inte KFM men man kommer att i fortsättningen begränsa sin medverkan med LSM i revisionssammanhang till personer som är gäldenärer.

3.6 Anmälarens svar 1

B.P. bemötte vad RSV, LSM och KFM hade sagt. I sitt bemötande sade B.P. bl. a. att det inte finns någon ringklocka vid dörren och att besökarna redan stod i hallen när de uppmärksammades. Under besöket hotade dessutom en av tjänstemännen med fängelse om man inte fick ta del av begärda handlingar.

3.7. LSM:ssvar3

Med anledning av klagandens påståenden begärdes förnyat yttrande från LSM.

LSM svarade att de berörda tjänstemännen inte i dag kunde verifiera om det fanns någon ringklocka men att det i minnesanteckningarna – som gjordes omedelbart efter besöket då minnesbilden var helt klar – är angett att ringklocka fanns. Naturligtvis väntade man på att dörren skulle öppnas vilket också framgår av anteckningarna. Man har inte hotat med fängelse men rutinmässigt informerat om de regler som gäller för innehållande, redovisning och inbetalning av aktuella skatter och avgifter.

3.8 Anmälarens svar 2

B.P. bemötte vad LSM hade sagt och vidhöll sina påståenden.

4 Bedömning

JO Nilsson anförde i beslut den 30 april 1987 bl. a. detta.

Först några mycket allmänna synpunkter på ämnet "samarbete mellan myndigheter". Ingen lär bestrida att ett sådant inte bara behövs utan fastmer är nödvändigt. Åtskilliga har svårare att gå "from sounds to things", att omsätta vackra ambitioner i praktiskt samarbete. I ett beslut från augusti 1986 (JO:s diarienummer 2164:1984. Beslutet har återgetts i det föregående) konstaterade jag sålunda – en aning uppgivet – att

– effektivitet förutsätter bl. a. kunskap inte bara om det egna ansvarsområdet utan även om vad som händer så att säga på andra sidan staketet. En av de mera nedslående erfarenheter som bl. a. arbetet som JO gett mig är insikten om det utbredda revirtänkande som finns såväl mellan som inom myndigheter och organisationer, ett tänkande som bl. a. tar sig uttryck i att inte dela med sig av den kunskap man har till andra som också kunde tänkas ha nytta av den. –

För att det nödvändiga samarbetet skall kunna etableras krävs oftast en ändrad attityd hos de berörda. När det sedan gäller frågan hur ett samarbete skall organiseras och i vilka former och på vilka nivåer det skall bedrivas så går det inte att ställa upp någon samsarbetsmodell med generell tillämplighet.

Det måste bli en anpassning till de föreliggande omständigheterna i det aktuella fallet. Det är under alla förhållanden självklart avgörande att allt samarbete – det må gälla utbyte av information eller samverkan i mera handfasta former – sker inom ramen för gällande regler och med beaktande av de speciella krav som olika grenar av förvaltningen ställer på verksamheten.

I detta ärende har lokala skattemyndigheten och kronofogdemyndigheten samarbetat på så sätt att en tjänsteman – en kronofogde – från den senare följde med revisorer från den förra vid ett besök hos en skattskyldig där revision skulle genomföras. Kronofogden var med för att få erfarenhet av denna del av lokala skattemyndighetens arbete. Besöket hade alltså ingenting direkt att göra med något ärende hos kronofogdemyndigheten. Ärendet har också till stor del kommit att handla om hur tjänstemännen tog sig in i bostaden, vad som sades eller inte sades och ting av det slaget. Detta beslut kommer emellertid inte att handla om de påståenden och bestridanden som gjorts i de sammanhangen. När ord står mot ord, uppgift mot uppgift, visar tyvärr erfarenheten att det är mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att genom utredning klarlägga vad som faktiskt gjordes eller sades. Jag ser mig även i detta fallet nödsakad att konstatera att en fortsatt utredning av de delarna med all sannolikhet skulle visa sig meningslös. Min bedömning kommer därför att gälla de mer principiella implikationer som låg i att en utomstående tjänsteman närvar vid en förrättning som är så omgärdad av särskilda regler som en taxeringsrevision är. Vilka konsekvenser för ett samarbete av det slag det här var fråga om får – konkret uttryckt – den enskildes krav på integritet och de sekretessregler som gäller i myndigheters verksamhet?

Ahlqvist deltog alltså i revisionsbesöket i studiesyfte och efter överenskommelse med revisorerna. Hennes ställning som kronofogde gav henne inte behörighet att i den egenskapen uppsöka det bolag revisionen avsåg. Ahlqvists syfte med att delta var i sig vällovligt. Det skulle öka hennes kunskap och bredda hennes erfarenhet och alltså göra henne effektivare i funktionen som kronofogde. Det finns heller ingen anledning att betvivla hennes påståenden att hon förhöll sig passiv och att vad hon fick veta inte påverkade hennes handläggning av kronofogdemyndighetens mål mot makarna P. Men hennes närvaro framstår som diskutabel ur integritetsskyddssynpunkt. I mitt beslut "JO om moderna efterforskningsmetoder i skatte- och kronofogdemyndigheternas verksamhet" (JO 1984:1) har jag närmare behandlat den intresseavvägning som ofta måste göras mellan kravet på effektivitet och nödvändigheten att skydda den enskildes integritet (s. 70 f.). Jag skall här inte upprepa allt vad som står utan nöja mig med att citera uttalandet att en tjänsteman inte – av hänsyn bl. a. till den enskildes integritet – har "rätt att låna eller så att säga surfa på egen eller en annan myndighets maktbefogenhet för att ta reda på saker som maktbefogenheten inte är avsedd att användas för". Ahlqvists deltagande grundades inte på kronofogdemyndighetens befogenheter enligt utsökningsbalken: hon "surfade" på lokala skattemyndighetens rätt enligt skattelagstiftningen att revidera skattskyldiga.

Nu kan det invändas att det förhållandet att Ahlqvist saknade formell

befogenhet att närvara vid revisionsbesöket kompenseras av att I.P., enda styrelseledamot i det bolag som reviderades, samtyckt till att Ahlqvist övervar revisionsbesöket. I mitt tidigare nämnda beslut (1984:1) konstaterade jag (s. 21) att en ordning "med myndighetsbesök efter överenskommelse (inte) innebär någon särskilt lyckad lösning vare sig principiellt eller praktiskt. – – – Gränsen mellan tvång och samtycke suddas ut." Att I.P. inte uttryckligen motsatte sig Ahlqvists besök innebar inte nödvändigtvis att hon också godtog hennes närvaro. Sannolikt ansåg sig I.P. inte ha något val och om något i verklig mening frivilligt medgivande var det säkerligen inte fråga. Det är för övrigt föga troligt att I.P. var så bekant med regelsystemet att hon visste att hon var skyldig att släppa in revisorerna men hade rätt att vägra Ahlqvist tillträde.

För att sammanfatta. Ahlqvist saknade enligt lag befogenhet att som kronofogde besöka bolaget. Samtycke kunde inte anses föreligga. Besöket borde således inte ha ägt rum. När det ändå skedde kan varken KFM eller LSM undgå kritik.

Ett studiebesök av det slag som Ahlqvist gjorde kan ge upphov till sekretessproblem. Sekretessen hos kronofogdemyndigheten – den sekretess som alltså Ahlqvist i sin egenskap av kronofogde får anses ha haft att iaktta – är nämligen inte så sträng som den som gällde för revisorerna (9 kap. 19 § jämförd med 9 kap. 1 § sekretesslagen – 1980:100). För den exekutiva verksamheten gäller att uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden inte får röjas om det kan antas att detta skulle vålla "avsevärd skada eller betydande men". I skattesammanhang däremot är sekretessen i princip total. Det är rimligt att utgå från att den strängare skattesekretessen skall gälla även för den tjänsteman som utan att tillhöra skatteförvaltningen ändå medverkar eller deltar vid en förrättning på skatteområdet. Men redan osäkerheten i detta hänseende utgör ett starkt skäl mot besök av det slag som Ahlqvist gjorde.

Vid samordnade förrättningar enligt RSV:s modell (se p. 3.3) har varje myndighet sina speciella uppgifter att sköta. De åtgärderna skall självklart, som redan har sagts, ske inom ramen för resp. myndighets befogenheter och med iakttagande av den sekretess som gäller för myndigheten i fråga. Samtidigt är det klart att det även vid sådana förrättningar kan uppstå problem med den överskottsinformation som en myndighet kan få. Ligger den informationen inom begreppet "normalt" informationsutbyte myndigheter emellan blir det inga problem. När det gäller sekretesskyddade uppgifter är det säkerligen så att generalklausulen i 14 kap. 3 § sekretesslagen blir tillämplig i åtskilliga fall och myndigheter alltså kan lämna uppgifter till varandra. Men sådana uppgifter som inte omfattas av generalklausulen måste garanteras säkert skydd. Detta betyder bl. a. att den samordnade förrättningen måste planeras och genomföras på ett sådant sätt att sådana uppgifter verkligen stannar inom resp. myndighets område.

Jag vill avslutningsvis erinra om den möjlighet som myndigheterna har att ge den som vill studera en annan myndighets arbete ett särskilt förordnande för viss tid. Jag vet att detta förekommer på vissa håll. Jag utgår då givetvis från

att tjänstemannen – förutom förordnandet – även i övrigt uppfyller de formella krav som tjänsten ställer.

Tagande i förvar av egendom, som kan bli föremål för betalningssäkring, m. m.

(Dnr 1538–1984)

I en anmälan till JO klagade M., i uppgiven egenskap av ombud för en person S.G., på det sätt på vilket kronofogdemyndigheten i Göteborgs distrikt och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län hade handlagt ett ärende om tagande i förvar av egendom, som kunde bli föremål för betalningssäkring, m. m.

Kronofogdemyndigheten och länsstyrelsen yttrade sig efter remiss.

Vid ärendets avgörande den 14 januari 1987 anförde JO Nilsson detta.

Aktuella bestämmelser

Ärendet gäller handläggningen hos länsstyrelse och kronofogdemyndighet av ärende om tagande i förvar av egendom, som kan bli föremål för betalningssäkring. Bestämmelser i ämnet finns i lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter (betalningssäkringslagen) och förordningen (1978:881) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter (betalningssäkringsförordningen). Först skall här lämnas en redogörelse för innehållet i de bestämmelser som är av intresse i detta sammanhang.

Enligt 16 § betalningssäkringslagen får granskningsledare¹ i avvaktan på rättens beslut ta i förvar egendom, som kan bli föremål för betalningssäkring, om det är fara att egendomen undanskaffas. Enligt 2 § betalningssäkringsförordningen skall granskningsledare utfärda bevis när egendom har tagits i förvar. I beviset skall anges vad som har tagits i förvar och för vilken eller vilka fordringar det skett. Beviset lämnas omedelbart till gäldenären. Kan detta inte ske sänds det till honom. – Enligt 8 § förordningen skall kronofogdemyndighet på begäran av granskningsledaren biträda denne, t. ex. vid förvarstagande.

I 17 § betalningssäkringslagen föreskrivs vidare att om egendom har tagits i förvar enligt 16 § så skall anmälan omedelbart göras till allmänt ombud som avses i 3 §.² Det allmänna ombudet prövar genast om egendomen skall bli kvar i förvar. Beslutar det allmänna ombudet att egendomen skall bli kvar i förvar skall han snarast göra framställning om betalningssäkring hos länsrätten. Beslutar han att inte göra en sådan framställning eller lämnas framställningen utan bifall, skall egendomen omedelbart återställas. Medde-

¹ Granskningsledare = den som i sin tjänst skall övervaka granskning för fastställande av skatt, tull eller annan avgift resp. den som särskilt förordnats att vara granskningsledare (se 2 § bevissäkringslagen – 1975:1027).

² Allmänt ombud förordnas av länsstyrelsen för att föra det allmännas talan i mål enligt betalningssäkringslagen.

las beslut om betalningssäkring skall, om inte rätten bestämmer annat, egendomen bli kvar i förvar till dess beslutet verkställs.

Granskningsledarens handläggning

Granskningsledaren – länsrevisorn Gösta Müller – tog inte själv egendomen i förvar. Han använde sig av möjligheten enligt betalningssäkringsförordningen att begära biträde av kronofogdemyndighet. Förrättningsmannen från den myndigheten – förste kronoassistenten Lars-Göran Martinsson – skötte förvarstagandet på egen hand men samrådde därvid per telefon med Müller. Förvarstagandet skedde på så sätt att egendomen lämnades kvar hos tredje man med förbud för denne att lämna ut egendomen till någon annan än kronofogdemyndigheten (jfr 6 kap. 7 § UB). En granskningsledare behöver naturligtvis inte vara personligen närvarande vid förrättningen. Men självfallet måste förrättningsmannen kunna stödja sig på hans beslut om förvarstagande. Müller fattade också ett sådant beslut under det samråd som förekom mellan honom och Martinsson inför förestående förrättning. Något utskrivet beslut, som Martinsson hade med sig vid förrättningen, förelåg givetvis inte då och behövdes inte heller för att så att säga konstituera Martinssons behörighet. Men självfallet måste en granskningsledare på något sätt dokumentera ett beslut om förvarstagande, t. ex. genom en anteckning i sin akt (jfr allmänna verksstadgan 11 §). Müller har uppgett att han upprättade beslutet i samband med att han vid telefonsamtalet den 29 maj gav förrättningsmannen klarsignal för förvarstagandet. Jag har ingen anledning att ifrågasätta den uppgiften, vari då förutsätts ligga att beslutet samtidigt dokumenterades.

Det bevis om förvarstagande, som en granskningsledare enligt betalningssäkringsförordningen skall utfärda, skrev Müller däremot inte ut och skickade till gäldenären förrän den 4 juni. Anledningen härtill har uppgetts vara *dels* mellankommande helger m. m. (30/5 var helgdaysafton, 31/5 Kristi Himmelsfärdsdag, 1/6 "klämdag" med enbart jourtjänst, 2/6 lördag och 3/6 söndag), *dels* Müllers uppfattning att gäldenären skulle komma till Göteborg den 4 juni och då kunde tillställas beviset; det beskedet säger Müller sig ha fått vid ett telefonsamtal med gäldenären den 28 maj. Enligt betalningssäkringsförordningen skall emellertid bevis om förvarstagande omedelbart lämnas eller sändas till gäldenären. Förordningens stränga krav på skyndsamhet borde ha föranlett Müller att sända beviset till gäldenären redan den 30 maj. Om gäldenären hade kommit till Göteborg den 4 juni, som förutsattes, borde han dessutom ha fått ett ex. av beviset då, om detta inte skulle ha nått honom (eller hans ombud) dessförinnan. Müller har åsidosatt vad som ålegat honom. Det åsidosättandet kan inte ha förorsakat gäldenären skada eller egentlig olägenhet och kan följaktligen inte anses som allvarligt.

Müller underrättade enligt egen uppgift allmänna ombudet om förvarstagandet först dagen efter, dvs. den 30 maj, samtidigt som arbetspromemorian lämnades över. Med hänsyn till att förvarstagandet skett sent på kvällen den 29 och ytterligare ett förvarstagande (hos bank) skedde dagen därpå, kan någon kritik inte riktas mot Müller för att han först den 30 anmälde saken till allmänna ombudet enligt 17 § betalningssäkringslagen.

M. har också anmärkt på dateringen av granskningsledarens beslut om förvarstagande och av mottagningsbeviset. Båda har dagtecknats den 29 maj. Beslutet borde ha daterats den 29 och 30 maj, mottagningsbeviset den 4 juni. Jag har svårt att dela M:s uppfattning att det här skulle vara fråga om försök att manipulera fakta: det sannolikaste är att det rör sig om slarv och/eller felskrivningar.

Allmänna ombudets handläggning

Granskningsledaren/Müller anmälde förvarstagandet hos allmänna ombudet. Men denne gjorde inte framställning hos länsrätten om betalningssäkring förrän den 4 juni. Det kan naturligtvis hävdas att det med hänsyn till mellanliggande helgdagar, lördag och s. k. klämdag, var svårt att göra detta tidigare. Ett sådant försvar för dröjsmålet imponerar dock inte. Att det var klämdag den 1 juni innebar ju inte att det var förbjudet att uträtta brådskaande ting den dagen – och om ett sådant var det ju här onekligen fråga!

Kronofogdemyndighetens handläggning

Det bevis som Martinsson utfärdade den 29 maj avsåg, enligt kryssmarkering, "åtgärd enligt 6 kap. 12 § utsökningsbalken". Men egentligen gällde beviset tagande av egendom i förvar enligt 16 § betalningssäkringslagen. Uppgiften i beviset var alltså inte korrekt. Jag kan emellertid i och för sig förstå misstaget, eftersom betalningssäkringslagen (10 §) i fråga om verkställighet hänvisar till vissa bestämmelser i UB, däribland 6 kap. Så snart felet uppmärksammades utfärdades också nytt bevis med korrekt angivande av vad det gällde. Bevis från förvarstagande dagen därpå av inestående medel hos bank innehöll också riktiga uppgifter om vad det avsåg. Jag ser därför inte så allvarligt på det begångna misstaget.

I övrigt vill jag om Martinssons bevis säga att det inte var riktat till gäldenären utan till tredje man, som därigenom meddelades förbud att lämna ut egendomen till annan än kronofogdemyndigheten. Det var alltså inte fråga om ett sådant bevis om förvarstagande, som granskningsledaren enligt betalningssäkringsförfordningen skulle utfärda och tillställa gäldenären. Detta förklarar, varför Martinssons bevis i vissa delar var knapphändigt och i något hänseende – vad gäller rättelse och besvär – t. o. m. felaktigt.

I likhet med kronofogdemyndigheten anser jag det ändamålsenligt att förrättningsmannen hos myndigheten utfärdar bevis rörande den exekutiva åtgärd, som förvarstagandet innebär, när den utförs av förrättningsmannen. Granskningsledaren kan behöva ett sådant bevis. Dessutom behöver, liksom här, tredje man få beviset. Men man måste då komma ihåg att förrättningsmannens bevis aldrig kan ersätta, utan bara komplettera, det bevis om förvarstagandet, som granskningsledaren har att utfärda enligt betalningssäkringsförfordningen.

Kronofogdemyndighetens uppfattning att det förvarstagande som förrättningsmannen utförde på begäran av granskningsledaren inte var något sådant ärende hos myndigheten, som behövde registreras där, kan diskuteras men knappast kritiseras.

Vad som kommit fram i detta ärende kan möjligen vara av intresse för den utredning för översyn av betalningssäkringslagen, som nyligen tillsatts. Jag överlämnar därför en kopia av mitt beslut till utredningen för kännedom.

Invändningar mot skattekrav; utmätning av fast egendom

(Dnr 617-1985)

I en anmälan till JO riktade K. kritik mot kronofogdemyndigheten (KFM) i Lund för dess förfarande vid indrivning av skattefordran mot honom. Trots att han vid upprepade tillfällen framfört invändningar mot norska myndigheters skattedebiteringar, som medfört att han dubbelbeskattats, hade KFM utan att utreda frågan utmätt hans fastighet och också vidtagit åtgärder för försäljning. KFM hade vidhållit sin avsikt att sälja, med hänvisning till uppgifter i REX (redovisningssystemet för exekutionsväsendet), trots att de norska myndigheterna lämnat anstånd med skatten. K:s anmärkningar riktades i denna del mot den aktuella tjänstemannens sätt att avvisa hans invändningar utan undersökning ens på den egna myndigheten. K. hade dessutom hos datainspektionen anhållit om bedömning av KFM:s handhavande av REX samt granskning av gällande rutiner vid KFM i Lund.

KFM och riksskatteverket yttrade sig efter remiss. JO tog också del av datainspektionens svar till K.

I beslut den 5 mars 1987 anförde JO Nilsson i bedömningsdelen följande.

Datainspektionen har i sitt uttalande lämnat synpunkter på hur rutinerna vid registrering av anstånd bör förbättras. Jag går därför inte in på de frågor som där berörs utan ansluter mig helt till vad datainspektionen anför.

Jag vill i stället närmare kommentera det sätt på vilket den handläggande personalen agerat när invändningar riktats mot skattekravet. I många sammanhang bl. a. i "JO om felaktiga skattekrav" har jag understrukt det krav som måste ställas på myndigheterna i fråga om att lämna en god service till allmänheten. Detta ställs på sin spets i den självklara utredningsplikt som föreligger när KFM får en invändning om att ett skattekrav är felaktigt. KFM skall inte nöja sig med att lägga uppskov i målet utan aktivt medverka till att skapa klarhet om kravets riktighet. Ofta löses frågan lätt genom en kontakt med den uppdragsgivande myndigheten. I andra fall kan krävas en remittering med angivande av innehållet i invändningen. KFM:s utredningsskyldighet blir desto viktigare när kravet avser utländsk skatt, i vilka fall det kan vara svårt för gäldenären att själv agera och det dessutom är känt för KFM att viss fördröjning kan uppstå. Inte under några omständigheter får KFM med hänvisning till uppgifter i REX underlåta att kontrollera en uppgift om att anstånd kommit in till KFM eller annan myndighet.

I det aktuella ärendet fullföljer inte KFM den av kronoassistenten påbörjade utredningen trots att det måste stått klart att skattekravet var om inte felaktigt så i vart fall i behov av klarläggande. I stället för att skicka en

remiss till norska myndigheter och avvakta med indrivningen utmäter KFM K:s fastighet. Genom sitt förfarande lägger KFM över sin utredningsskyldighet på K. När sedan K. anmäler att anstånd lämnats görs ingen som helst undersökning utan KFM påbörjar i stället förberedelser för exekutiv auktion.

Av KFM:s yttrande framgår att myndigheten inte tycker sig ha begått något fel. Myndigheten har agerat för att få bättre registreringsrutiner – och det är bra – men anser det tydligen inte vara fel att helt förlita sig på de i REX registrerade uppgifterna och underlåta att aktivt utreda invändningar mot dessa uppgifter. Särskilt beklämmande tycker jag det är när KFM konstaterar, att K. inte lidit någon skada eftersom förrättningen till slut inställdes. Detta visar på bristande förståelse för hur en enskild person drabbas av att behöva, inför hotet av att få sin fastighet exekutivt försäld, ensam kämpa mot den maktapparat som myndigheterna utgör.

KFM måste allvarligt kritiseras för sin handläggning. Den visar på en bristande serviceanda och på en nonchalans mot den enskilde som är anmärkningsvärt. Jag kan tydligen aldrig ofta nog påpeka, att det måste vara en självklarhet att myndigheter positivt lyssnar på och utreder enskildas invändningar. Det får inte förekomma, att invändningar nonchaleras med hänvisning till vad som finns registrerat i dataregister!

Vissa övriga ärenden

Kritik mot att betalningsanmaning lämnats vid äventyr av konkurs i stället för förrättning

(Dnr 1158–1985)

W. klagade hos JO på att kronofogdemyndigheten (KFM) i Helsingborg hade uppmanat honom att betala en skuld till staten "omgående i annat fall konkurs". W. menade att KFM skulle ha frågat honom om orsaken till försummelsen och diskuterat avbetalningsplan.

KFM yttrade sig efter remiss.

I beslut den 30 september 1986 anförde *JO Nilsson* detta.

W. var väl känd hos KFM. Indrivningshandlingen visar att det vid detta tillfälle var fråga om krav på skuld nummer 49, 50 och 52. Han hade varit föremål för konkursansökan strax före det aktuella kravet. KFM kan därför inte kritiseras för att vid ny restföring överväga att snarast inge ny ansökan. W:s ekonomiska situation förutsätts vara väl kartlagd redan tidigare. Någon rätt för honom att få avbetalningsplan fanns inte.

Beslut om att inge konkursansökan skall enligt kronofogdeinstruktionen fattas av kronofogde.

Ansökan, som inges till tingsrätten, kräver att KFM kan presentera en konkursgrund enligt konkurslagens bestämmelser. Enbart utebliven betalning är ingen sådan grund.

KFM konstaterar i sitt yttrande att myndighetens krav fått en mindre

lämplig utformning. Jag vill påstå, att utformningen är direkt olämplig. En gäldenär får lätt uppfattningen dels att beslutet är fattat av kronoassistenten, dels att utebliven betalning automatiskt skulle kunna medföra konkurs. KFM kunde ha krävt beloppet genom att delge en anmaning enligt 4 § konkurslagen (gäldenären förutsätts vara näringsidkare eftersom mervärdeskatt restförts). För det ändamålet finns en särskild blankett (RSV 9218) som också innehåller den aktuella lagtexten. På så vis hade såväl allvaret i kravet blivit tydligare som den formella gången klarlagts.

Eftersom chefskronofogden vidtagit åtgärder för att undvika upprepning av det inträffade låter jag saken bero med detta mitt påpekande.

Tre ärenden om felaktiga personnummerangivelser i utsökningssmål

I.

(Dnr 448–1985)

I en anmälan till JO riktade C. kritik mot Göteborgs tingsrätt och kronofogdemyndigheten (KFM) i Göteborg. Ett bevis i mål om betalningsföreläggande hade utfärdats mot hans hustru men med hans personnummer. På grund av denna felaktiga uppgift hade han blivit föremål för krav från KFM och dessutom fått betalningsanmärkning i kreditupplysningsregister.

KFM, riksskatteverket och domstolsverket yttrade sig efter remiss. Synpunkter inhämtades under hand från datainspektionen. – Kritiken mot tingsrätten har prövats av JO Wigelius, som inte ansett någon åtgärd från hans sida vara påkallad.

I beslut den 22 december 1986 anförde *JO Nilsson* detta.

Utredningen visar på skillnader i myndigheternas syn på hur svaranden/gäldenären identifieras. Tingsrätten utgår från namnet och ser personnummer som en underordnad uppgift. Vid delgivning kan t. ex. personnumret vara en hjälp vid identifiering men är inte något som kontrolleras. Bevis i mål om betalningsföreläggande utfärdas således på en person med visst namn och adress. Även om personnummer numera är en obligatorisk uppgift vid ansökan gör tingsrätten ingen kontroll av riktigheten utan uppmanar endast svaranden att göra invändning vid felaktighet. Redan det förhållandet att ett fel som det aktuella inte drabbar svaranden gör att benägenheten att anmäla sådant fel säkert är liten.

När KFM får över urkunden för verkställighet registreras målet efter personnummer. Samma sak händer hos de olika upplysningsföretagen, som hämtar sina uppgifter från tingsrätterna. Till skillnad från tingsrätten gör KFM en kontroll mot SPAR (statliga person- och adressregistret). Förfarandet beskrivs i riksskatteverkets yttrande. Vid registrering av personnummer hos KFM skall kontroll ske av att det namn som SPAR anger stämmer överens med det namn som finns upptaget på urkunden. I detta fall har denna kontroll brustit. KFM har i sitt yttrande förklarat, att ändringar i rutinerna vidtagits för att förhindra upprepande.

Om KFM uppmärksammat den oriktiga uppgiften hade saken kunnat rättas till ganska snabbt. Hur väl KFM än lägger upp rutiner för motläsning

m. m. finns dock alltid en risk kvar att fel personnummer medför oriktig registrering. Det väsentliga måste vara att angripa källan och få en kontroll redan hos tingsrätten så att urkunden inte kan komma att innehålla bristande överensstämmelse mellan namn och personnummer. Jag avser att i annat sammanhang aktualisera denna fråga.

KFM har ändrat sina rutiner för att undvika liknande fel. Jag låter därför ärendet bero med detta.

II.

(Dnr 1167–1985)

I ett brev till JO önskade Bengt H. J. få utrett hur ett betalningsföreläggande felaktigt kunnat utfärdas och därefter legat till grund för indrivning mot honom. Han ifrågasatte om inte myndigheterna skulle kontrollera och förvissa sig om att rätt person och personnummer förelåg.

Kronofogdemyndigheten och tingsrätten i Trollhättan yttrade sig efter remiss.

Vid ärendets avgörande den 22 december 1986 anförde *JO Nilsson* detta.

Tingsrätten har utfärdat ett betalningsföreläggande baserat på sökandens uppgifter om gäldenärens person. Några invändningar från gäldenären om att fel personnummer angetts kom inte in. Beviset i målet kom därför att innehålla en felaktig uppgift.

När beviset sedan kom till kronofogdemyndigheten (KFM) för verkställighet kontrollerades personnumret automatiskt mot SPAR (statliga person- och adressregistret). När myndigheten då erhöll så gott som fullständig överensstämmelse med det namn som föreläggandet riktade sig emot ("H":et saknades) kom fel person att registreras som gäldenär. Först efter underrättelse i målet blev KFM upplyst om att personnumret var fel. KFM:s handläggning fram till denna tidpunkt har jag, med hänsyn till att uppgifterna om gäldenären och klaganden överensstämmer på ett olyckligt sätt, inte anledning att rikta kritik mot.

KFM:s agerande efter det att J. upplyst myndigheten om felet är däremot inte tillfredsställande. På varje KFM skall enligt datalagen finnas en registeransvarig. Om någon anmäler att fel uppstått i personregistret skall den ansvarige utan dröjsmål undersöka om uppgiften är riktig. Anmälaren skall, om inte uppgiften omgående kan rättas, få besked om vem som utreder ärendet och när utredningen kan vara klar. Kan det efter utredning konstateras att en registrerad personuppgift är oriktig skall den omgående rättas eller uteslutas. Dessa frågor regleras i datalagens 8 § och har av datainspektionen närmare kommenterats i en promemoria 1985-03-05 "Allmänna råd för myndighet vid tillämpningen av 8 § datalagen (1973:289)".

Jag anser att KFM:s rutiner brustit när J:s felanmälan den 7 mars 1985 inte noterats i akten och inte föranlett omgående utredning från KFM:s sida. När sedan tingsrätten samma dag meddelade, att fel personnummer angivits i föreläggandet borde detta medfört att KFM vidtog åtgärder för rättelse. Nu kom det att dröja 12 dagar från anmälan till rättelse. Under denna tid fanns J.

registrerad som gäldenär hos KFM. Särskilt anmärkningsvärt är att sökandens ombud i målet redan den 7 mars till J. bekräftat att fel uppgifter lämnats och återkallat målet hos KFM (återkallelsen inkom den 11 mars).

Jag riktar således kritik mot KFM:s sätt att handlägga rättelseärendet. Att fel begås kan knappast undvikas men det är då desto angelägnare att det finns rutiner som gör det möjligt att snabbt och effektivt rätta dem! Det är nödvändigt att samtlig personal noga informeras om hur anmälningar om felaktigheter skall hanteras.

III.

(Dnr 2673–1985)

I en anmälan till JO kritiserade R. kronofogdemyndigheten (KFM) i Norrköping för att hans personnummer felaktigt registrerats i ett enskilt mål. Detta hade lett till att han fått ta emot underrättelse om sökt utmätning och varit registrerad som gäldenär hos KFM.

KFM yttrade sig efter remiss.

JO Nilsson anförde i beslut den 11 maj 1987 detta.

KFM har i samband med komplettering från sökandeombudet fått en felaktig uppgift om gäldenärens personnummer. Exekutionsurkunden, ett bevis i mål om betalningsföreläggande, innehöll inte uppgift om personnummer. Vid registrering av den felaktiga uppgiften fick KFM fram uppgifter om en person med samma namn men annan adress. Detta godtogs och underrättelse skickades ut. Det var synnerligen olyckligt men det är svårt att se hur KFM hade kunnat undvika misstaget. I dag är personnummer en obligatorisk uppgift redan i tingsrätten men detta förhållande hindrar inte att liknande misstag kan inträffa. Jag har nyligen haft att avgöra två ärenden avseende felaktiga personnummer (dnr 448–85 och 1167–85, återgivna under p. I och II ovan), och vill upprepa vad jag där sade om vikten av att uppgift om personnummer kontrolleras redan hos tingsrätten.

KFM har när R. påpekade felet omgående vidtagit åtgärder och gallrat uppgifterna ur registret. Utredningen ger inte vid handen att KFM förfarit felaktigt.

Inte heller vad som i övrigt anförts av R. ger mig anledning att kritisera KFM:s handläggning.

Fråga om det är lämpligt att kronofogdemyndigheterna säljer uppgifter ur sina register till kreditupplysningsföretag

(Dnr 1801–1985)

A. sände in till JO en tidningsartikel från den 9 juli 1985 hämtad ur tidningen Kvällsposten. Av artikeln framgick att anställda på kronofogdemyndigheterna (KFM) sålde uppgifter ur KFM:s register till kreditupplysningsföretag. A. ställde vissa frågor till JO bl. a. om det var förenligt med reglerna om bisyssla, om tjänstemän fick göra detta på arbetstid och om det var fråga om uppgifter som fick säljas.

JO inhämtade underhand dels synpunkter från vissa kreditupplysningsföretag, dels upplysningar från ett antal KFM. Därefter inhämtade JO upplysningar från riksskatteverket (RSV) och begärde svar på två frågor, nämligen

1. Är verksamheten lämplig ur integritets- och bisysslesynpunkt?

2. Påverkas svaret på fråga 1 om uppgiftslämnaren är kontorist eller tjänsteman med ansvar för verkställighet av mål?

RSV har inte ansett att verksamheten i detta speciella fall kan bedömas vara olämplig ur integritets- eller bisysslesynpunkt. Verkets svar på fråga två är nej. Dessutom uppger RSV att datainspektionen lämnat tillstånd till att de aktuella uppgifterna genom RSV:s försorg överförs till Upplysningscentralen UC AB. När så har skett kommer den påtalade rutinen troligen att upphöra.

Vid ärendets avgörande den 11 maj 1987 anförde *JO Nilsson* detta.

Det kritiserade förfarandet är av gammalt datum och förekommer även hos tingsrätterna avseende t. ex. uppgifter om utfärdade betalningsförelägganden. De uppgifter som lämnas är hämtade ur diariéer eller akter i enskilda mål. Utredningen visar att det gäller uppgifter om gäldenärens namn, adress och i förekommande fall personnummer samt de faktiska åtgärder som KFM vidtagit. Ingen form av värdering eller kommentar görs.

1. Är verksamheten lämplig ur integritets- och bisysslesynpunkt?

Lagen om offentlig anställning (LOA) reglerar i 6 kap. arbetstagares rätt att utanför tjänsten inneha bisyssla. Där stadgas: "Arbetstagare får ej inneha anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet, som kan rubba förtroendet till hans eller annan arbetstagares opartiskhet i tjänsteutövningen eller skada myndighetens anseende." Varken RSV eller de KFM som haft frågan uppe har ansett att verksamheten strider mot den citerade bestämmelsen.

Uppgifterna är tillgängliga för allmänheten och vem som vill kan göra den aktuella sammanställningen. Kreditupplysningsföretagen har således rätt att själva hämta uppgifterna och gör så vid flera KFM. Om personal hos KFM utför uppdraget helt på sin fritid och inte i något avseende värderar uppgifterna borde verksamheten inte rubba allmänhetens förtroende till arbetstagarens opartiskhet. Detta hindrar emellertid inte, som framgår av den anmälan jag fått, att myndighetens anseende likväl kan ta viss skada.

Även om jag inte kan påstå att verksamheten är olämplig och oförenlig med LOA:s bestämmelser anser jag att det var att föredra att den upphörde.

2. Påverkas svaret på fråga 1 om uppgiftslämnaren är kontorist eller tjänsteman med ansvar för verkställighet av mål?

Med utgångspunkt i vad som anförts under fråga 1 anser jag i likhet med RSV att fråga 2 bör besvaras nekande.

Uppgiftslämnandet kommer inom en nära framtid (ADB-rutinerna avseende enskilda mål hos KFM är ännu inte fullt genomförda) att ske genom RSV:s försorg. Tillstånd har beviljats av datainspektionen. Det borde innebära att den av klaganden kritiserade verksamheten kan upphöra.

Det jag nu uttalat bygger på förutsättningen att de uppgifter som lämnas är helt fria från värderingar.

Tillämpning av samäganderättslagen i utsökningsmål

(Dnr 475–1985)

I ett brev bad S. bl. a. att JO skulle utreda om kronofogdemyndigheten i Mora distrikt (KFM) gjorde rätt när myndigheten beslöt att för hans skulder utmäta hälften av en på hans hustru lagfaren fastighet i Mora kommun med tillämpande av lagen om samäganderätt. I samband med utmätningen underlät KFM dessutom att underrätta hans hustru om beslutet. – KFM yttrade sig efter remiss.

JO Nilsson anförde i beslut den 11 maj 1987 bl. a. detta.

Enligt 4 kap. 24 § utsökningsbalken får fast egendom utmätas, om det framgår att egendomen tillhör gäldenären. Den omständigheten att S:s hustru hade lagfart på fastigheten utgjorde därför inget hinder mot utmätning för S:s skulder om det kunde visas att fastigheten helt eller delvis tillhörde honom. Genom olika avgöranden i högsta domstolen har konstaterats, att samäganderätt till fastighet kan uppkomma för samboende eller makar genom förvärv som skett i endast den enes namn och lett till lagfart för denne på hela fastigheten. I praxis har den samboende eller make som haft lagfart och utåt framstått som ägare benämnts "den öppne ägaren" och den andre "den dolde ägaren". När en kronofogdemyndighet har ansett sig kunna styrka en dold äganderätt har utmätning skett av fastigheten.

Högsta domstolen har i ett beslut SÖ 419 den 18 september 1985 (NJA 1985 s. 615) ansett att fastighet inte kan utmätas för den dolde ägarens skuld. Däremot kan den dolde ägarens – med HD:s uttryckssätt – "säregna" rätt till obligationsrättsliga anspråk på fastigheten (eller del av denna) mot den öppne ägaren utmätas.

Vid den tidpunkt, november 1983, då KFM utmätte fastighetsandelen för S:s skulder måste utmätningen anses ha varit formellt sett riktig. Vad som däremot blev fel var att KFM inte underrättade S:s hustru. Hon skulle ha underrättats om utmätningen dels som en tredje man som gjorde anspråk på det utmätta, dels i egenskap av delägare enligt lagen om samäganderätt. KFM har förklarat att myndighetens avsikt hela tiden varit att underrättelse skulle ske till hustrun men att detta tydligen försumrats. Först i samband med hävandet av utmätningen blev även hon delgiven.

Om sedan utmätningen i sak var riktig skall inte jag bedöma. Det ankommer inte på JO att överpröva myndigheternas materiella bedömningar i enskilda fall. Den som anser ett myndighetsbeslut felaktigt får i stället använda sig av besvärsvägen, dvs. överklaga beslutet till överordnad instans. Så skedde inte beträffande den aktuella utmätningen utan skulden betalades, varefter utmätningen hävdes.

Tullväsendet

Fråga om diciplinärt ansvar vid felaktigt tullkontroll samt fråga om Lund är en plats som har förbindelse med utlandet i varusmuggningslagens mening

(Dnr 1161-1985)

1. Anmälan och något om dess bakgrund

Buss 999 går i linjetrafik på sträckan Köpenhamn-Malmö-Lund, och omvänt. I Dragör/Limhamn kör bussen ombord på färjan för färden över sundet. Endast den som skall passera gränsen mellan Sverige och Danmark får – enligt trafikföretagets föreskrifter – följa med bussen; det är alltså inte tillåtet att t. ex. åka sträckan Malmö-Lund med buss 999. Svensk tullkontroll av buss och passagerare sker normalt i Limhamn. I Limhamn finns en bussvisitationshall. Det är en förutsättning för trafiken har det sagts att

- passagerarna befinner sig ombord på bussen då den köres iland i Limhamn respektive Dragör. – – – Trafikföretaget som driver 999 – bussarna har inte räknat med någon längre kontrolltid i Limhamn vid planeringen av turlistorna.

Bussvisitationshallen i Limhamn var vid den tidpunkt som nu är aktuell stängd för reparation.

Tisdagen den 2 april 1985 kl. 08.30 reste Eva H. och N. M. med 999:an från Köpenhamn för att åka till Lund. Vid tullkontrollen i Limhamn svarade de nej på frågan om de hade något att deklarerat. När de lämnade bussen i Lund stoppades de av civilklädda tulltjänstemän/polismän och fördes till polishuset för kontroll. I en anmälan hit berättar Eva H. och N. M. vad som hände:

Just när vi kommit av buss 999 och var på väg till buss 2 stoppades vi mitt på gatan av civilpolisen – två bilar med 3 poliser i varje bil. Gripandet skedde på ett mycket demonstrativt sätt. N. visiterades ytligt inför flera personer på gatan innan han fördes in i bilen. Polismännen betedde sig hotfullt. Vi kördes till Lunds polishus där våra väskor undersöktes och där vi också kroppsbesiktigades. Vi fördes in i var sitt rum. Tre kvinnliga poliser och två manliga poliser utförde besiktningen enligt bevisen. Samtliga manliga förrättningsmän har dock ej upptagits å beviset. Kroppsbesiktningen gick till så att vi fick ta av oss samtliga klädesplagg, sträcka upp armarna samt sära på benen så att besiktningen kunde ske av bl. a. analöppningen. I samband med att N. blev ombedd att klä av sig höll en av polismännen handen på sitt pistolhölster.

Vi fick inget svar på våra frågor vad vi var misstänkta för. Däremot fick vi till livs en del oförsämda kommentarer. Ingen av polismännen kunde ange skäl för besiktningen. I stället fick vi bl. a. följande fråga:

- Gör Ni ofta sådana små trippar utomlands?

Poliserna yttrade vidare:

”Åker man över gränserna får man räkna med sådant här. Poliserna nere i Europa kollar ju inte så noga.”

Då Eva sade att hon aldrig hört talas om en dylik behandling svarade en polisman "då har Du blivit en erfarenhet rikare."

Eva H. och N. M. ville att JO skulle "utreda handläggningen". (– –)

2. Vad säger lagen?

Varje medborgare är enligt regeringsformen (RF) gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp, kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång (2 kap. 6 §). Denna rätt till personlig integritet är inte total och villkorlös. Den får begränsas genom lag; sådan begränsning får dock endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 12 §).

Om inte annat följer av särskilda föreskrifter i lag, är utlännning likställd med svensk medborgare i fråga om det skydd mot ingrepp av det slag som nämns i 2 kap. 6 § (2 kap. 20 §).

I rättegångsbalken (RB) och i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling (VSL) finns föreskrifter som under där angivna förutsättning sätter RF:s regler om integritetsskyddet ur spel.

RB (28 kap. 11 – 13 §§)

Enligt RB får – om det finns misstanke om brott för vilken förövaren kan dömas till fängelse – *kroppsvisitation* göras för att söka efter föremål som är underkastat beslag eller för att utröna omständigheter som kan ha betydelse för utredningen om brottet.

Förklaring: Med *kroppsvisitation* avses en genomsökning av en persons kläder, plånbok, handväska och liknande. Vid *kroppsvisitation* kan den undersökte vara tvungen att klä av sig. Kroppsvisitation kan drivas så långt att alla kläder tas av för att genomsökas. I princip bör den undersökte ha rätt att klä av sig bakom en skärm och skall inte behöva visa upp sin nakna kropp för den kontrollerande personalen. – På annan person än den som skäligen kan misstänkas för brottet, får *kroppsvisitation* företas endast om "synnerlig anledning" förekommer att man skall anträffa föremål, som är underkastat beslag eller vinna annan utredning om brottet.

Är någon skäligen misstänkt för ett brott som han kan dömas till fängelse för, får *kroppsbesiktning* företas för samma ändamål som förutsätts för *kroppsvisitation*. Det finns två former av *kroppsbesiktning*: yttre *kroppsbesiktning* och *kroppsbesiktning*.

Förklaring: 1. Yttre *kroppsbesiktning*

Den som skall undersökas får klä av sig och kontrollanten tittar på de synliga delarna av kroppen. Den som undersöks får ombes att visa upp fotsulor och lyfta på armarna för kontroll av armhålor. – Kontrollanten får inte vidröra kroppen, och får inte heller be den som undersöks att inta speciella ställningar. Man får inte kontrollera kroppens hålrum genom att be någon gapa eller sära på skinkorna. – Huvudhåret och ev. peruk får undersökas.

2. *Kroppsbesiktning*

Utöver vad som tillåts vid "yttre *kroppsbesiktning*" får även kroppens hålrum undersökas, liksom ev. proteser, och den undersökta kroppen

får vidröras. Kontroll av detta slag måste som regel utföras av läkare/motsv.

Beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall fattas av undersökningsledare, åklagare eller domstol. Är det "fara i dröjsmål" får en polisman fatta beslutet.

Mera omfattande undersökningar av detta slag skall verkställas inomhus i avskilt rum. Trovärdigt vittne skall såvitt möjligt anmodas närvara.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning av kvinna får endast utföras och bevitnas av kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

VSL

Tullmyndighet har i allt väsentligt samma befogenheter som polisen när det gäller förundersökning av smugglingsbrott. I normalfallet har alltså den enskilde tulltjänstemannen i dessa lägen samma ställning som polismannen. RB:s regler blir då i princip tillämpliga. För en speciell situation ger emellertid VSL tjänsteman inom tullen en längre gående befogenhet än den som tillkommer polisman. I 19 § VSL heter det nämligen:

Förekommer mot någon, som anträffats vid gräns- eller kustort eller ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum, anledning att han har på sig gods, som enligt denna lag är underkastat beslag, må för eftersökande av sådant gods tulltjänsteman företaga kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning å honom.

(---)

Ärendet utreddes. Därvid framkom bl. a. att tullassistenten J. var gruppens förman vid tillfället och att tullassistenten P. lämnade "besked" till tre kvinnliga nyanställda tulltjänstemän, B., K. och O., att företa kroppsvisitation av Eva H.

I sitt beslut den 19 mars 1986 redovisade JO Nilsson inkomna yttranden. Därefter redogjordes för de fyra principiella frågor som inställde sig. Här återges de två viktigaste frågorna och svaren på dessa.

Fråga 2. Är Lund en plats där förbindelse med utlandet äger rum och kan alltså 19 § VSL tillämpas där?

Mitt svar är nej.

Regeln i 19 § VSL ger en tulltjänsteman betydligt större möjligheter att tillgripa tvångsåtgärder mot enskilda än dem som en brottsutredare har enligt RB. Redan den omständigheten att regeln innebär ett avsteg från den princip som fått sitt uttryck i RF 2 kap. 6 § talar med tyngd för att den skall tolkas restriktivt.

Tulldirektionen i Malmö har sagt att "begreppet plats (måste) inte enbart innefatta färjeterminalen i Limhamn utan också de hållplatser, som bussarna i linjetrafik anlöper i Malmö och Lund." Direktionens slutsats är alltså att det "i och för sig" fanns lagligt stöd för ett ingripande när Eva H. och N. M. steg av bussen i Lund.

General tullstyrelsen analyserar i sitt svar utförligt rättsläget och konstate-

rar bl. a. att varor som fritt får införas är "att anse som förtullade (81 § tullförordningen) samt utlämnade till för disposition när bussen senare lämnade Limhamn. --- En tullmyndighet äger inte senare inne i landet ingripa mot resande som på sådant sätt passerat ankomstortens tullställe, såvida inte misstanke föreligger om varusmugglingsbrott" (i vilket fall väl ingripandet sker med stöd av 18 § VSL; min anm.). Styrelsen fortsätter:

-- Om en tulltjänsteman av praktiska skäl inte anser sig kunna på tullstället kontrollera om en resande medför smuggelgods i exempelvis resväskan, i kläderna eller på kroppen måste den resande medfölja till närmaste lämpliga plats för undersökning (i den mån förutsättningar för undersökningen föreligger). Att vänta med en undersökning som initierats på ankomstorten tills den resande själv, ovetande här om, förflyttat sig till en för undersökningen lämplig plats på en annan ort är inte acceptabelt, om undersökningen är avsedd att ske med stöd av 19 § varusmuggningslagen.

Styrelsen konkluderar:

– Ifrågavarande buss 999 trafikerar linjen Lund-Köpenhamn och åter. Endast passagerare till eller från Köpenhamn får medfölja under färd. Med hänsyn härtill har tulldirektionen i Malmö bedömt att passagerarna på ifrågavarande linje med Lund som destination ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum. Generaltullstyrelsen delar denna bedömning. Om JO skulle komma fram till en snävare tolkning av lagrummet kan styrelsen endast konstatera att detta allvarligt skulle inskränka tullverkets möjligheter att bl. a. förhindra illegal införsel av narkotika.

Jag måste inledningsvis tillstå att jag inte riktigt hade väntat mig att generaltullstyrelsen efter sin utförliga och skickliga analys så enkelt skulle landa i slutsatsen att man delade tulldirektionens uppfattning att Lund är en plats där förbindelse med utlandet äger rum. Min tveksamhet bottnar bl. a. i att tulldirektionen underbygger sin uppfattning att bussbolaget inte har rätt (eller tillåter) andra passagerare än sådana som reser till eller från Köpenhamn att åka med. Bortsett från att man kan fråga sig hur regeln kontrolleras och vad som gäller för andra busslinjer till och från utlandet, kan det knappast vara att rekommendera att bygga en lagtolkning på vad som närmast är enskilda bolags ordningsregler. Det kan inte heller vara rimligt att tolka en lag utifrån den ansvariga myndighetens praktiska möjligheter att tillämpa den. Ett sätt att lösa det problemet är att ändra lagen.

Jag ansluter mig alltså till generaltullstyrelsens resonemang men inte dess slutsats: jag menar att Lund *inte* är en sådan plats där förbindelse med utlandet äger rum.

I detta fall är hamnområdet i Limhamn fram till tullfiltret där – och möjligen området i omedelbar anslutning till detta – sådan plats som avses i 19 §. Vill tullmyndigheten utanför detta område ingripa mot passagerare i buss 999 får det ske utifrån rättegångsbalkens regler. En sådan ordning kan inte rimligen innebära att tullen tappar tänderna. Är det bråttom behöver man inte heller först inhämta åklagares beslut.

Jag anser mig dock – med hänsyn till omständigheterna – inte ha fog för kritik mot någon enskild i denna del.

Fråga 3. Var det riktigt/lämpligt att i detta fallet uppdra åt tre tjänstemän under utbildning att utföra visitation och besiktning?

Mitt svar är nej.

VSL ger, som redan har sagts, en rätt för "tulltjänsteman" att utföra kroppsvisiteringar resp. yttre kroppsbesiktningar. Begreppet tulltjänsteman definieras dock inte; det får därför förutsättas att var och en som har anställning i tullverket har de angivna befogenheterna.

I detta avsnitt behandlar jag den befattning med kontrollen som B., K. och O., och kriminalinspektören K. har tagit.

B., K. och O. anställdes i tullverket den 5 november 1984; de hade alltså tjänstgjort som tulltjänstemän i ca 5 månader när den händelse som är aktuell i detta ärende inträffade. De hade som redan nämnts, då inte fullbordat sin utbildning, utan var ute på "praktik". Den utbildning som återstod gällde bl. a. hur en kroppsvisitation resp. yttre kroppsbesiktning skulle genomföras.

I tullverkets tjänstgöringsreglemente finns bl. a. denna bestämmelse (23 §):

Så länge tulltjänsteman är att anse som elev bör han främst användas till enklare arbetsuppgifter. Innan han prövats vara skickad för göromål av svårare eller ansvarsfullare art bör han användas till sådana göromål endast under tillsyn.

Tulldirektionen i Malmö har i denna del i sitt första yttrande sagt att visserligen var de tre kvinnliga tulltjänstemännen oerfarna men enligt direktionens bedömning hade de inte "förfarit felaktigt". I ett senare yttrande konstaterar direktionen att det inte finns "regionala eller lokala föreskrifter eller rutiner som reglerar vilka befattningshavare som äger dels besluta om, dels utföra kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning". Man slår fast att sådana beslut får "fattas av den enskilde tulltjänstemannen med stöd av VSL 19 §".

En samlad bedömning av situationen leder till detta resultat. B., K. och O. hade inte sådana kunskaper och erfarenheter att de borde ha gjort den ytliga kroppsbesiktning de faktiskt utförde (23 § tjänstgöringsreglementet).

En kroppsvisitation och en yttre kroppsbesiktning är ett angrepp på den enskildes kroppsliga integritet. Det är ett elementärt krav att den eller de tjänstemän som utför en kontrollåtgärd av det slaget har klart för sig vilka regler som gäller på området *dels* för att veta att rätt bedöma hur pass långt kontrollen skall drivas, *dels* för att veta var gränsen går för vad man över huvud taget får göra. Överskrids de gränserna kan det möjligen förklaras med hänvisning till bristande kunskaper, men aldrig ursäktas. Gör man det är risken uppenbar att allmänhetens förtroende – och förståelse! – för dessa ingrepp urholkas.

Jag anser det klarlagt att Eva H. under kontrollen förmåddes att inta ställningar som lagen förbjuder. Detta är allvarligt och skulle i och för sig motivera en hård kritik, eventuellt mer ingripande åtgärder. Jag anser emellertid att ansvaret för att det gick som det gick inte i första hand är deras; redan det faktum att de handlade på order eller uppmaning av äldre och erfarnare kollegor gör det svårt att göra dem till syndabockarna i sammanhanget.

Utredningen i ärendet ger mig det bestämda intrycket att de manliga tulltjänstemännen hade längre erfarenhet av tjänsten, och att de alla känt till att de kvinnliga kollegorna var nyanställda och oerfarna. Tulltjänstemannen P. som var den som "lämnade besked" till de tre kvinnliga kollegorna att utföra kontrollen, har i förhör sagt bl. a. detta:

Eftersom poliserna meddelade att de inte hade någon kvinnlig polisman i tjänst för visitation av Eva H. lämnade P. besked till de tre nyanställda kvinnliga tulltjänstemännen att företaga en kroppsvisitation på henne. För denna åtgärd hänvisades de in till läkarrummet. Några närmare informationer till de kvinnliga kollegorna lämnade inte P. eftersom han antog att de, innan de kommer till tullkriminalen för tjänstgöring, underrättats om tillvägagångssättet vid kroppsvisitation.

En berättigad slutsats av det uttalandet är att i varje fall P. till förstone varit tveksam om att låta B., K. och O. utföra kontrollen – frågan om det fanns någon kvinnlig polisman som kunde utföra visitationen framstår ju annars som skäligen överflödig. Att under sådana förhållanden lämna uppdraget åt kollegorna utan att ens fråga dessa om de besatt tillräckliga kunskaper på området är häpnadsväckande, närmast oförsvarligt och det måste allvarligt ifrågasättas om inte vad J. i sin egenskap av förman vid tillfället, och P. kommit sig till last är något för vilket disciplinärt ansvar bör komma i fråga.

Min uppfattning är den att det här är fråga om en sådan tjänsteförseelse som inte är ringa och för vilken disciplinpåföljd enligt 10 kap. 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning bör komma i fråga. Jag kommer alltså att lämna över ärendet i denna del till generaltullstyrelsen som enligt 1 § förordningen (1984:988) för tullverket är den instans som enligt 15 kap. 3 § den nämnda lagen beslutar i frågor om disciplinärt ansvar för tulltjänsteman.

Anledningen till att det har satts i fråga om kriminalinspektören S. K. haft rätt att medverka vid kontrollen var till förstone det faktum att 19 § varusmuggningslagen endast ger tulltjänsteman denna kontrollbefogenhet. För polisens arbete i stort gäller rättegångsbalkens regler, enligt vilka kroppsbesiktning av vad slag det vara må, endast får företas mot den som är skäligen misstänkt för brott som kan medföra fängelse.

De flesta smugglingsbrott har fängelse i straffskalan, men det kan knappast hävdas att den skäligen misstänkte som är en förutsättning för åtgärden förelegat i detta fall. Polismyndigheten har inte haft rätt eller möjlighet att självständigt besluta om kroppsbesiktning av Eva H. och/eller N. M.

Tullen kan begära och få biträde av polis. S. K:s närvaro i den nu aktuella kontrollen får betraktas som sådant biträde. Jag ser ingen anledning att orda mer i denna sak

Ett påpekande dock i sammanhanget. På det utfärdade beviset över den ytliga kroppsbesiktningen beträffande N. M. står att endast tullassistenten H. varit närvarande. Beviset synes ha utfärdats av H. Det var fel av honom att inte ange S. K. som förrättningsman eller vittne på beviset; den underlåtelsen måste kritiseras.

(---)

Några avslutande synpunkter

Detta ärende visar att innehållet i 19 § varusmuggningslagen inte är lättolkat. Det gäller här regler som begränsar individens grundläggande rättigheter och det säger sig självt att de språkligt och innehållsmässigt bör vara utformade så att de vållar – inte minst de tillämpande myndigheterna – så få problem som möjligt.

Det är som generaltullstyrelsen också har framhållit, helt klart att dagens VSL inte fyller de krav som måste ställas. Jag ställer mig därför klart och entydigt bakom kraven på en saklig, språklig och redaktionell översyn av VSL och sänder över en kopia av beslutet till finansdepartementet.

Generaltullstyrelsens disciplinnämnd beslöt den 17 juni 1986 att inte utdöma disciplinpåföljd.

Som skäl för sitt beslut har nämnden anfört detta.

Justitieombudsmannen Per-Erik Nilsson har i skrivelse den 19 mars 1987 till generaltullstyrelsen med stöd av 6 § lagen (1975:1057) med instruktion för Justitieombudsmännen anmält tullassistenterna J. och P. till generaltullstyrelsen. I skrivelsen hänvisar JO till sitt beslut samma dag i ett anmälningsärende vari han funnit att J. och P. åsidosatt vad som ålegat dem i tjänsten, att deras fel inte är att anse som ringa och att deras förfarande bör bedömas som tjänsteförseelse enligt 10 kap 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning. Det fel JO avser är åtgärden att låta tre tulltjänstemän, som fortfarande genomgick utbildning och endast varit anställda under fem månader, utföra kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning på en resande. J. var vid tillfället gruppens förman och P. gav tjänstemännen i uppdrag att företa kontrollen.

Av utredningen i ärendet framgår i huvudsak följande.

J. anställdes i tullverket 1969 och P. 1973. Båda är tullassistenter och tjänstgör vid tullkriminalsektionen i Malmö. J. genomgick tullmästarkurs 1983.

Genom tullverkets sambandscentral hade en begäran gått ut att en man och en kvinna, som medföljde en linjebuss från Köpenhamn och misstänktes medföra narkotika, skulle kontrolleras vid bussens ankomst till Lund. I kontrollen deltog förutom J. och P. en manlig tullassistent samt tre nyanställda kvinnliga tjänstemän. Kontrollen utfördes i polishuset i Lund. J. företog identitetskontroll av de bägge passagerarna medan P. ledde visitationen av dessa. De resandes bagage kontrollerades utan att något otillåtet hittades. Då kroppsvisitationen skulle företas av den kvinnliga passageraren konstaterades att någon kvinnlig polisman inte fanns tillgänglig för detta ändamål. P. gav då de tre kvinnliga tulltjänstemännen besked att de skulle utföra kroppsvisitationen. Den kontroll som sedan utfördes kom också att omfatta ytlig kroppsbesiktning.

P. har uppgivit att han inte före visitationen av den kvinnliga passageraren lämnat några informationer till de kvinnliga tulltjänstemännen. Han hade antagit att de underrättats om tillvägagångssättet vid kroppsvisitation innan de fick tjänstgöra vid tullkriminalen.

Tulldirektionen i Södra regionen har i yttrande den 8 april 1986 anfört bl. a. följande. De tre kvinnliga tulltjänstemännen hade under fem månader

genomgått såväl praktisk som teoretisk utbildning i tullverket. Den praktiska utbildningen hade bl. a. innefattat tjänstgöring med självständigt ansvar för t. ex. viss klareringsverksamhet. Den kvinnliga tulltjänstemannen som ledde visitationen hade tidigare tjänstgjort som passkontrollant. Den säkerhetskontroll av passagerare hon utbildats för och utfört omfattar viss visitation av passagerare som påminner om kroppsvisitation. Tidigare fick bevakningstjänstemännen ej tjänstgöra med eget ansvar förrän efter genomgången kurs. P. hade själv utbildats vid en kurs av detta slag vilken kan vara en anledning till att han utgick ifrån att de kvinnliga tjänstemännen redan fått någon utbildning i kroppsvisitation. Direktionen avser att varken J. eller P. åsidosatt vad som ålegat dem i tjänsten.

J. har den 27 mars 1986 och P. senast den 6 april 1986 mottagit anmaning enligt 14 kap 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning. J. har i skrivelse yttrat sig i ärendet.

I skrivelsen har J. bl. a. anför följande. Under en följd av år har nyanställd bevakningspersonal i senare skedet av sin utbildning auskulerat som spanare vid tullkriminalsektionen. J. har "därför haft helt klart för sig att denna personal varit utbildad". Samma uppfattning hade dåvarande chefen för tullkriminalsektionen Bertil Bjarsell. Då en ordinarie spanare saknats i en grupp om två man har det förekommit att spaningsledningen satt in en auskultant som fullvärdigersättare. J. har därför aldrig behövt ifrågasätta att auskultanterna saknat någon form av utbildning i bevakningstjänst. J. har till sin skrivelse fogat handlingar av vilka det bl. a. framgår att man från fackligt håll hos direktionen kritiserat att nyanställd och otillräckligt utbildad personal tilldelats kontrollerande arbetsuppgifter.

På J:s begäran har Bjarsell yttrat sig och uppgivit att han hade haft den uppfattningen att de elever som används i bevakningstjänst var utbildade i tullkontroll. Att så inte var fallet hade han fått kännedom om först efter den aktuella händelsen.

Likaså på J:s begäran har Gunnar Larsson, ordförande i Malmöavdelningen av Svenska Tulltjänstemannaförbundet, yttrat sig och uppgivit att avdelningen hos tulldirektionen kritiserat att ofullständigt utbildad personal använts för tullkontroll.

Generaltullstyrelsen gör följande bedömning.

Styrelsen har i sitt yttrande den 19 december 1986 till JO i anmälningsärendet funnit att kritik kunde riktas mot J. (i hansegenskap av förmän) och mot P. för att de lät nyanställda tjänstemän med otillräckliga kunskaper utföra yttlig kroppsbesiktning. Styrelsen ansåg emellertid, med hänsyn bl. a. till att det bakom tjänstemännens åtgärder låg en aktningssvård strävan att så effektivt som möjligt förhindra narkotikasmuggling och att det inte fanns någon medveten överträdelse av gällande regler, att disciplinpåföljd inte var en behövlig eller lämplig reaktion för att förhindra att liknande fel begås i fortsättningen.

I sitt yttrande till generaltullstyrelsen har tulldirektionen i Södra regionen, som är J:s och P:s chefsmyndighet, uttalat att den inte anser att de åsidosatt vad som ålegat dem i tjänsten. Vidare hade tullkriminalsektionens ledning vid den aktuella tidpunkten haft den uppfattningen att elever som användes i bevakningstjänst var utbildade i tullkontroll. Utredningen ger också det

intrycket att otillräckligt utbildade elever i icke obetydlig omfattning beordrats till bevakningstjänst. Med hänsyn till de förhållanden som således synes ha rått vid tullmyndigheten kan inte tulltjänstemännens handlande anses strida mot där gällande regler och rutiner.

Under sådana omständigheter anser styrelsen inte det är möjligt att göra gällande att de åsidosatt vad som ålegat dem i tjänsten. Disciplinpåföljd kan därför inte utdömas.

Det inträffade ger dock styrelsen anledning att uttala att tulldirektionen i Malmö måste tillse att nyanställd personal i fortsättningen inte självständigt används för uppgifter som den inte har tillräcklig erfarenhet eller utbildning för. I all synnerhet gäller detta myndighetsutövning som inkräktar på den personliga integriteten eller i övrigt berör rättssäkerheten.

JO Nilsson beslöt att inte gå vidare och låta arbetsdomstolen pröva saken.

Vilseledande uppgifter i informationsblad om gällande regler för tullfrihet för bil som tas in i landet som flyttsak?

(Dnr 1439–1985)

W. flyttade i början av november 1983 till USA. Den 17 november 1983 fick han en bil som han köpt levererad till sig. Den 17 november 1984 flög han tillbaka hem till Sverige, efter att dagen före ha lämnat bilen i hamn för transport till Sverige. Den transporten skulle ske den 19 november. Av göteborgstullen hade han – innan han åkte till USA – fått ett informationsblad, PM 1980-10-07, om "införsel av personbil som flyttsak". Han hade förstått informationen så att han hade rätt att få föra in bilen i Sverige utan att betala tull. Tullverket visade sig ha en annan uppfattning och krävde honom på tull för bilen. En konsekvens av detta blev att bilen dessutom måste förändras avsevärt för att anpassas till svenska regler. En sådan anpassning skulle medföra stora kostnader.

I det informationsblad W. fick sades följande om kraven på ett års ägande resp. begagnande.

2) Ett års ägande

Tiden för ägandet räknas från den dag då transportmedlet med äganderätt för Er ställdes till Ert förfogande. Om någon fått en bil levererad till sig på sådant sätt t. ex. den 1 juni blir ägandevillkoret uppfyllt om han flyttar in eller återvänder hit tidigast den 1 juni påföljande år.

Ett års begagnande

I tiden för utlandsbegagnande inräknas bara tid då transportmedlet ägts av Er.

I begagnandetiden får Ni inräkna sådana avbrott som kan anses vara naturliga med hänsyn bl. a. till Era körvanor. Avbrott som inte kan anses

vara naturliga och som vart och ett omfattar högst 30 dagar får räknas in i begagnandetiden endast med sammanlagt högst 30 dagar. I begagnandetiden räknas inte in tid då transportmedlet befordrats med annat transportmedel direkt till Sverige i anslutning till dess införsel t. ex. transport av bil med båt från New York direkt till Göteborg.

I en senare av generaltullstyrelsen utgiven informationsbroschyr sägs bl. a. detta om begagnandetiden.

I begagnandetiden inräknas inte tid varunder transportmedlet befordrats med annat transportmedel direkt till Sverige i anslutning till dess "slutliga" införsel, t. ex. transport av bil med båt från New York direkt till Göteborg, även om Ni eller medlem av Ert hushåll medföljer på resan. Det är i detta fall inte fråga om något avbrott i begagnandet i utlandet. Tid under vilken transportmedlet i avvaktan på sådan befordran förvarats i utländsk hamn eller hos transportföretag får inte heller inräknas i begagnandetiden.

Ärendet utreddes. Generaltullstyrelsen yttrade bl. a. följande.

En målsättning vid lämnande av information till allmänheten bör naturligtvis vara att informationen är så lättfattlig och tydlig som möjligt. Det är därvid en avvägningsfråga hur omfattande och detaljrik informationen utformas. Det bör eftersträvas att informationstexten görs så klar att läsaren inte missuppfattar innehållet och lider skada till följd därav. Ett informationsblad som det nu aktuella har därigenom den viktiga funktionen att i första hand ge upplysning om tullfrihetsvillkorens ramar och att ge läsaren impulser att inhämta mera precisa upplysningar om bestämmelserna och dessas tillämpning i hanseget fall, särskilt om det gäller befrielse från avgifter för en bil där avgifterna ofta uppgår till 30 000–40 000 kronor. Informationsbladets utformning kan omöjligen ge läsaren intrycket av att ge svar på alla tolkningsfrågor som kan uppstå vid tillämpningen av tullfrihetsvillkoret att transportmedlet skall ha begagnats i utlandet minst ett år av ägaren eller medlem av hans hushåll. Tullmyndigheten i Göteborg har också förutsatt detta och hänvisat läsaren till tullmyndigheten för ytterligare upplysningar.

Regeringsrätten fastslog i dom den 17 september 1986 att W. inte uppfyllde kraven för att få tullfrihet. Två ledamöter var dock skiljaktiga på olika grunder. (Avgörandet finns refererat i regeringsrättens årsbok, RÅ 1986 ref. 122.)

I beslut den 25 november 1986 gjorde JO Nilsson följande bedömning i denna del.

Information är svårt. Och att informera om innehållet i en, ofta sakligt komplicerad och språkligt "otillgänglig" författningsreglering tillhör det svåraste. För att det skall lyckas att göra en sådan reglering enkel och begriplig för den allmänhet till vilken den vänder sig räcker det inte bara med kunskap om vad reglerna säger; det krävs bred insikt i informationsteknik i vid mening. Är man inte beredd att agera därefter är det allmänt sett bättre att inte informera alls! Innan jag går över till att titta närmare på den aktuella promemorian må det tillåtas mig att anmäla förvåning över att generaltullstyrelsen, av svaret hit att döma, tar så lätt på kravet på kvaliteten – sakligt och språkligt – på information av det slag som den aktuella promemorian representerar. Det synsättet rimmar illa med det servicetänkande som statsmakterna menar bör präglare relationen medborgare– myndighet och som

fått sitt uttryck i den nya förvaltningslag som träder i kraft om en dryg månad. Då – om inte förr – bör en inställning av det slag som jag tyckt mig spåra i detta ärende vara övergiven!

Informationspromemorian är inte bra. Den som tar del av den får intrycket av att den ger en fullständigare bild av situationen än vad tullverket uppenbarligen har velat (eller kunnat?) lämna; en varning om försiktighet och nödvändigheten av kompletterande information hade onekligen varit på sin plats särskilt i de fall där en tolkning av de obestämda begrepp som i rikligt mått förekommer i texten. Hur skulle en person som W. kunna inse att det förhållandet att den dag då bilen stod på kajen i väntan på transport inte fick inräknas i begagnandetiden när det ändå var tillåtet att göra avbrott i begagnandet under 30 dagar? Och hur skall någon kunna veta om tullmyndigheten bedömer hans "resvanor" så att man medger ett avbrott som varande naturligt? För att inte tala om de tolkningstvister som måste uppstå när man talar om att en tid skall räknas *från* en dag; det må vara en semantiskt så vanlig uppfattning att detta är liktydigt med *från* och *med*. Varför inte – när det ändå är så enkelt – tala om vad man menar!

När reglerna (f. ö. till största delen uppställda av generaltullstyrelsen själv) är så pass luddiga som de nu en gång är (och kanske också måste vara?) så ligger det makt uppå att den information som man anser att man bör gå ut med till allmänheten utformas på ett i alla avseenden professionellt sätt. Den broschyr som generaltullstyrelsen gett ut innebär ett steg i rätt riktning och det är bara att hoppas såväl att den numera används av alla tullmyndigheterna, som att styrelsen inte slår sig till ro med det hittills uppnådda utan ser till att broschyren i kommande utgåvor alltmer förbättras sakligt, redaktionellt och språkligt.

Alltså och för att sammanfatta: Den informationspromemoria som W. hade tillgång till och som styrde hans handlande hade sina klara brister från informationssynpunkt.

Regeringen har i beslut den 18 december 1986 medgett "med hänsyn till de särskilda omständigheterna i ärendet W. befrielse från tull, mervärdesskatt, försäljningsskatt på motorfordon och skrotningsavgift på W:s fordon".

Författningsenlig hantering av en införsel av kött ifrån Brasilien? Var det häst-, mul- eller åsnekött i kartongerna?

Se s. 265

Övrigt

Vissa folkbokföringsärenden

Barns efternamn ändrat genom beslut utan att bestämmelsen i 6 § namnlagen om samtycke eller domstolsförklaring iakttagits. "Rättelse" av sådant beslut än inte möjlig

(Dnr 284-1986 och 2093-1986)

I 6 § namnlagen (1982:670) föreskrivs

Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas namn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte av barnets efternamn enligt 5 § att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

G.V., som ensam hade vårdnaden om sonen A., anmälde i december 1983 hos vederbörande pastorämbete att hon önskade ändra sonens efternamn från S. (= faderns efternamn) till V. Genom beslut den 14 december 1983 ändrades pojakens efternamn till V. utan att fadern S. samtyckt till namnbytet. Inte heller fanns det någon förklaring av domstol att namnbytet var förenligt med barnets bästa. S. underrättades inte om namnändringen.

I en anmälan till JO berättade G.V. bl. a. att pastorsämbetet efter det att S. hört av sig upptäckt att man begått ett fel och att vederbörande tjänsteman hade förklarat att man avsåg att ändra tillbaka efternamnet till S., något som hon inte ville acceptera.

Vid utredningen framkom bl. a. att pastorämbetet, medvetet om sitt fel, haft för avsikt att vidta rättelse av beslutet—något som dock ännu inte gjorts—och detta på rekommendation av vederbörande kyrkobokföringsinspektör.

Senare anmälde också S. pastorämbetet till JO och begärde bl. a. att JO skulle anvisa myndigheten att rätta till felet, något som man lovat men inte hade gjort.

Enligt uppgift per telefon den 13 februari 1987 hade pastorämbetet inte "rättat" sitt beslut av den 14 december 1983.

JO Nilsson uttalade i beslut den 23 februari 1987 bl. a. detta.

De formella förutsättningarna saknades för det namnbyte pastorsämbetet gjorde. Felet är förvånande mot bakgrund av hur tydlig lagtexten är och pastorämbetet måste allvarligt kritiseras för sin åtgärd.

Sedan pastorsämbetet upptäckt att man gjort fel har man på rekommendation av kyrkobokföringsinspektören utlovat "rättelse"; med detta måste man ha avsett att man skulle återkalla sitt beslut om namnändringen eller på annat sätt återställa förhållandet till det det var före beslutet, december 1983. Någon sådan "rättelse" har emellertid inte gjorts. Och tur är väl det – ur pastorsämbetets synpunkt. Att göra den tänkta "rättelsen" utan GV:s samtycke – dvs. i realiteten efter en ny och korrekt ansökan om namnändring – skulle inenbära att ämbetet fördubblade sitt fel.

Avslutningsvis redogjorde JO Nilsson för de till buds stående möjligheter-na för S. att få till stånd en ändring av pastorämbetets beslut.

Skyldighet att meddela beslut i anhängiggjort ärende

(Dnr 1537-1985)

En person G.G. klagade i en anmälan till JO på att pastorsämbetet i en församling bl. a. inte meddelat beslut i ett kyrkobokföringsärende. Han berättade att han i november 1984 anmält sin adoptivdotter – född i Indien – för kyrkobokföring. Under våren 1985 begärde han personbevis för flickan alternativt ett "formellt avslagsbeslut" om pastorsämbetet inte ansåg sig kunna kyrkobokföra flickan. Han upplyste därvid också att han inte hade något att tillägga i ärendet. Pastorsämbetet förklarade i ett brev att man inte hade kyrkobokfört flickan och att han måste ge in vissa handlingar. Han meddelade ämbetet att han inte hade några handlingar och begärde på nytt ett "formellt avslagsbeslut" som han kunde överklaga, en begäran som han sedan upprepade efter ytterligare en tid.

Vederbörande kyrkobokföringsinspektör yttrade sig i ärendet sedan han hört pastorsämbetet.

I sitt beslut i ärendet den 28 augusti 1986 konstaterar *JO Nilsson* inledningsvis, att genom G.G:s anmälan så hade ett ärende anhängiggjorts hos pastorsämbetet, ett ärende som ämbetet därmed också var skyldigt att skilja sig ifrån på ett eller annat sätt genom ett beslut. JO fortsätter:

Pastorsämbetet har som förklaring till att man inte meddelat något beslut i ärendet sagt det att man inte ansett förutsättningar föreligga för att kunna meddela ett beslut om kyrkobokföring alternativt vägrad sådan. Må så vara. Ett beslut behöver dock inte nödvändigtvis utgöra resultatet av en sakprövning i ärendet. Anser man sig av någon anledning förhindrad att pröva ärendet i sak så måste man också redovisa detta i ett beslut, ett beslut som då innebär att man avvisar anmälan. Det förtjänar dock att påpekas att avvísning naturligtvis inte kan ske på vilka grunder som helst. Rent allmänt så kan man säga det att det skall vara fråga om brister och hinder som gör att myndigheten av formella skäl inte kan pröva framställningen. Principiellt gäller också den regeln att ett beslut om avvísning inte får ske förrän parten beretts tillfälle att avhjälpa bristen – förutsatt givetvis att bristen kan botas – men underlåtit att göra det. Myndigheten bör därvid förutom att ange viss tid inom vilken kompletteringen skall ske också upplysa om att underlåtenhet kan medföra att framställningen avvisas. En annan typ av beslut utan föregående sakprövning utgör beslut om avskrivning. Ett sådant beslut kan bli aktuellt när någon har återkallat en framställning eller ärendet av någon anledning förlorat i aktualitet. – – –

En skriftlig begäran om upplysningar från person vars kyrkobokföringsort ifrågasatts bör i första hand ställas till personens dittills uppgivna eller använda adress

(Dnr 542-1984)

Pastorsämbetet i Fosie församling (PÄ) beslutade den 15 december 1983 att tredskoskriva P. på en fastighet i församlingen i Malmö kommun, där P:s hustru var bosatt och också kyrkobokförd. P. hade dessförinnan varit skriven på en fastighet i Degerberga församling i Kristianstads kommun. I en

anmälan till JO klagade P. bl. a. över att PÄ fattat beslut om hans kyrkobokföring utan att han blivit hörd i ärendet.

Den inledande utredningen visade bl. a. att PÄ i två omgångar skickat blanketten "Utredning om folkbokföring" till P. och att man vid båda tillfällena skrivit till honom under adress c/o hustrun i Malmö. Försändelserna kom inte i retur. Inte heller fick PÄ något svar från P.

Klagomålen remitterades till vederbörande kyrkobokföringsinspektör för upplysningar och yttrande efter hörande av PÄ. Bl. a. önskades svar på frågan varför P. inte tillskrivits på sin adress i Degerberga utan bara c/o hustrun i Malmö. I remissvaret uppgavs skälet härtill vara att "erhållna upplysningar" från olika håll tydde på att P. säkrats och snabbast kunde nås på hustruns adress.

I sitt beslut i ärendet den 28 april 1987, som för övrigt innehåller kritik i flera avseenden, uttalar JO Nilsson bl. a. detta.

När ett pastorsämbete eller annan folkbokföringsmyndighet har anledning att fråga sig om en person inte borde vara kyrkobokförd på en annan adress än den dittills uppgivna eller använda och därför vill ha upplysningar från den enskilde så är det, som jag ser det, naturligt att man använder den senare adressen, den "officiella". Skälen för att göra så är flera. Använder man den "nya" adressen så kan den enskilde, förklarligt nog, uppfatta detta som att myndigheten redan tagit ställning i sakfrågan. Det är också förståeligt om den enskilde avstår från att svara eftersom ett svar kan sägas bekräfta uppfattningen att adressen är den riktiga och att myndigheten följaktligen gör rätt i att överväga en ändring av kyrkobokföringen. Skulle det visa sig att ett brev till den "officiella" adressen inte ger önskad reaktion eller t. o. m. kommer i retur så är det självklart att man då försöker nå den enskilde på den "nya" adressen. Är det bråttom kan det vara lämpligt med ett brev till båda de aktuella adresserna. Gör man det, bör man, av skäl som tidigare nämndes, i brev till den "nya" adressen upplysa vederbörande om att man tidigare eller samtidigt tillskrivit honom på den "officiella" adressen. – I detta fallet har PÄ endast använt sig av den "nya" adressen i sina försök att få kontakt med P. Vad jag anser om detta har framgått av de principresonemang som jag nyss förde.

En ledamot av en statlig nämnd bör lämna sammanträdeslokalen vid behandling av ärende där ledamoten anser sig jävig

(Dnr 1511–1986)

I klagomål mot en lantbruksnämnd för dess handläggning av ett jordförvärvs-ärende gjorde C. gällande bl. a. följande. I april 1986 behandlade lantbruksnämnden frågan hur den aktuella fastigheten skulle disponeras. Vid sammanträdet deltog och yttrade sig ledamoten Lena J., trots att hon på grund av släktskap med några intressenter var jävig.

Efter remiss avgav lantbruksnämnden yttrande över klagomålen. Till yttrandet var fogat ett yttrande av Lena J. Hon uppgav, att hon är kusin till en

av de personer som önskade förvärva fastigheten, att hon vid nämndens sammanträde den 15 april 1986 ställde en fråga angående ärendet och kommenterade svaret men att hon på grund av släktskapet avstod från att delta i beslutet.

Lantbruksnämnden bekräftade dessa uppgifter.

I sitt beslut den 19 januari 1987 anförde JO Holstad följande betr. jävsfrågan.

I 4 § 1971 års förvaltningslag, som gällde vid den aktuella tidpunkten, anges när någon skall anses jävig att handlägga ett ärende. Enligt paragrafens första stycke 1. drabbas den som har att handlägga ett ärende av jäv "om saken angår honom själv eller hans make, föräldrar, barn eller syskon eller annan honom närstående eller ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för honom själv eller någon honom närstående". I 5 § samma lag finns regler om vilken verkan jäv har och hur en jävsfråga prövas. Huvudregeln är att den som är jävig inte får ta befattning med ärendets beredande eller avgörande. Känner någon till omständighet som kan antas utgöra jäv mot honom, skall han självmant ge det till känna.

I detta fall har tydligen såväl Lena J. som lantbruksnämnden ansett att hon var jävig på grund av att hon är kusin med en intressent i ärendet. Det kan visserligen diskuteras om detta släktskap verkligen grundade jäv. Men det är i regel tillrådligt att i tveksamma fall på detta sätt beakta omständigheter som kan vara ägnade att rubba förtroendet för en befattningshavares opartiskhet. Jag tycker därför att det var riktigt av Lena J. att inte delta i nämndens avgörande av ärendet. Men hon borde då även ha avstått från att över huvud taget ta befattning med det. Det finns visserligen inte någon uttrycklig bestämmelse i förvaltningslagen om att den som är jävig bör lämna sammanträdeslokalen, men enligt lagens förarbeten är det naturligt att han gör det (prop. 1971:30 s. 357).

Fråga om jäv för stadsarkitekt

(Dnr 321-1986)

I ett ärende hos JO framförde Rune och Birgitta Mattsson i egenskap av ägare till fastigheten Tången 42:70 i Sotenäs kommun klagomål mot myndigheternas handläggning av ärenden rörande dispens och byggnadslov för ett byggnadsföretag på grannfastigheten Tången 42:71. De gjorde bl. a. gällande att stadsarkitekten i kommunen, Nils Russberg, skulle ha varit jävig vid ärendenas handläggning i byggnadsnämnden.

Med anledning av klagomålen upprättades inom ombudsmannaexpeditionen en promemoria med följande innehåll.

Klagandena har gjort gällande att stadsarkitekten Russberg skulle ha varit jävig att handlägga det ifrågavarande ärendet. De tycks grunda detta påstående på att ritningarna till det ifrågavarande byggnadsföretaget skulle ha upprättats av Bohuskommunernas byggnadskontor (BBK) för vilket Russberg är chef.

Byggnadsnämnden bör genom remiss anmodas att efter hörande av Russberg yttra sig över det ifrågasatta jävet.

Sedan ärendet remitterats till byggnadsnämnden för yttrande i enlighet med promemorian har Russberg i yttrande till nämnden anfört följande.

Bohuskommunernas Byggnadskontor, BBK, är en ekonomisk förening med endast kommuner som ägare, bl. a. Sotenäs kommun. Företaget arbetar utan vinstintressen och allt eventuellt överskott återgår till medlemmarna i form av återbäring. Syftet med företaget är att på konsultbasis i första hand betjäna medlemskommunerna, men även andra som kan ha nytta av kontorets tjänster. Till de tjänster åt medlemskommunerna som kontoret tillhandahåller, hör stadsarkitektverksamhet.

Jag är endast anställd som chef för BBK och är ej delägare eller har några ekonomiska intressen i företaget. Stadsarkitektuppgifterna utför jag åt företaget i egenskap av anställd.

Det händer ibland att BBK upprättar ritningar åt byggnadslovssökande i Sotenäs, där jag är stadsarkitekt. Jag försöker alltid i sådana fall tillse att ärendena hanteras så att anledning till misstanke om jäv undviks.

I rubr ärende har en skiss upprättats för sökandens räkning av en annan anställd på BBK.

Den aktuella situationen har förutsetts i Länsstyrelsen i samband med att Byggnadsnämnden erhöll dispensbefogenhet enligt § 67 mom 2 Byggnadsstadgan.

Genom att Byggnadsnämnden – på mitt förslag – överlämnat ärendet till Länsstyrelsen för beslut i dispensfrågan i stället för att själv handlägga frågan, bör ärendet ha fått en korrekt behandling. Jag kan därför inte anse att ovannämnda förhållande – att BBK hjälpt sökanden med en ritning – påverkat ärendehandlingen till sökandens favör.

Tvärtom torde de invändningar mot ärendet, som föreslås från en granne redan innan ärendet togs upp i Byggnadsnämnden, ha bidragit till en extra noggrann, försiktig och opartisk bedömning från nämndens sida.

Jag beklagar, om mitt uppträdande på något sätt gett anledning till misstanke om jäv, och försäkrar, att min strävan alltid varit att varje ärende som behandlas i Byggnadsnämnden får en invändningsfri formell behandling. Detta gäller även rubr. ärende.

Byggnadsnämnden anförde i eget yttrande bl. a. att ingen otillbörlig påverkan i egen sak förekommit från stadsarkitektens sida och att inget jävsförhållande föreläggat.

I beslut den 21 maj 1987 yttrade JO Holstad bl. a.

I 11 § första stycket 1–4 förvaltningslagen (1986:223) har angetts vissa preciserade situationer när den som skall handlägga ett ärende är jävig. Man brukar säga att det i dessa situationer föreligger sakägar-, intresse- eller släktskapsjäv (punkt 1), ställföreträdarjäv (punkt 2), tvåinstansjäv (punkt 3) eller ombuds- eller biträdesjäv (punkt 4). Vidare finns i punkt 5 en allmänt avfattad bestämmelse som sådana jävssituationer (grannlagenhets- eller delikatessjäv) som inte täcks av bestämmelserna i punkterna 1–4. Den som skall handlägga ett ärende är enligt denna punkt jävig om annars särskild omständighet föreligger som är ägnad att rubba förtroendet för hans opartiskhet i ärendet. I 12 § första stycket föreskrivs bl. a. att den som är jävig inte får handlägga ärendet. De nu återgivna bestämmelserna överensstämmer i sak med vad som gällde enligt den gamla förvaltningslagen (1971:920).

Klagomålen går ut på att stadsarkitekten Russberg på grund av jäv hade bort avhålla sig från att delta i handläggningen av det ifrågavarande ärendet hos byggnadsnämnden. Såvitt framgår av utredningen föredrog han åtminstone dispensfrågan i nämnden. Anledningen till jävet skulle i första hand vara att en anställd vid Bohuskommunernas Byggnadskontor (BBK), där Russberg är anställd som chef, för sökandens räkning hade upprättat en skiss som återopades i ärendet. Den jävsgrund som är av intresse i sammanhanget är jäv enligt 11 § första stycket punkt 5, dvs. delikatessjäv. Frågan är alltså om de nu angivna förhållandena var ägnade att rubba förtroendet för Russbergs opartiskhet i ärendet.

Det är tydligt att en stadsarkitekt som helt eller delvis äger ett företag som biträtt en enskild person i ett ärende hos en byggnadsnämnd normalt blir jävig vid handläggningen hos nämnden (jfr JO:s ämbetsberättelse 1975 s. 460). Något sådant var det emellertid inte fråga om här. Biståndet lämnades visserligen av en anställd hos BBK där Russberg var chef. Men Russberg ägde såvitt framkommit ingen del i företaget. BBK är enligt vad utredningen visar en ekonomisk förening med endast kommuner som ägare och som arbetar utan vinstintresse. Mot denna bakgrund vill jag inte göra gällande att enbart den omständigheten att den ifrågavarande skissen utförts av en anställd hos BBK var ägnad att rubba förtroendet för Russbergs opartiskhet i ärendet. Och utredningen ger inte belägg för att någon annan omständighet förelåg som skulle ha haft betydelse för frågan om jäv.

En länsstyrelse har av misstag tillställt jägare beslut med längre jakttid än vad som avsetts. Länsstyrelsen har rättat felen med hänvisning till säkerhetsskäl. Fråga om tillåtligheten av detta

(Dnr 2402-1985)

I ett brev till JO anförde Torsten Westman i huvudsak följande. Han är jaktledare för ett jaktlag i Västernorrlands län. I ett beslut av länsstyrelsen den 7 augusti 1985 angavs jakttiden för älg till den 2-22 september och den 12 oktober-15 december 1985. Den 14 september, då jakten redan pågått ett par veckor, fick han besked från länsstyrelsen att licenstiden avkortats med en vecka till den 15 september.

Westman begärde bl. a. att JO skulle utreda länsstyrelsens förfaringsätt.

Efter remiss avgav länsstyrelsen yttrande. Länsstyrelsen konstaterade inledningsvis att Westman och ett trettiofem andra licensinnehavare i Gideå och Björna församlingar fått felaktiga beslut från länsstyrelsen avseende jakttiden i september och att nya beslut med de rätta jakttiderna expedierats till licensinnehavarna under den andra jaktveckan i september. Länsstyrelsen lämnade därefter en redogörelse för hur beslutssystemet vad gäller älgjaktstider i länet fungerar. Som förklaring till hur felen uppstått angav länsstyrelsen att det vid hopfästningen av vissa beslutshandlingar begåtts misstag, vilka medfört att bl. a. Westman fått en uppgift om jakttid som var avsedd för licensinnehavare i ett annat älgvårdsdistrikt. Därefter anförde länsstyrelsen följande.

Länsstyrelsen uppmärksammades på misstaget vad gäller Gideå församling först av en licensinnehavare sent fredagen den 6 september och därefter av flera licensinnehavare måndagen den 9 september. Saken föredrogs då omgående för undertecknad förste länsassessor.

Vid ställningstagandet till om de felaktiga besluten skulle återkallas eller ej gjordes en noggrann avvägning. För ett återkallande talade det rörliga friluftslivets, särskilt bär- och svampplockares, intressen. Styrelsens beslut om bl. a. älgjaktstider hade kungjorts i ortstidningarna. Flertalet av dessa hade också i artiklar informerat om jakttiderna. Av erfarenhet vet länsstyrelsen att bär- och svampplockare i allmänhet håller sig väl underrättade om jakttiderna. Den aktuella septemberveckan var av stort intresse för bär- och svampplockarna. Det hade varit svårt att nå dessa med information om den ändrade jakttiden. Risker för bär- och svampplockarnas personsäkerhet hade förelegat om de gått ut i markerna den aktuella septemberveckan under pågående älgjakt. Emot ett återkallande talade jägarnas intressen. Det ansågs att vissa av dem kunde ha ställt in sig på älgjakt denna vecka, tagit ledigt från arbetet och/eller haft kostnader för resor m. m. Vid en sammanvägd bedömning fann dock undertecknad förste länsassessor att i en situation som denna måste intressena från personsäkerhetssynpunkt sättas före jägarnas intressen. Den berörda handläggaren fick därför direktiv att sända ut nya beslut med rätt jakttid till licensinnehavarna jämte ett meddelande om misstaget till dem. De nya besluten och meddelandena expedierades onsdagen den 11 september.

För de nio licensinnehavarna i Björna församling fick länsstyrelsen reda på misstaget av en licensinnehavare på telefon först torsdagen den 12 september. Då saken föredrogs för undertecknad förste länsassessor, gjordes samma ställningstagande och gavs samma direktiv till handläggaren som för Gideå församling; dock att licensinnehavarna skulle underrättas på telefon om misstaget. Sådan underrättelse skedde samma dag. Även nya beslut med rätt jakttid jämte meddelanden om misstaget expedierades denna dag.

Länsstyrelsen beklagar givetvis de misstag som begåtts och att jägare förorsakats olägenheter och kostnader. De som förorsakats kostnader kan möjligen vara berättigade till skadestånd av staten. Anspråk på ersättning prövas av justitiekanslern enligt kungörelsen (1972:416) om statsmyndigheternas skadereglering i vissa fall.

För att i framtiden söka undvika dylika misstag har länsstyrelsen bestämt sig för att ändra sina rutiner. På förteckningarna över licensinnehavare kommer att i framtiden anges jaktperioderna. Uppgifterna härom skall kontrolleras av ytterligare en tjänsteman.

Vid ärendets avgörande den 3 december 1986 anförde JO Holstad följande.

Länsstyrelsen fattade tydliga berörda beslut om älgjakt i flera etapper. Först meddelades principbeslut om jakttiden för licensområden m. m. av myndighetens styrelse. Sedan beslöts på tjänstemannanivå en viss jämkning i det första beslutet. Och slutligen fattades separata beslut för varje licensinnehavare. Dessa beslut skulle vara grundade på principbeslutet. Nu kom emellertid länsstyrelsen att av misstag utfärda och tillställa Westman och ett antal andra licenshavare beslutshandlingar angående licensjakt för älg som var oriktiga till sitt innehåll så till vida att de angav längre jakttid än vad som förutsatts i länsstyrelsens principbeslut. Sedan länsstyrelsen uppmärksammats på misstaget återkallade man dessa beslut och ersatte dem med nya beslutsunderrättelser som angav den kortare, avsedda jakttiden. Detta innebar för bl. a. Westmans del att älgjakten avkortades med en vecka. På

grund av att länsstyrelsen först i ett sent skede fick kännedom om felen kunde de nya besluten och meddelanden om misstagen expedieras först sedan älgjakten påbörjats.

Vad först beträffar det aktuella misstaget i fråga om de separata besluten är det uppenbart att misstag av det slaget inte kan godtas. Utredningen ger visserligen inte något närmare besked om hur felet kom till stånd och om vilken eller vilka befattningshavare som är att anse som närmast ansvariga för det. Det är emellertid tydligt att man på någon eller några nivåer måste ha brustit i noggrannhet.

Länsstyrelsen har som skäl för sitt ställningstagande att återkalla de felaktiga besluten åberopat hänsyn till bär- och svampplockares säkerhet. Uppgifter om de korrekta älgjaktstiderna hade kungjorts i ortspressen. Flera tidningar hade också på annat sätt informerat om dessa tider. Länsstyrelsen bedömde det som svårt att nå allmänheten med information om ändrade jakttider.

Enligt gällande rättsgrundsatser får ett gynnande förvaltningsbeslut i regel inte återkallas. Man brukar säga att beslutet har rättskraft. Det finns emellertid undantag från denna regel. Ett sådant undantag är då tvingande säkerhetsskäl påfordrar en återkallelse. Den enskildes intresse av att beslutet står fast måste ibland vika för att skydda exempelvis andra människors liv och hälsa. Mot bakgrund av det sagda anser jag att utredningen inte ger underlag för kritik mot länsstyrelsen för att den beslöt att återkalla de oriktiga besluten. När det gäller länsstyrelsens formella handläggning av återkallelsefrågan har jag inte heller funnit skäl till någon anmärkning.

Sammanfattningsvis har jag alltså funnit anledning till kritik mot länsstyrelsen för att man meddelade de separata beslut som angav för lång jakttid. Det rör sig här om fel som inte kan anses vara bagatellartade. Med hänsyn bl. a. till vad som framkommit om bakgrunden till det inträffade har jag emellertid inte funnit tillräcklig anledning att driva utredningen vidare för att eventuellt ställa någon eller några befattningshavare till ansvar för det inträffade. Jag stannar alltså vid den kritik jag nu har redovisat.

Fråga om avstängning från ett kommunalt lånebibliotek

(Dnr 2301–1985)

I en anmälan till JO anförde Viveka Arvidsson i huvudsak följande.

Det föreligger sedan början av år 1985 en tvist mellan henne och Lunds kommun rörande två böcker som hon lånat av stadsbiblioteket. Hon gör gällande att hon återlämnat böckerna medan kommunen förnekar detta och kräver antingen böckerna tillbaka eller betalning med 78 kr. I samband med bestridanden av kommunens ersättningsanspråk har Viveka Arvidsson uttryckt önskemål om rättslig prövning av tvisten. I detta läge har man beslutat avstänga henne från vidare boklån. Samtidigt har man meddelat henne att ärendet kommer att överlämnas för rättslig prövning. Så har emellertid inte skett. Viveka Arvidsson anser att åtgärden att avstänga henne från ifrågavarande kommunala service utgör ett otillbörligt försök att förmå

henne att avstå sin rätt och i stället villkorslöst acceptera kommunens ersättningsanspråk. Hon hemställer att JO skall granska detta kommunens förfaringssätt.

Efter remiss avgav kommunens biblioteksnämnd yttrande i ärendet. Yttrandet innebar att kommunen, men hänvisning bl. a. till gällande låneregler, vidhöll sitt ställningstagande i ärendet.

De tryckta lånebestämmelserna innehåller bl. a. följande.

Påminnelser och ersättningskrav

Viss tid efter lånetidens utgång skickar biblioteket påminnelsekort. Lånat material, som inte lämnats 12 veckor efter lånetidens slut, hämtas vid hembesök på låntagarens bekostnad. Leder inte detta till resultat, är låntagaren skyldig att ersätta böckerna enligt bibliotekets värdering. Detta gäller även skadat eller borttappat material.

Förlust av lånerätt

Låntagare, som inte följer bibliotekets bestämmelser, riskerar avstängning.

Till biblioteksnämndens yttrande var fogat bl. a. ett brev från nämnden till Viveka Arvidsson av i huvudsak följande innehåll.

Biblioteksverksamhet är ej lagstadgad utan fakultativ, dvs. en frivillig verksamhet för en kommun. Kommunfullmäktige i Lund har liksom i andra svenska kommuner delegerat biblioteksverksamheten till biblioteksnämnden som upprättar mål och regler för verksamheten. Den enskilde skriver avtal med biblioteksnämnden för att få lånerätt. Detta sker i form av undertecknande av en låneförbindelse och därmed godkännande av biblioteksnämndens låneregler.

Med anledning av bl. a. ökande svinn på böcker, kommunrevisionens synpunkter på kravsystemet, ökande bokpriser har biblioteksnämnden skärpt sina krav på återlämning och ersättning av förkomna böcker. Detta har kunnat göras sedan BUMS datasystem införts vilket ger en betydligt säkrare uppgift om enskilda böcker och därmed ett än säkrare underlag för ett påstående om ej återlämnade böcker.

Att avstänga en kommuninvånare från att låna böcker är rimligt enligt stadskansliets jurister som granskat biblioteksnämndens låneregler.

Viveka Arvidsson yttrade sig över remissvaret.

Som ett led i beredningen av ärendet lät JO Holstad genom telefonsamtal med företrädare för stadsbiblioteken i Stockholm, Norrköping och Gävle inhämta upplysningar angående praxis i frågor av det slag som ärendet avser.

Vid ärendets avgörande den 19 januari 1987 anförde JO Holstad följande.

Biblioteksnämnden har i och för sig rätt när man framhåller dels att kommunens biblioteksverksamhet är hänförlig till den fria kommunala sektorn, som inte är närmare lagreglerad, och dels att förhållandet mellan bibliotek och låntagare huvudsakligen vilar på avtalsmässig grund. I instruktionen för JO har det förutsatts att JO skall vara återhållsam med ingripanden i frågor på det angivna området. Utrymmet för uttalanden från min sida är alltså i viss mån begränsat i ett fall som detta. Det är mot denna bakgrund jag nu i korthet skall redovisa min bedömning.

Klagomålen tar främst sikte på att biblioteksnämnden avstängt klaganden från vidare boklån trots att tvist råder angående återlämnandet. Klaganden menar att man genom avstängningen på ett otillbörligt sätt försöker framtvinga betalning. Hon kritiserar också att kommunen inte drivit saken till rättslig prövning.

Kommunens ståndpunkt tycks vara att man är övertygad om att böckerna inte återlämnats. Angående syftet med avstängningen nöjer man sig med att konstatera att avstängning är bibliotekets enda reella påtryckningsmedel för att få tillbaka utlånade böcker.

För min del vill jag till en början konstatera att en kommun som uppträder i ett rättsförhållande av civilrättslig natur inte i alla avseenden har samma handlingsfrihet som en enskild person eller ett enskilt företag. Allmänna normer för offentlig verksamhet medför att man i vissa lägen måste ställa särskilda krav.

Klagomålen aktualiserar bl. a. frågorna om en kommun i biblioteksverksamhet av det berörda slaget får avstänga en låntagare och – i så fall – under vilka betingelser detta får ske. Eftersom någon författningsreglering inte finns får man söka svaren på dessa frågor i allmänna rättsgrundsatser och i allmänna överväganden om vad som är ändamålsenligt och rimligt.

I princip kan något hinder inte anses föreligga mot att ett kommunalt bibliotek avstänger en låntagare på grund av att vederbörande överträtt lånebestämmelserna. Men det är givet att en sådan åtgärd bör komma i fråga bara i undantagsfall.

För det första måste syftet med åtgärden vara godtagbart. Det torde vara klart att avstängning kan komma i fråga om ett sådant ingripande på goda grunder bedöms nödvändigt för att förebygga ytterligare överträdelser av samma låntagare. Däremot är det högst tveksamt om avstängning kan användas även i andra fall. Hur som helst torde ett rent straffsyfte inte kunna godtas.

Det följer av det sagda att avstängning normalt inte bör komma i fråga vid enstaka, obetydliga överträdelser.

Ytterligare en begränsning ligger i att man måste ställa vissa krav på bevisningen om att en överträdelse av bestämmelserna har skett. Enligt min uppfattning bör avstängning inte förekomma i andra fall än då bevisningen är sådan att den kan antas hålla vid en domstolsprövning.

Beträffande vad som förekommit i klagandens fall ger utredningen här inte underlag för något säkert ställningstagande till frågan om det var rätt eller fel att avstänga klaganden. Dels har jag inte tillgång till närmare uppgifter om bibliotekets kontrollsystem och dels saknas närmare uppgifter om vad som förekom i samband med de nu aktuella boklånen. Jag vill ändå inte underlåta att nämna att jag mot bakgrund av de resonemang jag fört i det föregående funnit avstängningen högst tveksam. Såvitt framkommit rör det sig ju om en enstaka händelse som avser ett begränsat värde. Och huruvida bevisningen är tillräcklig förefaller osäkert.

Jag har inte funnit tillräcklig anledning att driva utredningen vidare. Men jag har då förutsatt att kommunen nu på nytt överväger den gjorda avstängningen.

Uttalanden angående förutsättningarna för att skolmyndigheter skall kunna genomföra alkoholtest på skolelever

(Dnr 1478–1986)

JO Holstad meddelade den 6 maj 1987 följande beslut.

Klagomål

I en klagoskrift till JO har Anders Ericson uppgett i huvudsak följande. I en tidningsartikel den 7 juni 1986 uppgavs att eleverna vid Thomasgymnasiet i Strängnäs av skolledningen ålagts att genomgå alkoholutandningsprov för att få delta i examensfestligheter i skolan. Ericson ifrågasätter mot bakgrund av bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen om skydd mot bl. a. påtvingat kroppsligt ingrepp om en sådan kontroll får göras. Han vill att JO skall göra en utredning av omständigheterna i det fall som nämns i tidningsartikeln och av de generella regler om alkoholutandningsprov i skolor som kan finnas.

Utredning

Efter remiss har skolstyrelsen i Strängnäs kommun yttrat sig. Skolstyrelsen har i sitt yttrande hänvisat till en redogörelse som lämnats av skolans rektor. Anders Cassne, samt erinrat om att erfarenheterna från tidigare års examensfestligheter motiverar kontrollåtgärder när det gäller alkoholförbrukning. Skolstyrelsen erinrar också om att rektorns formella beslut i ärendet fattats efter omfattande samråd med elever, personal och föräldrar. Rektorns redogörelse fogas till detta beslut som bilaga. (Bilagan utelämnas här.)

Ericson har kommenterat utredningen.

Bedömning

I 2 kap. 6 § regeringsformen föreskrivs att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp och mot bl. a. kroppsvisitation. De fri- och rättigheter som avses i bl. a. 6 § kan enligt 12 § begränsas men endast genom lag eller genom annan författning efter bemyndigande i lag. Till den typ av åtgärder som i enlighet med dessa regler ansetts kräva stöd i lag har bl. a. alkoholutandningsprov hänförts (SOU 1975:75 s. 358).

Något stöd i lag för att skolmyndigheter skall kunna påbjuda alkoholutandningsprov bland skolelever finns inte. En provtagning av det slaget måste alltså bygga på frivillighet. Det kan därför konstateras att det inte förelåg någon skyldighet för eleverna att underkasta sig alkoholutandningsprov. Att man kommit fram till denna kontrollmetod i samråd med bl. a. föräldrar och elever ändrar inte den bedömningen.

Rektorn har i sin redogörelse uppgett bl. a. att varje elev har varit i sin fulla rätt att vägra underkasta sig utandningsprovet. Han har också framhållit bl. a. att provet inte var "ett villkor av tvingande karaktär". Mot denna

bakgrund utgår jag från att det inte var avsett att provet skulle vara obligatoriskt.

Men om nu alkoholutandningsprov skall genomföras bland skolelever är det inte tillräckligt att man i efterhand hänvisar till att proven varit frivilliga. Eleverna måste upplysas om detta i förväg annars kan proven ändå komma att framstå som obligatoriska.

I detta fall framgår det inte klart av utredningen om eleverna fått någon information som klargjorde att provet var frivilligt. Mot bakgrund av att ingen berörd elev har vänt sig hit och då det inträffade inte kan ge anledning till några ingripanden från min sida mot enskilda befattningshavare har jag dock inte funnit det motiverat att driva utredningen vidare.

Uttalande angående myndigheters neutralitet i arbetsmarknadskonflikter

(Dnr 381 – 1985)

I en anmälan till JO riktade en person klagomål mot en landstingskommun angående handläggningen av ett ärende om upphandling. Klagomålen avsåg bl. a. valet av entreprenör för vissa skolskjutsar. Klaganden menade att det fanns inslag av maktmissbruk och orättvis behandling i ärendet.

I ett yttrande anförde det ansvariga landstingsrådet i huvudsak följande i denna del: "Jag kan inte se att beskyllningarna om maktmissbruk och orättvis behandling är riktiga. För mig är det helt främmande att anlita ett företag som är förklarat i blockad då jag respekterar fackliga stridsåtgärder. Jag kan inte heller bortse ifrån de problem som kan uppstå om jag skulle anlita ett företag som är förklarat i blockad. Det är inte en orättvis behandling utan en objektiv bedömning som avgjort valet av entreprenör."

I ett beslut den 27 maj 1987 uttalade JO Holstad bl. a. följande.

Vad beträffar handläggningen av själva upphandlingsärendet är att beakta att JO:s tillsyn är i viss mån begränsad av hänsyn till den kommunala självstyrelsen. På det nu berörda området står därför den årliga granskning av nämndernas verksamhet som kommunens (landstingskommunens) egna revisorer utför i förgrunden. Det åligger revisorerna bl. a. att pröva om verksamheten har utövats på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. I denna ordning kan provas också om man i formellt hänseende följt gällande regler för ett ärendes beredande och avgörande. Det kan tilläggas att kommunmedlemmarna dessutom har möjlighet att genom att anföra kommunalbesvär till kammarrätten få rättsliga invändningar mot ett beslut prövade och i förekommande fall få ett oriktigt beslut upphävt.

Utrymmet för JO att ingripa i upphandlingsärenden är alltså i viss mån begränsat. Men detta hindrar givetvis inte att JO gör en granskning av att grundläggande regler för offentlig verksamhet iakttas även i sådana ärenden. Ett exempel på regler av detta slag är bestämmelsen i 1 kap. 9 § regeringsformen. Där uppställs ett krav på att saklighet och opartiskhet skall iakttas i all

offentlig verksamhet. Detta krav leder enligt min mening till att myndigheter i princip bör iaktta neutralitet i arbetsmarknadskonflikter (jfr lagen, 1969:93, om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt) med undantag givetvis för fall där myndigheten är part i en sådan konflikt. Kravet på neutralitet bör dock inte hindra att en myndighet i t. ex. upphandlingssammanhang tar hänsyn till de faktiska konsekvenserna som en konflikt mellan andra får eller kan få. Mot bakgrund av vad som nu anförts har jag inte funnit anledning till några ytterligare åtgärder från min sida.

Författningssenlig hantering av en införsel av kött ifrån Brasilien? Var det häst-, mul- eller åsnekött i kartongerna?

(Dnr 2946—1984)

Bakgrundsfakta

Livsmedelsverket meddelade den 27 februari 1984 U. C. AB (= bolaget) – helägt dotterföretag till AB S. – införseltillstånd avseende djupfryst, styckat kött av mula och åsna från Brasilien. De närmare villkoren framgår av tillståndshandlingen. Här skall endast tilläggas, att livsmedelsverket i början av år 1984 på förekommen anledning hade skärpt kraven i fråga om märkningen av emballage och intyg av veterinär om djurslaget. Den aktuella tillståndshandlingen innehåller dessa krav.

Jordbruksnämnden gav den 9 augusti 1984 bolaget importlicens för 60 000 kg mulkött.

Den 11 och 12 september 1984 kom ett parti på 60 ton – enligt uppgift – djupfryst mulkött till bolaget och lades upp hos tullen i Helsingborg. Köttet var förpackat i kartonger som var och en vägde 30 kg. 20–22 ton av köttet var packat i kartonger med grön text, ca 15 ton i kartonger med svart text och resterande ca 24 ton i kartonger med blå text. På samtliga kartonger fanns på framsidan (översidan) tryckt orden "FROZEN BONELESS HORSE MEAT". På kartongerna med grön och svart text och på en del av kartongerna med blå text (500 av 800) var ordet "HORSE" överklistrat med en remsa med texten "MULE". På de övriga "blå" kartongerna (300) fanns ursprungstexten kvar intakt. I botten på *samtliga* kartonger fanns stämplat orden "MULE MEAT". Partiet godkändes den 19 september 1984 för införsel av miljö- och hälsoskyddsnämnden i Helsingborg.

Den 20 september 1984 anmäldes partiet till förtullning. Distriktstullkammaren granskade bolagets handelsböcker. Den granskningen ledde till att tullkammaren meddelade bolagets ombud, AB Olson & Wright, under hand att den aktuella varan skulle tulltaxeras som kött av häst. Bolaget återkallade då sin importanmälan och anmälde varan för uppläggning på transitleger den 11–12 oktober 1984.

Den 8 oktober 1984 skrev livsmedelsverket till miljö- och hälsoskyddsnämnden och hemställde att "nämnden omprövar sitt beslut att godkänna införsel av 60 000 kg mulkött för U. C. AB, i första hand vad gäller den del av partiet som packats i kartonger med blå text". Bakom hemställan låg vissa

iakttagelser som livsmedelsverket hade gjort vid en kompletterande besiktning av varupartiet den 5 samma månad; vid den besiktningen hade bl. a. representanter för miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och tullen varit närvarande. — — — Nämnden tog upp ärendet vid sammanträde den 17 oktober 1984. Man fann då — "med hänsyn till vad som framkommit i ärendet med avseende till varans märkning och bakteriologiska beskaffenhet" — inte anledning att ompröva sitt tidigare beslut. Hela det aktuella varupartiet var och förblev således enligt beslutet godkänt för import.

I ett brev till distriktstullkammaren den 19 oktober 1984 anhöll AB Olson & Wright om "skriftligt ställningstagande från tullkammaren i Helsingborg till bilagd importanmälan, i det fall man ej godtager varuslaget mulkött" —. Importanmälan gällde "667 krt. mulkött, brutto 20 500 kg. Kartonger med grön text" —. Vederbörande förrättningsman beslöt samma dag att varan skulle tulltaxeras som kött av häst enligt statistiskt nummer 02.01.109 med importavgift om 13 kr. per kg; samtidigt bestämdes att varan fick lämnas ut.

Den 25 oktober 1984 meddelade vederbörande importbesiktningsveterinär, "på uppdrag av livsmedelsverket", saluförbud tills vidare för hela partiet på 60 ton kött. Motiveringen var att tullkammaren hade bedömt det parti om 20 ton, för vilket införsel hade begärts, vara hästkött; för sådant kött fanns inget införseltillstånd. AB Olson & Wright anhöll av samma skäl, i brev till tullkammaren den 26 oktober 1984, om återkallelse och avkortning av avgiften. Tullkammaren avkortade avgiftsbeloppet.

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 16 november 1984, anhöll ledamoten av Skurups kommunfullmäktige Ulf B. Englund att JO skulle utreda om byråchefen Erland Pääjärvi vid livsmedelsverket och tullförvaltaren E. G. Persson i Helsingborg hade handlat i strid med gällande förordningar eller på annat sätt brustit vid handläggningen av ärendet. Han återopade innehållet i en dossier, undertecknad den 31 oktober 1984 av P. S. som företrädare för bolaget, och fotokopior av ett antal handlingar i ärendet.

Utredning

Livsmedelsverket, generaltullstyrelsen och miljö- och hälsoskyddsnämnden yttrade sig efter remiss.

JO tog också del av ett förundersökningsprotokoll från åklagarmyndigheten i Helsingborg rörande ifrågasatta brott mot varusmuggningslagen.

I förundersökningsprotokollet ingår bl. a. utlåtande den 18 februari 1986 och protokoll rörande senare tagna prover från det aktuella varupartiet och analyser av proverna med hjälp av förbättrade metoder. Enligt utlåtandet, som avgetts av livsmedelsverkets laboratorium, visar proverna från blåmärkt och grönmärkt kartong att de innehöll mul/åsnekött; provet från svartmärkt kartong utgjordes enligt utlåtandet av hästkött.

Bedömning

JO Nilsson anförde i beslut den 15 oktober 1986 detta.

Anmälaren vänder sig mot det sätt på vilket livsmedelsverket och tullverket har handlagt ett ärende om införsel av kött från Brasilien. Under utredningens gång har ärendet s. a. s. brutits ner i sina detaljer och i inte obetydlig utsträckning kommit att gälla innebörden av gjorda uttalanden och använda begrepp. Anmälan har vidare utvidgats till att gälla misstankar om bl. a. obehörigt samröre mellan livsmedelsverket och tullverket, om jäv och om brott mot sekretessen. Låt mig redan här slå fast att utredningen här inte ger stöd för dessa och andra misstankar som förts fram. Jag kommer följaktligen inte vidare att uppehålla mig vid dem utan uteslutande behandla det sätt på vilket importärendet har hanterats.

I ett försök att koncentrera framställningen i detta avsnitt har jag valt att behandla de berörda myndigheternas agerande var för sig och i ett sammanhang. Denna uppläggning betyder bl. a. att jag i ett sammanhang behandlar livsmedelsverket och miljö- och hälsoskyddsnämnden. Men innan jag gör den granskningen har jag ansett det motiverat att något behandla den beslutsordning som gäller på det aktuella området.

Enförvirrande beslutsordning

Den som vill importera kött från hästdjur (häst, mula, åsna eller mulåsna) hamnar i ett reglerings- och tillståndssystem som inte är omedelbart överblickbart. Eftersom flera myndigheter inte bara medverkar med föreskrifter och anvisningar utan även är utrustade med beslutsrätt så kan handläggningen av ett ärende medföra ställningstaganden som framstår som motsägelsefulla, ibland motstridiga. Det kan här vara på sin plats att översiktligt åskådliggöra den gällande regleringen och peka på vad som kan hända när dess olika regler tillämpas i ett konkret fall.

Myndighet	Generell befogenhet	Beslut i ärendet
Livsmedelsverket	Meddelar (villkorat) tillstånd till införsel av livsmedel	Tillstånd lämnas till införsel av kött från mula/åsna
Jordbruksnämnden	Ger tillstånd till import av mul- och åsnekött	Lämnar importlicens för 60 ton kött av mula
Miljö- och hälsoskyddsnämnden (i Helsingborg)	Undersöker att imp. parti kött svarar mot av livsmedelsverket lämnat tillstånd	Partiet godkänt (19/9) för införsel. Partiet godkänt (17/10) för införsel en andra gång
Tullverket	Förtullar import (= tar ut tull, skatt och avgifter) - Kontrollerar att godset får införas	Anser det vara fråga om hästkött och vill ha införselavgift 13 kr/kg
Besiktningsveterinären	Bemyndigande från miljö- och hälsoskyddsnämnden (?)	Partiet beläggs med saluförbud; bedöms som hästkött för vilket slags kött införseltillstånd saknades

I detta fall är alltså importörens/anmälarens situation denna:

- Han har föreskrivet tillstånd att införa kött av mula/åsna
- Miljö- och hälsovårdsnämnden (= livsmedelsverkets "exekutiva" organ) medger att det parti kött (60 ton) han har hämtat hem från Brasilien får införas med stöd av tillståndet, dvs. nämnden anser att partiet består av mul-/åsnekött
- Tullen anser att partiet består av hästkött och kräver honom på en avgift om 13 kr/kg för att "släppa" partiet
- Besiktningsveterinären förbjuder införsel/försäljning av köttpartiet eftersom hans tillstånd inte gäller införsel av hästkött.

Det är knappast ägnat att förvåna att importören i detta läge transiterar kollit till annat land och säljer det där – enligt uppgift för övrigt med förlust. Men ärendet illustrerar i sig och alldeles oavsett dess enskildheter en beslutsordning som väcker undran och gör det berättigat att till statsmakterna och berörda myndigheter ställa denna fråga:

– Är det en rimlig beslutsordning där två eller flera myndigheter kan hamna i oförenliga beslut beträffande ett och samma varuparti som anmäls för införsel? *Eller uttryckt på ett annat sätt:* Bör det inte i varje ordning som berör flera myndigheter finnas någon som fattar det beslut som slutgiltigt avgör ett ärende?

Svaret kan förefalla givet – men det kan givetvis inte uteslutas att jag förbisett något. I alla händelser tycker jag att det finns anledning att undersöka hur det förhåller sig med den saken.

Livsmedelsverket/Miljö- och hälsoskyddsnämnden

I det tillstånd till införsel som livsmedelsverket lämnade i det nu aktuella ärendet föreskrevs bl. a. att det på "emballage skall, förutom andra i författning särskilt föreskrivna uppgifter, finnas tydlig och otvetydig märkning som anger djurslaget". Detta märkningskrav som infördes i februari 1984 innebär en skärpning av tidigare märkningsregler; skärpningen var föranledd av otillbörliga, i vissa fall brottsliga företeelser som vunnit utbredning inom den internationella köthandeln. Andra nyheter/skärpningar som introducerades 1984 var att det skulle *dels* finnas intyg av veterinär att köttet härrörde från mula, mulåsna resp. åsna, (veterinärcertifikat), vilket intyg skulle vara utfärdat före slakt, *dels* tas prov för specieskontroll genom importbesiktningsveterinärens försorg.

Uppgiften att kontrollera efterlevnaden av de villkor som skulle vara uppfyllda för att införsel skulle få ske ligger på miljö- och hälsoskyddsnämnden (i fortsättningen kallad nämnden); livsmedelsverket har med andra ord ingen exekutiv eller operativ funktion/befogenhet.

Nämnden har i beslut den 19 september 1984 godkänt införsel av det aktuella partiet kött; tillståndets villkor om märkning osv. har uppenbarligen ansetts uppfyllda. När sedan livsmedelsverket – efter egen besiktning – begärde att nämnden skulle ompröva sitt beslut (en åtgärd som i sig förefaller tveksam från konstitutionell synpunkt; jfr förvaltningsrättsutredningens betänkande, SOU 1983:73, Ny förvaltningslag s. 144 f. och prop. 1985/86:80 s. 39) har nämnden den 17 oktober inte funnit anledning att gå ifrån sitt

september-beslut "med hänsyn till vad som framkommit i ärendet med avseende till varans märkning och bakteriologiska beskaffenhet". Enligt nämndens uppfattning fanns det från livsmedelshygienisk synpunkt inga hinder mot att införa partiet.

Här skulle naturligtvis kunna föras en lång och säkert också ofruktbar diskussion om hur den märkning skall se ut som är "tydlig och otvetydig". Jag avstår från att föra den och nöjer mig med att konstatera att nämnden ansåg sig kunna godta märkningen och det även sedan den ifrågasatts på – vad som brukar betecknas som – "högre ort". Nämndens ståndpunkt kan som sagt diskuteras men – objektivt sett – knappast jävas; att det gjordes olika tolkningar behöver ju inte nödvändigtvis betyda att den ena är riktigare än den andra; förhållandet säger egentligen mer om bestämningen än om dem som har att tolka den. Att livsmedelsverket/tillsynsmyndigheten förde fram en annan uppfattning än nämnden är visserligen notabelt men sakligt sett ointressant mot bakgrund av att det är nämnden och inte verket som i realiteten beslutar om införsel skall få ske eller inte. Det aktuella partiet fick nu ändå inte föras in i landet men det berodde ju inte i sista hand på bestämmelser som vare sig livsmedelsverket eller nämnden hade att tillämpa; det resultatet är avhängigt av tolkning och tillämpning av tullagstiftningen och över den råder tullverket allena.

Emellertid: den lärdom som livsmedelsverket bör ha dragit av denna händelse är att det är lika angeläget som viktigt att man formulerar både villkor och anvisningar på ett entydigare, dvs. mera konkret sätt än som skedde i detta fallet. Och – för den delen – att man inte glömmer bort att dagens system inte tillåter verket som tillsyns- och tillståndsmyndighet att agera operativt och i det enskilda fallet påverka tillämpningen av författningar och anvisningar...

Med detta avslutar jag den del av ärendet som gäller livsmedelsverket och nämnden och deras handläggning. Jag har alltså konstaterat att livsmedelsverkets sätt att sköta ärendet inte har varit helt invändningsfritt men dock inte av den beskaffenheten att det finns anledning till någon kritik från min sida.

Tullverket

Dagen efter den då nämnden – vad som visade sig bli den första gången – godkänt partiet för införsel anmäldes det för förtullning. Tullmyndigheten vägrade under hand att medge införsel av partiet med mindre än att importören betalade en införselavgift på 13 kr/kg eftersom partiet – enligt tullmyndighetens uppfattning – utgjordes av hästkött och inte, som nämnden menat, av mul-/åsnekött. Det är då först att konstatera två ting: (1) Vid i ärendet aktuell tidpunkt fanns det ingen här känd och allmänt godtagen metod för att avgöra om kött härrörde från häst eller mula-/åsna. (2) Nämndens beslut – som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen – är inte prejudicerande för tullmyndighetens bedömning. Den ställning som tullmyndigheten tog byggde på iakttagelser som man gjort vid en bokföringskontroll hos importören och det förhållandet att märkningen enligt myndighetens åsikt var tvetydig.

Jag har redan sagt vad jag anser om en beslutsordning som leder till sådana resultat som i detta fallet. Tullmyndigheten kan givetvis inte klandras för den bedömning som man författningsenligt hade att göra, förutsatt att det fanns omständigheter av beskaffenhet att stödja den när det inte ansågs gå att vetenskapligt bestämma vad för slags kött det faktiskt var fråga om. Den förutsättningen får anses uppfylld även om jag, som tidigare antytts, inte är beredd att tillmäta sättet att märka kartongerna på samma betydelse som t. ex. livsmedelsverket.

När tullmyndigheten – sedan nämnden en andra gång för sin del godkänd partiet – beslöt att tulltaxera del av partiet som hästkött motiverade man detta med att märkningen "indikerade" att det var fråga om sådant kött.

Importören har sagt att tullverket gick direkt på beslut utan att svara på en begäran om besked hur partiet skulle taxeras om man inte godtog att det var kött av mula/åsna. Importören menar att det var omöjligt att hävda regressrätt mot leverantören med hänvisning till det skäl som tullmyndigheten grundat sitt beslut på. Myndigheten svarar att man inte insåg att importörens avsikt med framställningen var att partiet skulle förtullas endast om varan tulltaxerades som kött av mula. Importören och hans ombud hade tidigare, fortsätter man, underrättats om att lokal myndighet inte hade befogenhet att lämna förhandsbesked. Man hade därför förutsatt att skriftligt besked i form av tulltaxeringsbeslut önskades.

Importörens framställning om "skriftligt ställningstagande i det fall man ej godtager varuslaget mulkött" är onekligen oklar. Myndigheten borde i den situationen ha hört sig för om vad som egentligen avsågs. Jag godtar dock den förklaring som tullmyndigheten här har lämnat och vill inte karaktärisera den som en "långsökt efterhandskonstruktion". Jag stannar alltså vid uttalandet att tullkammaren borde ha frågat ombudet om vad som menades men bedömer underlåtenheten att göra det som ursäktlig med hänsyn till omständigheterna.

Jag har tidigare sagt att jag inte delar uppfattningen att en klassning av partiet som hästkött enbart med hänvisning till märkningen var tillräcklig. När tullmyndigheten lämnade sitt underhandsbesked av den innebörden byggdes det under av iakttagelser som gjorts vid en bokföringskontroll och som onekligen gav ett substansieellt, indirekt stöd för den uppfattning som hävdades. Det går inte att i sammanhanget bortse från att – såvitt utredningen visar – importören inte angrep underhandsbeskedet genom att prestera någon motbevisning. I detta läge och med beaktande av samtliga omständigheter ställer det sig svårt att kritisera tullmyndighetens agerande och beslut i taxeringsärendet. Det ställningstagandet påverkas inte av att det senare – genom en "ny" analysmetod – blev möjligt att leda i bevis att den del av partiet som bolaget i oktober ville ha tulltaxerad faktiskt var mul- och inte hästkött.

Importörens tillstånd gällde införsel av kött av mula och åsna. Också införsel av hästkött kräver tillstånd av livsmedelsverket; något sådant hade inte sökts eller erhållits i detta fallet. När tullmyndigheten klassat köttet som hästkött så borde konsekvensen ha bjudit att man inte heller lämnade ut köttet för införsel. Myndigheten var emellertid inte konsekvent. Man motiverar sin åtgärd med att livsmedelsverket inte ansåg sig kunna hindra

varans införsel med hänsyn till miljö- och hälsoskyddsnämndens beslut. Det är visserligen inte helt klart vad detta egentligen betyder, men en rimlig tolkning är att man menade att livsmedelsverket lämnade sitt tillstånd genom att förklara att man inte motsatte sig att bolaget förde in varan då ju nämnden medgett införsel – som avsåg samma parti om än inte samma slags kött! Från formell synpunkt måste då krävas att ett särskilt införseltillstånd i efterhand utfärdas; ett sådant hade säkert snabbt kunnat ordnas om importören ansökt om det. Men, frågar man sig, hade då nämnden, som beslutar om införsel får medges, varit beredd att en tredje gång medge införsel av samma kött men denna gång med beteckningen hästkött?

Något formellt tillstånd och något medgivande till införsel lämnades inte. I den situationen belade importbesiktningsveterinären partiet med saluförbud tills vidare, vilket i och för sig var logiskt. Importören sålde senare hela partiet utomlands, som nämnts, enligt egen uppgift med stora förluster. Frågan om ersättning för dessa förluster har av importören dragits under JK:s prövning.

Bolaget har också anmärkt på taxeringsbeslutets utformning. Man anser att de ändringar tullverket gjort i tullsedeln är oklara och vilseledande. Beslutet har emellertid avfattats och ändringarna gjorts i enlighet med de föreskrifter i verkets redovisningsordning, som jag tidigare redogjort för (p. 1.2).

Vissa andra ärenden

Kontraktanställdas rätt att resa till Sydafrika på sin fritid

(Dnr 1380–1985)

I en anmälan till JO ifrågasatte J. om inte SIDA:s ledning har brutit mot grundlagen när man – enligt uppgifter i bl. a. Dagens Nyheter – sökte hindra kontraktanställda hos myndigheten att resa till Sydafrika på sin fritid. Även om det skulle visa sig, sade J. vidare, att någon formell reglering av SIDA-anställdas resanden på fritid inte skett, måste det enligt hans mening framstå som klandervärt av SIDA att genom hot om inställd kontraktsförlängning m. m. begränsa den enskildes av regeringsformen garanterade rätt att resa fritt.

SIDA yttrade sig efter remiss.

I sitt svar sade SIDA bl. a. att den omständigheten att en person har gjort nöjes- eller semesterresor i Sydafrika är en omständighet som enligt SIDA:s uppfattning talar mot att vederbörande anställs i SIDA:s verksamhet i Södra Afrika. Ett beslut om anställning påverkas emellertid – säger SIDA vidare – givetvis också av andra omständigheter, och frågan måste därför avgöras från fall till fall. Men det är enligt SIDA uteslutet att under en persons anställningstid reglera eller försöka reglera hans eller hennes förehavande under fritiden.

JO Nilsson anförde i beslut den 15 oktober 1986 i bedömningsdelen följande:

A. Får en statlig myndighet som SIDA förbjuda sina anställda att under pågående anställning och utanför tjänsten besöka ett visst land?

Svaret på frågan är givetvis "nej". När grundlagen (2 kap. 8 § regeringsformen) garanterar den fysiska rörelsefriheten tar den visserligen enligt ordalydelsen sikte på resor över landets gräns men det ligger i sakens natur att varje begränsning av den personliga rörelsefriheten får och kan göras uteslutande genom lag; något utrymme för beslut på myndighetsnivå finns inte. Jag har inte heller fattat saken så att SIDA i detta fallet sökt begränsa medarbetarnas rörelsefrihet; jag är övertygad om att SIDA finner det uteslutet att – som det uttrycks – "reglera en persons förehavanden under fritiden under hans eller hennes anställningstid".

B. Får en statlig myndighet som SIDA inför en nyanställning/förlängning av pågående anställning ta hänsyn till om en sökande/anställd under sin fritid besökt ett visst land och låta detta förhållande påverka bedömningen i för vederbörande negativ riktning?

Svaret på denna fråga B. är inte lika givet som svaret på fråga A. SIDA har uppfattningen att t. ex. semesterbesök i Sydafrika är omständigheter som talar mot en (fortsatt) anställning som biståndsarbetare i ett annat afrikanskt land. Man måste, anser uppenbarligen SIDA, ställa särskilt höga krav på en biståndsarbeters allmänna uppträdande i det land, där han eller hon verkar: hans eller hennes uppträdande får inte stå i uppenbar motsättning till den svenska biståndspolitik, vilken innebär ett bestämt avståndstagande från rasåtskillnadspolitik i Sydafrika. SIDA anser att biståndsarbeters privata besök i Sydafrika skulle strida mot denna politik. Man menar tydligen att vederbörande härigenom har brustit i omdöme och solidaritet i så hög grad att hans eller hennes personliga lämplighet för tjänsten kan sättas i fråga.

Jag känner mig inte helt övertygad om att det resonemang som SIDA för har den generella giltighet som SIDA verkar vilja ge det. Jag kan visserligen i princip ansluta mig till det men menar att omständigheterna i enskilda fall kan vara sådana att den "presumption" som SIDA kan sägas ställa upp bryts. Det förtjänar att notera att något fall där frågan prövats besvärsvägen inte är känt.

Till bilden hör emellertid att frågan sedan den 1 juli 1986 kommit i ett delvis nytt läge. I de anställningskontrakt som numera tecknas anmodas den enskilde biståndsarbetaren och hans/hennes medföljande att inte besöka Sydafrika (Sydafrikanska republiken). Denna anmodan förbjuder inte någon att göra ett sådant besök; men den biståndsarbetare som inte ställer sig den till efterrättelse bör inte bli förvånad om det åberopas mot honom/henne när frågan om en förlängning av kontraktet eventuellt kommer upp. Utan att föregripa utgången av en kommande "tvist", så skulle jag vilja påstå att den som inte följer anmodan/rekommendationen får vara beredd att påta sig bevisbördan för att han/hon ändå är lämplig för tjänsten.

Utlämnande från UD av material om utländsk journalist till dennes uppdragsgivare

(Dnr 1014-1986)

I en anmälan till JO uppgav advokaten S. B. i egenskap av ombud för journalisten C. att presschefen Lars Lönnback vid UD hade lämnat ut

material om C. till dennes uppdragsgivare. Härigenom hade Lönnback skadat C. på så sätt att uppdragsgivaren inte längre önskade utnyttja C:s tjänster som journalist. Lönnback hade agerat på grund av att han och C. privat hade blivit ovänner.

Lönnback yttrade sig två gånger efter remiss.

Vid ärendets avgörande den 30 mars 1987 anförde *JO Nilsson* detta.

Brittiske medborgaren C. är sedan lång tid tillbaka verksam i Sverige som frilansjournalist. Han skriver rapporter om Sverige till ett antal utländska tidningar och radiostationer. Enligt UD har det förekommit en hel del oriktiga uppgifter i hans rapportering. UD har i vissa fall dementerat eller tillrättalagt vad man ansett vara felaktigheter i C:s artiklar. Lönnback har dessutom till sist vidtagit den åtgärden att han tillställt vissa av C:s uppdragsgivare kopior av en del av de brev och telexmeddelanden som C. översänt till UD och som där sammanställts i en särskild "file" rörande C. Det är fråga om brev och meddelanden till tjänstemän vid UD och andra myndigheter. De innehåller synnerligen grova invektiv. Bland de utsända handlingarna ingår också en betalningsanmaning till C. från en kronofogdemyndighet. Alla handlingarna är offentliga.

Det är i lag vid straffansvar förbjudet att lämna ut hemliga handlingar (BrB 20:3; jfr TF 7:3, p. 2). De handlingar det här gällde var offentliga. Att lämna ut offentliga handlingar, eller uppgifter ur dem, ingår som ett led i den yttrande- och tryckfrihet, som grundlagarna (2:1 RF och 1:1 TF) tillförsäkrar varje medborgare gentemot det allmänna.

Yttrandefriheten har emellertid även den sina begränsningar. RF gör det sålunda möjligt att i lag begränsa yttrandefriheten – liksom informationsfriheten – med hänsyn till bl. a. "enskilds anseende". Förtalsbestämmelserna i brottsbalken (5 kap. 1 §) utgör en sådan begränsning. Detta lagrum lyder:

Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

Jag vill i anslutning här till återge följande uttalanden i Beckmans m. fl. kommentar till brottsbalken (4 uppl., del 1, s. 221).

Såsom allmän regel kan den som åtalas för ärekränkning icke fria sig från ansvar genom att bevisa sanningen i sina uppgifter. Någon allmän rätt att alltid få säga sanningen, även då uttalandena är kränkande, finnes icke.

Vidare (a.a. s. 226).

I detta sammanhang förtjänar framhållas att den fria tillgång till allmänna handlingar som regleras av tryckfrihetsförordningen icke i och för sig innebär någon begränsning av ansvar för offentliggörande eller annat meddelande av det ärekränkande innehåll handlingen till även tyrs kan äga (Nelson, Rätt och ära, s. 251). Huruvida sådant meddelande täckes av intressekollision får därför avgöras uteslutande efter de

omständigheter under vilka den som begagnat sin rätt att taga del av handlingen offentliggjort eller till andra lämnat meddelande om innehållet i fråga.

Tillämpat på C:s fall betyder detta: Det var inte tillåtet för Lönnback att utan giltig anledning lämna ut offentliga handlingar som C. tillställt UD och där han hade uttalat sig på ett sätt, som inbjöd till en ytterst negativ bedömning av hans personlighet. Frågan blir då om det förelåg en sådan intressekollision, som gör förfarandet försvarligt. Svaret på den frågan blir beroende på en avvägning mellan å ena sidan den skada ett sådant avslöjande kunde åsamka C., å andra sidan det intresse som kunde föreligga av att göra avslöjandet. Därvid får också tas i beaktande att avslöjandet inte bestod i egna bedömningar från Lönnbacks sida utan i ett serverande så att säga av fakta, bestående i C:s egna uttalanden, som de berörda uppdragsgivarna kunde vara intresserade av att känna till vid bedömningen av C:s arbete. När jag gjort den avvägningen har jag kommit till slutsatsen att det här fråga om ett sådant ytterlighetsfall, där förfarandet väl kan diskuteras men knappast kritiseras.

Riksdagens ombudsmäns kansli

Kanslichefen Ulf Hagström

Byråchefen Torsten Johansson

Byråchefen Hans Sandberg

Byråchefen Anders Thunved

Byråchefen Dan Fernqvist

Byråchefen Sven Börjeson

T.f. byråchefen Olof Hedberg (t. o. m. 15 januari 1987)

T. f. byråchefen Christer Sjöstedt (t. o. m. 15 januari 1987)

T. f. byråchefen Sten Pålsson (t. o. m. 15 januari 1987)

Avdelningsdirektören Tore Samuelsson (t. o. m. 31 mars 1987)

Avdelningsdirektören Arne Schöldström

Avdelningsdirektören Lars Kinnander

Byrådirektören Birgitta Hallström

Som föredragande med heltidstjänstgöring har vidare under 1986/87 tjänstgjort:

Kammarrättsassessorn Olof Hedberg (t. f. byråchef t. o. m. 15 januari 1987, se ovan), kronofogden Birgitta Stenberg (t. o. m. 31 december 1986), kammarrättsassessorn Marie-Louise Diurson, kammarrättsassessorn Eva Linnander, kammarrättsassessorn Jörgen Buhre, hovrättsassessorn Sten Pålsson (t. o. m. 31 januari 1987, t. f. byråchef t. o. m. 15 januari 1987, se ovan), distriktsåklagaren Birgitta Lindgren, hovrättsassessorn Anders Ackebo (t. o. m. 31 december 1986), hovrättsfiskalen Marianne Larsson, kriminalinspektören Rolf Andersson, hovrättsassessorn Kristina Boutz, hovrättsassessorn Nils Rekke, hovrättsassessorn Hans Tocklin, hovrättsassessorn Magnus Eriksson (t. o. m. 24 maj 1987), hovrättsassessorn Fredrik von Arnold (fr. o. m. 6 oktober 1986), hovrättsassessorn Lennart Morard, byrådirektören i socialstyrelsen Christer Sjöstedt (t. f. byråchef t. o. m. 15 januari 1987, se ovan), hovrättsassessorn Lars Jalvemyr, hovrättsassessorn Barbro Röst Andréasson, kammarrättsassessorn Ingrid Uggla, kammarrättsassessorn Christer Garpenlid (t. o. m. 8 mars 1987) och hovrättsassessorn Klas Widström.

Förteckning

över de ärenden, som har varit anhängiga hos regeringen under tiden den 1 juli 1986—den 30 juni 1987 genom skrivelser från justitieombudsmännen före den 1 juli 1986.

1) 1982 den 16 april (dnr 968—1981) angående ändring i lagen (1951:691) om viss lindring i skattskyldigheten för den som icke tillhör svenska kyrkans så att kravet på mantalsskrivning i riket för att få skattelindring slopas.

Framställningen har föranlett ändring (SFS 1986:1243) i 1 § lagen (1951:691) om viss lindring i skattskyldigheten för den som icke tillhör svenska kyrkan.

2) 1983 den 4 november (dnr 2752—1983) angående ändringar i uppbörds-lagen (1953:272) om jämkning eller om förtida återbetalning av preliminär skatt m. m.

Framställningen är under beredning i finansdepartementet.

3) 1985 den 20 maj angående sådan ändring av 11 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100) att JO får möjlighet att när synnerliga skäl föreligger sekretessbe-lägga uppgifter om enskilds hälsotillstånd eller personliga förhållanden i handlingar, som inges till JO av enskilda personer.

Framställningen har föranlett ett förslag till ändring i 11 kap. 4 § fjärde stycket sekretesslagen (1980:100). Förslaget finns medtaget i prop. 1986/87:160. Propositionen jämte följdmotioner skall behandlas av riksdagen under 1987/88 års riksmöte.

4) 1986 den 22 januari (dnr 373—1984) om att föreskrifter meddelas om skyldighet att lämna underrättelse till häkte (motsvarande) om frigivnings-beslut.

Departementschefen uttalar i prop. 1986/87:112 s. 52 att han i likhet med JO anser att det finns skäl för föreskrifter i detta hänseende. Föreskrifterna bör enligt departementschefen givetvis omfatta alla de fall där åklagaren eller rätten beslutat att häva ett straffprocessuellt frihetsberövande och föreskrif-terna bör kunna meddelas i förordningsform (prop. 1986/87:112 jämte följdmotioner skall behandlas av riksdagen under 1987/88 års riksmöte).

Sakregister till

Justitieombudsmännens ämbetsberättelser 1976/77–1987/88

Ett alfabetiskt sakregister till JO:s ämbetsberättelser 1967–1975/76 finns fogat såsom bilaga 3 till ämbetsberättelsen 1975/76 och har även tryckts separat. I ingressen till detta register har lämnats upplysningar om register till tidigare ämbetsberättelser.

Ackord, se Kommunicering.

Advokat, upplysningsplikt enligt 4 kap. 15 § utsökningsbalken, 86/87:270.

Affischering, se Tryckfrihet.

Aktiebolag, betydelsen av att aktiebolag anmäler fullständig adress till aktiebolagsregistret, 76/77:289.

Allemansrätt, se Strandskydd.

Allmän advokatbyrå, vägrad konsultation, 80/81:134.

Allmän försäkring, bristande samordning av förmåner vid sjukdom och arbetslöshet, 79/80:304; – villkor för rätt till sjukpenning vid eventuellt kommande sjukdomsfall, 81/82:261; – fråga om tid för utbetalning av sjukpenning, 81/82:275; – tillämpningen av den s. k. officialprövningsprincipen vid handläggningen av ett arbetsskadeärende, 82/83:212; – kommunicering av förtroendeläkares yttrande och föredragandens förslag till beslut, 83/84:209; – jäv för förtroendeläkare vid försäkringskassa, 83/84:213; – social distriktsnämnds framställning till allmän försäkringskassa om utbetalning av enskilds pension till nämnden, 83/84:162; – avdrag för nedsatt skatteförmåga för folkpensionär när pensionsutbetalning sker retroaktivt, 84/85:294; – fråga om förtroendeläkare bör kontakta intygs-skrivande eller behandlande läkare innan han yttrar sig i försäkringsärendet m. m., 84/85:245; – dröjsmål med omprövning, 84/85:247; – bristfälliga kommuniceringsrutiner i vissa sjukpenningärenden, 84/85:249; – försäkringskassas kommuniceringsskyldighet vid omprövning, 84/85:250; – inhibition av försäkringskassas beslut vid omprövning, 84/85:254; – avvísning av besvär såsom för sent anförda, 84/85:258; – handläggning av anonym anmälan i sjukpenningärende, 85/86:301; – underlåtenhet att expediera beslut om att inte betala ut sjukpenning, 85/86:302; – expediering av allmän försäkringskassas provisoriska beslut, 85/86:303; – fråga om återbetalning från personkonto av pension som utbetalats efter det att pensionstagaren avlidit, 85/86:304; – fråga om skyldighet att anmäla skada enligt lagen om statligt personskadeskydd, 85/86:307; – motivering av föredragandens förslag till beslut i förtidspensionsärende, 85/86:308; – underlåtenhet av allmän försäkringskassa att fatta beslut i fråga om sjuklön bör utgå till en vid kassan anställd person, 86/87:180; – fråga om anonymitetsskydd och om dataintrång, 86/87:182; – fråga om återbetal-

ningsskyldighet för sjukvårdsavgift, 86/87:184; – beslutsdokument hos allmän försäkringskassa i ärende som avgörs av kassans förtroendemannaorgan, 87/88:175; – utformning av beslut om livränta enligt lagen om arbetsskadeförsäkring, 87/88:175; – tillämpning av 7 kap. 7 § sekretesslagen i samband med kommunikering av föredragningspromemoria, 87/88:177; – se även Allmänna handlingar, Kommunisering, Meddelarfrihet, Motivering av beslut, Omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, Taxering.

Allmän ordningsstadga, Se Grustäkt.

Allmän plats, se Kommunal kompetens.

Allmän sammankomst, upplösning av allmän sammankomst, 83/84:85; – fråga om tillstånd att anordna politiska möten, 86/87:115; – handläggning och sakprövning av vissa frågor om tillstånd att anordna allmän sammankomst, 86/87:116; – se även Demonstrationer.

Allmänna handlingar

Fråga om handling är allmän eller ej: fråga om planskiss i stadsplaneärende hos byggnadsnämnd – upprättad av en utomstående arkitekt – kunde anses utarbetad inom myndigheten och därmed t. v. endast ha karaktär av arbetsmaterial; tillika fråga om tillämplighet av 8 § sekretesslagen, 77/78:255; – förteckning över kommunala trafikvakter, vilken av Stockholms gatukontor tillställts polisen, har ansetts vara allmän handling, varur uppgift på begäran bort lämnas till allmänheten, 77/78:259; – fråga om handling var att anse som upprättad, 77/78:271, 81/82:284; – promemoria vid försvarsstaben har med hänsyn till omständigheterna ej ansetts som allmän handling, 78/79:224; – fråga om memorialanteckningar och koncept till dom är allmänna handlingar, 77/78:272; – till myndighet ingivet utkast till avtal är att anse som inkommen och därmed allmän handling, 79/80:366; – brev till kommunalråd, 80/81:361; – polisutredning ej allmän handling förrän förundersökningsprotokollet färdigställts, 80/81:122; – hälsovårdskontors tjänsteutlåtanden till hälsovårdsnämnd, 81/82:284; – handling hos socialstyrelsen, 82/83:232; – anteckningar om intagen vid rättspsykiatrisk klinik, 83/84:231; – fråga om handlingars offentlighet och tillgänglighet hos revisorerna i en landstingskommun, 85/86:343; – fråga om fotografier, som i undervisningssyfte tagits av hälso- och sjukvårdspersonal i en patients hem, är att anse som allmänna handlingar, 86/87:195; – fråga om när tjänsteutlåtanden av förvaltningschef blev allmänna handlingar hos en kommunal nämnd, 86/87:221; – uttalanden angående frågan om vissa intagningslistor avseende gymnasieskolan är allmänna handlingar samt kritik mot en intagningsnämnd för handläggningen av ett ärende om utlämnande av sådana listor, 86/87:225; – uttalanden angående frågan om vissa anteckningar som gjorts vid arbetsplatsträff inom en myndighet blivit allmän handling, 86/87:230; – fråga om verksamhetsplaner som klinikchefer sänt till ett regionsjukhus var allmänna och offentliga handlingar – tillika fråga om kliniker utgör självständiga enheter i sekretesslagens mening och om besvärshänvisning, 87/88:182; – förfarande i tjänstetillsättningsärende (ingivande av ansökningshandlingar till konsultföretag), 87/88:190; – fråga om handlingar som inkommit till en kommun varit att anse som allmänna, 87/88:198; – se även Överförmyndare.

Fråga om utlämnande av allmän handling: förfarandet när någon vill ta del av offentliga handlingar som förvaras i lokal dit allmänheten ej

har tillträde; besökande har fått ta del av handlingar ute på gatan och fotograferats oaktat han önskat vara anonym. Framställning till regeringen om klargörande bestämmelser, vilka bl. a. inskräper att den som vill ta del av offentliga handlingar inte behöver uppge sitt namn, 77/78:250, 253; – den som önskar ta del av offentlig handling får ej avkrävas sitt namn eller tvingas underteckna en beställning, 78/79:212; – utlämnande av uppgifter ur värdepостbok, när dessa delvis ansetts sekretesskyddade, 79/80:384; – inkommen post bör diarieföras och vara åtkomlig även om adressaten ej hinner ta befattning med posten, 77/78:270; – om diarieföring av en rapport om luftförorening, 79/80:377; – hantering av allmänna handlingar på rektorsexpedition, 83/84:335; – uttalanden angående en kommuns skyldighet att sörja för registrering av en besvärshandling som ges in till kommunen och därifrån vidarebefordras till vederbörande besvärsinstans, 85/86:407; – diarieföring av vissa handlingar hos statens arbetsgivarverk, 86/87:231; – bevakning av post, som rörde tjänsten och var ställd till tjänsteman, som var på semester, 78/79:222; – när har en handling kommit in till en myndighet?, 85/86:421; – öppnande av post ställd till namngiven tjänsteman, 82/83:248; – ordningen för prövning av framställning om att utfå allmän handling, 77/78:273; – rutinerna vid utlämnande av allmänna handlingar, 79/80:355, 364, 367; – till myndighet inkommen framställning, som återkallas, får inte återsändas eller förstöras, inte heller strykas ur diariet, 79/80:361; – myndighet ej skyldig bedriva arkivforskning för att kunna utlämna allmän handling, 78/79:214; – socialförvaltnings skyldighet att lämna ut namn- och adressuppgifter ur daghemskö, 80/81:357; – handläggning av begäran att få del av författningstext, 80/81:372; – begäran att få del av handlingar som sänts för mikrofilmning, 81/82:282; – dröjsmål med utlämnande av allmän handling från sjukhus, 81/82:296; – dröjsmål med att lämna ut kopia av allmän handling från social nämnd, 84/85:273; – skyldighet för sjukhus att sända JO begärd journal, 83/84:208; – vägran att lämna ut uppgift om anställds lön, 81/82:297; – fråga om kopior av allmänna handlingar tillhandahållits med erforderlig skyndsamhet, 82/83:32; – möjligheterna för en på kriminalvårdsanstalt intagen person att få ta del av allmänna handlingar, 82/83:135; – på kriminalvårdsanstalt intagen persons rätt att mot stadgad avgift få kopior av beslut, 83/84:136; – överlämnande av journalhandlingar från sjukhus till företagsläkare, 82/83:224; – utlämnande av sjukjournal från försäkringskassa till läkare, 82/83:247; – villkor vid utlämnande av allmän handling, 83/84:247; – uppställande av förbehåll vid utlämnande av handlingar, 84/85:274; – utlämnande av uppgifter angående patients hälsotillstånd från sjukhus till massmedia, 82/83:248; – uttalanden angående arbetsmarknadsverkets anvisningar angående tillhandahållande av kopior av allmänna handlingar samt kritik mot en arbetsförmedling och en länsarbetsnämnd för handläggningen av en begäran om sådana kopior, 83/84:358; – utlämnande av personuppgifter om nämndemän 83/84:38; – utlämnande från socialstyrelsen av försäljnings- och förbrukningsstatistik över enskilda medicinska preparat, 83/84:225; – utlämnande av uppgifter från sjukhus till rättspsykiatrisk klinik, 83/84:235; – överlämnande av patientjournal mellan olika kliniker vid ett sjukhus, 86/87:198; – utlämnande av sjukjournaler för forskning, 83/84:237; – angående krav på medgivande från patienter vid utlämnande av deras sjukjournal, 83/84:238; – utlämnande av handlingar i tjänstetillsättningsärendet under lunchrast, 83/84:250; – utlämnande av bl. a. sjukhusjournaler från försäkringskassa till företagshälsovården, 84/85:265; – utlämnande av blanketter rörande enskilda patienters förhållanden från sjukvårdsinrättning till primärvårdschef, 84/85:263; – utlämnande av sjukjournal, föräldrars rätt att ta del av minderårigs journal,

85/86:327; – utlämnande av sjukjournal, dröjsmål i handläggningen, 85/86:331; – utlämnande av sekretesskyddade uppgifter inom barnhälsovården, 85/86:321; – läkare får inte kräva att patient skall läsa journal i läkarens närvaro, 84/85:264; – om avidentifiering av sekretesskyddade uppgifter, 84/85:269; – begäran om att få ta del av anonym skrivelse i ett taxeringsärende skall prövas av den myndighet som förvarar handlingen, 85/86:363; – landstings handläggning av en begäran från hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN) om utfående av en sjukjournal, 86/87:177; – om rätt till kopiering av en av myndighet utgiven referatsamling, 86/87:211; – fråga om utlämnande av uppgift om vårdnadshavarens adress från allmän försäkringskassa till den underhållsskyldige, 86/87:216; – offentlighetsprincipen och semesterstängning av kommunala myndigheter, 86/87:219; – offentlighetsprincipen och stängning av kommunala myndigheter under klämdagar m. m., 87/88:200; – frågor kring rätten att ta del av upptagning för automatisk databehandling, 86/87:233.

Fråga om sekretess för allmän handling: omfattning av socialregistersekretessen; tillika fråga om dröjsmål med svar på framställning att utfå handlingar, 78/79:216; – sekretess för handlingar i ärende om stöd för lokal landsbygdstrafik, 78/79:330; – fråga om skyldighet för länsstyrelse att för vederbörande uppgive namnet på den som anmält honom för förment underlåtenhet att erlagga mervärdesskatt, 77/78:265; – länsstyrelses skyldighet att lämna uppgift ur personaviregister, 78/79:220; – utlämnande av adressuppgift ur länsstyrelses personregister, 79/80:370; – felaktig sekretessbeläggning gentemot skattskyldig, 79/80:452; – fråga om rätt för god man för alkoholmissbrukare att från socialförvaltning få del av uppgifter om huvudmannen, 81/82:239; – utlämnande av uppgifter från socialförvaltning till försäkringskassa i arbetsskadeärende, 81/82:271; – försäkringskassas möjlighet att hemlighålla läkarintyg för patient, 81/82:289; – utlämnande av adressuppgifter rörande klienter från socialförvaltning till delgivningsman, 81/82:292; – myndighets skyldighet att lämna ut telefonnummer till tjänstemans bostad, 81/82:295; – taxeringsnämnds tillgång till uppgifter om socialhjälpbelopp m. m., 81/82:309; – sekretess för spärrad adress, 84/85:282; – den nya sekretesslagens inverkan på sjukhusens kontakter med polis och anhöriga, 82/83:227; – sekretesskyddet för yttrande i ärende hos J●, 82/83:230; – sekretess inom kriminalvården, 82/83:124; – registrering av deklarationer hos privat dataföretag, 82/83:238, 337; – om sekretessen vid insamling och publicering av informationsmaterial i sjukvården m. m., 83/84:242; – åsidosättande av sekretess vid inventering av medicintester som upprättas vid en av socialnämnd driven socialmedicinsk behandlingsenhet, 83/84:245; – fråga om anonymitetsskydd för anmälare inom socialtjänsten, 83/84:247; – vägran att lämna ut uppgift om barns vistelseort till vårdnadshavare, 83/84:249; – fråga om utlämnande av namn på en tjänsteman, som gjort en anmälan till socialförvaltning, 84/85:272; – sekretess och parts rätt till insyn i sitt ärende, 84/85:275; – förteckning som använts om beslutsunderlag vid prövning av frågan om återbetalningsskyldighet enligt socialhjälpslagen, 84/85:280; – sekretess inom exekutionsväsendet, 84/85:325; – fråga om skyldighet för allmän försäkringskassa att lämna ut uppgift om anställdas hemadresser, 85/86:309; – rätt att få ta del av sjukjournal, 85/86:331; – fråga om rätt att hemlighålla underårigs adress för vårdnadshavare, 85/86:342; – konfidentiell behandling av ansökningshandlingar i ett anställningsärende, 85/86:347; – sekretess inom hälso- och sjukvården för patienternas telefonnummer, 86/87:201; – fråga om sjukhus varit skyldigt att lämna ut uppgifter om personal till massmedier, 86/87:204; – kommuni-

tering av sekretesskyddade handlingar i ärende hos hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, 86/87:208; – fråga om sekretesslagens bestämmelser åsidosatts inom arbetet i lokala narkotikagrupper, 87/88:148; – fråga om länsstyrelse borde ha vidarebefordrat ett brev från ett inkassoföretag till en person med "spärrad" adress, 87/88:196; – se även Allmän försäkring, Informationsutbyte, Meddelarfrihet, Personregister, Skolan, Tystnadsplikt.

Övriga frågor: yttrande över justitiedepartementets PM med förslag till ny sekretesslag m. m. Handlingssekretess och tystnadsplikt, 78/79:501; – yttrande över justitiedepartementets PM Sekretesskydd och informationsbehov – Vissa frågor om sekretesslagens tillämpning inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten m. m., 82/83:242; – sekretessen inom hälso- och sjukvården jämförd med domstolssekretessen, 85/86:318; – sekretessen inom en socialförvaltning, 85/86:320; – sjukhusläkares kontakter med massmedierna, 85/86:340; – rapportering och registrering av läkemedelsmissbrukare, 86/87:159; – frågor om objektivitet och sekretess i förtroendenämnds verksamhet, 86/87:206; – fråga om förtroendeseekretess vid allmän försäkringskassa, 86/87:215; – se även Kriminalvård, Meddelarfrihet, Videoteknik, Överförmyndare. Jfr Domstolshandlingar.

Allmänt häkte, se Anhållen, Häkte.

Almöbron, se Polismyndighet.

Amorteringsplan, i utsökningssmål, 82/83:343; – frångående av överenskomelse om avbetalning av restförd skatt i utsökningssmål, 82/83:354.

Anhållande, kritik mot anhållningsbeslut, 77/78:83; – skyndsamhetskravet i 24 kap. 8 § RB, 79/80:111; – disciplinansvar för åklagare i anledning av beslut om anhållande av två otillräckligt identifierade personer, 79/80:23; – anhållande efter bristfällig identifiering, 79/80:114; – åklagares prövning av frågor om anhållande i den misstänktes utevaro och om åtgärder när beslut därom har verkställts, 83/84:56, 85/86:118; – se även Förundersökning, Tvångsmedel, Underrättelse, Åklagare.

Anhållen, anhållen har inte fått salva mot klåda, och ej heller filt och toalettartiklar under vistelse i specialcell på allmänt häkte, 80/81:128; – underlåtenhet att hämta anhållens medicin, 80/81:128; – restriktioner för anhållen 85/86:156; – fråga om ansvaret för frigivning av anhållna m. m.; framställning till regeringen om föreskrifter angående underrättelse till häkte (motsvarande) om frigivningsbeslut, 86/87:89; – förutsättningar för besök hos anhållen i vissa situationer; analogisk tillämpning av häkteslagen, 86/87:96; – se även Häktad.

Anhörig, se Underrättelse.

Anmaning, fråga om tillämpning av 14 kap. 1 § lagen om offentlig anställning, 83/84:329; – se även Taxeringsnämnd (anmaning).

Anmälningsskyldighet, se Barnavård.

Annonsering i pressen, om näringsförbud, 84/85:327.

Anonym anmälan, se Allmän försäkring, Husrannsakan, Polismyndighet.

Anonymitetsskydd, se Allmän försäkring, Barnavård, Kriminalvård, Tryckfrihet.

Anstaltsplacering, se Kriminalvård.

Anstånd, se Indrivning, Konkurs, Taxeringsnämnd (Anstånd med att lämna självdeklaration), Uppbörd (Anstånd med inbetalning av skatt).

Anställningsskydd, se Arbetsmarknaden, Skolan.

Anställningstvist, se Rättegångsbalken.

Anvisningar, se Taxeringsnämnd (Övrigt).

Arbetsgivaransvar, se Uppbörd (Arbetsgivaransvar m. m.).

Arbetskonflikt, fråga om ansvar för tjänsteman som deltar i vild strejk, 81/82:206; – inlåsning av charterresenärer på flygplats på grund av övertidsblockad inom polisen, 84/85:133; – uttalande angående myndigheters neutralitet i arbetsmarknadskonflikter, 87/88:264.

Arbetslöshetskassa, dröjsmål i ersättningsärende och fråga om skyldighet för kassa att registrera inkomna handlingar, 81/82:269.

Arbetsmarknaden, disciplinära åtgärder mot en distriktschef och en byrådirektör vid en yrkesinspektion för bl. a. dröjsmål med expediering av yrkesinspektionsnämndens beslut om åtalsanmälningar m. m., 82/83:402; – fråga om i vilken utsträckning en yrkesinspektion bör göra anmälan till polismyndighet när en arbetsgivare överträtt straffsanktionerade föreskrifter som meddelats av arbetarskyddsstyrelsen och om uppföljningen av tillsynsärenden, 83/84:354; – uttalanden angående otydlighet i en författning, instruktionen för arbetsmarknadsverket m. m., 84/85:365; – uttalanden angående handläggningen inom arbetsmarknadsverket av ett ärende som rör upphörande av anställning som beredskapsarbetare hos verket, 84/85:367; – kritik mot arbetsmarknadsverket för att utbetalningar av statsbidrag till beredskapsarbete inte handlagts på ett från förvaltningsrättslig synpunkt godtagbart sätt, 84/85:372; – kritik mot ett arbetsförmedlingskontor för underlåtenhet att anvisa arbete åt en sökande som inte ville lämna vissa uppgifter om tidigare brottslighet, 85/86:398; – uttalanden angående arbetsförmedlingens möjligheter att begränsa sin service åt vissa sökande, 85/86:400; – kritik mot arbetsmarknadsverket angående tillämpningen av lagen om arbete i ungdomslag m. m., 86/87:279; – kritik mot en länsarbetsnämnd för dess praxis när det gäller beslutsunderrättelser till ombud, 86/87:292; – se även Allmänna handlingar, Fullföljd av talan, Förvaltningslagen, Upphandling.

Arbetsmarknadsstöd, bristande samordning av förmåner vid sjukdom och arbetslöshet, 79/80:304; – försäkringskassa har utbetalat kontant stöd till socialförvaltning oaktat fullmakt därtill har återkallats, 81/82:266.

Arbetsvist, se JO, Kommunalbesvär, Rättegångsbalken.

Arkiv, se Disciplinmål, Videoteknik.

Arrest, förvaring i arrest av person som hämtats till förhör för att höras som vittne i en förundersökning m. m., 83/84:60; – förvaring i arrest av misstänkt som hämtats till förhör, 84/85:135.

Arvsskatt, förslag till vissa lagändringar, 82/83:337.

Auditör, framställning till regeringen om auditörers ansvarsförhållanden, 80/81:178.

Automatisk databehandling, se Allmänna handlingar.

Avbetalningsköp, framställning angående vissa kostnader i ärenden om återtagande av avbetalningsgods, 76/77:216; – fråga om förutsättningar förelegat för återtagande av avbetalningsgods; betydelsen av delbetalning från köparens sida, 76/77:222. Jfr Konsumentkreditlagen.

Avgift, se Byggnadslov, Expeditionskungörelsen, Körkort, Poststadgan.

Avhysning, av tredje man, 82/83:355; – samarbetet mellan kronofogde och sociala myndigheter vid avhysningar, 82/83:364; – förfarandet med gods som omhändertagits i samband med avhysning, 85/86:373; – se även Delgivning, Vräkning.

Avkunnande, se Dom.

Avskrivningsbeslut, avvisningsbeslut, länsbostadsnämnd har utan sakprövning avskrivit besvärssärende vid utebliven komplettering, 78/79:492; – fråga om myndighets rätt att utan sakprövning skilja sig från ärende rörande ansökan om visst tillstånd, 79/80:331; – stadsarkitekt har utan sakprövning avfört ärende om tillstånd till byggnadsföretag då sökanden inte yttrat sig över kommunicerad skrivelse; inte heller har han underrättat sökanden härom, 79/80:466; – tingsrätts avvisning av talan i ett hänskjutet mål om betalningsföreläggande, 82/83:25; – se även Rättegångskostnad, Utmätning.

Avstängning, från kommunal tjänst, 80/81:451; – från ett kommunalt lånebibliotek, 87/88:260; – se även Skolan.

Avvisning, se Fullföljd av talan, Rättshjälp, Utlänning.

Bandspelare, vid förhör under förundersökning bör dold bandinspelning inte få förekomma, 79/80:359; – kontroll i samband med bandinspelning av förhör vid domstol, 84/85:81; – bandinspelning vid hyresnämnds sammanträde, 85/86:93.

Bankinspektionen, se Tillsyn.

Barnbidrag, under tjänstgöring utomlands som FN-observatör, 80/81:344; – se även Bidragsförskott.

Bebyggelse, se Strandskydd.

Behörighet, se Rättegångsbalken, Utsökningsmål.

Belöning, fråga om belöningar för upplysningar från allmänheten till företrädare för polisväsendet, 83/84:76.

Berusad, tillämpning av lagen om omhändertagande av berusade personer, (LOB), 78/79:72, 82/83:90; – omhändertagande av berusad i annan persons bostad, 79/80:132; – läkarundersökning och tillsyn av omhändertagen enligt LOB, 80/81:127; – insulin åt diabetiker, 79/80:134, 81/82:88; – registrering hos sociala myndigheter av omhändertaganden av betydelse för körkortsprövning, 79/80:259; – för tidig frigivning av omhändertagen 82/83:74; – diabetiker som omhändertagits på grund av berusning avled efter förvaring i polisarrest, 82/83:82; – fråga om läkarundersökning av person som omhändertagits med stöd av LOB, 83/84:103; – ifrågasatt ansvar för polismän för bristande tillsyn av en omhändertagen berusad person, 85/86:95; – frågor om tillsynen av omhändertagen berusad person och bestämmande av omhändertagandets varaktighet, 85/86:126; – se även Tillfälligt omhändertagande, Underrättelse.

Besiktning, se Bostadsbidrag, Kroppsvisitation, Kroppsbesiktning.

Beslag, frågor om beslag eller kvarstad vid omhändertagande av pengar från person som gripits för brott, 77/78:90; – utlämnande av beslagtagen egendom 77/78:128; – beslag vid frikännande dom, 78/79:28; – åtal mot polisman för myndighetsmissbruk (beslag av filmrulle), 84/85:93; – handläggning av fråga om beslag av cykel, 86/87:98; – fråga om åtal på grund av underlåtenhet att återställa beslagtaget gods sedan beslaget hävts, 87/88:50; – polismyndighets hantering av beslagtagen egendom sedan beslaget hävts, 87/88:52; – se även Husrannsakan, Skyddslagen. Jfr Visitering.

Besvär, se Fullföljd av talan, Service.

Besök, se Kriminalvård.

Betalningar, se Kriminalvård.

Betalningsföreläggande, handläggning av bl. a. mål om betalningsföreläggande, 80/81:42, 80/81:115, 81/82:50; – delgivning av betalningsföreläggande, 80/81:53; – se även Expeditionskungörelsen, Inhibition, Utmätning.

Betalningssäkring, ifrågasatt tillämpning i utsökningsmål av lagen om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter, 82/83:343; – fråga om kronofogdemyndighet, som verkställt beslut om betalningssäkring, fick vägra godta erbjuden säkerhet, som inte motsvarade hela skulden, 86/87:268; – tagande i förvar av egendom, som kan bli föremål för betalningssäkring, 87/88:232.

Betyg, tolkning av militära betygsbestämmelser, 77/78:163.

Betygsnämnd, se Handläggning.

Bevis, se Laga kraft.

Bevisning, tillåtande av åberopad bevisning, 80/81:57; – bevisupptagningen vid ny huvudförhandling i brottmål, 86/87:66.

Bibliotek, se Avstängning.

Bilregister, se Fordon.

Blindskrift, se Rättegångsbalken.

Blankett, datering i blanketter, 81/82:325.

Bordläggning, se Handläggning.

Boskillnad, tingsrätts åtgärder när bodelningshandling har ingivits, 81/82:49.

Bostadslån, dröjsmål med förberedande åtgärd vid handläggning av bostadslåneärende. 77/78:414.

Bostadssaneringslagen, se Byggnadslov.

Boutredning, se Socialtjänstlagen (Övrigt).

Brevgranskning, åklagare har obehörigen lämnat ut uppgifter från brev till en häktad. 87/88:47: se även Kriminalvård.

Brottmål, redovisning av viss utredning i brottmål, 76/77:94; – dröjsmål med handläggning av brottmål, 77/78:55; – formerna för hörande av rättsläkare i brottmålsrättegång, 82/83:20; – fråga om förutsättningarna att avgöra ett brottmål i den tilltalades uttalar, 85/86:61; – se även Bevisning, Dom, Rättegångsbalken. Översättning.

Byggnadsavgift, fråga om uttagande av byggnadsavgift enligt 5 § 1. lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m., 79/80:470.

Byggnadsförbud, införande av nybyggnadsförbud för att motverka att områden, avsedda för fritidsbebyggelse, tas i anspråk för icke planerat permanentboende; riktlinjer för dispensgivning, 79/80:473; – som förutsättning för dispens från bl. a. nybyggnadsförbud i avvaktan på stadsplan har uppställts att byggnadslovssökande undertecknar avtal med villkor angående marköverlåtelse och betalning av framtida gatukostnader. Frågor om de olika villkorens förenlighet med byggnadslagstiftningen och dess syften, 82/83:385; – se även Fullföljd av talan.

Byggnadslov, ofullständig ansökan om byggnadslov till byggnadsföretag, som omfattas av det allmänna tätbebyggelseförbudet, bör ej handläggas som begäran om förhandsbesked utan som ansökan om dispens därest föredda handlingar utgör tillräckligt underlag för dispensprövning, 77/78:325; – fråga om rättsenligheten av ett system, varigenom införts en form av köpeskillingskontroll i samband med handläggning av ärenden om byggnadstillstånd för icke statligt belånade bostadshus, 77/78:371; – kritik mot byggnadsnämnd för att byggnadsföretag meddelats byggnadslov, som stred mot byggnadsplan utan att dispensprövning dessförinnan ägt rum. Kritik jämväl mot beslutets utformning, 80/81:457; – byggnadsnämnds handläggning av ärenden rörande tillstånd att anordna båtbyggor, 81/82:376; – fråga om sökanden kan åläggas bestyret att sköta kommunicering med ägare till grannfastigheter, 83/84:337; – fråga om uttagande av avgift vid förhandsförfrågan, 83/84:339; – underlåtenhet att iakttä bestämmelser i 56 § byggnadsstadgan i fråga om yttrande från yrkesinspektionen, 83/84:343; – fråga om litispendens i byggnadslovsärende, när avstyckningsärende ej var slutligt avgjort, 83/84:345; – fråga om en byggnadsnämnd haft rätt att bevilja byggnadslov trots att erforderligt tillstånd till företaget enligt miljöskyddslagen inte förelåg, när byggnadslovet beviljades. Dessutom fråga om byggnadsnämnds befogenhet att delegera sin beslutanderätt, 84/85:351; – vissa frågor om villkor för byggnadslov, 84/85:355; – fråga om byggnadsnämnds handläggning av ärenden och byggnadslov till sådana åtgärder i hyresfastighet som avses i 2 a § andra stycket bostadsaneringslagen, 86/87:276; – se även Avskrivningsbeslut, Avvisningsbeslut, Byggnadsavgift, Olovligt byggande.

Byggnadsplan, se Fullföljd av talan.

Camping, se Strandskydd.

Censur, se Filmcensur.

Daghem, se Barnavård, Socialtjänstlagen.

Data, se Allmän försäkring, Allmänna handlingar, Efterlysning, Införsel, REX-systemet, Uppbörd (Indrivning av skatt).

Datalagen, se Allmän försäkring, Personregister.

Datering, se Blankett.

Delegation, iakttagandet av delegationsregler i barnavårdsärende, 78/79:130, 81/82:167; – kritik mot kriminalvårdsnämnden för handläggningen av

ärende, vari beslutanderätten i fråga om frigivningspermission delegerats till övervakningsnämnd. Fråga om innebörden av att delegation återkallas, 82/83:130; – brist i delegationshänseende vid handläggning av ett disciplinärende, 84/85:239; – se även Byggnadslov, Kommunal kompetens, Psykiatrisk vård, Taxeringsnämnd (Beslutsförfarandet).

Delgivning, genom uniformerad polisman, 77/78:137; – av förundersökningsmaterial, 78/79:63; – olämpligt bedriva delgivningsförsök i skatteärende. Fråga om innebörden av surrogatdelgivning, 78/79:312; – av nybyggnadsförbud, 78/79:386, 79/80:473; – beslut om körkortsåterkallelse skall delges körkortshavaren personligen även om denne har ombud, 78/79:449; – underrättelse om beslut innefattande föreläggande enligt lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m. bör ske genom delgivning, 80/81:469; – partsdelgivning i avhysningsmål, 81/82:343; – delgivning enligt 12 § delgivningslagen har skett med den söktes hustru, meddelande om delgivning har också sänts till hustrun, 83/84:50; – delgivning enligt 13 § delgivningslagen med ett aktiebolag i ett konkursmål, 84/85:333; – delgivning av utmätningsbevis, 85/86:367; – se även Betalningsföreläggande, Rättegångsbalken, Svarsfrist.

Demonstrationer, omhändertagande av demonstrationsplakat, 77/78:93; – barnstugepersonals deltagande i demonstrationer på arbetstid, 81/82:207; – fråga om tidpunkt för meddelande av tillstånd att anordna första maj-demonstration, 85/86:161; – se även Allmän sammankomst, Ålidhem.

Deposition, se Polismyndighet.

Destination, gäldenärs rätt att destinerar betalning, se Utmätning.

Diabetiker, se Berusad.

Diariet, se Allmänna handlingar.

Disciplinansvar, fråga om ärende angående disciplinansvar för en skötare har bort handläggas i arbetsrättslig eller offentlig rättslig ordning, 84/85:239; – handläggningen hos kriminalvårdsstyrelsen av ärenden om ifrågasatt disciplinansvar för kriminalvårdens befattningshavare, 85/86:183; – fråga om disciplinansvar vid felaktig tullkontroll, 87/88:242; – se Anhållande, Dom, Domstolshandlingar, Husrannsakan, Läkare, Militär övning, Tvångsmedel.

Disciplinbot, ändring av bestämmelse om disciplinbots storlek samt nedsättning av disciplinbot som ålagts värnpliktig, 78/79:100.

Disciplinmål, felaktigt åläggande av straff i disciplinmål, 77/78:151; – myndighets sammansättning vid avgörande av disciplinärende, vari anmälning enligt 14 kap. 1 § lagen om offentlig anställning utfärdats, 79/80:454; – tillämpningen i disciplinmål av stadgandet om undanhållande, 80/81:178, 81/82:149; – undanröjande av beslut i disciplinmål, 80/81:174; – handläggning av mål rörande trafikskador, 81/82:155; – arkivering av kontrollkort i disciplinmål, 81/82:152; – utredning i disciplinmål av frågor om uppsåt vid misstanke om undanhållande, 83/84:137; – se även Ersättningsmål, Kommunikation, Militärt straffregister, Värnpliktig. Jfr Avstängning, JO, Kriminalvård, Tillrättavisning.

Djur, avlivning av hund, 78/79:61; – hälsovårdsnämnds tillvägagångssätt vid avlivning av katter som vållar sanitära problem, 78/79:458; – frågan om lagligheten och lämpligheten av att juridisk person förordnas som tillsynsman enligt djurskyddslagen, 80/81:487.

Dokumentation, se Barnavård, Tjänstetillsättning, Upphandling, Vårdnad om barn.

Dom, frångående av beslut om dom och förordnande om fortsatt handläggning, 77/78:121; – avfattning av dom i förenklad form, 77/78:122; – dom i förenklad form när 33 kap. 2 § brottsbalken tillämpats beträffande påföljden, 83/84:43; – dom har åsatts nytt datum för att fullföljdsinlägga skulle kunna upptas som i rätt tid inkommen, 78/79:34; – tolkning av dom rörande handikappersättning, 78/79:452; – disciplinansvar för domare som underlåtit att meddela dom i vårdnads mål, 80/81:17; – fråga om avkunnande av dom vid särskilt utsatt sammanträde, 82/83:27; – dröjsmål med expediering av dom i tvistemål, 84/85:21; – fråga om domstols skyldighet att underrätta part om dom i tvistemål, 84/85:76; – olämpligt skrivsätt i en dom av en länsrätt, 84/85:410; – utformningen av skiljaktig mening, 86/87:22; – ifrågasatta felaktigheter i hovrättsdom om ansvar och skadestånd för misshandel, 87/88:19; – se även Beslag, Förvaltningsprocess, Ränta, Rättegångsbalken, Rättelse, Översättning.

Domare, se Bisyssla, Myndighetsmissbruk, Tingsrättslagman, Vårdslös myndighetsutövning.

Domsbevis, bristande noggrannhet vid utfärdande av domsbevis, 79/80:104, 81/82:18; – felaktigt domsbevis, 80/81:112; – underlåtenhet att utfärda domsbevis, 82/83:27.

Domstolsförhandlingar, felaktigt föreläggande för part att inkomma med läkarintyg, 77/78:120; – framställning angående skydd för allmän ordning och säkerhet vid domstolsförhandlingar, 76/77:26; – legitimationskontroll vid domstolsförhandling, 76/77:28; – se även Bevisning, Dom, Förvaltningsprocess, Rättegångsbalken, Vittne, Vittnesförhör.

Domstolshandlingar, disciplinansvar för domare som kastat bort vissa av part ingivna handlingar i ett expropriationsmål, 79/80:18; – se även Vårdslös myndighetsutövning.

Domstolsverket, se Rättshjälp.

Domstolsärende, tingsrätts handläggning av vårdnadsärenden, 77/78:124; – bristande kontroll över handläggningen, 86/87:69; – se även Förmyndare, Service.

Dop, fråga om prästs skyldighet att på föräldrars begäran döpa barn, 79/80:482.

Dröjsmål, se Allmän försäkring, Allmänna handlingar, Bostadslån, Brott-mål, Dom, Handläggning, Införsel, Inskrivningsmyndighet, Laga kraft, Omsorgsvård, Rättegångsbalken, Tjänstetillsättning, Valuta, Vårdnad om barn, Åtal.

Dödsbo, se Taxeringsprocess (besvärsmål m. m.), Skiftesman, Socialtjänstlagen (Övrigt).

Dödsfall, se Kriminalvård, Polismyndighet.

Ed, se Konkurs, Vittne, Vittnesförhör.

Efterforskningsmetoder, se Taxeringskontroll.

Efterlysning, undersökning om en person är efterlyst, när polisens dataterminal är ur funktion, 79/80:139.

Entledigande, i fall där anställd, som beskylls för brott mot tystnadsplikt, själv sagt upp sig har JO rekommenderat att myndigheten låter den anställda tänka över sin situation och tala med företrädare för facket innan uppsägningen accepteras, 77/78:313; – av biträde enligt rättshjälpslagen, 85/86:19.

Ersättning, försvarets civilförvaltnings handläggning av ärenden om ersättning till värnpliktiga som skadats under militärtjänstgöring, 78/79:93; – handikappersättning till blind med ledarhund, 78/79:452.

Ersättningsmål, motivering av beslut i ersättningsmål, 77/78:158; – handläggning av mål rörande trafikskador, 81/82:155; – ansvar för förkommen materiel, 83/84:143; – uttalanden i samband med inspektioner av militära förband, 86/87:135; – regementschef har fattat beslut om avskrivning av ersättningsmål, där han själv var part, 87/88:130; – fråga om synnerliga skäl för skadeståndsskyldighet i ett militärt ersättningsmål, 87/88:131.

Exekutiv auktion, vid exekutiv auktion å andel i kommanditbolag skall iakttas reglerna om försäljning av utmätt rättighet, 76/77:225; – medtagande av nyttjanderätt (jakträtt) i sakägarförteckning, 81/82:345; – exekutiv auktion på fastighet, uttalande om lägsta godtagbara bud, tillträdet, 85/86:369; – exekutiv försäljning av fastighet; uttalande om pris; utredning av radonfråga; andra försäljningsformer, 86/87:255; – redovisning av försäljningsresultatet efter exekutiv försäljning av fastighet, 86/87:267; – se även Kungörelse, Utmätning, Utsökningsmål.

Exekutionstitel, rutiner i REX-systemet för granskning av exekutionstitel, 82/83:366; – se även Handräckning.

Existensminimum, JO om existensminimum vid skatteavdrag – en utvärdering av ett institut, 87/88:209.

Expeditionskungörelsen, återbetalning av del av avgift som erlagts vid ansökan om betalningsföreläggande sedan ansökan avvisats, 80/81:114.

Faderskap, se Barnavård, Socialtjänstlagen.

Familjevårdsplacering, se Kriminalvård.

Fastighetstaxering, se Taxeringsnämnd (fastighetstaxering).

Filmcensur, förutsättning för att förbjuda inslag om narkotika, 83/84:323.

Filmupptagning, vid offentligt sammanträde enligt miljöskyddslagen, 84/85:413.

Firma, länsstyrelses granskningsskyldighet vid firmaregistrering, 78/79:468.

Flyttningsanmälan, handläggning av flyttningsanmälan från omyndigförklarad, 76/77:296; – flyttningsanmälan såvitt gäller barn under fränskilda föräldrars gemensamma vårdnad, 82/83:338.

Flyttningslagen, tillämpning av lagen (1967:420) om flyttning av fordon, 77/78:276.

Folkbokföringen, omfattningen av folkbokföringsmyndighets prövning av anmälan om utflyttning från riket, 77/78:398; – felaktig mantalsskrivning; – yttrande från den enskilde inhämtades inte, 81/82:327; – felaktiga grunder för att ifrågasätta beslut om ändrad kyrkobokföring, 81/82:333; – kommuniseringsrutiner i folkbokföringsmål, 82/83:338; – bristande kommunikation i folkbokföringsärendet, 85/86:422; – formulär för dödsfallsintyg och släktutredning, 84/85:215; – sekretess för spärrad adress, 84/85:282; – folkbokföringskontroll – gifta kvinnor har tillfrågats bl. a. varför de inte varit bosatta på samma adress som deras män, 85/86:412; – JO om folkbokföringen – synpunkter på prövning, kontroll och hanteringsrutiner, 86/87:272; – fråga om länsstyrelse borde ha vidarebefordrat ett brev från ett inkassoföretag till en person med "spärrad" adress 87/88:195; – rättelse av beslut i namnämnde, 87/88:253; – skyldighet att meddela beslut i anhängiggjort ärende 87/88:254; – fråga om till vilken adress en skriftlig begäran om upplysningar bör ställas, 87/88:254; – se även Flyttningsanmälan.

Folk- och bostadsräkning, kritik av information beträffande äkta makars uppgiftslämnande vid folk- och bostadsräkningen 1975, 77/78:405.

Fordon, kontroll av fordon, 78/79:60, 79/80:127; – avställning av fordon, 83/84:370.

Fotograferingsförbud, se Skyddslagen.

Fotokonfrontation, genomförande och redovisning av, 76/77:114; – förfarandet vid, 78/79:61, 79/80:126, 83/84:67, 85/86:118; – mer än en konfrontation mellan samma parter bör undvikas, 79/80:124.

Fotokopiering, tillåtligheten i att fotokopiera privata handlingar som påträffats vid husrannsakan, 82/83:42.

Fribiljettsförmån, se Otillbörlig belöning.

Frigång, se Kriminalvård.

Frihetsberövad, Frihetsberövande, redovisning av frihetsberövande, 78/79:61, 81/82:48; – se även Häktad, Kriminalvård, Visitering.

Fritid, sjukskriven värnpliktigs rätt till fritid, 77/78:153.

Fullföljd av talan, fråga om skyldighet för SJ att meddela besvärshänvisning i vissa fall, 77/78:410; – fullföljdshänvisning eller lagakraftbevis i ärenden

hos länsstyrelse om fastställelse av byggnadsplan och stadsplan och om upphävande av strandskydd. Tolkning av fullföljdsförbudet i 150 § byggnadslagen, 78/79:383, 389; – utgångspunkt för beräkning av besvärstid vid klagan över nybyggnadsförbud, 78/79:386; – fråga om hälsovårdsnämnd, som meddelat föreläggande rörande anskaffning av sopkärl, får meddela förnyat föreläggande, denna gång vid vite, innan besvär över det första prövats, 78/79:495; – besvär över beslut att ej ge tillstånd till inköp enligt lagen om försäljning av teknisk sprit m. m., 79/80:331; – information om tid för fullföljd av talan mot dom 81/82:45; – socialförvaltnings åtgärder med inkomna handlingarsom har innefattat besvär, 81/82:169; – kritik mot länsstyrelse för att den inte har berett klaganden tillfälle att utveckla grunderna för sin talan i ett besvärshänvisande, 82/83:439; – besvärshänvisning ej lämnad när utskrivningsnämnd meddelat villkor, 83/84:207; – fullföljd av talan mot beslut att avvisa vadeanmälan, 84/85:21; – felaktig behandling av fullföljdsfrågor vid tingsrätt, 86/87:64; – kritik mot en länsarbetsnämnd för felaktig tillämpning av arbetsmarknadskungörelsens besvärshänvisningar, 86/87:294; – se även Barnavård, Dom, Fordon, Handläggning, Kommunalbesvär.

Fullmakt, se Arbetsmarknadsstöd, Redovisning.

Fångförhör, se Militär övning.

Fängsel, användning av, 79/80:94, 129; – se även Häktad, Kriminalvård.

Förhandsgranskning, se Skyddslagen.

Förhör, politisk åskådning behöver ej uppges vid förhör, 79/80:62; – bristande hänsyn till minderårig, vars föräldrar tagits i förhör, 79/80:529; – person, som införts för utredning om rattonykterhetsbrott, ej samtidigt hörd om andra brott, 80/81:124; – konceptanteckningar från förhör, 80/81:126; – genomförande av förhör med anledning av anmälan mot polisman, 87/88:84; – se även Anhållande, Bandspelare, Kroppsvisitation, Kroppsbesiktning, Polismyndighet. Jfr Vittne, Vittnesförhör.

Förlikning, se Protokoll.

Förläggning, beskaflenheten av förläggningslokaler, 77/78:162.

Förmyndare, legal förmyndares befattning upphör i och med att barnet blir myndigt; särskilt beslut härom ej erforderligt, 79/80:105; – iakttagelser och uttalanden med anknytning till förmynderskapslagstiftningen, 80/81:20, 85/86:68, 86/87:38; – tingsrätt bör inte utan närmare prövning till förmyndare eller god man förordna person som redan innehar ett större antal sådana uppdrag, 82/83:31; – se även Barnavård, Överförmyndare.

Förmån, se Polismyndighet (deposition av konst, rabatt i kiosk).

Förpassning, se Polismyndighet.

Förseningsavgift, se Sanktionsavgifter.

Försäkringsrätt, se Förvaltningsprocess, Socialförsäkring.

Försäljning, försäljning av övertalig eller kasserad materiel och inventarier, 83/84:365.

Förtal, ansvar ifrågasatt mot lagman för förtal, 85/86:19; – utlämnande från UD av material om journalist till dennes arbetsgivare, 87/88:272.

Förtroendenämnd, överlämnande av klagomål till, 81/82:258; – handläggning av ärende, 84/85:243; – se även Allmänna handlingar.

Förundersökning, i kopplerifall, 77/78:80; – skyldighet att inleda förundersökning, 79/80:58; – kritik av förundersökning mot vårdare på kriminalvårdsanstalt vilken anhållits och häktats som misstänkt för att ha fört in narkotika på anstalten, 80/81:59; – omständigheter som talat till den misstänktes förmån har ej tillräckligt beaktats, 80/81:79; – nedläggning av förundersökning mot utländsk medborgare som ej finns kvar i riket, 80/81:117; – handläggning av förundersökning angående brott av polisman, 81/82:65; – tillvägagångssätt vid konfrontation, 82/83:105, 86/87:101; – hämtning till förhör, underrättelse om anledningen därtill m. m., 82/83:54; – beslutande myndighet vid avbrytande av förundersökning, 82/83:104; – skälig misstanke om brott mot ledamot av bolagsstyrelse, 85/86:154; – underlåtenhet att anordna vittneskonfrontation, 85/86:155; – utlämnande av schweiziskt förundersökningsmaterial till svensk skattemyndighet m. m., 87/88:80; – se även Allmänna handlingar, Anhållande, Arrest, Bandspelare, Beslag, Brottmål, Delgivning, Fotokonfrontation, Förhör, Gripande, Husrannsakan, Personlig integritet, Polismyndighet, Taxeringskontroll, Tryckfrihet, Tvångsmedel, Vårdslös myndighetsutövning,

Förvaltningslagen, fråga om ansökan till tjänstkommité in i tidsom avses i 7 §, 80/81:446; – tillämpning av 7 §, 83/84:381; – vägledningsplikt enligt 8 § i massärenden hos intagningsnämnd, 78/79:397; – i besvärsärende hos länsbostadsnämnd, 78/79:492; – i tillståndsärende hos riksskatteverkets alkoholbyrå, 79/80:331; – tillämpningen av 17 § i ärende om återanställning hos hovrätt, 80/81:455; – självrättelse enligt 19 § av beslut i tjänstetillsättningsärende, 80/81:440; – fråga om förvaltningslagen är tillämplig i ärende om avstängning från tjänst, vilket kan överklagas genom kommunalbesvär, 80/81:451; – underlåtenhet att tillämpa förvaltningslagens bestämmelser vid behandling av en ansökan om arbetsmarknadsutbildning, 83/84:350; – uttalanden angående motivering i efterhand av beslut rörande ansökningar om konstnärsbidrag, 85/86:405; – tillämpningen av förvaltningslagen i ärende hos kronofogdemyndighet i ärende om statlig lönegaranti vid konkurs, 86/87:257; – uttalanden angående tillämpningen av förvaltningslagens bestämmelser om kommunikering, 86/87:317; – uttalanden angående tillämpningen av förvaltningslagens jävsbestämmelser, 86/87:321; – se även Allmän försäkring, Arbetsmarknaden, Barnavård, Byggnadslov, Fordon, Fullföljd av talan, Jäv, Kriminalvård, Motivering av beslut, Myndighetsutövning mot enskild, Skolan, Svarsfrist, Taxeringsnämnd, Värnpliktig.

Förvaltningsprocess, muntlig förhandling i förvaltningsdomstol, 81/82:298; – handläggning i länsrätt av mål om verkställighet av umgängesrätt, 81/82:241; – kommunikationsrutiner i kammarrätt, 81/82:317; – rättelse av dom och redovisning av skiljaktig mening, 81/82:318; – dröjsmål hos försäkringsrätt med handläggning av mål angående sjukpenning, 81/82:259; – dröjsmål i en länsrätt vid prövning av underställt beslut om

omedelbart omhändertagande enligt 8 § lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) samt andra frågor rörande handläggningen av mål enligt den lagen, 83/84:407; – muntlig förhandling i mål vid länsrätt om vård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), 83/84:419; – domares skyldighet att inställa sig på sin arbetsplats under sessionsfri dag, 83/84:420; – handläggning i länsrätt av mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), 86/87:338; – se även Kommunalbesvär, Taxeringsprocess.

Förvandlingsstraff, se Straffverkställighet.

Förvar, verkställighet av beslut om tagande i förvar, 79/80:167; – offentligt biträde åt två förvarstagna utlänningar som har vägrats använda telefon på ett häkte, 82/83:149; – fråga om tillräcklig grund förelegat för tagande i förvar enligt 50 § utlänningslagen, 85/86:142; – polismyndighets handläggning av fråga om tagande i förvar i visst utlänningsärende, 87/88:103; – se även Betalningssäkring, Sjukvård.

Förvisning, bristfällig förberedelse vid försök att verkställa förvisningsdom, 77/78:110.

Gatumusik, se Polismyndighet.

Gemensam vårdnad, se Flyttningsanmälan.

God man, avveckling av godmanskap, 79/80:106; – interimistiskt förordnande av god man för en person utan att denne fått tillfälle att yttra sig, 82/83:29; – handläggning av ärenden om förordnande av god man enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken, 82/83:30; – fråga om utredning i ärende angående förordnande av god man enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken, 84/85:83; – fråga huruvida godmansförordnande enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken inverkar på huvudmannens rättsliga handlingsförmåga. Tillika fråga om jäv för god man, 84/85:85; – se även Allmänna handlingar, Förmyndare, Redovisning, Överförmyndare.

Gripande, på sjukhus av misstänkt, 78/79:56; – av ungdomar och behandling av dem samt anmälan om gripande till åklagare nattetid, 85/86:100; – se även Anhållande.

Grundlagarna, yttranden över 1973 års fri- och rättighetsutrednings betänkande "Medborgerliga fri- och rättigheter; regeringsformen", 76/77:298.

Grustäkt, barnolycksfall i ett grustag har aktualiserat tillämpningen av vissa föreskrifter i allmänna ordningsstadgan och av vissa anvisningar, 79/80:507.

Gåva, se Kommunal kompetens.

Gåvoskatt, förslag till vissa lagändringar, 82/83:337.

Handelsbolag, se Handelsregistret, Indrivning, Uppbörd (Arbetsgivaransvar m. m.).

Handelsregistret, handläggning av anmälan om bl. a. bolagsmans utträde ur handelsbolag, 86/87:331.

Handikappersättning, se Ersättning.

Handläggning, fråga om tjänsteman, som enligt ett statligt verks interna föreskrifter skall "delta i beslutet" i visst ärende, vilket avgörs av verkschefen, är skyldig att närvara personligen vid föredragningen inför verkschefen, 79/80:322; – felaktig handläggning i länsstyrelse av ärende angående förordnande av revisor i ekonomisk förening, 77/78:389; – dröjsmål vid länsstyrelses handläggning av ärende om besvär över tidsbegränsat byggnadslov, 78/79:390; – i mål om omhändertagande för utredning bör länsrättens sakprövning ske skyndsamt, 79/80:281; – handläggning av ärende om körkortsåterkallelse, 78/79:469; – fråga om länsstyrelse i ärende om anläggande av skjutbana borde ha hört angränsande kommun i annat län; tillika fråga om handläggningstid, 79/80:328; – länsbostadsnämnds handläggning av besvärssärende rörande bostadsbidrag (dröjsmål, underlåten sakprövning, utebliven besvärshänvisning), 78/79:492; – felaktig handläggning i riksskatteverkets alkoholbyrå av visst tillståndsärende (underlåten sakprövning, utebliven besvärshänvisning), 79/80:331; – statlig myndighet har remitterat utredningar till kommun för yttrande. Remisserna har besvarats av kommunstyrelsen, ej kommunfullmäktige. Fråga om riktigheten härav, 76/77:265; – fråga om tjänstemans skyldighet att mottaga och utkvittera skrivelser ställda till honom under myndighetens adress, 77/78:412; – bevakning av bortavarande tjänstemans post, 78/79:222; – öppnande av post ställd till namngiven tjänsteman, 82/83:248; – brister i skolstyrelses posthämtnings- och sorteringsrutiner, 80/81:446; – myndighets skyldighet att besvara brev, 80/81:455; – byggnadsnämnd är skyldig att behandla begäran från fastighetsägare om ingripande mot byggnadsåtgärder på grannfastighet, 80/81:468; – handläggning av ärende rörande tillämpningen av lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m., 80/81:469; – kommunal fritidsnämnd har anordnat filmföreläsning för minderåriga i strid mot bestämmelserna i "biograförordningen" (1959:348). Kritik häremot, 80/81:496; – socialhjälsärende har bordlagts utan att tid för slutlig prövning angetts, vilket medfört att slutligt beslut i ärendet inte har meddelats, 81/82:231; – skolkontors handläggning av begäran från försäkringskassa om s. k. förstadagsintyg, 82/83:382; – handläggningsordning och nämnders sammansättning vid besvarandet av remisser från statliga tillsynsorgan, 83/84:404; – när har en handling kommit in till en myndighet?, 85/86:421; – olika förfarandefrågor i samband med ett beslut att ändra sammansättningen av en betygsnämnd för bedömning av en doktorsavhandling, 85/86:383; – underrättelse till sökande eller klagande om att framställning kommit in till myndighet, 86/87:330; – se även Arbetsmarknaden, Avskrivningsbeslut, Avvisningsbeslut, Barnavård, Bidragsförskott, Bostadsbidrag, Byggnadslov, Disciplinansvar, Disciplinmål, Domstolsärende, Ersättning, Ersättningsmål, Flyttningsanmälan, Fordon, Förtroendekommitté, Förvaltningsprocess, God man, Häktningförhandling, Inskrivningsmyndighet, JO, Körkort, Offentligt biträde, Personalkontroll, Rätts hjälp, Service, Socialtjänstlagen, Svartsfrist, Taxeringsnämnd, Tjänstetillsättning, Tystnadsplikt, Upphandling, Utlänning, Valuta, Vapenvägrare, Vårdslös myndighetsutövning, Värnpliktig.

Handräckning, kritik mot länsstyrelse för handräckning enligt 191 § UL för flyttad bils återställande till ägaren, 77/78:276; – förutsättningar för handräckning enligt 191 § UL för återtagande av presenningar hos tredje man; fråga bl. a. om ny exekutionstitel, riktad mot tredje man, erfordrats, och om inte förrättningen i vart fall bort inställas och underrättelse

tillställas tredje man, 79/80:388; – handräckning utan täckning i exekutionsurkund, 82/83:377; – enligt 94 § BvL, 81/82:172; – handräckning på kriminalvårdsanstalt, 82/83:373; – se även Konsumentkreditlagen.

Hastighetskontroll, se Polismyndighet.

Helikopter, se Polismyndighet.

Hemförlovning, beslut om hemförlovning med retroaktiv verkan, 80/81:174.

Hemvärnet, utnyttjande av hemvärnspersonal för bevakning av militära förråd m. m., 81/82:125.

Hittegods, se Polismyndighet.

Hot mot krigsman, se Missfirmelse mot krigsman.

Hund, se Polismyndighet.

Hundskatt, hundskattekontroll, 82/83:339.

Husrannsakan, för eftersökande av efterlyst person, 76/77:112; – i personbils motor- och bagageutrymmen efter anonym anmälan om förmodat stöldgods i bilen; protokoll över åtgärden ej upprättat, 77/78:129; – felbedömningar av åklagare vid bruk av tvångsmedel för beslagtagande av pass, 79/80:48; – polismans köp av föremål som påträffats under husrannsakan, 81/82:99; – hos konkursförvaltare, 82/83:39; – beslag eller "fortsatt husrannsakan", 82/83:42; – i advokats bostad för eftersökande av efterlyst person grundad på anonymt tips, 85/86:123; – tillräcklig grund för husrannsakan enligt 20 § polislagen?, 85/86:149; – tolkningen av uttrycket husrannsakan "hos den misstänkte", 85/86:154; – fråga om disciplinansvar för åklagare (husrannsakan och hämtning till förhör i kopplerimål), 86/87:77; – disciplinansvar för polisman (husrannsakan i misshandelsmål), 86/87:85; – se även Provokation, Taxeringskontroll, Tvångsmedel, Utlänning, Visitering, Vårdslös myndighetsutövning.

Huvudförhandling, se Bevisning, Domstolsförhandlingar, Rättegångsbalken.

Häktad, åklagares rätt att vägra häktad motta besök vid kollusionsfara, 78/79:40; – tillhandahållande av skrivmaterial åt häktad, 78/79:69; – stöd och hjälp åt frihetsberövad, 79/80:137; – förvaring av häktad som undergått rättspsykiatrisk undersökning, 78/79:117; – vägran att bistå häktad med införskaffande av röstkort, 80/81:261; – prövning om besök hos häktad skall vara bevakat, 81/82:117; – häktad i ett mål har felaktigt frigivits efter dom i annat mål, 81/82:18; – spännbältesläggning, behörighet att fatta beslut om sådan åtgärd, 82/83:147; – häktads anonymitetsskydd, 83/84:132; – offentlig försvarares tillträde till allmänt häkte på kvällstid, 83/84:134; – framställning till regeringen angående underrättelse till häkte (motsvarande) om frigivningsbeslut, 86/87:89; – för besök hos anhållen eller häktad som inte föranleds av brottsutredningen fordras i allmänhet samtycke på förhand av den intagne. Fråga om beslutsbefogenheterna, 86/87:96; – avlyssning av telefonsamtal med offentlig försvarare, 87/88:109; – se även Anhållan, Kriminalvård.

Häkte, förhållandena på allmänna häktet i Stockholm 79/80:170; – osmidig tillämpning av behandlingslagen i fråga om förvarstagen utlännning, 86/87:122; – ordningen med tidsbeställning avseende besök hos och telefonsamtal med intagna på allmänna häktet i Stockholm, 87/88:111; – se även Barnavård, Förvar, Häktad, Kriminalvård, Straffverkställighet.

Häktning, kollusionsfara med avseende endast på annans brottslighet, förfarandet vid förlängning av åtalsfrist, 86/87:24; – se även Förundersökning, Tvångsmedel.

Häktningsförhandling, handläggningen vid häktningsförhandling i mål om våldförande m. m., 83/84:19.

Häktningstid, avräkning av, 76/77:40, 77/78:60.

Hälsovård, förutsättningar för hälsovårdsnämnds ingripande mot slamavskiljare avsedd för BDT-vatten, 78/79:465; – hälsovårdsnämnds skyldighet att i förväg underrätta fastighetsägare om inspektion av uthyrd lägenhet, 82/83:442; – se även Djur, Fullföljd av talan, Miljöskydd, Tystnadsplikt.

Hämtning, felbedömningar av åklagare vid bruk av tvångsmedel, 79/80:48; – värnpliktig har efterspanats för hämtning till värnpliktstjänstgöring trots anmält laga förfall, 80/81:168; – se även Arrest, Förundersökning, Husrannsakan, Journal, Polismyndighet, Tvångsmedel, Vårdslös myndighetsutövning.

Identitetskontroll, se Pass, Polismyndighet.

Illojal maktanvändning, kommunal taxeringsrevisors åtgärder vid taxeringskontroll, 82/83:250. Se även Byggnadsförbud, Tjänstetillsättning.

Immunitet, se Riksåklagaren.

Import, livsmedelsverkets och tullverkets handläggning av ett ärende om införsel av kött från Brasilien, 87/88:265.

Indrivning, kronofogdemyndighets indrivningsåtgärder beträffande skattskyldig som blivit dubbeltaxerad och besvärat sig häröver samt betalat den skatt som debiterats med anledning av den ena taxeringen, 76/77:220; – upprepade indrivningsåtgärder trots att anstånd med inbetalning av skatt tidigare beviljats, 81/82:348; – indrivning av skatter m. m. trots att uppskov lämnats enligt amorteringsplan, 82/83:343; – indrivning av skatt hos delägare i handelsbolag, 82/83:366; – oberättigade skattekrav och ADB-rutiner m. m., 83/84:265; – indrivning i Sverige av underhållsbidrag, som ådömts i Norge. Fråga om preskriptionsinvändning skall bedömas enligt svensk eller norsk rätt och om rättskraft i utskökningsmål, 85/86:372; – anmaning att betala skatteskuld vid äventyr av konkurs i stället för förrättning, 87/88:236; – se även Konkurs, Revision, Säkerhet för skattefordringar, Uppbörd (Indrivning av skatt).

Information, se Fullföljd av talan, Pension, Service, Skolan, Tingsrättslagman, Tryckfrihet, Tull.

Informationsutbyte, mellan myndigheter, 87/88:223.

Informationsfrihet, se Kriminalvård.

Införsel, framställning angående ändring i 15 § andra stycket införsellagen, 76/77:211; – dröjsmål vid införsel (löneutbetalning via dator), 78/79:233, 82/83:375; – redovisning av underhållsbidrag som innehållits genom införsel har fördröjts till följd av arbetsgivares datautbetalningsrutiner, 79/80:399; – fråga om förrättningsman i ett införselmål får fråga gäldenärs grannar om dennes personliga förhållanden, 80/81:381.

Inhibition, förfarandet vid beslut om inhibition i brådskande fall, 77/78:415; – fråga om inhibition av slutbevis sedan dom meddelats efter sökt återvinning, 84/85:78; – kommunal myndighet har inte åttlytt inhibitionsförordnande i kommunalbesvärsmål, 86/87:297; – se även Allmän försäkring, Taxeringsprocess, Utmätning.

Inkomstbringande åtgärder, myndighets befogenhet att vidta inkomstbringande åtgärder (medverka vid medaljutgivning), 76/77:292.

Inskrivningsmyndighet, inskrivningsärende har formlost återsänts till ingivaren, 81/82:52; – anmälan till inskrivningsmyndighet enligt 19 kap. 20 § jordabalken, 82/83:29, 84/85:21; – vilandeförklaring av ansökan om inteckning i avsaknad av samtycke av f. d. make, 83/84:32; – dröjsmål med rättelse av inskrivning, 86/87:65; – se även Tingsnotarie.

Insulin, se Berusad.

Inteckning, se Inskrivningsmyndighet, Myndighetsmissbruk.

Integritet, se Personlig integritet.

Interimistiskt beslut, fråga om interimistiskt beslut kan meddelas i ärende enligt 64 § lagen om handel med drycker, 83/84:375; – se även Allmän försäkring, Vårdnad om barn.

Invandrare, se Val.

Jakt, försöksverksamhet med samordnad älgjakt. Naturvårdsverkets tillämpning av reglerna om registrering av älgjaksområde, 78/79:497; – se även Rättelse.

JO, tillsynskompetens m. m. 76/77:205, 76/77:263 (taxering), 77/78:242, 78/79:193, 79/80:315, 80/81:353, 81/82:280, 82/83:221, 83/84:220, 84/85:259, 85/86:310, 86/87:188, 87/88:180; – omfattningen av JO:s prövning av riktigheten i sak av beslut i disciplinärende, 78/79:370; – utrymmet för JO:s ingripande i arbetstvист inom den offentliga sektorn, 78/79:377; – JO:s prövning av kommuns ansvar för tillämpningen av vårdlagstiftningen, 79/80:268; – begäran om disciplinåtgärd mot kommunal befattningshavare när kommunen redan upptagit och sedermera avgjort eget ärende om disciplinåtgärd, 79/80:456; – vissa klagomål har överlämnats till förtroendenämnderna i landstingen, 81/82:258; – byggnadsnämnds handläggning av remiss från JO, 83/84:404; – uttalande om begränsningar i JO:s tillsyn över domstolar 87/88:19; – om myndigheters skyldighet att lämna uppgifter till JO, 87/88:111.

Journal, skyldighet för läkare att i journal anteckna omständigheter som ligger till grund för hämningsbeslut, 84/85:226; – förvaring av journal på sjukhus, 85/86:336; – förvaring av patientjournal på barnavårdscentral, 85/86:339; – tidsintervall beträffande journalanteckning, 87/88:174; – se även Läkare.

Journalist, se Tingsrättslagman.

Jämkning, se Uppbörd (Jämkning, skatteavdrag m. m.).

Jäv, i tjänstetillsättningsärenden, 79/80:320, 83/84:326; – sakkunnig i ärende hos medicinalväsendets ansvarsnämnd, 81/82:254; – jäv vid taxeringsrevision, 82/83:250, 85/86:365; – fråga om jäv enligt förvaltningslagen i kriminalvårdsärende, 82/83:119; – handläggning av jävsinvändning mot taxeringsintendent, 83/84:317; – fråga om jäv för tjänsteman hos lantbruksnämnd, 83/84:392; – fråga om jäv för ledamöter i styrelsen för en länsstyrelse, 83/84:396; – jäv för ordförande i utskrivningsnämnd, 83/84:203; – fråga om jäv för domare, 84/85:21; – jäv för ledamot i skolstyrelse vid avgivande av yttrande i kommunalbesvärsmål, 84/85:348; – fråga om jäv för en universitetslektor som fungerat som tentator åt en studerande efter det att lektorn meddelat studeranden privatundervisning, 85/86:397; – jäv för ledamot i rennäringsdelegationen vid en lantbruksnämnd, 85/86:420; – en ledamot av en statlig nämnd bör lämna sammanträdeslokalen vid behandling av ärenden där ledamoten anser sig själv jävig, 87/88:255; – fråga om jäv för stadsarkitekt, 87/88:256; – se även Allmän försäkring, Barnavård, Ersättningsmål, Förvaltningslagen, God man, Handläggning, Polismyndighet, Rättegångsbalken, Tjänstefel. Jfr Taxeringsnämnd (Övrigt).

Kallelse, se Rättegångsbalken.

Kamratförtryck, ifrågasatt kamratförtryck m. m. inom sjövärnsskåren, 80/81:205.

Kassettbandspelare, se Kriminalvård.

Kollekt, åtal mot kyrkoherde för underlåtenhet att pålysa och upptaga föreskrivna kollekt, 77/78:347.

Kollektiv utskrivning, se Psykiatrisk vård.

Kollusionsfara, se Häktad, Häktning.

Kommunalbesvär, lagen om inskränkning i rätten att föra talan mot offentlig arbetsgivares beslut är tillämplig också när talan skulle ha förts genom kommunalbesvär, 79/80:458; – anmodan att ange de omständigheter på vilka kommunalbesvär grundas; åtgärdens förenlighet med kommunalbesvärsprocessens särdrag betr. principerna för processledning, 81/82:393; – kommunal myndighet har inte åttlytt inhibitionsförordnande i kommunalbesvärsmål, 86/87:297; – se även Förvaltningslagen.

Kommunal kompetens, fråga om befogenhet för kommunen att i ärende om statsbidrag till lokal landsbygdstrafik låta kommunalt bussbolag från konkurrerande enskilda trafikföretag ta emot sådana uppgifter om deras affärsförhållanden som skulle ha varit hemliga om handlingarna förvarats

hos en myndighet, 78/79:330; – skolstyrelses befogenhet att till avgående studierektor såsom minnesgåva överlåta vissa tavlor utgörande inventarier i skolbyggnader, 78/79:336; – uttalanden angående kommuners möjligheter att civilrättsligt disponera över mark som utgör allmän plats och angående förutsättningarna för att i visst fall avvisa försäljare från en tilldelad plats på ett salutorg, 85/86:402.

Kommunal självstyrelse, se Handläggning, Inhibition.

Kommunal taxeringsrevisor, se Taxeringskontroll.

Kommunicering, underlåten kommunikering i disciplinärende, 78/79:370; – i ärende om avstängning från kommunal tjänst, 80/81:451; – i arbetsska-deärende, 81/82:271; – i ackordsärende hos länsstyrelse, 81/82:323; – med tredje man i avhyningsärende, 82/83:355; – i ärenden angående persons lämplighet som biträde enligt rättshjälpslagen, 85/86:19; – i mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), 86/87:338; – se även Allmän försäkring, Arbetsmarknaden, Barnavård, Byggnadslov, Folkbokföring, Förvaltningslagen, Interimis-tiskt beslut, Kriminalvård, Pensiongrundande inkomst, Renskötsel, Svartsfrist, Taxeringsnämnd (utredningsförfarandet), Taxeringsprocess, Upphandling, Utsökningsmål.

Konceptanteckningar, se Förhör.

Konfrontation, se Fotokonfrontation, Förundersökning, Polismyndighet.

Konkurrensbegränsning, se Yttrandefrihet.

Konkurs, anteckningar om tillägg och ändringar vid genomgång av konkurs-bouppteckning, anteckningarna bör läsas upp för gäldenären före edsav-läggelsen, 79/80:107; – utdelning i konkurs för skatter, när lokal skatte-myndighet meddelat anstånd med betalning av dem, 83/84:321; – krono-fogdemyndighets handläggning av ärende om statlig lönegaranti vid konkurs 86/87:258; – fortlöpande betalningsanmaningar enligt 4 § kon-kurslagen vid indrivning av skatter, 86/87:268; – se även Delgivning, Rättegångsbalken, Tillsynsmyndighet i konkurs.

Konst, se Polismyndighet.

Konsultation, se Allmän advokatbyrå.

Konsumentkreditlagen, återtagande av gods som påstås ha sålts till oskäligt högt pris, 81/82:359; – materiella invändningar mot handräckning, 82/83:375.

Koppleri, se Förundersökning.

Kreditköp, se Konsumentkreditlagen.

Kreditupplysning, rättelserutiner beträffande oberättigade skattekrav, 83/84:265; – försäljning av uppgifter ur kronofogdemyndigheternas register till kreditupplysningsföretag, 87/88:239.

Kriminalvård, våldsanvändning på kriminalvårdsanstalt, 76/77:125, 82/83:143; – dödsfall på kriminalvårdsanstalt, 82/83:122; – klagomål från

fackligt håll angående uteblivna åtgärder inför befarat rymningsförsök, 77/78:165; – beviljande av särskild korttidspermission för intagen, 77/78:172; – förutsättningar för beviljande av korttidspermission, 82/83:110, 83/84:108; – avvikande under bevakad permission från anstalt, 77/78:182; – brister vid planering av beledsagad permission, 83/84:108; – permission i samband med strejk bland intagna på kriminalvårdsanstalter, 78/79:108; – förutsättningar för permission, 78/79:111, 80/81:233; – uttalande om viss kvalifikationstid för permission, 78/79:122; – transportpermission, 79/80:209; – permission och anstaltsplacering, 80/81:225; – kritik mot beviljande av frigång, 79/80:198; – förutsättningar för beviljande av frigång. Även fråga om en intagen kan tillåtas att under en permission bege sig till ett annat land, 85/86:163; – förutsättningar för beviljande av särskild permission, 85/86:168; – en intagen har avvikit under en bevakad permission. Fråga bl. a. om handläggningen av permissionsärendet varit tillräckligt omsorgsfull, 85/86:170; – formerna för bevakning när intagen besöker advokat, 83/84:133; – bevakning vid besök hos intagen i häkte, 84/85:147; – intagens rätt till telefonsamtal med advokat, 76/77:129, 77/78:194; – en intagen som begär telefonsamtal med advokat är inte skyldig att upplysa om anledningen härtill, 85/86:186; – intagens telefonsamtal med kriminalvårdsstyrelsen m. fl., 81/82:112; – kostnad för telefonsamtal till JO, 78/79:126; – intagens rätt att mot stadga avgift få kopior av beslut, 83/84:136; – intagens rätt till samtal med styresman eller annan tjänsteman, 77/78:192; – anonymitetsskydd för intagen, 77/78:194, 79/80:211; – intagens anonymitetsskydd. Även fråga om användning av s. k. sekretessbevis, 85/86:177; – avbrytande av besök hos intagen, 78/79:125; – avvisande av besökande, 77/78:193, 82/83:141; – brevgranskning vid kriminalvårdsanstalt, 76/77:131, 77/78:191, 78/79:120, 80/81:255, 81/82:111, 82/83:140; – brevgranskning på allmänt häkte, 84/85:137; – tillämpningen av bestämmelserna om disciplinärbestraffning av intagen, 76/77:134; – fråga om disciplinär bestraffning av intagen för försenad återkomst efter permission, 78/79:121; – fråga om polisanmälan från kriminalvårdsanstalt rörande där förövat brott, 77/78:195; – intagna har disciplinärt bestraffats för gärning som polisanmälts, 81/82:105; – i beslut om disciplinär bestraffning har tagits in även beslut om att den intagne inte skulle få delta i fritidsverksamhet utom anstalten, 82/83:142; – kollektivbestraffning, 81/82:109; – bristfällig utredning i disciplinärende, 81/82:115; – handläggning av disciplinärenden vid kriminalvårdsanstalt, 83/84:131; – kritik mot handläggningen av ett disciplinärende. Den intagne har ej fått veta namnen på dem som rapporterat honom för misskötsamhet, 85/86:187; – motivering av beslut, 84/85:145; – intagens rätt att få del av analysresultat vid urinprovskontroll, 84/85:146; – utformningen av beslut om disciplinär bestraffning, 83/84:131; – besvärshänvisning i disciplinärende på kriminalvårdsanstalt, 76/77:138; – ”missnöjesförklaring”, 77/78:191; – behandlingen av intagen i anledning av dennes klädsel, 78/79:115; – enrumsplacering enligt 20 § kriminalvårdslagen, 79/80:200; – utredning i ärende om enrumsplacering, 81/82:110; – placering av intagen i avskildhet (23 § kriminalvårdslagen), 80/81:251; – spännbältesläggning, 79/80:205; – enrumsplacering enligt 50 § kriminalvårdslagen, 78/79:124, 79/80:205, 80/81:253; – placering i s. k. hårdisoleringscell utan normalutrustning, 80/81:255; – åtgärder för att förhindra våldshandlingar mellan intagna, 82/83:145; – en intagen har under promenad på anstaltens rastgård varit belagd med handfängsel, 85/86:188; – användning av fängsel vid transport till sjukhus, 85/86:189; – klädsel under transport, 81/82:114; – intagens klädsel vid transport till sjukhus, 85/86:190; – placering av intagen på häkte i avvaktan på beslut om ny anstaltsplacering, 81/82:115; – fråga om intagen

som överförs till sjukhus får vistas i hemmet nattetid, 78/79:122; – kriminalvårdstjänstemans skyldighet att uppge sitt namn, 79/80:211; – kränkande yttrande om intagen, 82/83:146; – läkare ej tillfrågad om antialkoholbehandling av intagen före permission, 80/81:257; – sjukvårdare har ordinerat penicillin åt intagen, 80/81:257; – dröjsmål med att besvara framställningar från intagen, 80/81:258; – dröjsmål med att vidarebefordra intagens passansökan, 80/81:260; – otillräckligt ingripande mot villkorligt frigiven. Kritik mot skyddskonsulent och övervakningsnämnd, 80/81:242; – deltagande i fritidsverksamhet utom anstalt vid sjukskrivning, 80/81:250; – otillräckliga åtgärder med anledning av anmälan om tillgreppsbrott i tjänsten, 83/84:118; – placering av personer med narkotikaproblem för vård i enskilt hem, 84/85:139; – transport för inställelse vid domstol av intagen som kallats till förhandling i dispositiv tvistemål, 84/85:148; – fråga om tillvägagångssättet vid utredning rörande narkotika som påträffats inom kriminalvårdsanstalt, 85/86:180; – handläggningen hos kriminalvårdsstyrelsen av ärenden om ifrågasatt disciplinansvar för kriminalvårdens befattningshavare, 85/86:183; – informationsfrihet för intagna (innehav av vissa tidskrifter respektive kassettbandspelare), 86/87:124; – fråga om rätt för intagen i kriminalvårdsanstalt att inneha domar och förundersökningsprotokoll m. m., 87/88:114; – styresmans förbud för intagna att sig emellan göra betalningar med posten ej rättsenligt, 86/87:128; – alltför långvarig förvaring i häkte av omplacerad intagen, 86/87:131; – omhändertagande och förtecknande av egendom som skall förvaras av anstalt för intagen, 86/87:133; – fråga om det riktiga i att personal vid kriminalvårdsanstalt underrättar kronofogdemyndighet om intagens tillgångar, 87/88:117; – skyddskonsulents kontroll av klients lägenhet, 87/88:122; – se även Allmänna handlingar, Anhållen, Delegation, Förundersökning, Handräckning, Häktad, Jäv, Kroppsvisitation, Kroppsbesiktning, Straffverkställighet, Studiemedel, Utmätning, Visitering, Översättning.

Kroppsvisitation, kroppsbesiktning, gränsdragningen, mellan kroppsvisitation och kroppsbesiktning, 79/80:194; – kroppsvisitation i samband med polismäns kontroll av bilförare, 82/83:57; – kroppsbesiktning av patienter vid narkomanvårdsenheter och av intagna vid frivårdens behandlingssentral, 84/85:227; – fråga om officers rätt att ta fingeravtryck av värnpliktiga. Även fråga om felaktig förhörsmetod, 87/88:134; – fråga om disciplinansvar vid felaktig tullkontroll, 87/88:243; – se även Varusmuggningslagen, Visitering.

Kränkande eller eljest olämpligt yttrande, åtal mot kyrkoherde för kränkande uttalande under högmässopredikan, 77/78:347; – se även Förtal, Kriminalvård, Läkare.

Kungörelse, kostnad för kungörelse å bortavarande eller okänd arvinge, 78/79:54; – omfattningen av annonsering enligt kungörelselagen vid exekutiv försäljning av fast egendom, 82/83:375; – tid för kungörelse om exekutiv auktion på lös egendom, 85/86:367.

Kvarstad, se Beslag, Utmätning, Verkställighet.

Kvittning, se Allmän försäkring, Bidragsförskott.

Kyrka, möjlighet att få disponera kyrka för förrättning i svenska kyrkans ordning får inte göras beroende av om den kallade prästen är man eller kvinna, 78/79:462.

Kyrkobokföring, se Folkbokföring.

Körkort, föreläggande enligt 48 § körkortskungörelsen i ärende rörande s. k. villkorat körkort, 77/78:392; – trafiksäkerhetsverkets krav att förrättningsavgift för förnyat körkortsprov skall vara inbetald senast en vecka före omprovningen, 76/77:286; – omfattningen av social centralnämnds uppgiftsskyldighet i samband med personutredning i körkortsärenden, 79/80:259; – socialnämnds skyldighet att avge yttrande i körkortsärende, 82/83:193; – avgift vid förnyelse av körkort, 83/84:362; – handläggningen av ansökningar om körkortstillstånd som inkommer före utgången av löpande spärrtid och innan de enligt vissa bestämmelser tidigast får provas, 84/85:400; – se även Delgivning, Handläggning, Polismyndighet.

Laga förfall, se Hämtning, Taxeringsnämnd (Anstånd med att lämna självdeklaration).

Laga kraft, dröjsmål med utfärdande av lagakraftbevis, 84/85:76; – fråga angående behov av bevis om att ett beslut av kommunfullmäktige vunnit laga kraft, 85/86:65; – se även Fullföljd av talan.

Lagfart, kontroll av lagfartsförhållanden inför utmätning av fastighet, 82/83:377.

Lagsökning, handläggning av lagsökningsmål, 76/77:108, 78/79:38, 80/81:42, 80/81:115, 81/82:51, 86/87:72; – överlämnande av ansökan om lagsökning från en tingsrätt till en annan, 87/88:32.

Legitimation, se Polismyndighet, Trafikvakt.

Litispensens, se Byggnadslov, Fullföljd av talan.

Läkare, disciplinär åtgärd mot läkare för olämpligt skrivsätt i remiss, 78/79:180; – för åsidosättande av föreskrifter för klinisk prövning av oregistrerade läkemedel, 78/79:182; – förtroendeläkare vid försäkringskassa har utformat begäran till andra läkare om upplysningar om en försäkrad på olämpligt sätt, 81/82:271; – disciplinär åtgärd mot läkare som brustit i sin skyldighet att visa patient omsorg och respekt, 83/84:198; – åtgärder mot läkare som missbrukar sin forskrivningsrätt, 86/87:159; – disciplinär åtgärd mot underläkare och bitr. överläkare för underlåtenhet att föra resp. tillse att journal fördes, 86/87:172.

Läkarintyg, jfr Domstolsförhandlingar.

Läkarundersökning, offentlig arbetsgivares möjlighet att beordra anställd att genomgå läkarundersökning, 85/86:289; – se även Berusad.

Läkarvård, fråga om värnpliktig vägrats läkarvård, 79/80:158.

Läkemedel, se Läkare.

Läkemedelsmissbruk, se Allmänna handlingar (Övriga frågor), Läkare.

Lönegaranti, se Konkurs.

Maktmissbruk, se Illojal maktanvändning.

Mantalskrivning, se Folkbokföring.

Medbestämmandelagen, redogörelse för JO:s iakttagelser från lagens första giltighetstid, 78/79:377; – se även Upphandling.

Meddelarfrihet, beslut från hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, 82/83:237; – meddelarskydd och pressmeddelande, 83/84:251; – sjukvårdspersonals rätt att meddela sig med massmedierna, 83/84:239; – tjänstemans rätt att lämna ut kommunal nämnds protokoll och uppgifter ur protokollen innan protokollen expedierats, 85/86:348; – meddelarfriheten i de allmänna försäkringskassornas verksamhet, 86/87:218.

Medicin, se Anhållen. Kriminalvård.

Mervärdeskatt, kompensation har felaktigt utbetalats för mervärdeskatt på bostadsbyggande. Fråga om återbetalningsskyldighet för mottagaren, 76/77:280; – underlåtenhet att granska televerkets redovisning av mervärdeskatt, 85/86:361; – se även Taxeringskontroll, Uppbörd (Anstånd med inbetalning av skatt).

Militära rättsvårdskungörelsen, förteckning enligt 55 §, 79/80:169; – se även Disciplinmål.

Militär övning, disciplinär åtgärd mot major och fänrik för tjänstefel vid anordnande av orienteringslöpning inom område där skarpskjutning pågick, 79/80:143; – militär medverkan i civil verksamhet, 82/83:156; – åtal mot major för tjänstefel för åsidosättande av säkerhetsföreskrifter vid skjutövning, 85/86:192; – uttalanden angående vissa övningar i fångförlörstjänst som hållits inom försvaret m. m., 85/86:197; – uttalanden i samband med inspektioner av militära förband, 86/87:135; – se även Säkerhetsföreskrifter och säkerhetsåtgärder, Värnpliktig.

Militärt straffregister, anteckningar i militärt straffregister, 83/84:144.

Miljöskydd, länsstyrelses skyldighet att samråda med kommun enligt 26 § miljöskyddslagen rörande anläggande av skjutbana, 79/80:328; – länsstyrelses tillämpning av villkor uppställt i beslut av koncessionsnämnden för miljöskydd, 79/80:497; – fråga om tillsynsmyndighets skyldighet att göra åtalsanmälan vid misstanke om brott mot lagen om hälso- och miljöfarliga varor, 85/86:410; – se även Filmupptagning.

Missbruk av förmanskap, åtal mot löjtnant, 76/77:117, och mot fänrik, 82/83:151, för missbruk av förmanskap.

Missfirmelse, mot underordnad krigsman, 77/78:138; – åtal mot kapten för hot mot krigsman och missfirmelse mot krigsman, 81/82:118.

Misshandel, se Polismyndighet.

Morjärvsfallet, 77/78:62.

Motivering av beslut, motivering vid avstyrkan av kraveftergift beträffande bidragsförskott, 76/77:146; – underlåten motivering av hälsovårdsnämnd i avslagsbeslut i dispensärende, 77/78:409; – bristfällig motivering av beslut i arbetsskadeärende, 81/82:276; – britsfällig motivering av beslut i rätts-

hjälpssärende, 85/86:19; – beslut om avslag på ansökan om statligt utgivningsstöd, 82/83:378; – underlåten motivering i avslagsbeslut angående befrielse från skolgång, 82/83:379; – beslutsmotivering i arbetsskadeärende, dels i det ursprungliga beslutet, dels i beslut efter omprövning, 84/85:253; – uttalanden angående motivering i efterhand av beslut rörande ansökningar om konstnärsbidrag, 85/86:405; – se även Allmän försäkring, Ersättningsmål, Kriminalvård, Taxeringsnämnd (Beslutsförfarandet), Vapenfri tjänst, Värnpliktig.

Mullvaden se Polismyndighet.

Muntlig förhandling, se Förvaltningsprocess.

Mutbrott, åtal mot hemsamariter, 82/83:162, 83/84:146; – åtal mot föreståndare vid servicehus, 84/85:172, 85/86:247.

Myndighetsmissbruk, åtal mot lagman för myndighetsmissbruk och vårdslös myndighetsutövning i samband med handläggning av dispositiv tvistemål. Därjämte allvarlig kritik mot handläggningen i ytterligare avseenden, 84/85:21; – åtal mot polisman för myndighetsmissbruk (beslag av filmrulle), 84/85:93; – ansvar ifrågasatt mot lagman för förtal och myndighetsmissbruk samt mot rättshjälpsnämnds ledamöter för vårdslös myndighetsutövning i samband med handläggning av frågor om viss persons lämplighet som biträde enligt rättshjälpslagen. Därjämte kritik mot handläggningen i ytterligare avseenden, 85/86:19; – uttalanden om möjligheterna att väcka åtal för myndighetsmissbruk i taxeringsärende, 86/87:242; – se Vårdslös myndighetsutövning.

Myndighetsutövning mot enskild, fråga om upphandling innefattar myndighetsutövning mot enskild i förvaltningslagens mening, 79/80:334; – upplåtelser och dispositioner inom statens egendomsförvaltande verksamhet, 79/80:514; – avgränsningen av begreppet, se Åtal mot kommunal taxeringsrevisor, 82/83:250.

Målsägande, hörande av målsägande i mål angående rån, 77/78:123; – underrättelse till målsägande om enskilt anspråk, 79/80:108; – se även Ränta.

Namn, handläggning av ärende om barns namnbyte, 80/81:116; – rättelse av beslut i namnärende, 87/88:253.

Naturvårdslagen, se Strandskydd.

Nullitet, beträffande tjänstetillsättningsbeslut, 80/81:433; – beträffande beslut om disciplinpåföljd, 84/85:239; – beträffande betygsnämnds bedömning av en doktorsavhandling, 85/86:383.

Nyttjanderätt, se Exekutiv auktion.

Nåd, betydelse av nådeansökan vid avsedd förpassning för straffverkställighet, 77/78:106.

Nämndeman, se Dom.

Näringsförbud, se Annonsering i pressen.

Nöjdförklaring, framställning angående nöjdförklaring vid ovillkorlig dom och skyddstillsyn, 76/77:19; – se även Dom, Kriminalvård.

Obduktion, förutsättningarna att obducera mot anhörigs vilja, 83/84:202.

Offentlig försvarare, entledigande av, 80/81:57.

Offentlighet, se Rättegångsbalken.

Offentligt biträde, för barn i mål om samhällsvård, 78/79:175; – handläggning av ansökan hos socialförvaltning och länsrätt, 82/83:188.

Offentligt sammanträde, se Filmupptagning.

Ofredande, ansvar ifrågasatt mot lagman, 86/87:19.

Olovligt byggande, fråga om en byggnadsnämnd i ett visst fall har anledning att avvakta andra myndigheters beslut innan nämnden vidtar åtgärd enligt lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m., 83/84:336; – frågor om tillämpning av lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m., 84/85:358.

Olämpligt skrivsätt, se Dom, Poststadgan.

Olämpligt uppträdande, av socialsekreterare vid handläggning av socialhjälpärende, 81/82:234; – se även tingsrättslagman.

Ombud, rätt för sjukhus att avvisa patientombud, 83/84:194; – se även Arbetsmarknaden, Delgivning.

Omplacering, av mentalskötare som riktar klagomål mot förhållanden vid sjukhuset m. m., 85/86:293.

Omprövning, se Allmän försäkring. Bostadsbidrag, Taxeringsnämnd (Beslutsförfarandet).

Omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, dröjsmål med utskrivning av elev från särskola, 79/80:302; – kravet på samtycke vid inskrivning enligt 34 § omsorgslagen, 80/81:319; – användningen av tvångsmedel inom omsorgerna, 80/81:323; – försöksinskrivning i särskola, 80/81:329; – behörighet för vårdchef att besluta om inskrivning i vårdhem, 83/84:193; – fråga om rätt för omsorgsstyrelse att uppbära patients pension, 84/85:237.

Omyndig, Omyndighetsförklaring, se Flyttningsanmälan, Förmyndare, Utmätning, Överförmyndare.

Opartiskhet, vikten av att befattningshavare i allmän tjänst förhåller sig så att anledning till misstro inte uppkommer om hans integritet och opartiskhet, 78/79:472.

Ordningsbot, se Polismyndighet.

Ordningsföreskrifter, se Tingsrättslagman.

Oskickligt beteende, mot underlydande krigsman, 77/78:138; – disciplinär åtgärd mot kapten för oskickligt beteende, 80/81:136; – disciplinär åtgärd mot kompanichef för oskickligt beteende och tjänstefel, 80/81:138.

Otillbörlig belöning, systemet med fria eller rabatterade biljetter för resor med bl. a. SAS, 78/79:344, 79/80:57; – fråga om lämpligheten av att tjänsteman i statligt verk låtit bjuda sig på förtäring av företag som verket anlitat, 78/79:353.

Parkering, se Flyttningslagen, Handräckning.

Partsdelgivning, se Delgivning, Rättegångsbalken.

Partsinsyn, se Kommunisering, Taxeringsnämnd (utredningsförfarandet)

Pass, länsstyrelse har vid utfärdande av pass ej ägt att, utöver expeditiönsavgift, uttaga särskild ersättning för visst översättningsarbete, 77/78:396; – fråga om identitetskontroll vid utfärdande av pass, 85/86:161; – se även Husrannsakan.

Pennalism, se Kamratförtryck.

Pension, information om hur statlig pension beräknats, 79/80:464; – se även Allmän försäkring.

Pensionsgrundande inkomst, fullgörande av kommuniseringsskyldighet, 79/80:435.

Permission, se Barnavård, Kriminalvård, Ungdomsvårdsskola.

Personalkontroll, kritik mot rikspolisstyrelsen och överbefälhavaren för handläggningen av ett ärende om personalkontroll, 84/85:150.

Personalärenden, se Skadestånd.

Personförväxling, se Utmätning, Utsökningsmål.

Personlig integritet, yttrande över utredningens om telefonavlyssning betänkande "Telefonavlyssning", 76/77:321; – integritetskränkande undervisningsformer i psykologiundervisningen vid socialhögskola, 78/79:474; – besiktning i bostadsbidragsärenden för kontroll av enskildas sammanlevandeförhållanden, 79/80:489; – kritik mot kommunala organ för att en urinprovstagning på skolelever i syfte att klarlägga förekomsten av cannabismissbruk genomförts utan att eleverna upplysts om förutsättningarna för undersökningen, 84/85:343; – uttalanden angående förutsättningarna för att skolmyndigheter skall kunna genomföra alkoholtest på skolelever, 87/88:263; – se även Annonsering i pressen, Införsel, Nykterhetsvård, Opartiskhet, Skolan, Videoteknik, Åsiktsfrihet.

Personnummer, se Taxeringsnämnd (Övrigt), Utsökningsmål.

Personregister, frågor om förutsättningarna för att en myndighet skall få föra ett personregister som inte kräver tillstånd enligt datalagen samt för att sekretess skall gälla för ett sådant register, 84/85:402; – innehållet i personregister hos socialnämnd, 84/85:276; – se även Allmän försäkring.

Polisanmälan, se Arbetsmarknaden, Barnavård, Kriminalvård, Polismyndighet.

Polisinstruktionen, se Berusad.

Polismyndighet, transport av skadad person med polishelikopter, 76/77:104; – frihetsberövad har under busstransport till polisstation fått sitta på golvet, 76/77:116, 79/80:98; – klagomål mot polis angående förfarande vid dödsfall, 76/77:110; – dödsfall i polisarrest, 77/78:134, 85/86:126; – utredning om skador som omhändertagen åsamkats i polisarrest, 81/82:77; – hastighetskontroller med radar, 77/78:97; – förfarandet vid hastighetskontroll, 80/81:130; – polismäns agerande vid föreläggande av ordningsbot och rapportering angående hastighetsöverträdelse, 86/87:109; – landning med polishelikopter på parkeringsplats i bebyggt område, 77/78:106; – handhavande av ärende angående förpassning för verkställighet av fängelsestaff, 77/78:106; – handläggning av hittegodsärenden, 77/78:115, 132, 83/84:83; – ingripande mot bussförare efter anonym anmälan om misstänkt onykterhet, 77/78:131; – polisrazzia har företagits i fel lokal, 77/78:131; – utlåning av s. k. spaningsfoto på misstänkt, 77/78:127; – utredning i anledning av ansökan om anställning som vaktman, 77/78:137; – anteckningar om medicin till den som är omhändertagen av polisen, 77/78:137; – mindre tillfredsställande identitetskontroll hos polismyndighet, 76/77:113; – medtagande av person till polisstation för identitetskontroll, 80/81:121; – anhållande efter bristfällig identifiering, 79/80:114; – polismans skyldighet att uppge sitt namn, 78/79:69; – kritik mot att polisman inte legitimerat sig, 79/80:98; – jourhavande befäl skyldig att uppge namn på polismän som vidtagit ingripande, 77/78:135; – polismän i tjänst skall kunna styrka sin identitet, 77/78:136; – utredning av polisanmälan från omhändertagen om att polisen bestulit honom på pengar, 78/79:66; – försäljning av förverkade vapen till polisman, 78/79:74; – efterlysning av mentalsjukhuspatient, 78/79:76; – obehörig inblandning i ärende som handläggs av annan polisman, 78/79:77; – åtgärder för fastställande av underårigs ålder, 79/80:94; – förhör med polismän och anordnande av konfrontation efter anmälan om övergrepp mot enskild, 79/80:121; – kontroll av körkort och fordon, 79/80:127; – tjänstefri polismans möjlighet att frivilligt ingripa utanför det egna distriktet, 79/80:131; – bristfällig bevakning av utredning som remitterats till annan polismyndighet, 79/80:118; – fallet Mullvaden (insättande av polisrytteri, biträde med vräkning m. m.), 80/81:68; – felaktig hämtning av yngling till förhör. Ynglingen borde ha erbjudits skjuts hem, 80/81:88; – privat deposition av konst i polishus, 80/81:97; – uppställning av löslöpande hund, 80/81:104; – jäv för polisman, 80/81:118, 84/85:116; – onödiga motsättningar mellan förälder, som förlorat en dotter i en trafikolycka, och polisen som utrett olyckan, 80/81:122; – synpunkter på polisengripande mot två minderåriga flickor, 80/81:131; – polisman har erhållit rabatt i kiosk, 80/81:133; – åtal mot polisman för misshandel, 81/82:53, 55; – ifrågasatt dröjsmål med avspärrningar i samband med att Almöbron raserades, 81/82:68; – underlåtenhet att ingripa mot störande gatumusik, 81/82:91; – polisens biträde med transport, 81/82:95; – polisens åtgärder vid handräckning enligt BvL, 81/82:172; – vakthavande befäl har lämnat polisstationen under tid då han varit i tjänst, 82/83:79; – kroppsvisitation m. m. i samband med kontroll av bilförare 82/83:57; – polismans åtgärd för att stoppa motorcyklist och vakthavande befäls ansvar för ledningen av förföljande och efterföljande, 82/83:64; – oriktigt omhändertagande av bil, 82/83:71; – utfärdande av riktlinjer för beviljande av tillstånd till

torgmöten, 82/83:95; – förflyttning av polismän till annan tjänstgöringsort av disciplinära skäl, 82/83:100; – rättelse av felaktiga parkeringsanmärkningar, 82/83:107; – polismäns användande av skjutvapen vid gripande, 82/83:107; – polismän har tagit fram sina tjänstevapen dels i samband med personell husrannsakan, dels vid ingripande mot en förordningskärning och rattfylleri misstänkt person, 83/84:97; – bristande organisation vid efterspaning av försvunnet barn, 83/84:79; – handläggning hos polisen av ärende rörande försvunnen person, 84/85:132; – fråga i ärende angående påstådd misshandel från polismans sida om vakthavande befäls ansvar för övervakning i samband med avvisering och insättande i arrest av omhändertagen person, 83/84:95; – polismäns åtgärder till förhindrande av fortsatt olovlig körning, 83/84:99; – polisens biträde åt enskild vid avhämtande av tillhörigheter i föräldrahemmet, 83/84:101; – sjukhuspersonal biträdd av polis vid tvångsmedicinering i bostad, 83/84:190; – utländsk polismans deltagande i polisutredning här i landet, 84/85:131; – vissa händelser 1983 inom Kalix polisdistrikt (handläggning av förundersökningar om vapen- och jaktbrott, övergrepp i rättssak och falsk tillvitelse, omhändertagande av polismans tjänstevapen m. m.), 84/85:98; – sedan rymning skett från kriminalvårdsanstalt har polisen spärrat ett fordon som hade viss anknytning till rymlingen men som inte tillhörde denne, 85/86:157; – polisens handläggning av en anmälan om sexualbrott m. m. som begåtts utomlands, 86/87:106; – genomförande av förhör med anledning av anmälan mot polisman och om skyldighet att uppta en sådan anmälan, 87/88:84; – polisens utlämnande av uppgifter till kronofogdemyndighet i visst fall (kontroll enligt lagen om pantlånerörelse), 87/88:93; – förföljande med icke polismålad polisbil, 87/88:101; – se även Allmän sammankomst, Anhållen, Arbetskonflikt, Arrest, Barnavård, Belöning, Berusad, Beslag, Delgivning, Demonstrationer, Djur, Efterlysning, Fordon, Fotokonfrontation, Fotokopiering, Frihetsberövad, Frihetsberövande, Förhör, Förundersökning, Förvar, Förvisning, Gripande, Husrannsakan, Häktad, Pass, Provokation, Rättsmedicinsk undersökning, Skyddslagen, Socialtjänst (LVM), Tillfälligt omhändertagande, Underrättelse, Utlänning, Valuta, Vapentillstånd, Visitering, Översättning.

Polisregister, se Tillfälligt omhändertagande.

Politisk information, se Skolan.

Politisk åskådning, se Förhör, Tjänstetillsättning, Åsiktsfrihet.

Poststadgan, kritik mot tjänsteman i postverket för avfattningen av en skrivelse till en av verkets kunder med anledning av dennes klagomål till JO angående tillämpningen av poststadgan i visst fall, 84/85:396.

Postöppning, se allmänna handlingar (fråga om utlämnande av allmän handling).

Prejudikat, 80/81:496.

Preskription, se Indrivning.

Prioritering, se Utsökningsmål.

Processledning, se Kommunalbesvär.

Protokoll, protokollföring m. m. när rätten stadfäster förlikning, 83/84:39; – bristfällig protokollföring i tvistemål, 84/85:21; – förfarandet med minnesanteckningar, 85/86:87; – anteckning av skiljaktig mening i protokoll hos högstolestyrelse, 84/85:346; – se även Bandspelare.

Provokation, polisman har under husrannsakan företagit åtgärd som ansetts böra bedömas på ungefär samma sätt som provokation, 77/78:101; – fråga om provokation till brott, 77/78:126.

Prästämbe, se Dop, Kyrka.

Prövningsram, beträffande hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, 84/85:233.

Psykiatrisk vård, åtal mot överläkare för beviljande av frigång för person, som varit att bedöma som farlig för annans personliga säkerhet, 76/77:156; – kollektiv utskrivning av patienter, 79/80:298; – försöksutskrivning av avviken patient 82/83:198; – rätt för läkare att översända fotokopia av patients brev till polismyndighet, 80/81:337; – granskning av brev till patient på sjukhus för psykiatrisk vård, 80/81:332; – intagning på sjukhus med stöd av LSPV. Principen för journalföring, 80/81:334; – intagning på sjukhus trots att vårdintyg var ogiltigt, 82/83:196; – fråga om försöksutskrivning består när LSPV-patient frivilligt återvänder till sjukhus, 83/84:200; – skyldighet anteckna intagningsbeslut i journal, 83/84:197; – sjukhuspersonal har med biträde av polis medicinerat patient i dennes bostad oaktat patienten motsatt sig detta, 83/84:190; – kroppsvisitering av kvinnlig patient på sjukhus för psykiatrisk vård, 80/81:343; – dokumentation av beslut och ansvar för beslut enligt LSPV, 84/85:222; – delegation av överläkares beslutanderätt enligt 20 § LSPV, 84/85:224; – utskrivningsnämndernas verksamhet, 80/81:340, 81/82:256; – påföljdssystemet för personlighetsstörda lagöverträdare, 84/85:218; – bevakning av tid för försöksutskrivning, 84/85:223; – skyldighet för sjukhus att pröva ett dit ingivet vårdintyg, 85/86:300; – väntetider vid de rättspsykiatriska kliniker- na m. m., 85/86:280, 86/87:151; – utskrivningsnämnd har beslutat om utskrivning tre dagar efter beslutsdagen, 86/87:176; – dokumentation och prövning av vissa intagningsbeslut enligt LSPV, 86/87:178; – anmälnings- skyldigheten enligt 20 a § LSPV, 85/86:299; – se även Journal, Ombud, Sjukvård, Utskrivningsnämnd, Videoteknik.

Rabatt, se Polismyndighet.

Rabatterad biljett, se Otillbörlig belöning.

Radionämnden, dess arbetsformer, 77/78:413.

Redovisning, fråga om kommun som haft fullmakt att sköta en alkoholmissbrukares ekonomi haft att lämna redovisning till en god man även för tiden före dennes förordnande, 81/82:239; – redovisning av försäljningsresultatet efter exekutiv försäljning av fastighet, 86/87:267; – se även Exekutiv auktion.

Registrering av handling, se Arbetslöshetskassa.

Remiss, se Utsökningsmål.

Renskötsel, lantbruksnämnds åtgärder vid bristfällig renskötsel i koncessionssameby, 78/79:483; – omfattningen av myndighets skyldighet att höra samerna vid nyttjanderättsupplåtelser m. m. inom renskötselns åretruntmarker, 79/80:514.

Reseförbud, 76/77:108.

Rese- och traktamentsersättning, behandling hos statens vattenfallsverk av reseräkningar, 76/77:277.

Reservationsbesvär, kritik mot länsstyrelse för att den inte har berett klaganden tillfälle att utveckla grunderna för sin talan i ett besvärssärende, 82/83:439.

Reservationsrätt, fråga om personlig närvaro vid beslutstillfället är en förutsättning för utövande av statstjänstemans rätt att reservera sig mot verkslednings beslut, 79/80:322.

Respitränta, JO om respiträntan – en i alla lägen rättfärdig kreditavgift?, 87/88:207.

Revision, kronofogdes närvaro vid revision, 87/88:226.

REX-systemet, ett fel vid registrering i REX har inte rättats trots flera påpekanden från gäldenären, 81/82:348; – oberättigade skattekrav och ADB-rutiner för rättelse m. m., 83/84:265; – se även Exekutionstitel, Indrivning, Uppbörd.

Riksåklagaren, fråga om immunitet för främmande ubåt, som trängt in på svenskt territorium, och för dess besättning, 82/83:34.

Rymning, se Kriminalvård.

Ränta, angivande av ränta i brottmålsdom, 79/80:104; – ränteyrkande när åklagare framställer enskilt anspråk för målsäande, 79/80:110.

Rättegångsbalken, fråga om jäv och handläggning av sådan fråga, 80/81:108; – prövning av domstolsbehörighet, 85/86:84; – part har på posten löst ut kallelse till förhandling. Mottagningsbeviset kom dock i retur till rätten utan att vara underskrivet. Förhandlingen inställdes, 80/81:109; – tilltalad försent delgiven tilläggsstämning, 80/81:111; – förfarandet vid partsdelgivning, 81/82:51; – kontroll av ställföreträdarens behörighet, 81/82:50; – dröjsmål med utfärdande av stämning 82/83:24; – tingsrätt har meddelat dom utan att ha utfärdat stämning, 82/83:25; – fråga om förutsättningar för omedelbar huvudförhandling i förenklad form, 84/85:21; – domstols behandling av inlaga som var avfattad med blindskrift (punktskrift), 84/85:79; – fråga om ett bolag fått skäligt rådrom för inställelse vid förhandling i konkursmål, 84/85:333; – förhandlingssekretess, 85/86:90; – utredning i frågan om rättspsykiatrisk undersökning skall föredras inför stängda dörrar, 86/87:28; – handläggning av mål om uppsägning från anställning, dröjsmål med stämning, 86/87:31; – se även Anhållande, Bandspelare, Beslag, Bevisning, Brottmål, Delgivning, Dom, Domsbevis, Fullföljd av talan, Förundersökning, Husrannsakan, Häktning, Häktningförhandling, Jäv, Laga kraft, Myndighetsmissbruk, Målsäande,

Offentlig försvarare, Protokoll, Rättelse, Service, Straffföreläggande, Tvistemål, Vittne.

Rättegångskostnad, mål har avskrivits utan att biträde enligt rättshjälpslagen tillfrågats angående kostnadsyrkande, 76/77:105.

Rättelse, av beslut i tjänstetillsättningsärende, 80/81:440; – av dom i tvistemål, 81/82:46, 82/83:26; – av dom i brottmål, 81/82:46, 83/84:44; – av beslut i namnärende, 87/88:253; – en länsstyrelse har av misstag tillställt jägare beslut med längre jakttid än vad som avsetts. Länsstyrelsen har rättat felen med hänvisning till säkerhetsskäl. Fråga om tillåtligheten av detta, 87/88:258; – se även REX-systemet. Jfr Inskrivningsmyndighet, Service, Självrättelse, Uppbörd (Indrivning av skatt); – se även Vårdslös myndighetsutövning.

Rättshjälp, underlaget för bedömning av ansökan om rättshjälp, 77/78:126; – anmälan om behov av rättshjälp i ärende om avvising, 81/82:103; – handläggningen av frågor om viss persons lämplighet som biträde enligt rättshjälpslagen. Även fråga vilken inverkan en överträdelse av 23 § rättshjälpslagen bör ha på bedömningen av en persons lämplighet som rättshjälpsbiträde, 85/86:19.

Rättshjälpsnämnd, beslutsunderlag för jämkning av rättshjälpsavgift, 83/84:35; – rättshjälps sökandes närvaro vid rättshjälpsnämnds sammanträde, 83/84:51; – se även Kommunisering, Myndighetsmissbruk, Rättshjälp.

Rättskraft, i ärende hos kronofogdemyndighet om statlig lönegaranti vid konkurs, 86/87:258; – se även Indrivning, Utsökningsmål.

Rättslig handlingsförmåga, se God man.

Rättsläkare, se Brottmål.

Rättsmedicinsk undersökning, underrättelse till anhöriga, 79/80:140.

Rättspsykiatrisk undersökning, se Psykiatrisk vård, Rättegångsbalken.

Rörelsefrihet, kontraktsanställdas hos SIDA rätt att resa till Sydafrika på sin fritid, 87/88:271.

Röstkort, se Kriminalvård.

Sakkunniga, se Brottmål, Tjänstetillsättning.

Sakägarförteckning, se Exekutiv auktion.

Samverkansgrupper, se Utsökningsmål.

Samäganderättslagen, se Utsökningsmål.

Sanktionsavgifter, yttrande över skattetilläggsutredningens betänkande (SOU 1977:6), 77/78:436; – delgivning av anmaning såsom förutsättning för påförande av dubbel förseningsavgift vid underlåtenhet att avlämna arbetsgivaruppgift, 76/77:249; – tillämpningen av reglerna beträffande sanktionsavgifter. Oriktiga skattetillägg i ett flertal fall, 79/80:436; –

utredningsansvaret i ärende om skattetillägg, 81/82:315; – kryssmarkering av rutan för skattetillägg/förseningsavgift, 82/83:298.

Sekretess, se Allmän försäkring, Allmänna handlingar, Brevgranskning, Förundersökning, Journal, Kriminalvård, Polismyndighet, Rättegångsbalken, Tystnadsplikt, Vårdslös myndighetsutövning.

Service, myndigheternas upplysningsservice; får mottagningstiden inskränkas?, 81/82:396; – fråga om skyldighet att lämna part upplysning om skälen i ett av tingsrätt tidigare avkunnat men ännu inte utskrivet och undertecknat beslut, 82/83:28; – myndigheterna och deras informations- och serviceverksamhet, 82/83:217; – beriktigande av felaktig information om besvärstid, 82/83:338; – allmänna verkstadgans krav på öppethållande vid statliga myndigheter, 82/83:434; – telefonservice hos myndighet, 83/84:417; – vikten av att myndigheterna lämnar tydliga besked på förfrågningar från allmänheten, 83/84:49; – uttalanden angående arbetsförmedlingens möjligheter att begränsa sin service åt vissa sökande, 85/86:400; – offentlighetsprincipen och semesterstängning av kommunala myndigheter, 86/87:219; – offentlighetsprincipen och stängning av kommunala myndigheter under klämdagar m. m., 87/88:201; – underrättelse till sökande eller klagande om att framställning kommit in till myndighet, 86/87:330; – jfr Taxeringsnämnd (Fastighetstaxering).

Sjukhusområde, rätt för sjukhusledning att avvisa journalister från sjukhusområde, 82/83:203.

Sjukpenning, se Allmän försäkring.

Sjukredovisning, innebörden av värnpliktigs sjukredovisning i viss grupp, 80/81:138.

Sjukvård, sjukvårdspersonals skyldighet att medverka vid abort, 76/77:165; – utlämnande av förvarstagen patient från sjukhus för verkställighet av utvisning, 76/77:183; – socialstyrelsens befogenhet att ingripa mot läkares användning av akupunktur, 76/77:193; – nedlagt åtal mot läkare för vållande till annans död, 77/78:233; – befogenheten för läkare på socialpsykiatrisk avdelning vid sjukhus att på eget initiativ företa undersökning av vårdtagare på ålderdomshem m. m., 77/78:235; – omhändertagandet av utskrivna patients tillhörigheter, 77/78:240; – fråga om sjukhus har rätt att omhänderta patients tillhörigheter vid permission eller frigång, 78/79:189; – barnvårdsnämnds bestämmanderätt om permission m. m. för barn på barnpsykiatrisk klinik, 79/80:278; – förhållanden på en långvårdsklinik – fråga bl. a. om sjukvårdsstyrelses ansvar för läkarsituationen, 81/82:250; – underlåtenhet att underrätta anhörig när patient avlidit på sjukhus, 81/82:253; – sjukhus ansvar för persedel som överlämnats i sjukhusets förvar, 81/82:255; – innehållande av patients medel för betalning av vårdavgift, 82/83:198; – socialstyrelsens tillämpning av abortlagen, 82/83:204; – sjukvårdshuvudmans och sjukvårdspersonals ansvar för patienternas säkerhet, 87/88:164; – landstings ansvar för patient som vårdats 19 år på enskilt vårdhem enligt hälso- och sjukvårdslagen i förhållande till kommuns ansvar enligt socialtjänstlagen, 87/88:167; – se även Kroppsvisitation, Kroppsbesiktning, Obduktion, Ombud, Omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, Psykiatrisk vård.

Sjukvårdare, se Kriminalvård.

Självrättelse, se Förvaltningslagen, Förvaltningsprocess, Utmätning. Jfr Rättelse.

Skadestånd, yttrande över budgetdepartementets rapport "Myndigheters skadeståndsansvar i vissa personalärenden m. m.", 78/79:517.

Skatt, se Arvsskatt, Gåvoskatt, Hundskatt, Mervärdesskatt, Socialtjänstlagen (SoL), Taxeringskontroll, Taxeringsnämnd, Taxeringsprocess, Uppbörd, Vägrafikskatt.

Skattebrott, se Taxeringskontroll.

Skatteprocess, se Förvaltningsprocess, Taxeringsprocess.

Skattetillägg, se Sanktionsavgifter.

Skiftesman, hörandet av dödsbodelägare obligatoriskt, 86/87:69.

Skiljaktig mening, anteckning om skiljaktig mening i protokoll hos högskolestyrelse, 84/85:346; – se även Dom, Förvaltningsprocess, Reservationsrätt.

Skjutning, se Militär övning, Säkerhetsföreskrifter och säkerhetsåtgärder.

Skogsvård, skogsvårdsstyrelse kan icke bemyndiga länsjägmästaren att utfärda slutligt avverkningsförbud, 76/77:284.

Skolan, fråga om lämpligheten av gymnasieelevers besök på pornografisk föreställning som ett led i undervisningen i socialkunskap, 77/78:327; – vägrad upplåtelse av tryckeriresurser för framställning av skoltidning med ifrågasatt pornografiskt innehåll, 77/78:332; – felaktigt förfarande av rektor att omhändertaga stencilerat material, som framställts av en lärare för undervisning på mellanstadiet i grundskolan, 77/78:338; – ansvaret för tillsyn över elever på skolgård omfattar också tid före och efter själva skoldagen, 77/78:344; – visitation av elevskåp, 78/79:396; – skyldighet för skolstyrelse och barnavårdsnämnd att samarbeta och ingripa när ordningen i skola störs, 78/79:391; – lärare får inte okritiskt följa "beslut" vid föräldramöte angående behandling av elever, 81/82:368; – avgift får inte tas ut för den frivilliga musikundervisningen i grundskolan, 81/82:367; – fråga om förälders/vårnadshavares samtycke för beviljande av ledighet åt myndig elev, 81/82:366; – politisk information till elever under skoltid, 81/82:370; – fråga om rektors beslut rörande gymnasieelevers ledighet från skolarbetet för enskilda angelägenheter kan överprövas; tillika fråga om förvaltningslagen är tillämplig på sådana ärenden, 83/84:332; – behörigt organ vid beslut om avstängning och avskedande av lärare, 83/84:334; – förflyttning av elev mellan skolenheter, 83/84:334; – hantering av allmänna handlingar på rektorsexpedition, 83/84:335; – kritik mot en rektor inom det allmänna skolväsendet i en kommun för hans agerande mot i kommunen anställda lärare med egna barn i en alternativ skolform, 84/85:336; – fråga om förälder som inte är vårdnadshavare har rätt att från skolan få uppgifter om sitt barns skolgång, 85/86:394; – jfr Kommunal kompetens, Personlig integritet.

Skyddskonsulent, se Kriminalvård.

Skyddslagen, omhändertagande enligt skyddslagen, 84/85:161; – i samband med operationer mot misstänkt undervattensverksamhet i Karlskrona skärgård förekom ingripanden av polis och militär mot företrädare för massmedier. Fråga om åtgärderna hade stöd i författning, 85/86:224.; – grunden för polisingripanden mot medlemmar av Greenpeace och mot en pressfotograf i samband med att ett fartyg lossat sin last vid Scanraff i Lysekil, 87/88:86.

Skönstaxering, se Taxeringsnämnd (Beslutsförfarandet).

Socialförsäkring, yttrande över betänkandet "försäkringsrätt och försäkringsöverdomstol" (SOU 1976:53), 77/78:427; – över socialutredningens betänkande "Socialtjänst och socialförsäkringsstillägg" (SOU 1977:40), 78/79:503; – se även Allmän försäkring, Arbetsmarknadsstöd, Bidragsförskott, Ersättning, Förvaltningsprocess, Uppbörd (Jämkning, skatteavdrag m. m.).

Socialtjänst

Äldre lagstiftning

Barnavård

Kommunens ansvar: otillräckliga resurser för utredningar, 78/79:167, 80/81:313; – kommuns ansvar för tillämpningen av vårdlagstiftningen, 79/80:268; – fråga om vilken kommun som har tillsyn över övervakning, 78/79:177; – skyldighet att fullfölja utredning i ärende om ingripande sedan barnet har lämnat kommunen, 80/81:264.

Nämnden: befogenhet för ledamot av barnavårdsnämnd att agera i ett enskilt ärende, 78/79:163, 80/81:268; – muntligt förhör inför social centralnämnd och enskild ledamots yttranderätt vid sådant förhör, 77/78:216; – rätt att bli hörd inför nämnden, 80/81:276; – jäv för ledamöter i social distriktsnämnd, 80/81:268; – fråga om god man för underårig på grund av jäv har varit förhindrad att delta i beslut av arbetsutskott vid social distriktsnämnd, 80/81:274; – underlåtenhet att lämna besvärshänvisning och felaktig sådan, 81/82:168; – jäv för ledamot av social centralnämnd, slutet omröstning och avgivande av reservation, 81/82:201.

Utredning: utredningsskyldighet enligt BvL vid övergrepp mot barn, 78/79:130; – fråga om underlåtenhet av socialförvaltning att ingripa vid misstänkt barnmisshandel, 77/78:196, 78/79:130, 144; – kraven på barnavårdsutredning när barn utsatts för incestbrott; även fråga om uppföljning av sådant ärende, 79/80:219; – barnavårdsnämnds ansvar för utredning om faderskap till barn, 79/80:310; – utredning och uppföljning vid s. k. hemma-hos-terapi, 78/79:171; – vid utredning och åtgärder måste också beaktas situationen för barnets syskon, 78/79:144, 169, 79/80:219; – barnavårdsutredning måste genomföras skyndsamt oavsett om förebyggande åtgärder vidtas, 78/79:144, 167; – kravet på skyndsamhet vid barnavårdsutredning, 80/81:289, 82/83:168; – handläggningstider i vårdnadsärenden, 82/83:189; – omotiverade uttalanden i barnavårdsutredning, 78/79:173; – dokumentation av uppgifter i barnavårdsärende, 78/79:130; – fråga hur en barnavårdsutredning bör sammanställas, 79/80:273; – anmälares anonymitet, 78/79:178; – uppgiftslämnarens anonymitet, 79/80:275; – fråga om utredning och kommunikation, 80/81:276; – otillräcklig utredning, underlåten kommunikation, felaktigt beslut och andra handlägningsbrister, 81/82:158; – bristfällig utredning i ärende om omplacering av fosterbarn, 81/82:161.

Omhändertagande för utredning: en 18 månader gammal pojke har lämnats ensam i nära ett dygn; fråga om han bort omhändertagas för utredning, 79/80:271.

Förebyggande åtgärder: barnavårdsnämnds hjälp- och stödåtgärder beträffande unga lagöverträdare, 76/77:140; – fosterhemsplacering med stöd av 26 § BvL, 80/81:289.

Omhändertagande för samhällsvård: förhållandet i barnmisshandelsfall mellan omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § BvL och placering utom hemmet i form av förebyggande åtgärd enligt 26 § BvL, 78/79:127; – fråga om föräldrars förändrade livssyn och religiösa inriktning kan utgöra grund för att omhänderta barn, 78/79:152; – handläggning av ärende angående omhändertagande för samhällsvård, bl. a. fråga om samtycke till beslut om samhällsvård, 80/81:276; – socialförvaltnings handläggning av ärende rörande utländska barn som saknat familjerättslig anknytning i Sverige; frågor bl. a. om skyldighet att omhänderta barnen för samhällsvård och om att anmäla behovet av förmyndare och vårdnadshavare (31 § första st. och 9 § tredje st. BvL), 79/80:250; – förutsättningar för samhällsvård enligt 31 § andra st. BvL, 78/79:174; – hämtning i Finland av ett för samhällsvård omhändertaget barn, 82/83:173.

Nämndens ansvar för vården: barnavårdsnämnds bestämmanderätt om permission m. m. för barn på barnpsykiatrisk klinik, 79/80:278.

Samhällsvårdens upphörande: villkorligt upphörande av samhällsvård, 78/79:159, 177, 79/80:230; – prövning av begäran om upphörande av samhällsvård, 79/80:272; – fråga om när samhällsvård skall upphöra, 80/81:294; – fråga bl. a. om tillämpningen av 50 § BvL, 82/83:165.

Fosterbarnsvård: omplacering av fosterbarn, 77/78:211, 81/82:161; – som fosterbarnsinspektör bör ej utses en anonym innehavare av viss tjänst, 79/80:278; – fosterhemsplacering med stöd av 26 § 1 BvL, 80/81:289.

Yttrande till annan myndighet: av domstol begärd barnavårdsutredning får inte avstanna enbart på parts uppgift att vårdnadsfrågan inte längre är aktuell, 78/79:169; – långsam handläggning av ärende angående yttrande till domstol i vårdnads mål, 78/79:167, 80/81:313, 81/82:201; – skyldighet att självmant underrätta tingsrätt om omständigheter av betydelse vid prövning av vårdnadsärende, 80/81:294.

Anmälningssplikt: skyldighet att göra polisanmälan om övergrepp mot barn, 78/79:130, 81/82:195.

Samverkan: samarbete mellan socialförvaltning och polis, 77/78:206.

Barnomsorgslagen: förlust av plats i förskolekö när förfrågan från kommunal myndighet inte besvarats, 76/77:148; – beslut av social centralnämnd att stänga daghem och fritidshem under personalens studiedagar, 80/81:308; – uttagande av straffavgift inom barnomsorgen, 84/85:192.

Övrigt: polisingripande vid anmäld barnmisshandel, 76/77:100; – socialförvaltnings registrering av barn som varit vittne till men ej misstänkt för brott, 77/78:207; – förvaring av barn och unga i häkte och andra frågor som rör tillämpningen av 94 § BvL, 81/82:172; – åtal mot hemsamariter för

mutbrott, 82/83:162, 83/84:146; – rätten att ta i anspråk barnpension från ATP som ersättning för samhällsvårdskostnad, 84/85:183.

Se även Delegation, Domstolsärende, Handläggning, Offentligt biträde, Skolan, Socialförsäkring, Ungdomsvårdsskola, Vittne, Vittnesförhör. Jfr Tryckfrihet.

Nyktershetsvård, omhändertagande av rusdrycker på vård- och rehabiliteringshemmet Skarpnäcksgården, 76/77:150; – registrering av nyktershetsanmärkningar av betydelse för körkortsprövning, 79/80:259; – tvångsmedicinering på vårdanstalt för alkoholmissbrukare, 80/81:299; – bristfällig handläggning av nyktershetsvårdsärende, 81/82:208; – underlåtenhet att vidta hjälpåtgärder för alkoholmissbrukare, 81/82:210; – se även Allmänna handlingar, Redovisning.

Socialhjälp, fråga om socialhjälp eller utbetalning av pensionsmedel, 77/78:221; – socialnämnds ansvar för att socialhjälsbehov tillgodoses, 77/78:230; – socialhjälp till förbättring av bostad, 77/78:232; – felaktigt återkrav av socialhjälp, 77/78:223; – socialhjälsnormer endast vägledande vid bedömning av socialhjälsbehov, 78/79:166; – utredning i socialhjälsärende, 81/82:236; – fråga om rätten till socialhjälp får göras villkorad 82/83:179; – taxeringsnämnds tillgång till uppgift om socialhjälsbelopp, m. m., 81/82:309, 84/85:286; – se även Videoteknik.

Socialvård, kommuns ansvar för tillämpningen av vårdlagstiftningen, 79/80:268.

Ny lagstiftning

Socialtjänstlagen (SoL)

Handläggning av ärende: socialnämnds skyldighet att avge yttrande i körkortsärenden, 82/83:193; – fråga bl. a. om parts rätt att närvara vid socialnämndens sammanträde, 83/84:177; – utdragen handläggning i ett faderskapsärende, 83/84:187; – lämpligheten av att socialförvaltning inhämtar utdrag ur polisregistret i vårdnads- och umgängesrättsärenden, 83/84:186; – kommunikering av adoptionsutredning med part, 83/84:187; – handläggning vid socialnämnd av ärenden angående rätt att inneha skjutvapen, 83/84:188; – om socialnämnds fortsatta ansvar för ett barn som lämnat landet, 84/85:204.

Omsorger om barn och ungdom: Barn i familjehem – en undersökning av hur socialnämnderna fullgör sina uppgifter inom familjehemsvården, 86/87:138; – fråga om socialnämnd som ersättning för vård i familjehem ägt tillgodogöra sig barnpension från försäkringen för allmän tilläggspension, 84/85:183, 86/87:142.

Omsorger om äldre människor: bristfälliga insatser inom äldreomsorgen, 83/84:150; – åtal mot föreståndare vid servicehus för tagande av muta, 84/85:172, 85/86:247; – se även Sjukvård.

Rätten till bistånd: avstängning från socialförvaltning, 83/84:161; – en socialnämnd har utgett bistånd för betalning av en skuld som har uppkommit vid köp av narkotika – tillämpningen av 6 § socialtjänstlagen, 83/84:169; – delgivning av beslut som går sökande emot, 84/85:207; – vistelsebegreppet, 84/85:211; – bristfällig handläggning av socialbidragsär-

ende, fråga bl. a. om rättelse av journal, 85/86:256; – en begäran om bistånd skall prövas i beslut, 87/88:151.

Övrigt: social distriktsnämnds framställning till allmän försäkringskassa om utbetalning av enskilds pension till nämnden, 83/84:162; – bristfällig handläggning av ett boutredningsärende, 83/84:181, jfr 84/85:215; – daghems roll i en umgängesrättstvist, 83/84:186; – anonymitetsskydd för anmälare, 83/84:247; – vägran att lämna ut uppgift om barns vistelseort till vårdnadshavare, 83/84:249; – bristfällig handläggning av ärende angående yttrande till domstol i vårdnadsfråga, 84/85:198; – handläggning av ärende angående tillstånd att anordna automatspel, 84/85:212; – handläggning av boutredningsärende, 84/85:215; – innehållet i personregister hos socialnämnd, 84/85:276; – intyg i taxeringsärende åt klient, 84/85:215; – vräkning från en av socialnämnden upplåten bostad, 85/86:263; – åtgärder i ärende angående stöd och hjälp; frågor om dokumentation, tystnadsplikt och rätt att kräva urinprov, 85/86:268; – handläggningsrutiner och arbetsmetodik i vårdnadsärenden 85/86:273; – beslutsförhet vid sammanträde med två av tre ledamöter i socialutskott, 85/86:278; – frågor rörande preliminärskatteavdrag vid utbetalning av barnpension och barn tillägg till kommun för kostnader för vård i familjehem, 87/88:149; – se även Kriminalvård.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), rätt för offentligt biträde att närvara vid socialnämnds handläggning av ärende enligt LVU, 83/84:180; – socialnämnds skyldighet att pröva behovet av fortsatt vård, 83/84:184; – undersökning rörande tillämpningen av bestämmelserna om omedelbart omhändertagande, 84/85:178; – hem för särskild tillsyn – en undersökning rörande vården och behandlingen på hemmen, 87/88:144; – beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU får inte vara villkorat, 86/87:144; – verkställighet av dom på vård enligt LVU, 87/88:152; – verkställighet av beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU, 87/88:154; – se Förvaltningsprocess, Kommunikation, Socialtjänstlagen.

Lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), en person som har omhändertagits av polismyndighet med stöd av 8 § LVM har fått kvarstanna hos polisen i 17 dagar – fråga om tillämpningen av 12 § LVM, 83/84:172; – läkarundersökning i mål om vård enligt LVM, 83/84:174; – förutsättningarna för omhändertagande med stöd av 8 § LVM och polisens rätt att besluta om frigivande sedan underställning hos länsrätten skett, 85/86:132; – brist på vårdplatser för personer som enligt länsrättens beslut skall beredas vård enligt LVM, 86/87:146; – kravet enligt 12 § andra stycket LVM att den omhändertagne skall beredas vård eller behandling utan dröjsmål, 86/87:148; – länsstyrelses utredningsansvar i ärende enligt LVM – betydelsen av ett i ärendet avgivet läkarintyg, 87/88:156; – verkställighet av beslut om vård enligt LVM, 87/88:160; – se även Förvaltningsprocess.

Spaning, se Taxeringskontroll.

Stadsplan, se Byggnadsförbud, Fullföljd av talan.

Statsbidrag, se Arbetsmarknaden.

Stiftelse, frågor om tillsynen över stiftelser som förvaltas av länsstyrelse och om förvaltningens överförande till kammarkollegiet, 78/79:482.

Straff, betydelsen av att kommande lagstiftning medför att åtalad gärning blir strafffri, 77/78:55.

Strafföreläggande, utfärdande av, 81/82:98.

Staffmätning, fängelse kan inte ådömas för kortare tid än en månad, 78/79:54.

Straffverkställighet, verkställighet av förvandlingsstraff, 79/80:197; – fråga om nytt föreläggande om inställelse vid kriminalvårdsanstalt bör utfärdas i fall där verkställigheten fått anstå under längre tid, 82/83:138; – dröjsmål med överföring av intagen från häkte till kriminalvårdsanstalt, 82/83:139; – felaktigt föreläggande om straffverkställighet när åtal ogillats har lett till införpassning på allmänt häkte, 83/84:126.

Strandskydd, avskrift av länsstyrelses beslut om upphävande av strandskydd bör tillställas naturvårdsverket, 78/79:389; – lämpligheten av att länsstyrelse använder sina befogenheter enligt naturvårdslagen för att motverka husvagnscamping inom strandskyddsområde, 80/81:479; – se även Fullföljd av talan.

Strejk, se Arbetskonflikt.

Studiemedel, framställning till regeringen angående rätt till studiemedel för intagna i kriminalvårdsanstalt, 81/82:373; – höjning av procenttal för skulduppräknigen för återbetalningspliktiga studiemedel, 82/83:380.

Stämning, se Rättegångsbalken.

Stängda dörrar, se Rättegångsbalken.

Svarsfrist, bör svarsfrist i lösbrev från myndighet anges i ett visst antal dagar eller till ett visst bestämt slutdatum, 81/82:319.

Syn, se Taxeringskontroll.

Säkerhet för skattefordringar, tillämpningen av lagen om säkerhet för skattefordringar m. m., 82/83:343; – återlämnande av säkerhet sedan anstånd beviljats med betalning av skatter, 83/84:321.

Säkerhetsföreskrifter och säkerhetsåtgärder, säkerhetsföreskrifter för pansarfordon, 78/79:80; – fråga om gällande säkerhetsbestämmelser iakttagits vid stridsskjutning, 78/79:87, 80/81:200; – brister i tillämpningen av säkerhetsföreskrifter vid KA I, 80/81:162, se även Domstolsförhandlingar, Militär övning.

Säkerhetspolisen, säkerhetspolisen och sjukvårdsförvaltningen i Göteborg: fråga om åsiktsregistrering m. m., 76/77:49; – samarbete mellan svensk och västtysk säkerhetspolis, 78/79:44.

Särskola, se Omsorger om psykiskt utvecklingsstörda.

Taxering, se Sanktionsavgifter, Taxeringskontroll, Taxeringsnämnd, Taxeringsprocess. Jfr Allmänna handlingar.

Taxeringskontroll, taxeringskontroll, taxerings- och skatterevision, bevis-säkring m. m., – en översikt av JO-uttalanden på området, med sökordsregister 82/83:300; – åtal mot kommunal taxeringsrevisor, 82/83:250; – revisionspromemorias utformning, när material från förundersökning redovisas, 84/85:299; – anonym anmälan som utgångspunkt för taxeringsrevision, 84/85:305; – taxeringsrevisors anteckningar om tid och plats för åtgärder vid taxeringsrevision, 84/85:307; – personal vid lokal skattemyndighet har gjort revision av bolag i vilka en anställd vid myndigheten var delägare, 85/86:365; – JO om moderna efterforskningsmetoder i skatte- och kronofogdemyndigheternas verksamhet, 85/86:359; – frågor om uppträdande i samband med taxeringsrevision, 87/88:217. Jfr Allmänna handlingar, Mervärdeskatt, Taxeringsnämnd, (Utredningsförfarandet), Tull.

Taxeringsnämnd

Anstånd med att lämna självdeklaration: sjukdom är laga förfall och som sådant grund för anstånd med att avlämna självdeklaration; fråga om förfarande då sjukdomen fortgår ännu vid taxeringsperiodens slut, 79/80:447, 80/81:427; – vägrat anstånd, 83/84:310.

Anmaning: innehållet i deklarationsanmaning, 79/80:450; – felaktig anmaning att deklarera måste återkallas, 83/84:311; – datarutiner om anmaning, 84/85:291.

Beredning av deklarationer: felaktig komplettering hos lokalskattemyndighet av ofullständig kontrolluppgift, 80/81:411; – beredning av E-deklarationer, 82/83:280; – registrering av deklarationer hos privat dataföretag, 82/83:238; – felaktig sambeskattnings med grannfrun, 83/84:314; – två skattskyldiga med snarlika namn har förväxlats – den ene personen taxerades enligt den andres deklaration, 86/87:238.

Utredningsförfarandet (kommunikation, partsinsyn, personlig inställelse, tolk): bristande underrättelse om ifrågasatt avvikelse från självdeklaration m. m., 76/77:262, 77/78:306, 78/79:317, 79/80:440; – skattskyldigs begäran om förklaring av en ifrågasatt avvikelse kan inte jämföras med svar på avvikelsen, 78/79:321; – bedömning av kontrollmaterial, 77/78:307; – taxeringsfunktionär har ansett sig förhindrad ta del av räkenskapsmaterial som erbjudits av den skattskyldige, 78/79:320; – brister i utredningsförfarandet hos taxeringsnämnder, 79/80:443, 80/81:387, 411, 416, 82/83:270; – utnyttjande av uppgifter från utomstående vid taxering, 78/79:318; – förfrågningar till utomstående i taxeringsnämndens arbete, 82/83:271; – utformningen av frågor till den skattskyldige, 82/83:276; – formlös förfrågan från taxeringsnämnd till den skattskyldige, 84/85:285; – kommunikering och partsinsyn i samband med omprövningsförfarandet, 82/83:281; – skattskyldigs rätt att ta del av rättsutredningen i taxeringsärende, 82/83:296; – tolk och översättare hos taxeringsnämnden, 82/83:294; – jfr Taxeringskontroll; – underlåtenhet att utreda lätt kontrollerbara påståenden från den skattskyldige, 78/79:325; – samråd mellan taxeringsnämnder, 82/83:297; – skattskyldigs personliga inställelse inför taxeringsnämnd m. m., 80/81:415, 84/85:289; – chikane-rande upplysning om den skattskyldiges skulder vid taxeringsnämndssammanträde, 83/84:313; – taxeringsnämndsordförande har i en deklaration inlagt ett tidningsurklipp med en bild av deklaranten – som begärt skattelindring på grund av sjukdom – spelande golf. Kritik av taxeringsnämndsordförandens åtgärd och av lokala skattemyndighetens vägran att ge deklaranten begärd fotokopia av bilden m. m., 76/77:236; – brister vid

handläggning av ett taxeringsärende, 86/87:242; – osakligt innehåll i underrättelse om avvikelser från självdeklaration, 86/87:251; – brister vid handläggning av riksdagsmans deklaration, 86/87:253; – se även Vårdslös myndighetsutövning.

Beslutsförfarandet (bevisvärdering, skönstaxering): taxeringsnämnd har utan vägande skäl misstrott den skattskyldiges uppgifter, 78/79:320; – obestyrkt påstående från ledamot i taxeringsnämnd har lagts till grund för taxering utan att den skattskyldige dessförinnan fått ordentlig möjlighet att bemöta påståendet; fråga om en taxeringsfunktionärs trovärdighet utan vidare kan anses större än deklarentens, 79/80:427; – skattskyldig som haft vissa avdragsgilla kostnader har helt vägrats avdrag för dessa sedan begärt intyg från arbetsgivaren uteblivit, 78/79:322; – betydelsen av att taxeringsnämnd och skattedomstol klargör om ett frångående av självdeklaration grundar sig på en skönsuppskattning enligt 21 § taxeringslagen eller endast innefattar ett rättande av oriktig uppgift; jfr reglerna om skattetillägg, 76/77:228; – skönstaxering; – taxeringsnämnds tillgång till uppgift om socialhjälsbelopp m. m., 81/82:309, 84/85:286; – brister i datarutiner och ogrundad skönstaxering, 84/85:291.

Beslutsförfarandet (motiveringskravet, beslutsunderrättelse, omprövning): bristfällig motivering, 77/78:304, 79/80:442, 80/81:387, 82/83:282; – feltaxering och underlåtenhet att utsända beslutsunderrättelse, 80/81:417; – omprövningsförfarandet, 82/83:285; – ändrad inställning i samma sakfråga kräver särskild motivering, 85/86:366.

Beslutsförfarandet (övriga formella frågor): disciplinansvar för föredragande i taxeringsnämnd som bl. a. utformat en beslutsunderrättelse som en olämplig tillrättavisning av den skattskyldige, 83/84:306; – beslutsförhet, 77/78:308; – taxeringsnämndsordförandes behörighet att fatta beslut ensam, 80/81:419, 82/83:292; – lämplig tidpunkt för taxeringsnämndens sista sammanträde, 80/81:415; – underrättelse mellan taxeringsnämnder, 82/83:297; – skall skattelängd innehålla uppgifter om skönstaxering?, 84/85:291.

Fastighetstaxering: 1975 års fastighetstaxering: otillfredsställande beslutsmotivering i vissa fall, 77/78:288; – när får senast beslut om fastighetstaxering fattas?, 81/82:314; – riksskatteverkets information om deklaration av småhus inför 1981 års allmänna fastighetstaxering, 82/83:337; – synpunkter på 1981 års allmänna fastighetstaxering, 83/84:276; – kritik mot fastighetstaxeringsnämnd som avslagit en begäran från skattskyldig om "muntlig förhandling", 87/88:220.

Övrigt: jävsfrågor och bisysslor i taxeringsarbetet, 80/81:426, 84/85:298; – jäv i taxeringsnämnd: hjälp åt skattskyldiga att deklarerat, 82/83:287; – taxeringsfunktionärs skyldighet att lösa ut rekommenderade brev, 84/85:298; – tillgång till hjälpmedel vid taxeringsarbetet, 78/79:319; – beskattning av förmån av fria flygresor med bl. a. SAS, 78/79:344, 80/81:420; – yttrande över RS-projektets delrapport 1976: 1, "Rationalisering av skatteadministrationen", 77/78:417; – erfarenheterna från 1979 års taxering av den nya taxeringsorganisationen, 80/81:387; – erfarenheterna av taxering i första instans 1980–82, 82/83:269; – misstag från taxeringsmyndighetens sida bör rättas snabbt och inte först sedan den skattskyldige vänt sig till JO, 76/77:254; – riksskatteverkets befogenhet att utfärda anvisningar, 81/82:323; – avdrag för nedsatt skatteförmåga för folkpensio-

när, när pensionsutbetalning sker retroaktivt, 84/85:294; – skattechefens meddelande och riksskatteverkets anvisningar om likformighet i taxeringen, 84/85:296; – följden av att felaktigt personnummer anges på en kontrolluppgift, 86/87:248.

Taxeringsprocess

Besvärsrätt, behörighet m. m.: tillämpningen av 76 § tredje stycket taxeringslagen. Fråga om förtäckta reservationsbesvär, 78/79:324; – skrift från skattskyldig med klagomål över taxering har ej vidarebefordrats från lokal skattemyndighet till länskattevärd, 79/80:433; – behörighet att företräda dödsbo i taxeringsmål, 81/82:317; – handläggning av jävsinvändning mot taxeringsintendent, 83/84:317.

Processledning, kommunikering m. m.: utformning av föreläggande för klagande att fullständiga besvärsläggas, 76/77:263; – samordning vid behandling av taxeringsärenden som rör samma person eller sak eller på annat sätt har något inbördes samband, 79/80:446; – inhibitionsyrkande i taxeringsmål har inte uppmärksammats, 80/81:428; – kommunikationsrutiner i skattemål, 81/82:317; – länsrådets handlägningsrutiner, 82/83:326; – skattskyldigs begäran om muntlig förhandling med vissa vittnesförhör har avslagits av länskattevärd som samtidigt bifallit intendents eftertaxeringsframställning med motivering att den skattskyldige inte kunnat styrka sina påståenden, 79/80:422; – domstols utredningsskyldighet i taxeringsmål, 84/85:318; – uttalanden om ansvaret för processledningen i skattemål, 87/88:214.

Taxeringsintendents uppgifter: befogenheten att granska deklarationer för skattskyldiga, som anfört besvär till länskattevärd över sin taxering, 76/77:246; – taxeringsintendents skyldighet att svara på den skattskyldiges yttrande i taxeringsmål, 80/81:429; – synpunkter på taxeringsintendents uppgifter, 82/83:324; – taxeringsintendents behandling av en skattskyldigs besvär hos länsrådet (periodiskt understöd eller underhåll till icke hemmavarande barn), 82/83:327; – frågor om taxeringsintendents processföring, 83/84:316; – förprocessuella kontakter mellan den skattskyldige och taxeringsintendents, 84/85:309.

Eftertaxering: tid för framställning om eftertaxering har försuttit oaktat utredning i form av revisionspromemoria varit klar i god tid före fristens utgång, 79/80:407; – olägenheter på grund av tidsnöd i vissa eftertaxeringsmål, 78/79:323.

Övrigt: vilandeförklaring av mål om beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst, 83/84:317; – beslutsredovisning (A- och B-inkomst) hos länsrådet, 82/83:329; – underlåtenhet att påföra förseningsavgift bör skiljas från eftergift av sådan avgift, 77/78:309; – formerna för expediering av länskattevärdens beslut, 76/77:256; – JO:s synpunkter på skatteprocessen, 82/83:323. Jfr Delgivning, Förvaltningsprocess.

Taxeringsrevision, se Taxeringskontroll.

Taxeringsvite, se Taxeringskontroll.

Terrorism, se Utlänning.

Tillfälligt omhändertagande, omhändertagande enligt 3 § LTO i ett fall av djurplågeri, 77/78:134; – prövning om omhändertagande enligt 3 § LTO skall bestå och om förutsättning för frigivning föreläggat, 77/78:133; – ingripande enligt 3 § LTO får ej registreras hos polisen om det avsett ordningsstörande beteende, 78/79:48; – gripande och överförande till allmänt häkte av den som omhändertagits med stöd av 3 § LTO, 78/79:58; – registrering hos sociala myndigheter av omhändertaganden av betydelse för körkortsprövning, 79/80:259; – polisman har tagit fram sitt tjänstevapen vid omhändertagande, 81/82:100; tillämpningen i vissa fall av LTO, 82/83:90; – frågor om polismäns agerande i samband med ett omhändertagande (bl. a. vakthavande befäls prövning av grunden för omhändertagande och varaktigheten därav) 87/88:97; se även Vårdslös myndighetsutövning, Ålidhem.

Tillrättavisning, fråga om utgångsförbud omfattar även lunchtid och annan tid som ej är fritid, 77/78:156; – bestämmande av tillrättavisning i nära anslutning till värnpliktigs uttryckning, 83/84:145; – uttalanden i samband med inspektioner av militära förband, 86/87:135; – fråga om bestraffningsberättigad chef har möjlighet att inom ramen för tillrättavisningsinstitutet ändra en underlydandes beslut i skärpande riktning, 87/88:134.

Tillsyn, över fondkommissionärer och banker m. m., 78/79:399, jfr Stiftelse; – se även Berusad, Djur, Tillsynsmyndighet i konkurs.

Tillsynsmyndighet i konkurs, kronofogdemyndigheters tillsyn över konkursförvaltare, 84/85:325; – se även Informationsutbyte.

Tingsnotarie, prövning av tingsnotaries lämplighet att mottaga förordnande enligt tingsrättsinstruktionen, 80/81:47; – kritik mot att inskrivningsärende handlagts av tingsnotarie, 83/84:32.

Tingsrättslagman, olämpligt uppträdande mot journalist; bristande information om ordningsföreskrifter för besökande, 86/87:19.

Tjänstebrev, jfr Handläggning.

Tjänstefel, åtal mot överste för underlåtenhet att hänskjuta mål till åklagare, 82/83:151; – åtal mot en överste för tjänstefel genom åsidosättande av förvaltningslagens jävsbestämmelser, 87/88:125; – åtal för, se även Militär övning, Tystnadsplikt.

Tjänstetillsättning, fråga om dokumentation av muntliga upplysningar i tjänstetillsättningsärenden, 76/77:268, 78/79:366, 80/81:456; – redovisning inför skolstyrelse av upplysningar i tjänstetillsättningsärende, 80/81:456; – fråga om hänsynstagande till sökandes alkoholvanor vid bedömande av hans lämplighet, 77/78:317; – fråga om oriktiga betygsjämförelser i sakkunnigutlåtanden. Tillika fråga om illojal maktanvändning (personförföljelse) i tjänstetillsättningsärenden vid universitet (Helmersfallet), 78/79:357; – den omständigheten att en person figurerat i pressen i samband med en terroristrättegång ej godtagbart skäl mot att återanställa henne i telefonväxeln vid ett sjukhus, 78/79:372; – myndighet får inte låta utfråga sökanden till tjänst om deras politiska uppfattning, 79/80:459; – fråga om ansökan om tjänst kommit in i rätt tid, 80/81:446; – underrättelse om tillsättning av tjänst, 77/78:322, 79/80:463, 80/81:446; – dröjsmål med handläggning av besvärssärende om tillsättning av tidsbegränsad tjänst,

79/80:465; – handläggning i försvarsdepartementet av ärende angående tillsättning av tjänst, 80/81:155; – frågor om återkallelse av tjänstetillsättningsbeslut, 80/81:433, 436, 440; – skolmyndighets skyldighet ge sökande till tjänst tillfälle att komplettera ansökan, fråga om jäv vid tillsättningsbeslut, 83/84:326; – se även Allmänna handlingar, Förvaltningslagen, Jäv.

Tjänstgöringsintyg, utformningen av tjänstgöringsintyg för värnpliktiga, 79/80:154.

Tjänstledighet, ändring i lärares ledighetsansökan, 82/83:383.

Tolk, se Rättegångsbalken, Taxeringsnämnd (Utredningsförfarandet).

Torghandel, se Kommunal kompetens.

Tortyr, se Militär övning.

Trafikvakt, skyldighet för trafikvakt att på fråga uppge sitt namn, 77/78:259.

Tredje man, se Avhysning, Utmätning.

Tryckfrihet, förbud mot uppsättande av vissa tryckta bilder i logement har ansetts inte strida mot tryckfrihetsförordningen, 78/79:101; – förbud mot försäljning av skrifter inom marinens skolor och övriga förband, 78/79:103; – affischering på daghem och barnavårdscentraler, 79/80:217; – utfrågning vid förundersökning och rättegång av förläggare om vem som författat under pseudonym utgiven tryckt skrift, 79/80:344; – inskränkning i rätten att sprida information inom myndighet, 81/82:287.

Tull, tillämpningen av 36 § tullagen, 79/80:528; – kostnad för tullkontroll, 85/86:417; – förfarande vid kontrollbesök enligt 35 § tullagen, 85/86:415; – förstöring av ett parti växter vid tullkontroll, kritik av lantbruksstyrelsens agerande i saken, 86/87:327; – vilseledande uppgifter i informationsblad om gällande regler för tullfrihet för bil som tas in i landet som flyttsak? 87/88:250; – se även Varusmuggningslagen.

Tunnelbana, utrymning av vänthall, 79/80:94.

Twistemål, svaranden har ej fått tillfälle att svara innan målet avgjordes genom tredskodom, 80/81:35; – svaranden har ej fått anstånd med att ange grunderna för sitt bestridande, 80/81:39; – handläggning av bl. a. twistemål om mindre värden, 80/81:42; – bristfällig handläggning av mål om parkeringsavgift, 80/81:47; – bristfällig handläggning av mål om fastighetsköp, 84/85:21; – information om tid för fullföljd av talan mot dom, 81/82:45; – vilandeförklaring i indispositivt mål, 81/82:25; – tingsrätt har dröjt med att meddela beslut i frågan om vilandeförklaring av ett twistemål, 85/86:89; – personlig inställelse vid muntlig förberedelse i mål om underhållsbidrag, 83/84:40; – se även Avvisningsbeslut, Dom, Rättegångsbalken, Vårdnad om barn.

Tvångsmedel, befogenheten av beslutande tvångsåtgärder mot advokat som misstänkts för brott; fråga om disciplinär påföljd för åklagare och domare, 77/78:19; – ifrågasatta beslut om anhållanden, husrannsakan och hämtning till förhör under förundersökning om ifrågasatt stöld av dödsboegendom, 87/88:52; – husrannsakan och hämtning till förhör i samband med en större

utredning av misstänkta skattebrott särskilt angående behovs- och proportionalitetsprinciperna, 87/88:64; – se även Anhållande, Beslag, Gripande, Husrannsakan, Häktad, Hämtning, Kroppsvisitation, Kroppsbesiktning, Myndighetsmissbruk, Skyddslagen, Taxeringskontroll, Verkställighet, Vårdslös myndighetsutövning.

Tystnadsplikt, yttrande över tystnadspliktskommitténs betänkande "Tystnadsplikt och yttrandefrihet", 76/77:307; – omfattningen av tystnadsplikten inom socialvårdsområdet, 77/78:263; – tystnadsplikt i ärende om utseende av kommunal dagbarnvårdare, 77/78:274; – ledamot av styrelsen för ett av riksbankens avdelningskontor har obehörigen överlämnat vissa sekretessskyddade handlingar till länsstyrelsen. Åtal för brott mot tystnadsplikt, alternativt tjänstefel, 78/79:200; – åtal mot ordförande i social centralnämnd för brott mot tystnadsplikt, 79/80:340; – tystnadsplikt i införselmål, 80/81:381; – tystnadsplikt och handlingssekretess i hälsovårdsärende rörande djurhållning m. m., 80/81:473; – för kurator vid socialmedicinsk klinik, 82/83:226; – handlingar i ett personalärende har vid ett "stormöte" delats ut till de anställda vid en myndighet, 83/84:258; – uttalande i massmedia av kulturrådets ordförande, 84/85:278; – åtal mot tjänstemän vid socialförvaltning för brott mot tystnadsplikt, 85/86:251; – tystnadsplikt i ärende om stöd och hjälp enligt socialtjänstlagen, 85/86:268; – tystnadsplikt i utökningsmål, 85/86:376; – förbehåll enligt 14 kap. 9 § sekretesslagen för familjehemsföräldrar, 86/87:193; – åklagare har meddelats åtalsunderlåtelse på grund av brott mot tystnadsplikt, 87/88:47.

Umgångs rätt, se Förvaltningsprocess, Vårdnad om barn.

Undanhållande, se Disciplinmål.

Underrättelse, till anhörig om omhändertagande, 78/79:68, 80/81:130; – till anhöriga om gripande, 85/86:100; – till anhöriga om anhållande, 85/86:152; – om beslut i socialhjälpärende, 81/82:234; – skyldighet för utskrivningsnämnd att lämna patient skriftlig underrättelse, 83/84:207; – fråga om domares skyldighet att underrätta om visst handläggningsfel, 84/85:21; – se även Dom, Handräckning, Målsägande, Rättsmedicinsk undersökning, Tjänstetillsättning, Utmätning, Verkställighet.

Undertryckande av urkund, se Tvångsmedel.

Undervisning, se Personlig integritet, Utbildning.

Ungdomsvårdsskola, otillåten permission för elev som intagits för observation på ungdomsvårdsskola, 79/80:213; – användningen av specialavdelning för "öppna" elever; även fråga om permission och beräkning av maximal vistelsetid, 79/80:241; – vägran att ta emot elever som inställts genom polisens försorg, 81/82:172.

Uppbörd

Debitering av skatt: bristande kreditering av preliminär A-skatt för skattskyldig bosatt utom riket m. m., 83/84:317; – fråga om preliminär taxering och debitering av preliminär B-skatt kan ske efter utgången av löpande inkomstår, 78/79:328; – B-skattekontroll, 82/83:340; – frågor om debitering av betalning av tilläggs pensionsavgift, 79/80:449; – handläggning av begäran om debiteringsrättelse i fråga om församlingsskatt,

79/80:431; – kravet på mantalsskrivning för lindring av församlingsskatt, 82/83:338; – JO om respiträntan – en i alla lägen rättfärdig kreditavgift? 87/88:207; – kvarskatteavgift har påförts trots att fyllnadsbetalning skett med för högt belopp, 87/88:218.

Jämknin g, skatteavdrag m. m.: ansökan om jämkning av skatteavdrag på lön bör behandlas skyndsamt. Göres ansökan långt före inkomstårets början kan dock hinder möta häremot, 76/77:253; – olikartad bedömning av sökandes förmögenhetsförhållanden i ärenden om nedsättning av skatteavdrag på grund av existensminimum, 79/80:434; – avdrag för preliminär skatt på folkpension och sjukpenning, 82/83:335; – skatteavdrag på semestermedel, 83/84:320; – förtida återbetalning av preliminär skatt, 84/85:321; – JO om existensminimum – en utvärdering av ett institut, 87/88:209.

Anstånd med inbetalning av skatt: lokal skattemyndighet har meddelat "interimistiskt beslut" i ärende om anstånd med skattebetalning, 78/79:327; – fråga om skattskyldigs dödsfall kan anses utgöra grund för anstånd med skattebetalning, 79/80:430; – anstånd med inbetalning av skatt, 81/82:320, 348, 82/83:324, 336; – skall inbetald kvarskatt återbetalas när anstånd sedan medges?, 82/83:334; – fel att generellt ställa krav på bankgaranti som säkerhet för anstånd med betalning av mervärdesskatt, 86/87:252; – i ett anståndsärende har bankgaranti lämnats för hela anståndsbeloppet trots att detta inte erfordrades, 87/88:219; – se även Konkurs.

Indrivning av skatt: oriktigaskattekrav har drabbat enskild på grund av ett flertal felaktigheter från myndigheternas sida. Myndigheterna har visat olämplig attityd mot den skattskyldige, när denne sökt rättelse. Ändring enligt datalagen av felaktig registeruppgift, 79/80:409; – handräkning för restförd skatt i USA, 84/85:323; – invändningar mot skattekrav, 87/88:235; – se vidare Indrivning.

Arbetsgivaransvar m. m.: lokal skattemyndighet har i visst fall jämlikt 75 § uppbördslagen fastställt att arbetsgivare är jämte arbetstagaren betalningsansvarig för visst belopp som bort innehållas av lönen som preliminär skatt. Fråga om arbetstagaren äger besvara sig över beslutet, 76/77:239, 77/78:293; – arbetsgivare har ansökt om betalningsföreläggande mot arbetstagare i stället för att återkräva ett skattebelopp i den ordning som stadgas i 76 § uppbördslagen. Kritik av en statlig myndighet för dess handläggning i egenskap av arbetsgivare, 80/81:431; – vem är arbetsgivare i uppbördslagens mening: anställningsmyndigheten (FOA) eller löneutbetalningsmyndigheten (FCF)?, 82/83:333 och 84/85:323; – rutinerna för upprättande av granskningsrapport och indrivningshandlingar beträffande handelsbolag, 82/83:336, 366.

Besvär sreglerna: både länsskatterätten och länsstyrelsen har ansett sig vara förhindrade att pröva besvär i uppbörds mål, 80/81:429.

Uppgiftsplikt, se Taxeringskontroll, Taxeringsnämnd (Utredningsförbandet).

Upphandling, dokumentation och kommunikering av muntliga upplysningar i upphandlingsärende, 79/80:334; – handläggning av upphandlingsärende beträffande tidpunkten för anbudsprövningen, övergång från sluten

upphandling till förhandlingsupphandling m. m., 81/82:380; – tillämpning av upphandlingsförordningen vid upphandling av entreprenad som omfattas av myndighets förhandlingsskyldighet enligt 38 § medbestämmandelagen, 82/83:431; – kronofogdemyndighets yttrande till kommun i ett upphandlingsärende, 84/85:329; – kritik mot en länsarbetsnämnd för underlåtenhet att tillämpa upphandlingsförordningens bestämmelser vid köp av utbildning i visst fall, 84/85:378.

Uppsägning, se Entledigande, Rättegångsbalken.

Utbildning, linjenämnds rätt att ändra i kursplan, 82/83:381; – linjenämnds handläggning av ett ärende angående tillgodoräknande av tidigare utbildning vid studier på förskollärlärlinje, 85/86:379; – se även Jäv, Värnpliktig.

Utegångsförbud, se Tillrättavisning.

Utevaro, se Brottmål.

Utlämnning, felaktigt förfarande vid begäran om utlämning, 78/79:55; – hämtning i Finland av ett för samhällsvård omhändertaget barn, 82/83:173.

Utlämnning, avvisning av, 79/80:135, 83/84:92; – polisens inre utlänningskontroll, 81/82:101, 85/86:159; – handläggning vid polismyndighet av ärende angående avvisning av person som sökt politisk asyl, 83/84:88, 84/85:122; – polisens befattning med den inre utlänningskontrollen; fråga om tillåtligheten av husrannsakan, 83/84:105; – tillämpning av de s. k. terroristbestämmelserna i utlänningslagen, 85/86:139; – se även Barnavård, Förundersökning, Förvar, Håkte, Rättshjälp, Översättning.

Utmätning, utmätt gods har sålts på exekutiv auktion trots att överexekutor beslutat om inhibition, 78/79:230; underrättelse enligt 59 § utsökningslagen, 78/79:235, 79/80:402; – underrättelse om verkställd utmätning till gäldenären och till tredje man, 85/86:367; – svårtydd underrättelse om sökt utmätning; återvinning i mål om betalningsföreläggande efter utmätning, 81/82:361; – förutsättningar för pantbrevsutmätning, 78/79:238; – utmätning och kvarstad av belopp påträffat i intagens bostadsrum på kriminalvårdsanstalt, 80/81:261; – intagens möjlighet att närvara vid utmätningsförrättning på kriminalvårdsanstalt, 82/83:373; – löneutmätning, 80/81:373; – utmätning hos fel person, 80/81:375; – av egendom som påstås tillhöra tredje man, 80/81:375, 82/83:376, 85/86:367; – hos omyndig, 80/81:383; – självrättelse av utmätning, 80/81:379; – utmätning av fordrans kapitalbelopp har fått vila i avbidan på komplettering beträffande räntesatsen; kritik häremot liksom mot kompletteringen och redovisningen av utsökningsmålet, 81/82:334; – sättet för återlämnande till gäldenär av utmätt gods sedan utmätningen hävts, 81/82:365; – förutsättningarna för verkställighet av enskild vägsamfällighets debiteringslängd, 81/82:339; – utmätning och säkerställande av högre skattebelopp än som var restfört som säkerhet för ännu inte restförda skattefordringar, 82/83:343; – gäldenärs rätt att destinera betalning till en av flera fordringar, för vilka utmätning begärts, 86/87:257; – utmätning av videogram, 87/88:221; – se även Delgivning, Indrivning, Införsel, Inhibition, Lagfart, Uppbörd (indrivning av skatt), Utsökningsmål, Verkställighet.

Utredning, myndighets utredningsansvar (länsstyrelses handläggning av kilometerskatteärende), 77/78:310; – socialstyrelsens handläggning av en

anmälan rörande bl. a. självmord på en psykiatrisk klinik, 87/88:164; – se även Barnavård, Brottsmål, Disciplinmål, God man, Kriminalvård, Polismyndighet, Rättegångsbalken, Rättshjälp, Socialhjälp, Taxeringskontroll, Taxeringsnämnd (Utredningsförfarande).

Utskrivning, se Omsorgsvård, Psykiatrisk vård.

Utskrivningsnämnd, iakttagelser vid inspektion, 80/81:340, 81/82:256; – skyldighet att lämna besvärshänvisning, 83/84:207; – skyldighet att lämna skriftlig underrättelse, 83/84:207; – jäv för ordförande, 83/84:203; – fråga om i vilken omfattning en utskrivningsnämnd skall pröva en anmälan till nämnden enligt 20 a § om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV), 87/88:173; – se även Psykiatrisk vård.

Utsökningsmål, personförväxling i utsökningsmål hos kronofogdemyndighet, 78/79:236; – felaktiga personnummerangivelser i utsökningsmål, 87/88:237; – kommunikation med borgenär, tillika fråga om inhämtande av yttrande från kronofogde vid besvär över utmätning, 78/79:237; – dubbla exekutiva åtgärder hos kronofogdemyndighet, 78/79:239; – talan mot överexekutors beslut vid anstånd med försäljning av fastighet, 78/79:241; – avskrivning av små belopp i allmänt utsökningsmål, 81/82:357; – prioritering mellan enskilda och allmänna mål, 81/82:365; – felaktig rådgivning, 82/83:374; – insamlande av uppgifter om enskild person, 82/83:375; – rättskraft i utsökningsmål, 85/86:372; – fråga om förrättningsman i utsökningsmål får fråga grannar och bekanta till gäldenären och en näringsidkare om gäldenärens personliga förhållanden, 85/86:374; – skvaller om en utmätnings- och kvarstadsförrättning, 85/86:376; – utsökningsbalkens behörighetsregler och samverkansgrupperna, 86/87:265; – advokats upplysningsplikt enligt 4 kap. 15 § utsökningsbalken, 86/87:270; – tillämpning av samäganderättslagen, 87/88:241; – se även Amorteringsplan, Kreditupplysning.

Vadeanmälan, se Fullföljd av talan.

Val, kritik av informationsbroschyr för invandrare, utarbetad av invandrarverket inför valen 1976, 77/78:363; – fråga om politiskt parti vid beställning av valsedlar är skyldigt uppge kandidaternas personnummer och om länsstyrelses förfarande då sådan uppgift saknas, 78/79:442.

Valuta, handläggning hos polis och åklagare av ärende rörande försök till valutasmuggling, 77/78:64; – dröjsmål med handläggning av ärende om tillstånd att föra ut valuta ur riket, 85/86:418.

Va-nämnden, se Dom.

Vapenfri tjänst, yttrande över 1973 års vapenfriutrednings betänkande "Rätten till vapenfri tjänst", 77/78:430; – vapenfria tjänstepliktigas tjänstgöring vid Karlstads flygplats, 80/81:216; – motivering av beslut om avslag på ansökan om vapenfri tjänst, 80/81:158.

Vapentillstånd, frågor vid omhändertagande av vapen och återkallelse av vapenlicens, 76/77:109; – handläggning vid socialnämnd av ärenden angående rätt att inneha skjutvapen, 83/84:188; – framställning till regeringen angående tillstånd för utländska livvakter att inneha vapen, 84/85:128; – polismyndighet har underlåtit att återlämna vapen till ägaren

sedan länsstyrelsen undanröjt beslut om omhändertagande av vapen, även fråga om polisens möjligheter att besiktiga anordningar för förvaring av vapen, 85/86:145; – fråga om inlösen enligt vapenlagen skall omfatta också tillbehör som inte är tillståndspliktiga, 85/86:162.

Vapenvägrare, felaktiga inkallelser och bestraffningar av vapenvägrare, 76/77:122, 77/78:160, 79/80:151; – klagomål mot åtgärder vidtagna av regemente och domstol samt polis- och åklagarmyndigheter för skyndsam handläggning av mål mot vapenvägrare, 77/78:144; – värnpliktigs vapenvägran bör inte föranleda att den värnpliktige tillfrågas om han tillhör vapenvägrarorganisation eller politisk förening, 76/77:122.

Varusmuggningslagen, fråga om tillämpningen av 19 §; särskilt skyldigheten att föra protokoll och utfärda bevis om kroppsvisitation, 79/80:502; – fråga om disciplinansvar vid felaktig tullkontroll samt fråga om Lund är en plats som har förbindelse med utlandet i varusmuggningslagens mening, 87/88:242.

Vattenlagen, åtal mot gatuchef i kommun för brott mot vattenlagen, 84/85:385.

Verkställighet, fråga om underrättelse enligt 2 kap. 17 § andra stycket utskökningsbalken, då kronofogdemyndighet bereder sig tillträde till bostad med hjälp av låssmed, 85/86:377; – se *Inhibition*, *Straffverkställighet*.

Videogram, se *Utmätning*.

Videoteknik, användning av videoteknik i den psykiatriska sjukvården, 79/80:285; – inom socialvården, 82/83:179.

Vilandeförklaring, se *Twistemål*.

Visitering, frihetsberövads rätt att kontrollera medelsom omhändertagits vid avvisitering, 78/79:64; – utlämnande av egendom som omhändertagits vid avvisitering, 78/79:65; – visitation på kriminalvårdsanstalt. Samarbete mellan kriminalvård och polis, 79/80:182; – visitation av värnpliktigas privata väskor före utryckning, 85/86:239; – se även *Kroppsvisitation*, *Kroppsbesiktning*, *Polismyndighet*, *Skolan*, *Varusmuggningslagen*.

Vite, se *Fullföljd av talan*, *Taxeringskontroll*.

Vittne, **Vittnesförhör**, ordförande i tingsrätt har efter huvudförhandlings slut haft telefonkontakt med vittne som hörts vid förhandlingen, 76/77:107; – vittnesförhör under ed i länsrätt i mål om omhändertagande för samhällsvård; även fråga om vittnen erinrats om innehållet i 36 kap. 3 och 6 §§ RB, 79/80:282. Se *Arrest*, *Brottmål*.

Vräkning, tillämpningen av regeln i 193 § 2 mom. andra punkten UL om utsträckt anstånd med vräkning, 79/80:396; – vräkningen från Hässelby familjhotells restaurangmatsal, 82/83:355; – se även *Polismyndighet*, *Tredje man*.

Våldförande, se *Häktningsförhandling*.

Vårdare, se *Förundersökning*.

Vårdintyg, se Psykiatrisk vård.

Vårdnad om barn, tingsrätt har förbjudit vårdnadshavare att föra barnen från Sverige, 81/82:48; – hörande av barn vid tingsrätt i mål om vårdnad och umgängesrätt samt vissa andra handläggningsfrågor, 81/82:25; – utredning i vårdnadsmål när föräldrarna är ense, 81/82:38; – interimistiskt beslut av domstol i vårdnadsfråga har grundats på oredovisade underhandsuppgifter, 83/84:30; – kravet på skyndsam handläggning av interimistiskt yrkande, 86/87:65; – se även Gemensam vårdnad, Socialtjänstlagen.

Vårdslös myndighetsutövning, åtal för vårdslös myndighetsutövning mot åklagare, som åtalat en person för brott mot sekretessbestämmelser ehuru den åtalade gärningen inte var straffbar, samt mot domare, som fällt den tilltalade till ansvar, 84/85:69; – åtal mot en ordförande i fastighetstaxeringsnämnd för vårdslös myndighetsutövning, 85/86:352; – åtal mot ledamöter i en linjenämnd för myndighetsmissbruk alternativt vårdslös myndighetsutövning, 85/86:379; – åtal mot polisinspektör för vårdslös myndighetsutövning (beslut angående frihetsberövande), 87/88:43; – se även Myndighetsmissbruk.

Väglagen, kritik mot vägverket för att man utan lov av berörd fastighetsägare utfört beskärning av träd, 86/87:325.

Vägrafikskatt, myndighet har opåkallat tagit upp frågan om eventuell straffansvar i samband med upplysningar till enskild om innehållet i vissa vägrafikskatteregler, 79/80:451; – se även Utredning, Taxeringskontroll.

Värnpliktig, kompletterande utbildning av värnpliktiga, 80/81:212; – motive- ring av beslut i ärende om anstånd med värnpliktstjänstgöring, 81/82:132; – handläggning av ärende om ändrad uttagning för värnpliktsutbildning, 81/82:138; – värnpliktiga vid kustjägarskolan har skadats i samband med jägarmarsch, 81/82:144; – kommendering av värnpliktig och utövande av bestraffningsrätt i disciplinmål, 81/82:146; – värnpliktigas rätt att hålla sammankomst på förbandet. Dagbefäls åtgärder mot vissa skrifter, 84/85:156; – fråga om skiljande av värnpliktig från befattningsutbildning vid flygvapnet m. m., tillämpning av förvaltningslagen, 87/88:136; – se även Fritid, Hämtning, Läkarvård, Tjänstgöringsintyg.

Yttrandefrihet, militär befattningshavares rätt att lämna upplysningar till massmedierna, 77/78:267; – rätten för forskare vid Sveriges geologiska undersökning (SGU) att fritt meddela sig med pressen, 79/80:385; – öppet brev rörande uppmärksammat skatteaffär från taxeringsintendenten i målet (Bergman-affären), 78/79:242; – presskonferens anordnad av riks- skatteverket i Bergman-affären, 78/79:242; – yttrandefrihet och konkur- rensbegränsning, 83/84:252; – länsstyrelsetjänstemans rätt att yttra sig i massmedier, 87/88:193; – se även Skolan.

Åklagare, skyldighet att även taga fram omständigheter som talar till tilltalads förmån 77/78:123; – underrättelse till underårigs ställföreträdare om möjligheten att föra skadeståndstalan genom åklagare, 81/82:99; – överenskommelse har träffats mellan en åklagare och en person, som anhållits i sin frånvaro, om att denne skulle frågas om han inställde sig för förhör, 85/86:151; – se även Anhållande, Förundersökning, Husranns- kan, Häktad, Riksåklagaren, Strafföreläggande, Tvångsmedel, Tystnads- plikt, Utlämnning, Valuta, Vårdslös myndighetsutövning.

Ålderdomshem, se Sjukvård.

Ålidhem, granskning av polisens åtgärder vid demonstrationer m. m. i anledning av skolbygge, 79/80:64.

Åsiktsfrihet, skyddet för enskilds åsiktsfrihet vid kontroll i ärende om kommunalt bidrag till ungdomsorganisation, 77/78:386; – uppgift om deltagare har ställts som villkor för kommunalt bidrag till verksamhet, som har bedrivits av politisk ungdomsorganisation, 79/80:375. Jfr Förhör, Tjänstetillsättning.

Åsiktsregistrering, se Säkerhetspolisen.

Åtal, dröjsmål med väckande av åtal, 77/78:55.

Åtalsanmälan, se Miljöskydd, Taxeringskontroll.

Åtalsfrist, se Häktning.

Åtalsunderlåtelse, se Myndighetsmissbruk.

Återanställning, se Tjänstetillsättning.

Återbetalning, se Expeditionskungörelsen.

Återbetalningsskyldighet, se Allmän försäkring.

Återtagande, se Avbetalningsköp, Konsumentkreditlagen.

Återvinning, se Inhibition, Utmätning.

Ändring av beslut, se Självrättelse, Tillrättavisning, Tjänstetillsättning.

Öppethållande, se Service.

Överförmyndare, rättens inspektion hos överförmyndaren, 79/80:107; – iakttagelser och uttalanden med anknytning till förmyndarskapslagstiftningen, 80/81:20, 85/86:68, 86/87:38; – överförmyndares utredningsskyldighet i ärende om förordnande av god man enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken, 83/84:53; – rätten för anhörig att ta del av hos överförmyndaren förvarade handlingar rörande förmyndarskap eller godmanskap är inte begränsad i något särskilt avseende, 84/85:84; – kritik mot överförmyndarnämnd för meddelade anstånd med avgivande av sluträkning avseende förmyndarskap, för försummelser i samband med granskning av årsräkningar och sluträkning samt underlåtenhet att på föreskrivet sätt förmedla slutredovisning till myndigbliven person, 84/85:90; – frågor om rekrytering av förmyndare och kontroll av deras lämplighet m. m., 87/88:35; – omfattningen av överförmyndares tillsynsskyldighet, då god man avser att – mot huvudmannens vilja – försälja dennas byggnader på arrenderad mark, 87/88:38; – se även God man.

Översättning, av handlingar på främmande språk, 78/79:78; – av brottmålsdom till främmande språk, 82/83:137; – se även Rättegångsbalken, jfr Tolk.

Övervakningsnämnd, se Kriminalvård.

The Swedish Parliamentary Ombudsmen

Report for the period 1 July 1986 to 30 June 1987

Holders of the office of Parliamentary Ombudsmen during the current period have been Mr Per-Erik Nilsson, Mr Anders Wigelius, Mr Sigvard Holstad, Mr Tor Sverne and Ms Gunnel Norell Söderblom.

Mr Nilsson, also Administrative Director of the Office, has been in charge of matters concerning taxation cases and the execution of judgments. He has also dealt with matters of principle of political interest, e. g. cases concerning general elections. Mr Wigelius has supervised the courts of law, the public prosecutors, the police and the prisons. Mr Holstad has supervised the armed forces, education and all matters concerning civil administration not supervised by other Ombudsmen. Mr Sverne and Ms Norell Söderblom have supervised the field of social welfare, public health and social insurance.

Mr Per-Erik Nilsson, Parliamentary Ombudsman and Administrative Director of the Office of the Parliamentary Ombudsmen, was elected Chief Parliamentary Ombudsman by the Riksdag on 3 December 1986. On 11 December 1986 the Riksdag accepted Mr Tor Sverne's resignation from the post of Parliamentary Ombudsman, to take effect at the end of March 1987. On 1 April 1987 Ms Gunnel Norell Söderblom, Judge of Appeal, was elected Parliamentary Ombudsman from that date. Parliamentary Ombudsman Mr Sigvard Holstad has been appointed Justice of the Supreme Administrative Court, with effect from 1 July 1987. On 13 May 1987 Hans Ragnemalm, Professor of Public Law in the Faculty of Law, Stockholm University, was elected Parliamentary Ombudsman, to take up the post on 1 July 1987. On 23 June 1987 Mr Per-Erik Nilsson wrote to the Riksdag tendering his resignation as Chief Parliamentary Ombudsman.

During the current period 3 021 new cases were registered with the Ombudsmen; 2 899 of them were complaints received and 84 were cases initiated by the Ombudsmen themselves on the basis of information contained in newspaper articles, observations made during inspections or on other grounds. The remaining cases related to organizational matters.

It should be noted that the schedule shows cases *completed* during the period, not all complaints *lodged*.

This summary describes some of the cases dealt with by the Ombudsmen.

Schedule of cases initiated by the Ombudsmen and completed during the period 1 July 1986–30 June 1987

Activity concerned	Result				
	Closed without final criticism	Admonitions or other criticism	Prosecutions or disciplinary proceedings	Proposals to Parliament or the Government	Total
Courts		3			3
Public prosecutors ..	1				1
Police authorities	1				1
Armed forces	2	13			15
Prison administration		1			1
Social welfare	15	29			44
Medical care	2	5			7
Execution	1	2			3
Taxation	3	9		1	13
Miscellaneous	8	2			10
Total	33	64		1	98

Schedule of complaint cases completed during the period 1 July 1986–30 June 1987

Activity concerned	Dismissed without investigation	Referred to other agencies or state organs	No criticism after investigation	Admonitions or other criticism	Prosecutions or disciplinary proceedings	Proposals to Parliament or the Government	Total
Courts	73		163	19			255
Public prosecutors	17	3	81	14			115
Police	95		162	38			295
Armed forces	12		19	4			35
Prison administration	13	5	134	19			171
Social welfare	75	27	235	51			388
Medical care	76	16	91	9	1		193
Social insurance	36	1	39	9			85
Labour market etc.	29	1	11	5			46
Planning	31	2	29	5			67
Execution	34	3	98	34			169
Local government	67	1	26	12			106
Communications	55		34	12			101
Taxation	87	14	135	59		1	296
Education, culture, State Church	44		57	10			111
Agriculture, environmental management, public health	41		41	18			100
Civil service	55		21	4			80
Public access to official documents	33	3	38	28			102
Miscellaneous	60	3	94	11			168
Complaints outside jurisdiction and complaints of obscure meaning	64						64
Total	997	79	1 508	361	1	1	2 947

Ordinary courts of law

During the year, Parliamentary Ombudsman Mr Wigelius considered a complaint against a court of appeal concerning its judgment in a case relating to assault. One question that arose in this connection was what limits should in practice apply to the Parliamentary Ombudsman's supervision of the courts. Briefly, the background was as follows. A district court judge had been prosecuted for assaulting a woman he was living together with. The judge denied having committed a criminal offence, invoking among other things his right of self-defence. A district court sentenced the judge to three months' imprisonment and ordered him to pay compensation to the injured party. The judge appealed against his conviction and against the compensation order. The competent court of appeal confirmed the district court's judgment. Regarding the sentence, the court of appeal stated, on the one hand, that the offence appeared to be somewhat less serious than when it was considered by the district court, the prosecutor having now adjusted the charges against the defendant, and on the other, that unlawful action on the part of a judge in itself merited strict assessment by a court. The court of appeal therefore took the view that there could be no question of reducing the sentence. The Supreme Court decided not to review the case.

In a complaint made to the Parliamentary Ombudsman, it was claimed, among other things, that the sentence determined by the court of appeal contravened the Constitution, in that the defendant's profession had been taken into consideration; that the account of the injured party's statement given in the judgment was incorrect in a manner which was insulting to the district court judge; and that the compensation ordered largely lacked any legal foundation. The district court judge raised the question of whether the three legally trained members of the court of appeal had committed a criminal offence. An extensive discussion of the facts and legal aspects of the case was later submitted in support of the complaint.

In his decision on the case, Mr Wigelius began by saying the following regarding supervision of the courts: 'This complaint relates to the manner in which, in its judgment on a criminal case, a court presented the investigatory material submitted, and to its assessment of the facts of the case. That is to say, it relates to matters on which the Parliamentary Ombudsman generally does not carry out a detailed investigation or make critical comment. It is not the case, however, that the Parliamentary Ombudsman has no powers to conduct an investigation on such matters; in actual fact he undertakes a limited investigation of all complaints about court judgments which cannot be immediately dismissed. In general, though, this primarily involves scrutiny of the judgment in question and possibly the court's file on the case. If, as must generally be the case, this scrutiny shows that criticism of the court can be ruled out, the complaint concerned is not referred for an opinion and the case is dismissed.

'Two circumstances in particular limit the Parliamentary Ombudsman's scope for dealing with the contents of a judgment. One is the fact that the Ombudsman essentially has to base his assessment on written documents, primarily the documents in the court file. Court procedure, by contrast, rests on the principles that proceedings must be oral, that all the evidence to be

taken into account in a judgment must be put forward at a single hearing, and that a judgment must be based solely on the evidence thus presented. These principles are intended among other things to guarantee a sound basis for a court's consideration of what is to be deemed proven, and there is therefore very little scope for the Parliamentary Ombudsman to make critical pronouncements relating to the evaluation of evidence. These circumstances also have some influence on his scope for considering legal questions. Generally speaking, however, he has somewhat greater scope to assess legal points. The second, and most important, restriction here is that in general the judicial process incorporates a powerful normative element. In this regard, respect for the independence of the courts is naturally of particular importance. However, judicial functions cannot be exercised arbitrarily. The Parliamentary Ombudsman therefore has to be able to draw attention to mistakes over the meaning of existing law and to manifest misjudgments that decisively affect the outcome of a case, without this being seen as an encroachment on the independent responsibility of the courts for the administration of justice.' For these reasons Mr Wigelius did not go into the question of general interest concerning the principles by which to evaluate the statements made by defendant and injured party in this case. Nor did he examine the question of what personal circumstances of the defendant could result in a more severe sentence, seen in relation to the constitutional principle that all are equal before the law. These matters were considered to be clearly questions for the courts to decide, involving a normative element of the kind mentioned above.

Concerning the facts of the case, Mr Wigelius noted that the account given of the injured party's statement was incorrect in some respects, and went on to say: 'Errors of the kind I have referred to here are serious, not only for the person primarily affected by them, but also in general terms. The ability of the members of a court to correctly assimilate the statements made by the parties to a case and others is naturally of fundamental importance to confidence in the courts. If, as has been pointed out here, a court completely misunderstands a statement made, albeit on a point with no direct, decisive bearing on the outcome of a case, this will naturally affect confidence in the rest of the judgment. To a very large extent, the legal rights of the individual are safeguarded by care, accuracy – and caution on the part of the court.' Regarding the question of compensation, Mr Wigelius agreed with the view of the complainant that the court of appeal had not made sufficient effort to clarify the position regarding the portion of the claim that related to the accusations withdrawn by the prosecutor. Concerning whether the members of the court of appeal might have committed a criminal offence, Mr Wigelius said: 'The errors that occurred in the way the court of appeal dealt with the case must be assumed to have been the result of carelessness. In view of the fact that normal practice requires that carelessness on the part of a judge in the exercise of his office must be of quite a serious nature before liability for negligent exercise of authority can be considered, I have . . . not found there to be grounds to raise the question of criminal conduct on the part of the members of the court.'

Public prosecutors and the police

This year's report gives an account of a case in which, in December 1983, Mr Wigelius decided to institute criminal proceedings against a police inspector for negligent exercise of authority. His offence was said to have consisted in his deciding, after a person had been apprehended on suspicion of molestation and brought into the police station, that the person should continue to be deprived of his liberty and be detained in a police cell, although there were no legal grounds for this action. In September 1984 a district court found the inspector guilty of the alleged offence and imposed a fine. Following an appeal by the police inspector, the appropriate court of appeal confirmed the judgment in February 1986, and in October of the same year the Supreme Court decided not to consider the case.

In another case, Mr Wigelius concluded that a district prosecutor had been guilty of a breach of her duty of confidentiality: after examining letters, she had told a woman who was remanded in custody about correspondence between her husband, who was also being held in custody, and his ex-wife. Mr Wigelius refrained from instituting criminal proceedings, however, with reference to the relevant rule in the Code of Judicial Procedure covering cases in which only a fine would be imposed for a criminal offence and in which the offence was committed as a result, for example, of overhastiness. Mr Wigelius also took account of the fact that the prosecutor was unlikely to make the same mistake again.

One complaint dealt with concerned the question of whether Swedish authorities had acted incorrectly when a Swedish tax authority had been enabled to make use of documents transmitted from Switzerland for the investigation of a case involving drugs offences. The background was as follows. A person, S., was remanded in custody by a Swedish court on suspicion of gross drugs offences. Invoking the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters and the Swiss Federal Law on International Assistance in Criminal Matters (ISRG), the public prosecutor made a request to a Swiss authority that certain bank documents be transmitted to the authority conducting the investigation in Sweden. This request was agreed to with a proviso under Article 3 (3) of the ISRG, which read as follows: 'A request shall be rejected if the proceedings relate to an act whose aim is to reduce fiscal charges or to a contravention of regulations relating to foreign exchange, trade or economic policy measures.' The documents were later made available to a tax assessment authority with the consent of the prosecutor. As a result, S.'s income and capital assessments were substantially uprated.

After statements of opinion had been obtained from the Ministry for Foreign Affairs and the prosecutor, Mr Wigelius said the following in his decision on the case: 'The condition set by the Bezirksanwaltschaft Zürich was worded in such a way that it only prohibited use of the information transmitted to investigate an act whose aim had been to reduce fiscal charges or a contravention of regulations relating to foreign exchange, trade or economic policy measures. The documents were, however, made available for a preliminary investigation and the production of evidence relating to the criminal proceedings stated in the request for assistance. In accordance with the "specific purpose" principle, therefore, it is likely that the Swiss

authorities assumed that more extensive use of the information would only be allowed provided the competent Swiss authority had given its consent.

'Bearing in mind the principle of reciprocity, it is in my view of the utmost importance that material obtained through the procedures of international assistance in criminal matters should not be used in a manner contrary to that assumed by the country making it available. If this happens, as the Ministry for Foreign Affairs has pointed out, it could in future result in Sweden experiencing difficulty in obtaining such assistance.

'By the very nature of things, it may be considered to be the responsibility of the authority requesting and receiving such documents to ensure that they are not released to a wider circle of individuals or authorities than is necessitated by the criminal proceedings concerned. Its assessment of whether they should be released must be governed by the provisions of the Secrecy Act (1980:100). The information received in this case was subject to confidentiality under Ch. 9, Sect. 17, of the Secrecy Act, since it was obtained pursuant to the provisions on preliminary investigations in criminal cases and concerned an individual's financial circumstances and since it could be assumed that S. would suffer damage or harm if the information were to be disclosed.

'The "specific purpose" principle and the express proviso made when the information was supplied prevented the public prosecution authority from taking legal action against S. for tax offences, and therefore there was no basis for disclosure of the information to the tax authorities with reference to Ch. 1, Sect. 5, of the Secrecy Act. Rather, the provisions of Chapter 14, Sect. 3, of the Act must be considered applicable. In my opinion, when weighing up the different interests involved, as stipulated in this section, the authority should also have taken account of the fact that disclosure of the information to the tax authority would have been contrary to the expectations of the Swiss authorities and could thus have been detrimental to the prospects of obtaining assistance in the future.

'In the light of what I have said here, I am critical of [the prosecutor's] approval of disclosure of the documents to the tax authority. The fact that certain particulars concerning S.'s assets in Switzerland were made public at the remand hearing on 28 March 1984 gives me no cause to make any other assessment on this point.

'Once the tax authority had received the documents there was no impediment to its using them in its activities. This may be considered to follow from the principle that an authority has a right to refer freely to facts coming to its knowledge, and from the related principle of the free evaluation of evidence that applies in Swedish law. No criticism, then, can be levelled at the tax authority for using the documents in the tax assessment process.'

Armed forces

During the inspection of a regiment, attention was drawn to the case of a company commander who, when questioning conscripts he suspected of causing damage, among other things, had incorrectly claimed that criminal investigation officers had secured fingerprints in a film projection room and in barracks. The company commander had also instructed four conscripts to

have their fingerprints taken.

After investigating the matter, Parliamentary Ombudsman Mr Holstad reached a decision on 9 February 1987. The following were among the points he made.

'To assess the company commander's action in taking the conscripts' fingerprints, certain rules in the Instrument of Government are among those of interest, primarily the provisions of Ch. 2, Sect. 6. This section protects every citizen, in relation to the community, from "forced encroachment on his body" and also from "any search of his person, search of his home or similar encroachment". With a few exceptions which are not relevant in this context, this protection is not absolute. It can be restricted under the provisions of Ch. 2, Sect. 12, of the Instrument of Government. Among other things, these provisions lay down that any such restrictions must in principle be made by means of an Act of Parliament.

'The term "encroachment on a person's body" includes actions normally referred to in Swedish legal terminology as "physical examinations". On the basis of a statement contained in the preparatory documents underlying Ch. 2, Sect. 6, of the Instrument of Government, the taking of fingerprints can be assigned to this category (SOU 1975:75, pp. 358 f.). Ch. 28, Sect. 14, of the Code of Judicial Procedure contains provisions stating that it is permissible to take the fingerprints of a person detained by a prosecutor or remanded in custody by a court and also, if necessary for the investigation of a crime for which a prison sentence could be imposed, those of other persons. More detailed regulations are contained in the Ordinance on Fingerprints etc. (1947:950). Sect. 5 of the Ordinance makes it the responsibility of the person in charge of the investigation (normally the prosecutor), or in certain cases the police, to take such action.

'Under Sect. 37 of the Military Procedure Act, in connection with a crime of which a subordinate is suspected, an officer empowered to order punishment is entitled to order such action as a physical examination in cases where a prosecutor would have corresponding statutory powers. There is no other statutory provision giving a military commander such powers.

'It can be observed, therefore, that the company commander had no legal basis for having the fingerprints taken of the conscripts he suspected of causing damage.

'As regards my assessment of the fact that, when talking to the conscripts, the company commander incorrectly claimed that criminal investigation officers had secured fingerprints in the rooms in which damage had been caused, guidance can be found in the provisions of the Code of Judicial Procedure concerning preliminary investigations. Ch. 23, Sect. 12, lays down among other things that during interrogation no improper action may be taken, such as the deliberate use of incorrect information with a view to eliciting a confession or a statement pointing in a certain direction. This provision is admittedly not directly applicable to the situation under consideration. However, it does show that in the investigation of a crime an interrogator is not permitted to deliberately mislead a suspect to secure a confession. The company commander, then, acted wrongly in this regard too.

'The errors of which the company commander was guilty are in themselves

disquieting and I have therefore considered pursuing the matter further. However, the officer concerned has admitted that he acted incorrectly. He has explained that the purpose of his action was to ensure that no innocent men suffered. The regiment's statement to me makes it clear that the regiment's legal adviser pointed out the incorrectness of the procedure adopted by the officer concerned at a meeting with company commanders only a short time after the incident.

'Against that background I do not consider there to be sufficient cause for me to dwell further on this incident.'

An investigation concerning care and treatment at homes for special supervision

In 1983 Parliamentary Ombudsman Mr Sverne began an investigation into conditions for children taken into care under the Care of Young Persons (Special Provisions) Act. As the first stage of his investigation he examined cases in which children had been taken into immediate custody under the Act (see the 1984–85 Report of the Parliamentary Ombudsmen, p. 474).

The second phase of the investigation was concerned with the situation of (a) children provided with care under the Act in private homes other than their own and (b) children placed in the home of another family by a social services committee in connection with a decision to provide care under Sect. 6 of the Social Services Act (see the 1986–87 Report of the Parliamentary Ombudsmen, p. 399).

The third and final stage related to homes for special supervision (Sect. 12 of the Care of Young Persons (Special Provisions) Act).

Many of the young people taken into care under the Care of Young Persons (Special Provisions) Act need care and treatment meeting especially high requirements. In Sect. 12 of the Act it is laid down that homes equipped for particularly close supervision are to be available for the care of young persons requiring such supervision on any of the grounds referred to in the second paragraph, point 2, or the third paragraph of Sect. 1 of the Act. The Government or, by authority of the Government, the National Board of Health and Welfare is to decide which homes are to be regarded as homes for special supervision of this kind. Homes for special supervision have replaced the former 'youth welfare schools'. On 1 January 1983, county and municipal councils took over responsibility for these institutions from central government. At present there are 24 such homes in the country. The majority of them used to be youth welfare schools under state control up to the end of 1982.

Mr Sverne considered it important to gain an impression of the place of homes for special supervision in the context of the social services authorities' overall resources for assisting young people. He attached particular importance to finding out what consequences the changeover from central to local government control had entailed. Special attention was also to be paid to the question of safeguarding the legal rights of the individual.

In the course of the investigation visits were paid to 16 homes for special supervision. During these visits, pupil files were examined and superintendents and other staff at the homes were interviewed. Supplementary

information was obtained from a questionnaire sent to all the special supervision homes in the country.

The observations made were reported in a decision of 31 March 1987. Mr Sverne pointed out that the homes for special supervision, or 'Section 12 homes' (so called after the section of the Act regulating the care they provide), served an important function in the care of young people in greatest need of assistance from the social services authorities. The lasting impression of the investigation was that Section 12 homes were in a good position to provide a basis for a long-term improvement in the situation of the young people concerned.

Mr Sverne therefore noted with concern that the present framework of regulations could in the long term result in changes in the way the homes were operated that would restrict their scope to assist young people. The community might be faced with a shortage of resources that could seriously put at risk provision of the special care these young people needed.

In Mr Sverne's view, then, it had emerged that the rules on responsibility for resources and planning incorporated in the Social Services Act could in the long term jeopardize the objective set in that Act that Section 12 homes should remain as a specialized resource within the social services for those in greatest need. There was, he believed, a tangible risk of the areas indicated in the legislation for resource planning being too small. It was no longer seen to be as justifiable to maintain these cost-intensive homes on a county council area basis in order to meet the needs of the relatively few young people involved. The requirement that resources be efficiently utilized was forcing their operations to be broadened so that the resources concerned could be made available to increasing numbers of young people. The special capacity of these homes to cater for those in greatest need might be lost. The declining proportion of costs now being paid to the authorities responsible and the heavier responsibility for cost that had been placed on municipal authorities, Mr Sverne suggested, was contributing to these changes.

Mr Sverne noted that, while Section 12 homes were facing changes in their work which in the long run could result in a shortage of resources, it was a declared objective that the social services authorities should assume increasing responsibility for young offenders. For these expectations – expressed at the central government level – to be fulfilled, it was said to be necessary for the social services to remain responsible for meeting the needs of these young people through specially designed, highly qualified provision. Mr Sverne took the view that there was an imbalance between the aim expressed relating to young offenders and the changes now taking place within the social services.

In Mr Sverne's opinion, these developments highlighted the need for the work the homes for special supervision were intended to do to be supported on a broader basis. The country should possibly be divided into larger regions, of sufficient size to enable these specialized facilities to be retained as a resource within the social services. The need for a central admissions procedure should be observed, Mr Sverne believed. At the same time, renewed consideration should be given to the community's economic responsibility for this limited group of the population.

According to Mr Sverne, a point had now been reached at which it

appeared to be vital for the Government, in consultation with the authorities responsible for the homes, staff at the homes, members of social services committees and social services staff, to deliberate on the questions raised by his investigation. Such consultations should pay special attention to young people on the borderline between social and psychiatric services.

Mr Sverne's examination of legal safeguards focused attention on certain shortcomings in procedures. He noted, for example, that in many cases inadequate care had been taken when registering new residents at homes for special supervision. The formal prerequisites for young people to be cared for at such homes had not always been satisfactorily checked. This was serious, in view of the coercion to which young people could be subjected at these homes.

The observations Mr Sverne made in the course of his investigation also gave him cause to stress the importance of the responsible authorities closely monitoring the care provided at the homes, in the manner assumed in the legislation.

Mr Sverne also emphasized the importance of detailed and careful planning of care and treatment. For it to be possible to plan the young person's care and treatment in a sufficiently conscientious manner, he believed, closer and more regular collaboration was necessary between social services committees and Section 12 homes.

Finally, a key issue was the care of young people after they had left a Section 12 home. Mr Sverne stressed that it was important for better use to be made of the knowledge and experience gained by staff at the homes than was the case at present. The Ombudsman considered it of importance that this question, too, be examined in the consultations which he felt should take place between the Government, the authorities responsible for the homes, and others.

Education

It was reported in a newspaper article that pupils at an upper secondary school had been required by the headteacher to take a breath alcohol test before being allowed to take part in school-leaving celebrations at the school.

After a complaint had been submitted and the Parliamentary Ombudsman began to look into the matter, the education committee concerned submitted its views. Among other things, the committee pointed out that experience of previous years' school-leaving festivities had been the reason for measures to check on alcohol consumption, and that the headteacher's formal decision on the matter had been taken following extensive consultation with pupils, staff and parents.

In his decision of 6 May 1987, Parliamentary Ombudsman Mr Holstad said the following:

'In Ch. 2, Sect. 6, of the Instrument of Government it is laid down that in relation to the community every citizen shall be protected from any enforced encroachment on his body and, among other things, any search of his person. The freedoms and rights set out in Sect. 6 and elsewhere can be restricted as provided in Sect. 12, but only by means of an Act of Parliament or a statutory

instrument authorized by an Act. Measures of the kind which must be supported by legislation in line with these rules have been deemed to include tests of breath alcohol concentrations (SOU 1975:75, p. 358).

'There is no basis in law for education authorities to order school pupils to take breath tests. Testing of this kind must be carried out on a voluntary basis. It can therefore be noted that these pupils were under no obligation to submit to a breath test. The fact that the decision to use this method of control was reached in consultation with parents and pupils, among others, does not alter that assessment.

'In his report, the headteacher states, *inter alia*, that pupils were fully within their rights to refuse to have a breath test carried out. He also emphasizes that the test was not "a condition of a compelling nature". In view of this, I assume that the test was not intended to be obligatory.

'However, if breath alcohol tests are to be carried out among pupils at a school, it is not sufficient to point out afterwards that the test was voluntary. Pupils must be informed of this fact in advance, otherwise the test may nevertheless appear to be compulsory.

'In the present case, it is not clear from my investigation whether pupils received any information clarifying that the test was voluntary. In the light of the fact that no pupil concerned has turned to the Parliamentary Ombudsman and since what occurred cannot give rise to any action on my part against individual employees, however, I do not consider there to be any justification for pursuing my investigation further.'

Public access to official documents

In a decision of 30 June 1987, Parliamentary Ombudsman Mr Holstad considered the question of the principle of public access and the opening hours of local government authorities.

A number of smaller municipal councils kept their offices closed over the period 31 December 1986–6 January 1987 inclusive, i.e. for a whole week. The reason was that all the staff concerned had previously been asked to work overtime so as to be able to take 2 and 5 January 1987 off. These days were single working days with non-working days on either side due to public holidays. In another municipality the planning department had closed on a working day, as all its staff were attending a course. Following the submission of complaints, the Parliamentary Ombudsman investigated whether these occurrences were contrary to existing law or were incorrect or inappropriate for other reasons.

The Parliamentary Ombudsman began by referring to a number of rules contained in the Freedom of the Press Act, which is part of the Constitution, and in the Secrecy Act concerning public access to official documents. These provisions include the following. An official document which is not subject to confidentiality must, if so requested, be made available at the place where it is kept, immediately or as soon as possible and free of charge, for inspection by any person wanting to have access to it. And a person wishing to do so is also entitled to obtain a copy of the document for a fixed fee. Such requests are to be dealt with expeditiously. At the request of a member of the public an

authority must also provide information from an official document kept by the authority, provided that this is not prevented by confidentiality provisions and would not impede the proper functioning of the authority. As a rule, an authority is required to register without delay official documents received or drawn up by it.

The Parliamentary Ombudsman also referred to provisions contained in the 1986 Administrative Procedures Act, requiring authorities to accept visits and telephone calls from members of the public. If particular times are specified for this purpose, the public must be informed of them in a suitable manner.

The Parliamentary Ombudsman observed that the provisions referred to clearly presuppose that authorities will have fairly extensive opening hours, as otherwise they will not be able to provide the level of service required of them by statute. As far as central government authorities are concerned, the General Government Agencies and Institutions Act requires their registrars' and cashiers' offices to be open, as a rule, every working day. On single working days falling between two holidays, offices must be kept open for at least two hours.

The Parliamentary Ombudsman went on:

'There are no corresponding rules of general scope as regards local government. The question, therefore, is what concrete minimum opening hours the aforementioned rules in the Freedom of the Press Act and other laws can be considered to require of local authorities. It is clear that they cannot keep their offices closed to such an extent that the general public are prevented from exercising their constitutional right to gain access to official documents or that the authorities concerned fail, for example, to register official documents as they are required to. However, it is also clear that the rules referred to do not give any specific indication of required opening hours.

'My own view is that there is much to suggest that local authorities should, as a rule, aim to maintain the opening hours required in the central government sector by the General Government Agencies and Institutions Act. It must obviously be accepted, however, that these hours will not always be maintained by all local authorities. In the smallest municipalities it may be justifiable to restrict opening hours to a limited extent.

'As regards the decision to close local government offices on the two working days falling between holidays in January 1987, my view is that it was not wholly compatible with the rules I have referred to. The effect was to deprive the public of access to official documents for a whole week. In my opinion arrangements should have been made to maintain the principle of public access on at least one of the two days in question. On the other hand, I believe that it is acceptable, as an exception, for a local government body to close for an occasional day if the purpose is to enable staff to undergo training.

'Naturally it is important that an authority intending to curtail its normal opening hours should inform the general public of its plans in good time and in an appropriate manner.'

